УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА

Павле Д. Недић

Примена нивоа анализе Кенета Волца у политици Сједињених Америчких Држава према Руској Федерацији од 1993. до 2021. године

докторска дисертација

Београд, 2026

UNIVERSITY OF BELGRADE

FACULTY OF POLITICAL SCIENCE

Pavle D. Nedić

Application of Kenneth Waltz's Levels of Analysis in United States Policy toward the Russian Federation from 1993 to 2021

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2026

Ментор:

Др Стеван Недељковић, ванредни професор, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука

Чланови комисије:

_____

_____

_____

Датум одбране: _____

Изјаве захвалности

Пре свега, захваљујем се својој породици, пријатељима и другим блиским особама на подршци током докторских студија, као и постојаној вери у њихов успешан исход.

Захвалан сам и свим професорима, наставницима и колегама од којих сам током свог академског пута учио и који су на различите начине допринели мом академском и професионалном развоју.

Посебну захвалност дугујем свом ментору у процесу израде докторске дисертације, проф. др Стевану Недељковићу, који ми је пружио велику помоћ својим идејама, коментарима и предлозима, почевши од уобличавања теме и избора теоријског оквира, па до завршних корекција. Такође, захваљујем се свом ментору на Институту за међународну политику и привреду, др Небојши Вуковићу, који је својим сугестијама, коментарима и подршком дао важан допринос коначном облику ове дисертације.

ПРИМЕНА НИВОА АНАЛИЗЕ КЕНЕТА ВОЛЦА У ПОЛИТИЦИ СЈЕДИЊЕНИХ АМЕРИЧКИХ ДРЖАВА ПРЕМА РУСКОЈ ФЕДЕРАЦИЈИ ОД 1993. ДО 2021. ГОДИНЕ

Сажетак

Крај Хладног рата је створио потпуно нове услове за политику Сједињених Америчких Држава према Руској Федерацији. За почетак, ова држава је поново постала самостална, помало невољно, распадом главног америчког ривала из биполарног хладноратовског система – Совјетског Савеза. САД су се нашле у прилици да обликују светски поредак према својим интересима и вредностима, а политика према Русији била је једна од важнијих компоненти спољнополитичког позиционирања једине преостале светске суперсиле током последње деценије 20. века, односно у 21. веку. Ова политика се кретала од напора да се успостави однос сарадње, мада на неједнаким основама, уз растуће критике деловања Русије на међународној сцени и њених унутрашњих трендова развоја. Уз то, иако је било повремених значајних постигнућа, ставови о неким суштинским питањима су се показала као непомирљиви.

У периоду од 1993. до 2021. који обухвата седам председничких мандата: два мандата Била Клинтона, два мандата Џорџа В. Буша, два мандата Барака Обаме и један мандат Доналда Трампа, уочава се јасан образац у политици САД према Русији. Он подразумева покушаје да се у првој фази успостави побољшање односа и потраже области за сарадњу, али да након мањих или већих почетних успеха тих иницијатива долази до постепених али неоспорних све већих трвења и размимоилажења, да би америчко-руски односи по правилу завршили као најгори од краја Хладног рата до тад. Овај образац се јавља упркос разноликим особинама људи који су обављали председничку функцију, различитим односима снага између председника и Конгреса, те променљивим међународним околностима и еволуирајућој равнотежи моћи.

Да би се ово питање истражило, рад употребљава концепт нивоа анализе међународних односа како га је замислио и поставио Кенет Волц. Волц говори о три нивоа анализе, односно три слике: ниво појединца, ниво државе и ниво система држава. Уколико се ове слике посматрају као углови гледања на анализирану проблематику, у свакој од њих могуће је лоцирати одређене факторе који утичу на специфичну путању политике САД према Русији. Рад управо настоји да пружи одговор који фактори имају кључан утицај на политику САД према Русији. Као најпогоднији за објашњавање овог феномена се идентификују фактори ставова, перцепција и идеја лидера на нивоу прве слике; утицај законодавне на извршну власт на нивоу друге; и расподела моћи у систему на нивоу треће.

Рад их ставља у специфичан међусобни однос који одређује као хијерархијско прекривање. На основу примене овог концепта тврди се да су кључан утицај имали фактори који произилазе из структуре међународног система. Фактори са нивоа појединца и нивоа државе имали су додатни утицај који је ефекте фактора треће слике ограничавао или појачавао. Прецизније, личне одлике и уверења различитих председника су подстицали иницијативе за приближавање са Русијом, али су утицај Конгреса и тежња САД за очувањем сопствене хегемонске позиције уравнотежавањем потенцијалних изазивача водили све више антагонистичкој политици према Русији. Ове тврдње су тестиране кроз четири студије случаја које кореспондирају са администрацијама наведених председника. Стога, рад даје научни допринос кроз оригинално релационо посматрање фактора са различитих нивоа анализе уместо избора једног од њих, као и обухватним прегледом политике САД према Русији у изабраном периоду, уз анализирање узрока њеног понављајућег обрасца кроз различите фазе.

Кључне речи: спољна политика, нивои анализе, хијерархијско прекривање, Кенет Волц, Сједињене Америчке Државе, Русија.

Научна област: политичке науке

Ужа научна област: међународне студије

Број уписа: 1254

УДК: 327:(73:470)"1993/2021"

APPLICATION OF KENNETH WALTZ'S LEVELS OF ANALYSIS IN UNITED STATES POLICY TOWARD THE RUSSIAN FEDERATION FROM 1993 TO 2021

Abstract

The end of the Cold War created entirely new conditions for United States policy toward the Russian Federation. First and foremost, Russia once again became an independent state, although somewhat unwillingly, following the dissolution of the Soviet Union – the principal American rival in the bipolar Cold War system. The United States found itself in a position to shape the international order according to its interests and values, while policy toward Russia became one of the more important components of the foreign-policy positioning of the world's sole remaining superpower during the final decade of the twentieth century and into the twenty-first century. This policy ranged from efforts to establish a cooperative relationship, albeit on unequal terms, to growing criticism of Russia's conduct on the international stage and its domestic developments. Moreover, despite occasional significant achievements, positions on certain fundamental issues proved irreconcilable.

During the period from 1993 to 2021, encompassing seven presidential terms: two terms of Bill Clinton, two terms of George W. Bush, two terms of Barack Obama, and one term of Donald Trump, a clear pattern can be observed in U.S. policy toward Russia. It involved initial attempts to improve relations and identify areas of cooperation, followed, after minor or major initial successes, by gradually intensifying and unmistakable tensions and divergences, with U.S.–Russian relations generally ending each period in their worst state since the end of the Cold War. This pattern emerged despite the diverse characteristics of the individuals who held the presidency, varying distributions of power between the president and Congress, changing international circumstances, and an evolving balance of power.

To examine this issue, the study employs the concept of levels of analysis in international relations as conceived and developed by Kenneth Waltz. Waltz identifies three levels of analysis, or three images: the individual, the state, and the international system. If these images are understood as distinct perspectives from which the subject under study can be examined, each allows for the identification of specific factors that influence the particular trajectory of U.S. policy toward Russia. The study therefore seeks to determine which factors have had a decisive influence on U.S. policy toward Russia. The factors identified as most suitable for explaining this phenomenon are leaders' attitudes, perceptions, and ideas at the level of the first image; the influence of the legislative branch on the executive at the level of the second image; and the distribution of power within the international system at the level of the third image.

The study places these factors in a specific relationship, conceptualized as hierarchical overlay. Based on the application of this concept, it argues that factors arising from the structure of the international system have had the most decisive influence. Factors at the individual and state levels exerted additional influence, either constraining or reinforcing the effects of third-image factors. More precisely, the personal characteristics and beliefs of different presidents encouraged initiatives aimed at rapprochement with Russia, while congressional influence and the U.S. pursuit of preserving its hegemonic position by balancing potential challengers contributed to an increasingly antagonistic policy toward Russia. These claims are tested through four case studies corresponding to the administrations of the presidents discussed above. The study thus makes a scientific contribution through an original relational examination of factors operating at different levels of analysis, rather than selecting a single level, as well as through a comprehensive examination of U.S. policy toward Russia during the selected period and an analysis of the causes underlying its recurring pattern across different phases.

Key Words: foreign policy, levels of analysis, hierarchical overlay, Kenneth Waltz, United States, Russia.

Scientific field: Political science

Scientific subfield: International studies

Registration number: 1254

UDC: 327:(73:470)"1993/2021"

Садржај

УВОД ... 1

Предмет и циљ дисертације ... 10

Основне хипотезе ... 14

Опис садржаја дисертације ... 17

Методе истраживања ... 18

Очекивани резултати и научни допринос ... 19

НИВОИ АНАЛИЗЕ КЕНЕТА ВОЛЦА ... 21

Три слике теорије међународних односа у делу „Човек, држава и рат: теоријска анализа“ ... 21

Прва слика теорије међународних односа ... 22

Друга слика теорије међународних односа ... 25

Трећа слика теорије међународних односа ... 29

Међусобни однос три слике ... 33

Нивои анализе у науци о међународним односима ... 34

Преглед коришћења три слике у науци о међународним односима ... 38

Прва слика ... 42

Људска природа ... 43

Индивидуалне особине ... 45

Рационалност ... 47

Карактер и лидерски стил ... 49

Лидерство и морал ... 52

Друга слика ... 55

Утицај идеологије (марксизам) ... 55

Утицај идеологије (либерализам) ... 58

Спољнополитичке традиције ... 61

Институционални фактори ... 64

Трећа слика ... 67

Утицај структуре система (дефанзивни неореализам) ... 68

Офанзивно-дефанзивни баланс ... 72

Утицај структуре система (офанзивни неореализам) ... 74

Хегемонске промене у систему ... 76

Комбинација више слика ... 79

Равнотежа претњи ... 80

Равнотежа интереса и утицај елита ... 83

Однос система и унутрашњих варијабли ... 86

Теоријски модел: однос фактора три слике и хијерархијско прекривање ... 88

ПРЕ ОБРАСЦА: ПОЛИТИКА САД ПРЕМА СССР И РУСИЈИ ЗА ВРЕМЕ АДМИНИСТРАЦИЈЕ ЏОРЏА Х. В. БУША ... 92
Председник и његов тим ... 92
Први месеци нове администрације и „пауза“ ... 93
Буш и Горбачов на Малти ... 95
Немачко уједињење и чланство у НАТО ... 97
Распад Совјетског Савеза ... 99
Односи са Русијом: денуклеаризација у региону и финансијска помоћ ... 102
Фактори три слике у политици администрације Буша Старијег према Русији ... 106
ПОЛИТИКА САД ПРЕМА РУСИЈИ ТОКОМ ПРВОГ И ДРУГОГ МАНДАТА БИЛА КЛИНТОНА ... 109
Сви Клинтонови људи ... 110
Стратешка визија Клинтонове администрације за нове односе са Русијом ... 113
„Ради се о економији, глупане“: приоритетни статус економске трансформације ... 117
Пријатељство као стратегија: Клинтон и Јељцин ... 121
Руска уставна криза 1993. ... 122
Први чеченски рат ... 124
Руски председнички избори 1996. ... 126
Кључна међународна питања током првог Клинтоновог мандата: постсовјетски простор, спречавање нуклеарне пролиферације и Босна и Херцеговина ... 127
Повлачење руских трупа из балтичких држава ... 128
Денуклеаризација Украјине ... 129
Руска продаја технологије Индији и Ирану ... 131
Рат у Босни и Херцеговини ... 134
Проширење НАТО као црвена нит две Клинтонове администрације ... 135
Партнерство за мир ... 136
Нови циљ: проширење НАТО ... 139
Остала важна питања у другом мандату: финансијски колапс у Русији, реактивирање кризе на Балкану, рата у Чеченији и руско-иранске сарадње ... 143
Руска финансијска криза 1998. ... 143
НАТО бомбардовање СРЈ 1999. ... 145
Други чеченски рат ... 148
Ирански нуклеарни програм и стратешка стабилност ... 150
Три слике ... 153
Прва слика ... 153
Друга слика ... 155
Трећа слика ... 159

ПОЛИТИКА САД ПРЕМА РУСИЈИ ТОКОМ ПРВОГ И ДРУГОГ МАНДАТА ЏОРЏА В. БУША 163

Кључни спољнополитички одлучиоци у администрацијама Џорџа В. Буша 164

Почетни прагматски реализам и трансформација политике након 11. септембра 168

Терористички напади 11. септембра 2001. 170

Мешовити резултати сарадње: Уговори АБМ и СОРТ, ново проширење НАТО и рат у Ираку 172

Рат у Ираку 176

„Агенда слободе“: обојене револуције и промоција демократије на постсовјетском простору 178

Смене власти у Грузији и Украјини 179

Критике стања демократије у Русији 181

Противракетна одбрана и руско-грузијски рат као кулминација силазне путање у односима 185

Амерички систем противракетне одбране у Европи 185

Рат у Грузији 187

Три слике 190

Прва слика 190

Друга слика 192

Трећа слика 194

ПОЛИТИКА САД ПРЕМА РУСИЈИ ТОКОМ ПРВОГ И ДРУГОГ МАНДАТА БАРАКА ОБАМЕ 197

Спољнополитички тим Барака Обаме 198

Обамино „ресетовање“ америчко-руских односа 201

Нови СТАРТ 204

Руска логистичка подршка америчким операцијама у Авганистану 206

Ирански нуклеарни програм 207

Друга страна „ресетовања“: уступци на постсовјетском простору и противракетна одбрана 208

Нови амерички предлог за противракетну одбрану 210

Преоптерећење „ресетовања“: Арапско пролеће и избори у Русији 212

Арапско пролеће 212

Парламентарни и председнички избори у Русији 2011-2012. 214

Спорна питања током другог Обаминог мандата: Сирија, Украјина и амерички избори 216

Сирија 218

Украјинска криза 220

Руско мешање у америчке председничке изборе 2016. 224

Три слике 225

Прва слика 225

Друга слика ... 228
Трећа слика ... 230
ПОЛИТИКА САД ПРЕМА РУСИЈИ ТОКОМ ПРВОГ МАНДАТА ДОНАЛДА ТРАМПА ... 235
Трампова администрација и њене перманентне кадровске турбуленције ... 237
Скандал „Рашагејт“ – „робијашка кугла“ за Трампову политику према Русији ... 241
Истрага Роберта Милера ... 243
Доналд Трамп против Трампове администрације ... 245
Сусрети Трампа и Путина ... 246
Трампова агенда: Сирија, Украјина и контрола наоружања под сенком санкција ... 249
Сирија ... 249
Украјинска криза ... 250
Америчко повлачење из споразума са Русијом ... 252
Санкције Русији ... 253
Три слике ... 254
Прва слика ... 254
Друга слика ... 257
Трећа слика ... 260
КУМУЛАТИВНИ ЕФЕКАТ ОБРАСЦА ПОЛИТИКЕ САД ПРЕМА РУСИЈИ – ПРОМЕНА ОБРАСЦА ЗА ВРЕМЕ АДМИНИСТРАЦИЈЕ ЏОА БАЈДЕНА? ... 264
Политика САД према Русији у првој години мандата Џоа Бајдена ... 265
ЗАКЉУЧАК ... 269
СПИСАК КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ ... 275
Монографије и тематски зборници ... 275
Радови у часописима и зборницима ... 283
Интернет извори ... 295
Примарни ... 295
Секундарни ... 302

УВОД

Иако су Сједињене Америчке Државе изашле као недвосмислени победник из Хладног рата, односи САД и Русије, чија је државност обновљена распадом Совјетског Савеза, представљају једну од најважнијих билатералних релација у међународним односима од последње деценије двадесетог века до данас. И у ранијим историјским периодима, од настанка САД крајем 18. века па током наредна два и по века, односи САД и Русије су имали различите фазе. Међутим, током овог временског периода, без обзира на стање у односима и разлике у својим националним интересима, две државе никада нису међусобно директно ратовале. Штавише, до Хладног рата ове две велике силе су у кључним историјским сукобима и поделама биле на истим странама. Поред два светска рата, ту се може убројати и Амерички грађански рат, где је Русија подржала Унију, а не Конфедерацију. Хладни рат је у том погледу представљао ново поглавље у америчко-руским односима, а америчка политика према СССР је била усмерена на обуздавање свог главног ривала на међународној сцени.

Тектонски поремећај који је у међународном систему изазвао распад СССР одразио се на обе државе. САД су остале једина глобална суперсила која има способност пројектовања сопствене моћи и утицаја у сваком делу света. Даље, резултат Хладног рата дао је друштвено-политичком уређењу и вредностима које САД заступа моралну супериорност која је лежала у основи униполарности. Креатори спољне политике у Вашингтону нашли су се у ситуацији да, како је то рекао Брент Скоукрофт (Brent Scowcroft), саветник за националну безбедност председника Џорџа Х. В. Буша (George H. W. Bush): „обликују свет... не само у корист САД већ у корист свих нација“.[1]

У периоду успостављања своје апсолутне хегемоније, за Вашингтон је однос са Москвом био изузетно важан. Кључна идеја водиља је била да се Русија инкорпорира у међународни систем на начин који ће спречити да њено незадовољство сопственим статусом и ресентимани из Хладног рата воде у неки нови сукоб. Русија заснована на либералним вредностима, демократском политичком систему и потпуно интегрисана у међународни капиталистички економски систем, требало је да води овом циљу. Истовремено, преиспитујући и преобликујући своју улогу у униполарном свету, усмерене ка трансформацији међународног поретка, Сједињене Државе су виделе Русију као значајног, али неједнаког партнера у овом процесу, као и потенцијалног изазивача који би, уколико би обновио своју моћ и статус, могао бити носилац бројних изазова за САД. Зато је постојао и континуитет напора да се поновни успон ове силе ограничи или успори.

Са друге стране, Русија је такође била у специфичној ситуацији потраге за новом улогом у међународном поретку. Делегитимизација комунизма, губљење доминације у дотадашњој сфери утицаја, новодобијена самосталност као резултат територијалног распада СССР под утицајем сепаратизма других совјетских народа, неизвесна будућност и потреба за великим друштвеним, економским и политичких реформама, фактори су који су обликовали позицију Русије. Позитиван однос са САД виђен је пре свега као начин за признавање статуса велике силе и равноправног партнера у решавању будућих криза на међународном нивоу. Неизбежно, ове две суштински некомпатибилне визије будућих америчко-руских односа обликовале су и њихове исходе.

Пишући уопштеније о америчкој спољној политици у периоду након окончања Хладног рата, Томас Хенриксен (Thomas Henriksen) говори о њеном цикличном карактеру и циклусима присутним у политици сваког председника, где се у ширем смислу смењују ангажовање и повлачење. Он их ситуира у дужу традицију циклуса који су били евидентни и у политици САД током Хладног рата.[2] Ако сузимо поглед на конкретнију област, Енџела Стент (Angela

[1] George H. W. Bush and Brent Scowcroft, *A World Transformed*, Vintage Books, New York, 1998, p. 564.
[2] Thomas H. Henriksen, *Cycles in US Foreign Policy since the Cold War*, Palgrave Macmillan, Cham, Switzerland, 2017.

Stent) такође говори о шаблону у односима Америке и Русије. Она указује да их карактеришу четири ресетовања. Прво је ресетовање Џорџа Х. В. Буша у последњој години његовог мандата, друго је покушај Била Клинтона (Bill Clinton) да утемељи добре односе током његовог целокупног мандата, треће је иницирао Владимир Путин (Vladimir Putin) према Џорџу В. Бушу (George W. Bush) након терористичких напада 11. септембра, а четврто је био подухват администрације Барака Обама (Barack Obama) на почетку његово првог мандата.[3] Иако су сва четири ресетовања имала одређене резултате и успехе којима су могла да се похвале, суштински су њихови домети били краткотрајни и представљали су привремене успоне у односима две државе чија главна карактеристика јесте надметање. Са друге стране, напоре Доналда Трампа (Donald Trump) можемо одредити као ресетовање које се није десило, будући да су намере и планови овог председника били у великој мери осујећени околностима које су америчку политику према Русији одвели у супротном правцу.

Јуџин Румер (Eugene Rumer) и Ричард Соколски (Richard Sokolsky) објашњавају да из угла САД, образац у односима две државе у последње три деценије постоји и подразумева долазак нове администрације која незадовољна постојећим стањем у односима жели да их поправи. Она оптимистично развија политике које том циљу треба да допринесу, али препреке које се јављају спречавају да резултати буду на нивоу жељених и очекиваних. На крају мандата администрације, односи су на најнижем нивоу од краја Хладног рата.[4] Сличну хипотезу лансирају и Габријеле Наталиција (Gabriele Natalizia) и Марко Валиђи (Marco Valigi), који тврде да је „Однос између Вашингтона и Москве следио цикличан образац интеракције, који је карактерисало смењивање периода сарадње и надметања, који су се појављивали, а затим исцрпљивали“ (у анализираним мандатима Клинтона, Буша и Обаме).[5]

Који су разлози за овакве обрасце у односима две државе? Зашто резултати америчке политике према Русији нису значајно другачији упркос различитим странкама из којих председници долазе, разликама у њиховим политикама и личним карактеристикама, односима са Конгресом и променама односа снага у међународном систему који еволуира од униполарности ка мултиполарности? Уколико се политика САД према Русији посматра са различитих нивоа анализа, може се доћи до бројних узрочно-последичних веза које могу понудити објашњења за овакве исходе. Посматрајући овај феномен кроз призму нивоа анализе, односно три слике (images) које поставља Кенет Волц (Kenneth Waltz), факторе који утичу на спољну политику САД према Русији можемо пронаћи на нивоу појединца, на нивоу државе и на нивоу система. Комплексност међународних односа упућује на потребу да се не определимо само за анализу из угла једне слике, односно само са једног нивоа анализе, јер тако добијени закључци не успевају да захвате све сложености овог феномена, већ захтева да сагледамо како фактори са сваке од њих утичу и међусобним преплитањем обликују политику САД према Русији.[6]

---

[3] Angela E. Stent, *The Limits of Partnership: U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2014, pp. 11-12.

[4] Eugene Rumer and Richard Sokolsky, “Thirty Years of U.S. Policy Toward Russia: Can the Vicious Circle Be Broken?”, *Carnegie Endowment for International Peace*, 2019, p. 1, https://carnegieendowment.org/research/2020/04/thirty-years-of-us-policy-toward-russia-can-the-vicious-circle-be-broken

[5] Gabriele Natalizia, and Marco Valigi, “From Reset to Restart: The US-Russia Cyclical Relationship in the Post-Cold War Era”, *The International Spectator*, vol. 55, no. 3, 2020, p. 65.

[6] Појам „фактори“ блиско је повезан са нешто ужим појмом „детерминанте“ спољне политике, које се могу дефинисати као „сви *фактори* који, уочљиво или прикривено, са извориштем на свим нивоима деловања од појединачног до глобалног, *активно* утичу на спољнополитичке одлучиоце у процесима стратешког мишљења, утврђивања спољне политике и примене посебних спољнополитичких одлука у сврху остваривања њених циљева мобилизацијом *доступних* средстава“, а како је учињено у: Драган Ђукановић, Милан Крстић и Марко Дашић, *Савремена спољна политика Србије*, Академска књига и Универзитет у Београду - Факултет политичких наука, Нови Сад и Београд, 2025, стр. 27.

Сликовито, односе Вашингтона и Москве уместо као циклусе успона и падова на стандардној, хоризонталној оси можемо поставити као периоде већег или мањег приближавања на вертикалној оси. Фактори прве слике, перцепције, ставови и идеје лидера, водили су већем приближавању. Фактори друге слике, пре свега утицај америчког политичког система, оличен у доминантним спољнополитичким ставовима заступљеним у Конгресу, доприносили су удаљавању. Фактори треће слике, расподела моћи у систему, која је водила ширењу утицаја САД и растућа моћ Русије која је овај утицај желела да ограничи, такође су водили удаљавању. У зависности од међусобног односа ових фактора у одређеним временским периодима, односно доминантнијем утицају једне групе над другом, америчка политика према Русији резултирала је односима који су се кретали од ограниченог партнерства о питањима од заједничких интереса до отворених политичких сукоба.

Сагледавањем етапа у америчко-руским односима у периоду 1993-2021. уочава се постојање обрасца који води од успона у међусобним односима у почетном периоду администрације ка њиховом прогресивном погоршању, а који је формиран под различитим утицајем фактора са сва три нивоа анализе. Он прожима политику САД према Русији током два мандата председника Клинтона, Буша, Обаме и првог мандата председника Трампа. Његове контуре биле су јасно уочљиве већ код првог у потпуности постхладноратовског америчког председника. На спољнополитичком плану, Бил Клинтон је деловао у складу са основним постулатима либерализма у међународним односима, првенствено теорије о демократском миру према којој демократије међусобно не ратују. Промоција америчких вредности и начина живота, демократског политичког уређења и тржишне економије заузимали су централно место у америчкој спољној политици.[7] У случају Русије, то је значило далеко већи ангажман и деловање које је требало да је потпуно интегрише у постојећи међународни поредак као државу засновану на овим политичко-економским темељима.

Са својим руским колегом Борисом Јељцином (Boris Yeltsin) Клинтон се први пут срео у Ванкуверу у априлу 1993, а амерички председник је понудио програм финансијске помоћи Русији и другим бившим совјетским републикама у вредности од 1.6 милијарди долара.[8] Америчка политика према Русији се фокусирала на шок терапију и брзу транзицију у тржишну економију, што је резултирало бројним злоупотребама и приватизацијама које су водиле стварању класе богатих олигарха, али остале у лошем сећању становништву Русије, нарочито након ефеката Азијске економске кризе 1998. Клинтонова администрацију је гледала на Јељцина као на јединог сигурног партнера и фактора стабилности који је боља опција од могућих алтернатива, упркос његовим недостацима. Стога је уследила и јасна подршка за овог политичара на председничким изборима у Русији 1996, чија је главна манифестација био зајам Међународног монетарног фонда од 10.2 милијарди долара за Русију, као и подстицање савеза између Јељцина и руских олигарха који су својим новчаним средствима подржали његову кампању.

Некохерентна спољна политика и њени лоши резултати у првом делу првог мандата Била Клинтона, оличени у неспособности да се спречи геноцид у Руанди и неуспелим интервенцијама у Сомалији и Хаитију, представљали су притисак који је успехе у односу са Русијом учинио императивним. У том погледу, врло значајан је био продуктиван наставак напора око денуклеаризације постсовјетских република започетих за време администрације његовог претходника Џорџа Џ. В. Буша. Преговори са Украјином су донели резултате потписивањем споразума у Москви 1994. између три стране о елиминисању целокупног

[7] Timothy J. Lynch, *In the Shadow of the Cold War: American Foreign Policy from George Bush Sr. to Donald Trump*, Cambridge University Press, Cambridge, UK, p. 57.
[8] Jack Nelson, "Clinton Sees New Partnership With Russia, Boosts U.S. Aid: Summit: America's interests and values are embodied in Yeltsin's policies, the President says. Assistance package is expanded to $1.6 billion to include grain sales", *Los Angeles Times*, April 5, 1993, https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1993-04-05-mn-19451-story.html

нуклеарног оружја на украјинској територији.[9] Такође, упркос подршци супротстављеним странама у југословенским сукобима и бомбардовању положаја Срба у БиХ 1995, Клинтон је успешно договорио са Јељцином руско учешће у мировном решењу за Босну и Херцеговину.

Међутим, два кључна питања која су се односила на будућност безбедности у Европи нарушила су односе САД и Русије у другом делу Клинтоновог другог мандата. Прво је питање проширења Организације Северноатлантског споразума (North Atlantic Treaty Organization – NATO), а друго је била агресија на Савезну Републику Југославију (СРЈ) 1999. године као последица кризе на Косову и Метохији. НАТО је опстао након Хладног рата и постао главни безбедносни механизам на тлу европског континента. Ипак, његова улога није била јасно и прецизно дефинисана, а потреба обликовања односа са бившим државама Варшавског пакта, на челу са Русијом, представљала је императив. За државе Источне Европе, попут Пољске, Чешке и Мађарске, чланство у алијанси је представљало гаранцију колективне одбране и трајну заштиту од Русије. Вашингтон је ширење организације на исток видео као даље јачање безбедносних гаранција у Европи и експанзију њеног утицаја. Иако је Русија била против, међусобни добри односи између Вашингтона и Москве, уз својеврсне компензације у виду почетка преговора о руском чланству у Светској трговинској организацији (СТО), чланство у групи Г7 која је постала Г8, учествовање у НАТО програму Партнерство за мир и стварање Сталног заједничког савета НАТО и Русије као форума за константан дијалог, требало је да, према америчком плану, представљају одговарајући начин за ублажавање њеног противљења. Међутим, концепт ширења НАТО је у Русији био схватан као директно уперен против њених безбедносних интереса. Званична подршка Вашингтона довела је до позива за чланство Пољској, Чешкој и Мађарској 1997, а ове три државе су чланице постале у априлу 1999.

Овом првом постхладноратовском проширењу је претходило започињање војне агресије против СРЈ у марту 1999, са циљем решавања кризе на Косову и Метохији. Неуспели преговори са једне стране, али и недостатак мандата УН са друге, као и јасно инсистирање Русије да се дијалогом дође до решења, нису имали ефекта на доношење коначне одлуке Била Клинтона да се започне интервенција. За разлику од Босне 1995, овде није било могуће наћи заједнички став између САД и Русије. Активирање НАТО снага на челу са САД као прва права интервенција ове организације ван сопствених граница представљало је јасну потврду нове улоге НАТО као важног безбедносног актера, али и аргумент у корист његовог опстанка и даљег ширења. Из руског угла, било је потврда унилатералног понашања САД и употребе НАТО за нарушавање утицаја Русије, директним занемаривањем њених ставова и војним деловањем против народа који се перципира као руски савезник на Балкану.

Политика САД према Русији у два Клинтонова мандата била је обележена приближавањем захваљујући иницијативама са америчке стране и позитивном одговору са руске. Главни фактор за њихов успех био је добар лични однос два председника који су успоставили међусобно поверење и разумевање за унутарполитичке потешкоће оног другог. Међутим, промена односа снага између демократа и републиканаца у Конгресу и већина коју су републиканци освојили 1994. и у Представничком дому и Сенату, први пут од избора 1952. године, смањила је маневарски простор председника Клинтона, онемогућила је реализацију одређених иницијатива, попут повлачења Џексон-Веник амандмана (Jackson–Vanik amendment), а политика према Русији нашла се под строжом контролом и већом критиком. На крају, разлика у моћи између две државе условила је деловање САД током 90-их. Њена апсолутна доминација омогућила је ширење НАТО и унилатерално деловање на Косову и Метохији, упркос противљењу Москве. Понуђене компензације Русији требало је да осигурају корист за обе стране гледано из специфичног либерално-институционалистичког угла, али су на основу реалистичке теорије водиле остварењу надмоћи САД над својим некадашњим

[9] George E. Bogden, "How Bill Clinton Sealed Ukraine's Fate", *The Wall Street Journal*, March 25, 2022, https://www.wsj.com/articles/how-bill-clinton-sealed-ukraines-fate-disarmament-nuclear-weapons-power-america-russia-kyiv-11648217959

најозбиљнијим ривалом. Уједно, биле су недовољне и безначајне у односу на оно што је руска страна видела као претњу њеним суштинским националним и безбедносним интересима.

Након доласка на власт, Џорџ В. Буш је са својим тимом намеравао да спољној политици САД приступи другачије од свог претходника. Намера Бушове администрације је била да се Русија третира као велика сила која има своје интересе и да се сарађује са њом по питањима која су од интереса и за САД.[10] Као Бушов саговорник на руској страни налазио се Владимир Путин, наследник Јељцина на месту председника. Два лидера су први сусрет имали на самиту у јуну 2001. године у Словенији, где је Буш дао чувену изјаву да је Путина погледао у очи, закључио је да је веома директан и поуздан и да је успео да стекне утисак о његовој души.[11] Председници су успоставили добар међусобни однос који ће их пратити током целокупног периода, упркос погоршању у односима између две државе које ће уследити. Након 11. септембра и терористичких напада у САД, Путин је био међу првим страним државницима који су позвали Буша и понудили своје саучешће, а у рату против тероризма пружио је важну логистичко-информациону помоћ.

Међутим, у Вашингтону је вредносна и идеолошка компонента у формулисању спољне политике постала доминантна након 11. септембра. Бинарна подела на осовину зла и коалицију вољних, као парадигма борбе добра и зла, за Буша је значила потребу да се свака држава сврста на једну од те две стране.[12] Руски избор је био правилан, али то јој није давало никакав привилегован положај при обликовању спољнополитичких одлука у Вашингтону. Напротив, у америчко-руским односима, распоред моћи је морао бити узет у обзир, а апсолутна доминација САД и њена хегемонска позиција су били незаобилазан фактор. Смањена пажња која је Русији посвећивана у Бушовој администрацији у односу на претходну одражавала се и у чињеници да је у оквиру Стејт департмента целокупни постсовјетски простор стављен под Биро за европске и евроазијске послове. Бушова администрација је сматрала да реликти Хладног рата, попут АБМ Уговора о антибалистичким ракетама (Anti-Ballistic Missile Treaty - ABM Treaty) који је ограничавао дозвољену расподелу антибалистичких ракета између две нуклеарне силе, више нису били у складу са безбедносним потребама САД, те се унилатерално повукла из њега у децембру 2001.

Као својеврсна компензација, две стране су 2002. године потписале Уговор о смањењу стратешког офанзивног наоружања (Strategic Offensive Reductions Treaty – SORT). Овај документ, иако је предвиђао значајно смањење нуклеарних бојевих глава, није садржао механизме за верификацију нити обавезу њиховог трајног уништења, што је остављало могућност поновног распоређивања.[13] У погледу безбедности на европском континенту, Буш је наставио са инсистирањем на даљем ширењу НАТО, које је реализовано 2004. када су чланице постале Словачка, Словенија, Бугарска, Румунија и три балтичке државе, бивше совјетске републике Летонија, Литванија и Естонија. Ширење НАТО на територију некадашњег СССР представљало је за америчку страну афирмацију нове реалности и логичну надоградњу претходног проширења. За Буша, чланство у НАТО ових држава је био доказ њихове трансформације. Руско противљење је било прихватљива цена. Ипак, постојала је спремност и на (ограничене) искораке. Претходно формирани Савет НАТО-Русија, који се први пут састао у Риму 2002, требало је да подигне односе две стране на виши ниво и омогући да се руски став представи пре него што чланице НАТО донесу одлуку. Са друге стране, то никад није значило да су САД биле спремне да Москви дају било какву могућност вета на одлуке у оквиру савеза.

[10] Condoleezza Rice, "Promoting the National Interest", *Foreign Affairs*, vol. 79, no. 1, 2000, pp. 57-60.
[11] Steven Mufson, "Bush saw Putin's 'soul.' Obama wants to appeal to his brain.", *The Washington Post*, December 1, 2015, https://www.washingtonpost.com/business/economy/bush-saw-putins-soul-obama-wants-to-appeal-to-his-brain/2015/12/01/264f0c7c-984b-11e5-8917-653b65c809eb_story.html
[12] Lynch, *In the Shadow of the Cold War: American Foreign Policy from George Bush Sr. to Donald Trump*, pp. 118-119.
[13] Stent, *The Limits of Partnership: U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, p. 108.

Једно од главних обележја Бушове доктрине, које је најизразитију манифестацију нашло у инвазији на Ирак 2003. године, била је промена режима и подршка демократизацији и трансформацији друштава у другим државама. Оно се одразило се и на политику према Русији. Путиново учвршћивање власти и недостатак демократских реформи дали су повода за критику САД.[14] У Конгресу су се појавили захтеви да се због унутрашње политичке ситуације Русија суспендује из Г8. Паралелно, подршка демократским реформским снагама у Грузији и Украјини имала је важну улогу у такозваним обојеним револуцијама које су се одиграле у ове две државе.[15] Оне су, поред даљег ширења из Вашингтона промовисане либералне хегемоније, уједно и директно доприносиле ограничавању утицаја Русије у овим државама.

Још један непосредан изазов руским интересима је била намера администрације да делове противракетног система постави у Пољску и Чешку, бивше државе чланице Варшавског пакта. Скуп свих ових фактора је резултирао чувеним говором председника Путина на Минхенској безбедносној конференцији у фебруару 2007. који је осудио унилатерално деловање САД и представио руско виђење развоја стања у међународним односима од краја Хладног рата, а био је пресудан и при одлуци Русије да се крајем те године повуче из Уговора о конвенционалним снагама у Европи (Treaty on Conventional Armed Forces in Europe – CFE). Одговор Буша је био позив Путину на неформални самит у Вокерс Поинту (Walker's Point) у јулу 2007, где је домаћин био председников отац Џорџ Х. В. Буш, али он није дао значајније резултате.[16]

Последња година Бушовог мандата довела је до новог суноврата у америчко-руским односима. Унилатерално деловање око признања једнострано проглашене независности Косова у фебруару 2008. године било је увертира за најспорније питање, чланство Украјине и Грузије у НАТО. Иако је сама администрација била подељена око овог питања, као и остале чланице алијансе, Буш је сматрао да на самиту у Букурешту почетком априла 2008. треба доделити Акциони план чланства за Грузију и Украјину. Резултат преговора међу чланицама НАТО током самита, а као последица противљења Немачке, била је нејасна и магловита формулација да ће „Грузија и Украјина постати чланице НАТО", мада без конкретизације. Русија је била изузетно незадовољна, а последице ове одлуке су постале јасне када је у августу исте године избио руско-грузијски рат. Пре рата, високи званичници Бушове администрације, на челу са државном секретарком Кондолизом Рајс (Condoleezza Rice), исказивали су подршку Грузији за њене евроатлантске интеграције, али и упозоравали на могућност да ситуација ескалира и да у том случају неће бити простора за директнију америчку помоћ.

Рат у Грузији је представљао последњи догађај у низу који је односе две државе свео на најлошији ниво од окончања Хладног рата. Током два мандата Џорџа В. Буша политику САД према Русији карактерисало је запостављање односа са овом државом и стављање њених ставова и интереса у други план. Рат против тероризма и инвазија на Ирак били су главни фокус администрације. У погледу личности самог Буша, његово инсистирање на моралном апсолутизму који је постао доминантан чинилац у доношењу спољнополитичких одлука обликовало је и политику према Русији. Опрезнији приступ и фокус на питања од националног интереса САД са почетка мандата био је у сукобу са инсистирањем на важности развоја слободе и демократије у другим државама као кључног доприноса америчкој безбедности који је временом превладао. Попут Јељцина и Клинтона, Буш и Путин су имали добар међусобни однос. Као и за време Клинтона, Конгрес је био утицајан заговорник оштрије политике према Русији. Међутим, растућа моћ Русије, њен економски развој, консолидација и стабилизација на унутрашњем плану, инсистирање на статусу велике силе која има своју зону утицаја,

[14] Hans-Joachim Spanger, "Power Without Purpose - George W. Bush's Failed Policy towards Russia", *International Politics and Society*, no. 2, 2008, p. 55.
[15] Margot Light, "Russian-American Relations under George W. Bush and Vladimir Putin", Irish Studies in International Affairs, vol. 19, 2008, p. 31.
[16] Stent, *The Limits of Partnership: U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, p. 205.

повезивање са државама попут Кине, Индије и Бразила, као и способност пројекције своје моћи у регионима важним за САД, првенствено на Блиском истоку, утицали су на америчку спољну политику према овој држави. Ширење НАТО, обојене револуције и промоција демократије имали су, између осталог, и циљ да ограниче успон Русије као изазивача америчке хегемоније и тиме допринесу одржању америчког статуса неприкосновене и једине суперсиле.

Два председничка мандата наредног председника Барака Обаме још једном су потврдили устаљени образац у постхладноратовској америчкој политици према Русији.[17] Иако је у кампањи био оштар према Русији због њеног рата са Грузијом, након избора за председника Обама је настојао да преокрене негативне последице политике претходне администрације, а један од најкристалнијих примера њених неуспеха је управо било стање у односима са Москвом и политика према Русији уопштено. Администрација Барака Обаме је разрадила план „ресетовања“ који је требало да представља кориговање постојећег правца у међусобним односима. У оквиру ове иницијативе идентификовани су конкретни проблеми у којима је било могуће остварити напредак.

Као додатни подстицај за овакав спољнополитички подухват према Русији сматрала се чињеница да је у Москви дошло до уздизања нових, модернијих политичких снага оличених у новом председнику Дмитрију Медведеву (Dmitry Medvedev) који је тандемски делио власт са Владимиром Путином, сада премијером. Заиста, први сусрет Обаме и Медведева на Г20 самиту у Лондону 1. априла 2009. протекао је врло добро, уз спремност да се ради на поновној изградњи односа. Убрзо, нови амерички председник се састао и са премијером Путином, на састанку који је био знатно мање срдачан. На састанку двојице председника у јулу исте године у Москви направљени су значајни кораци у процесу даљег смањења нуклеарних арсенала две силе. Уговор Нови СТАРТ (New START Treaty), потписан 2010. године, био је најзначајнији резултат политике „ресетовања“. За разлику од СОРТ споразума, садржао је развијене механизме провера и верификације.[18] Из угла председничке администрације, поред решавања значајног питања смањења количине нуклеарног наоружања и спречавања нуклеарне пролиферације, представљао је важно средство за поновно успостављање ближих односа са руском страном. Међутим, из угла Конгреса, био је резултат попустљивог наступања Обаме према Русији и администрација је трпела значајне критике од законодавне гране власти, те се суочила са немалим тешкоћама да уговор ратификује.[19] Обама је у оквиру ове иницијативе обезбедио и важну руску логистичку подршку за операције у Авганистану.

Упркос „ресетовању“, одређена питања водила су и размимоилажењу. Америчка политика на Блиском истоку и позиционирање у погледу Арапског пролећа, нарочито по питању Либије, било је утицајно на даље односе, јер је за Русију било још једно демонстрирање унилатералног америчког деловања и склоности ка промени режима какву су имале и претходне администрације. Са друге стране, Обама је издејствовао да се укине Џексон-Веник амандман, реликт из Хладног рата који је трговину са Русијом условљавао дозволом јеврејском становништву да емигрира, а који је од пада СССР служио као средство Конгреса да демонстрира своје противљење политичким тенденцијама у Русији. Ипак, то је са собом донело нови извор тензија. Законодавци су укидање овог акта крајем 2012. године повезали са увођењем „Закона Магницки“ (Magnitsky Act) који омогућава Конгресу санкционисање индивидуа за кршење људских права, а име је добио по адвокату из Русије који је преминуо у

[17] На тему односа САД и Русије у првом, односно другом мандату, урађене су две врло добре докторске дисертације: Владимир М. Трапара, *Односи Руске Федерације и Сједињених Америчких Држава у периоду од 2009. до 2012. године – време „ресетовања“*, докторска дисертација, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду, 2015; Ема Д. Кратус, *Односи Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације у време друге администрације председника Барака Обаме, студија случаја Украјинска криза (2013–2017)*, докторска дисертација, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду, 2025.

[18] Steven Pifer, “US-Russia Relations in the Obama Era: From Reset to Refreeze?”, *OSCE Yearbook 2014*, 2015, p. 113, https://www.ifsh.de/file-CORE/documents/yearbook/english/14/Pifer-en_S.pdf

[19] Stent, *The Limits of Partnership: U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, p. 282.

затвору.[20] Овакав развој догађаја представљао је терет Обаминим напорима у оквиру „ресетовања“, али је био једини изводљив резултат због потребе компромиса са легислативом.

У Обамином другом мандату криза у Украјини ће изазвати драстичну промену у односима две силе. Одлука украјинског председника Виктора Јануковича (Viktor Yanukovych) да одустане од потписивања Споразума о придруживању са Европском унијом у новембру 2013. изазвала је велике протесте оног дела становништва Украјине које је било прозападно оријентисано. Подршка протестима од стране ЕУ и САД је протумачена као поновно мешање у политичка питања у подручју од руског виталног интереса. Јанукович је побегао у Русију, која је у првој половини 2014. заузела стратешки значајно полуострво Крим и подржала сепаратисте у источним областима Украјине Доњецку и Луганску, уз војну помоћ и слање трупа. Одговор САД је био фокусиран на осуду и увођење санкција упереним против руских економских интереса и појединаца за које је процењено да су укључени у ове процесе. У то, Русија је суспендована из групе Г8.[21] Међутим, Обамина администрација није ишла даље од тога, на основу процена да већа ескалација није у америчком интересу, будући да Украјина није званични савезник, а да географски фактори у случају војног сукоба далеко више иду у корист Русији.[22] Додатно, „пивот“ ка Азији који је Обамина администрација спроводила преусмеравао је њену пажњу на Индо-Пацифички регион. Ипак, помоћ и подршка Украјини, уз драстично смањење односа са Русијом у свим областима и на свим нивоима започети у последњем периоду другог Обаминог мандата имаће континуитет и у политици наредних администрација.[23]

Из угла прве слике, Обамин прагматичнији приступ међународним односима, свест о потреби рационалнијег и ограниченијег америчког деловања и добра сарадња са Медведевом допринели су још једном побољшању односа након ступања нове администрације на дужност. Међутим, напори и постигнути резултати имали су противтежу у деловању Конгреса, који је критиковао Нови СТАРТ споразум и усвојио Закон Магницки као замену за укидање Џексон-Веник амандмана. Од 2012. године, поновни повратак Путина на место председника изнео је у први план далеко трновитији однос између Обаме и новог-старог руског председника у односу на онај који је амерички државник имао са Медведевом. Посматрано са нивоа система, супротстављени интереси доминантне суперсиле и силе у успону водили су сукобљеним ставовима о променама режима на Блиском истоку, а посебно у Украјини. Међутим, иако вербално оштар, одговор Обамине администрације је узимао у обзир и диспропорцијалну стратешку важност статуса Украјине за САД и Русију и фактор капацитета пројектовања моћи и утицаја у непосредном руском суседству. На крају, тежња да се смањи пажња поклоњена том делу света који је Обамина спољна политика показивала последица је и све већег успона Кине и потребе премештања фокуса на изазивача из Источне Азије.

У периоду првог председничког мандата Доналда Трампа, од 2017. до 2021. године, политика САД према Русији је била под утицајем неколико специфичних околности. Прво, као кандидат без претходног значајног политичког искуства, Доналд Трамп је још током кампање изнео низ ставова о Русији и потенцијалној политици коју би његова администрација водила према овој држави који одступају од традиционалних и устаљених позиција, додатно утврђених у светлу Украјинске кризе. Похвале на рачун председника Путина и његовог начина вођења Русије, жеља за добрим односима са Москвом, те преиспитивање улоге и значаја

[20] Pifer, “US-Russia Relations in the Obama Era: From Reset to Refreeze?”, p. 115.
[21] Ibidem, p. 120.
[22] Benjamin Haddad and Alina Polyakova, “Don’t Rehabilitate Obama on Russia”, *The American Interest*, February 28, 2018, https://www.the-american-interest.com/2018/02/28/dont-rehabilitate-obama-russia/
[23] Krishnadev Calamur, “U.S. Steps In Response To Russia's Intervention In Ukraine”, *National Public Radio*, March 7, 2014, https://www.npr.org/sections/parallels/2014/03/07/287278214/u-s-steps-in-response-to-russias-intervention-in-ukraine; Steven Pifer, “Ukraine, Russia and the U.S. Policy Response”, *Brookings*, June 5, 2014, https://www.brookings.edu/testimonies/ukraine-russia-and-the-u-s-policy-response

НАТО, најављивали су могућност радикалног раскида са главним одликама политике председника Обаме према Русији.

Друга околност јесте резултат самих избора, уз већину гласова које је међу становништвом добила поражена противкандидаткиња Хилари Клинтон (Hillary Clinton) и оптужбе на рачун Русије о мешању у амерички изборни процес. Контроверзе које су се око овог питања развиле, додатно распламсане дубоком поделом међу гласачима једне и друге странке, обележиле су последње дане Обаминог другог мандата и потоњу Трампову политику према Русији. У децембру 2016. Обама је директно оптужио Русију за мешање у америчке изборе, протерао 35 руских дипломата и увео нове санкције.[24] Стога је по преузимању дужности нови председник Трамп, под строгим надзором Конгреса и шире јавности, имао врло сужен простор за покушај да оствари било који од предлога у вези са политиком према Русији које је најављивао.

Избор Рекса Тилерсона (Rex Tillerson), бившег директора у нафтној компанији Ексон мобил (ЕххонМобил), који је по природи посла који је раније обављао имао честе контакте са руским функционерима и бизнисменима из области енергетике, укључујући и Игора Сечина (Igor Sechin), водећег човека у Росњефту (Rosneft) и блиског Путиновог сарадника, био је показатељ Трампових настојања да ради на побољшању односа са Москвом.[25] Међутим, нека друга персонална решења су се показала као проблематична за остварење таквих намера. Истраге које су покренули и Конгрес и Федерални истражни биро (ФБИ) о обиму и утицају руског мешања у изборе, отворили су и питања природе односа и врсте контаката Трампових сарадника са руским званичницима и олигарсима. Ово је стављало додатни притисак на било какве иницијативе са америчке стране које би водиле смањивању тензија и побољшању односа између две државе, јер би се могле искористити као потврда посебних веза Трампа и Путина и служиле као аргумент за даље довођење у питање легитимитета америчког председника.

Украјина је наслеђена из Обаминог мандата као главна тачка спорења. Упркос првобитним најавама, током Трамповог мандата политика је по овом питању у пракси била оштрија према Русији од оне његовог претходника. Поред наставка финансијске и материјалне подршке Кијеву, дошло је и до ескалације у погледу врсте помоћи која је одобравана. Наиме, крајем 2017. администрација је одобрила испоруку дефанзивног смртоносног оружја Украјини, први пут од почетка кризе, претежно у виду „џавелин“ (javelin) противтенковских ракета. Са друге стране, Бела кућа је извршила двомесечно замрзавање доставе помоћи у вредности од 400 милиона долара које је Конгрес одобрио да Стејт департмент и Пентагон испоруче Украјини. Ипак, након притисака из Конгреса, ова испорука реализована је у септембру 2019. и била је пропраћена одобрењем за нову продају „џавелина“ Кијеву.[26] Контроверзе произашле из целог процеса биле су блиско повезане и са првим неуспелим покушајем импичмента Доналда Трампа.

Оваква политика у погледу Украјине је вођена под снажним утицајем Конгреса. Ово тело је за време Трамповог мандата постало важан актер у креирању политике према Русији услед компромитованости председника по овом питању и његовог суженог маневарског простора. Конгрес је традиционално био заступник оштрије политике према Москви, а руско мешање у председничке изборе 2016. је додатно подстакло ову тенденцију. Један од

[24] Peter Rutland, “Trump, Putin, and the Future of US-Russian Relations”, *Slavic Review*, vol. 76, no. S1, 2017, pp. 45-46.

[25] Dmitri Trenin, “The Relationship Between the USA and Russia in the Trump Era”, *InsideOver*, May 2, 2019, https://www.insideover.com/politics/the-relationship-between-the-usa-and-russia-in-the-trump-era.html

[26] Joe Gould and Howard Altman, “Here’s what you need to know about the US aid package to Ukraine that Trump delayed”, *DefenseNews*, September 26, 2019, https://www.defensenews.com/congress/2019/09/25/what-you-need-to-know-about-the-us-aid-package-to-ukraine-that-trump-delayed/; Luis Martinez, Conor Finnegan, and Elizabeth McLaughlin, “Trump admin approves new sale of anti-tank weapons to Ukraine”, *ABC News*, October 2, 2019, https://abcnews.go.com/Politics/trump-admin-approves-sale-anti-tank-weapons-ukraine/story?id=65989898

најзначајнијих потеза је било доношење „Закона о супротстављању америчким противницима кроз санкције“ (Countering America's Adversaries Through Sanctions Act - CAATSA), који је председник невољно потписао почетком августа 2017. године, а на основу којег су уведене нове санкције Русији, Ирану и Северној Кореји. Овај акт је санкције законски утемељио и тиме их учинио готово неукидивим.

Посматрано из угла прве слике, Трампову предизборну кампању и почетак мандата обележио је став према Русији драстично различит од оног доминантног у америчкој политици, а који је наговештавао могуће промене у политици САД према Русији. Смањење глобалне улоге САД, окретање развоју домаће економије и скептичан став према улози међународних организација и споразума – окосницама глобалног поретка који су Сједињене Државе створиле, јасно су упућивали на протекционизам и изолационизам као Трампове основне идеје водиље. То је стварало погоднији услове за побољшање односа са Москвом. Овоме је додатно погодовао позитиван став Трампа о руском председнику. Ипак, Трампова импулсивност, недостатак јасне визије и честе промене ставова отежавали су спровођење кохерентне дугорочне политике према Русији. На нивоу друге слике, руско мешање у председничке изборе изазвало је јачање антагонистичког става Конгреса према Русији и заговарање све оштрије политике према овој држави, чији је најзначајнији ефекат усвајање „Закона о супротстављању америчким противницима кроз санкције“. Из угла међународног система, успон америчких изазивача је подстицао администрацију Доналда Трампа да се фокусира на ривалитет са Кином, али су значај европског континента и укорењеност америчког присуства у Европи онемогућавали да се односи са Русијом преобразе и побољшају, те промовисали даље уравнотежавање овог ривала кроз подршку Украјини.

Предмет и циљ дисертације

Предмет овог истраживања јесте политика Сједињених Америчких Држава према Русији у периоду од 1993. до 2021. године. Користећи три слике које је Кенет Волц поставио у књизи пуног назива „Човек, држава и рат: теоријска анализа“ (Man, the State, and War: A Theoretical Analysis) као теоријски оквир, а које подразумевају поглед са нивоа појединца, са нивоа државе и са нивоа међународног система, рад проучава односе фактора који потичу са ова три различита нивоа анализе, са циљем да одреди како они утичу на америчку политику према Русији. Имајући у виду образац ове политике, који подразумева успон у односима и амбицију председничке администрације за побољшање односа у почетку мандата, праћене погоршањем односа и размимоилажењем око кључних билатералних питања који воде завршетку председничког мандата у најгорим односима Вашингтона и Москве од завршетка Хладног рата, рад настоји да утврди како фактори прве, друге и треће слике доприносе овим сличностима у исходима, упркос разлици у председничким биографијама, њиховом карактеру, односу са Конгресом и расподели моћи у међународном систему. Рад представља аргумент да најзначајнији фактор јесте расподела моћи у међународном систему, као фактор треће слике, који доприноси усмеравању политике Вашингтона према Русији на начин који води погоршању односа јер се заснива на покушајима одржавања доминантног положаја САД у међународном систему уз спречавање успона потенцијалних ривала, међу којима је Русија један од најзначајнијих. Додатно, истраживање покушава да докаже да су фактори прве слике, карактер, идеје и представе појединца, у овом случају председника САД, упркос њиховим међусобним разликама и супротностима, били покретачки фактор за покушаје међусобног приближавања и успостављања бољих односа са Русијом. Са друге стране, Конгрес и однос ове институције са председником, као фактори друге слике, константно су водили погоршању односа јер су заговарали политику према Русији која је акцентовала разлику у моћи у корист САД и стављала фокус на питања о којима две стране имају дијаметрално супротне ставове.

Главно истраживачко питање гласи: Који фактори имају кључан утицај на политику САД према Русији? Поред тога, рад нуди одговоре и на питања: Зашто резултати америчке

политике према Русији не доносе превелике разлике упркос различитим странкама из којих председници долазе, њиховим разликама у политикама и личним карактеристикама? Како Конгрес утиче на формирање политике према Русији различитих председничких администрација? Какав је ефекат односа снага на нивоу међународног система на обрасце у односима САД и Русије који се понављају током мандата четири различита председника? Да ли промењене међународне околности условљавају промену обрасца у политици САД према Русији у будућности?

Временско одређење предмета укључује период од 1993. године до 2021. године, тачније два мандата председника Била Клинтона, два мандата председника Џорџа В. Буша, два мандата председника Барака Обаме и први мандат председника Доналда Трампа. Будући да карактер и идеје појединца по својој природи нису лако променљиве и не мењају се са временски званично одређеним председничким мандатима, у анализи ће оба мандата код председника који су служили два пута на овој функцији бити обједињени. За временски почетак истраживања се узима прва инаугурација Била Клинтона, првог председника чија је администрација од свог почетка као једну од обавеза имала и формулисање и спровођење политике према Русији као независној држави. Са друге стране, као закључна година за истраживање се узима 2021 година, односно јануар те године, који означава крај првог Трамповог председничког мандата. Узимајући у обзир тему, предмет и циљ истраживања, анализа политике САД према Русији након првог мандата Доналда Трампа, односно за време администрације Џозефа Џоа Бајдена (Joseph Joe Biden) и друге Трампове администрације, излази ван опсега овог рада. Ти даљи периоди се својим квалитативним одликама услед развоја догађаја, те недостатку временског отклона и тиме проузрокованим мањком проверљивих и поузданих података и извора, квалификују за предмет неких будућих студија.

Период од 1993. до 2021. године омогућава свеобухватну анализу који фактори имају кључни утицај на формирање америчке политике према Русији јер обухвата мандате два републиканска и два демократска председника, које одликују различите перцепције, слике и идеје, пет двогодишњих периода у којима је председникова странка контролисала оба дома Конгреса, четири двогодишња периода у којима је председникова странка контролисала само један дом (једном Сенат, три пута Представнички дом), као и пет двогодишњих периода у којима је председнику супротстављена партија контролисала оба дома Конгреса. Поред тога, обухвата период униполарне хегемоније САД, али и период опадања њене релативне моћи и успона америчких ривала који воде постепеном повратку мултиполарности. Ипак, како ниједан временски период не може бити отргнут из контекста онога што је било пре и онога што следи, у раду је урађена и скица америчке политике према Русији у тренутку распада Совјетског Савеза и успостављања поновне самосталности Русије, а коју је спроводила администрација Џорџа Х. В. Буша. На основу исте логике, дат је и кратак осврт на почетне фазе политике администрације Џоа Бајдена, све до избијања ратног сукоба у Украјини – догађаја који је суштински трансформисао контекст и природу америчке политике према Русији.

Просторно одређење предмета обухвата Сједињене Америчке Државе као земљу чија је политика према Русији предмет анализе. Последично, оно се односи и на Русију. Будући да је предмет рада политика једне суперсиле према другој великој сили, он нужно обухвата интересе и дешавања и ван територија ових држава, укључујући просторе у којима оне остварују утицај и где им се интересу преклапају, а то су првенствено Европа, Блиски исток и постсовјетски простор. Стога рад просторно обухвата и ове географске области. Поред тога, будући да истраживање користи факторе треће слике, која подразумевају анализу на нивоу међународног система, просторно одређење обухвата и међународни систем као целину.

Обласно, рад припада науци о међународним односима. Прецизније, будући да проучава факторе који утичу на формирање спољне политике једне државе према другој, односно САД према Русији, рад уже посматрано спада у анализу спољне политике, као посебну подобласт у оквиру науке о међународним односима.

Теоријско одређење предмета се примарно ослања на три слике које је поставио Кенет Волц у делу „Човек, држава и рат“, а које представљају допринос теоријској дебати о нивоима анализе у међународним односима.

Волц се у овој студији бави једним од суштинских проблема човечанства: узроцима рата, посматрајући их из три угла, који чине његове три слике односно представе. Према тој подели, аутор различите теорије о узроцима рата смешта „унутар човека, унутар структуре посебних држава, унутар система држава“.[27] За њега, ове слике представљају корисне алатке за разврставање и лакше преиспитивање узрока рата како су били разумевани кроз историју. Волц не сматра да је могуће ограничити се на анализу на основу само једне од ове три слике и занемарити у потпуности остале. Ипак, истраживач се мора определити за једну којој ће дати примат, односно факторе који припадају једној од њих ће сматрати утицајнијим од оних који на одређени феномен утичу са друге две.

Прва слика подразумева посматрање из угла човека - појединца. Према њој „средиште важних узрока рата се налази у природи и понашању човековом“.[28] Међутим, поред људске природе, прва слика обухвата и перцепције, знања, карактер, представе и ставове појединаца. Сам Волц укључује на једном месту и овај аспект.[29] Са друге стране, Данијел Бајман (Daniel Byman) и Кенет Полак (Kenneth Pollack) указују да људска природа није константна, она је промењива. Природа сваког појединца садржи низ различитих особина, а теорије прве слике треба да се базирају на дистрибуцији тих различитих особина у људској популацији.[30] Овако проширено посматрана, укључујући утицај особина конкретних појединаца, њихових представа и ставова, прва слика остаје врло релевантна за анализу међународних односа. Ово се посебно може рећи за анализу спољне политике, у којој индивидуе на одговарајућим позицијама у државном систему доносе конкретне одлуке које обликују спољну политику државе. Посматрано из угла прве слике, у анализи таквих одлука неопходно је узети у обзир карактеристике појединаца који их доносе.

Друга слика фокус ставља на традиционалну јединицу анализе у међународним односима – државу. Будући да је управо држава актер у интеракцији која се одиграва на међународној сцени, анализа фактора који произилазе из карактеристика државе и њихово разумевање јесу важни за објашњење феномена и процеса у међународним односима. Посматрајући узроке рата из угла друге слике, Волц обрађује теорије које сматрају да би променом карактера државе оне постале несклоне рату, фокусирајући се на деветнаестовековне либерале и марксисте. Логика која стоји у основи посматрања међународних односа кроз другу слику, да интерни услови детерминишу екстерно деловање, мора бити узета у обзир у анализи спољне политике. Карактеристике државе, тип уређења, владајућа идеологија, утицај различитих интересних група или односи институција су фактори који обликују које могућности стоје на располагању појединцима при доношењу одлука, који их ограничавају и усмеравају, те одређују на које ће начине реаговати на утицаје који долазе са системског нивоа, који се анализира из угла треће слике.

Трећа слика сагледава међународне односе из угла структуре међународног система. У објашњавању узрока рата, Волц предност даје управо трећој слици и структури система. Ослањајући се на филозофију Жана-Жака Русоа (Jean-Jacques Rousseau), Волц закључује да је сарадња увек оптерећена размишљањем о релативним добицима, а понашање државе одређено међузависношћу са понашањем осталих. Непостојање вишег ауторитета на међународном нивоу усмерава деловање државе у правцу обезбеђивања сопственог опстанка кроз систем

[27] Kenneth N. Waltz, *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*, Columbia University Press, New York, 2001, p. 12.
[28] Ibidem, p. 16.
[29] Hidemi Suganami, “Understanding Man, the State, and War”, *International Relations*, vol. 23, no. 3, 2009, p. 280.
[30] Daniel L. Byman and Kenneth M. Pollack, “Let Us Now Praise Great Men: Bringing the Statesman Back In”, *International Security*, vol. 25, no. 4, 2001, p. 112.

равнотеже моћи и даје им карактер анархије. Дакле, кључна карактеристика међународног система јесте недостатак ауторитета који би рат онемогућио. Ово је према Волцу кључни пермисивни или темељни узрок рата, који не објашњава зашто је дошло до конкретног рата између две државе, већ зашто је он уопште могао да се деси.[31] Фактори са прве и друге слике, карактеристике појединаца и држава, могу објаснити узроке појединачних ратова. Исто тако, за анализу спољне политике је разумевање односа, процеса и карактеристика фактора који долазе са нивоа међународног система кључно, јер они обликују опције које државама стоје на располагању и одређују какви ће бити исходи одлука за које се државе определе.

Иако предност даје трећој слици, Волц не занемарује важност интегралног сагледавања међународних односа заснованог на узимању у обзир и фактора који произилазе из прве и друге слике. Закључна реченица књиге то најбоље илуструје: „Трећа слика описује оквир светске политике, али без прве и друге слике не може бити сазнања о силама које одређују политику; прва и друга слика описују силе у светској политици, али без треће слике немогуће је проценити њихов значај или предвидети њихове резултате“.[32]

Користећи концепте три слике, односно три нивоа анализе како их је одредио Кенет Волц, истраживање настоји да објасни који фактори имају кључни утицај на политику САД према Русији у периоду од 1993. до 2021. године. Приступајући овом питању из угла три нивоа анализе, уочава се да фактори са различитих нивоа имају другачије врсте дејстава на америчку политику према Русији. Фактори са прве слике који су идентификовани као значајни – ставови, идеје и перцепције лидера, доприносили су спољнополитичким иницијативама Вашингтона усмереним на побољшање односа са Москвом. Међутим, под утицајем фактора друге слике који су издвојени у овом истраживању, пре свега утицај америчког политичког система, односно улога Конгреса у обликовању спољне политике, домет тих иницијатива је био ограничен. На крају, анализирани фактори треће слике, расподела моћи у систему и тежња ка очувању безбедности у анархичном међународном систему, својим утицајем су прекривали факторе прве и друге слике.

Утврђени однос снага фактора различитих нивоа анализе, који се успоставља преласком са нижих на више нивое, од прве ка трећој слици, може се одредити као **хијерархијско прекривање** (hierarchical overlay). Истраживање уводи овај концепт да објасни међусобно дејство фактора три слике у политици САД према Русији. Хијерархијско прекривање означава ситуацију у којој фактори вишег нивоа анализе ограничавају, ублажавају, мењају или оснажују ефекте фактора нижег нивоа. На тај начин, фактори вишег нивоа постављају у шири оквир и одређују домет дејства фактора нижих нивоа.

Као основни **научни циљ** истраживања постављено је научно објашњење. Циљ рада је да објасни који фактори имају кључни утицај на политику САД према Русији. Објашњење би требало да понуди разумевање који је однос фактора са прве, друге и треће слике у формулисању политике Вашингтона према Москви и како долази до формирања обрасца почетног успона у билатералним америчко-руским односима праћеног драматичним погоршањем, а који је видљив за време администрација председника Клинтона, Буша, Обаме и Трампа упркос разликама које међу њима постоје. Како би успешно објаснили утицај фактора карактеристика, перцепција и представа лидера, утицаја Конгреса на спољну политику председничке администрације и расподеле моћи у међународном систему, неопходан је и научни опис. У раду су описане теоријске поставке које произилазе из коришћења три слике као основног теоријског оквира, значај овог приступа у оквиру ширег питања нивоа анализе у међународним односима, као и кључни радови најважнијих аутора која се могу одредити као анализе из угла неке од три слике. Додатно, анализирајући различите факторе који обликују политику САД према Русији и разврставајући их према нивоима анализе, те опредељивањем

[31] Waltz, *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*, p. 232.
[32] Ibidem, p. 238.

за одређене факторе са сваког нивоа, врши се и њихова класификација. Обрађујући предмет америчке политике према Русији у датом периоду из угла три слике Кенета Волца, рад представља допринос постојећем фонду знања из области америчке спољне политике, америчко-руских односа, нивоа анализе у међународним односима и реализму као једној од основих школа у оквиру науке о међународним односима, с обзиром да ће се развијени теоријско-концептуални оквир највише наслањати на увиде аутора који припадају овом правцу.

Основни **друштвени циљ** истраживања јесте да се стручна и академска јавност упознају са кључним карактеристикама политике САД према Русији у периоду од 1993. до 2021. године. Иако је тема америчке политике према Русији обрађивана у науци о међународним односима из различитих и бројних приступа, истраживање нуди свеобухватну и систематску анализу њене реализације у постхладноратовском периоду, указује на обрасце и правилности и покушава да утврди факторе који су допринели њеним исходима. Овакво истраживање стога даје допринос разумевању не само манифестних начина деловања САД према Русији, већ и фактора који га усмеравају и обликују, класификованих у складу са поделом на три слике, односно три нивоа анализе. Имајући у виду значај политике суперсиле као што је САД према великој сили као што је Русија, уз нарочиту важност коју по Републику Србију, њене интересе и обликовање спољне политике имају америчко-руски односи, рад ће бити потенцијално користан и доносиоцима спољнополитичких одлука у Србији, као и заинтересованим припадницима шире јавности.

Основне хипотезе

Општа хипотеза

Кључни фактори који су утицали на политику САД према Русији у периоду од 1993. до 2021. године произилазе из структуре међународног система. Фактори са нивоа појединца и нивоа државе имали су додатни утицај који је ефекте фактора са нивоа система ограничавао или појачавао.

Прва посебна хипотеза

Користећи три слике које је дефинисао Кенет Волц можемо анализирати утицај фактора који утичу на формулисање политике САД према Русији у периоду од 1993. до 2021. године, а који произилазе са нивоа појединца, нивоа државе и нивоа међународног система. Обрађујући факторе из угла све три слике можемо стећи свеобухватно разумевање образаца политике Вашингтона према Москви у posthladnoratovskom периоду.

Прва појединачна хипотеза

Из угла прве слике, која подразумева анализу на нивоу појединца, за разумевање политике САД према Русији у периоду од 1993. до 2021. године кључни су фактори ставова појединца и његове идеје и перцепције.

Друга појединачна хипотеза

Из угла друге слике, која подразумева анализу на нивоу државе, за разумевање политике САД према Русији у периоду од 1993. до 2021. године кључан је фактор америчког политичког система који се манифестује кроз утицај Конгреса на формулисање спољне политике коју председничка администрација води.

Трећа појединачна хипотеза

Из угла треће слике, која подразумева анализу на нивоу међународног система, за разумевање политике САД према Русији у периоду од 1993. до 2021. године кључни су фактори расподеле моћи у систему и тежње ка очувању безбедности у анархичном међународном систему.

Друга посебна хипотеза

Непосредно након распада Совјетског Савеза и настанка Русије као независне државе, политика САД према Русији се заснивала на идеји решавања прагматичних и важних питања, првенствено совјетског нуклеарног арсенала, уз избегавање америчког тријумфализма.

Трећа посебна хипотеза

Фактори прве слике, ставови, перцепције и идеје лидера, усмеравали су политику САД према Русији ка већем приближавању у међусобним односима.

Прва појединачна хипотеза

Администрацију Била Клинтона обележили су његово инсистирање на економској помоћи руском вођству и иницијатива за интеграцију Русије у међународни политичко-економски систем, подстакнути добрим личним односима америчког и руском председника, али из позиције доминантног, а не равноправног партнера.

Друга појединачна хипотеза

Иако су лични односи Џорџа В. Буша и Владимира Путина били добри, морални апсолутизам и бинарна подела на пријатеље и непријатеље америчког председника је утицала и на спољну политику према Русији. Русија је у почетку виђена као савезник у борби против тероризма, али потом као потенцијални изазивач који је још увек у подређеном положају.

Трећа појединачна хипотеза

Доживљај Барака Обаме о Русији као држави чији интереси се морају узети у обзир је одраз његове перцепције о потреби ограничења америчког спољног деловања и резултирао је свеобухватним покушајем ресета односа, додатно подстакнутим добрим личним односима са председником Медведевом.

Четврта појединачна хипотеза

Председник Доналд Трамп је још у изборној кампањи, а и на почетку свог мандата исказивао тенденције успостављања бољих односа са Русијом вођењем спољне политике која ће се фокусирати на кључне америчке интересе.

Четврта посебна хипотеза

Фактори друге слике, утицај америчког политичког система, оличен у доминантним спољнополитичким ставовима заступљеним у Конгресу, доприносили су вођењу спољне политике која је фокус стављала на питања у којима је САД имала супротне ставове од Русије.

Прва појединачна хипотеза

Конгрес је представљао, првенствено након избора за чланове овог тела одржаних 1994, главног критичара политике Била Клинтона према Русији и безусловне подршке њеном

руководству, онемогућавајући реализацију одређених иницијатива председничке администрације од којих је најзначајнија било суспендовање Џексон-Веник амандмана.

Друга појединачна хипотеза

За време администрације Џорџа В. Буша, Конгрес је био носилац критике стања у Русији и недостатка напретка у областима демократије и људских права у овој држави, што је резултирало и захтевима за суспендовањем Русије из Г8.

Трећа појединачна хипотеза

Током мандата Барака Обаме, Конгрес је представљао контратежу покушајима „ресетовања" односа са Русијом кроз критиковање Новог СТАРТ споразума као најзначајнијег достигнућа ресета и усвајањем Закона Магницки који је заменио Џексон-Веник амандман.

Четврта појединачна хипотеза

За време мандата Доналда Трампа, питања око руског мешања у председничке изборе изазвала су јачање антагонистичког става Конгреса према Русији и усвајање Закона о супротстављању америчким противницима кроз санкције.

Пета посебна хипотеза

Фактори треће слике, расподела моћи у систему, која је водила ширењу утицаја САД и растућа моћ Русије која је овај утицај желела да ограничи, те тежња ка очувању безбедности у анархичном међународном систему, подстицали су спољну политику која је водила погоршању односа САД са Русијом.

Прва појединачна хипотеза

За време администрације Била Клинтона, апсолутна доминација САД омогућила је ширење НАТО и унилатерално деловање на Косову и Метохији, упркос противљењу Москве. Овакво деловање је било праћено понудама Русији које су представљале компензацију, али су за Русију биле недовољне и безначајне из угла њених виталних националних и безбедносних интереса.

Друга појединачна хипотеза

Администрација Џорџа В. Буша је успон моћи Русије и њену политичко-економску консолидацију видела као потенцијални изазов својој доминантној позицији. Стога су ширење НАТО, обојене револуције и промоција демократије имали као један од циљева ограничавање успона Русије као изазивача америчке хегемоније.

Трећа појединачна хипотеза

Упркос почетном побољшању односа, различити ставови о Блиском Истоку и Украјини били су одраз супротстављених интереса доминантне силе и силе изазивача. Америчка политика према Русији је садржала покушаје ограничавања моћи Русије, али уз пребацивање америчког фокуса на Азију и узимајући у обзир географски фактор могућности пројектовања утицаја, те различитог положаја Украјине у хијерархији интереса две државе.

Четврта појединачна хипотеза

Успон америчких изазивача је подстицао администрацију Доналда Трампа да се фокусира на ривалитет са Кином, али су значај европског континента и постојећи негативни односи са Москвом америчку спољну политику усмеравали у правцу увођења нових санкција Русији и продубљивања помоћи Украјини.

Шеста посебна хипотеза

Услед перцепције о смањењу релативне моћи САД, изазова који Русија представља и дугорочног континуитета опадања у међусобним билатералним односима, покушај њихове обнове администрације Џоа Бајдена је био благ и ограничен, а након руске агресије на Украјину односи улазе у фазу отвореног политичког сукобљавања.

Опис садржаја дисертације

Рад се састоји од увода, седам посебних поглавља и закључка. Након увода који описује предмет и циљ дисертације, њен хипотетички оквир, коришћене методе и допринос, прво посебно поглавље разрађује теоријски оквир истраживања. У њему је прво детаљно представљена књига „Човек, држава и рат“ Кенета Волца, као главна полазна тачка и основа за израду теоријског модела. Њени најважнији доприноси су стављени у контекст шире дебате о нивоима анализе у међународним односима, уз представљање других најважнијих радова који су се бавили овом темом. Потом су прегледом литературе мапирани фактори три Волцове слике, укључујући оне који ће се користити у истраживању. Значај и употребна вредност ових фактора су илустровани кратким описима најважнијих дела базираним на њима, уз нарочит фокус на она која припадају реалистичкој школи међународних односа. На крају првог поглавља креиран је теоријски модел који се користи у истраживању, а који произилази из избора најрелевантнијих фактора за анализу политике САД према Русији у периоду од 1993. до 2021. године и ослања се на концепт хијерархијског прекривања како би њихов утицај објаснио.

Друго поглавље нуди историјски увод у период који се налази у фокусу истраживања. У овом поглављу је представљена политика САД према Русијом у контексту краја Хладног рата и распада Совјетског Савеза, када Русија поново постаје самостална држава. Ту су приказани процеси успостављања и развоја америчке политике према Русији у условима апсолутне доминације САД и први приоритети администрације Џорџа Х. В. Буша у овом периоду, који су подразумевали спречавање сукоба на простору тада већ бившег СССР и успостављање контроле над нуклеарним наоружањем које су након распада ове државе наследиле њене бивше републике.

Треће посебно поглавље у средишту пажње има период првог и другог мандата Била Клинтона, првог председника након готово целог века који је од почетка свог мандата као један од незаобилазних приоритета имао формулисање америчке политике према независној Русији. Треће поглавље даје преглед кључних одлика политике Вашингтона према Москви за време његових мандата. Оно прати развој односа две силе кроз најважније догађаје из овог периода, који је био обележен америчким амбицијама да допринесу политичко-економској трансформацији Русије, али и низом потеза попут проширења НАТО и интервенције против СРЈ који су изазивали руско незадовољство. Завршни одељак је посвећен утицају фактора прве, друге и треће слике у целокупној политици Клинтонове администрације према Русији.

Четврто посебно поглавље се бави првим и другим мандатом председника Џорџа В. Буша и политиком САД према Русији у том периоду. Оно детаљно скицира њене основне одлике које подразумевају ослањање на сарадњу са Русијом у борби против тероризма на почетку мандата и касније погоршање односа услед занемаривања руских интереса у креирању спољнополитичких одлука које се односе на Русију, што кулминира улогом и одговором САД

на руско-грузијски рат 2008. године. На крају поглавља је анализиран утицај фактора са нивоа појединца, државе и међународног система на главне карактеристике политике САД према Русији у периоду од 2001. до 2009. године.

Пето посебно поглавље ставља фокус на први и други мандат председника Барака Обаме, односно на политику САД према Русији у периоду од 2009. до 2017. године. Овде су представљене основне карактеристике политике Обамине администрације, укључујући свеобухватни покушај „ресетовања“ који је обележио први мандат, да би потом дошло до пада у односима, нарочито под утицајем Украјинске кризе из 2014. године. Затим је посебно анализирано како су ставови, перцепције и идеје појединца, улога Конгреса у формирању спољне политике САД и расподела моћи у међународном систему обликовали деловање две Обамине администрације.

Шесто посебно поглавље обрађује политику САД према Русији у периоду од 2017. до 2021. године, у првом мандату председника Доналда Трампа. Њене главне одлике су изнете у овом поглављу, а укључују одржавање устаљеног правца деловања из мандата претходних председника упркос амбицијама самог председника Трампа у почетном периоду свог мандата да дође до значајних измена постојећег курса. Нарочиту сенку на цео период је бацало питање руског утицаја на изборе из 2016, као и потоње истраге о степену и начинима мешања Русије у овај процес. Значај фактора са сваке од три слике Кенета Волца у формулисању политике Трампове администрације је анализиран кроз завршно потпоглавље.

Седмо посебно поглавље укратко представља развој политике САД према Русији за време прве године администрације Џоа Бајдена и проучава питање промене постојећег обрасца. Констатује се да тенденција ка негативној ескалацији у односима као последица руског напада на Украјину успоставља нове модалитете односа. На крају се налази закључак који сумира главне налазе истраживања и указује на могуће даље смерове његовог развоја.

Методе истраживања

Методе истраживања које су коришћене приликом израде дисертације засноване су на и условљене избором теме, одабиром теоријског оквира и постављеним хипотетичким оквиром. Приликом истраживања који фактори имају кључан утицај на политику САД према Русији полази се од хипотезе да је расподела моћи у систему, фактор који произилази из треће слике која подразумева посматрање из угла међународног система, подстицала политику САД која је тежила одржању доминантне позиције у систему и спречавању успона потенцијалног изазивача оличеног у Русији. Фактори са нивоа појединца и нивоа државе имали су додатни утицај који је ефекте фактора са нивоа система појачавао или ограничавао. У оваквом моделу расподела моћи у систему је независна варијабла, а политика САД према Русији зависна варијабла. Уз то, утицај Конгреса на формулисање спољне политике коју председничка администрација води (који проистиче из друге слике, погледа из угла државе) и ставови, идеје и перцепције појединаца (који произилази из прве слике, погледа из угла појединца) представљају интервенишуће варијабле.

Као полазна основа истраживања усвојено је позитивистичко епистемолошко становиште које се темељи на идеји стицања сазнања заснованог на јасним узрочно-последичним везама. Ипак, пошто истраживање у анализи фактора прве слике укључује и анализу перцепција, ставова и идеја лидера, оно је у једном делу допуњено интерпретативизмом. Будући да је предмет истраживања спољна политика САД према Русији, која је анализирана из угла различитих фактора који су на њу утицали и обликовали је, истраживање се може окарактерисати као квалитативно.

У истраживању се користи низ метода које су стандардне у области политичких наука и науци о међународним односима. Будући да рад у основи представља примену теоријских

концепата на конкретан емпиријски случај, једна од основних метода која је коришћена јесте студија случаја. Она је примењена у проучавању сваког од четири анализирана временска периода, како би утицај фактора са различитих нивоа анализе био утврђен. За обраду постојеће литературе о америчкој спољној политици, као и радова који представљају карактеристичне примере студија заснованих на некој од три слике, коришћена је анализа садржаја. Како би се њихови основни закључци и налази представили коришћена је синтеза. За проучавање политике САД према Русији у различитим временским периодима уз утврђивање основих одлика који су из обележили рад се ослања на генеолошку анализу. Како би се из општих теоријских поставки, првенствено утемељеним на кључним теоријским радовима заснованим на посматрању проучаваних феномена и процеса из угла појединца, државе или међународног система, извукли конкретни закључци примењени на разумевање политике САД према Русији, користи се дедукција. Са друге стране, метода индукције је примењивана да би се из конкретних узрочно-последичних догађаја који су обележили политику Вашингтона према Москви издвојили заједнички елементи који посматрано интегрално дају устаљене обрасце деловања.

Компарација као метода истраживања налази своју примену приликом поређења одлика политике САД према Русији између различитих председничких администрација, као и приликом анализе утицаја фактора из угла појединца, из угла државе и из угла међународног система. Још једна метода која ће примену наћи у овом истраживању јесте специјализација, чија је улога највећа када се класификују фактори који утичу на америчку политику према Русији у оне који произилазе из прве, друге или треће слике. При одабиру конкретних фактора чији ће утицај на политику Вашингтона према Москви бити предмет истраживања, користи се метода моделовања како би се направио јасан модел за истраживање.

Приликом спровођења овог истраживања коришћени су извори секундарне и примарне грађе. Како би се разумели, обрадили и представили основни концепти нивоа анализе, три слике Кенета Волца, фактори са нивоа појединца, државе и међународног система, као и кључни радови који су приступали својим предметима истраживања из угла једне од три слике, извршено је детаљно ишчитавање постојећих јединица литературе, укључујући монографије, зборнике радова и текстове у научним часописима на српском и енглеском језику, уз прикупљање података из новинских чланака, анализа, извештаја и са интернет портала. Исти типови извора су пажљиво консултовани и коришћени приликом одређивања и представљања главних одлика политике САД према Русији у сваком од издељених временских периода. Поред тога, како би утицај различитих фактора могао бити утврђен, поред секундарне литературе, за сваки од нивоа анализе употребљавани су различити извори примарне грађе. Тако се за потребе анализе ставова, перцепција и идеја појединаца од кључног значаја консултују говори, интервјуи и изјаве председника и конкретних чланова председничких администрација, а за истраживање утицаја улоге Конгреса на спољну политику ослонац чине резултати гласања, усвојени закони, транскрипти дебата и анализе служби ове институције. За проучавање утицаја фактора треће слике, првенствено расподеле моћи у међународном систему, коришћени су статистички подаци, извештаји о војним капацитетима и односима између држава, као и званична документа попут стратегија националне безбедности САД.

Очекивани резултати и научни допринос

Резултати истраживања огледаће се, пре свега, у показивању да интегрисано сагледавање фактора који произилазе из све три Волцове слике представља сврсисходан избор за проучавање америчке политике према Русији у посматраном периоду. Истраживање ће понудити систематизован и јасан компаративни преглед развоја политике САД према Русији од 1993. до 2021. године, са посебним освртом на кључне догађаје, промене у односима и карактеристике деловања различитих председничких администрација. Оно ће тиме јасно осветлити постојање обрасца који води од приближавања ка удаљавању и постепено све горим

односима две силе. Истовремено, биће разјашњени односи између изабраних фактора са три нивоа анализе, односно начин на који су ставови, перцепције и идеје председника и других релевантних појединаца утицали на обликовање политике, како је амерички политички систем, првенствено кроз деловање Конгреса, усмеравао и ограничавао председничко деловање, те на који начин је расподела моћи у међународном систему утицала на општи правац политике САД према Русији. Посебно ће бити утврђено како су се утицаји ових фактора међусобно прожимали и условљавали, односно на који начин су фактори са различитих нивоа појачавали или ограничавали ефекте других фактора и тиме доприносили обликовању препознатог обрасца америчке политике према Русији.

Научни допринос ове дисертације је вишеструк. Рад приступа истраживању из теоријског угла различитих нивоа анализа. Значај нивоа анализа се често занемарује, а при спровођењу истраживања обично се бира један ниво, који се сматра имплицитно подразумеваним или *a priori* јасним. Стога је системска разрада и објашњење овог концепта у међународним односима и представљање кључних погледа на његову улогу и значај, уз фокус на дело „Човек, држава и рат“ Кенета Волца као једно од првих, канонских и најутицајнијих у овој области, важан допринос снажнијој теоријској утемељености научних истраживања у области међународних односа на српском језику. Кроз увођење концепта хијерархијског прекривања међусобни однос фактора са различитих нивоа анализе се дубље разрађује и нуди се оквир за даља истраживања у погледу спреге и прожимања ефеката који произилазе са различитих нивоа анализе.

Са друге стране, важан допринос овог рада је у његовом емпиријском делу и новом, систематичном и свеобухватном приступу изабраној теми. По својој природи, постхладноратовска политика једине светске суперсиле – САД према великој сили као што је Русија јесте предмет истраживања који је доста пута био обрађиван. Међутим, допринос овог истраживања се огледа у повезивању различитих погледа, из угла појединца, државе и међународног система, уз анализу односа међу факторима који са ових нивоа потичу, те покушај утврђивања начина на који су сваки од њих посебно, али и у међусобној интеракцији, обликовали политику САД према Русији. Стога главни допринос овог рада произилази из примене недовољно коришћеног теоријског оквира нивоа анализе, а посебно три слике Кенета Волца, на тему политике САД према Русији у постхладноратовском периоду. Надаље, избор овог теоријског оквира и истраживачког питања доноси и потребу анализе чије временско одређење обухвата релативно дужи временски период од 28 година, чиме се обезбеђује свеобухватан поглед на предмет истраживања, који тиме омогућава и долазак до релевантних нових сазнања.

НИВОИ АНАЛИЗЕ КЕНЕТА ВОЛЦА

Три слике теорије међународних односа у делу „Човек, држава и рат: теоријска анализа“

Обрађујући теме у оквиру науке о међународним односима, сваки истраживач се увек суочава са низом предпитања и одлука које мора донети, били директно или имплицитно. Поред питања епистемологије, онтологије и методологије за коју ће се определити приликом истраживања једног феномена сваки истраживач заузима и одређени угао гледања на питање којим се бави. У зависности од тога на који се аспект анализираног феномена усредсређују, ти углови гледања чине различите нивое анализе за проматрање и изучавање. Управо мноштвом различитих нивоа анализа при сагледавању једног конкретног проблема, у овом случају, узрока рата у међународним односима, бави се Кенет Волц у књизи „Човек, држава и рат: теоријска анализа“. Књига је први пут објављена 1959. године и представља за ширу академску и стручну јавност прерађену верзију Волцовог доктората одбрањеног на Колумбија универзитету под називом „Човек, држава и систем држава у теоријама о узроцима рата“ (Man, the State, and the State System in Theories of the Causes of War).[33]

Како аутор објашњава у предговору за издање књиге из 2001. године, његов првобитни наум за тему доктората се односио на теме империјализма и европске дипломатске историје, али је промена професора на катедри довела и до измене теме. Професор Вилијам Т. Р. Фокс (William T. R. Fox) је инсистирао, парафразирано Волцовим речима, да када се бавимо пољем међународних односа, онда обрађујемо целокупну област а не делимо је на делове и не концентришемо се само на неколико изабраних тема.[34] У складу са тим светоназором свог новог ментора, али и његову примарну област експертизе[35], Волц је спојио у својој докторској дисертацији сопствено интересовање за политичку теорију, која је била примарна област његових студија, са међународним односима. То је довело до опредељења да обради питање моћи у међународним односима. Узевши као предмет свог истраживања један суштински важан појам у науци о међународним односима, а опет толико различито схватан и дефинисан, Волц је наишао на проблем класификације огромне количине научног знања на ову тему, често комплексног и контрадикторног. Као што бројни примери из науке показују, велика достигнућа и иновациони концепти често настају из секундарних разлога и мотива, па је тако и Волц до нивоа анализе дошао пре свега из утилитаристичких побуда. Како би себи олакшао разврстање различитих концепција моћи које су аутори заступали, а приметивши да они углавном могу да се сврстају у једну од три различите групе, он креира три нивоа анализе у које ће их смештати у зависности да ли проблему прилазе са нивоа појединца, државе или система држава.[36]

Важно је напоменути да када говори о овим нивоима, Волц се свесно опредељује да користи термин „слике“ уместо „нивои анализе“. Своју одлуку, донету на наговор супруге, образлаже у предговору књиге. Он сматра да слика у односу на ниво указује на мањи ниво арбитрарности и могућности слободног одабира нивоа/слике, односно њихове учестале промене. Додатно, јасније указује на системски приступ јер директније упућује на трећу слику, коју Волц фаворизује. Слика као термин указује да неко посматра свет на одређени начин. Уз

[33] Књига није преведена на српски, али постоји хрватски превод из 1998. у издању издавачке куће Barbat и загребачког Института за међународне односе.

[34] Waltz, *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*, p. vii.

[35] Вилијам Т. Р. Фокс је био професор на Колумбија универзитету од 1950. до 1980. године, а професор емеритус од 1980. до 1988. године. Својим студентима је био познат пдо надимком Суперсила Фокс, будући да је управо он сковао термин „суперсила“ и популаризовао га својом најпознатијом књигом „Суперсиле: Сједињене Државе, Британија и Совјетски Савез – Њихова одговорност за мир“ (The Super-Powers: The United States, Britain, and the Soviet Union - Their Responsibility for Peace), објављеном 1944. године.

[36] Waltz, *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*, p. viii.

то, слика нам сугерише да појединац не може да види међународну политику као такву, већ посматра њен појавни облик.. Она има рам, што значи да уоквирује одређене елементе на које ставља фокус, док истовремено филтрира друге тако да остану ван тог фокуса.[37] Иако су ова образложења јасно аргументована и оправдана, нарочито треће и пето, сам термин слика није успео да заживи и преузме доминантну позицију када се о овим појмовима расправља у литератури науке о међународним односима. Нивои анализе су (п)остали преовлађујући појам. У овом раду, термини „нивои анализе“ и „слике“ ће бити коришћени подједнако како би указали на исте концепте, посматрајући их као синониме, уз доделу водеће позиције термину „слике“ будући да је управо Волцова књига „Човек, држава и рат“ кључни теоријски рад на који се спроведено истраживање ослања. У наставку ће бити представљени главни аргументи за и против коришћења прве, друге и треће слике које Волц разрађује у својој студији.

Прва слика теорије међународних односа

Прва слика теорије међународних односа узроке рата приписује људској природи и индивидуалном понашању.[38] Према тој слици, рат је производ урођених мана, страсти и жеља унутар људских бића. У складу са тим, неки мислиоци и теоретичари сматрају да се управо исправљањем тих урођених негативних склоности њихов резултат – рат, може искоренити. Ако је човекова природа проблем, њена измена јесте решење. У нуђењу исправних праваца деловања на основу сугестија које нуде разликују се једни који сматрају да је могуће те инхерентне људске карактеристике изменити, на пример образовањем, и други, умеренијих очекивања, какав је Вилијам Џејмс (William James), амерички психолог и филозоф и старији брат чувеног романописца Хенрија Џејмса (Henry James). Вилијам Џејмс заступа становиште да крајњи домет ком се може тежити јесте да се фокус човекове ратоборне природе скрене са конфликтних и агресивних идеја ка другим активностима које ће му окупирати пажњу и умарати га.[39] Волц ову групу, у коју смешта и бихевиористе, означава као оптимисте. За њих реалност није дата, она је променљива а њен правац развоја јесте позитиван.[40] Применом исправних метода прогрес је могућ, а рат као појава искорењив.

Волц овој категорији оптимиста супротставља другу групу политичких филозофа и теолога које означава као песимисте. За разлику од оптимиста, за њих је реалност фиксна и непроменљива. Не само то, већ је она и фалична и несавршена, а урођене мане које човекова природа садржи није могуће исправити. Ипак, песимисти нису нужно и дефетисти који сматрају да, пошто је људска природа суштински мањкава, нема сврхе даље се бавити начинима како се са том чињеницом носити и покушајима да се нађу адекватни одговори. Песимисте одликује склоност ка ставовима да, упркос почетној суморној пропозицији, вреди деловати са циљем да се негативне последице, укључујући подложност ратном сукобљавању, ограниче и зауздају.[41] Ипак, од понуђених решења не треба очекивати трајне резултате, већ само привремене и повремене успехе. Волц закључује да „песимисти прве слике прихватају релевантност идеала оптимиста, али истовремено одбацују могућност његовог остварења“.[42] Овакве ставове Волц уочава код класичних мислилаца попут Светог Августина (Saint Augustine) и Баруха Спинозе (Baruch Spinoza), као и код модерних теоретичара међународних односа Ханса Моргентауа (Hans Morgenthau) и теолога Рајнхолда Нибура (Reinhold Niebuhr).

Логички правац размишљања песимиста илуструје аргументација Баруха Спинозе. Он полази од идеје да је идеалтипско понашање људи у складу са диктатима разума. Рационално понашање упућује на сарадњу са другим појединцима, јер кроз поделу рада и међусобно

[37] Ibidem, pp. ix-xx.
[38] Waltz, *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*, p. 16.
[39] Ibidem, pp. 17-18.
[40] Ibidem, p. 19.
[41] Ibidem, pp. 18-19.
[42] Ibidem, p. 26.

помагање најефикасније остварујемо основни циљ: самоочување. Међутим, увидом у реално стање закључује да оваква хармонија не постоји, а уместо ње владају сукоб и раздор. Дакле, човек се не води у свом делању разумом, већ њиме управљају емоције, које воде ка деструктивном понашању. Разум може повремено контролисати емоције, али не може трајно превладати над њима. Спиноза тако у центар своје поставке ставља овај дуални конфликт између емоција и разума који се налазе у сталном превирању.[43] Слично као и код појединаца, оваква ситуација се преноси и на односе између држава. Када би се водиле само рационалним деловањем, државе би искључиво биле у међусобно пријатељским односима и сарађивале једне са другима. Међутим, пошто емоције које замагљују ове праве, рационалне интересе преовладавају довољно често, државе увек могу постати ратоборне и окренути се једне против других.[44] Насупрот Спинози, код светог Августина, Нибура или Моргентауа, тај дуалитет не постоји. За њих је целокупни човек као такав, како ум тако и тело, фаличан.[45] Ипак, закључак деле: рата не би било када би непроменљиву људску природу било могуће поправити.

Дакле, човекова природа је примарни узрок рата, а уједно и трајни. За Волца је тај закључак главна мана овог правца размишљања, јер је његова примењивост истовремено и апсолутна и минимална. Немогуће је рећи да човек делује било како осим у складу са својом природом. Стога је свако понашање човеково могуће њом и објаснити. Проблем произилази из људске склоности ка различитим обрасцима деловања.[46] Инхерентна фаличност људске природе би била снажан аргумент за објашњење узрока рата уколико би човек стално ратовао, исто као што би њена савршеност била неупитно објашњење за човекову трајну мирољубивост. Међутим, њом није могуће истовремено објаснити склоност ка обе врсте деловања, осим кроз став да човек у себи истовремено садржи склоност и ка рату и ка миру. Разлог да ли ће бити рата или мира се мора тражити у неким другим образложењима. То је Волцова главна поента и кључна критика аргументације песимиста прве слике.[47] Сумирано речима Емила Диркема: „психолошки фактор је превише општи да одреди правац социјалних феномена. Пошто не заговара један друштвени облик у односу на други, не може да објасни ниједан од њих“.[48]

Ова чињеница има за последицу да песимисти прве слике усмеравају све већу пажњу секундарним узроцима рата који се наслањају на људску природу као примарни. Ови манифестни облици узрока рата се пре свега односе на карактер државног уређења и облик власти. Иако с једне стране свети Августин не улази у детаљнију анализу овог питања, већ се задовољава констатацијом да је последица првобитног греха[49] чињеница да је власт неопходна,[50] Нибур, са друге, испитује предности и мане различитих видова друштвеног поретка и прави јасну разлику између два концепта: „сва чисто политичка или економска решења проблема правде и мира се суочавају са конкретним и секундарним узроцима сукоба и неправде. Сва чисто религијска решења се суочавају са ултимативним и примарним узроцима. Иако заговорници једне врсте решења често искључују друге, оба су неопходна“.[51] Резултат овог мисаоног процеса јесте придавање све већег значаја овим секундарним условима који нас упућују на анализу из угла друге слике. Волцовим речима: „претпоставка утврђене људске природе, на основу које све остало мора бити тумачено, сама помаже у одвлачењу

[43] Waltz, *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*, pp. 22-24.
[44] Ibidem, p. 25.
[45] Ibidem, p. 24.
[46] Ibidem, p. 28-29.
[47] Ibidem.
[48] Emile Durkheim, *The Rules of Sociological Method*, (8th edition), The Free Press, Glencoe, Ill., 1938, p. 108, цитирано према: Waltz, *Man, the State and War: A Theoretical Analysis,* p. 28.
[49] Свети Августин, будући да је теолог и хришћански мислилац, ову дефектност људске природе објашњава као последицу библијског првобитног греха.
[50] Waltz, *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*, p. 31.
[51] Reinhold Niebuhr and Sherwood Eddy, *Doom and Dawn*, Eddy and Page, New York, 1936, p. 6, цитирано према: Waltz, *Man, the State and War: A Theoretical Analysis,* pp. 32-33.

пажње са људске природе – пошто људска природа, према условима претпоставке, не може бити промењена, док друштвено-политичке институције могу".[52]

Иако упућује оштру и продорну критику песимистима, Волц признаје њиховим приступима далеко више кредибилитета него што то чини бавећи се њима супротстављеној групи мислилаца оптимиста, где се првенствено фокусира на разградњу теоретских позиција скупа научника које означава као бихевиористе. За потребе своје анализе, Волц излаже пажљивом сецирању ставове аутора попут Едварда Толмана (Edward Tolman), Џејмса Милера (James Miller), Лоренса Франка (Lawrence Frank), Маргарет Мид (Margaret Mead), Гордона Алпорта (Gordon Allport), Марка Меја (Mark May) и бројних других који су у својим радовима покушавали да пронађу решења за проблем човекове склоности ка ратовању. Свима им је заједничко, сматра Волц, да друштво виде као пацијента, рат као болест, а своју улогу виде у потрази за методама како да рат учине превазиђеним средством, што има функцију лека. Они су вођени оптимистичним закључком Џона Т. Макурдија (John T. MacCurdy) у погледу доприноса његове дисциплине у Првом светском рату да „превентивна психијатрија показује своје плодове" те да „стога није нелогично надати се да ће слични напори у коначници довести и до превенције рата".[53]

Волц ставове и циљеве деловања ове разнолике групе психолога, антрополога и припадника других друштвених наука, разврстава у пет група. Прву чине они који заступају становиште да повећање разумевања међу људима различитих националних, религијских, расних, класних или других позадина води ка миру. Другој групи припадају научници који тврде да радом на друштвеном прилагођавању појединаца, смањујући њихов бес, агресивност и фрустрацију, можемо утицати на смањивање могућности избијања ратова. Трећа група заговара приступ фокусирања на доносиоце одлука и политичке вође, с циљем да они буду боље припремљени и психолошки обучени за своје функције, те пажљивије на њих бирани и постављани. Четврта група аутора узрок рата приписује очекивањима. Они сматрају да је рат нормализован као једна од легитимних опција и стога га људи очекују, те је стварање другачијих очекивања у будућим генерацијама кључ. На крају, пета група научника пажњу усмерава на саветодавне могућности бихевиористичких наука, те сматра да лидери морају узимати у обзир ставове које долазе из ове дисциплине при доношењу одлука.[54]

Аутор студије развија више праваца критике у анализи ставова бихевиориста, али посебно снажном се чини она која се односи на временски аспект, где се уочавају две димензије: време потребно за промене и тајминг промена.[55] Са једне стране, питање потребног времена да нека од предложених решења покажу резултате је просто предугачко и стога је примена тих метода нереална, будући да се ослањају на промену понашања након више генерација. С друге стране, питање времена које проблематизује практичност свих понуђених варијанти произилази из динамике деловања и тајминга. Покушајима да се нека метода примени у одређеном друштву/држави не гарантује се његова примена у другим. Ово ствара проблем рањивости ових друштава која, иако можда искорењују рат као опцију за сопствено деловање, ни на који начин нису заштићена од осталих актера који се од ратоборности нису одвикли.[56] Проблем произилази из чињенице да „решење које је рационално ако га апсолутно сви примене може бити горе од бескорисног ако га усвоји само мањина".[57]

---

[52] Waltz, *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*, p. 41.
[53] J. T. MacCurdy, *The Psychology of War*, John W. Luce and Co., Boston n.d., p. 11, цитирано према Waltz, *Man, the State and War: A Theoretical Analysis,* p. 45.
[54] Waltz, *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*, p. 47.
[55] Ibidem, p. 55.
[56] Ова врста критике већ у благој форми указује на Волцову склоност да предност трећој слици и анализи уиз угла система држава. Проблем тајминга не би био релевантан када не би постојала међузависност јединице од интеракције са осталим актерима, а која је у међународном систему последица преовлађујућег принципа анархије.
[57] Ibidem, p. 54.

Стога решење ка којем директно или индиректно почињу да теже неки од бихевиориста јесте стварање светске владе. Марк Меј, који заступа став да је социјално условљавање љубави према држави или нацији предуслов за рат, долази до закључка да је потребно створити љубав према ширем ентитету, оданост према већој групацији. А пре него што научимо такву лојалност, такав објекат ових осећаја мора бити створен.[58] С друге стране, Еван Ф. М. Дурбин (Evan F. M. Durbin) види узрок рата у групној манифестацији агресивности појединаца, те за њега решење јесте искорењивање агресије. Свестан да стварање друштвеног окружења које то омогућава захтева колективне и усмерене напоре неколико генерација, он своју пажњу са овог примарног метода преусмерава на секундарни, а то је зауздавање агресора применом силе.[59] Тиме постаје јасно да оваква решења постају више политичка него социо-психолошка, али се без конкретне разраде налазе у опасности да постану искључиво утопијска.[60]

Дакле, ови примери показују да, иако песимисти и оптимисти прве слике полазе од фундаментално супротстављених премиса, јер први људску природу виде као фаличну и трајну, а други као подложну прогресивној измени, на крају често и једни и други не успевају да дођу до адекватних решења, будући да се карактером људске природе може објаснити свако деловање човеково, те се њом уједно и ништа не може објаснити. Како код је одредили, она пружа полазну основу за даљу анализу, што поједине ауторе из обе ове групе води ка сагледавању узрока на наредном нивоу, нивоу државе као примарне јединице у међународним односима и кључним актером у рату. У исти мах, њихова предложена решења се све више састоје од предлога који се баве питањем друштвеног уређења, чиме почињу да улазе у домен друге слике.

Друга слика теорије међународних односа

Прелазећи на поглед из угла друге слике у својој анализи узрока рата, Волц наглашава да је према становишту аутора који припадају овој школи мишљења „унутрашња организација држава кључ за разумевање рата и мира“.[61] Закључци о важности унутрашњег уређења се заснивају на разноврсним аргументацијама. Будући да рат подстиче кохезију и мобилизацију која води такозваном окупљању око заставе (rally around the flag), државе које су опхрване унутрашњим раздорима и поделама могу рат искористи за постизање веће интерне компактности. Ауторитарне државе су склоне агресивним поступцима на основу импулсивних одлука својих лидера, који могу ратом тражити скретање пажње са унутрашњих тензија услед опресије сопственог становништва.

Са друге стране, демократске државе због својих система „кочница и равнотежа“ (checks and balances) и поделе власти стварају потешкоће владама да ефикасно воде спољну политику и одржавају мир што може резултовати ратом. Сви ови аргументи говоре о манама и недостацима одређених држава, који би, једном кориговани, довели до смањивања могућности да дође до ратног сукоба између њих. Овде Волц поставља суштинско питање: који је стандард за то шта је „добра“ или „исправна“ држава, ако се има и виду да „иако свака дефиниција издваја различит елемент као кључан, све су сагласне да ако и само ако се све државе реформишу резултат ће бити светски мир“.[62] У покушају да представи последице овог правца размишљања, аутор се бави аргументацијом два на први поглед дијаметрално супротна идеолошка правца, либерализма и социјализма.

Класични либерали касног 18. и 19. века полазе од свог схватања државе и фундаменталног принципа који одређују њено унутрашње функционисање како би објаснили

[58] Waltz, *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*, pp. 68-69.
[59] Ibidem, pp. 70-71.
[60] Ibidem, p. 77.
[61] Ibidem, p. 81
[62] Ibidem, p. 84

њено спољно деловање. За њих, главна карактеристика човека је индивидуализам, на основу којег појединац делује пре свега као јединка, са сопственим интересима и циљевима, а његова иницијатива да их оствари у интеракцији са другима води хармоничном и функционалном друштву. Последично, исход ове индивидуалне иницијативе јесте и прогрес друштва као целине.[63] Стога је улога државе постављена као минимална, тако да пружа само основну улогу безбедности и заштите. Уместо државе, као гарант развоја у складу са општим интересима и праведне расподеле јавља се један другачији ентитет. Према концепцији Адама Смита (Adam Smith), тај ентитет јесте невидљива рука тржишта која делује као објективни и независни регулатор механизама слободног тржишта. Стога, чак и они који су скептични према идеји о инхерентним квалитетима појединца, могу прихватити да ће они бити обуздани деловањем овог регулатора.[64]

Ипак, пракса је показала другачију реалност. Стварање монопола и картела зарад профита и интереса мањине, а супротно општем интересу, те последична неправедна неједнакост показали су се као реалне последице. Услови који морају постојати као предуслов за функционисање невидљиве руке тржишта нису могли да се одрже без снажније улоге државе. Џон Стјуарт Мил (John Stuart Mill) својим социјално-либералистичким идејама стога врши допуне теоријских постулата класичног либерализма тако да укључе обухватнију функцију државе која би својим корективним акцијама створила услове за праведнију расподелу резултата производње. За Мила, када власништво постане моћ, његово регулисање постаје неопходно зарад слободне, поштене и ефикасне тржишне конкуренције.[65] Овакав развој либералне мисли показује да, чак и када услови неопходни за функционисање слободног тржишта не постоје, они могу бити створени деловањем државе, чији ја улога претходно била сведена на минимум.

За ране либерале, логика којом се објашњавају фундаментални принципи функционисања друштва на државном нивоу важе и када је реч о односу између различитих држава. Објективна хармонија интереса и прогрес који је резултат њиховог деловања у циљу остварења сопствених интереса опстају и када државе теже да постигну своје циљеве. Као што држава служи да осигура безбедност, тако и рат на међународном нивоу има улогу и оправданост као средство сопствене заштите.[66] За њих, рат је у међународној политици еквивалент држави у домаћој. То најбоље илуструје следећи цитат Херберта Спенсера (Herbert Spencer): „полицајци су војници који делују самостално; војници су полицајци који делују уједињено“.[67]

Међутим, либерали су свесни да, као и на нивоу државе, механизам саморегулације не функционише самостално. Ратови се често воде зарад остварења партикуларних интереса, подизања пореза или остваривања веће контроле над грађанима, а конструктивна компетиција која би водила напретку за све, често нема простора да се развије услед протекционистичких мера које владе и одређене привилеговане елитне групе примењују да остваре профит науштрб осталих.[68] Да би се остварио општи интерес, који произилази из реализације посебних интереса, рационално деловање је неопходно. Оно је присутно у демократијама, које својим понашањем одражавају интересе својих грађана. С једне стране, давањем могућности да одлучују управо онима који у рат иду и гину смањује се могућност да до њега дође. Са друге, светско јавно мњење које произилази из слободе изражавања и мишљења у демократијама

[63] *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*, pp. 86-87.
[64] Ibidem, p. 88.
[65] Ibidem, pp. 92-94.
[66] Ibidem, p. 96.
[67] Herbert Spencer, *Social Statics*, D. Appleton and Co., New York, 1897, p. 118, цитирано према Waltz, *Man, the State and War: A Theoretical Analysis,* p. 97.
[68] Waltz, *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*, pp. 99-100.

делује као контролор акција влада и онемогућава ратоборну политику.[69] Како обезбедити рационално деловање и успостављање демократија доводи до различитих гледишта која либерале сврставају у две групе, неинтервенционисте и интервенционисте.

За неинтервенционисте попут Ричарда Кобдена (Richard Cobden) и Имануела Канта (Immanuel Kant) ратовање и уплитање у унутрашње послове других држава је неморално, нелегитимно, непотребно, опасно и осуђено на пропаст. Њихови аргументи подржавају минималну улогу државе, која треба само да гарантује безбедност, а ослањају се на веру у историјски прогрес и напредак човечанства. Било због трансформативне улоге слободне трговине у случају Кобдена или поуздања у ограничавајуће рационално деловање становништва које у ратовима учествује код Канта, они заговарају веру у еволуцију која ће довести до трансформације карактера међународних односа и искорењивања рата као појаве. Како Кобден сугерише, рат је легитиман само као средство заштите сопствене демократије.[70]

Насупрот њима, интервенционисти попут Томаса Пејна (Thomas Paine), Ђузепеа Мацинија (Giuseppe Mazzini) и Вудроа Вилсона (Woodrow Wilson), закључују да таква пасивност не може довести до жељеног резултата. Они полазе од критике коју Волц износи на рачун оптимиста прве слике, а која остаје релевантна и када се примени на ставове неинтервенциониста. Питање тајминга, односно чињеница да иако неке државе потенцијално напредују ка стању у којем ће рат за њих бити неприхватљива опција уједно ништа не брани од оних које тај прогрес нису остариле. Само активним деловањем против таквих држава је могуће постићи да и оне прихвате пацифистичка становишта, чиме ће се остварити значајан напредак у процесу искорењивања рата.[71] Овде се успоставља јасна веза између улоге државе као корективног механизма за стварање услова за функционисање слободног тржишта и примене силе (употребе рата) као корективног механизма за стварање услова у којима ће се међународни односи одвијати између искључиво мирољубивих држава.[72] Међутим, такву убеђеност у исправност сопствене визије која ће водити потпуном укидању ратова могу имати и носиоци фундаментално другачијих идеолошких принципа. Тако ови „пројектовани крсташки ратови либерала, као и они Достојевског или комуниста, морају, ако се реализују, водити до неограниченог рата неограниченим средствима. Они могу довести до вечног рата зарад вечног мира“.[73]

Упркос недостацима и једне друге школе либералистичког мишљења, Волц сматра да обе одражавају склоности ка извесним реалистичним премисама. Код неинтервенционистичких либерала то је она да, инсистирањем на невидљивим снагама историје које доносе напредак, они имплицитно признају човекову врло ограничену способност да утиче и допринесе бржем остварењу ових процеса. Код интервенционистичких либерала, то је одбацивање идеје о аутоматском и неупитном напретку.[74] Ипак, у својим визијама крајњег циља, било да је до њега дошло активним деловањем или пасивним ослањањем на незаустављиве историјске процесе, ове две групе теоретичара се не разликују превише. Врли нови свет у којем је рат искорењен мора имати неку прикладну замену за решавање спорова, попут арбитраже или добровољног прихватања судских одлука. Овде у први план избија проблем спровођења правде, будући да је за то потребна примена силе. Правећи аналогију са унутрашњим уређењима, појединци судске одлуке не прихватају само због става да им је то у интересу, а који произилази из рационалног размишљања, већ и због имплицитне претње силом која стоји иза државе као ентитета који има монопол над њеном

[69] Ibidem, p. 101.
[70] Waltz, *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*, pp. 104-106.
[71] Ibidem, p. 109.
[72] Ibidem, pp. 108-109.
[73] Ibidem, p. 113.
[74] Ibidem.

легитимном применом.[75] Другим речима: „ако сила није видљива, то није доказ да није присутна“.[76] Стога би ентитет који поседује еквивалентну силу на међународном нивоу био неопходан као гарант мира. Међутим, да би ова „организована сила човечанства“, Вилсоновим речима речено, могла настати, јединице морају бити усавршене, процес чија је узалудност објашњена изнесеним критикама. Волц упозорава да се у супротном, настављајући аналогију са државом, аргумент заснива на оптимистичној вери попут оне у добре намере произвођача да својим деловањем неће искористити слободно тржиште за креирање неправедно повољнијих позиција за себе и остварење својих партикуларних интереса.[77]

Иако важни за разумевање друге слике, за Волца Маркс и марксисти представљају најкомплетнији изражај и развој погледа из овог угла. Према класичном марксизму, у капитализму постоје две јасно супротстављене класе, буржоазија и пролетеријат. Држава одражава интересе владајуће буржоаске класе, а рат је спољна манифестација класне борбе. У социјализму ће доћи до одумирања државе, а са нестанком класног капиталистичког друштва нестаће и рат.[78] У практичном смислу, теоријске претпоставке су наишле на озбиљан тест са избијањем Првог светског рата, те потребе да социјалистичке партије различитих држава, сада међусобно зараћених, заузму став о рату и прикладном деловању у ратним условима. Хармонија и интернационализам који су владали до тог тренутка морали су да уступе место аргументима који су образлагали да је учествовање и подршка рату исправна уколико је рат дефанзиван. Природно, и француски и немачки социјалисти, као две најутицајније и најбројније групације, успешно су изградили објашњење да је рат дефанзиван управо за њихове државе. Стога је теоретичар Карл Кауцки (Karl Kautsky) покушао да дође до објективнијег критеријума. Његов предлог је био да пролетеријат треба да учествује у рату уколико је то у складу са интересом пролетеријата. Будући да ни овај услов не нуди довољно објективну слику, Кауцки је дошао до трећег услова: рат је прихватљив само ако се спроводе искључиво дефанзивна ратна дејства.[79]

Међутим, чак и на овај начин формулисано образложење не успева да скрене пажњу са чињенице да је Први светски рат оборио у пракси основне претпоставке социјалиста о међународној солидарности пролетерске класе која ће својом снагом спречити капиталистичке елите да их гурну у међусобни сукоб противан њиховим интересима. Стога је након окончања рата дошло до прилагођавања теорије новим интерпретацијама које су ишле у два правца. Прва јесте она Владимира Љењина (Vladimir Lenin) која је као одговор на претходне неуспехе предлагала развој снаже централизоване партије, чија авангарда мора бити предводница револуције. Она је у директној вези са пролетеријатом који се показао недовољно способан да се одупре капиталистичким махинацијама, али који предвођен овом новом снагом неће направити исте грешке. За пролетеријат нема никаквог улога у ратовима које рађа капитализам, осим да их искористи за спровођење комунистичке револуције.[80]

Друга интерпретација је уместо револуције акценат стављала на еволуцију. За ове социјалисте реформисте, попут Едуарда Бернштајна (Eduard Bernstein) у Немачкој, Жана Жореса (Jean Jaurés) у Француској и Фабијеваца[81] у Енглеској, држава не треба да одумре, већ

[75] Ibidem, pp. 115-116.
[76] Ibidem, p. 116.
[77] Waltz, *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*, pp. 117-118.
[78] Ibidem, p. 126.
[79] Ibidem, pp. 132-133.
[80] Ibidem, pp. 139-141.
[81] Иако створена крајем 19. века (1884) Фабијевци или Фабијевско друштво је социјалистичка организација која пореклом свог имена одлично одражава инспирацију за стратегију социјалиста реформиста. Име је добила по римском војсковођи и диктатору Квинту Фабију Максиму Верукосу (Quintus Fabius Maximus Verrucosus), чији надимак Кунктатор (Cunctator) значи „Оклевало“, а стекао га је захваљујући стратегији коју је применио против Ханибала током картагињанске инвазије Апенинског полуострва у Другом пунском рату. Његова „фабијевска“

управо у њеним оквирима социјалисти треба да заступају и унапређују интересе радничке класе. Ове социјалдемократске идеје прихватају пре свега развој социјализма у свакој нацији посебно, насупрот Лењиновом интернационализму, и сматрају деловање у оквиру демократских институција за исправан правац који води ка промени друштва.[82] Одсуство резултата до тада образлажу кривицом предратне Немачке социјалистичке партије, која није доследно спроводила социјалистичке принципе, што је конкретнији узрок. У општијем смислу, недостатак постигнућа је последица замагљивања слике пред очима радничке класе, методе коју елите користе у циљу манипулације институцијама зарад својих интереса. Ратови представљају исход управо оваквих процеса. У ратовима капиталисти теже војном освајању нових територија зарад нових тржишта и ресурса.[83] Капитализам води рату јер дозвољава интересу мањине да утврђује вољу већине, док социјализам води миру јер представља власт у име интереса већине.[84]

Јасно је, као што Волц директно истиче, да су реформисти завршили на врло сличним позицијама које заговарају либерали. Главна разлика је што је код либерала нагласак на политичкој, а код социјалиста реформиста на социо-економској форми.[85] И код једних и других се процес искорењивања рата заснива на оптимистичној вери у могућност усавршавања јединица које доводи до суштинског преображаја основних одлика њихових међусобних односа. Међутим, Волц закључује да: „акције држава, или прецизније, људи који делају у име држава, чине садржај међународних односа. Али међународно политичко окружење има велики утицај на начин на који се државе понашају“.[86] Управо су карактеристике и ефекти међународног окружења у центру пажње уколико аналитичар као угао посматрања изабере трећу слику.

Трећа слика теорије међународних односа

Трећа слика уздиже фокус на ниво изнад држава као главних јединица. Она посматра њихове односе на нивоу међународног система, чије одлике условљавају интеракцију његових појединачних елемената. Та интеракција се одвија у специфичним околностима и стога проузрокује специфичне исходе. Волц то објашњава овако:

> „са пуно суверених држава, без правног система који је могуће спроводити над њима, где свака држава процењује своја незадовољства и амбиције према логици сопственог разума или жеља – сукоб, који некада води у рат, је неизбежан. Да би се постигао повољан исход тог сукоба држава мора да се ослања на сопствене способности, а њихова релативна ефикасност је стална брига.“[87]

Овакво објашњење принципа који управљају деловањем држава у међународном систему Волц скреће пажњу на два битна елемента.[88] Први је преовлађујући принцип анархије. На његову важност је Волц индиректно указивао кроз критике прве и друге слике међународних односа. Анархичност међународног система стоји у директној супротности са хијерархијом у оквиру државе, где сила омогућује спровођење одлука. Еквивалент у виду светске владе на међународном нивоу би морао поседовати исту такву силу, а без овог елемента, државе су препуштене саме себи. Управо овај принцип самопомоћи, у којем је

стратегија се, уместо на директна сукоб, ослањала на ситне чарке, изнуривање противника и тактику спаљене земље.

[82] Waltz, *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*, pp. 142-144.

[83] Waltz, *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*, p. 145.

[84] Ibidem, p. 146.

[85] Ibidem, p. 155.

[86] Ibidem, pp. 122-123.

[87] Ibidem, p. 159.

[88] Образложење како међународних односи функциоишу из угла треће слике како је изнето у књизи „Човек, држава и рат“ јесте основа за каснију разраду и продубљивање ових аргумената у књизи „Теорија међународне политике“ из 1979. године, која је темељ неореализма као теоријског правца промишљања овог питања.

немогуће ослонити се на законе, судске одлуке или добре намере осталих води до другог кључног елемента, а то је вагање релативних добитака. Будући да су сви актери међусобно повезани и корист или штета за једног зависе у великој мери од акција свих осталих, онда кључно питање постаје мерење сопствених капацитета у односу на остале актере. Како би објаснио теоријске претпоставке ове линије аргументације, Волц се окреће аутору за којег сматра да најбоље одражава поглед из угла треће слике, а то је Жан-Жак Русо.

Жан-Жак Русо је један од класичних политичких мислилаца и један од аутора теорије друштвеног уговора. За разлику од Томаса Хобса (Thomas Hobbes), према којем је природно стање које претходи држави обележено сталним сукобом појединаца, а живот у њему је „усамљенички, сиромашан, прљав, тежак и кратак“,[89] за Русоа управо друштвена интеракција доводи до сукоба. Он разрађује Монтескјеов (Montesquieu) став: „чим човек уђе у друштвено стање, он губи осећај сопствене слабости; једнакост ишчезава и настаје стање рата“,[90] како би одговорио на три питања. Прво јесте зашто човек напушта природно стање ако је оно релативно мирно. Друго је зашто сукоб настаје у друштвеним ситуацијама. Треће гласи: како је могућност контроле над сукобом повезана са његовим узроком.[91] Како би одговорио на ова питања и аргументовао своје идеје, Русо полази од једне алегоријске приче коју користи као илустративан пример. Замислимо петорицу људи који су стекли основну способност говора и међусобног разумевања и да они осећају глад. Будући да је петина једног јелена довољна сваком да задовољи потребу за храном, они се договоре да сарађују како би га уловили. Међутим, глад сваког од њих појединачно може довољно да утоли и један зец. Тако да када током лова на јелена наиђу на зеца, први који га уочи га и улови. Он тиме успева да задовољи своју глад, свој партикуларни интерес, али последично јелен успева да побегне, те су интереси других остали нереализовани.[92]

Дакле, докле год је појединац могао сам да оствари самостално своје потребе, нема сукоба. Он произлази из ситуације у којој околности, на пример раст популације или природни услови, приморавају појединца на интеракцију са осталима. Иако је на основу рационалног понашања сваком појединцу јасно да им је дугорочни интерес сарадња и уверење да она доноси резултате, рационалност исто тако упозорава појединца да, ако не улови зеца и не остави остале на цедилу, то може учинити неко од преостале четворице. Стога анархија подстиче константно бављење потезима и опцијама осталих актера, а могућност за идеално деловање подразумева не само сопствену рационалност, већ и апсолутно убеђење или гаранције рационалности и свих других.[93] Пошто је човек окренут ка сарадњи јер је корисна зато што омогућава производњу веће количине хране и већу сигурност, а како би спречио напете ситуације и мање ефикасан резултат који произилазе из размишљања описаног у причи са јеленом и зецом, људи се уједињују, стварају заједнице и одлучују да се повинују утврђеним законима и правилима. Овим човек стиче моралност, правду и право власништва, а одриче се природне слободе, која је ограничена само снагом појединца. Заузврат добија још и моралну слободу „која једина чини да је човек сам свој прави господар; јер подстицај самог прохтева, то је ропство, а покоравање закону који смо себи прописали, то је слобода“.[94]

Према Русоу, овако настала држава потом улази у интеракцију са осталим државама. И овај мислилац прави аналогију између односа појединаца у преддржавном стању и односа између држава у међународном систему. Тако се и државе налазе у односима неповерења због немогућности да претпоставе апсолутну рационалност у деловању других актера, а налазе се

[89] Thomas Hobbes, *Levijatan*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2004, str. 92.
[90] Montesquieu, *The Spirit of the Laws*, Hafner Publishing Co., New York, 1949., Book I, ch. III, цитирано према Waltz, *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*, p. 166.
[91] Waltz, *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*, p. 166.
[92] Ibidem, pp. 167-168.
[93] Ibidem, p. 169.
[94] Жан-Жак Русо, *Друштвени уговор*, Филип Вишњић, Београд, 1993, стр. 39.

у сталној интеракцији са њима. Овим закључком Русо знатно пре реалиста препознаје анархичност међународног система као фактор у обликовању понашања држава. Додатно, за Русоа је важно да држава одражава општу вољу која гарантује деловање у складу са интересима и потребама својих грађана колективно. Општа воља се манифестује када држава поприма органистичке одлике или када одлуке доноси власт за коју је опште прихваћено да делује у име целе државе. Деловање власти у име целе државе се постиже или тиме што они који се одлукама противе немају снаге и средстава да то противљење ефикасно искажу и супротставе се одлукама власти, или када процењују да је и у њиховом интересу да их прихвате и да заговарају промену у границама постојећих прихваћених оквира.[95] Међутим, за разлику од либерала или социјалиста реформиста, Русо не сматра да би, уколико би државе достигле овај ниво интерног усавршавања, дошло до искорењивања рата.[96] И даље би односи између њих били засновани на околностима анархије и релативних добитака који овакав исход онемогућавају. Решење је опет светска власт која одражава општу вољу на глобалном нивоу, а за то је потребно да „посебности различитих држава буду потиснуте, као што Русо инсистира да посебности приватног удруживања морају бити изгубљене у држави".[97] У недостатку таквог ентитета, општа структура ствара услове за сталну могућност избијања појединачних оружаних сукоба.

Како би илустровао како сагледавање из угла треће слике међународних односа формира интерпретацију одређених појава, Волц користи примере протекционизма из међународне економије и питање равнотеже моћи. У првом случају, на нивоу државе интерес одређене партикуларне групе, на пример, возача камиона који превозе нафту, јесте у супротности са ширим интересом друштва као целине да се нафтоводима овај драгоцени ресурс брже и ефикасније допрема до свих делова земље. Штрајкови или побуна радника као метода борбе за сопствене интересе изазивају кризу коју држава решава јер поседује ресурсе и капацитете да наметне решење које сматра праведним. Оно неће бити тако протумачено од стране свих, али Волц закључује да је несавршено решење које наметне власт бесконачно пожељније од одсуства икаквог решења.[98] На међународном нивоу, две државе остварују сарадњу путем трговине. Иако дугорочно ово доноси корист обема, једна од држава се определи да уведе царине на одређени производ из друге државе и тиме оствари краткорочни бенефит. Друга држава одговори увођењем сопствених царина. Као и у причи о лову на јелена, краткорочни партикуларни интерес односи превагу над заједничким, будући да нема гаранција да ће се и друга страна понашати рационално.[99] Међутим, за разлику од претходног примера о возачима камиона, на међународном нивоу нема ауторитета да наметне било какво, па макар и несавршено решење.

Чињеница да је релативни добитак у односу на апсолутни далеко важнији у условима анархије још боље показује анализа концепта равнотеже моћи у међународним односима. Оно што међународне односе краси као посебну област јесте чињеница да су с једне стране „улози игре" изузетно високи и од велике важности, а са друге, постојање простора за коришћење силе као средства за остварење циљева које није искључено.[100] Пошто државе „не уживају ни несавршену гаранцију своје безбедности ако се саме не постарају да је остваре"[101], оне су приморане да све опције које им стоје на располагању вагају у односу на понашање осталих актера у систему. Оне могу да се не понашају рационално, али то угрожава њихову безбедност. Опстанак је, истиче Волц, један од циљева који је заједнички свим државама, иако свака од њих има и многе друге. Да би опстале, оне се често окрећу стварању савезништава „из

[95] Waltz, *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*, p. 178.
[96] Ibidem, p. 181.
[97] Ibidem, p. 182.
[98] Ibidem, pp. 189-190.
[99] Ibidem, p. 191.
[100] Ibidem, p. 205.
[101] Ibidem, p. 201.

једноставног разлога да оне које се повезују стичу предност у односу на оне које то не раде“.[102] Предност коју је једна коалиција држава стекла удруживањем, неколико појединачних преосталих држава ће настојати да надомести сопственим удруживањем. Овим међусобним уравнотежавањем се одржава равнотежа моћи, не као сама себи циљ већ као резултат напора сваке државе појединачно да осигура сопствени опстанак. Ипак, држава се може определити да јој вођење политике равнотеже моћи буде циљ и да настоји да оствари овакав исход свесно. Уколико више држава делује на овакав начин, Волц очекује да ће се последично и сам процес одликовати већом прецизношћу и суптилношћу.[103]

Било да је равнотежа моћи исход намерног или ненамерног деловања држава да тај циљ остваре, оно што самом процесу доноси додатну комплексност јесте управо чињеница да свака држава не тежи само опстанку као минималном циљу, већ и бројним други,. У складу са тим, она игра и друге „игре“ паралелно како би, на пример, остварила економску корист или очувала одређени начин живота и вредности.[104] Ова сложеност доноси и специфично гледање на питање морала. Како Волц објашњава:

> „у међународној политици постоје одређена правила која воде државе и у миру и у рату, ако се утврди да су их извесне државе прекршила, остале не могу једноставно да одустану од игре. Држава онда мора да размотри да ли преферира да прекрши кодекс понашања или да му остане доследна и ризикује свој опстанак.“[105]

Како би државе опстале и биле у стању да се свог кодекса придржавају у будућности, понекад је неопходно да га привремено напусте. Постоји разлика у моралном понашању у систему у којем постоје јасно утврђени и предвидиви методи заштите и оног у којем основе безбедности недостају. Волц то илуструје понудивши интерпретацију чувене изреке да „циљ оправдава средство“, засноване на ставовима Никола Макијавелија (Niccolò Machiavelli), мада је овај мислилац никада није изричито формулисао на тај начин. Волц указује да се ова максима не може користити арбитрарно у било којем случају, већ подсећа да је њено исправно тумачење да *овај* циљ оправдава средство, а прикладно средство зависи од услова под којима се тежи остварењу циља.[106] Доносиоци одлука морају да се прилагођавају условима који су им дати, али и у том контексту постоји хијерархија циљева, од којих не може било који бити повод за кршење устаљених правила. Међутим, пошто деловање сваког од њих зависи од деловања свих осталих, управо услови који постоје промовишу равнотежу моћи као рационално понашање. Њега „не намећу толико државници догађајима колико га догађаји намећу државницима“.[107]

Оваква анализа логички упућује да решење за стање у којем се државе налазе треба тражити у идејама које подразумевају измену датих околности. Уколико анархија међународног система представља узрок рата, онда је замена анархичног уређења хијерархијским начин да се постигне трајни мир. Овај правац размишљања последично води ка идеји светске владе. Међутим, светска влада као лек за постојеће стање већ је помињана, а њени недостаци излистани. Поред тога, ако су принципи и логика деловања јединица одређени не само системом, већ и карактеристикама држава и људске природе, онда у оквиру светске владе која није савршена можемо очекивати уместо међудржавних ратова грађанске ратове различитих фракција које ће се у оквиру ње неизбежно формирати. Са друге стране, ако је светска влада савршена, онда нема рата. Ова таутологија не пружа релевантна објашњења ништа више ни када се атрибут перфекције припише појединцима или државама као предуслов за мир.[108] Стога Волц не придаје велику пажњу утопијском концепту светске владе као решењу

[102] Ibidem, p. 204.
[103] Waltz, *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*, p. 210.
[104] Ibidem, pp. 205-206.
[105] Ibidem, p. 207.
[106] Ibidem, p. 212.
[107] Ibidem, p. 209.
[108] Ibidem, pp. 228-229.

проблема који доноси поглед кроз трећу слику. За њега, корисност анализе из угла треће слике произилази из реалистичког приступа који омогућава да се уочи међуповезаност актера чије стратегије нужно зависе од стратегија свих осталих.[109]

Међусобни однос три слике

Узимајући у обзир појединости и специфичности које свака од три слике са собом носи, као једно од најважнијих питања се поставља управо оно о њиховом међусобном односу. Будући да три слике кореспондирају са три нивоа анализе који представљају својеврстан успон са ужег ка ширем углу посматрања анализираног феномена, а пратећи представљену аргументацију коју Кенет Волц износи проучавајући сваку од слика појединачно, на први поглед се намеће закључак да је једино трећа слика адекватна за анализу међународних односа, то јест, у случају књиге „Човек, држава и рат“, конкретно проблема узрока рата. Међутим, у закључку Волц износи једно комплексније становиште које, иако евидентно даје предност трећој слици, није слепо за њене недостатке, односно за компаративне предности прве или друге слике у одређеним специфичним околностима. Аутор јасно заговара напоре да се истраживач у анализи не опредељује редукционистички на задржавање на нивоу само једне од три слике, већ да узме у обзир њихову повезаност.

Волц упозорава да „колико је одређена слика у моди варира кроз време и простор, али да поглед кроз само једну слику никад није довољно адекватан“.[110] Стога, превелика укорењеност у само једној слици искривљује поглед на проблем и умањује значај и корисност перцепције из преостале две. Наводи пример представника друге слике, либерала и социјалиста, и њихову убеђеност да је узрок рата и одсуства мира међу државама управо у карактеру њиховог унутрашњег уређења, као и последично заговарање постизања униформног типа држава које ће довести до решења проблема. Насупрот томе, Вилсонова софистицираније концепција, иако и даље акценат ставља на факторе друге слике као пресудне, инкорпорира и један од фундаменталних увида које доноси погледи из угла треће слике, а то је свест о међусобној повезаности актера и чињеници да деловање једних утиче на деловање свих осталих. За Вилсона, нагласак на другу слику мења начин погледа на прву и трећу али их не искључује или занемарује.[111]

Пратећи прогрес од прве ка трећој слици, у свакој следећој анализи се прикључује додатни елемент. Код прве слике људи, појединци, као носиоци ратне активности, су ти који су у центру пажње. Међутим, они не воде ратове као скуп индивидуа већ као представници колективног ентитета – државе, што уздиже анализу на ниво друге слике. Ипак, ни ово није довољно комплетна анализа јер државе не постоје и не делују у вакууму. Њихови потези и контекст су обликовани системом у којем се налазе, што доноси поглед кроз трећу слику.[112] Она представља коначни ниво анализе „јер се не ослања на случајне узроке – ирационалности у људима, недостатке у државама – већ на његову [Русоову] теорију оквира у којем *било која* случајност може водити до рата“.[113] Дакле, трећа слика доноси својеврстан макро поглед из птичије перспективе који не улази у особености и специфичности држава-јединица система. Стога она не објашњава конкретне узроке рата између државе А и државе Б. Она објашњава поновно враћање и немогућност искорењивања рата као појаве, али без тумачења било којег одређеног рата. Стога анархију међународног система Волц карактерише као пермисивни или темељни узрок рата у међународним односима.[114]

---

[109] Waltz, *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*, p. 238.
[110] Ibidem, p. 225.
[111] Ibidem, pp. 226-227.
[112] Ibidem, p. 230.
[113] Ibidem, p. 231.
[114] Ibidem, p. 232.

Да би се разумео конкретан сукоб између две државе, неопходно је анализирати га узимајући у обзир факторе који потичу са прве две слике. Поглед из угла појединца или државе разјашњава личне недостатке, интересе, односе моћи, утицај географске локације или економских капацитета, факторе државног уређења или историјске поводе који појединачно или у комбинацији неких од ових фактора бивају разлог за напад државе А на државу Б. Стога Волц сматра да су „варијације фактора укључених у прву или другу слику важни, штавише кључни, у креирању и разбијању мирнодопских периода – непосредни узроци сваког рата морају бити потези појединаца или потези држава“.[115] Оваква испреплетаност фактора све три слике указује на њихову међузависност и неопходност интегралног сагледавања проблема који се анализира прелазећи са једног на други ниво анализе. У Волцовом случају, тај проблем јест био општег типа – узроци рата. Међутим, и у случају истраживања других питања, било сличног типа општости било сужавањем на конкретније деловање одређених држава, аутори се опредељују за поглед кроз одређену слику, или комбинацију више њих, као што ће бити илустровано у наставку овог поглавља. Пре тога, Волцово разумевање нивоа анализе као једног од суштински важних питања у науци у међународним односима биће стављено у шири контекст тумачења овог концепта која су нудили и други аутори.

Нивои анализе у науци о међународним односима

Кенет Волц је лансирањем концепта „слика међународних односа“ отворио својеврсну „Пандорину кутију“ за дебату о нивоима анализа. Стављању ове проблематике у први план је вероватно највећи допринос дао Џ. Дејвид Сингер (J. David Singer), који је кроз своју рецензију Волцове књиге из 1960. и потоњим чланком на тему нивоа анализе из 1961. омогућио да се то питање континуирано задржи под светлима научних рефлектора.[116] Његово виђење нивоа анализе полази од општег проблема сагледавања целине или њених делова, који је присутан у свим научним областима, па тако и у дисциплини међународних односа која се тада развијала.[117] Сингер ставља фокус на два најчешће коришћена нивоа анализе који кореспондирају са овом дијадичном релацијом – ниво међународног система и ниво националних држава, испитујући њихову употребљивост за три захтева једног аналитичког модела: да пружа опис, објашњење и предвиђање. Ниво међународног система дефинише као „најсвеобухватнији од расположивих нивоа, који обухвата целокупност интеракција које се одвијају унутар система и његовог окружења“.[118] Само овај ниво омогућава да се међународни односи сагледају као целина, што доноси обухватност, али уз неопходно цену у погледу одсуства детаља. Импликације коришћења овог нивоа види у тенденцији да се пренагласи утицај система на јединице, што води ка претежно детерминистичкој оријентацији, те потреби да се пође од претпоставке „о високом степену униформности у оперативним кодовима спољне политике наших националних актера“, чиме оне добијају одлике „црних кутија“ или „билијарских кугли“.[119]

Насупрот њему, ниво националне државе посматра ову јединицу система као примарног актера међународних односа. Главна и очигледна предности овог нивоа је „у томе што омогућава значајно разликовање наших актера у међународном систему“. Ипак, и он има своје потешкоће и опасности. Могу се претерано наглашавати разлике између јединица, чега је крајња варијанта скретање у птолемејски парохијализам, односно етноцентризам и склоност истраживача да „многе особине које доживљава као врлине припише сопственој нацији, а

[115] Waltz, *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*.
[116] J. David Singer, “International Conflict: Three Levels of Analysis”, *World Politics*, vol. 12, no. 3, 1960, pp. 453-461; J. David Singer, “The Level-of-Analysis Problem in International Relations”, *World Politics*, vol. 14, no. 1, 1961, pp. 77-92.
[117] Питање односа целине и делова се може пратити све до Аристотела. Видети више у: Nicholas Onuf, “Levels”, *European Journal of International Relations*, vol. 1, no. 1, 1995, pp. 35-58.
[118] J. David Singer, “The Level-of-Analysis Problem in International Relations”, p. 80.
[119] Ibidem, p. 81.

пороке другима“.[120] Ниво јединица система доноси могућност примене модела процеса доношења одлука, као и проучавање циљева, мотивације и сврхе у политици једне државе. Имплицитно, употреба овог нивоа анализе је блиско повезана и са феноменолошким становиштем које и какве циљеве државе покушавају да остваре. Питање би се „могло свести на то да ли човек и друштва којима припадају следе циљеве које су сами изабрали или су усмеравани ка онима које им намећу силе које су првенствено изван њихове контроле“.[121] У овој специфичној верзији дебате о слободној вољи насупрот детерминизма, избор овог нивоа подразумева склоност ка првој опцији. Уједно, он је погоднији за истраживаче који сматрају да је перцепција онога што актери виде важнија од материјалне стварности, као и за оне ауторе што државу виде као специфичног и јединственог актера који је више од збира својих делова, односно појединаца који креирају и усмеравају њену политику.

У погледу употребне вредности два нивоа, за описивање Сингер закључује да ниво система нуди већу обухватност, а ниво државе веће разликовање детаља, дубину и интезитет. Када је реч о објашњавању, он предност даје нивоу државе, сматрајући да пре указује на каузалне везе, док ниво система примарно оперише на нивоу корелације. Што се тиче предвиђања, оба су подједнако корисна.[122] У сваком студији, аутор ће користити ниво који му више одговара, према његовим потребама и циљевима, али је битно да постоји свест о овом прелиминарном концептуалном питању на које се даје одговор при сваком истраживању. Исто тако, „можемо користити један ниво овде, а тамо други, али не можемо себи дозволити да мењамо своју оријентацију усред истраживања“.[123] Овај аутор је својим размишљањима отворио пут да се разматрање концепта нивоа анализе у међународним односима настави у наредним деценијама. Стога се оцена да су „Заједно, Сингер и Волц су помогли да се прецизније одреди међународни систем као посебног нивоа анализе и допринели једној од непрекидних дебата у овој области о томе да ли истраживачи треба да се усредсреде на појединачне делове (државе и појединце) или на систем у целини“.[124] Уједно, често се занемарује да Сингер није био искључив у погледу коришћења баш ова два нивоа анализе. Он оставља широк маневарски простор: „Такође се мора нагласити да смо се овде бавили само двема од уобичајенијих оријентација и да постоје многе друге, које би потенцијално могле бити чак и плодотворније од било које од овде одабраних“.[125]

Управо је разрада тих алтернативних предлога, уз допуну Сингеровог или Волцовог, окупирала пажњу бројних мислилаца током наредних деценија. Брус Д. Берковиц (Bruce D. Berkowitz) идентификује три правца у којима се ова дебата развила: Проблем коришћења агрегатних података у статистичким анализама; Проблем дефинисања актера у теорији међународних односа; Проблем описивања односа између система и актера унутар тих система.[126] Трећи правац је најстандарднији, најутицајнији, најдиректније произилази из писања Волца и Сингера, а уједно је и најрелевантнији за ово истраживање. Стога ће њему бити посвећена даља пажња, односно укратко ће бити представљени неки од карактеристичних и важних доприноса сагледавању теме из те визуре.

На пример, Џон Спенијер (John Spanier) користи класично разликовање три нивоа анализе, али уз другачији избор најнижег нивоа. Полазећи с врха, његов системски ниво се односи на „међународни или државни систем који обухвата све постојеће политичке јединице

[120] Singer, “The Level-of-Analysis Problem in International Relations”, p. 82.
[121] Ibidem, p. 85.
[122] Ibidem, pp. 89-90.
[123] Ibidem, p. 90.
[124] Brian C. Schmidt, “The enduring logic of the three images: Kenneth N. Waltz’s *Man, the State, and War*”, in: *Classics of International Relations: Essays in Criticism and Appreciation*, edited by Henrik Bliddal, Casper Sylvest and Peter Wilson, Routledge, London and New York, 2013, p. 81.
[125] J. David Singer, “The Level-of-Analysis Problem in International Relations”, p. 90.
[126] Bruce D. Berkowitz, “Levels of analysis problems in international studies”, *International Interactions: Empirical and Theoretical Research in International Relations*, vol. 12, no. 3, 1986, p. 200.

које међусобно делују према одређеном правилном и уочљивом обрасцу односа“.[127] Ниво националних држава детерминанте види у унутрашњим одликама и наглашава „разлике у мотивацији, ставовима и унутрашњем саставу, односно домаћој структури, међу нацијама“.[128] Трећи је ниво доношења одлука, где се у центар стављају „одређени људи који заузимају званичне политичке положаје одговорне за доношење одлука у области спољне политике“. Посматрају се „три аспекта доношења одлука: перцепције доносиоца одлука о свету, различите врсте одлука које се доносе и различити типови система доношења одлука“.[129]

Мартин Холис (Martin Hollis) и Стив Смит (Steve Smith) постављају четири нивоа: међународни систем, национална држава, бирократија и појединац. Међутим, уводе три дебате између свака два система на лествици. Оне подразумевају разматрање да ли приступити одозго на доле или одоздо на горе, то јест између холизма и индивидуализма. Прва дебата поставља питање да ли је систем скроз доминантан или је производ онога што чине државе. Друга види државу или као јединственог актера који рационално реагује на подстицаје или као посуду чије је понашање исход преговора различитих бирократских агенција. Трећа дебата супротставља позицију према којој бирократски захтеви утичу на појединачне изборе са оном према којој су управо ови избори централни за колективне одлуке.[130] Слично резонује и Овен Темби (Owen Temby) који уноси поделу на холизам и атомизам (редукционизам) којом пресеца три Волцова нивоа: појединца, државе и система, па тако добија шест опција. И док је приступ теми са једног нивоа ствар методолошког избора, онтолошки став да ли предност дати агенту или структури одређује како ће се анализи приступити. Међусобна искључивост између методологије и онтологије овде не постоји. За атомисте, „друштвене структуре су сводљиве на појединце од којих су састављене. Међутим, то не значи да сами појединци нужно морају бити предмет анализе, будући да се структуре могу испитивати у погледу расподеле својстава појединаца или других конститутивних делова“.[131] Исто тако, холисти сматрају да одлике колективитета постоје независно од или претходе интеракцијама између појединаца. То их ни на који начин не спречава да анализу врше на нивоу појединца.

Други аутори разликују више врста и типова нивоа анализе. Стивен Џ. Ендриол (Stephen J. Andriole) раздваја каузалне од ефектуалних нивоа анализе. Каузални нивоу су „они нивои чије су варијабле или фактори претходни у односу на одређено понашање“. На њима се траже узроци или извори политичких феномена. Са друге стране су ефектуални нивои „на којима се дато понашање или појава заправо одвија“.[132] И једних и других има пет: индивидуални ниво; ниво групе; ниво сложене групе (или државни); међудржавни и/или мултидржавни ниво; глобални системски ниво. Према Ендриолу, истраживач може одабрати један или више каузалних нивоа за своју анализу. У својим истраживањима „Политиколози заинтересовани за објашњење понашања које се обично јавља на четвртом нивоу ефеката, на пример, имају могућност да одаберу само одговарајуће факторе – то јест, само оне који произлазе из четвртог каузалног нивоа – или читав низ фактора (или независних варијабли) који произлазе из свих каузалних нивоа“.[133]

---

[127] John W. Spanier, *Games Nations Play: Analyzing International Politics*, 4th edition, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1981, p. 10.
[128] Ibidem, p. 18.
[129] Ibidem, p. 27.
[130] Martin Hollis and Steve Smith, *Explaining and Understanding International Relations*, Oxford University Press, Oxford and New York, 1990, pp. 8-9.
[131] Owen Temby, “What are levels of analysis and what do they contribute to international relations theory?”, *Cambridge Review of International Affairs*, vol. 28, no. 4, 2013, p. 730.
[132] Stephen J. Andriole, “The Levels of Analysis Problems and the Study of Foreign International, and Global Affairs: A Review Critique, and Another Final Solution”, *International Interactions: Empirical and Theoretical Research in International Relations*, vol. 5, no. 2-3, 1979, p. 123.
[133] Ibidem.

Сличну логику заступа и Ханс Мурицен (Hans Mouritzen). Он говори о експланаторним нивоима, а прави разлику између нивоа објекта анализе (експланандума) и узрочника (експлананса), односно зависне и независне варијабле. Ови експланаторни нивои не зависе само од нивоа анализе експланандума и експлананса, већ и од њиховог степена апстракције, просторног и временског простирања, учесталости и променљивости, а претходе им фактори истраживачевог правца приступа (идиографски или номотетички), као и његова онтолошка и епистемолошка позиција. Када је реч о нивоима анализе, Мурицен дефинише четири: ниво међународног система, ниво националног актера, домаћи ниво и ниво доношења одлука. За објашњавање појава на које се манифестују на једном од прва два нивоа, могу се користити експлананси са сва четири.[134]

Концептуализација Ахмета Нурија Јурдусева (Ahmet Nuri Yurdusev) користи нешто другачију поделу. Овај аутор прави разлику између проблема нивоа анализе и проблема јединица анализе. И док ови други доносе стандардну трипартитну поделу на индивидуално људско биће, друштво или групу појединаца и универзум или човечанство (свеобухватни актер), нивои анализе се разграничавају према скроз различитим критеријумима. Први ниво анализе је филозофски, где се оперише фундаменталним епистемолошким концепцијама. Други ниво је теоретски. Он је мање апстрактан, а општи принципи се замењују правилима којима проблем добија препознатљиве границе. Трећи ниво се одређује као практични и на њему се разматрају конкретне форме, појаве и праксе.[135] Јурдусев напомиње да избор нивоа не ограничава јединицу анализе, односно да се свака од три врте јединица може проучавати са било ког од три идентификована нивоа.[136]

На крају, пажњу вреди посветити и размишљањима о овом питању која је самостално или у коауторству износио Бери Бузан (Barry Buzan), теоретичар који се дуги низ година бавио проблематиком нивоа анализе. У сарадњи са Чарлсом Џоунсом (Charles Jones) и Ричардом Литлом (Richard Little), представља модификацију поделе на структурни ниво и ниво јединице који Волц нуди у својој каснијим радовима (о којима ће бити реч нешто касније). Ови аутори структурни ниво раздвајају на дубинску структуру (организациони принцип плус функционална диференцијација јединица) и дистрибутивну структуру (системски обрасци у расподели атрибута јединица). Ниво јединица сада обухвата процесне формације (односи акције и реакције између јединица) и анализа атрибута.[137] У свом касније раду који се експлицитно бави нивоима анализе, Бузан прихвата поделу овог појма на две различите концепције:

> Прва, и једноставнија, схема усредсређује се на нивое као јединице анализе организоване на принципу просторне скале (од малог ка великом, од појединца ка систему). Термин „нивои“ заиста упућује на низ просторних размера или „висина“. У том смислу, нивои су места на којима се могу лоцирати и исходи и извори објашњења“.[138]

У овом смислу Бузан одређује пет нивоа: појединца, бирократије, државе (јединице), региона (субсистема) и система. Сличну поделу и разумевање овај аутор користи у потоњем делу „Безбедност: нови оквир за анализу“ (Security: A New Framework for Analysis), где заједно

---

[134] Hans Mouritzen, “Selecting Explanatory Level in International Politics: Evaluating a Set of Criteria”, *Cooperation and Conflict*, vol. 15, no. 3, 1980, pp. 169-170.
[135] A. Nuri Yurdusev, “"Level of Analysis" and "Unit of Analysis": A Case for Distinction”, *Millennium: Journal of International Studies*, vol. 22, no. 1, 1993, pp. 78-79.
[136] Ibidem, p. 80.
[137] Barry Buzan, Charles Jones and Richard Little, *The Logic of Anarchy: Neorealism to Structural Realism*, Columbia University Press, New York, 1993, p. 65.
[138] Barry Buzan, “The Level of Analysis Problem in International Relations Reconsidered”, in: *International Relations Theory Today*, edited by Ken Booth and Steve Smith, Polity Press, Cambridge, 1995, p. 204.

са Олеом Вејвером (Ole Wæver) и Јапом де Вилдеом (Jaap de Wilde) поставља носеће стубове Копенхашке школе безбедности.[139]

Насупрот томе, друга схема види нивое анализе као „различите типове или изворе објашњења за посматране феномене“. Њена прва компонента је капацитет интеракције који означава „ниво способности за транспорт, комуникацију и организацију у систему“, односно фокусира се на „врсте и интензитете интеракције које су могуће унутар било које дате јединице/подсистема/система“. Друга је структура, дефинисана као „принцип на основу којег су јединице унутар система уређене.“. Трећа је процес, односно интеракција међу јединицама. Као и бројни други аутори, и Базан сматра да „Две схеме могу бити интегрисане у матрицу у којој свака јединица нивоа анализе, у принципу, садржи све изворе или типове објашњења“.[140]

Свеукупно гледано, претходна рекапитулација потврђује тачност примедбе да „Нивои пружају оквир унутар којег се може теоретисати; они сами по себи нису теорије“.[141] Како су ове својеврсне „фиоке“ попуњаване конкретним садржајем, биће приказано у следећем потпоглављу.

Преглед коришћења три слике у науци о међународним односима

Након представљања концепта три слике како их је поставио Кенет Волц и њиховог стављања у шири контекст идеје о нивоима анализе као значајној алатки за испитивање појава и процеса у међународним односима, јасно је да је у питању својеврсни „мета“ појам чија употребна вредност није ограничена темом и објектом изучавања. Три слике нису саме по себи теорије међународних односа или спољне политике. Оне представљају угао гледања или прозор кроз који се одређени проблем посматра и кроз који се теорија формира. Слике не пружају објашњења *per se*, оне пружају оквир из којег објашњења произилазе. Дакле, не постоји теорија прве, друге или треће слике, нити теорија првог, другог или трећег нивоа анализе. Гледајући из обрнутог угла, мноштво теорија се може класификовати као припадајуће корпусу једне од три слике. Две теорије које обе припадају истој слици међународних односа могу бити међусобно супротстављене и противречне колико и било које две теорије које потичу из различитих слика.

Слике или нивои анализе суштински одређују начин приступа једном истраживању. Стога се њихово присуство може учитати у бројним радовима из области међународних односа, иако је оно ретко директно наглашено. Најчешће, оно имплицитно сенчи студију у питању, а под коју слику се она може подвести остаје отворено за утврђивање. То темељно, али позадинско присуство ће бити проучавано у овом поглављу. У циљу систематизације, критеријум разврставања ће бити исти као и код Волца: рад неког аутора ће бити сврстан међу представнике прве, друге, треће или комбинације више од једне слике у зависности од тога где аутори смештају и виде кључне узроке појава које обрађују. Дакле, критеријум неће бити слика кроз коју се анализа претежно поставља и спроводи. То је важно напоменути јер ова два приступа могу довести до знатно другачијих резултата класификације. На пример, неки аутор може проучавати утицај идеологије, али уз ограду да је њен утицај минималан и да се јавља само у ретким случајевима, под изузетно специфичним околностима, а да је генерално гледано структура међународног система та која има пресудну важност. Уколико му се место додељује према избору слике за приступ проблему, он би припадао другој слици. Међутим, уколико се држимо Волцовог критеријума, у којој слици је лоциран кључни фактор, онда је то трећа слика.

[139] Barry Buzan, Ole Waever and Jaap De Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rinner Publishers, Boulder and London, 1998, pp. 5-6.
[140] Buzan, “The Level of Analysis Problem in International Relations Reconsidered”, pp. 204-205.
[141] Buzan, Waever and De Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, p. 6.

Метод за класификацију према локацији кључних фактора је изабран јер одговара изворном методу аутора концепта, Кенета Волца, па се тиме задржава снажнији методолошки континуитет са примарном полазном студијом за ову анализу. Даље, он омогућава децидније разврставање, будући да се кључни фактори морају пронаћи на некој од слика, па макар то било у више од једне у неким случајевима. За разлику од тога, уколико се приступи на начин који опредељује радове према слици од које аутор полази, долази се у позицију да ситуација може бити далеко нејаснија, будући да бројни истраживачи који користе призму једне слике не пропуштају да примете да су и фактори других слика утицајни и да се оне међусобно прожимају. Иако су овакве ограде неспорно нужне, оне уједно знатно отежавају било какво разврставање. Критеријум слике кључног фактора доноси филтер захваљујући којем се ова препрека премошћује. На крају, ако се под аналитички објектив ставе факторе који се испостављају као одлучујући постаје присутна и једна помало субјективна, али према уверењу овог аутора оправдана нормативна компонента, а која подразумева преференцију за посвећивање пажње исходима, пре него почетним премисама.

Услед оваквог критеријума разврставања, долази до раздвајања у класификацији неких аутора који се традиционално групишу заједно јер припадају истом теоријском правцу. Последично, неће сви аутори традиционално перципирани као неореалисти бити смештени у представнике исте слике. На пример, схватања Стивена Волта (Stephen M. Walt) ће бити сврстана у другачију категорију од Кенета Волца и Џона Миршајмера (John J. Mearsheimer). Упркос увреженој трајекторији која полази од Волца и прати развој његових идеја у два правца оличених у концептима Волта и Миршајмера, они ће бити раздвојени услед малих, али за фокус ове анализе суштински важних нијанси, а које Волта упућују у одељак који обрађује комбинацији више слика уместо у онај који се бави трећом сликом, где су смештена друга двојица.

Опредељујући се примарно за коришћење термина „слике“ како их је поставио Волц, насупрот стандарднијем термину нивоа анализе и његовим значењским импликацијама, долази се до једне важне специфичности. Волцове слике нас упућују да узроке фактора пронађемо „унутар појединца, унутар структуре посебних држава или унутар система држава“.[142] Овај предлог „унутар“ је од немерљивог значаја. Наиме, смештајући факторе у ове слике значи да они произилазе из својих извора – човека, државе или система држава. Стога радови који приоритет дају факторима прве слике говоре о факторима који извориште имају у човеку, фактори друге у држави, а фактори треће слике у систему. Ово значи да фактори који говоре о односима појединаца и дотичу се њихових међусобних релација, попут односа различитих политичких групација, не могу бити смештени у прву већ у другу слику јер нису резултат чинилаца који долазе из човека. Слично томе, фактори релација између држава као јединица, или они које се јављају на нивоу система, али не као резултат његове структуре, на пример офанзивно-дефанзивни баланс или ниво развоја технологије, не припадају другој, већ трећој слици. Њихово извориште је на нивоу система. Ова разлика је изузетно важна јер утиче на одлуку да се одређени аутор разврстају као представници одређене слике. Класификација би у неким случајевима била другачија да је реч о другачијој полазној премиси. На пример, да је за полазну тачку узета чиста подела на два нивоа анализе – ниво јединица и ниво система, о којима говори Џ. Дејвид Сингер. Његов модел оставља мање простора за нијансе и заснива се на другачијој концепцији. Његова унутрашња логика опредељује бројне факторе као припаднике другачије категорије. Рецимо, у том случају би готово сви фактори прве две слике, као и неки фактори треће, попут поменутог офанзивно-дефанзивног баланса, били смештени на нижи ниво, ниво јединица.

У предстојећем прегледу фокус ће у највећој мери, иако не искључиво, бити на радовима који припадају реалистичкој школи промишљања међународних односа. Три разлога

[142] Waltz, *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*, p. 12.

су за овај одабир, један негативни и два позитивна. Први, негативни разлог јесте што је некаква селекција одређеног корпуса дела неопходна како би се направила информативна илустрација разноврсности приступа са три слике. Без селекције би се кретали у безобалној ширини науке о међународним односима и потпуно утопили у њеној многострукости и разноликости, а без успеха да се жељена илустрација ефикасно креира. Стога је одабир неког критеријума који ће сузити опсег анализираних дела нужан. Након овог појашњења, два позитивна разлога упућују на одговор зашто је као тај критеријум узет баш реализам. Први позитивни разлог јесте чињеница да постулати и закључци реалистичке школе, према мишљењу овог аутора, адекватно одговарају потребама истраживања о постхладноратовској политици САД према Русији, што представља основну тему дисертације. Примена теоријских поставки и закључака ће прожимати емпиријско истаживање које следи у наставку, те је неопходни приказ релевантне литературе уједно искоришћен као оквир за илустрацију различитих приступа три слике.

Други позитивни разлог јесте природна повезаност Кенета Волца и реалистичке школе. Сам концепт три слике, као што је евидентно када се стави у контекст шире традиције разматрања питања нивоа анализе, не садржи ништа у себи што га суштински везује за и ограничава на реализам. Ипак, други радови овог аутора, пре свега „Теорија међународне политике“ у којој поставља до данас неизоставне основе за структуралну реалистичку теорију међународних односа, чине га једним од канонских аутора реализма. Додатно, у књизи „Човек, држава и рат“ се, кроз примат који се даје трећој слици, уочавају контуре његових каснијих аргумената у прилог системске теорије. Са друге стране, развијајући своју теорију међународне политике, Волц полази од поделе приступа на три слике, што ствара континуитет у његовој научној мисли. Овај континуитет производи танку, али чврсту везивну нит између концепта три слике и реализма. Иако та веза ни на који начин не умањује примењивост и свеобухватност три слике нити могућност укрштања са другим теоријским правцима, свакако додатно препоручује и чини упутним опредељење за избор реализма као теоријско-концептуалног оквира за сврху која овде жели да се постигне.

На овом месту је прикладно изнети неколико података о самом реализму као теоријском правци који чини полазну тачку за истраживање. Вреди подсетити да „реализам има изузетно дугу интелектуалну традицију која сеже до античког доба“.[143] Филозофско и идејно полазиште реализма налази у промишљањима класичних мислилаца попут Каутиље (Kautilya), Тукидида (Thucydides), Хобса и Макијавелија, да наведемо само неке од њих. Ова школа међународних односа, иако се често у радовима њених критичара редукује на своје базичне поставке и оптужује за недостатак флексибилности, садржи довољно ширине да укључи мноштво идеја, концепата и схватања различитих полазних основа. Управо је прилагодљивост реализма уочљива и у његовој еволуцији која је од класичног водила до неореализма, и потом до неокласичног реализма. Подела на три основна огранка у оквиру реализма је резултат потребе теоријског правца за трансформацијом, одговором на развој целокупне научне дисциплине и превазилажењем уочених недостатака. Имајући све ово у виду, покушај да се понуди једна јасна и прецизно одређена дефиниција реализма јесте унапред осуђен на слабу успешност. Уместо тога, разборитијим и сврсисходнијим се чини настојање да се одреде елементи који су заједнички теоријама и студијама које припадају овом правцу, те да се на тај начин дође до суштинског језгра које се налази у темељу реализма. Овакво настојање упориште налази у схватању да „не постоји дефинитивна или једна теорија политичког реализма; уместо тога, постоји више реалистичких теорија које произлазе из истих почетних принципа и основног скупа претпоставки“.[144]

[143] Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, Службени гласник и Београдски центар за безбедносну политику, Београд, 2012, стр. 72.
[144] Randall L. Schweller, “New Realist Research on Alliances: Refining, Not Refuting, Waltz’s Balancing Proposition”, *The American Political Science Review*, vol. 91, no. 4, p. 927.

Немали број аутора је покушао да изврши овакву систематизацију. Овде ће бити поменути само неки од њих. Вилијам Волфорт (William C. Wohlforth) и Џек Донели (Jack Donnelly) идентификују четири централна уверења која представљају везивно ткиво реализма. Прво је групизам, односно идеја да се политика увек одвија између група. Друго је егоизам, односно примарни мотив сопственог интереса у политичком деловању. Треће је утицај анархије илити одсуства врховне власти у међународној политици. Четврто је примат политике моћи, што означава фокус на моћ и безбедност као производ групизма и егоизма.[145]

Рендал Швелер (Randall L. Schweller) мапира седам темељних претпоставки реализма као теоријског правца.:

1. Људи се не суочавају једни с другима првенствено као појединци, већ као чланови група које захтевају њихову лојалност.
2. Међународни односи одвијају се у стању анархије.
3. Моћ је основна одлика међународне политике.
4. Природа међународних односа је суштински конфликтна.
5. Човечанство не може превазићи сукоб кроз прогресивну моћ разума како би открило науку о миру.
6. Политика није функција етике; морал је производ моћи.
7. Нужност и државни разлог превазилазе морал и етику када се ове вредности сукобљавају.[146]

Дејан Јовић се опредељује за другачији приступ и уместо свођења реализма на фундаменталне премисе издваја низ одредница које се могу приписати реализму и његовим ауторима. Према његовом виђењу, оне укључују став да је самоодржање главни циљ сваке државе, етатизам, претпоставку рационалности држава, извориште у политичким теоријама конзервативизма, мотив националног интереса, примат великих сила, дејство механизма равнотеже моћи, значај војне моћи и рат као могуће средство за решавање конфликта интереса, стављање у други план вредности попут једнакост и слободе.[147]

Након стицања јасније представе о основним координатним тачкама којима можемо омеђити реализам, долазимо до његове повезаности са наумом овог потпоглавља, чиме се отвара једна методолошка недоумица. Наиме, разврставањем искључиво реалистичких теорија и радова према слици на којој лоцирају кључне факторе не постиже се у потпуности циљ демонстрирања разноликости три слике. Ово је нарочито евидентно ако узмемо у обзир да неореализам оперише готово искључиво на нивоу треће слике, а да класични реализам, иако укорењен у први и други ниво, често нема много разумевања за многоструке нијансе на нивоу појединаца или држава. Неокласични реализам опет, у својим покушајима да „ухвати“ суптилности и варијације међународне политике, трећој слици додаје факторе који потичу са прве две, разбијајући јасну трипартитну поделу. Стога је потребно укључити и друге ауторе, који су у својим радовима приступили из специфичних углова инкорпорирања фактора прве, друге или треће слике, јер се на тај начин добија комплетнија целина. Уз то, неки од ових фактора су инструментални за разумевање политике САД према Русији, те је њихова инклузија неопходна.

[145] William C. Wohlforth, “Realism”, in: *The Oxford Handbook of International Relations*, edited by Christian Reus-Smit and Duncan Snidal, Oxford University Press, Oxford and New York, 2008, p. 133; Jack Donnelly, “The Ethics of Realism”, in: *The Oxford Handbook of International Relations*, edited by Christian Reus-Smit and Duncan Snidal, Oxford University Press, Oxford and New York, 2008, p. 150.
[146] Schweller, “New Realist Research on Alliances”, p. 927.
[147] Dejan Jović, „Uvod u studij realizma“, u: *Teorije međunarodnih odnosa: realizam*, uredio Dejan Jović, Politička kultura, Zagreb, 2013, str. 15-38.

Сумарно, јасно је да количина, разноврсност и комплексност радова који стоје на располагању, често мултидисциплинарних, плету непрегледну мрежу науке о међународним односима и анализе спољне политике. Стога ће у наставку бити укратко приказани неки од ових радова, селектованих на основу неколико критеријума који нису у међусобно хијерархијском односу. Први је фокус, где је то могуће, на радове који долазе из или су блиски реалистичкој традицији проучавања међународних односа, будући да се ово истраживање у највећој мери ослања на увиде те школе. Са овим је повезан и други критеријум, а то је примењивост на истраживање о факторима из угла три слике у политици САД према Русији. Трећи критеријум је утицај одређених теорија и радова на шири развој дисциплине и њихов трајни значај. Четврти критеријум јесте њихова релевантност за тежњу да се осветли разноликост приступа и прикаже широк спектар радова који приступају својим предметима истраживања из угла прве, друге, треће слике или кроз комбинацију све три.

Прва слика

Аутори који се у својим проучавањима одређених проблема, структура, актера, феномена или процеса у међународним односима опредељују да приступе из угла прве слике покушавају да истраже како фактори који произилазе са нивоа појединца утичу и опредељују њихове објекте анализе. У вечној дебати између агента и структуре, ови аутори предност дају агентима. За њих, појединац, као актер, налази се у центру збивања. Он наступа у двојакој улози – „у личном, приватном капацитету, или као представник државе“.[148] Уколико су радови засновани на озбиљном научном приступу и чврстој методолошкој конзистентности, они не искључују важност фактора који долазе са друге и треће слике и јасно указују на комплексност и међусобну интерактивност различитих елемената. Ипак, у средишту научног проучавања код њих се налази човек, чије опште карактеристике које произилазе из људске природе, начини и обрасци понашања и размишљања или конкретне особине одређених појединаца, праве квалитативну разлику. Такве разлике одређују зашто постоје извесни модалитети односа између држава и како они функционишу, усмеравају деловање конкретних држава у датим ситуацијама и обликују исходишта историјских кретања, креирајући обрасце и резултате који се накнадним анализама могу чинити као неминовни и једини могући.

Претходне две реченице указују на два оквира у којима се научна истраживања на основу прве слике крећу. Први заузима општији приступ у којем се појединац посматра примарно из угла специфичне људске природе, често контрадикторне, са капацитетима за рационално логично деловање или емоционално реаговање без промишљања, оне која човека чини бићем способним за племените подухвате који надахњују будуће генерације или окрутне злочине који их згражавају. У овим анализама индивидуалне карактеристике конкретних појединаца попут нивоа интелектуалних способности, храбрости, породичних наследних особина или психолошких фактора играју знатно мању улогу. Дакле, акценат је на атрибутима који људе, према мишљењима аутора, спајају и чине их сличним, а одређене обрасце понашања универзалним, а не на идиосинкратичним особинама које појединце чине јединственима, па тиме и на јединствен начин обликују њихово деловање у датим ситуацијама. За Кенета Волца у књизи *Човек, држава и рат* управо је то начин како он првенствено посматра прву слику. Стога су и аутори које користи да илуструје аргументе овог приступа они који припадају овој традицији (Свети Августин, Спиноза, Моргентау и Нибур).

Други оквир приступа из обрнуте позиције. Људска природа је овде општа полазна тачка која указује на сличности, али не може да објасни појединачне случајеве. Управо због тога она често има статус имплицитног темеља на који се анализа надограђује. Анализа се

[148] Младен Лишанин, „Добро дошао у машину: појединац као објекат међународних односа“, у: *Човек, простор, технологија, идеје: међународна безбедност у трећој декади 21. века*, уредили Владимир Ајзенхамер и Небојша Вуковић, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2020, стр. 26.

фокусира на различите елементе који формирају једну личност и њихов број није јасно дефинисан и ограничен. Тако неки аутори узимају друштвене, економске или политичке чиниоце као одређујуће за деловање појединаца, други културу, образовање или породицу. Неки аутори се баве питањем процеса доношења одлука на нивоу менталних техника и когнитивних модела, а неки карактеристикама које особа мора поседовати да би била успешан лидер. Овде је прикладно напоменути да Волц, иако пажњу у далеко већој мери посвећује људској природи када говори о првој слици, помиње да анализе из овог угла остављају простор и за алтернативне полазне тачке. Говорећи о узроцима Првог светског рата, Волц се пита: „Каква врста људи је контролисала политику државе? Који оквир су им дозвољавали економски, демографски, друштвени и политички темељи њихових држава? Под каквим унутрашњим притисцима и ограничењима су радили?“.[149]

Људска природа

Први приступ можемо одредити као посматрање из угла прве слике кроз призму људске природе, а други као посматрање из угла прве слике кроз призму индивидуалних особина. Прикладан пример посматрања из угла прве слике кроз призму људске природе јесте управо онај на који се и Волц обилато ослања, а то је реалистичка теорија Ханса Моргентауа, најдетаљније и обухватније изложена у његовој утицајној студији „Политика међу нацијама: борба за моћ и мир“ објављеној 1948. године.[150] Моргентау је један од најзначајнијих представника мисаоне традиције у оквиру реалистичке школе међународних односа која се означава као класични реализам. Како то дефинише Стеван Недељковић, ову неформалну групацију теоретичара одликује став да „међународна политика представља непрестану борбу за моћ и исконску тежњу за доминацијом, док се корени таквог понашања држава налазе у људској природи“.[151] Драган Живојиновић још јасније истиче важност људске природе за класични реализам, потцртавајући да је баш то „његово главно обележје и прва *differentia specifica* у односу на друге две гране реалистичке теорије“, неореализам и неокласични реализам.[152] Слично томе, управо је ово лоцирање узрока појава које се проучавају у домену људске природе оно што сврстава класичне реалисте у ауторе чији је примарни угао посматрања онај из нивоа прве слике Кенета Волца. Моргентау, као можда најрепрезентативнији представник класичног реализма, врло илустративно у својим теоријским промишљањима ставља акценат на све елементе који су есенцијални да би се одређено дело сматрало представником овог типа реализма.

Моргентау је у каснијим издањима „Политике међу нацијама“ студију допунио новим првим поглављем под називом „Реалистичка теорија међународне политике: Шест принципа политичког реализма“. Управо ових шест принципа утемељују основне постулате класичног реализма. Моргентау полази од идеје да две традиције мишљења у међународним односима полазе од два супротстављена посматрања реалности. Припадници прве традиције верују у могућност остварења апстрактних универзалних моралних принципа и суштинску доброту људске природе. Стога је за њих неуспех остварења ових принципа последица неадекватних институција, лоших појединаца или недостатка знања. Насупрот њима стоји традиција са којом

[149] Waltz, *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*, p. 218.

[150] Домаћи превод ове књиге објављен је 2014. године у издању црногорске издавачке куће CID. Из нејасног разлога, преводилац се определио да наслов доста слободно преведе као „Теорија међународне политике: борба за моћ и мир“, креирајући непотребну подударност са Волцовим делом из 1979. године, а чији наслов управо гласи „Теорија међународне политике“. Ова књига је такође објављена у преводу на српски, 2008. године, у издању Центра за цивилно-војне односе и Alexandria press.

[151] Стеван Г. Недељковић, *Стратегија уравнотежавања у међународним односима, студија случаја: француско и немачко уравнотежавање Сједињених Америчких Држава после Хладног рата*, докторска дисертација, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду, 2020, стр. 100.

[152] Драган Живојиновић, *Реализам нивоа анализе у теоријама међународних односа*, магистарски рад, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду, 2008, стр. 101.

се Моргентау идентификује и која полази од идеје да је свет несавршен због инхерентних особина људске природе, те да се бољи свет може изградити само када се ово прихвати и делује у оквирима могућег и остваривог, а не идеалног и недостижног.[153] Циљ је „реализација мањег зла, а не апсолутног добра".[154] Ова традиција се заснива на поменутих шест принципа, који гласе: политиком, као и друштвом уопште, управљају објективни закони који су укорењени у људској природи; главни путоказ за политички реализам јесте концепт интереса дефинисан у оквиру појма моћи; концепт интереса дефинисан као моћ је објективна категорија, али не испуњава концепт унапред одређеним значењем; у обзир се узимају моралне последице политичких акција; моралне аспирације одређених нације се не разумеју и не дефинишу као универзални морални закони; разлике између реализма и осталих школа мишљења су стога постојеће и дубоке.[155]

Од ових шест, први принцип експлицитно, а други кроз ауторову елаборацију, укорењују Моргентауово виђење реализма у прву слику. Чињеница да је људска природа фиксна и да се њене особине, према Моргентауовим речима, нису мењале од када су их утврдили аутори из древне Кине, Индије и Грчке, са собом доноси неколико импликација у формулисању теорије међународне политике. Прво, историјска превазиђеност није релевантан фактор, а чињеница да је теорија настала давно ни на који начин не умањује њен кредибилитет само по себи. Важи и обрнуто, фактор новитета није гарант убедљивости и логичности неке теорије. Друго, она почива на рационалном моделу, према којем се анализирају одређени политички чинови и њихове последице, а хипотезе се мере у односу на њих.[156] Са друге стране, интерес дефинисан као моћ даје аутономност сфери политике у односу на друге области, попут економије или етике. Стога се поступци и последице поступака државника вагају у односу на ово разумевање интереса.[157] Управо овде Моргентау учвршћује свој фокус на факторе прве слике, наглашавајући да при анализи међународне политике ми (истраживачи) анализирамо државнике који је спроводе. Као моћ дефинисан концепт интереса даје рационални поредак и смисао политици, омогућавајући посматрачу-научнику да теоријски промишља о њој. Додатно, за саме актере-доносиоце одлука креира јасно и конзистентно мерило при доношењу одлука. То води формулисању интерно логичног и поузданог спољнополитичког континуитета на дужи рок, чији је резултат смисао уврежене употребе синтагми америчка, француска или српска спољна политика.[158]

За Ханса Моргентауа, основна одлика политике јесте борба за моћ, па то важи и за међународну. Други циљеви, попут слободе или благостања, могу бити крајњи, али моћ је непосредни циљ, јер је она средство за њихово остварење. Ауторово разумевање моћи јасно се заснива на погледу из прве слике, а она се дефинише као „човекова контрола над умовима и акцијама других људи". Последично, политичка моћ је контрола носиоца политичког ауторитета једних над другима и људима уопште.[159] Моћ се заснива на могућности употребе (физичке) силе. Особито се у међународној политици могућност контроле над другима због претње насиља схвата као моћ, а не сама директна употреба војне силе, јер тим чином војна моћ замењује политичку. Моргентау наглашава да је у питању психолошки однос.[160]

Као што појединци имају политичку моћ над другима, тако је у међународним односима имају једне државе над другима. Међутим, јасно се подвлачи да не можемо говорити да националну моћ имају државе као апстрактни ентитети нити генерализовати да када кажемо

[153] Hans J. Morghentau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, 6th edition, Alfred A. Knopf, New York, 1985, pp. 3-4.
[154] Ibidem, p. 4.
[155] Ibidem, pp. 4-13.
[156] Ibidem, pp. 4-5.
[157] Ibidem, p. 4.
[158] Ibidem.
[159] Ibidem, p. 32.
[160] Ibidem, pp. 32-33.

да држава А има моћ над државом Б, подразумевамо да сви припадници једне државе остварују моћ над свим припадницима друге. Моргентау упозорава да „нација спроводи међународну политику као правна организација звана држава, чији агенти делају као представници нације на међународној сцени“.[161] На њих се мисли када се говори о моћи и спољнополитичком деловању једне нације. Захваљујући мобилизаторској моћи национализма, припадници нације пројектују своје фрустрације и потребу за задовољавањем одређених потреба на државу, поистовећујући се са њом и њеним резултатима на међународној сцени.[162] Међутим, приликом проучавања ове борбе за моћ коју државе воде не треба се ослањати на мотиве ових појединаца. Ово је и узалудно и обмањиво, јер је интересе, намере и емоције тешко разумети и ови покушаји не могу пружити увид у ефекте њихових одлука. Мотиви могу бити морални, али то не води ка нужној успешности њихових потеза.[163]

Да борба за моћ у којој се државе надмећу у међународној политици корен има у људској природи, те да стога није последица несавршености људских напора и форми друштвене организације кроз историју, Моргентау тврди указујући на њену универзалност. Од породичних односа, преко друштвених и пословних организација, па до нивоа унутрашње политике, појединци се такмиче са циљем да остваре доминацију над другима. У ствари, Моргентау наглашава да се „одлучујући аргумент против мишљења да је борба за моћ на међународној сцени пука историјска случајност може извести из природе унутрашње политике“.[164] За њега је суштина и једне и друге идентична, а разлика настаје у условима у којима се одвијају. Унутрашња политика је стабилнија јер поседује већи степен кохезије. Додатно, за разлику од унутрашње политике у којој примена силе у широком обиму представља изузетак, државе се у међусобним односима често налазе у стању припреме, спровођења или опоравка од рата. Ипак, обрасци политичке борбе за моћ се не разликују. Актери увек теже да задрже, увећају или демонстрирају моћ. На нивоу међународне политике, ово кореспондира са политиком одржавања *statusa quo*, империјалистичком политиком и политиком престижа.[165]

Преласком на анализу сваке од ових политика, те каснијом класификацијом конститутивних чинилаца националне моћи и проучавањем различитих ограничавајућих фактора за националну моћ, попут равнотеже моћи, међународног морала и светског јавног мњења и међународног права, Моргентау напушта поглед из угла прве слике и своју позицију у наставку студије премешта на ниво друге и треће. Управо је ово разлог за Сингерову опаску у рецензији књиге „Човек, држава и рат“ да Моргентау својим фокусом на државу и њено деловање у систему држава пре аврећује класификацију као аналитичар који припада трећој слици.[166] Иако је ово запажање неспорно утемељено, Моргентау узроке смешта на ниво прве слике, као што и сам Сингер примећује. Будући да је у овом истраживању као критеријум за класификацију одабрано мерило у којој слици се налазе кључни фактори за појаве којима се аутори баве, теорија Ханса Моргенатуа представља илустративан пример дела које припада првој слици, и то онима који проучавање из угла прве слике врше кроз призму људске природе.

Индивидуалне особине

Насупрот фокусу на људску природу стоји далеко разноврснији корпус радова који анализирају све оне елементе које би Моргентау одредио као мање важне јер нам не дају могућност општијег предвиђања и тешко су мерљиви и сазнатљиви. Један од систематичнијих покушаја да се укаже на важност личности у анализирању међународних односа предузели су

[161] Morghentau, *Politics Among Nations*, p. 118.
[162] Ibidem, pp. 117-119.
[163] Ibidem, p. 6.
[164] Ibidem, p. 39.
[165] Ibidem, p. 52.
[166] Singer, “International Conflict: Three Levels of Analysis”, p. 454.

Данијел Бајман и Кенет Полак. Њихов полазни став јесте да је немогуће адекватно објаснити историју међудржавних односа ако се не узму у обзир ефекти које су на њен правац имали лидери који су одлуке доносили. Њихов циљ је да „мушкарце и жене, као појединце, спасу од заборава на који су их осудили политиколози“.[167] За почетак, аутори преиспитују аргументе који наводе на закључак да је улога и значај појединаца на процесе минималан или занемарив, односно оне који тврде да проучавање овог питања није могуће чинити на конзистентан начин. Идентификују три групе примедби.

Прва доводи у питање сврсисходност истраживања која се фокусирају на личности услед константности људске природе. Одговарајући на овај аргумент, који Волц користи за напуштање прве слике, Бајман и Полак на основу сличних премиса долазе до другачијег закључка. Наиме, Волц је многострукост људске природе видео као различите манифестације њене сложености, те је сматрао да она објашњава све и ништа истовремено. Бајман и Полак ове варијације виде као различита својства чији међусобни однос варира код сваког појединца на јединствен начин. Дакле, људска природа пружа могућност да човек буде добар, зао, агресиван, насилан, дарежљив, скроман итд. Сваки појединац одражава ове комплексне могућности које људска природа садржи у себи. Стога није упутно напустити проучавање из овог угла, већ управо супротно, „развијати теорије на основу расподеле ових особина у популацији и њиховог утицај на међународне односе“.[168]

Друга група примедби указује да укључивање огромних различитости које личности одликују смањује једноставност (парсимоничност) теорије којој би требало тежити. Бајман и Полак овде оправдано доводе у питање инсистирање на једноставности једне теорије ако је то на уштрб њене прецизности и експланаторне моћи. Њиховим речима: „реалистичност је најбоља, а можда и једина одредница корисности неке теорије: колико добро теорија заправо објашњава понашање и омогућава да предвидимо будуће потезе?“.[169] Трећа група замерки долази од теоретичара који признају значајан утицај појединаца на државне преференције, али сматрају да намере држава нису од значаја за формулисање теорија међународне политике. Бајман и Полак оспоравају овај став, сматрајући га такође последицом превеликог инсистирања на парсимоничности теорија и истичући да „државне намере представљају критични фактор у међународних односима и, у мери у којој појединачне личности обликују те намере, и оне морају бити сматране битним“.[170] Користећи као примере студију Стивена Волта о формирању савезништава и теорију Рендала Швелера о сврставању уз јачег ради профита, они демонстрирају допринос узимању у обзир намера држава како би се објаснило њихово деловање.[171]

Главни напори Бајмана и Полака да успоставе систематске основе за даље истраживање улоге појединца у обликовању спољних политика држава и њиховог утицаја на збивања у међународним односима огледа се у разради сета од 13 хипотеза које или граде темеље за дубљу аналитичку надоградњу или представљају илустративне примере посебних узрочно-последичних веза које могу бити предмет будућих проучавања. Њихове хипотезе су следеће:

1. Појединци постављају крајње и секундарне намере државе.
2. Појединци могу бити важна компонента дипломатског утицаја и војне моћи државе.
3. Појединци обликују стратегије својих држава.

[167] Byman and Pollack, “Let Us Now Praise Great Men: Bringing the Statesman Back In”, p. 109.
[168] Ibidem, p. 112.
[169] Ibidem, p. 113.
[170] Ibidem, pp. 113-114.
[171] Иако Бајман и Полак теоријске дорпиносе Волта и Швелера користе за аргументацију у прилог корисности прве слике, у овом истраживању, према постављеним критеријумима сврставања у зависности од нивоа на којем аутори виде факторе узрока појава које истражују, радови обојице ће своје место наћи у каснијој анализи радова аутора који користе факторе више слика.

4. Појединци утичу на понашање супротстављених држава које морају да реагују на идиосинкратичне намере и способности лидера.
5. Државе предвођене лидерима склоним ризику имају већу вероватноћу да изазову ратове.
6. Државе предвођене заблуделим лидерима покрећу ратове и непотребно их продужавају.
7. Државе предвођене лидерима са грандиозним визијама чешће дестабилизују систем.
8. Државе предвођене предвидивим лидерима ће имати јаче и дуготрајније савезе.
9. Што је више моћи концентрисано у рукама једног лидера, то су већи утицаји његове личности и преференција.
10. Појединци су важнији када су системске, домаће и бирократске силе супротстављене или амбивалентне.
11. Појединци су важнији када су околности промењљиве.
12. Појединци могу да обликују другу слику.
13. Појединци могу да обликују трећу слику.[172]

Овај скуп хипотеза подељен је у четири подгрупе. Прве четири хипотезе представљају базичне хипотезе о утицају личности. Друге четири улазе специфичније у ово питање, износећи идеје како конкретне особине неке личности доприносе формирању образаца деловања у међународној политици. Хипотезе од 9 до 11 предлажу услове под којим се утицај личности највише осети. Последње две доводе утицај личности као кључни фактор прве слике у везу са другом и трећом сликом, настојећи да укажу како се оне међусобно обликују.[173] На основу ове четири подгрупе хипотеза, јасно се изводи закључак о разноврсности приступа и потенцијалних зависних, интервенишућих и независних варијабли које отвара прва слика. Иако се њихове хипотезе примарно односе на утицај личности на ратове и савезништва, нарочито друга подргупа, Бајман и Полак успешно дају аргументацију и за ширу примену фактора прве слике у истраживањима међународних односа.

Рационалност

Један од значајнијих новијих радова који се ослања на поглед из угла прве слике јесте студија о рационалности у процесу доношења спољнополитичких одлука аутора Џона Миршајмера и Себастијана Розата (Sebastian Rosato). Иако су његови најзначајнији радови нераскидиво повезани са трећом сликом, Миршајмер у коауторству са Розатом у књизи „Како државе мисле: рационалност спољне политике“ приступа анализи фактора који се односе на појединце као кључне учеснике у процесу формулисања спољне политике једне државе, пре свега оних који утичу на начин и процес доношења одлука.[174] Главна полазна тачка за ауторе јесте став да државе углавном делују рационално на међународној сцени и у интеракцији са осталим државама/актерима, те оспоравање супротних ставова који долазе од теоретичара рационалног избора и политичких психолога. До велике дискрепанце у налазима долази услед различитих основа према којем се емпиријских примери тестирају, а што произилази из различитих дефиниција рационалности. За Миршајмера и Розата, рационалност се односи на „схватање света у циљу навигације у потрази за остварењем жељених резултата“.[175] Кључно је раздвајање рационалности од исхода и морала. Рационалност је, према овом виђењу, искључиво у вези са процесом доношења одлука и са циљевима којима се тежи. Стратешка рационалност односи се на први елемент, а рационалност циљева на други.

[172] Byman and Pollack, “Let Us Now Praise Great Men”, pp. 134-145.
[173] Ibidem, p. 133.
[174] Ово дело је доступно и у домаћем преводу у издању издавачке куће CID из Црне Горе, из 2024, а под насловом „Моћ и рационалност: како државе мисле“.
[175] John J. Mearsheimer and Sebastian Rosato, *How States Think: The Rationality of Foreign Policy*, Yale University Press, New Haven and London, 2023, p. 2.

Потрага за овим циљевима одвија се у окружењу које карактерише неизвесност. Ослањајући се на Миршајмерово неореалистичко разумевање међународних односа, аутори истичу да је ова неизвесност последица анархичног карактера међународног система, али и немогућности да у потпуности знамо ставове, стратегије и циљеве других актера. Стратешка рационалност, која се односи на начин како ће се у таквом окружењу доносити одлуке и креирати дугорочне стратегије, настаје као резултат процеса који се одвијају на индивидуалном и колективном нивоу, а који заједно воде ка рационалном, односно нерационалном понашању држава. Закључно, за ауторе су државе (стратешки) рационалне ако се њихове политике ослањају на кредибилне теорије и резултат су делиберативног процеса доношења одлука.[176]

Први део овог теста стратешке рационалности, коришћење кредибилних теорија као основа за закључивање, односи се на индивидуални ниво. Миршајмер и Розато рационалност на индивидуалном нивоу виде на следећи начин: „у својим изборима, рационални појединци су пажљиви према информацијама. Како би одлучили шта даураде, они прикупљају и анализирају све доступне информације. Потом, након избора стратегије, спремни су да промене мишљење уколико постану свесни битних нових чињеница.“[177] Током свих фаза овог процеса, они се ослањају на теорије, које представљају поједностављење реалности у циљу њеног разумевања и деловања у оквирима њене неизвесности. Међутим, коришћење теорије као темеља за избор стратегије или реаговање у кризи није довољно само по себи. Рационални појединци користе кредибилне теорије. Једна оваква теорија се састоји из три компоненте: претпоставке, каузалне логике и емпиријске тврдње. Претпоставке морају бити реалистичне, каузална логика интерно конзистентна, а тврдње подржане доказима из стварности.[178] Стога аутори рационалне индивидуе виде као *homo theoreticus*.

Са друге стране, у спољној политици појединац је ретко усамљен током процеса доношења одлука. Он делује заједно или под утицајем других одлучилаца, саветника или целих институција. Стога је делиберативни аспект на колективном нивоу доношења одлука његово кључно својство у тестирању рационалности. Миршајмер и Розато делиберативни процес деле на два дела. Први део укључује прикупљање алтернативних виђења, опција и предлога стратегија. Други се односи на начин на који се бира једна од понуђених алтернатива. Овакав процес отвара простор за три различита сценарија. Први подразумева да сви актери у доношењу одлуке приступају са истом или сличном визијом и предлогом решења. Последично, они лако долазе до закључка и опредељују се за даље кораке. Други сценарио подразумева супротстављена виђења ситуације и алтернативне предлоге које износе различити актери, али делиберацијом долази до усаглашавања ставова и постизања сагласности око оптималне политике. Трећи сценарио полази од сличне ситуације као други, али не води ка постизању консензуса међу учесницима. Тада је на врховном одлучиоцу да, на основу изнетих тврдњи и аргумената, преломи и определи се за једну од опција.[179]

Наравно, рационално деловање како на индивидуалном, тако и на колективном нивоу није гарантовано. Појединци могу користити некредибилне теорије као полазну тачку, а колективни процес доношења одлука не мора бити делиберативан, већ се може ослањати на, на пример, наметање става врховног одлучиоца без довођења у питање. Ипак, ако делују рационално у оба аспекта, државе ће одлуке доносити рационално. То не значи да ће исходи, услед бројних фактора, укључујући и неизвесност окружења, бити позитивни. Такође, неопходно је да буду рационалне и у погледу својих циљева, где Миршајмер и Розато, поново под утицајем реалистичке школе, истичу да опстанак има неприкосновени приоритет.[180] На

[176] Mearsheimer and Rosato, *How States Think*, p. 9.
[177] Ibidem, p. 21.
[178] Ibidem, pp. 44-46.
[179] Ibidem, pp. 85-86.
[180] Ibidem, p. 211.

крају, јасно је да, иако говоре о рационалности држава, за ауторе оне као апстрактни ентитети само одражавају рационалност актера који у њихово име делују. Миршајмер и Розато то експлицитно и наводе када кажу: „Управо је та група појединаца, пре него држава сама, она која креира политике. Рационалност државе тако зависи од начина на који се сабирају погледи кључних креатора политика“.[181] Или: „...влада државе је та која је рационална или нерационална, не сама држава.“[182] На основу ових ставова јасно је да Миршајмер и Розато чврсто укорењују своју студију о рационалности у спољној политици управо у факторе прве слике, без обзира што анализирају деловање држава као актера који реализују одређене политике и стратегије.

Карактер и лидерски стил

Прелазећи са општег на појединачно, односно са испитивања карактеристика које појединци поседују посматрани генерализовано на аспекте личности конкретних појединаца, у фокус се могу ставити студије аутора који се баве питањем лидерства и председницима Сједињених Америчких Држава јер на одличан начин одражавају домете и могућности које оваква анализа нуди. Природно, личности појединаца који су обављали функцију председника САД су одличан материјал за проучавање утицаја фактора прве слике на политичке исходе, узимајући у обзир овлашћења и значај ове функције, као и високо персонализован карактер америчке политике. Једна од најутицајнијих дела овог типа јесте „Председнички карактер: предвиђање перформанси у Белој кући“ Џејмса Дејвида Барбера (James David Barber). Наслов јасно указује на главну преокупацију аутора и представља „први системски напор да се теорија личности примени на задатак процене кандидата за председника“.[183] Барбер у својој књизи приступа анализи карактера појединачних (још увек само) мушкараца који су обављали функцију председника САД са циљем да изврше закључке који могу бити од користи при гласању за будуће становнике Беле куће. Као што наглашава на самом почетку: „Када као грађани гласамо за председничког кандидата, ми у суштини правимо предвиђање. Бирамо међу кандидатима оног за кога мислимо (или осећамо или нагађамо) да би био најбољи председник“.[184] Како бу побољшао квалитет ових предвиђања у будућности, Барбер се окреће проучавању претходних носилаца функције. У тим напорима он користи систем којим комплексни скуп елемената који творе личност рашчлањује на неколико делова, а главне индикаторе за предикцију проналази у личној прошлости. Према његовом виђењу: „ Патетична нада да ће Бела кућа претворити једног Калигулу у Марка Аурелија наивна је као и страх да неограничена моћ неизбежно квари. Проблем је у томе да се разуме - и да се на разумљив начин изложи - шта у личној прошлости наговештава председничку будућност“[185].

За Барбера, личност председника је производ интеракције његовог стила, погледа на свет и карактера. Стил се огледа у начину на који игра реторичку улогу, односно комуницира са многољудном публиком, како развија и одржава личне односе, било на индивидуалном нивоу или са малим групама, те кућни рад, односно насамо деловање, размишљање и процесуирање података и одлука које доноси. Поглед на свет се односи на његова уверења, перцепције и трајна мишљења који усмеравају начин како ће реаговати на одређене ситуације. На крају, као кључни део овог трипартитног система Барбер истиче председнички карактер. Карактер је „начин на који се председник поставља према животу, не тренутно, већ трајно. Карактер је став особе при суочавању са искуством.“[186] Један од кључних разлога зашто баш карактер заузима централну улогу у процени председничких перформанси током обављања

[181] Ibidem, p. 6.
[182] Ibidem, p. 22.
[183] Alexander L. George, “Assessing Presidential Character”, *World Politics,* vol. 26, no. 2, 1974, p. 278.
[184] James David Barber, *The Presidential Character: Predicting Performance in the White House*, Routledge, New York, 2009, p .1.
[185] Ibidem, p. 11.
[186] Ibidem, p. 5.

функције јесте што се он формира у раном детињству. Тада се утврђује и тешко се током живота мења. Касније, током адолесценције особа усваја одређени поглед на свет, а у раном одраслом периоду креира свој особени стил, што у случају будућих председника кулминира оним што Барбер назива првим самосталним политичким успехом.[187] Управо ова фаза значајно утиче на даљи ток политичке каријере и, годинама касније, на понашање и одлуке у Овалном кабинету.

Ипак, иако најважнији, карактер усмерава, али не одређује у потпуности поглед на свет и стил, а личност се формира и након периода детињства. Додатно, Барбер не занемарује чињеницу да председник не делује у вакууму, независно од спољних утицаја и контекста. Зато уводи два концепта који обухватају ове факторе. Ситуација или однос моћи се састоји од елемената као што су састав Врховног суда, партијска расподела снага у Конгресу, као и утицај и подршка различитих интересних група и вето играча. Клима очекивања, са друге стране, представља однос председника са широм популацијом и њено мишљење о њему, а које је у зависности од остваривања низа очекивања која грађани од њега имају.[188] Сви ови фактори заједно формирају четири типа председничких карактера на основу две скале. На њима се сваки појединачни председник, од Џорџа Вашингтона (George Washington), па до Џоа Бајдена и Доналда Трампа, може рангирати. Прва скала се односи на количину енергије коју појединац уноси у своје председниковање, према којој он може бити активан и пасиван. Друга подразумева став према функцији коју има и послу који обавља, да ли је он позитиван или негативан, односно да ли га „моћ коју има оптерећује или у њој ужива; да ли га одговорност заробљава или ослобађа“.[189] Укрштањем ових варијабли добијају се четири основна идеалтипска случаја.

Активно-позитивни председници одражавају интуитивно природну везу задовољства онога чиме се баве и енергије коју улажу у то. Барбер их види као самопоуздане, продуктивне и прилагодљиве. Са друге стране, могу имати проблем да разумеју ирационалне елементе и да разумеју друге. Ипак, аутор овај тип карактера сматра најпогоднијим за вршење председничке функције, а неки од председника које сврстава у ову групу су Томас Џеферсон (Thomas Jefferson), Френклин Д. Рузвелт (Franklin D. Roosevelt), Хари С. Труман (Harry S. Truman) и Џон Ф. Кенеди (John F. Kennedy). Активно-негативни карактери су амбициозни, а у политици и посвећеном раду виде остварење и бег од тешкоћа или негативних аспеката личних живота. Теже моћи, могу бити агресивни, а слика о себи им је нејасна. Они „уносе енергију у политички систем, али то је енергија искривљена изнутра“.[190] Активно-негативни карактер имали су Вудро Вилсон (Woodrow Wilson), Хербет Хувер (Herbert Hoover), Линдон Б. Џонсон (Lyndon B. Johnson) и Ричард Никсон (Richard Nixon). Пасивно-позитивни председници траже валидацију од других, сарадљиви су и неасертивни. Омогућавају лако функционисање система, али превише зависе од мишљења других. Вилијам Хауард Тафт (William Howard Taft), Ворен Г. Хардинг (Warren G. Harding) и Роналд Реган (Ronald Reagan) били су представници овог типа. На крају, пасивно-негативни тип такође указује на интерну корелацију између активности и става према њима, али доноси и питање зашто се таква особа опредељује за каријеру у политици. Барбер одговор налази у осећању дужности и одговорности.[191] Председници оваквог карактера су често окренути процедурама и избегавању конфликта, а оличавали су га Џорџ Вашингтон, Калвин Кулиџ (Calvin Coolidge) и Двајт Д. Ајзенхауер (Dwight D. Eisenhower).[192]

Наравно, готово је излишно наглашавати да је сваки појединачни председник случај за себе и ниједан појединац у реалности никад у потпуности не кореспондира идеалтипским

[187] Barber, *The Presidential Character*, p. 7.
[188] Ibidem, p. 6.
[189] Ibidem, p. 8.
[190] Ibidem, p. 9.
[191] Ibidem, p. 10.
[192] Ibidem, pp. 9-10.

описима, већ су у питању тенденције и генерални правци образаца понашања. Оваква типологизација, нужно генерализована и без могућности потпуне потврде кроз емпиријске доказе, у опасности је да може деловати попут набрајања општих карактеристика хороскопских знакова. А ипак, гледано из супротног угла, свака анализа која претендује да има допринос у виду шире примене од конкретне студије случаја мора садржати одређени степен уопштавања и симплификације, а компарацијом и применом конзистентних елемената теорије њена вредност се потврђује. Стога управо детаљно изучавање појединачних председника чини главни део Барберовог истраживања, а најубедљивије аргументе износи у прилог тези о „ригидификацији" као обрасцу деловања код председника активно-негативног типа.[193]

Поредећи понашање Вудроа Вилсона по питању уласка САД у Друштво народа, Херберта Хувера у случају Велике депресије 1929. и Линдона Б. Џонсона у погледу америчког учешћа у Вијетнамском рату, аутор долази до закључка да су упркос добрим намерама и чврстом настојању да постигну најбоље решење, својим деловањем сва тројица осигурали негативне исходе. Њихово закључивање је било засновано на погрешним премисама и поставкама, а изостала је промена става и политике када су били суочени са чињеницама и околностима.[194] Враћајући се на горепоменуто схватање рационалности Миршајмера и Розата, она је изостала у све три ситуације. Инсистирање на устаљеним правцима деловања упркос јасним доказима о њиховој неделотворности било је праћено високом степеном личног инвестирања сва три председника. Барбер налази да ова ригидност и тврдоглава упорност произилазе из њиховог активно-негативног карактера на неколико начина. Компромис се доживљава као предаја и издаја, наступа депресија и потпуна заокупираност проблемом са чијим исходом се председник поистовећује и види себе као јединог који може остварити позитиван резултат, захтева потпуно поверење од других, а свој бес почиње да усмерава ка споља, ка непријатељу у окружењу који мора бити побеђен по сваку цену. У супротном, долази до пораза, што је за председнике овог типа неприхватљива цена, јер представља крајњи одраз слабости и кривице.[195]

Премда мање систематично од Барберовог дела и приступа, још једно значајно истраживање о ефектима који креирају различите идиосинкратичности америчких председника јесте „Председничка разлика: лидерски стил од ФДР до Барака Обаме" Фреда И. Гринстајна (Fred I. Greenstein).[196] Гринстајн, као и другу аутори заинтересовани за изучавање неког феномена из угла прве слике, истиче да се значај личности не сме занемарити. Нарочито је то случај када говоримо о анализи председника САД јер „да је нека виша сила решила да осмисли демократију у којој је појединац на врху од суштинског значаја, резултат би вероватно личио на амерички политички систем".[197] Значај индивидуалних карактеристика председника се испољава и у домену унутрашње политике, али су његов нарочит утицај и глобалне последице његових одлука и акција нарочито видљиви на међународном плану.

За Гринстајна, шест је кључних индикатора председниковог стила и перформанса у Белој кући. То су за почетак његова успешност као јавног комуникатора, али и организациони капацитети за руковођење тимом колега, саветника и сарадника. Затим његове политичке вештине, односно способност за изградњу коалиција и обезбеђивање спровођења својих наума, као и поседовање јасне визије која стоји иза његових акција. Пети индикатор је председников когнитивни стил од којег зависи како процесуира, обрађује и организује информације које

[193] George C. Edwards III, "Foreword", in: *The Presidential Character: Predicting Performance in the White House*, James David Barber, Routledge, New York, 2009, p. iv.
[194] Barber, *The Presidential Character*, pp. 34-35.
[195] Ibidem, pp. 46-47.
[196] У питању је треће издање ове књиге. Прво издање изашло је 2000. године под називом „Председничка разлика: лидерски стил од Рузвелта до Клинтона", да би поглавља о каснијим председницима, Џорџу В. Бушу и Бараку Обами, била додата у каснијим издањима.
[197] Fred I. Greenstein, *The Presidential Difference: Leadership Style from FDR to Barack Obama*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2009, p. 3.

добија, а шести јесте емоционална интелигенција, схваћена као председникова способност да управља својим емоцијама и усмери их у конструктивне сврхе.[198] Обраћајући пажњу на ових шест аспеката Гринстајн у својој анализи проучава личности, биографије, позадине и резултате сваког од појединаца који су седели у Овалном кабинету, почевши од 32. председника Френклина Д. Рузвелта. Као један од кључних закључака аутор издваја значај емоционалне интелигенције, сматрајући ово најважнијом карактеристиком коју би председник требало да поседује „јер се у њеном одсуству све остало може претворити у пепео".[199] Овакво резоновање његову студију наслања на темељ који је поставио Барбер указујући на потенцијално трагичне последице које председници активно-негативног карактерног типа могу изазвати.

Лидерство и морал

Питањем кључних особина за успешне лидере међу америчким председницима бавио се и Џозеф Нај (Joseph S. Nye, Jr.). Он полази од намере да утврди колики су утицај појединци који су обављали ову функцију имали на амерички успон у двадесетом веку и успостављање америчког првенства у међународном систему. Његови напори су усмерени на помирење две школе мишљења које заступају супротстављена становишта. Према Најевом мишљењу, друштвени научници кључне узроке налазе у структурама, а догађаји се чине неизбежним. Насупрот томе, теоретичари лидерства наглашавају улоге појединачних вођа, пре свега оних који превазилазе околности и контекст и креирају нове реалности.[200] Нај сматра да је истина негде између. Како би анализирао улогу лидера и идентификовао њихове најважније потребне карактеристике, он прави разлику између стила и циљева једног председника. Његови циљеви се могу кретати на скали од *statusa quo* преко постепене и делимичне, па до велике промене. Овај критеријум даје основ за поделу на трансформативне и инкременталне лидере. Са друге стране, у тежњи да циљеве оствари, председник делује у складу са својим личним стилом, који зависи од тога које врсте ресурса користи. Уколико се претежно ослања на ресурсе тврде моћи, његов стил је трансакциони, а уколико су његово примарно средство ресурси меке моћи, онда се његов стил може одредити као инспиративни.[201] Слично као Барбер, укрштањем две поделе Нај долази до четири идеалтипа у које сврстава председнике које анализира.

Да би своје циљеве, колико год (не)амбициозни били, остварио, председник користи вештине тврде и меке моћи. У прве спадају организациони капацитети и макијавелистичке вештине вршења притиска, трговања, договарања и изградње коалиција. Једном речју, управо оне вештине на којима Ричард Нојштад (Richard E. Neustadt) инсистира као кључним за ефикасне председнике.[202] У друге спадају емоционална интелигенција, визија и комуникација. Уз ове две групе вештина, Нај посебно издваја контекстуалну интелигенцију: „интуитивну дијагностичку вештину која лидеру помаже да разуме промену, интерпретира спољни свет, постави циљеве и прилагоди стратегије и тактике са циљевима како би креирао паметне политике у новим ситуацијама".[203] Уз то, она је нераскидиво повезана са „способношћу да се разумеју променљиве потребе и захтеви потенцијалних следбеника".[204] Оваква подела се у великој мери преклапа са кључним индикаторима које наводи Гринстајн, као што је приказано у табели 1.

[198] Ibidem, pp. 5-6.
[199] Ibidem, p. 231.
[200] Joseph S. Nye, Jr., *Presidential Leadership and the Creation of the American Era*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 2013, pp. 1-2.
[201] Nye, *Presidential Leadership and the Creation of the American Era*, pp. 8-9.
[202] Richard E. Neustadt, *Presidential Power and the Modern Presidents: The Politics of Leadership From Roosevelt To Reagan*, The Free Press, New York, 1991.
[203] Nye, *Presidential Leadership and the Creation of the American Era*, p. 12.
[204] Joseph S. Nye, Jr., *The Powers to Lead*, Oxford University Press, New York, 2008, p. 100.

Табела 1: Лидерске одлике/вештине према Гринстајну иАју

Гринстајн	**Ај**
Јавно комуницирање	Емоционална интелигенција
Организациони капацитети	Комуникација
Политичка вештина	Визија
Визија	Организациони капацитети
Когнитивни стил	Макијавелистичке вештине
Емоционална интелигенција	Контекстуална интелигенција

Анализирајући председнике из четири фазе који су према његовој периодизацији развоја америчког глобалног примата водиле проширењу утицаја САД, а то су укључивање у глобалну равнотежу моћи почетком 20. века, улазак у Други светски рат, формирање стратегије обуздавања и крај Хладног рата и настанак униполарности, Ај долази до закључка да су лидери имали важну улогу. Можда још интересантније, закључује да нису увек они са интуитивно пожељним особинама (трансформативни циљеви и инспиративни стил) дали највећи допринос овом процесу.[205] Ове чињенице највидентније су када се пореде два председника инструментална за успостављање и дуготрајно етаблирање стратегије обуздавања као примарног начина за управљање односима САД са Совјетским Савезом, Харија Трумана и Двајта Ајзенхауера.

Труман је (почевши од 1947. године) имао трансформативне циљеве и трансакциони стил. Иако су бројне најважније одлуке његовог мандата обликоване кроз председниково ослањање на утицајне сараднике попут Дина Ачисона (Dean Acheson) и Џорџа Маршала (George Marshall), Труман има заслуге за успешно руковођење својим тимом и доношење коначних одлука које савете да прихвати и примени. Међутим, без политика које је спроводио његов наследник у Белој кући Ајзенхауер, трајни ефекат Труманових напора би вероватно био под знаком питања.[206] Ајзенхауер је поставио умерене циљеве консолидације и учвршћивања стратегије обуздавања. Његов ауторитет је био додатно ојачан кредибилитетом који је изградио својом импресивном војном службом и достигнућима. Уз то, његов јединствени трансакциони лидерски стил, који се ослањао на убеђивање и усмеравање, а не на издавање одсечних команди, није значио одсуство апсолутне контроле над креирањем политика током процеса доношења одлука. Резултат је била ефикасна спољна политика која је успехом затворила ову фазу америчке спољне политике.[207] До сличних закључака Ај долази и у погледу доприноса Џорџа Х. В. Буша окончању Хладног рата, потцртавајући да је његово јасно одређење приоритета и пажљиво управљање развојем ситуације допринело успешној трансформацији светског поретка упркос председниковим умереним циљевима и одсуству инспиративног лидерског стила.[208]

Међутим, Ај отвара још једно питање. Поред ефикасности и доприноса успостављању америчког првенства, он узима у обзир и морални аспект, чија улога у америчком контексту има додатну важност. Како сам наглашава „амерички осећај изузетности и морализам значе да следбеници своје лидере процењују у моралним категоријама“.[209] У ову сврху Ај развија својеврсни тест који може да примењује на председнике САД независно од фазе која је предмет анализе, било да је то настанак САД, време Вијетнамског рата или постхладноратовски

[205] Nye, *Presidential Leadership and the Creation of the American Era*, p. 61.
[206] Ibidem, pp. 43-34; 68-69.
[207] Ibidem, pp. 48-50.
[208] Ibidem, pp. 58-59.
[209] Ibidem, p. 75.

униполарни моменат.[210] За почетак, аутор раздваја етичко од ефективног у погледу циљева, средстава и последица. Све три компоненте спољне политике садрже обе димензије. Из угла етике, циљеви треба да одражавају вредности општеприхватљиве у својој држави и ван ње, да уравнотежено узимају у обзир и ризике које са собом носе, те да имају разумне шансе за успех. Средства се морају ослањати искључиво на пропорционалну и прецизну употребу силе, као и поштовање људских права, односно домаћих и међународних институција. На крају, последице би требало да доприносе интересима Американаца, али уз минимализовање негативних последица за странце, те да доприносе развоју моралног дискурса.[211] Нај и у погледу етике долази до закључака да интуитивни закључци да трансформативни и инспиративни лидери воде политику која је морална нису утемељени у пракси. Штавише, на основу овог теста, најбољи резултат у етичком погледу поново остварује Џорџ Х. В. Буш.[212] Закључно, укључивањем питања моралности у политику коју креирају одређени лидери, Нај оснажује област анализе лидерства, те додатно показује многострукост приступа које прва слика пружа.

На крају, говорећи о лидерству као једној од развијенијих области проучавања у оквиру прве слике, немогуће је заобићи новије увиде које својом књигом „Лидерство: шест студија светске стратегије“ из 2022. године доноси доајен науке о међународним односима, бивши саветник за националну безбедност и државни секретар Хенри Кисинџер (Henry Kissinger).[213] Он нуди политичке профиле шесторо политичара, својих савременика, за које сматра да оличавају карактеристике одличних лидера: Конрада Аденауера (Konrad Adenauer), Шарла де Гола (Charles de Gaulle), Ричарда Никсона, Анвара ел Садата (Anwar Sadat), Лија Гуангјаоа (Lee Kuan Yew) и Маргарет Тачер (Margaret Thatcher). За њега, лидери су ти који својим акцијама у доба криза и дугорочним стратегијама могу померати границе и превазилазити задате околности.

Кисинџер идентификује два основна лидерска идеалтипа: државника и пророка. Први оличава особу која пажљиво вага расположиве опције, манипулише догађајима у корист своје државе, и дела у складу са јасном визијом, али свестан могућности, реалистичних очекивања и вероватних препрека које се могу појавити. Они су спремни на промену и на иновације када постојеће структуре не могу задовољити потребе, али су увек пажљиви да промене не измакну контроли. Са друге стране, пророци су спремни на радикалне потезе и велике жртве зарад апсолутног прогреса. За ове визионаре, постојећи оквири су ту да би били превазиђени и замењени новим структурама замишљеним према њиховом дизајну. Несклони су постепеним променама које виде као непотребне уступке.[214] Мада два типа делују као радикалне супротности, Кисинџер инсистира да оба могу бити трансформативна, као и да већина великих лидера, попут шесторо описаних у књизи, отелотворује њихову синтезу, уз признање да више садрже државничке карактеристике. Овај опис указује да државник кореспондира са својеврсном идеалном верзијом Најевог инкременталног лидера, а пророк трансформативног. Овде је важно нагласити да Кисинџерова употреба атрибута „трансформативни“ има другачије значење од оног у којем га користи Нај. За Кисинџера се ова карактеристика односи на ефекте које лидерство има у крајњој линији, док Нај трансформативност резервише за циљеве које лидер поставља, независно од резултата и њиховог евентуалног остварења.

Представљајући биографије и достигнућа ових шест личности, Кисинџер указује на елементе који су им свима заједнички, попут директности у комуникацији, смелости у деловању, поседовању јасне визије осећаја за могуће, као и разумевање важности самоће и контемплације. На крају, сви су били контроверзни и изазивали подељена мишљења услед

[210] Joseph S. Nye, Jr., *Do morals matter? Presidents and Foreign Policy from FDR to Trump*, Oxford University Press, New York, 2020.
[211] Nye, *Presidential Leadership and the Creation of the American Era*, pp. 97-99.
[212] Ibidem, p. 133.
[213] Књигу је у српском преводу издао Клуб ПЛУС 2023. године.
[214] Henry Kissinger, *Leadership: Six Studies in World Strategy*, Penguin Press, New York, 2022, pp. 24-25.

одбијања да покушају да се додворе свима и изграде консензус.[215] На основу ових карактеристика Кисинџер, слично осталим ауторима помињаним у овог одељку, одбија да занемари улогу појединца у историји и да одређујуће факторе препусти другој или трећој слици. Иако узима у обзир чињеницу да многи „кажу да пред „покретима“, „структурама“ и „равнотежом моћи“ човечанство нема избора – те му је стога ускраћена и било каква одговорност.“, он упозорава да су ови и слични концепти „увек примењени кроз људско деловање и филтрирани кроз људску перцепцију“.[216]

Друга слика

Друга слика Кенета Волца се односи на поглед који у први план ставља државу као кључног актера. Државе су учеснице међународних односа, јединице које делују унутар ограничења која креирају структура и систем. За ауторе чији се радови могу класификовати као припадајући корпусу истраживања из угла друге слике заједничко је да као одлучујуће факторе који узрокују одређене феномене или опредељују исходе одређених процеса виде оне који произилазе из различитих карактеристика држава, односно, како то одређује Живојиновић, они узроке дешавања у међународним односима проналазе у природи државе.[217] Попут аутора прве или треће слике, аутори друге слике не искључују утицај личности или система у потпуности, али сматрају да преовлађујућу улогу имају државе. Иако их перципирају као кључне носиоце процеса који се изучавају, ни аутору друге слике не могу побећи од чињенице да су државе, схваћене као актери, у суштини поједностављене апстракције. Међутим, у начину како ову апстракцију посматрају разликују се од аутора прве или треће слике. Аутори прве слике концепт државе рашчлањују на њене саставне делове указујући да када говоримо о државама ми у ствари мислимо на конкретне појединце који обављају јасно дефинисане улоге и функције које им дају право и већи или мањи легитимитет да у име државе доносе одлуке. Са друге стране, аутори треће слике државу виде као црну кутију, низ функционално истоветних јединица чије унутрашње карактеристике не опредељују начине на који се њихови односи формирају.

Аутори друге слике заузимају позицију између њих. Насупрот онима који се фокусирају на личности, било кроз аспект опште људске природе или појединачне особине лидера, аутори друге слике ове факторе групишу кроз филтере попут заједничких елемената, институционалних форми, колективних акција или образаца које креирају проток времена и историјске околности. Насупрот ауторима треће слике, државе се узимају као далеко посебније и специфичније, што њиховим карактеристикама даје и пропорционално већи значај у анализама. Последично, и ниво анализе друге слике отвара непрегледан број могућих приступа за истраживање. Овде ће бити поменути само неки од њих, на основу релевантности за ово истраживање. За почетак, одређени аутори и школе мишљења, попут оних које истиче Волц, полазе од доминантне идеологије и са њом блиско повезаним питањем типа државног система. Други се могу фокусирати на традиције и обрасце спољнополитичког деловања који се формирају на основу различитих фактора. Трећи приступ у први план ставља институционалне специфичности одређеног политичког система и начине на који његове формалне и неформалне праксе обликују спољну политику.

Утицај идеологије (марксизам)

Идеологија као мотиватор и кључни чинилац који опредељује спољнополитичке одлуке једне државе јесте један од најкласичнијих праваца анализе из угла друге слике. Он је заступљен не само у теоријским академским радовима, већ и у промишљањима политичких

[215] Ibidem, pp. 453-454.
[216] Ibidem, pp. 25-26.
[217] Живојиновић, *Реализам нивоа анализе у теоријама међународних односа*, стр. 100.

практичара који су директно учествовали у формулисању координатних тачака стратегија великих сила. Вероватно најупечатљивији пример јесте анализа политике Совјетског Савеза Џорџа Фроста Кенана (George Frost Kennan), инспиратора и идејног творца политике обуздавања САД према СССР након Другог светског рата. Како истиче Џон Луис Гедис (John Lewis Gaddis), један од водећих историчара Хладног рата: „Његова улога ни у ком случају није била пресудна у обликовању приступа Труманове администрације свету, али су његове идеје, више него идеје било кога другог, пружиле интелектуално образложење на коме је тај приступ био заснован“.[218] У такозваном „Дугом телеграму“, дипломатској депеши упућеној из Москве 22. фебруара 1946. године, током Кенановог службовања у амбасади САД, и чланку објављеном под псеудонимом „X“ у часопису „Форин Аферс“ (Foreign Affairs) у јулу 1947. под називом „Извори совјетског понашања“, овај дипломата разрадио је своју тезу о премисама, мотивима и темељима који одређују циљеве и акције совјетске спољне политике, а које идентификује као производ идеологије и околности.[219]

Идеолошка основа се налази у совјетској интерпретацији марксизма, заснованој на комбинацији основа које је поставио сам Карл Маркс у својим радовима и надоградњама које су на овај темељ наслонили Владимир Лењин и Јосиф Стаљин (Joseph Stalin). Кенан сумира ове поставке: централни фактор који одређује друштво и карактер јавног живота јесте систем производње и размене материјалних добара; капиталистички систем производње нужно води експлоатацији радничке класе од стране власника капитала; капитализам у себи садржи семе сопственог уништења; империјализам, као последња фаза капитализма, директно води рату и револуцији.[220] На овим теоријским премисама совјетско руководство је градило свој поглед на свет који је произашао из Другог светског рата и према којем се СССР нашао окружен капитализмом. У таквом свету постоји стална опасност од инвазије услед тенденција капитализма да производи ратове. Иако би таква инвазија била катастрофална за нападаче, изазвала би и велике застоје у напредовању социјализма. Са друге стране, ова ратоборна тенденција нужно води и ратовима између самих капиталистичких држава, што треба подстицати и из тога максимизовати корист.[221] Такав поглед усмерава и главне векторе спољнополитичког деловања на билатералном и мултилатералном плану, односно у домену званичне и незваничне политике. Они укључују напоре да се повећа совјетски међународни утицај, снага и престиж, а умањи моћ и утицај западних нација, обезбеђивање што веће економске аутаркије, окретање западних народа једних против других, притиске да се са власти уклоне снаге које су снажно антисовјетски оријентисане итд.[222]

На основу овако постављене дијагнозе тада актуелне совјетске политике, Кенан допринос проучавању из угла друге слике даје својом аргументацијом о разлозима који стоје иза те политике. Историјске околности Русије, државе земљорадника која се суочавала са инвазијама номада, а касније царства у додиру са економски развијенијим државама Запада, производе осећање несигурности код руских лидера. Оно представља полазни чинилац за успешно укорењивање марксистичке идеологије: „Само у овој земљи, која никада није познавала пријатељског суседа нити било какву толерантну равнотежу различитих сила, било унутрашњих или међународних, могла је успети доктрина која је економске сукобе у друштву сматрала нерешивим мирним средствима“.[223] За Кенана, дуга традиција руске револуционарне

[218] John Lewis Gaddis, *Strategies of Containment: Critical Appraisal of American National Security Policy during the Cold War,* Oxford University Press, New York, 2005, p. 25

[219] За директније поређење два текста и њиховог дугорочног значаја и утицаја, видети више у Михајло В. Копања, *Геополитички приступ утврђивању делотворности концепта велике стратегије обуздавања: студија случаја: Сједињене Америчке Државе, 1979-1989*, докторска дисертација, Факултет безбедности, Универзитет у Београду, 2022, стр. 141-144.

[220] [George F. Kennan] X, “The Sources of Soviet Conduct”, *Foreign Affairs*, vol 25, no. 4, p. 566.

[221] George F. Kennan, [Long Telegram] “The Charge in the Soviet Union (Kennan) to the Secretary of State”, *National Security Archive*, February 22, 1946, https://nsarchive.gwu.edu/document/21043-long-telegram-transcript

[222] Ibidem.

[223] Ibidem.

мисли, а која је произашла из друштвено-економског стања у Руском царству, усвојила је марксистичку теорију као рационализацију и аргументацију за своје намере и потребе. Ипак, она је постала и остала убедљива само за мањину окупљену око Комунистичке партије и не представља поглед на свет већине руског народа.

Из стога произилази потреба за системом репресије над сопственим становништвом, који гарантује потпуну униформност, апсолутну контролу партије над свим сферама живота и доноси тоталну нетолеранцију за било какво супротно мишљење и отпор. Али „до данашњег дана тај процес политичке консолидације никада није био завршен, а људи у Кремљу су и даље претежно заокупљени борбом да обезбеде и учврсте апсолутну власт коју су преузели у новембру 1917. Они су настојали да ту власт осигурају првенствено у односу на унутрашње снаге, унутар самог совјетског друштва. Али су такође настојали да је осигурају и од спољног света“.[224] Будући да је унутрашња власт временом учвршћена, а сваки релевантан отпор код куће угушен, у међународним снагама капитализма је пронађен непријатељ против којег се стално мора остати будан. Ова интерпретација, закључује Кенан, првенствено потиче из унутрашњих потреба одржања диктаторског ауторитета. Према томе, спољна политика Совјетског Савеза произилази примарно из унутрашњих фактора, комунистичке идеологије као теоријског темеља и историјских околности које су довеле до тога да се ова идеологија успешно прими на руском тлу, као и чињенице да су совјетски руководиоци успешно учврстили своју власт и успоставили тоталну контролу над руским друштвом.

Други правац Кенанових аргумената упозорава на унутрашње противречности и потенцијалне интерне нелогичности које произилазе из овако успостављеног система, а који дугорочно могу водити његовом урушавању. Напредак Совјетског Савеза и развој совјетске индустрије су постигнути уз велике људске и материјалне жртве, које су додатно увећане стравичним губицима и разарањем које је СССР претрпео у Другом светском рату. Уз то, овај развој није био подједнако испраћен на свим пољима, па питања транспорта, квалитета производње и одржавања остају велики проблем. Тема трансфера власти остаје увек упитна и може изазвати велика трвења.[225] На крају, постоји значајан јаз између ставова и интереса нових генерација чланова партије и старог руководства, као и опште популације и партије.[226] Из ових разлога је произишао Кенанов пророчки закључак да постоји значајна могућност „да совјетска моћ, као капиталистички свет у њеном виђењу, носи у себи клице сопственог пропадања, и да је њихово клијање већ далеко одмакло“.[227]

Као прикладан одговор дипломата предлаже да „главни елемент било које политике Сједињених Држава према Совјетском Савезу мора бити дугорочно, стрпљиво, али чврсто и будно обуздавање руских експанзионистичких тежњи“.[228] Предност избора овакве стратегије долази из чињенице да је совјетска политика подложна прилагођавању и повлачењу када је суочена са јасним отпором, будући да руководство СССР размишља у дугорочним категоријама у којима је тријумф њихове идеологије неизбежан епилог линеарног историјског процеса. Привремене препреке и порази су стога прихватљиви. Додатно, програм Совјетског Савеза је примарно негативан и усмерен на смањење утицаја и поткопавање ауторитета западних држава, те јасно дефинисана позитивна супротстављена иницијатива коју предводи САД представља адекватан одговор. Свему овоме Кенан додаје чињеницу да је СССР евидентно слабија страна у сукобу. Ипак, он јасно упозорава да, као и свака друга сила, Совјетски Савез није имун на потребу за одржавањем престижа у међународним односима, те да иако нужно

[224] [George F. Kennan] X, “The Sources of Soviet Conduct”, p. 569.
[225] Будући да је овај проблем наглашавао 1946-47. године, Кенан се по овом питању показао као изузетно прецизан прогнозер догађаја када се узме у обзир нимало гладак процес наслеђивања власти који је уследио након Стаљинове смрти 1953.
[226] [George F. Kennan] X, “The Sources of Soviet Conduct”, pp. 576-579.
[227] Ibidem, p. 580.
[228] Ibidem, p. 575.

морају бити одлучне, акције Вашингтона не смеју бити без такта и морају оставити простор Москви за повлачење уз задржавање сопственог угледа.[229]

Међутим, иако је Џорџ Кенан имао суштински значај у обликовању америчке хладноратовске стратегије, она је у многим аспектима еволуирала независно од његових првобитних идеја. Како Гедис наглашава:

> „Пошто је Кенан сматрао да је совјетски изазов у великој мери психолошке природе, његове препоруке за суочавање с тим изазовом такође су попримале психолошки карактер: циљ је био да се у умовима потенцијалних противника, као и потенцијалних савезника и америчке јавности, створе ставови који би олакшали успостављање међународног поретка повољнијег за интересе Сједињених Држава“.[230]

То истиче и сам Кенан, указујући да за њега војна претња у форми Совјетског Савеза никада није била реалистична и уверљива, већ је она била пре свега идеолошко-политичка.[231] Насупрот томе, у обуздавању СССР је током деценија које су уследиле након његових судбоносних текстова доминантна постала управо војна компонента. Дакле, може се закључити да су теоријске основе за развој практично-политичке велике стратегије Сједињених Држава, ма како она била у бројним елементима другачија од онога како ју је Кенан замислио, произашле из његових промишљања совјетске политике која чврсто заузимају поглед из угла друге слике, проналазећи јој узроке у идеолошким, марксистичким факторима.

Утицај идеологије (либерализам)

Марксизам свакако није једина идеологија која може обликовати понашање држава у међународном систему. Као њен директан конкурент током већег дела друге половине 20. века, либерализам се заснива на другачијим теоријским премисама, али може подједнако бити утицајан у обликовању спољнополитичког позиционирања, како показује Мајкл Дојл (Michael W. Doyle) у низу радова објављених у другој половини 80-их. То је пре свега утицајан чланак из два дела који реафирмише Кантове идеје либералног мира под називом „Кант, либералне заоставштине и спољни послови“ објављен 1983. године, као и његова својеврсна допуна „Либерализам и светска политика“ из 1986. Дојл полази од одређивања основних постулата либерализма који се заснивају на праву појединца на слободу. Слобода може бити негативна, „слобода од“ арбитрарног ауторитета (државе) и укључује, између осталог, право на власништво, слободу говора и штампе, једнакост пред законом. Други елемент слободе је њена позитивна компонента, „слобода да“ се поседују пре свега извесна социјална и економска права, попут права на здравство и образовање, а која обезбеђују једнакост прилика за све чланове друштва. Трећи основни постулат који Дојл придружује овим различитим, али нераскидиво повезаним наличјима слободе јесте право на демократску партиципацију и представљеност, која обезбеђује поштовање прва два. У зависности који аспекат слободе стављају у први план, либерали се генерално деле на две традиције, *laissez-faire* или „конзервативни“ либерали и либерали друштвеног благостања, односно социјалдемократски или „либерални“ либерали.[232]

Обе традиције одражавају привржености према четири основне институције које омогућавају функционисање либерализма на унутарполитичком плану. То су: постојање и поштовање основних грађанских права и правне једнакости; лоцирање суверенитета у репрезентативним легислатурама које преносе вољу грађана и делују у складу са законима;

---

[229] Ibidem, p. 576.
[230] Gaddis, *Strategies of Containment*, p. 35.
[231] George F. Kennan, “Containment Then and Now”, *Foreign Affairs*, Spring 1987, https://www.foreignaffairs.com/articles/1987-03-01/containment-40-years-later.
[232] Michael W. Doyle, “Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs”, *Philosophy & Public Affairs*, vol. 12, no. 3, 1983, pp. 206-207.

независност државе која није подређена нити другим државама споља нити посебним прерогативама елита или монарха изнутра; економским кретањима управљају силе понуде и тражње, без директне државне контроле. Важност ових институција се не губи преласком са унутарполитичког на међународни ниво, јер њихово постојање у једној држави представља потврду да је она заснована на либералним основама. Државе, као израз воље појединаца и њихов еквивалент у међународном односима, имају одговарајућа права: „Пошто морално аутономни грађани имају права на слободу, државе које их демократски представљају имају право да остварују политичку независност".[233] На основу ових поставку издвајају се три теоријске традиције разумевања либерализма у међународним односима.

Прву Дојл назива либерални пацифизам, а оличена је у писањима Јозефа Шумпетера (Joseph Schumpeter). За овог политичког економисту, једног од најзначајнијих пионира капитализма, управо овај економски систем у комбинацији са демократијом води ка пацифизму и међународном миру. Насупрот њима налази се империјализам заснован на превазиђеним потребама војног комплекса који се осамосталио и преузео државну политику, ратничким инстинктима који су уграђени у појединце у таквим друштвима и партикуларним интересима монополиста који из ратова профитирају. Као решење за овакво стање, капитализам усађује мирољубиве инстинкте у грађане услед демократизације, индивидуализације и фокуса на економску производњу. Економска разматрања намећу субјективни економски рационализам као основни критеријум при доношењу одлука, а колективни интереси хијерархијског друштва падају у други план.[234]

У директној супротности са оваквим резоновањем стоји друга традиција, либерални империјализам, за коју као карактеристичног представника Дојл наводи Никола Макијавелија. За Макијавелија, републике нису демократије. Узимајући као идеалну пример Римску републику, држава треба да се заснива на јасној подели власти између изабраних појединаца (конзула), аристократије (чија је моћ оличена у сенату) и народа (који своју вољу исказује кроз скупштине и трибуне). Међусобна компетиција, уз право вета које има народ кроз трибуне, одржава равнотежу. У овако постављеној држави, осигурава се слобода и долази до повећања популације и материјалног богатства. Међутим, грађани се поистовећују са својом републиком, а опремање војски, ратовање и територијална експанзија представљају начин да се њихова енергија и потреба за славом каналишу. Уједно, ратови имају и превентивно безбедносну улогу за једну државу, јер спречавају да се друге државе, које функционишу на исти начин, територијалним освајањем прошире на њен рачун.[235]

Као трећа традиција издваја се либерални интернационализам који одражава Кантово схватање међународних односа. Дојл указује да овако схваћен либерализам има значајну улогу у превазилажењу традиционалних разматрања равнотеже моћи између држава. Међутим, тај позитивни ефекат либерализма се манифестује само у случајевима када је реч о односима између либералних држава. До тога долази јер „иако су се либералне државе укључивале у бројне ратове са нелибералним државама, уставно сигурне либералне државе још увек нису ушле у рат једна против друге".[236] Не само то, већ можда и значајније: „када су државе приморане да одлуче, под притиском надолазећег светског рата, на чијој ће страни учествовати, либералне државе заврше на истој страни, упркос стварној сложености историјских, економских и политичких фактора који утичу на њихове спољне политике".[237] Најприкладније образложење за овај феномен Дојл проналази у Кантовим промишљањима изнетим у делу „Вечни мир".

[233] Ibidem, p. 213.
[234] Michael W. Doyle, "Liberalism and World Politics", *The American Political Science Review*, vol. 80, no. 4, 1986, pp. 1152-1153.
[235] Doyle, "Liberalism and World Politics", pp. 1154-1155.
[236] Doyle, "Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs", p. 213.
[237] Ibidem, p. 217.

Кант заснива своје тезу на хипотетичком прихватању три дефинитивна члана од стране држава чији би исход био вечни мир. Први дефинитивни члан подразумева да грађанско уређење у свакој држави треба да буде републиканско.[238] Притом се република разуме као тип управљања државом у којем је извршна власт одвојена од законодавне. Други дефинитивни члан тражи успостављање међународног права заснованог на федерализму слободних држава. Како Дојл упозорава, овде се не ради о мировном уговору, нити о глобалној држави или држави нација већ се примарно мисли на заједнички пакт о одсуству агресије или евентуално колективни безбедносни уговор.[239] Трећи дефинитивни члан је право грађана света у складу са условима опште гостољубивости. Ово право јесте право сваког странца да у случају доласка на тле неког другог не буде од овога примљен непријатељски.[240] Овако конципиран вечни мир настаје као крајњи резултат деловања природе, у виду јемства које се манифестује у државном, међународном и праву грађана света. Државно право се успоставља због потребе појединаца да формирају државу као гарант опстанка. Међународно право произилази из чињенице да различити језици и религије осигуравају постојање различитих држава и тиме спречавају настанак универзалне монархије. Право грађана света нераскидиво је повезано са људским трговачким духом који подстиче мир како би се размена добара и услуга несметано одвијала.[241] Дојл закључује да узети заједно „они уверљиво повезују карактеристике либералних поредака и економија са одрживим либералним миром“.[242] Поред тога, на основу ових постулата, додаје и низ додатних фактора попут смењивости лидера која смањује утицај личних анимозитета, утицаја јавности и слободе говора, доприноса међународног тржишта у измештању кључних економских одлука ван државног опсега што смањује њену одговорност у очима других итд.[243]

Међутим, као што воде миру између либералних држава, основне тековине либерализма и либералног интернационализма подстичу и изразиту агресивност према нелибералним државама, те отвореност за решавање међусобних спорова са њима путем силе, склоност означена хјумовским речником као „неразборита жестина“. Њене ефекте Дојл сумира на овај начин: „У односима са моћним државама нелибералног карактера, либерална политика је била обележена понављаним неуспесима дипломатије. Често је уздизала сукобе интереса на ниво крсташких похода; одлагала је да у потпуности искористи ривалстава унутар нелибералних савеза; није успела да испреговара стабилна, обострано прихватљива прилагођавања интереса“.[244] У спољнополитичкој пракси либералних држава, на челу са САД, у поретку успостављеном након Другог светског рата, ова склоност манифестује се на неколико начина. Нелибералне државе, пре свега комунистичке, посматране су као режими у сталном стању агресије према сопственом народу чији нису легитимни представници, те као непоштоваоци права суверенитета и територијалног интегритета других држава, због чега се на њих право на неинтервенцију не односи. Притом, њихови потези се увек доживљавају уз знатну дозу сумње и неповерења, те су праћени потрагама за правим, скривеним и непријатељским мотивима који иза њих стоје. Даље, неповерење отежава економску и културну размену, која је увек под сенком безбедносних интереса и разматрања, што оптерећује њен природни развој и онемогућава да њена разноврсност представља противтежу сукобима у домену „тврде“ политике, који последично дефинишу целокупне односе. На крају, институције либералних режима, пре свега репрезентација и подела власти, отварају простор за уплив партикуларних интереса који могу допринети развоју односа на начин супротан промишљеној дипломатији.[245]

---

[238] Имануел Кант, „Вечни мир. Филозофски нацрт“, у: *Ум и слобода: списи из филозофије историје, права и државе*, Имануел Кант, посебно издање часописа *Идеје*, Београд, 1974, стр. 143.
[239] Doyle, “Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs”, pp. 226-227.
[240] Кант, „Вечни мир. Филозофски нацрт“, стр. 148.
[241] Ibidem, стр. 153-154.
[242] Doyle, “Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs”, p. 232.
[243] Doyle, “Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs”, p. 230; Doyle, “Liberalism and World Politics”, p. 1161.
[244] Michael W. Doyle, “Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs, Part 2”, *Philosophy & Public Affairs*, vol. 12, no. 4, 1983, p. 324.
[245] Ibidem, pp. 325-326.

Као закључак, може се направити поређење са горепоменутом Кенановом анализом погледа на свет коју гаји совјетско руководство, а која приказује подједнако параноично и бинарно тумачење које стоји у својеврсном одразу Дојлових запажања о односу либерализма према нелибералним државним системима.[246]

Спољнополитичке традиције

Поглед из угла друге слике не подразумева само фокус на идеологију као конститутивни фактор спољне политике једне државе. Бавећи се спољнополитичком историјом САД, Волтер Расел Мид (Walter Russell Mead) у својој студији „Посебно провиђење: америчка спољна политика и како је променила свет" идентификује четири школе мишљења које произилазе из комбинације низа фактора попут друштвених вредности, културе, историјско-географских одлика, разумевања националних интереса и дефинисања циљева који, узети заједно и провучени кроз филтер политичке праксе, доводе до релативно јасно одређених општијих дугорочних тенденција у приступу америчке спољне политике. Мид за почетак указује да спољна политика САД кроз историју показује нарочиту успешност, као и да је увек имала велики значај за ову државу, нарочито током прве половине њене историје крајем 18. и током 19. века. На пример, од првих 15 председника (прва петорица спадају у „очеве оснивача"), осморица су претходно служили као државни секретари и/или главни представници у страних државама.[247] Питање односа са Великом Британијом било је доминантно политичко питање током овог периода, а од четири велике теме деветнаестовековне америчке политике, ропства, проширења на запад, царина и монетарне политике, само ропство није имало директну спољнополитичку компоненту.[248]

Мид сматра да је свест о важности спољне политике у САД временом опала, а опште узевши одлични резултати који су се наставили и у 20. веку нису поправили генерални утисак који о њој влада међу теоретичарима међународних односа и аналитичарима спољне политике. Примарни разлог види у европској спољнополитичкој традицији кроз чију призму се циљеви, средства и домети америчке политике посматрају, а коју он назива континентални реализам. Континенталнореалистичка традиција као главни узор и референтну полазну тачку за оцену спољне политике узима односе између великих сила у Европи, који акценат стављају на равнотежу моћи и стоји насупрот англо-америчком приступу. Америчка традиција се развила у другачијем контексту. Прво, економска димензија спољне политике је из америчког угла примарна, што произилази из географског фактора који јој је омогућио изолованост, простор за експанзију и развој без надметања са директним суседима. Повезана са овом је и димензија просторних размера, односно чињеница да за САД Европски континент јесте битан, али не и најважнији простор.[249] Трећа димензија је идејно-нормативна. Насупрот америчком групном креирању спољне политике од стране низа бирократских структура и грана власти стоји европски ауторски модел у којем визионари попут Таљерана (Talleyrand), Метерниха (Metternich) или Бизмарка (Bismarck) формулишу и спроводе своје идеје. Насупрот дугорочном процесу демократизације америчке спољне политике који је разводио визију „очева оснивача" кроз далеко већи уплив различитих партикуларних интереса и мишљења јавног мњења стоји европска скепса према доприносу демократије ефикасној спољној политици у поређењу са

[246] За конкретнију анализу како либерални фундаменти спољне политике имају утицај на постхалдноратовску стратегију САД видети: Michael C. Desch, "America's Liberal Illiberalism: The Ideological Origins of Overreaction in U.S. Foreign Policy", *International Security*, vol. 32, no. 3, 2007, pp. 7-43; John J. Mearsheimer, *The Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities*, Yale University Press, New Haven, 2018; Stephen M. Walt, *The Hell of Good Intentions: America's Foreign Policy Elite and the Decline of U.S. Primacy*, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2018.
[247] Walter Russell Mead, *Special Providence: American Foreign Policy and How It Changed the World*, Routledge, New York, 2001, p. 12.
[248] Ibidem, p. 27.
[249] Ibidem, pp. 36-37.

традиционалним аристократским моделом. Насупрот америчке нејасне границе између улоге друштва и државе у спољној политици стоји европско чврсто разграничење.[250]

Посматрана на овај начин, као јасна традиција спољнополитичког мишљења и деловања које је прозвод скупа фактора, америчка спољна политика је, закључује Мид, симфонија различитих интереса, гласова и концепција које се ипак могу груписати у четири школе. Свака од њих се развијала током историје као одговор на промене у међународном поретку и америчком друштву, али и остала препознатљива током векова. Као и код других идеалтипова, ретко се за неког председника, државног службеника или пак обичног грађанина може рећи да потпуно и током целог живота припада искључиво једној од њих. Додатно, „ове школе делују на многим различитим нивоима. Оне одражавају дубоко укорењене регионалне, економске, друштвене и класне интересе; оличавају визије како унутрашње, тако и спољне политике; изражавају моралне и политичке вредности, као и социоекономске и политичке интересе".[251] Мид их назива по четири утицајна америчка политичара: хамилтоновска, вилсоновска, џеферсоновска и џексоновска. Иако у великој мери одражавају приоритете сваке од школа којима су позајмили назив, ове историјске личности нису уједно и њихови оснивачи, будући да оне могу бити старије од њих. Исто тако, оне нису организоване и дефинисане групације у погледу припадности и чланства. Додатно, свака од школа укључује више идеолошких струја и фракција.[252]

Названа по једном од „очева оснивача" Александеру Хамилтону (Alexander Hamilton), хамилтоновска традиција у центар америчке спољне политике ставља њене комерцијалне интересе. Логика националног интереса је примарна визура за схватање улоге спољне политике за припаднике ове школе, а тај интерес јесте коришћење повољног географског положаја за развој прекоокеанске трговине. Остваривање овог циља подразумева и јаку државу која барата развијеним средствима за његову реализацију, а која су оличена у снажној војсци, морнарици и дипломатској служби. Развој трговине, који може водити смањивању могућности рата и тако превазићи деструктивне, кварљиве и непоуздане основе људске природе, остварује се кроз слободу навигације светским морима, приступ страним тржиштима за америчка добра и неспутани међународни проток новца.[253] Током историје, хамилтоновци су у Великој Британији видели узор, водећег партнера и покровитеља у чији систем је успешна интеграција доносила остварење сопствених циљева. Међутим, са окончањем британске светске доминације, што је био процес којем су и сами допринели својим политикама, следбеници хамилтонових начела су врло вољно и спремно руководили америчким преузимањем хегемонске позиције. Ово је донело и већу склоност развоју система безбедносних савезништава са регионалним партнерима, као и прилагођавање економске политике у правцу слободне трговине на уштрб протекционистичког система заснованог на високим царинама.[254] Прагматична и прорачуната, по потреби интервенционистичка, али заснована на либералним принципима, хамилтоновска школа је значајно допринела дефинисању глобалне улоге САД, како у периоду после Другог светског рата, тако и после распада СССР.

Вилсоновска школа је добила име по председнику Вудроу Вилсону, за кога Драган Р. Симић поетично каже да је био „политичар који је углавном ходао по облацима нормативног верујући да може да инспирише и мења људе у етичком погледу".[255] Сходно томе, ова школа на човекову природу гледа оптимистично, а поправљање општег људског стања види као реалистично и могуће. Штавише, у тим напорима улога САД, као идеала демократије и

[250] Mead, *Special Providence: American Foreign Policy and How It Changed the World*, pp. 39-53.
[251] Ibidem, p. 87.
[252] Ibidem, pp. 92-94.
[253] Ibidem, pp. 105-107; 110.
[254] Ibidem, pp. 128-131.
[255] Драган Р. Симић, *Светски поредак: политика Вудроа Вилсона и Френклина Делана Рузвелта*, Clio и Факултет политичких наука, Београд, 2022, стр. 21.

слободе, је незаменљива. Ово доприноси ставу „који инсистира на томе да Сједињене Државе имају право и дужност да промене понашање остатка света, и да Сједињене Државе могу и треба да се баве не само начином на који друге земље воде своје међународне послове, већ и њиховим унутрашњим политикама“.[256] Корене оваквих погледа Мид налази још у пуританцима Нове Енглеске, а њихова историјска еволуција је формирала специфично амерички мисионарски покрет чији утицај на спољну политику није занемарив. Почевши од заговарања одобравања мисионарства на некој територији и заштите живота самих мисионара на територијама где су присутни, временом је оно прерасло у заштиту мисионарских интереса и власништва. Трећа фаза заговарања додала је и покушаје убеђивања државних власти да се залажу за људска права становника ових територија.[257] Поред ове дуге традиције вилсоновских начела у сфери друштвених организација, она су најснажније испољавање у државној политици добила са самим председником Вилсоном и увелико су остала присутна од тада до данас. Принципи вилсоновске спољне политике подразумевају убеђење у инхерентне предности демократија над аутократијама, антиколонијалистички став и тежњу ка спречавању рата. Додатно, интервенционизам као средство за остварење ових циљева саставни је део вилсоновских метода. Крај Хладног рата отворио је припадницима ове школе шири простор за промоцију и спровођење својих спољнополитичких концепата.

Следећа школа, названа по Томасу Џеферсону, у својим основним постулатима кореспондира са ставовима првог државног секретара и трећег председника САД. Њене разлике у односу на хамилтоновце одражавају главне супротности између двојице „очева оснивача“, Џеферсона и Хамилтона, које су обележиле прву фазу америчке политике након стицања независности. За џеферсоновце, кључна карактеристика САД јесте њен демократски карактер, а интереси слободе могу се наћи у сукобу са интересима капитала. Исто тако, снажна централна власт пре може бити претња појединцу него чувар његових права.[258] У константној борби за очување, али и унапређење тековина револуције, џеферсоновска школа види и у међународним односима потенцијалну претњу. Односи са другим државама увек могу резултовати ратом, који је погубан не само због разарања и губитка живота. Он води увећању националног дуга, проширењу овлашћења федералне власти и егзекутиве, те смањењу грађанске контроле над политиком и конгресног надзора над потезима председника.[259] Уско одређење националног интереса и мирољубива, изолационистичка спољна политика су рецепт за заштиту изузетних, али крхких достигнућа Америчке револуције. Велики утицај ове школе видљив је у дугорочној политици заснованој на Монроовој докторини[260], те у настојањима да се САД максимално повуче са светске сцене између два светска рата. Углавном скрајнута током Хладног рата, њен уплив је порастао током и после неуспеха у Вијетнамском рату, а поново је уочљив и данас у условима растућег надметања између великих сила.

Четврта школа одражава ставове и методе седмог америчког председника Ендруа Џексона (Andrew Jackson). Њене тековине најчешће долазе до изражаја у ратовима које САД води, што је конзистентно са Џексоновом успешном војном каријером која је претходила политичкој. По питању основних вредности, поштоваоци ове традиције су у много чему сагласни са џеферсоновцима. Значај личне слободе, скепса према политичким елитама и привржености Уставу представљају заједничке одлике. Међутим, за џексоновце оне произилазе из народне традиције у САД, која баштини вредности заједнице белих Американаца европског порекла, доминантно припадајућих протестантској деноминацији. Ипак, ова етничка структура је, постепено и делимично, постала измењена отворенијим приступом за инклузију и других групација.[261] Основни градивни елемент ове народне заједнице је заједнички

[256] Mead, *Special Providence: American Foreign Policy and How It Changed the World*, p. 138.
[257] Ibidem, pp. 147-148.
[258] Ibidem, p. 177-178.
[259] Ibidem, p. 186-188.
[260] Названој по петом америчком председнику и једном од „очева оснивача“ – Џејмсу Монроу (James Monroe).
[261] Mead, *Special Providence: American Foreign Policy and How It Changed the World*, p. 224; pp. 226-229.

вредносни код који се ослања на част, самодовољност, вредновање личног економског успеха, индивидуализам, међусобну једнакост, поштовање за старије и храброст.[262] Припаднике одликује изразит бинарни поглед који функционише на основу поделе на „нас“ и „њих“, чланове заједнице и оне који то нису. У складу с тим, у спољној политици баш припаднике ове школе краси највећи степен разумевања за практичну примену континенталног реализма, уз јасно раздвајање питања морала и интереса. На основу тога, џексоновска војна доктрина предвиђа употребу свих расположивих средстава у рату, инсистирање на апсолутној победи и бригу за минимални губитак америчких живота, која оправдава и широко тумачење дозвољених мета.[263] Иако често посматрана с презиром, како у самој Америци тако и у иностранству, незаобилазан допринос џексоновске школе у успостављању доминације САД на светском нивоу је евидентан.

Институционални фактори

Приступ из угла друге слике укључује и истраживања која узимају у обзир формално-институционални оквир који обликује начине на који се спољна политика једне државе формира. У случају Сједињених Држава, један од важнијих односа у политичком систему јесте онај између председника и Конгреса. Иако кључан примарно у погледу унутрашње политике, његов утицај и на спољну није занемарљив, упркос чињеници да у овом домену неприкосновену водећу улогу има носилац извршне власти. Постојањем утицаја Конгреса на спољну политику САД, његовим значајем или маргиналном улогом, у зависности од погледа, бавили су се бројни аутори укључујући титана политиколошке мисли Роберта Дала (Robert A. Dahl), Џејмса Робинсона (James A. Robinson), Томаса Франка (Thomas M. Franck) и Едварда Вајсбанда (Edward Weisband), Џејмса Сундквиста (James L. Sundquist) и Џејмса Линдсија (James M. Lindsay).[264] Као илустрација важности Конгреса за спољну политику САД, у овом истраживању ће бити коришћени управо увиди Џејмса Линдсија, који је, самостално или у коауторству са Рендалом Риплијем (Randall B. Ripley), у низу књига и радова дао један заокружен поглед на различите аспекте ове теме.

Његова полазна премиса јесте да, иако је улога председника у спољној политици предоминантна, она није свемогућа. Овлашћења Конгреса, између осталог, укључују и старање о заједничкој одбрани, регулисање трговину са страним државама и објављивање рата. Додатно, Сенат, као горњи дом, даје Председнику своје мишљење и пристанак за међународне уговоре и постављања амбасадора и других дипломатских представника.[265] Ипак, Председник је тај који у очима већине оличава спољну политику. Линдси сматра да је утицај Конгреса важан, али се често не манифестује на директан начин кроз формално обликовање спољнополитичких акција, већ се манифестује на индиректније начине. Рипли и Линдси идентификују неколико образаца који се односе на спољнополитичку ролу Конгреса:

1. Допринос легислативног тела се мењао кроз историју.
2. Активност чланова Представничког дома и Сената у спољној политици није мотивисана искључиво жељом за реизбор.
3. Временом је нестала јасна хијерархија и подела надлежности у оквиру самог Конгреса у погледу питања спољне политике.

[262] Ibidem, pp. 231-235.
[263] Ibidem, pp. 254-256.
[264] Robert A. Dahl, *Congress and Foreign Policy*, Harcourt, Brace and Company, New York, 1950; James A. Robinson, *Congress and Foreign Policy-Making: A Study in Legislative In›uence and Initiative*, The Dorsey Press, Homewood, Illinois, 1962; Thomas M. Franck and Edward Weisband, *Foreign Policy by Congress*, Oxford University Press, New York, 1979; James L. Sundquist, *The Decline and Resurgence of Congress*, Brookings Institution, Washington, DC, 1981; James M. Lindsay, *Congress and the Politics of U.S. Foreign Policy*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London, 1994.
[265] James M. Lindsay, “Deference and Defiance: The Shifting Rhythms of Executive-Legislative Relations in Foreign Policy”, *Presidential Studies Quarterly*, vol. 33, no. 3, 2003, p. 531.

4. Процедуре доношења одлука су подједнако важне као и њихов садржај.
5. Утицај Конгреса на садржину политика варира у различитим доменима спољне политике.
6. Начин на који Конгрес приступа спољнополитичким темама временом све више личи на онај резервисан за унутрашњу политику.[266]

Кроз своје анализе Линдси је понудио одговоре на нека од кључних питања, а једно од првих тиче се првог од наведених образаца и гласи: од чега зависи тренд бављења спољном политиком у Конгресу и како се мењао кроз историју? У питању су три фактора. Први се односи на постојање претње за САД. Уколико егзистенцијална претња, или барем таква перцепција постоји, Конгрес је склонији да се подреди председнику у вођењу спољне политике. Уместо тога, уколико је осећај безбедности на високом нивоу, Конгрес ће бити осокољенији да се бави спољном политиком и потенцијално противречи председнику на овом пољу.[267] Други фактор је успех председникових политика. Његов претходни позитивни учинак му даје ауторитет и легитимитет који спутавају Конгрес. Исто тако, неуспеси ће ободрити чланове Конгреса да се боре за своје идеје и иницијативе. Трећи фактор узима у обзир партијску контролу над институцијом. Уколико већину у Представничком дому и/или Сенату чине чланови председникове странке, ова тела ће бити мање склона да изазивају његове позиције. И обрнуто, доминација ривалске странке ће водити ка критичнијим ставовима и јасније формираним позицијама о спољнополитичким темама.[268]

У погледу тема и области у којима се рука Конгреса највише осети, Линдси и Рипли се ослањају на корисну поделу на три категорије спољне и безбедносне политике: кризна, стратешка и структурна. Они их објашњавају овако:

> „Посебна карактеристика кризне политике је перцепција непосредне претње националним интересима Сједињених Држава, која обично укључује употребу или потенцијалну употребу силе. Као таква, кризна политика је најређи облик спољне политике. Стратешка политика одређује циљеве и тактике одбрамбене и спољне политике. Она обухвата велики део онога што се уобичајено назива спољном политиком, као и оне аспекте одбрамбене политике који дефинишу основни састав и мисију војних снага. Структурна политика регулише начин коришћења ресурса и највише подсећа на доношење одлука у области домаћих, дистрибутивних политика. У области одбране, структурна политика има за циљ набавку, распоређивање и организацију војног особља и материјалних средстава. У спољним пословима, структурна политика даје одговоре на питања као што су: које земље ће добити помоћ, која правила ће регулисати имиграцију и колико новца ће бити издвојено за међународне организације.“[269]

У складу са овом поделом може се направити и јасна градација релевантности конгресног уплива. У кризним политикама Конгрес има минималну улогу на основу институционалних решења која у ситуацијама које захтевају брзо реаговање и одлучно деловање фаворизују председника као инокосну фигуру у односу на члановима бројно и фрагментисано законодавно тело. Уз то, већина чланова Конгреса као национални интерес види приклањање председнику како би се постигло јединство.[270] У домену стратешких

---

[266] Randall B. Ripley and James M. Lindsay, “Foreign and defense policy in Congress: An overview and preview”, in: *Congress Resurgent: Foreign and Defense Policy on Capitol Hill,* edited by Randall B. Ripley and James M. Lindsay, University of Michigan Press, Ann Arbor, Michigan, 1993, pp. 11-13.

[267] James M. Lindsay, “The Shifting Pendulum of Power: Executive– Legislative Relations on American Foreign Policy”, in: *The Domestic Sources of American Foreign Policy: Insights and Evidence*, edited by James M. McCormick, Rowman & Littlefield, Lanham, Maryland, 2018, p. 223.

[268] Ibidem, pp. 223-224.

[269] James M. Lindsay and Randall B. Ripley, “How Congress influences foreign and defense policy”, in: *Congress Resurgent: Foreign and Defense Policy on Capitol Hill,* edited by Randall B. Ripley and James M. Lindsay, University of Michigan Press, Ann Arbor, Michigan, 1993, p. 19.

[270] Ibidem.

политика, председник и даље доминира, али у мањој мери. Његов примат произилази из могућности да иницира политике. Ипак, његова моћ није неограничена, о чему сведочи неопходност сенатског одобрења међународних уговора. На крају, структурне политике отварају простор за највећи уплив конгресног деловања, иако је и овде председник кључан. Важност Конгреса се огледа у процедуралној улози коју имају тела попут бироа и одбора, као и потреби да ове политике добију потребна средства, о чему одлучује легислатива.[271]

Још једно важно питање на које Линдси нуди одговор јесу методе и начини које припадници Сената и Представничког дома користе да дају свој допринос формулисању спољне политике. Први и основни начин јесте кроз законодавну процедуру. У овом аспекту међутим, домети нису велики. Конгрес нема широка овлашћења и генерално је кроз историју демонстрирао склоност ка све већој инерцији и слеђењу правца који је трасирала извршна власт, доприносећи успостављању такозваног „империјалног председништва“.[272] Изузеци који разбијају овај образац, попут одбијања Сената да ратификује уговор о Транспацифичком партнерству који је испреговарао Обама, додатно истичу пословично другоразредни значај Конгреса у области спољних односа. Уз то, Устав САД је по овом питању дестимулативан, јер за типичне међународне уговоре (treaty) захтева потврду двотрећинском већином у Сенату, па председник све чешће прибегава извршним споразумима (executive agreements).

Са друге стране, индиректни и неформални начини који стоје на располагању сенаторима и конгресменима креирају нешто комплекснију слику. Аутор их групише у три категорије. Прва се односи на предвиђање и прикладне реакције: „Конгрес и извршна власт предвиђају понашање једни других и сходно томе прилагођавају своје понашање“. Актери сигнализирањем својих ставова и потенцијалних потеза могу утицати на другу страну која ће се стратешки прилагодити како би процес био ефектнији или зарад веће шансе за сопствени успех. На овај начин, Конгрес испољава својеврсну негативну или вето моћ у односу на председника.[273] Она је евидентна и кроз пораст тенденције да администрација врши консултације са представницима Конгреса или да их укључи у процес доношења одлука.

Друга категорија метода укључује измене структура и процедура. Конгрес је тако оснивао нове агенције или организације с циљем да утиче на спољнополитичке исходе. Истом циљу могу служити и процедуре попут предвиђања могућности конгресног вета на одређене потезе егзекутиве, формулисања специфичних услова које администрација мора да испуни у одређеном случају како би спровела неку акцију, увођења додатних захтева за извештавањем и проширењем надзора који врше специфичних одбори Сената или Представничког дома.[274]

Трећа категорија се односи на обликовање мишљења. Она подразумева саслушања пред одборима, извештаје, говоре, било на пленарним седницама, било у медијским гостовањима или на конференцијама за штампу. Циљ јесте да се јавна дебата о одређеном проблему усмери у одређеном правцу, промовише једна опција и оспорава нека друга. Ово „политичко позирање“ може имати примарно партикуларни циљ личне промоције и подизања сопствених шанси за реизбор, али исто тако не негира чињеницу да чланови Конгреса оваквим потезима врше утицај на исход (спољно)политичког процеса.[275] Кроз коришћење ове три групе метода, законодавци имају простор за веће укључивање у домен политике у којем је законодавна власт традиционално склонија прихватању секундарне улоге. Ипак, интерес Конгреса и напори да се оствари утицај на спољну политику не гарантују сами по себи успех и не доносе увек

[271] Ibidem, pp. 20-21.
[272] Термин је сковао Артур Шлезингер (Arthur M. Schlesinger, Jr) у истоименој књизи (Arthur M. Schlesinger, Jr, *The Imperial Presidency*, Houghton Mifflin Company, Boston, 1973).
[273] James M. Lindsay, “Congress and Foreign Policy: Why the Hill Matters”, *Political Science Quarterly*, vol. 107, no. 4, 1992-93, pp. 614-615.
[274] Ibidem, pp. 617-618.
[275] Lindsay and Ripley, “How Congress influences foreign and defense policy”, pp. 32-33.

жељене резултате, а председник је често у прилици да делујући у оквиру својих овлашћења превазиђе противљење легислативе и реализује свој наум на првобитно замишљен начин.

Трећа слика

Трећа слика са собом доноси поглед на проучавану појаву са нивоа система. За ауторе треће слике, примарни фактори су они који се могу лоцирати у систему у којем његове јединице делују, карактеристикама структуре система и релационим везама између ових јединица, а које су последица екстерних одлика. Попут било које квалитетне студије на првом и другом нивоу, за ауторе који предност дају систему, фактори који се односе на појединце или на државе нису небитни. Ипак, за њих се појаве које су предмет проучавања могу најбоље разумети кроз сагледавање системских утицаја. Према Волцу, системски приступ је прикладан када се објашњења и предвиђања не могу обликовати само на основу карактеристика, намера или интеракција између јединица, већ је неопходно обратити пажњу и на начин на који су оне организоване.[276] Насупрот системском приступу стоји редукционистички, који објашњава понашање делова. Теорије које приступају са нивоа појединца и државе су редукционистичке, док су оне које укључују и међународни ниво системске.[277] Овде је важно подцртати да се међународни ниво придружује претходним, а не замењује их. На нивоу система, односно треће слике, однос јединица и структуре је у центру пажње. Јединице се не занемарују у потпуности, али њихов однос се посматра на специфичан начин.

Како Волц наглашава, позивајући се на Зигфрида Фредерика Надела (Siegfried Frederick Nadel), да се термин „однос“ користи да означи две врсте појава. С једне стране, то је међусобна интеракција јединица, а са друге, однос означава позиционирање јединица једне наспрам друге у систему.[278] Приступ треће слике, када узима у обзир односе јединица, а у случају међународних односа говоримо првенствено о државама као јединицама, тај „однос“ разуме у другом значењу. Насупрот томе, приступи прве и друге слике примарно „однос“ као термин узимају у првом значењу. Према томе, одлике јединица попут идеологије, о којој је било речи приликом представљања друге слике, јесу њене унутрашње карактеристике које постоје независно од позиционирања те јединице у систему. Држава се одређује као либерална на основу поседовања скупа унутрашњих особина и испуњења одређених критеријума. Њена политика према другим државама јесте њен „однос“, схваћен као интеракција са другим јединицама. Насупрот томе, када говоримо о анализирању јединица кроз трећу слику, као што ће бити илустровано у овом потпоглављу, у центру пажње налазе се њене одлике које проистичу из њене позиције у систему. Велике и мале силе, опадајуће и успињуће доминантне силе, регионални и светски хегемони, различити су термини за објашњење различитих феномена, али им је заједничко да добијају значење посматрани у релативним категоријама, односно позиционим поређењем са другим државама, а не на основу њихових унутрашњих карактеристика.

Међутим, треба рећи да Волцова склоност да редукује трећу слику искључиво на системске одлике, оставља ван опсега анализе мноштво фактора који не произилазе из интерних одлука држава, али нису ни универзално присутни као производ система у којем државе егзистирају. Овде је ситуација слична као са првом сликом, где Волц занемарује особине, перцепције или значај биографских фактора за појединце, сводећи ову слику на експланаторни домет концепта људске природе. Овај недостатак су покушали да коригују Бајман и Полак, враћајући фокус на диверзитет коју индивидуалност и разноликост појединачних искустава доносе. Правећи паралелу, у погледи треће слике није довољно ограничити се само на системске факторе, већ је потребно укључити чиниоце који не долазе

[276] Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, Addison-Wesley, Reading, MA, 1979, p. 39.
[277] Ibidem, p. 18.
[278] Ibidem, p. 80; S.F. Nadel, *The Theory of Social Structure*, Free Press, Glencoe, lll, 1957.

са нивоа прве или друге слике, али представљају носиоце екстерног утицаја, било да се јављају у билатералном односу две државе, захватају специфичан регион или су присутни на глобалном нивоу, али не нужно као резултат системских карактеристика. Као што ће бити јасно кроз приказ радова у овом потпоглављу, управо је таква трајекторија проширења опсега треће слике паралелно пратила еволуцију неореализма као носећег правца анализе из угла треће слике.

Имајући у виду ове напомене, јасно је да приступи треће слике, попут оних утемељених у првој и другој, отварају широк простор за научно-истраживачки рад. Неки од праваца, који ни на који начин не исцрпљују све могућности, али илуструју неке од релевантних теоријских оквира за проучавање америчке политике према Русији које се налази у центру овог истраживања, јесу пре свега они који се могу подвести под широки кишобран структуралног реализма или неореализма.

Утицај структуре система (дефанзивни неореализам)

Полазна тачка за свако разматрање и објашњење основних карактеристика неореализма јесте незаобилазно теоријско утемељење овог правца изнесено у Волцовој „Теорији међународне политике“ из 1979. године. За неореалисте, понашање и деловање држава у међународном систему се најубедљивије може објаснити кроз позивање на структурне чиниоце овог система, од којих је примарни његова анархичност из које произилази принцип самопомоћи као главна водиља за обликовање потеза држава. Каснија еволуција неореализма помера ову школу мишљења од врло парсимоничне, па стога и апстрактне теорије коју поставља Волц, ка укључивању додатних структурних фактора и елемената који имају за циљ да побољшају примењивост неореалистичких постулата на стварне исходе интеракција међу државама. Кроз ове надоградње искристалисале су се две јасне подврсте неореализма: офанзивни и дефанзивни, чија је кључна *differentia specifica* да ли се државама као примарни начин за остварење својих циљева, од којих је опстанак најважнији, преписује агресивно или одбрамбено понашање.

Али за почетак, потребно је вратити се на Кенета Волца и његову „Теорију међународне политике“, која, како Живојиновић оцењује, представља „теоријски камен темељац модерног света међународних односа“.[279] У овом делу Волц даље развија аргументацију у прилог треће слике, односно системских теорија међународних односа, која се назирала у књизи „Човек, држава и рат“. Ауторова главна преокупација јесте да постави једну јасну, позитивистичку, парсимоничну теорију која ће имати капацитет да објасни и прогнозира опште исходе интеракција јединица, инсистирајући да теорија мора да има јасну теоретску претпоставку од које полази. Она се не може нужно оценити као тачна или нетачна јер није чињенична, па се вредност теорије мора искључиво мерити на основу успеха у ономе што тврди да објашњава. Стога, будући да теорија представља општи експланаторни систем, не може да узима у обзир појединачности.[280] Напуштајући терен политичке филозофије са којег је кренуо у објашњавању узрока рата кроз три слике у свом докторату, и потоњем објављеном делу које чини полазну тачку за ово истраживање, Волц у „Теорији међународне политике“ црпи инспирацију из системских теорија које нуде адекватне и примењиве моделе у другим научним дисциплинама, док се као главни узор издваја економска теорија тржишта и фирми, односно идеје пионира политичке економске мисли Адама Смита.

У опредељивању да заговара системски приступ, Волц аргументацију проналази у немогућности редукционистичког приступа да, проучавањем делова система, успешно објасни његов трајни утицај. Редукционистичке теорије узимају у обзир велику разноликост одлика јединица и њихових међусобних интеракција, али упркос томе, сличност и понављање

[279] Живојиновић, *Реализам нивоа анализе у теоријама међународних односа*, стр. 127.
[280] Waltz, *Theory of International Politics,* pp. 117-118.

међународних исхода истрајава, стога „Може се веровати да су неки узроци међународних исхода смештени на нивоу међуделујућих јединица. Међутим, пошто варијације у претпостављеним узроцима не одговарају прецизно варијацијама у посматраним исходима, мора се веровати да су неки узроци смештени и на другом нивоу“.[281] Тај други ниво јесте ниво система, који Волц дефинише као скуп међуделујућих јединица. Његова кључна компонента је структура, на основу које можемо систем схватити као специфичан скуп, а не као пуку групацију. Структура система формира ограничавајуће услове у којима се одвија интеракција јединица. Њен ефекат није директан, али она има улогу селектора у усмеравању понашања јединица у систему. Та улога се манифестује кроз два принципа: социјализацију и конкуренцију.

Ефекти социјализације видљиви су у било којој интеракцији парова или бројнијих група. Јединица А утиче на јединицу Б, која исто тако утиче на јединицу А. Али њихова укупна интеракција није само резултат двосмерног утицаја већ је и под утицајем саме ситуације која је настала. Слично је и када говоримо о скупинама јединица, оличено у понашању гомиле које анализира Гистав ле Бон (Gustave Le Bon). Он појашњава како група постаје више од пуког збира својих елемената, већ поприма сопствену нарочиту колективну вољу. Како Волц закључује: „На различите начине, друштва успостављају норме и подстичу усаглашеност. Социјализација смањује разноврсност. Разлике између чланова друштва веће су од разлика у њиховом уоченом понашању. Трајне карактеристике групног понашања делом произилазе из особина њених чланова, а делом из карактеристика друштва које њихове интеракције стварају“.[282] Насупрот социјализације стоји конкуренција. Конкуренција подстиче „исправне“ начине понашања. У систему јединица неке су успешније од других. Рационално деловање је оно које води имитирању таквог понашања како би се постигли истоветни резултати. Структура не приморава јединице да се у свом деловању придржавају конкретног сета правила и принципа, али награђује и кажњава у зависности од спремности да се он поштује. Да би успеле и опстале, јединице ће га усвојити. Оне које то не учине су осуђене на нестанак. Последично, преостале јединице све више личе једне на друге.[283] Социјализација и конкуренција чине лице и наличје који заједно воде смањењу разноликости међу јединицама, без свесног и намерног напора да се постигне овај исход. Он произилази из структуре као ограничавајућег фактора.

Овако схваћен појам структуре примењен на ниво међународне политике представља основу за Волцову теорију. Структура, као апстрактан појам, оставља на првом и другом нивоу анализе утицаја политичких лидера, идеологија, друштвено-економских институција, као и ефекте интеракција између држава у доменима војних, политичких, економских или културних односа. Три елемента дефинишу структуру: њен принцип уређења, функције њених јединица и расподела способности међу јединицама.[284] У погледу међународне структуре, елементи ових дефинишућих компоненти стоје у јасном контрасту са унутрашњом политичком структуром. Њене специфичности обликују интеракције између јединица-држава (а првенствено великих сила као оних које својим деловањем примарно доприносе резултатима ових интеракција). На међународном нивоу принцип уређења је анархија. Подсетимо да, иако она указује на хаотичност односа, па се из угла колоквијалног говора чини као парадоксално говорити у исто време о анархији и уређењу, за Волца анархичност подразумева традиционално поимање овог термина у међународним односима, а то је одсуство врховне власти над државама и превласт принципа самопомоћи. Насупрот томе, унутар државе влада хијерархијски принцип уређења који укључује прецизно одређене односе подређености и надређености. Како би објаснио ефекте анархије Волц прави једну од бројних паралели са

[281] Ibidem, p. 68.
[282] Ibidem, p. 76.
[283] Ibidem, pp. 76-77.
[284] Ibidem, pp. 100-101.

концептом слободног тржишта Адама Смита, на којем појединачни актери, стремећи ка остварењу сопствених партикуларних интереса, као крајњи резултат креирају опште добро за већину који надилази њихове намере и појединачне поступке. Слично томе, државе, тежећи да остваре своје циљеве, од којих је примарни опстанак, као ненамеравани резултат својих акција заснованих на принципу самопомоћи формирају структуру чији их услови даље ограничавају.[285]

Када је реч о карактеристикама јединица, на међународном нивоу реч је о функционално „сличним јединицама". Као што је већ поменуто, објекат Волцовог разматрања у својству јединица су првенствено државе. Он не негира постојање других, недржавних актера, али сматра да „Све док су главне државе главни актери, структура међународне политике се дефинише у односу на њих".[286] Жаклина Новичић упозорава да је „концепт сличних јединица за многе проблематична замисао, пошто мноштво држава данашњег света образује разнолику гомилу".[287] Ипак, Волцово појашњење разоткрива да се под овим термином подразумева да њихова сличност произилази из својства аутономије коју свака од њих поседује. Другим речима, функционална сличност јединица је алтернативни начин да се каже да су суверене. Ипак, сувереност им не гарантује апсолутну самосталност и недодирљивост у односу на друге јединице и на ефекте структуре. Уместо тога, „рећи да је држава суверена значи да она сама одлучује како ће се носити са својим унутрашњим и спољним проблемима, укључујући и то да ли ће тражити помоћ од других и тиме ограничити своју слободу преузимањем обавеза према њима".[288] Стога сувереност и зависност могу бити комплементарни појмови. Ова функционална сличност јединица стоји у супротности са хијерархијском унутрашњом структуром држава. Принцип хијерархије доноси и прецизније дефинисане улоге и овлашћења одређених јединица унутар система, па је тако у системима заснованим на постулату поделе власти јасно одређено којим областима се бави легислатива, а којим егзекутива.[289]

Трећа компонента која дефинише структуру јесте расподела способности јединица у систему. У случају међународног система, пошто су функционално сличне, главни метод разврставања јединица јесте на основу њихових способности. Те способности јесу моћ илити снага појединачних држава. Овде Волц долази до питања које је наглашено на почетку овог потпоглавља. Наиме, чињеница је да способности говоре нешто о карактеру јединица, што се у случају Волцове теорије на први поглед коси за његовом тежњом ка апстраховању уплива својстава које потичу са других нивоа. Правећи мали и делимично произвољни изузетак, он саопштава да „максимална апстракција дозвољава минималан садржај, а тај минимум је оно што је потребно да би се могло рећи како јединице стоје у односу једна према другој."[290] Ипак, важнија јесте чињеница да се капацитети држава, односно њихова моћ, мери у релативним оквирима. Односно да „иако су способности особине јединица, њихова расподела међу јединицама то није", па стога „расподела способности није особина појединачне јединице, већ концепт који се односи на цео систем".[291] Ова расподела моћи међу великим силама као кључним јединицама система одређује да ли говоримо о униполарним, биполарним или мултиполарним системима.

Одлазећи корак даље, Волц своју структуралну теорију међународне политике постављену на приказани начин даље развија објашњавајући како из ње произилази теорија

[285] Ibidem, pp. 89-91.
[286] Ibidem, p. 94.
[287] Жаклина Новичић, *Неореализам Кенета Волца: Анализа структуралне теорије међународне политике*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2009, стр. 79.
[288] Waltz, *Theory of International Politics*, p. 96.
[289] Ibidem, p. 81.
[290] Ibidem, p. 97.
[291] Ibidem, p. 98.

равнотеже моћи, за коју сматра да „ако постоји било која специфично политичка теорија међународне политике, то је теорија равнотеже моћи“.[292] Анархично уређење система ствара сталну могућност употребе силе. Она не значи да се сила непрекидно примењује, али исто тако значи и да та могућност никада не ишчезава. Ово усмерава понашање држава, сличних јединица, у правцу развоја самодовољности. Док хијерархијски унутардржавни системи подстичу поделу рада и специјализацију, међународни систем намеће као упутне напоре сваке јединице да се учини што је више могуће независном од осталих. Оне су међузависне, али у тој међузависности, услед могућности да се друга страна окрене против њих, приморане су да се баве релативним, а не апсолутним добицима. Стога прихватање сарадње, у којој друга страна остварује потенцијално већу корист, није рационална одлука. Додатно, држава се прибојава да ће сарадњом смањити своју аутономију и постати зависна од других.[293] Овакви подстицаји директно произилазе из три компоненте која дефинише структуру међународног система.

Сходно томе, државе које их се придржавају својим акцијама нагињу ка успостављању равнотеже моћи. Њихове тежње нису свесне и намерне, већ, попут акција индивидуалних фирми које успостављају ефикасно слободно тржиште код Смита, деловањем у складу са структуралним подстрецима углавном креирају равнотежу међу њима. Тенденција ка равнотежи моћи не зависи од хотимичних покушаја држава да је успоставе већ од постојања само два услова: анархије у међународном систему и воље држава да опстану.[294] Овај примарни мотив држава је кључан за Волцову теорију равнотеже моћи и њена полазна тачка. Видећемо касније кроз анализу идеја других теоретичара неореализма да се управо његовом заменом долази до битно другачијих закључака о понашању држава у међународном систему. Дакле, ако је сопствена безбедност главни мотив држава, структура ће их усмеравати ка избору стратегије која максимизује могућност да се тај циљ успешно оствари. Волц као две главне конкурентне стратегије поставља сврставање уз јачег (bandwagoning) и уравнотежавање (balancing).[295] Уравнотежавање има два аспекта: унутрашњи, који се односи на развој и повећање сопствених капацитета како би се уравнотежила моћ друге државе и спољашњи, који подразумева формирање савезништава да би се заједно са партнерима који су у сличној ситуацији створила коалиција која по капацитетима може парирати супротстављеној држави.

Будући да је у надметању за позицију лидера „сврставање уз јачег разумно понашање тамо где су добици могући чак и за губитнике и где губитак не угрожава њихову безбедност“, а да је „уравнотежавање разумно понашање тамо где победа једне коалиције над другом оставља слабије чланове победничке коалиције на милост и немилост јачима“, водећи се мотивом осигуравања сопственог опстанка државе ће се примарно опредељивати за другу опцију.[296] Моћ је средство које се користи у сврху безбедности. Да је ситуација супротна, сматра Волц, сврставање уз јачег била би доминантна стратегија. Међутим, „Прва брига држава није да максимизирају моћ, већ да очувају свој положај у систему“.[297] Оне нису принуђене да примењују уравнотежавање, али их процеси социјализације и конкуренције дугорочно усмеравају у том правцу. Последично, равнотежа моћи је стање које доминира, а када се прекине, системски фактори теже ка њеном поновном успостављању. На овај начин, аутор изводи теорију равнотеже моћи из своје теорије међународне политике и нуди један од најутицајнијих примера приступа из угла треће слике. Како наглашава Новичић „у теоријским расправама о важним питањима међународних односа данас су незаобилазне Волцове дефиниције основних замисли реализма – система, структуре и јединица система међународне

[292] Waltz, *Theory of International Politics*, p. 117.
[293] Ibidem, pp. 105-106.
[294] Ibidem, p. 121.
[295] Ibidem, p. 126.
[296] Ibidem.
[297] Ibidem.

политике“.[298] Томе можемо додати и његово разумевање концепта равнотеже моћи. Тачност ових тврдњи биће потврђена у даљем приказу радова који припадају школи неореализма.

Офанзивно-дефанзивни баланс

Једна од главних одлика Волцове теорије јесте њена једноставност која успешно минимализује број саставних компоненти и своди их на њихову есенцију. Негативна страна таквог приступа је нужност елиминације великог броја фактора који неоспорно имају утицај на анализиране феномене. Стога велики број радова који припадају корпусу неореализма управо представљају покушаје да се разраде, инкорпорирају и операционализују у теоријском погледу аспекти за које није било места код Волца, услед његове тежње да оствари парсимоничност. Тако на пример Глен Снајдер (Glenn H. Snyder) говори о „структурним модификаторима“: нормама и институцијама и технологији, пре свега нуклеарном наоружању, као факторима који се јављају на системском нивоу. О сличним факторима говоре и Нај, који користи термин „системски процеси“, или Бузан који преферира термин „капацитети интеракције“.[299] Поред структурних модификатора, Снајдер уводи и концепт „односа“ као интервенишуће процесне варијабле која повезују структуру и интеракцију. Односи не реферишу на само понашање држава, већ представљају ситуационе контексте за њихово делање. У компоненте од којих се односи између држава састоје убраја: сврставања и савезе, заједничке и супротстављене интересе, способности и међузависност.[300]

Други аутори стављају фокус на концепт офанзивно-дефанзивног баланса. Увео га је Роберт Џервис (Robert Jervis) у раду „Сарадња под безбедносном дилемом“ указујући да један аспект, офанзивни или дефанзивни, у датом тренутку има предност и утиче на то какву реакцију на безбедносну дилему[301] државе имају: „Када кажемо да напад има предност, једноставно мислимо да је лакше уништити непријатељску војску и заузети њену територију него бранити сопствену. Када одбрана има предност, лакше је штитити и задржати територију него напредовати, уништавати и освајати“.[302] Ефекат офанзивно-дефанзивног баланса, поред Џервиса предмет је радова бројних аутора попут Стивена ван Ивере (Stephen Van Evera), Томаса Кристенсена (Thomas J. Christensen), Џека Снајдера (Jack Snyder), Чарлса Глејзера (Charles L. Glaser) и Хаима Кауфмана (Chaim Kaufmann).[303] Све ове ауторе краси тенденција да указују на предност одбране у односу на напад и закључивање да анархична структура међународног система фаворизује одбрамбено деловање, чинећи их представницима школе дефанзивног неореализма. Као пример постулата теорије офанзивно-дефанзивног баланса овде ће бити представљена њена коауторска разрада Глејзера и Кауфмана у чланку „Шта је офанзивно-дефанзивни баланс и можемо ли га мерити?“.[304]

---

[298] Новичић, *Неореализам Кенета Волца: Анализа структуралне теорије међународне политике*, стр. 220.

[299] Joseph S. Nye Jr., “Neorealism and Neoliberalism”, *World Politics*, vol. 40, no. 2, 1988, pp. 235-251; Buzan, Jones, and Little, *The Logic of Anarchy: Neorealism to Structural Realism*.

[300] Glenn H. Snyder, “Process variables in neorealist theory”, *Security Studies*, vol. 5, no. 3, 1996, p. 172.

[301] Безбедносна дилема је један од кључних концепата у међународним односима, а увео га је Џон Херц (John H. Herz). Објашњава како активности једне државе у циљу повећања сопствене безбедности смањују безбедност других, које својом реакцијом изазивају контрареакцију прве, тако стварајући ескалаторни ланац. Видети више у: John H. Herz, “Idealist Internationalism and the Security Dilemma”, *World Politics*, vol. 2, no. 2, 1950, pp. 157–180.

[302] Robert Jervis, “Cooperation Under the Security Dilemma”, *World Politics*, vol. 30, no. 2, 1978, p. 187.

[303] Stephen Van Evera, "The Cult of the Offensive and the Origins of the First World War", *International Security*, vol. 9, no. 1, 1984, pp. 58-107; Stephen Van Evera, *Causes of War: Power and the Roots Of Conflict*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1999; Thomas J. Christensen, "Perceptions and Allies in Europe, 1865-1940", *International Organization*, vol. 51, no. 1, 1997, pp. 65-97; Thomas J. Christensen and Jack Snyder, "Chain Gangs and Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity", *International Organization*, vol. 44, no. 1, 1990, pp. 137-168; Charles L. Glaser, *Analyzing Strategic Nuclear Policy*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1990; Chaim Kaufmann, "Possible and Impossible Solutions to Ethnic Civil Wars", *International Security*, vol. 20, no. 4, 1996, pp. 136-175.

[304] Charles L. Glaser and Chaim Kaufmann, “What is the Offense-Defense Balance and Can We Measure it?”, *International Security*, vol. 22, no. 4, 1998, pp. 44-82.

Дефиниција офанзивно-дефанзивног баланса коју Глејзер и Кауфман нуде се заснива на његовом разумевању као односу трошкова нападачких снага према одбрамбеним снагама. Другим речима, ако држава А уложи одређена средства X у одбрану, колика средства Y држава Б мора уложити у напад да би он био успешан. Пропорција уложених средстава државе Б према средствима државе А, односно Y:X, указује да ли баланс фаворизује напад или одбрану, а што је пропорција већа, одбрана је у значајнијој предности. Офанзивно-дефанзивни баланс, заједно са фактором моћи и војне вештине који држава поседује, одређује њене потенцијалне војне способности.[305] Међутим, да би питање баланса напада и одбране било релевантно, неколико претпоставки је неопходно направити.

Прво, морају се дефинисати трошкови ратовања. У конвенционалном рату, то су трошкови успешног блицкрига у односу на одбрамбене снаге, а у случају нуклеарног рата, говоримо о трошковима потребним за разарање капацитета за међусобно осигурано уништење које поседује бранитељ, у односу на одбрамбене снаге. Затим, у погледу циљева, ограничени територијално експанзионистички циљеви захтевају мање трошкове у односу на неограничени циљ заузимања целокупне територије државе која се брани, те је баланс наклоњенији одбрани што су циљеви већи. Треће, баланс треба мерити на стратешком, а не на оперативном или тактичком нивоу.[306] Четврто, неопходна је претпоставка оптималности која подразумева да „у оквирима разумне анализе, државе доносе најбоље могуће одлуке о нападу или одбрани, узимајући у обзир сопствене и противникове стратешке опције и распоред снага“.[307] Пето, офанзивно-дефанзивни баланс се не може мерити на нивоу система већ само за конкретне дијаде-парове држава. На крају, битан елемент јесте и комбиновани (compound) баланс. Сваки баланс се састоји од два дирекциона баланса, први за случај да држава А напада државу Б, а други за супротни. Комбиновани офанзивно-дефанзивни баланс је резултат упоређивања предности у првом и другом случају како би се израчунало која опција, напад или одбрана, може донети бољи резултат.[308]

Уз то, Глејзер и Кауфман заговарају шири приступ концепту офанзивно-дефанзивног баланса, који поред неупитних елемената технологије и географије, укључује и величину снага, национализам и укупност ресурса. У погледу технологије, опште је правило да иновације у домену мобилности снага доприносе предности офанзиве, а оне у домену разорне моћи фаворизују дефанзиву. Са друге стране, иновације у погледу комуникација, откривања, заштите и логистике могу у различитим случајевима допринети растућој предности и за напад и одбрану. Када је реч о географији, ситуација је јасна: препреке кретању, заклон и раздаљина фаворизују одбрану.[309] Код величине снага није важна само размера војне снаге према војној снази, већ и према простору, односно према дужини фронта. Национализам има двојак утицај. Прво, што је овај сентимент израженији, људи ће бити вољнији да бране територију коју доживљавају као своју домовину, а мање оне за које немају ту перцепцију. Друго, он даје предност у екстракцији ресурса, смањујући потребу за војним инвестицијама у мирнодопском периоду. На крају, укупност ресурса доприноси офанзиви, омогућавајући освајачу да црпи ресурсе са новостечене територије.[310] Одређени на овај начин, наведени елементи, у комбинацији са претпоставкама за коришћење офанзивно-дефанзивног баланса као варијабле, постављају основе за ефикасну операционализацију. Употреба офанзивно-дефанзивног баланса се ослања на анализу фактора који нису системски, али се манифестују на нивоу система, у интеракцији различитих актера-држава, и у њима види узроке проучаваног феномена, те стога припада групи приступа треће слике.

[305] Ibidem, pp. 49-50.
[306] Ibidem, pp. 52-54.
[307] Ibidem, p. 55.
[308] Ibidem, pp. 57-58.
[309] Ibidem, pp. 63-64.
[310] Ibidem, pp. 66-67.

Утицај структуре система (офанзивни неореализам)

У оквиру неореализма, на супротном крају спектра у односу на његову дефанзивну варијанту позиционирају се офанзивни неореалисти, предвођени кључним аутором те подгрупе, Џоном Миршајмером. Иако више пута помињан у овом колажном прегледу различитих приступа из угла неке од три слике, Миршајмеров *magnum opus*, његов трајни и неспорни допринос науци о међународним односима јесте теорија коју сам аутор крсти „офанзивним реализмом", а коју износу у књизи „Трагедија политике велики сила".[311] У овом делу, како Симић и Живојиновић наглашавају, аутор спаја концепте структуре међународног система и објашњења појединачних спољних политика држава, што је један од најважнијих доприноса његове теорије.[312] Офанзивни (нео)реализам полази од сличних претпоставки и полазних премиса као и дефанзивни. Као посебан теоријски приступ издваја се када дође тренутак да се понуди одговор на питање „колико моћи државе желе?". За разлику од дефанзивних неореалиста који се воде Волцовом максимом да државе, односно велике силе, првенствено теже очувању своје позиције у систему, те су стога инхеренто наклоњене одржавању *statusa quo*, Миршајмер поставља тезу да оне теже да максимизују моћ. Дакле, одговор на питање „колико моћи државе желе?" је „колико год могу да остваре". Узроке таквог понашања држава аутор обрађује разрадом вишеструких елемената који спојени чине његову теорију офанзивног неореализма.[313]

За почетак, Миршајмер износи пет темељних претпоставки које чине полазну основу за ову теорију. Прва претпоставка јесте да је међународни систем анархичан. Значење овог термина је већ разјашњено: над државама не постоји врховни централни ауторитет који би контролисао њихово понашање. Друга претпоставка је да велике силе поседују офанзивне војне капацитете који им омогућавају да нашкоде једна другој или да се међусобно униште. Трећа претпоставка указује да државе никада не могу бити сигурне у намере других држава у систему. Њихове намере нису нужно непријатељске, иако свакако такве могу бити, али су непоуздане и променљиве. Четврта претпоставка тврди да је опстанак, односно очување територијалног интегритета и суверенитета, примарни циљ сваке државе. На крају, пета јесте та да су државе рационални актери. На основу ових пет полазних хипотеза јасно је да Миршајмерова визија односа између великих сила умногоме дели идеје о структури међународног система са Волцовом.[314] Опстанак као главни мотив држава, анархија као принцип уређења система и несазнатљивост намера других јединица у систему су директно наведени код оба аутора. Додатно, иако их не изводи у први план директно, јасно је да и у Волцовом разумевању међународног система државе поседују извесне офанзивне могућности, што произилази из инхерентне могућности употребе силе која влада у систему. Међутим, њих двојица се размимоилазе код претпоставке о рационалности држава, која код Волца није изражена.[315] На основу ових темељних претпоставки Миршајмер изводи другачије закључке

[311] Књига је у српском преводу доступна у измењеном и допуњеном издању Удружења за студије САД у Србији и Чигоја штампе из 2017. године.
[312] Драган Симић и Драган Живојиновић, „Теорија офанзивног неореализма Џона Миршајмера" (предговор), у: *Трагедија политике великих сила*, Џон Миршајмер, Удружење за Студије САД и Чигоја, Београд, 2017, стр. 14-15.
[313] Иако Миршајмер у својој књизи говори о „офанзивном реализму", стављање његове теорије у шири контекст еволуције теоретског промишљања међународних односа сврстава је под неореалистички кишобран. Дакле, Миршајмерова квалификација јесте неупитно тачна, али она је за потребе разликовања и компарације различитих теоретских праваца недовољно прецизна. Зато се у овом поглављу, ако и на осталим местима у раду где се помиње, Миршајмерова теорија одређује као „офанзивни неореализам".
[314] John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, W. W. Norton & Company, New York, 2001, pp. 30-31.
[315] Kenn Booth, Nicholas J. Wheeler, and Michael Williams, "Conversations in International Relations: Interview with John J. Mearsheimer (Part I)", *International Relations*, vol. 20, no. 1, 2006, pp. 111-112.

који упућују на међународне односе далеко бременитије сукобима и ратовима у односу на Волцову теорију.[316]

Страх код држава ствара одсуство централног ауторитета у комбинацији са могућностима да буде нападнута и непознавањем туђих намера. Што је држава моћнија, то изазива већи страх код осталих актера у систему. Овде је важно нагласити да Миршајмер дефинише моћ у категоријама мерљивих капацитета. Моћ се не мери релативно и квалитативно, кроз исходе акција или, као код Ханса Моргентауа, кроз контролу над другима. Она се дефинише кроз средства и материјалне ресурсе којима држава располаже. Разликују се две врсте моћи, латентна и војна. Латентна подразумева становништво и богатство, као „друштвено-економске састојке од којих се изграђује војна моћ".[317] Војна моћ се састоји од величине и снаге копнене војске, авијације и морнарице. Колику год моћ да поседује, држава се руководи принципом самопомоћи. Она може склапати савезништва, али она су привремена и дугорочно непоуздана решења. За ово постоје два разлога. Прво, држава мора водити рачуна о релативним добицима из савезништва. Друго, увек постоји могућност преваре и неиспуњавања договореног.[318]

Овакво системско стање усмерава државе ка константном надметању у игри са нултим збиром у циљу увећања сопствене моћи јер „државе брзо схватају да је најбољи начин да осигурају свој опстанак то да постану најмоћнија држава у систему".[319] Оне се не могу ограничити на тежњу ка некој мање или више одредљивој довољној количини моћи. Узрок томе је чињеница да је врло тешко одредити колико моћи у односу на ривале чини неку државу довољно безбедном. Уз то, временски фактор отежава калкулације на дужи рок. Последично, државе увек покушавају да максимизују своју моћ. Ипак, државе нису безумни агресори који константно нападају друге актере. Управо супротно, према петој темељној хипотези води их рационалност. Стога, државе „мере трошкове и ризике офанзиве у односу на могуће користи. Ако користи не надмашују ризике, оне остају суздржане и чекају повољнији тренутак".[320]

У напорима да максимизује моћ, свакој великој сили је коначни циљ да постане светски хегемон, држава која је толико моћна да доминира над свим осталим у систему. Међутим, иако идеалан, Миршајмер сматра да је овај сценарио у пракси неостварив. Узрок томе су примарно географско-војни фактори оличени у концептима заустављајуће моћи вода и примата копнене моћи. Велике водене површине онемогућавају ефикасну пројекцију моћи и тиме чине неизводљивим остваривање доминације неке велике силе на континентима ван њеног матичног. Један од кључних разлога због којих океани имају заустављајућу моћ јесте одлучујућа улога копнених масовних армија у рату и освајању. Њихова снага је пресудна за успех, а улога авијације и морнарице, због инхерентних ограничења ових видова армије, првенствено имају улогу подршке.[321] Простор да нека сила постане глобални хегемон аутор оставља у случају да она оствари потпуну доминацију у нуклеарном наоружању, тиме елиминишући фактор географске удаљености, али и то се чини мало вероватним.

Имајући ово у виду, реалистични, остваривши циљ сваке велике силе јесте достизање статуса регионалног хегемона, односно неприкосновена контрола над сопственим регионом.

---

[316] Glenn H. Snyder, "Mearsheimer's World - Offensive Realism and the Struggle for Security", *International Security,* vol. 27, no. 1, 2002, p. 153.
[317] Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics,* p. 55.
[318] Ibidem, p. 52.
[319] Ibidem, p. 33.
[320] Ibidem, p. 37.
[321] Ово становиште Миршајмера фундаментално разликује од класичних аутора Алфреда Тајера Махана (Alfred Thayer Mahan), који пише о предностима морнарице у делу „Утицај поморске моћи на историју, 1660-1783", и Ђулија Дуета (Giulio Douhet), који у књизи „Командовање ваздухом" говори о примату авијације (видети више у: Alfred Thayer Mahan, *The Influence of Sea Power upon History, 1660-1783*, Little, Brown & Co, Boston, 1890; Guilio Douhet, *The Command of the Air*, Office of Air Force History, Washington DC, 1983).

Овај статус доноси одређени ниво сигурности, али држава се тада не зауставља у својим напорима да акумулира моћ. Регионални хегемон се окреће пројекцији свог утицаја у другим регионима, јер иако не може остварити контролу над њима, он настоји да спречи локалне велике силе да то учине. Разлог томе је вероватноћа да би „ривалска велика сила која доминира сопственим регионом била посебно моћан противник који је у суштини слободан да прави проблеме у задњем дворишту страхујуће велике силе".[322] У модерној историји, само су Сједињене Државе успеле да остваре регионалну хегемонију у свом подручју.

У постизању овог и других циљева, велике силе примењују различите стратегије. Како би увећале своју релативну моћ, оне се примарно ослањају на рат и уцену. Уз то, доступне су им и стратегије „изазови па пусти крв" (bait and bleed), која се заснива на изазивању дуготрајног рата између својих ривала, и њена варијанта „пуштање крви" (bloodletting) чија је сврха да подиже трошкове рата за своје супарнике.[323] Са друге стране, када покушава да спречи друге државе да измене равнотежу моћи у своју корист, велика сила има на располагању две кључне алтернативе: уравнотежавање и пребацивање одговорности (buck-passing).[324] Пошто је првој стратегији претходно већ била посвећена пажња, овде ће бити понуђено објашњење друге. Она подразумева настојање да се главна тежина напора супротстављања изазивачу пребаци на другу државу која такође има интерес да спречи измену равнотеже моћи. Пребацивање одговорности захтева постојање више од две велике силе, јер мора постојати трећа страна која може поднети терет уравнотежавања уместо силе која ову стратегију примењује. Имајући у виду корист од ове стратегије која је праћена далеко мањим улагањем сопствених ресурса, аутор сматра да је државе увелико преферирају у односу на уравнотежавање.[325] Њена мана произилази из чињенице да успешна примена зависи од понашања осталих актера. Уз ове две, доступне су и стратегије попуштања (appeasement) и сврставања уз јачег, али оне нису препоручљиве. Како сам Миршајмер истиче, поставке његове теорије офанзивног неореализма упућују на другачију дихотомију у односу на класични избор између уравнотежавања и сврставања уз јачег.[326] Страх од других велики сила, вођење рачуна о релативним добицима и примарни фокус на максимизовању сопствене моћи чине сврставање уз јачег неприкладним и ирационалним избором за стратегију (што је случај и са попуштањем). Стога се као главна алтернативна опција намеће пребацивање одговорности, што је још једна тачка одступања од закључака дефанзивних неореалиста.

Хегемонске промене у систему

Још један важан и специфичан правац развоја (нео)реализма јесте онај који се наслања на теорију о преносу моћи А. Ф. К. Органског (Abramo Fimo Kenneth Organski), а огледа се у радовима Роберта Гилпина (Robert Gilpin), нарочито у његовој књизи „Рат и промена у светској политици" из 1981. године.[327] Иако је често окарактерисан као офанзивни реалиста, за шта ће разлози бити евидентни у наредним пасусима, ипак се чини да његова теоријска концепција превазилази основне линије поделе између ове две школе.[328] Бавећи се анализом Гилпинове теорије и њеним поређењем са Волцовим схватањима, Стивен Брукс (Stephen G. Brooks) означава овај правац као постклasични реализам.[329] На сличном трагу је и Вилијам Волфорт

[322] Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics,* pp. 41-42.
[323] Имена свих стратегија су преузета из српског издања књиге (Џон Миршајмер, *Трагедија политике великих сила*, Удружење за Студије САД и Чигоја, Београд, 2017.)
[324] Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics,* pp. 138-139.
[325] Ibidem, p. 270.
[326] Ibidem, p. 139.
[327] A. F. K. Organski, *World Politics*, Knopf, New York, 1958; Robert Gilpin, *War and Change in World Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1981.
[328] William C. Wohlforth, "Gilpinian Realism and International Relations", *International Relations*, vol. 25, no. 4, 2011, p. 504.
[329] Stephen G. Brooks, "Dueling Realisms", *International Organization*, vol. 51, no. 3, 1997, pp. 445-477.

када говори да се „Гилпинов рад није лако уклапао у концептуалне категорије које су се развиле 1980-их ради класификације и организовања истраживања међународних односа“.[330] Као што ће бити евидентно, Гилпиново промишљање је ширег опсега и покушава да интегрише велики број фактора, што га ставља у директну супротност са Волцовом тежњом ка парсимонији и избацивању свих периферних елемената теорије. Додатно, класични наратив еволуције реалистичке мисли у науци о међународним односима, од којег не бежи ни овај рад, прати логичну линију развоја од Моргентауа, преко Волца, до Миршајмера (а ту је могуће укључити и Волта као наличје Миршајмерове надоградње структуралног реализма) која му даје својеврсну линеарну путању. Сваки следећи аутор се позива на претходног и директно допуњује или оспорава његове тезе. Код Гилпина имамо својеврсни паралелни развој (нео)реалистичке мисли. Имајући све ово у виду, његов се рад ипак несумњиво може сврстати међу оне који припадају трећој слици, будући да у циљу да објасни хегемонску промену у систему примарни фокус ставља управо на факторе који потичу са овог нивоа.

Гилпин полази од идеје да се у било којој интеракцији, актери руководе сопственим интересима, било политичким, економским или неких трећим. Ове интеракције се одигравају у одређеним системима, а они по правилу одражавају интересе најмоћнијег актера. Ово имплицитно указује на инхерентну разлику у моћи између актера у систему, која резултује одређеном равнотежом моћи. Важно је истакнути да се равнотежа моћи овде не користи као термин који означава једнаку расподелу моћи између великих сила која креира њихову међусобну равнотежу, већ кореспондира са трећим од девет могућих разумевања овог концепта које је издвојио Мартин Вајт (Martin Wight), а које указује на постојећу расподелу моћи.[331] Систем рефлектује равнотежу моћи, али се она временом мења под утицајем технолошких, економских и осталих догађаја и достигнућа. Растућа сила која је у успону тада настоји да промени систем на начин који ће бити у складу са измењеном равнотежом моћи и њеним интересима.[332] Уколико њени напори резултују успехом долази и до промене у систему. Систем се састоји од ентитета, односно држава, интеракције између њих и механизама контроле који регулишу како се ове интеракције одвијају. Ови механизми контроле су различите компоненте система и управо њихово укључивање уноси додатну комплексност гилпиновском реализму. У питању су доминација великих сила која одражава расподелу моћи међу државама и креира хегемонску (униполарну), биполарну или (мултиполарну) структуру равнотеже моћи [333], затим хијерархија престижа, подела територије, правила система и међународна економија.[334]

Несумњиво најважнији аспект јесте расподела моћи јер управо промена у овој компоненти узрокује процесе који воде промени у систему. Њена главна одлика јесте да се мења брже од осталих. Стога упркос доласку до промене у расподели моћи, остали елементе не прате ову еволуцију, нарочито престиж и правила система, и ово ствара корен за сукоб између силе у успону и оне која је тренутно доминантна. Како Гилпин наглашава: „Ако би се сви аспекти друштвеног система мењали истовремено, не би настала никаква контрадикција која би захтевала наглу промену система. Уместо тога, дошло би до постепене еволуције система“.[335] Још два механизма треба посебно нагласити. Први јесте престиж и његова важност. Моћ се разуме као пуки материјални капацитет државе. Са друге стране, престиж је њен ауторитет, вероватноћа да ће се други повиновати њеној вољи, а заснива се на материјалној - војној и економској моћи. Други је релевантна улога правила, аспект који реалисти често

[330] Wohlforth, “Gilpinian Realism and International Relations”, p. 504.
[331] Herbert Butterfield and Martin Wight, *Diplomatic Investigations*, Allen and Unwin, London, 1966, p. 151.
[332] Gilpin, *War and Change in World Politics*, p. 9.
[333] Овде коришћену у сличном смислу као код Волца.
[334] Gilpin, *War and Change in World Politics*, p. 28.
[335] Ibidem, p. 48.

занемарују кроз истицање односа моћи као искључивог и одређујућег фактора, а који Гилпин уздиже под утицајем писања Хедлија Була (Hedley Bull) и Енглеске школе.[336]

Промена у систему или системска промена (systemic change) којој Гилпин посвећује највећу пажњу, представља промену у контроли над системом: једна хегемонска сила бива замењена другом. Поред тога, постоји промена система (systems change) која подразумева промену природе актера који чине систем. На пример, прелазак из система империја у систем националних држава. На крају, можемо говорити и о интеракцијској промени, која се односи на модификације које су резултат интеракција или процеса међу актерима.[337] Поред тога, овај аутор разликује постепену промену од револуционарне, нагле промене која на међународном нивоу настаје као производ драстичног потреса у виду рата. До системске промене, која је по својој природи револуционарна и настаје услед (хегемонског) рата[338], долази у виду циклуса који се заснива на пет претпоставки:

1. Међународни систем је стабилан (тј. у стању равнотеже) ако ниједна држава не верује да би јој било исплативо да покуша да промени систем.
2. Држава ће покушати да промени међународни систем ако очекиване користи премашују очекиване трошкове (тј. ако постоји очекивана нето добит).
3. Држава ће настојати да промени међународни систем кроз територијалну, политичку и економску експанзију све док маргинални трошкови даље промене не буду једнаки или већи од маргиналних користи.
4. Када се постигне равнотежа између трошкова и користи даље промене и експанзије, постоји тенденција да економски трошкови одржавања *statusa quo* расту брже од економске способности за његово очување.
5. Ако се неравнотежа у међународном систему не реши, систем ће се променити, и успоставиће се нова равнотежа која одражава прерасподелу моћи.[339]

Ипак, за Гилпина овде није реч о историјским законитостима и унапред предодређеним резултатима. Позитиван исход покушаја системске промене кроз хегемонски рат није нужност. Могуће је да актуелни хегемон однесе превагу и да задржи своју доминантну позицију. Исто тако, могуће је да изазивач однесе победу, али да нема моћ и престиж да успостави нова правила, што проузрокује привремену хаотичност у систему. Притом, држава у успону није једини потенцијални иницијатор рата. Опадајућа сила може проценити да јој је у интересу да се у рат упусти док још увек има извесну предност уколико процени да ће њени трошкови одржавања *statusa quo* даље расти, а трошкови промене за изазивача опадати. Анализа трошкова и користи налази се у центру Гилпинове теорије. Државе „не настоје увек да „максимизују безбедност“ у сваком тренутку и под свим условима“.[340] Оне праве калкулације и доносе информисане одлуке на основу процена. Приликом избора својих акција и стратегија приоритете могу ставити на друге интересе, рецимо економске.

У разради објашњења механизама који доводе од остварења пет наведених претпоставки, Гилпин уводи бројне друге факторе. Они често кореспондирају са онима који су већ помињани приликом представљања теорија других аутора треће слике, али и некима који потичу са прве две. Тако међу екстерним факторима који доприносе промени у систему аутор

[336] Видету више у: Hedley Bull, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, Third edition, Palgrave, Houndmills, Basingstoke, 2002.
[337] Gilpin, *War and Change in World Politics*, p. 40.
[338] Као први модерни хегемонски рат, Гилпин види Тридесетогодишњи рат. Следећи хегемонски рат чине ратови Француске револуције и Наполеона. Трећи је Први светски рат, а наставак и кулминација ових сукоба интереса су испољени у Другом светском рату. Као образац за све модерне хегемонске ратове намеће се Пелопонески рат, онако како га је описао Тукидид. Видети више у: Robert Gilpin, “The Theory of Hegemonic War”, *The Journal of Interdisciplinary History*, vol. 18, no. 4, 1988, pp. 591-613.
[339] Ibidem, pp. 10-11.
[340] Wohlforth, “Gilpinian Realism and International Relations”, p. 504.

убраја развој транспорта и комуникације, као и еволуцију војних техника и технологије.[341] Са друге стране, као најважнији интерни фактор се за њега издваја однос јавне и приватне добити од промене. Уколико раст моћи и експанзија доприносе користи водећих личности и политичких група у држави, они ће заговарати промену.[342] Утицај елита као пресудан фактор истичу и аутори који се могу класификовати у групацију комбинације слика, о чему ће бити више речи у следећем потпоглављу. Затим, када говори о факторима који ограничавају експанзију, Гилпин наводи природне баријере, дакле географију, градијент губитка снаге,[343] постојање оптималне величине територије преко које долази до фрагментације и дезинтеграције, као и тенденцију уравнотежавања која води до стварања супротстављајуће коалиције, односно закон равнотеже моћи о којем говори Волц.[344] Ови примери служе да илуструју сложеност и вишедимензионалност Гилпинове теорије која проналази места за укључивање бројних фактора у свој оквир. Ипак чињеница је да је у њеној сржи однос јединица, њихових интеракција и различитих компоненти система, што га укорењује у трећу слику и неореализам схваћен у најширем смислу. Додатно, будући да теорија предвиђа хегемонски рат услед агресивног деловања када држава процени да су јој околности наклоњене, било да спречи даљи успон изазивача или преузме доминантну позицију, она је блиско повезана са његовом офанзивном варијантом.

Комбинација више слика

Досадашња анализа се бавила претежно ауторима и делима која су или потпуно усредсредила своју пажњу на факторе једне слике или се ослањала на оне који потичу са више од једне слике, али уз јасну хијерархију и опредељења за један специфични ниво и одговарајуће факторе као централне. Ипак, неки аутори у својим сагледавањима проблема и феномена међународних односа креирају или користе теоријско-концептуални оквир који подједнаку пажњу придаје факторима који припадају не само једној слици, већ више њих. За ове радове није могуће издвојити само једну слику као доминантну, а факторе са осталих одредити као утицајне али не кључне, будући да је њихов учинак подређен фактору или факторима са оне слике коју аутор сматра пресудном. Међусобна испреплетаност фактора са различитих нивоа, односно слика, је таква да се утицај једног од њих не може разумети и адекватно објаснити без указивања на његову зависност од оног са неког другог нивоа.

Пратећи зацртани правац фокуса на радове реалистичке школе међународних односа, као примере издвојићемо првенствено ауторе који даље настављају корекције Волцове теорије, а које модификација неореалистичког приступа даље води у формулисање посебног правца који се означава као неокласични реализам. Термин је сковао Гидеон Роуз (Gideon Rose) да означи посебну школу мишљења која „инкорпорира и спољашње и унутрашње варијабле, ажурирајући и систематизујући одређене увиде и мисли класичног реализма“.[345] Дакле, неокласични реалисти, у већој или мањој мери, инсистирају на факторима који долазе са прве две слике као допуни фактора треће слике и као нужним експланаторним средствима за разумевање предмета проучавања. Уз то, као и структурални, неокласични реализам има своју офанзивну и дефанзивну варијанту. Овде је важно нагласити још једну дистинкцију која лежи у основи поделе између неореалиста и неокласичних реалиста, а корене налази у инсистирању Волца да системска теорија међународне политике не може уједно бити и теорија спољне

[341] Gilpin, *War and Change in World Politics*, pp. 56-60.
[342] Ibidem, p. 97
[343] Градијент губитка снаге је интересантан фактор који представља ниво смањивања снаге удаљавањем од сопственог центра, базе, а чију дефиницију Гилпин преузима од Кенета Боулдинга (Kenneth E. Boulding). Видети у: Kenneth E. Boulding, *Conflict and Defense*, Harper and Row, New York, 1963.
[344] Gilpin, *War and Change in World Politics*, pp. 146-147.
[345] Gideon Rose, “Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy”, *World Politics*, vol. 51, no. 1, 1998, p. 146.

политике, јер се она искључиво јавља на нивоу јединица.[346] Он даље наглашава да се њихови циљеви разликују јер прва тежи да објасни међународне исходе, а друга спољне политике држава.[347] Међутим, прогресивном еволуцијом неокласичног реализма је и ова линија разликовања доведена у питање.

Неокласични реализам се генерално дели на три типа, у зависности од циљева и домета објашњења које се представља. Тип 1 начелно признаје првенство неореализму и његовим поставкама које одређују међународне исходе. Међутим, бројни су примери када се државе не придржавају очекиваног правца деловања и када неореализам не може објаснити резултате. Неокласични реализам овде прискаче у помоћ како би кроз унутрашње факторе објаснио ове изузетке. Како то формулише Брајан Ретбун (Brian Rathbun) „Неокласични реализам почиње од претпоставке да је идеално понашање државе оно које се придржава принципа неореализма о јединственом актеру и објективности, али показује да, када ти услови нису емпиријски испуњени, узрок томе лежи у домаћој политици и идејама“.[348] Тип 2 не покушава само да објасни случајеве аномалија већ нуди теорију спољне политике засновану на повезаности спољних и унутрашњих фактора. Спољна политика једне државе овде није резултат фактора који кваре утицај система, већ он заједно са елементима прве две слике креира специфичну спољну политику. Овако посматран „неокласични реализам настоји да објасни варијације у спољној политици исте државе током времена или различитих држава које се суочавају са сличним спољним ограничењима“.[349] На крају, тип 3 настоји да постави неокласични реализам као теорију међународне политике, која је у стању да објасни дугорочне међународне исходе, о чему ће речи бити нешто касније.

Када се све ово узме у обзир, јасно је да је подела понекад порозна, линија разликовања на одређеним критичним местима може бити танка, а сврставање конкретних аутора у одређене школе подложно промени у зависности од критеријума и потребе истицања различитих елемената. Мање је реч о јасном разликовању и супротстављеним гледиштима, а више о степену наглашавања одређених аспеката. Другим речима, у питању нису јасно одвојене категорије већ скала на којој се аутори могу сместити ближе једном или другом полу, у зависности од тога колико пажње придају факторима који не долазе са системског нивоа. На једном крају се налази тврди неореализам Кенета Волца закуцан у погледу из угла треће слике, а како се крећемо ка другом крају, фактори са прве и друге постају све значајнији.

Равнотежа претњи

Као један јасан пример ове неодређености у погледу класификације истиче се теоријска мисао Стивена Волта, једног од најутицајнијих савремених реалистичких аутора, који је својим увидима значајно допунио Волцову теорију, жртвујући њену парсимоничност, али тиме увећавајући њену експланаторну моћ. Услед инкорпорације бројних елемента који не долазе са нивоа система овај аутор је био окарактерисан и као дефанзивни неореалиста и као

[346] Waltz, p. 72. Такво резоновање је доведено у питање и изазвало је и реакцију самог Волца, проузрокујући интересантну дебату у часопису „Студије безбедности“ (Security Studies). Видети више у: Colin Elman, “Horses for Courses: Why nor Neorealist Theories of Foreign Policy?”, *Security Studies*, vol. 6, no. 1, 1996, pp. 7-53; Kenneth N. Waltz, “International Politics Is Not Foreign Policy”, *Security Studies*, vol. 6, no. 1, 1996, pp. 54-57; Colin Elman, “Cause, Effect, and Consistency: A Response to Kenneth Waltz”, *Security Studies*, vol. 6, no. 1, 1996, pp. 58-61; Shibley Telhami, “Kenneth Waltz, Neorealism, and Foreign Policy”, *Security Studies*, vol. 11, no. 33, 2002, pp. 158-170.

[347] Jeffrey W. Taliaferro, “Security Seeking under Anarchy: Defensive Realism Revisited”, *International Security*, vol. 25, no. 3, 2000-2001, pp. 132-133.

[348] Brian Rathbun, “A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism”, *Security Studies*, vol. 17, no. 2, 2008, p. 312.

[349] Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell, and Norrin M. Ripsman, “Introduction: Neoclassical realism, the state, and foreign policy”, in: *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*, edited by Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, and Jeffrey W. Taliaferro, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, p. 21.

(дефанзивни) неокласични реалиста.[350] Његов примарни предмет проучавања су сврставање и савезништва, а кључне доприносе овој теми дао је у раду „Формирање савеза и равнотежа светске моћи“ из 1985. године, као и књизи „Порекло савеза“, објављеној две године касније, а у којој су бројне идеје из поменутог чланка разрађене и демонстриране у обухватној студији случаја анализе савезништава на Блиском истоку.[351] Бавећи се питањем како се државе опредељују да се позиционирају у међународним односима са другим државама на одређени начин, Волт ставља две логике једну насупрот друге. Државе се одлучују или за уравнотежавање или за сврставање уз јачег. Волтове почетне премисе не одступају од постулата које је Волц одредио као темељне елементе структуре међународног система. Наслањајући се на ову основу, Волт приказује последице и ефекте уравнотежавања и сврставања уз јачег, односно утицај на деловање држава у свету у којем структурни чиниоци фаворизују једну стратегију у односу на другу.

Волт указује да државе примењују уравнотежавање из два разлога. Први је да се супротставе потенцијалном хегемону пре него што постане прејак. Други разлог је тај да у савезништву са слабијом страном утицај актера релативно гледано расте, јер је потреба рањивије стране за помоћу већа док сврстање уз јачег ставља актера на милост моћнијег, а његов утицај је далеко мањи, јер је такав и његов допринос.[352] Насупрот томе, логика сврставања уз јачег се заснива такође на два мотива. Први је дефанзивни и проистиче из схватања да ће се придруживањем агресору његова пажња преусмерити на неку другу страну. Други је офанзиван и намеће сврставање уз јачег са циљем да се остваре добити након победе, на пример стицање нове територије.[353] Попут Волца, и Волт је сагласан да велику разлику прави чињеница да систем својим притисцима промовише само једну од ове две стратегије као сврсхисходнију. Он то описује на овај начин:

> „Ако је уравнотежавање чешће од сврставања уз јачег, онда су државе безбедније јер ће агресори наићи на удружену опозицију. Државе које желе да очувају *status quo* стога треба да избегну да изазову супротстављајуће коалиције, тиме што ће одустати од претњи у спољној и одбрамбеној политици. Међутим, ако је сврставања уз јачег доминантна тенденција, онда је безбедност оскудна јер се агресија награђује. У том случају, ратоборнија спољна политика и способнији војни апарат су логични политички избори.“[354]

Дакле, свет у којем је уравнотежавање доминантно подстиче дефанзивно деловање, а одмереност води спољнополитичком успеху. У супротном случају, сопствена позиција зависи од перцепције моћи, па је агресивно постављање и сигнализирање офанзивних намера адекватан приступ, а свет је далеко компететивнији. Исто тако, избор једне стратегије у свету који фаворизује ону другу води катастрофалним последицама по такву неразборити државу. Агресивна држава ће у свету уравнотежавања изазвати стварање снажних савезничких коалиција усмерених против ње. Ништа боља није ни вероватна судбина умерене државе у свету сврставања уз јачег. Њене политике ће је представити као слабу, па ће је савезници

---

[350] Недељковић, *Стратегија уравнотежавања у међународним односима, студија случаја: француско и немачко уравнотежавање Сједињених Америчких Држава после Хладног рата*; Taliaferro, “Security Seeking under Anarchy”. Према мишљењу аутора овог истраживања, Волтова схватања је најприкладније тумачити као снажну модификацију дефанзивног неореализма која ипак остаје у том корпусу, али представља кључни мост ка неокласичном реализму.

[351] Stephen M. Walt, “Alliance Formation and the Balance of World Power”, *International Security*, vol. 9, no. 4, 1985, pp. 3-43; Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1987. За додатно разумевање Волтових идеја примењених и на друге случајеве, видети: Stephen M. Walt, “Testing Theories of Alliance Formation: The Case of Southwest Asia”, *International Organization*, vol. 42, no. 2, 1988, pp. 275-316; Stephen M. Walt, “The Case for Finite Containment: Analyzing U.S. Grand Strategy”, *International Security*, vol. 14, no. 1, 1989, pp. 5-49.

[352] Walt, *The Origins of Alliances*, p. 17.

[353] Ibidem, p. 21.

[354] Walt, “Alliance Formation and the Balance of World Power”, pp. 4-5.

напуштати а она ће остати усамљена и лака мета за агресора и његову растућу коалицију савезника.[355]

У оваквој бинарној подели на два модела образаца деловања, Волт износи аргументацију да је уравнотежавање доминантна стратегија. Управо га тај став чини припадником школе дефанзивног неореализма. Главни разлог за такво резоновање аутор налази у свом моделу уравнотежавања, заговарајући позицију да државе не уравнотежавају моћ, од чега полази Волц, већ да је на делу уравнотежавање претње. Волтово схватање подразумева да није моћ та која изазива реакцију, већ скуп фактора који заједно чине да друга држава буде доживљена као носилац претње. Ово уноси флексибилност у разумевање логике иза стварања специфичних савеза и објашњава бројне случајеве у међународној политици у којима су се моћније државе удруживале против слабијих, а на основу чињенице да су њихово деловање доживљавале као претеће. Уколико се једна сила сматра претњом, далеко безбеднија опција јесте уравнотежавати је него се уз њу сврстати.[356] Четири фактора утичу на претњу коју одређена држава представља у очима друге. То су укупна моћ, географска близина, офанзивна моћ и агресивне намере.

Укупна моћ јесте она традиционална компонента на коју већина аутора реферише када говори о моћи једне државе и њеном уравнотежавању. Састоји се од укупних капацитета једне силе, њене популације, материјалних ресурса, индустријског и технолошког нивоа развоја. За Волта она представља есенцијалну, али не и једину компоненту претње. Моћ сама по себи није довољна. Географски положај државе исто игра значајну улогу. Што је потенцијална претња ближа, она више нагони другу државу да прибегне уравнотежавању како би заштитила своју позицију. Стога, изузетно моћна држава на великој удаљености и одвојена географским препрекама попут океана представља мању претњу него нека мање моћна сила у непосредном суседству.[357] Још један незаобилазан фактор јесте офанзивна моћ. Иако блиско повезана са укупном моћи и географском близином, она не може да се поистовети ни са једним ни са другим елементом. Наиме, офанзивна моћ је „способност да се прети суверенитету или територијалном интегритету друге државе уз прихватљиву цену“.[358] Из ове дефиниције јасно је да она кореспондира са концептом офанзивно-дефанзивног баланса, односно да је већа што је ова равнотежа више нагнута у корист напада. Напослетку, четврти фактор су агресивне намере које уводе елемент перцепције деловања и циљева друге стране. Што је нека држава више доживљена као агресивна, то се повећава шанса да ће друге изградити уравнотежавајућу коалицију против ње.[359]

У погледу теоријских доприноса Стивена Волта, важно је направити још две напомене. Прва се тиче алтернативне стратегије - сврставања уз јачег. Аутор није искључив у погледу сврсисходности њене примене. Иако инсистира на примату уравнотежавања, он оставља простор за случајеве у којима се сврставање уз јачег намеће као прикладнија опција. Што је држава слабија, сврставање уз јачег је чешће. Исто тако, уколико је доступност потенцијалних савезника ниска, онда потенцијал ове стратегије расте. На крају, тајминг и контекст играју важну улогу, па тако у мирнодопском периоду или у раној фази рата уравнотежавање има значајну предност, док при крају рата, када се победник и поражени већ могу јасно наслутити, приклањање јачој страни постаје далеко примамљивије.[360] Друга напомена се тиче Волтовог разматрања алтернативних фактора који утичу на креирање савезништава попут стране помоћи, политичке пенетрације и, за потребе ове анализе најинтересантније, идеологије, као *par excellence* фактора друге слике. У погледу идеологије (а и осталих фактора) његова анализа

[355] Walt, *The Origins of Alliances*, pp. 27-28.
[356] Ibidem, p. 29.
[357] Ibidem, pp. 22-23.
[358] Ibidem, p. 24.
[359] Ibidem, p. 25.
[360] Ibidem, pp. 29-31.

показује њен минимални утицај, будући да државе идеологију узимају у обзир када се осећају довољно безбедно, као и да се њен ефекат прецењује услед перцепција лидера (што је фактор прве слике) и превише озбиљног схватања реторике која служи да оправда одређене спољнополитичке потезе, често прорачунатих на основу посве другачијих разматрања.[361] Оваквим закључцима Волтова мисао се још снажније утискује у призму треће слике, али она није једина кроз коју он оперише.

Пребацујући тежиште са питања чисте моћи као одлучујућег фактора за избор стратегије на претњу коју једна сила представља, Волт креира комплекснији модел који захтева узимање у обзир већег броја различитих чинилаца. Неки од њих, попут перцепције агресивних намера које аутор посебно наглашава, нису фактори који се могу сврстати у трећу слику. Ипак, када се узму заједно, они формирају ниво претње коју једна држава представља за другу и који се манифестује на нивоу система. Реакције које држави стоје на располагању, логика и механизми иза њих, као и одлучујући параметри и последице које доноси избор конкретне стратегије произилазе из посматрања овог аспекта међународних односа из угла треће слике. С једне стране, увођењем идеје уравнотежавања претње Волт усложњава узроке на којима се темељи избор стратегија, а тежња држава за опстанком у анархичном међународном систему остаје примарни мотив који обликује њихово деловање. Са друге, тежња за опстанком се усклађује према претњи као носећем елементу теорије. Она инкорпорира факторе све три слике, а намере и њихова интерпретација, који несумњиво припадају првој слици, обликују како ће преостала три чиниоца претње бити доживљена. Стога је одређивање Стивена Волта као аутора који подједнаку снагу приписује факторима са више од једног нивоа оправдано. Сумарно, иако трећа слика предњачи, Волтова теорија нема смисла без пресудне улоге фактора са прве и друге.

Равнотежа интереса и утицај елита

Пратећи Волтове идеје о равнотежи претњи, Рендал Швелер нуди њихову снажну критику и уноси нове елементе у разумевање начина на који се државе опредељују између уравнотежавања и сврстављања уз јачег, кроз формулацију своје теорије равнотеже интереса. Независно од питања у коју подгрупу реализма би се Волт могао сврстати, Швелер се свакако може сматрати неокласичним реалистом. Управо је његова књига, између осталих, била инспирација Роузу да укаже на нову тенденцију развоја реализма у конкретном смеру и да те ауторе групише у школу којој је доделио нови назив.[362] Као што ће бити јасно кроз приказ Швелерове теорије равнотеже интереса, гледано још специфичније, она спада у тип 2 неокласичног реализма. У корену критике равнотеже претњи коју износи Швелер налази се став да Волт наставља погрешну традицију позиционирања сврставања уз јачег као супротне стратегије у односу на уравнотежавање. Швелер сматра да оне нису директне алтернативе једна другој јер се не заснивају на истим мотивима. Док се друга заснива на тежњи ка безбедности, прва има узрок у жељи за остваривањем добитака.[363] Иако и Волт помиње овај мотив, за њега нема пуно простора у елаборацији теорије. У Швелером схватању сврставања уз јачег се отвара простор да се у анализу инкорпорирају и ревизионистичке државе и да се фокус помери са традиционалног и имплицитно подразумеваног фаворизовања *status quo* сила.

---

[361] Walt, "Alliance Formation and the Balance of World Power", pp. 24-26.

[362] У питању је пет књига: Michael E. Brown, Sean M. Lynn-Jones, and Steven E. Miller (eds.), *The Perils of Anarchy: Contemporary Realism and International Security*, MIT Press, Cambridge, 1995; Thomas J. Christensen, *Useful Adversaries: Grand Strategy, Domestic Mobilization, and Sino-American Conflict, 1947–1958*, Princeton University Press, Princeton, 1996; Randall L. Schweller, *Deadly Imbalances: Tripolarity and Hitlers Strategy of World Conquest*, Columbia University Press, New York, 1998; William Curti Wohlforth, *The Elusive Balance: Power and Perceptions during the Cold War*, Cornell University Press, Ithaca, N.Y., 1993; Fareed Zakaria, *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role*, Princeton University Press, Princeton, 1998.

[363] Randall L. Schweller, "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In", *International Security*, vol. 19, no. 1, 1994, p. 74.

Када се крене од ове премисе постаје јасно, наглашава Швелер, да ни емпиријска предност коју уравнотежавање наводно остварује као преферирана стратегија кроз историју није тако очигледна и доминантна.

Узимајући у обзир шире разумевање сврставања уз јачег, које за циљ нема само да се повећа сопствена сигурност, него и да се остваре други циљеви, Швелер отвара простор за увођење неколико различитих форми ове стратегије. Прва је шакалско сврставање уз јачег које се јавља кад се опортунистичке државе прикључују ревизионистичкој страни да би учествовале у подели плена након победе. Углавном настаје пактом агресора ограничених циљева са водећом ревизионистичком силом, а подршка се наплаћује договором о подели сфера утицаја. Нагомилавање је друга форма која се најчешће јавља када је исход рата јасан, те се нека мања држава придружује победнику било да избегне казну јер то није учинила, било да би обезбедила део колача за себе. Трећа форма јесте сврставање уз јачег услед вере да он представља „талас будућности“. Овде је често реч о факторима друге слике, односно идеологије, као водећем узроку оваквог перципирања. Утицај комунизма током Хладног рата или либералне демократије након његовог окончања су јасни примери. На крају, ефекат заразе или домина је у основи четврте форме. У овом случају сврставање уз јачег изазива екстерна сила која проузрокује ланчану реакцију.[364]

На основу ових различитих форми сврставања уз јачег, заједно са класичним мотивом сопствене безбедности, Швелер представља теорију равнотеже интереса као прецизнију алтернативу која може да објасни и обухвати шири опсег случајева од класичне теорије равнотеже моћи и Волтове теорије равнотеже претњи. Према овом схватању „најважнија детерминанта одлука о сврставању је компатибилност политичких циљева, а не неравнотежа моћи или претњи. Задовољна држава ће се придружити *status quo* коалицији, чак и када је то јача страна; незадовољне силе, мотивисане више профитом него безбедношћу, ће се сврстати уз ревизионистичку државу у успону“.[365] На основу ове теорије, Швелер на нивоу јединица препознаје четири типа држава у зависности колике су трошкове спремне да поднесу да задрже оно што поседују у односу на прихватљиве трошкове за остварење нових вредности.

Лавови ће платити високу цену да задрже постојеће вредности, али малу за њихово увећање. Стога су класичне *status quo* државе и главни носиоци актуелног поретка. Јагњад нису спремна за велике трошкове нити да задрже нити да увећају своје вредности. Ово су слабе државе ограничених капацитета, а сврставају се уз јачег у складу са Волтовом концепцијом: да би избегле претњу по себе. Шакали ће платити високу цену да задрже оно што поседују, али још већу да то увећају. Пошто цене оно што имају углавном су у питању опортунистичке државе несклоне ризицима, спремне да се сврстају уз јачу *status quo* или ревизионистичку силу, у зависности од интереса. На крају, вукови су *par excellence* ревизионисти. Они далеко више вреднују оно што желе у односу на оно што имају. Стога су спремни на велике ризике.[366] Када се ова класификација уздигне на ниво система, његова стабилност зависи од односа *status quo* и ревизионистичких снага. Систем је стабилан уколико су моћније прве, а подложан потресима и променама када предност имају ове друге.[367]

Поред теорије равнотеже интереса која се по свом домету може сврстати у тип 2 неокласичног реализма, Швелер је овај теоријски правац задужио и својим увидима о концепту подуравнотежавања, који примарно образлаже ситуације у којима се државе не понашају у складу са постулатима и очекивањима структуралне теорије, па се стога може прецизније одредити као представник типа 1. Швелер разликује четири категорије понашања у односу на идеју уравнотежавања. *Прва* је прикладно уравнотежавање, које се примењује на агресора који

[364] Ibidem, pp. 93-98.
[365] Ibidem, p. 88.
[366] Ibidem, pp. 101-103.
[367] Ibidem, p. 104.

се не може одобровољити и задовољити попуштањем. Ова категорија служи као основица према којој се мере остале. *Друга* категорија је преуравнотежавање које се јавља када се нека држава перципира као агресор, а у питању је дефанзивно оријентисани актер који нема такве намере, већ је искључиво фокусиран на увећање сопствене безбедности. *Трећа* је неуравнотежавање, чија широка поставка укључује преостале стратегије попут сврставања уз јачег, пребацивања одговорности, попуштања или једноставно одсуство било какве акције. *Четврта* категорија је поменуто подуравнотежавање. Оно подразумева одсуство уравнотежавања или његово неефикасно спровођење у ситуацији када је држава суочена са опасним агресором.[368]

Швелер налази да главни разлог за одступање држава у пракси од неореалистичких очекивања произилази из следећег:

> „...државе се ретко уклапају у реалистичке претпоставке о јединицама као кохерентним актерима. Што су више процес доношења одлука и стварни односи између државе и друштва приближни унитарном актеру, то су предвиђања реализма тачнија. Супротно, када су државе подељене на нивоу елита и друштва, мање је вероватно да ће се понашати у складу са предвиђањима теорије равнотеже моћи".[369]

Ове унутрашње варијабле помажу да се објасне разлике у изборима прикладне стратегије за које се државе одлучују. Избор стратегије може бити и погрешан, што отвара простор за подуравнотежавање као последицу.[370] Овај избор се заснива на једном од два разлога, од којих сваки има два потенцијална фактора у свом корену. Први разлог каже да преференције актера не креирају подстицаје да се прибегне уравнотежавању, а други да су трошкови и ризици које ова стратегија носи превелики. У првом случају, пресудни фактори су консензус и кохезија елита, а у другом су то друштвена кохезија и рањивост власти/режима.

За Швелера је „консензус или неслагање елита најнепосреднији узрок одговора или изостанка одговора државе на спољне претње".[371] Да би елите постигле сагласност њихови ставови се морају подударати у одговорима на питања да ли постоји спољна претња и која је њена природа, како адекватно одговорити на њу и да ли је вредно преузети потребне ризике и трошкове који тај одговор прате. Уз то, пошто уравнотежавање служи сврси заштите постојећих вредности у сопственом поседу, а не прибављању нових добитака, убедити друге у упутност његовог примењивања је утолико теже.[372] Кохезија елита као други фактор исто игра важну улогу. Она варира од постајања две директно супротстављене групације до груписања свих припадника елите у једну униформну категорију. Елите могу бити подељене на бројним основама, од идеолошких, преко етничких и религиозних, па до различитих страначких, регионалних или секторских.[373] Фактор сличан овом, само примењен на објекат већег обима, јесте друштвена кохезија. Она постоји ако сви или скоро сви елементи друштва прихватају основна начела, вредности и правила игре, односно признају легитимитет примарних институција у држави. Уколико ситуација није таква, уместо кохезије јавља се фрагментација. На крају, фактор рањивости власти/режима се односи на вероватноћу да ће водећи политички врх бити уклоњен усред постојања снажног изазова из војних и безбедносних структура,

---

[368] Randall L. Schweller, *Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2006, p. 10.
[369] Ibidem, p. 11.
[370] За разлику од Швелера, Џек Снајдер (Jack Snyder) на основу сличних теоријских компоненти, објашњавањем одступања од структуралног реализма употребом фактора са нивоа државе, уз особит фокус на важност елита, долази до ништа мање убедљивих закључака који упућују на склоност држава не ка подуравнотежавању, већ управо супротој појави, империјалном препроширењу (overexpansion). За његову анализу видети: Jack Snyder, *Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1991.
[371] Schweller, *Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power*, p. 47.
[372] Ibidem, p. 48.
[373] Ibidem, pp. 54-55.

опозиционих партија или неких других политичких група. Што је неки лидер угроженији то ће и његови капацитети за мобилизацију ресурса у сврху уравнотежавања бити мањи.[374]

Из наведеног описа јасно је да Швелер користи четири фактора друге слике како би оснажио експланаторну моћ теоријских постулата чије је утемељење лоцирано на нивоу треће. Дакле, фактори друге слике сами по себи у његовој концепцији нису довољни, већ свој утицај манифестују модификацијом ефеката фактора треће слике. Исто тако, фактори треће слике не могу објаснити аномалије којима се Швелер овде бави, те му је неопходна инклузија фактора са нивоа друге.

Однос система и унутрашњих варијабли

Као што је наведено, поред типова 1 и 2, развио се и тип 3 неокласичног реализма. Он се манифестује у напорима три аутора, Норина Рипсмана (Norrin M. Ripsman), Џефрија Таљафера (Jeffrey W. Taliaferro) и Стивена Лобела (Steven E. Lobell), да креирају неокласичну реалистичку теорију међународне политике у истоименој књизи из 2016. године. Аутори формулишу сложен модел који се састоји од независне, зависне, као и више интервенишућих варијабли. Независна варијабла је међународни систем. Полазна премиса јесте да он креира контекст и ограничења за државе које се у њему налазе, али не детерминише њихово понашање. Поред класичне одреднице дистрибуције моћи, од које зависи поларност система и структурних модификатора попут географије, технологије и офанзиво-дефанзивног баланса, аутори уводе две системске варијабле које сматрају кључним за своју неокласичну реалистичку теорију међународне политике.

Прва јесте јасноћа (clarity) сигнала и информација које систем одашиље према државама. Штавише, сматрају да управо она раздваја неокласични од структуралног реализма. Ова варијабла има три компоненте. Прва је степен могућности јасног уочавања претњи и прилика. Јасне претње су оне код којих је присутан ревизионизам или изражена непријатељска намера према кључним интересима или територијалном интегритету државе, војни и економски капацитети да се штета нанесе, као и осећај неминовности. Када је реч о приликама, јасне су оне код којих постоји потврда да релативне способности фаворизују државу о којој се ради, докази да друге стране немају политичку вољу да се супротставе, те да овај повољни однос у погледу капацитета и одлучности није бесконачан, те да треба делати што пре. Друга компонента јасноће јесте ниво информација о временским хоризонтима претњи и прилика. Што су они краћи, дилеме и простор за алтернативе се смањује. На крају, трећа компонента јесте питање колико се издвајају оптималне политике које представљају адекватну реакцију на њих.[375]

Друга варијабла којом Рипсман, Таљаферо и Лобел надограђују традиционални поглед на међународни систем јесте пермисивни или рестриктивни карактер стратешког окружења. Природа стратешког окружења утиче на величину и неизбежност претњи. Аутори тај однос одређују овако: „уколико су све остале ствари једнаке, што је претња или прилика непосреднија и што је претња опаснија (или прилика примамљивија), то је стратешко окружење државе рестриктивније. Насупрот томе, што је претња или прилика удаљенија и што је њен интензитет слабији, то је стратешко окружење пермисивније“.[376] Важно је нагласити да природа стратешког окружења не произилази из нивоа јасноће. Висока јасноћа може коегзистирати и са пермисивним и са рестриктивним окружењем. Исти је случај и када је ниво јасноће низак. Узете заједно и укрштене, ове две варијабле креирају четири могућа модела. Уједно, оне на

[374] Ibidem, pp. 49-51.
[375] Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, and Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, New York, 2016, pp. 46-48
[376] Ibidem, p. 52.

кључан начин утичу на то како се подстицаји из међународног система, дакле са нивоа треће слике, преносе ка јединицама.

На нивоу јединица, системски стимуланси се филтрирају кроз четири групе интервенишућих варијабли. У питању су слике лидера, стратешка култура, однос државе и друштва и унутарполитичке институције. Прва група се односи на веровања, перцепције и менталне слике које имају доносиоци одлука. Аутори их означавају као спољнополитичку егзекутиву како би обухватили лидере који одлучују у овом домену, независно од функције, било да је у питању председник, премијер, министар, монарх или диктатор. Ова група варијабли садржи њихова темељна веровања, вредности и ставове, али и когнитивне факторе попут групног мишљења, историјских лекција, операционих кодова и слично. Овде спадају и утицај личности и карактерне особине.[377] Речју, сви фактори прве групе варијабли произилазе са нивоа појединца, и кореспондирају готово у потпуности са факторима који припадају Волцовој првој слици. Друга група, стратешка култура, обухвата „организациону културу, као што је она у војсци као бирократској организацији, и шири појам стратешке културе, као што су укорењена уверења, погледи на свет и заједничка очекивања друштва у целини".[378] Поред ширих претпоставки и норми усађених процесима социјализације и институционализације, у ову групу спада и идеологија. Дакле у питању су фактори који припадају другој слици, а односе се на државу у целини или неку специфичну организацију или институцију која остварује утицај на нивоу државне политике.

Трећа група варијабли укључује широку категорију односа државе и њених институција са једне стране и специфичних друштвених и економских групација са друге. Овде говоримо о друштвеној кохезији и расцепима, јавној подршци коју има власт, цивилно-војним односима и евентуалном постојању заробљене државе.[379] Стога су и овде у питању фактори друге слике. Четврта група се односи на унутарполитичке институције, што значи да садржи факторе попут утицаја председничког, полупредседничког или парламентарног система, ефеката избора на односе различитих институција законодавне, извршне и судске власти или значаја вето играча у политичког процесу. Такође, овде спадају и оперативне процедуре унутар наведених институција и политичких странака.[380] Поново, на основу наведеног се намеће закључак да су и варијабле ове групе смештене у другу слику.

Сумарно, Рипсман, Лобел и Таљаферо постављају модел у којем се фактори који долазе са нивоа система модификују кроз факторе који потичу са нивоа појединца и државе и креирају специфичне крајње резултате. На кратки рок, у питању су политике које представљају одговоре на конкретне претње и прилике, а у датом контексту и под извесним притисцима, без могућности утицаја на њих. На средњи рок, домет се повећава и резултат овог механизма су процеси планирања политика и покушаји изградње велике стратегије који нису искључиво зависни од задатих услова. Повећавајући временски опсег још више, говорећи о дугом року, говоримо о утицају на међународне исходе, схваћене као „уочљиве политичке феномене које произилазе из заједничког деловања и интеракција стратегија које спроводе два или више актера на међународној сцени".[381] Државе својим великостратешким одлукама обликују будуће окружење и структуру у којој се налазе и делују. Према томе, сваки од три типа неокласичног реализма одговара једом од временских рокова. Ипак, независно о којем да је реч, фактори са нивоа било које од три слике не могу бити изузети нити њихов утицај схваћен без узимања у обзир међузависности која постоји са факторима друге две.

[377] Ibidem, pp. 61-64.
[378] Ibidem, p. 66.
[379] Ibidem, pp. 71-73.
[380] Ibidem, pp. 75-78.
[381] Ibidem, p. 85.

Теоријски модел: однос фактора три слике и хијерархијско прекривање

Пошто је детаљно приказана многострукост теоријских приступа и углова који се, одлазећи „корак уназад“, могу одредити као представници неке од три слике или више њих, потребно је сузити ово неисцрпно море концептуалних оквира и оградити га прецизнијим, мада свакако не потпуно непорозним, граничним линијама, а у сврху конструисања конкретнијег модела који ће послужити за истраживање политике САД према Русији у периоду након окончања Хладног рата.

Из приказа који је претходио овом потпоглављу јасно је и зашто те границе не могу бити превише чврсте. Уколико желимо да покушамо да факторе различитих слика ставимо у релационе категорије, испреплетаност три слике са различитим теоријским правцима мисли о међународним односима онемогућава да се определимо за само један теоријски концепт као водиљу и његове теоријске премисе применимо и тестирамо на емпиријским случајевима. Додатно, јасно је да се не можемо ни само држати идеја и концепата једног или групе аутора, будући да је показано да у зависности од објекта анализе, истраживач може мењати угао сагледавања проблематике и слику из које тај објекат проматра, а у зависности где лоцирара кључне факторе. Илустративан пример је Џон Миршајмер, који је помињан и у приказу прве и треће слике. Он се тако, у коауторству са Розатом, ослања на факторе са нивоа појединца да би обрадио питање рационалности у доношењу спољнополитичких одлука.. Пажња му је поново посвећена када је речи било о погледу из угла система, где је додир са његовом теоријом офанзивног неореализма, као једном од есенцијалних анализа утицаја структуре међународног система на понашање његових јединица, незаобилазан. Остављајући Миршајмера по страни, неокласични реализам демонстрира да се зарад ефикасне еволуције теоријског приступа може користити и комбинација више слика одједном. Стога, може се извести закључак да предмет анализе умногоме опредељује избор слике. На ово указује и табела 2, у којој је, у циљу прегледности и систематизације, понуђена класификација обрађених радова и аутора из претходног потпоглавља.

Табела 2: Различити приступи истраживањима кроз призму три слике

Слика	Тематски фокус	Аутор
Прва	Људска природа	Моргентау
	Личност/ појединац	Бајман и Полак
	Рационалност	Миршајмер и Розато
	Карактер	Барбер
	Лидерски стил	Гринстајн
	Лидерство и морал	Нај
	Лидерство	
		Кисинџер
Друга	Идеолошке основе спољне политике/ марксизам	Кенан
	Идеолошке основе спољне политике/ либерализам	Дојл
	Традиције спољне политике САД	Мид
	Конгрес и спољна политика САД	Линдси (и Рипли)
Трећа	Структура међународног система/ дефанзивни неореализам	Волц

	Офанзивно-дефанзивни баланс	Глејзер и Кауфман
	Структура међународног система/ офанзивни неореализам	Миршајмер
	Хегемонске промене у систему	Гилпин
Комбинација више слика	Сврставање и савезништва	Волт
		Швелер
	Утицај елита	
	Однос система и унутрашњих варијабли	Рипсман, Таљаферо и Лобел

Ипак, уколико је циљ урадити компарацију фактора са различитих слика, предмет анализе није довољан разлог да се направи избор за једну од слика. Напротив, циљ нас усмерава ка заузимању „удаљеније“ позиције која ће укључити факторе све три. Уједно, предмет анализе ће определити наш избор специфичних фактора са сваке од слика којима ће бити посвећена пажња у овој дисертацији.

Конкретније, да би се приступило анализи америчке политике према Русији као фактори прве слике ће првенствено бити узети у обзир личности и карактерне особине председника као кључних политичких одлучилаца, уз допунску анализу председникових кључних сарадника тамо где је то неопходно и завређено њиховим утицајем. Уз то, пажња ће бити посвећена перцепцијама, фундаменталним ставовима, намерама и вредностима које су их водиле у доношењу конкретних одлука и процени различитих опција које су им биле на располагању. На нивоу државе, примарно ће бити разматрана улога политичког система у форми институционалне структуре и односа законодавне и извршне гране власти као фактора који обликује спољну политику. Специфично у случају САД, то је питање домета и ефеката доприноса Конгреса у овој сфери. На крају, када је реч о трећој слици, полазна тачке ће бити структура међународног система обликована градивним принципом анархије и расподела моћи између држава у таквом систему. Из њих исходујућа идеја равнотеже моћи и њена модификацијаа у облику равнотеже претњи (допуњена факторима прве две слике) такође заузимају важно место у анализи стратегија које је САД одлучила да примени у околностима одређеним системским факторима.

Покушавајући да се утврди који фактори имају кључни утицај на политику САД према Русији у периоду од 1993. до 2021. године из угла Волцове три слике уочава се да фактори са различитих нивоа имају другачије врсте дејстава на америчку политику према Русији. Претежно, фактори са прве слике који су идентификовани као значајни су доприносили спољнополитичким иницијативама Вашингтона усмереним на побољшање односа са Москвом. Међутим, под утицајем издвојених фактора друге слике домет тих иницијатива је био ограничен. На крају, анализирани фактори треће слике својим утицајем су прекривали факторе прве и друге слике.

Имајући у виду овај поредак односа снага фактора са различитих нивоа анализе, а који кореспондира са преласцима са нижих нивоа анализе на више (са првог на други, односно са другог на трећи), њихове међусобне релације се могу одредити као **хијерархијско прекривање** (hierarchical overlay). Хијерархијско прекривање подразумева да утицај фактора са нижег нивоа анализе бива у прожимању са фактором вишег нивоа анализе надјачан и ублажен или интензивиран, док фактор вишег нивоа анализе остварује доминантнији ефекат и својим утицајем надилази фактор нижег нивоа. Ова хијерархија се успоставља у упоредној анализи фактора прве и друге слике, друге и треће слике и прве и треће слике. Њихова дејства могу бити комплементарна, као што су у случају америчке политике према Русији фактори

друге и треће слике, или супротстављена, што је однос фактора прве и друге, односно прве и треће слике у анализираном случају. Независно од тога, померајући се са појединачног, преко посебног, ка општем, односно са микро на макро поглед, код хијерархијског прекривања ефекти сваког наредног нивоа својим утицајем обухвата и модификује претходне. Овај однос се уочава приликом истраживања нашег предмета анализе: политике САД према Русији у периоду од 1993. до 2021. године.

Према томе, хијерархијско прекривање представља теоријски концепт који служи да постави у релативне параметре три слике и њихове нивое анализе. Кенет Волц је поставио поделу на три слике, али није разматрао детаљно њихов међусобни однос. Ограничио се на напомену да трећа слика обликује контекст у којем делују прва и друга, које су неопходне за хватање нијанси и објашњење конкретнијих случајева. Ова дисертација поставља питање у каквом су омеру снага фактори различитих слика уколико су подстицаји који креирају међусобно супротстављени. У предметном случају о којем је реч, њихов однос је такав да се може одредити уведеним термином. Хијерархијско прекривање стога има функцију објашњења односа одабраних фактора у датом објекту анализе. Упутност и примењивост на друге случајеве у будућим истраживањима се отвара као могућност, али ће разматрање о различитим правцима потенцијала које доноси овај концепт бити остављени за закључна разматрања.

На крају, пре преласка на бављење проблематиком која се налази у средишту ове дисертације, чини се сврсисходним указати на повезаност и размимоилажење хијерархијског прекривања са две теоријске школе са које би се најдиректније могло повезати, уколико се по страни остави његово одсуство основних претпоставки о природи међународне политике и њених градивних принципа и механизама. Одсуство таквог преференцијалног одређења произилази из чињенице да се хијерархијско прекривање наслања на концепт три слике, о чијој је унутрашњој непопуњености, као „мета“ питању и фиокама у које се може ставити различит садржај већ било речи. Прецизирано, две школе мишљења на које се мисли јесу неореализам и неокласични реализам. Блискост са неореалистичким схватањима огледа се у давању преовлађујуће улоге трећој слици, односно факторима који потичу са нивоа система. Међутим, док неореализам предоминантно инсистира на његовој искључивој предности, есенција хијерархијског прекривања јесте управо у односу тог са другим нивоима. Примат нивоа система је последица налаза произашлих из анализе конкретног случаја, политике САД према Русији, а не теоријска претпоставка. Када је реч о неокласичном реализму, додирна тачка је управо инкорпорација фактора више различитих слика. Ипак, у питању је готово инверзна позиција у односу на неокласични реализам у којем се као основа узимају увиди структуралног реализма, који се потом допуњују факторима са прве и друге слике, са циљем да се одступања од реалности и несавршеност анализе са нивоа треће слике коригују, било у индивидуалним ситуацијама код типа 1 неокласичног реализма, спољној политици конкретних држава код типа 2 (са којим постоји највећа повезаност) или у исходима на међународном нивоу код типа 3. Код хијерархијског прекривања, са друге стране, креће се од нижег нивоа анализе, па се домети фактора са њега преиспитују када дођу у додир са факторима вишег нивоа.

Према томе, фактори три слике су заједно водили креирању нарочитог обрасца у политици САД према Русији. Речник српског језика Матице српске као једно од значења речи образац наводи „оно што служи као узор, углед, пример“.[382] Речник синонима Павла Ћосића и сарадника као синоним за „образац“ наводи реч „начин“, уз упућивање да се погледа овај навод. За „начин“ су као синоними наведени модус, манир, техника, схема, стил, образац, шема, приступ, форма, метода, тактика, проседе, програм, клише, модалитет, предложак, матрица, процес, обичај, пут, модел, пракса, облик, методологија, процедура, калуп.[383] Уз то,

[382] Милица Вујанић и други, *Речник спрског језика*, измењено и поправљено издање, Матица српска, Нови Сад, 2011, стр. 834.
[383] Павле Ћосић и сарадници, *Речник синонима*, Корнет, Београд, 2008, стр. 361; 403.

наводи се као синоним у овако схваћеном значењу за речи: манир, метода, модел, модус, парадигма, пример, скица, тактика, техника, узор, узорак, шаблон.[384] У складу са тим, за потребе овог истраживања „образац“ се разуме као стандардизован, устаљени начин на који се нешто спроводи или организује.

Враћајући се на предмет истраживања, конкретни постхладноратовски образац америчке политике према Русији се манифестовао као успон односа две стране са доласком сваког новог председника у Белу кућу, а затим као постепени пад чији је крајњи ефекат по правилу било стање које се може окарактерисати као „најгори односи САД и Русије од краја Хладног рата“. Овакав понављајући образац је уочљив у периодима од председниковања Била Клинтона до првог мандата Доналда Трампа, односно од 1993. до 2021. Почетак мандата Џозефа Бајдена је указивао на тенденцију да се образац америчке политике настави, али су новонастале трансформишуће околности, где се првенствено мисли на рат у Украјини започет 24. фебруара 2022, условиле креирање другачије политике.

Пре него што се разрађени модел примени на политику САД према Русији за време два мандата Била Клинтона, Џорџа В. Буша, Барака Обаме и прве администрације Доналда Трампа, биће понуђен контекст који је првог од њих, Била Клинтона, сачекао када је преузео дужност америчког председника 20. јануара 1993, а који произилази из турбулентних догађаја и тектонских промена изазваним окончањем Хладног рата и распадом СССР за време његовог претходника, Џорџа Х. В. Буша.

[384] Ibidem, стр. 315; 325; 333; 440; 502; 564; 599; 604; 630; 675.

ПРЕ ОБРАСЦА: ПОЛИТИКА САД ПРЕМА СССР И РУСИЈИ ЗА ВРЕМЕ АДМИНИСТРАЦИЈЕ ЏОРЏА Х. В. БУША

Председник и његов тим

Џорџ Х. В. Буш (Буш Старији) је као становник Беле куће заменио једног од најпопуларнијих председника САД у 20. веку, Роналда Регана. Штавише, његова убедљива победа на изборима 8. новембра 1988. године над гувернером Масачусетса Мајклом Дукакисом (Michael Dukakis) умногоме дугује ореолу континуитета са дотадашњом политиком који се надвијао над републиканским кандидатом, а утемељеним у чињеници да је Буш осам година вршио функцију Регановог потпредседника. У самој изборној кампањи, Буш и његов тим су овај елемент нарочито истицали као једну од својих најважнијих карактеристика. Ипак, приватно и у оквиру интерних консултација са својим најближим сарадницима, постојала је скепса према Регановој стратегији, нарочито у односу са хладноратовским ривалом, Совјетским Савезом. Јасно формирани ставови о међународном односима који су Буша водили у ово преиспитивање приступа свог претходника, упркос Регановом статусу неумољивог конзервативног ратника који је својим политикама практично привео Хладни рат крају, а САД уздигао у несумњивог победника овог сукоба, умногоме произилазе из експертизе у области спољне политике коју је овај натурализовани Тексашанин стицао током своје дуге политичке каријере. Штавише, ретко који носилац највише политичке функције у САД је, било пре, било после Буша Старијег, прошао кроз толико значајних политичких позиција и био боље припремљен за обављање посла америчког председника.

Рођен у Масачусетсу, Буш је у младости током Другог светског рата служио у америчкој авијацији на Пацифику. Дипломирао је на Јејлу, а након уласка у политику, каријерни пут га је водио од Конгреса, где је у Представнички дом изабран као заступник Тексаса, државе у коју се у међувремену преселио са породицом из Конектиката, преко значајних функција у администрацијама Ричарда Никсона и Џералда Форда (Gerald Ford) током 70-их, укључујући позицију амбасадора САД при УН, шефа канцеларије за везу при Народној Републици Кини[385] и директора Централне обавештајне агенције (ЦИА), до места потпредседника САД. На основу наведеног се стиче оправдан утисак да је, иако је током два мандата на овој последњој функцији у Регановом кабинету показао беспоговорну лојалност вредностима и политикама 40. председника САД, Буш своје спољнополитичке светоназоре, ставове и принципе градио и калио под утицајем Ричарда Никсона и Хенрија Кисинџера, чији је реалистички приступ међународним односима и нарочито хладноратовској стратегији, обележио 70-те године прошлог века.[386] Ступањем на дужност председника САД 20. јануара 1989. Бушу Старијем се пружила прилика да их примени у пракси. Први корак у том науму начињен је у месецима који су претходили, обликовањем његовог спољнополитичког тима.

У овом тиму, две особе се нарочито истичу по дубини свог утицаја на председника и формирање спољнополитичке стратегије. Први је Брент Скоукрофт, Бушов саветник за националну безбедност. Још један спољнополитички ветеран, генерал Скоукрофт је ову функцију већ обављао под председником Фордом од 1975. до 1977. Блиско сарађујући са својим ментором Кисинџером, Скоукрофт је обликовао свој приступ спољној политици кроз призму реализма, уз стављање националног интереса САД на пиједестал са којег се разматра свака појединачна акција. Други Бушов незаменљив сарадник био је његов пријатељ из

[385] Након окончања Кинеског грађанског рата, САД је као званичну Кину признавала Тајван (Републику Кину) и амбасада се налазила у Тајпеју. До успостављања званичних дипломатских односа САД и НР Кине 1979., у Пекингу су из Вашингтона били слати функционери са титулом шефа канцеларије за везу при НР Кини, а који су у практичном смислу представљали амбасадоре.

[386] За више о Кисинџеровом животу и политичком опусу видети у: Драган Живојиновић, *Кисинџер: поуке за поданике и владаре*, Архипелаг и Универзитет у Београду – Факултет политичких наука, Београд, 2026.

Тексаса, правник Џејмс Бејкер (James Baker). Иако није имао искуство у спољнополитичкој арени, Бејкер је то на месту државног секретара успешно надоместио својим вештинама преговарања и знањем из сфере унутрашње политике и изборних кампања, у којима је, као Реганов шеф кабинета и менаџер Фордове и Бушове изборне кампање, био итекако верзиран. Буш, Скоукрофт и Бејкер су успешно сарађивали у тандему и међусобно се допуњавали, спајајући визију утемељену у теорији и начелима са прагматичношћу.[387] Тим су допуњавали Лоренс Иглбергер (Lawrence Eagleburger), још један Кисинџеров близак сарадник, који је служио као Бејкеров заменик и државни секретар у последњим месецима администрације, као и низ искусних или перспективних службеника у области спољне политике, од којих ће многи имати запажене улоге и у председничким администрацијама Бушовог сина. Свакако најуочљивије име јесте оно Ричарда Дика Чејнија (Richard Dick Cheney) као секретара одбране, којем се придружују генерал Колин Пауел (Colin Powell) на месту начелника здруженог генералштаба, Роберт Гејтс (Robert Gates) као заменик саветника за националну безбедност, а касније директор ЦИА и Кондолиза Рајс на функцији директорке за совјетске и источноевропске послове у Савету за националну безбедност.

Разборитост, опрезност и умереност биле су одлике како самог Буша тако и дела администрације задуженог за формулисање спољне политике. Ова опрезност се првенствено огледала у ставу према Михаилу Горбачову (Mikhail Gorbachev) и његовим реформским напорима унутар СССР и Источног блока. И Буш и Скоукрофт су исказивали далеко већу скепсу према совјетском лидеру него Реган, те су сматрали да су некритички оптимизам и полагање апсолутног поверења у његову искреност, али и ефикасност, биле главне мане Регановог приступа. У овоме су имали и подршку Никсона, који је са позиције обешчашћеног, али утицајног и стручног старијег државника на страницама часописа „Форин Аферс“ изражавао сличне ставове.[388] Из њиховог угла, требало је преиспитати који су домети и циљеви иницијатива које је Горбачов увелико спроводио, пре свега политику перестројке, економске реформе Совјетског Савеза замишљене да га ојача изнутра и надомести недостатке планске економије који су га довели у критичну позицију, и гласности, политике отварања јавног простора за критичко сагледавање државних одлука из прошлости и већу слободу говора иза Гвоздене завесе. Ове иницијативе су биле праћене обилним и свеобухватним плановима за смањење нуклеарног наоружања две светске суперсиле које су Реган и Горбачов постигли. Након самита у Рејкјавику октобра 1986. где су се два лидера скоро па усагласила да елиминишу своје офанзивне нуклеарне капацитете, главни конкретан резултат био је Уговор о нуклеарним снагама средњег домета из 1987. (ИНФ уговор), на основу којег је договорено да обе стране до 1991. у потпуности расформирају своје арсенале ракета краћег и средњег домета (од 500 до 5500 километара).[389]

Први месеци нове администрације и „пауза“

Будући да нови председнички тим није делио ентузијазам претходног у погледу перспектива односа са СССР и стања америчке спољне политике још уопштеније, по преузимању дужности први потез је била темељна чистка Регановог кадра у телима и деловима државне администрације који се бавио овим питањима. Како је то Џејмс Бејкер оценио, у питању „није било пријатељско преузимање“ дизгина власти.[390] Потом, одражавајући склоност ка детаљној анализи и разматрању свих опција пре делања, Буш је у фебруару 1989. наложио

[387] Timothy Naftali, *George H. W. Bush*, Henry Holt And Company, New York, 2007, pp. 45-46.
[388] Richard Nixon, “American Foreign Policy: The Bush Agenda”, *Foreign Affairs*, vol. 68, no. 1, 1988/1989, pp. 199-219.
[389] Svetlana Savranskaya, Thomas Blanton, and Vladislav Zubok (eds), *Masterpieces of history: the peaceful end of the Cold War in Eastern Europe, 1989*, Central European University Press, Hungary, 2010,p. xxxii.
[390] Peter Baker and Susan Glasser, *The Man Who Ran Washington: The Life and Times of James A. Baker III*, Knopf Doubleday Publishing Group, New York, 2020, p. 353.

свеобухватан преглед спољне политике, како би се на најефикаснији начин одредили њени будући правци. Конкретније, у оквиру свеобухватног прегледа о америчко-совјетским европским односима, под ознаком НСР 3 (National Security Review 3), обрађена су следећа питања: циљеви совјетске унутрашње и спољне политике, процена совјетске унутрашње ситуације, процена совјетске спољне и војне политике, циљеви америчке политике у односима са Совјетским Савезом, извори америчке предности над совјетском политиком и предлог политика на краћи и дужи рок.[391] Овај захват је трајао неколико месеци и изазвао је бројне критике и незадовољство, укључујући и код самог Горбачова, оцењен као непотребна кочница у интензивном процесу приближавања Западног и Источног блока која прети да угрози његов ритам и исход, и то у кључном тренутку. Ипак, из угла председника и његовог тима, узимајући у обзир доминантне ставове и начине рада, овај корак је био нужан. Већа негативна последица ове одлуке био је недостатак конкретних резултата. Иако детаљна и дубинска, процена није донела одговор на кључна питања којима се Буш надао. Индикативно, један од закључака у вези са изгледима за успешност Горбачовљевих реформи је био да оне имају 50-50 посто шанси да успеју.[392]

Мада није уродио жељеним плодом, овај преглед спољне политике и, можда још важније, пауза коју је изазвао, дао је простор доносиоцима одлука у врху америчке политике да барем делимично формулишу свој приступ Совјетском Савезу. Буш је изнео његове обрисе у четири говора током априла и маја који су се редом фокусирали на Источну Европу, СССР, Западну Европу и контролу нуклеарног наоружања. Најзначајнији је онај посвећен светском ривалу, а одржан 12. маја на Универзитету Тексас А и М (Texas A&M University). Буш је одао признање стратегији обуздавања која је била успешна јер су „наши савези били и остају снажни, јер је супериорност слободних друштава и слободних тржишта над стагнирајућим социјализмом неоспорна“. Он је позвао да се „крене даље од обуздавања“ (beyond containment), али уз упозорење да, иако је прилика јединствена и монументална, „нови однос не може једноставно прогласити Москва нити га могу даровати други; он мора бити заслужен“.[393] Оваква реторика је у складу са приступом који је заузела Бушова администрација, отвореност за сарадњу, али без великих тријумфалистичких прогласа унапред. Говор је позвао и на оживљавање не претерано значајне Ајзенхауерове иницијативе „отвореног неба“ из 1950-их. Узевши укупно, прилично резервисани јавни наступи и прогласи уз одсуство значајних конкретних акција нису указивали на неумитно успешан наставак развоја односа у правцу који су зацртали Реган и Горбачов. Ово није било у складу са оптимистичним пројекцијама које су доминирале у америчком јавном мњењу, међу европским савезницима, а и у академском свету, омађијаним концептом краја историје Франсиса Фукујаме (Francis Fukuyama).[394]

Међутим, незаустављиво брз развој догађаја у Источној Европи диктирао је темпо и потезе спољне политике америчке администрације далеко више него њихови дугорочни планови. Бушов тим је, приморан да одговара на догађаје који се одвијају, био далеко више реактиван него проактиван. Ипак, захваљујући јасној стратешкој визији и међусобној усклађености његових чланова, те реакције су из корака у корак биле примерене, правовремене и исправне. Први еклатантан пример је председникова посета Пољској и Мађарској у јулу 1989, а која се одвијала у врло специфичним околностима. Незадовољство животом под комунизмом и тежња ка променама су управо у ове две државе достигли врхунац. Нарочито је Пољска била неуралгична тачка. Након првих слободних избора одржаних у јуну, Солидарност је освојила сва места у Сејму (доњем дому пољског парламента) за која се гласало и сва осим једног места

[391] *NSR 3 - Comprehensive Review of U.S. - Soviet European Relations*, The White House, Washington February 15, 1989, https://bush41library.tamu.edu/files/nsr/nsr3.pdf
[392] Christopher Maynard, *Out of the Shadow: George H. W. Bush and the End of the Cold War*, Texas A&M University Press, Texas, 2008, p. 17.
[393] George H. W. Bush, “Commencement Address at Texas A&M University”, *Miller Center*, May 12, 1989, https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/may-12-1989-commencement-address-texas-am-university
[394] Francis Fukuyama, “The End of History?”, *The National Interest*, no. 16, 1989, pp. 3-18.

у Сенату (горњем дому). Оваква убедљива победа је потпуно уздрмала комунисте у Пољској, праћена додатним страховима од реакције из Москве. Пољски лидер, генерал Војћех Јарузелски (Wojciech Jaruzelski) је озбиљно размишљао да се повуче из предстојећих индиректних председничких избора, на којима председника заједно бирају горњи и доњи дом парламента. Тако се Буш, као лидер „слободног света“, нашао у парадоксалној ситуацији да убеђује комунистичког лидера да се кандидује на изборима, јер је алтернатива била непредвидивост и нестабилност уз могућу ескалацију и насиље, услед превише брзог темпа политичких промена у држави.[395] Бушов приоритет је била контролисана реформа у Источној Европи, а одлагање одређених преломних успеха прихватљива цена у замену за стабилан и усмераван процес.[396] Уз обећање финансијске помоћи, додуше знатно ограничене због америчког економског дефицита, и егзалтирану подршку локалне јавности, путовање је било врло успешна демонстрација америчке посвећености променама у комунистичком блоку.

Претходно, иако првобитно незадовољни Бушовим оклевањем у односима са СССР, европски савезници су стекли поверење у њега на НАТО самиту одржаном у Бриселу крајем маја 1989. Бушова иницијатива о смањењу конвенционалних оружаних снага у Европи наишла је на велику подршку кључних савезница, Француске и Велике Британије. Предлог је укључивао смањење америчких стационираних трупа за 20%, као и увођење горње границе за број припадника копнених и ваздушних снага САД и Совјетског Савеза у Европи на приближно 275000. Ово би значило да Совјети смање своје трупе за више од 50%, будући да их је у том тренутку у Источној Европи било око 600000.[397] У комбинацији са успешном турнејом иза „Гвоздене завесе“, администрација је проценила да су се створили услови за директан сусрет два лидера, председника Буша и Горбачова. Две стране су отпочеле преговоре око места и времена за сусрет.

Буш и Горбачов на Малти

41. становник Беле куће је од почетка мандата избегавао директан састанак са совјетским лидером, желећи да прво уради детаљну процену и да разбије Горбачовљев наметнути темпо у развоју међусобних односа. Код Буша и његових сарадника постојала је бојазан да се успостављена динамика одвија без претеране користи за САД, док диктира решења и уступке које је администрације желела да прво преиспита. Са друге стране, Горбачов је имао велики интерес за одржавање самита на највишем нивоу, чиме је желео да учврсти сопствени легитимитет у унутрашњој политици, где се плашио реакција тврдолинијашке струје у Комунистичкој партији. Уз константне изливе подршке на међународној сцени, који би били потврђени од стране новог америчког председника, надао се да може сузбити критике и евентуалне покушаје узурпације сопствене позиције, уједно потврђујући статус СССР као суперсиле и равноправне стране у односима са САД. Одлагање, врдање и непосвећеност америчке стране су га стога узнемиравали, нарочито имајући у виду ранији утисак који је о Бушу стекао још крајем 1988.

Наиме, током боравка у Њујорку где је 7. децембра у Уједињеним нацијама (УН) одржао изузетно значајан говор којим је најавио драстично смањење совјетских трупа у Источној Европи, генерални секретар Комунистичке партије СССР је имао и свој последњи званични састанак са одлазећим председником и његовим најпосвећенијим партнером на међународној сцени, Роналдом Реганом. Сусрет се одиграо на Гувернерском острву, а присуствовао је и

[395] David Mareček, “Bush’s ‘Beyond Containment’ Strategy toward the Eastern Bloc in 1989 within the U.S. Foreign Policy Context”, *Politics in Central Europe*, vol. 17, no. 2, 2021, p. 381.

[396] Овакав став је јаснији ако се узме у обзир да се на другом крају света у истом периоду одиграо масакр на Тргу Тијананмен, који је демонстрирао врло реалистичан алтернативни сценарио до којег може доћи и у Источној Европи уколико се комунистичке власти осете превише директно угрожене, а заговорници промена буду превише оптимистични у својим проценама за успех.

[397] Maynard, *Out of the Shadow*, pp. 31-32

изабрани будући председник, а тада још увек актуелни потпредседник Буш. Разговор је протекао изузетно добро, а Горбачовљевим очекивањима континуитета од будуће администрације допринео је епилог састанка. Одговарајући на питања новинара, Реган је истакао да „пуног срца одобрава“ у УН најављени унилатерални потез СССР. Одговарајући на исто питање, Бушов једини коментар је био „да се слаже са председником“.[398] Као што је Горбачов у међувремену искусио, овакав гест био је очигледно одраз лојалности Регану и тренутној функцији, а не посвећеност вођењу идентичне политике.

Директан сусрет је стога био прилика за обојицу да јасно одмере један другог, успоставе лични однос и разбију (или потврде) сумње, стрепње, резерве и надања која су имали за будућност америчко-совјетских односа. Као место сусрета заказаног за децембар одређена је Малта, на предлог Бушовог брата Вилијама. За америчког председника је врло примамљива била неизбежна симболика сучељавања са совјетским лидером на ратним бродовима, ситуација која евоцира Рузвелтов састанак са Черчилом на ратним бродовима поред обале Њуфаундленда 1941, а чији је резултат била Атлантска повеља. Из практичнијег угла, близина Малте Италији, где је Горбачов претходно боравио у званичној посети, давала јој је карактеристику примамљиве локације. Додатно, сусрет на мору омогућавао је већу изолованост и ограничење приступа.[399] Две стране су договориле детаље и разговори су заказани за 2. и 3. децембар 1989.

Ипак, пре него што се догађај одиграо, нове тектонске промене уздрмале су европски континент, а америчка реакција је умногоме могла одредити и судбину самог самита. Неких месец дана раније, 9. новембра 1989. пао је Берлински зид, најконкретнији симбол Хладног рата и отелотворење идеолошки разједињене и војно-политички супротстављене Европе. До пада је дошло сплетом специфичних околности и готово случајно, почевши од нејасних инструкција вођства Источне Немачке, преко несналажљивости говорника на конференцији за штампу, па до проактивности грађана и суздржаности припадника апарата силе. Бушова реакција је била доследна претходно постављеним оквирима. Председник је одржао једну на брзину организовану и, узевши у обзир околности, врло уздржану и умерену конференцију за штампу на којој је саопштио да је у питању „добар развој догађаја“.[400] Иако се овај тренутак с правом могао узети као опипљива манифестација тријумфа Запада на Истоком, Буш је одбио да, према његовим речима, „плеше на Берлинском зиду“, са намером да избегне отворено понижење друге стране, знајући да то може водити јачању конзервативнијих струја у Москви, али и несумњиво изазвати негативну реакцију код самог Горбачова.[401]

На Малтешком самиту, ово се показало као исправан приступ. Такав гест није прошао незапажено код Горбачова, врло угроженог на домаћем фронту. Буш је преузео иницијативу захваљујући једној обмани која је претходила самиту. У ствари, амерички председник је инсистирао да ово уопште неће бити званични самит, већ је смањивао значај и грандиозност сусрета, наглашавајући да је реч о пуким разговорима. Током преговора о његовом одржавању и организационих планирања коришћени су различити термини попут „предсамит“, „минисамит“, „несамит“ и „прелазни неформални састанак“.[402] Стога није било потребно усагласити агенду унапред. Када су се састали на крузеру 2. децембра, Американац је наступио

[398] Maynard, *Out of the Shadow*, p. 28.
[399] Jeffrey A. Engel, *When the World Seemed New: George H. W. Bush and the End of the Cold War*, Houghton Mifflin Harcourt, Boston, 2017, p. 233.
[400] Youtube, “MT125 Press Statement and Q&A Regarding the Berlin Wall - 09 November 1989”, *Youtube*, December 6, 2016. https://www.youtube.com/watch?v=sSbi4s5qhqw
[401] Током одговарања на питања новинара, председник је реагујући на коментар да не делује усхићено, дао антологијски одговор да „јесте усхићен, али да једноставно није емоционалан тип“. Видети у: Andrew Glass, “Bush hails fall of Berlin Wall, Nov. 9, 1989”, *Politico*, November 9, 2018, https://www.politico.com/story/2018/11/09/bush-hails-fall-of-berlin-wall-nov-9-1989-973243).
[402] Michael Beschloss and Strobe Talbott, *At the Highest Levels: The Inside Story of the End of the Cold War*, Open Road Media, New York, 2016, p. 146.

са излагањем у трајању од преко сат времена које је садржало 17 врло конкретних тачака, завршивши речима „ово је моја не-агенда“. Оне су се фокусирале на економску помоћ и сарадњу, а међу најзначајнијим ставкама налазили су се предлози о америчкој подршци за добијање статуса државе посматрача у Општем споразуму о царинама и трговини (ГАТТ) и додељивање статуса најповлашћеније нације СССР.[403] Евидентно, у питању је била комбинација мера и акција које је требало да повећају ниво сарадње између две стране, али још важније за Горбачова и његову нестабилну унутрашњу позицију, које су представљале релевантан пакет мера за оснаживање совјетске посрнуле економије, кључног проблема ове суперсиле. Разговори су се наставили у све већој атмосфери поверења и разумевања за међусобне позиције. Совјетска страна је још једном потврдила своју уздржаност по питању војне интервенције у земљама Варшавског пакта, став који је и до тада већ демонстриран у пракси. Једина озбиљнија несугласица је изронила поводом термина „западне вредности“ чију је редовну употребу Москва сматрала проблематичном и тријумфалистичком. Ствар је спасао Бејкер сугестијом да се ова кованица замени универзалнијим, али и амбивалентнијим „демократским вредностима“.[404]

Након дводневног самита, иако није резултовао никаквим конкретним документима и споразумима, обе делегације су изашле са обновљеним уверењима у поузданост својих партнера са друге стране идеолошког јаза, а није ретко чути став да је управо ту и тада Хладни рат заправо завршен. На заједничкој конференцији за штампу Буш је изјавио: „Стекли смо дубље разумевање међусобних ставова. Поставили смо темеље за напредак у широком спектру питања“. Са друге стране, за Горбачова је самит „био обележен отвореношћу и потпуном разменом ставова“. Уз то, истакао је „многе позитивне елементе и ставке које су се налазиле у изјавама и речима председника Буша“.[405] Успостављање међусобног поверења је нарочито значајно из угла америчке администрације, чија је водећа тројка изражавала умерену скепсу према дугорочним намерама реформистичког совјетског руководства.[406] Она је након Малте замењена уверењем да се са Горбачовим и његовим сарадницима може безрезервно радити на суштинском превазилажењу хладноратовских подела, те да је управо успех реформских напора ове клике кључан за окончање Хладног рата и стабилност СССР. Овакав став неће се драстично мењати све до краја Бушовог мандата, мада ће неке околности приморати доносиоце одлука у Вашингтону да разматрају и развију сарадњу и са другим актерима.

Немачко уједињење и чланство у НАТО

Једна од тема самита на Малти у вези са којом није дошло до усаглашавања ставова, а оптерећивала је односе две стране услед своје суштинске важности за безбедност и будућност европског континента јесте могућност уједињења две Немачке и будући статус тако настале државе. Са убрзаним расформирањем поретка у Источној Европи, био је доведен у питање опстанак Источне Немачке (Немачке Демократске Републике), једне од најстаменијих савезника Москве, географски кључног војног савезника, значајног економског партнера и државе која је самим својим постојањем сведочила о тријумфу СССР у Другом светском рату и његовој кључној улози у кројењу судбине Европе у послератном периоду. Евентуално

[403] Ronald E. Powaski, *Ideals, Interests, and U.S. Foreign Policy from George H. W. Bush to Donald Trump*, Palgrave Macmillan, Cham, Switzerland, 2019, p. 21.
[404] James A. Baker III, with Thomas M. DeFrank, *The Politics of Diplomacy: Revolution, War, and Peace, 1989-1992*, G. P. Putnam's Sons, New York, 1995, p. 171.
[405] George H. W. Bush and Mikhail Gorbachev, “Joint Press Conference of President Bush and Chairman Gorbachev at the Malta Summit”, *World History Commons*, n.d. https://worldhistorycommons.org/joint-press-conference-president-bush-and-chairman-gorbachev-malta-summit
[406] За Бејкера то ипак у датом тренутку важи у нешто мањој мери од Буша и Скоукрофта, јер су му редовни сусрети и разговори са његовим парњаком на другој страни, министром спољних послова СССР Едуардом Шеварднадзеом (Eduard Shevardnadze), већ демонстрирали решеност и посвећеност суштинским променама у Кремљу.

уједињење Немачке би не само нанело драстичан ударац совјетском политичко-безбедносном поретку заснованом на повезаности са Варшавским пактом, чија би могућност даљег опстанка без Источне Немачке била доведена у питање, већ и јасан симболички ударац на статус СССР као светске суперсиле.

Иако је канцелар Западне Немачке Хелмут Кол (Helmut Kohl) изјавио октобра 1988. да уједињење две Немачке током његовог живота спада у сферу фантастике, домине политичко-историјских околности које су стварале простор за реализацију овог подухвата су падале једна за другом.[407] Такав развој догађаја, који је укључивао потпуну делегитимизацију руководства Источне Немачке на челу са Ерихом Хонекером (Erich Honecker), масовно напуштање ове државе од стране њених сопствених грађана жељних живота попут оног какав су водили њихови западни земљаци и став Москве о прихватању радикалних промена које су се одвијале на целом простору њеног утицаја, омогућио је да питање уједињења Немачке од хипотетичког нагло прерасте у практично. Оно је имало два значајна аспекта. Први се тицао политичког уређења новонастајуће интегралне Немачке, у којој је требало спојити два по географској величини, економској снази и идеолошком профилу становништва различита дела. Други аспект се односио на безбедносну димензију, илити конкретније питање потенцијалног чланства уједињене Немачке у НАТО.

Буш и његов кабинет су од почетка препознали важност питања уједињења Немачке, као и своју позицију доминације у односу на СССР која им је омогућавала да наметну решење у складу са својим интересима. Тако је директно одбијен позив Горбачова о сазивању међународне конференције на којој би се договором четири силе које надзиру Немачку и без чијег пристанка никаква промена није могућа (САД, СССР, Велика Британија и Француска) дошло до решења. Заједничка позиција је договорена и са друге две НАТО силе, иако је Горбачов оправдано рачунао да, уз очекиване совјетске резерви према Немачком уједињењу, ова бојазан постоји и у Лондону и Паризу. Овакав став био је утемељен, јер су и Маргарет Тачер (Margaret Thatcher) и Франсоа Митеран (François Mitterrand), поред схватања несумњивог значаја који за западноевропске државе има спој две Немачке, имали на уму економску снагу и политички утицај који ће ова држава имати, као и историјске чињенице и личне сентименте засноване на крвавој заоставштини два светска рата.[408]

Са друге стране, председник Буш није имао никакве резерве у погледу подршке немачком уједињењу.[409] Ово је јасно потврђено и Колу током њиховог разговора у Кемп Дејвиду 24. фебруара 1990. Приликом овог сусрета, Буш је изразио потпуну подршку овом процесу. Штавише, нагласио је да је чланство Немачке у НАТО кључно. За почетак, било је потребно наћи модалитет за разговоре прихватљив за све стране. Успостављен је формат „2+4“ на основу америчког плана у којем две Немачке саме преговарају о политичкој будућности своје заједничке државе и интерним димензијама, а четири силе имају контролну улогу и дају коначно одобрење око питања која садрже спољнополитичке аспекте. Овај формат је тако представљао компромис који уважава совјетске тежње да имају надзирућу улогу и немачке амбиције да директно предводе процес, што је Кол исказао раније својим планом у 10. тачака, који је самоиницијативно објавио. Званични пристанак на формат „2+4“ су представници Москве дали у Отави фебруара 1990. приликом преговора о већ помињаном оживљавању иницијативе „отвореног неба“. Бејкер је презентовао Шеварднадзеу нацрт саопштења, а он је добио пристанак Горбачова да потврди сагласност.[410]

Расположење широм целе територије данашње Немачке, као и унутарполитичка динамика у СССР су јасно демонстрирали да од идеја некакве конфедерације нема ништа и да

[407] Engel, *When the World Seemed New,* p. 238.
[408] Maynard, *Out of the Shadow*, pp. 56-57.
[409] Naftali, *George H. W. Bush*, p. 56.
[410] Baker, with DeFrank, *The Politics of Diplomacy*, pp. 208-216.

ће епилог бити потпуно спајање два ентитета. Насупрот томе, питање безбедносног статуса је било далеко деликатније. Опција неутралне уједињене Немачке као могуће алтернативе чланству у НАТО је такође изношена. Из америчког угла, она није била прихватљива. Иако је на први поглед из совјетског угла немачка неутралност била боља варијанта, Американци су исправно наслутили да за Русе, дугорочно, суверена интегрална Немачка која води потпуно самосталну политику у срцу Европе представља можда и већу претњу него Немачка под америчком доминацијом, спутана и ограничена оквирима НАТО. Доносиоци одлука у Вашингтону су преговорима приступали на основу ових прогноза, уједно ободрени свешћу о уздрманој моћи Совјетског Савеза и својој надмоћној позицији. Развој нове НАТО стратегије, према којој алијанса неће примарно бити усмерена на одбрану од совјетске претње, додатно је отворила простор да се нађе решење прихватљиво за све стране.

Кључни догађај који је решио ово питање био је Вашингтонски самит одржан на преласку из маја у јун 1990. Овом приликом Буш је успео да добије пристанак од свог совјетског саговорника користећи аргументацију да немачки народ, уколико је суверен, има и суверено право да одлучује о својим савезништвима. Након пажљивог разматрања и на ужас других чланова његове делегације, генерални секретар КП СССР се сагласио.[411] Како је дошло до ове одлуке остаје једно од најважнијих и најинтригантнијих питања из периода краја Хладног рата. Препознавање ширег контекста, правца развоја макротрендова и свест о ограничењима СССР сигурно су играли улогу. Поред тога, Горбачовљеви очајнички напори да сачува своју државу у постојећој форми, макар и по врло драстичним ценама, учинили су га пријемчивим за бројне уступке у замену за конкретну добит у виду економске помоћи. У том смислу, јулски договор са Колом, којим је потврђено да ће Немачка преузети све дугове и економске обавезе Источне Немачке према СССР, плаћати трупе Црвене армије стациониране у Источној Немачкој док се не повуку са немачке територије и одобрити кредит Москви у износу од 5 милијарди немачких марака, играо је немалу улогу.[412] На крају, ту је и усмено Бејкерово обећање о источној граници НАТО, око чијег постојања, важности и обавезности постоје знатна спорења, а које се односило на гаранцију нешириња савеза даље на исток.[413] Сумарно, решавањем овог последњег и кључног питања које је представљало препреку спровођењу у дело процеса уједињења, отворио се простор за његову реализацију и потписивање такозваног Два плус четири споразума, односно Уговора о коначном разрешењу у погледу Немачке 12. септембра 1990.

Распад Совјетског Савеза

Администрација 41. председника је у последњој трећини 1990. и првих месеци наредне године била заокупљена Заливским ратом, односно одговором на ирачку инвазију на Кувајт започету 2. августа 1990. Одговор је уследио у виду операција Пустињска олуја и Пустињски штит које су успешно реализоване кроз деловање широке мултилатералне коалиције и уз мандат УН. Кроз нешто више од месец дана, почевши од средине јануара 1991. међународна војна коалиција предвођена САД остварила је потпуну победу. И током ових месеци међутим сарадња са СССР била је кључна јер је одсуство противљења из Москве било неопходно за окупљање коалиције и доношење резолуција Савета безбедност УН којима је инвазија Кувајта осуђена, захтевано повлачење ирачких трупа и на крају изгласана дозвола примене свих неопходних средстава да се Ирак примора на повлачење уколико то сам не учини до 15. јануара.[414]

[411] Engel, *When the World Seemed New,* pp. 371-372.
[412] Maynard, *Out of the Shadow*, p. 72.
[413] За детаљнију анализу овог питања погледати више у: Mary Elise Sarotte, *Not One Inch: America, Russia, and the Making of Post–Cold War Stalemate*, Yale University Press, New Haven and London, 2021.
[414] United Nations, "Resolution 660 (1990) / adopted by the Security Council at its 2932nd meeting, on 2 August 1990", *United Nations*, https://digitallibrary.un.org/record/94220?v=pdf; United Nations, "Resolution 678 (1990) / adopted by

И док је пажња светске јавности и америчке администрације била усмерена на дешавања на Блиском истоку, криза у Совјетском Савезу је наставила да се продубљује. Ефекти „перестројке“ и распада поретка под контролом Москве у Источној Европи, где су од 1989. у револуцијама комунистички режими падали један за другим, са изузетком Румуније углавном бескрвно, одразили су се и на центрифугалне силе унутар самог СССР. Балтичке земље су прве отворено исказивале сепаратистичке тенденције, а предводник је била Литванија која је већ марта 1990. прогласила независност. Током године следиле су је и Летонија, Естонија и Јерменија. Одговор Горбачова била је поморска блокада Литваније која је трајала до јула, а повучена је уз значајан притисак западних држава и САД.[415] Нове тензије су уследиле у јануару 1991. када је дошло до отвореног сукоба совјетских трупа и литванских грађана.[416] Сепаратистички захтеви су се јављали и у другим републикама. У самом центру СССР, Русији, Горбачов је све више губио ауторитет и трпео политичке нападе са либералног крила, предвођене амбициозним Борисом Јељцином, под чијим вођством је Русија прогласила суверености 12. јуна 1990. Са друге стране, уступци на међународном плану, укључујући одсуство војног одговора на антикомунистичке револуције у Источној Европи, пристанак на уједињење Немачке и њено чланство у НАТО, Уговор о конвенционалним снагама у Европи (ЦФЕ)[417] и на крају, распад самог Варшавског пакта фебруара 1991, оснажили су незадовољство међу конзервативцима. Горбачовљев одговор био је покушај скретања удесно, што је довело до разлаза са министром спољних послова Шеварднадзеом, чију је оставку примио у децембру 1990.[418] Последњи напори да се Савез спасе манифестовали су се кроз Нови савезни уговор, који је требало да створи лабавију конфедерацију и умањи тежње за потпуном независношћу међу републикама. Ипак, ово није било довољно.

Уочи потписивања овог документа, тврдолинијаши су организовали пуч, касније назван Августовски. Предвођени потпредседником СССР Генадијем Јанајевом (Gennady Yanayev), премијером Валентином Павловом (Valentin Pavlov) и директором КГБ Владимиром Крјучковом (Vladimir Kryuchkov), осморица људи из врха Горбачовљевог руководства су 19. августа председника СССР ставило у кућни притвор и саопштили да су преузели власт.[419] Брза и оштра реакција Јељцина, који се истакао на чело масовних демонстрација у Москви и одбијање војске да се стави под управу пучиста онемогућили су им да консолидују власт. У Вашингтону су, иако је свест о могућем пучу постојала, новости изазвале конфузију. Покушаји да се успостави контакт са Горбачовим су били безуспешни, а Буш је био одлучан да не прихвати ново стање на терену и да било какав легитимитет пучистима док не добије више информација. Ипак, како је време пролазило, у председниковом тиму су све више схватали да је позиција пучиста далеко од стабилне. Помало неочекивано, успели су да успостави директну везу са Јељцином, а амерички председник му је изразио пуну подршку за његове потезе.[420] Дезорганизовани и без праве иницијативе и плана, организатори пуча су изгубили маневарски простор и целокупни неславни подухват је окончан већ до краја 21. дана августа.

Иако се Горбачов вратио на власт, на теразијама политичке моћи Јељцинов тас је бесповратно отежао у односу на совјетског реформатора. Тога су постали свесни и у

---

the Security Council at its 2963rd meeting, on 29 November 1990”, *United Nations*, https://digitallibrary.un.org/record/102245?v=pdf.

[415] Engel, When the World Seemed New, p. 367.

[416] James M. Goldgeier and Michael McFaul, *Power and Purpose: U.S. Policy toward Russia After the Cold War*, Brookings Institution Press, Washington, DC, 2003, p. 20.

[417] Овај уговор, потписан 19. новембра 1990. увео је паритет у погледу тенкова, оклопних возила, артиљерије, борбених авиона и јуришних хеликоптера између НАТО и Варшавског пакта. Будући да је СССР имао распоређен далеко већи број ових борбених оруђа, управо је са њихове стране требало да дође до пропорционално обимније демобилизације. (US Department of State, “Treaty On Conventional Armed Forces In Europe, 1990”, *U.S. Department of State*, November 19, 1999, https://2009-2017.state.gov/t/avc/cca/cfe/index.htm)

[418] Baker and Glasser, *The Man Who Ran Washington*, p. 448.

[419] Powaski, *Ideals, Interests, and U.S. Foreign Policy from George H. W. Bush to Donald Trump*, pp. 40-41.

[420] Bush and Scowcroft, *A World Transformed*, p. 527.

Вашингтону. Мада је мантра дуго била очувати Горбачова на власти по сваку цену, нова реалност је све више и невољно Буша окретала ка Јељцину као главном саговорнику и ка прихватању вероватног распада СССР. У самом кабинету о овоме није постојао јединствен став. Скоукрофт и Бејкер су нагињали очувању СССР уколико је могуће, размишљајући о потенцијалној нестабилности и капацитетима за крваве етничке сукобе, по сценарију виђеном у Југославији. Насупрот њима, Чејни је видео распад СССР као изузетно повољан развој догађаја, а одвајање осталих република, нарочито Украјине, као начин да се Русија трајно ослаби.[421] Стога је заговарао активније ангажовање у циљу промовисања овог исхода. Буш је примат стављао на миран начин спровођења процеса и сматрао процес важнијим од исхода. Своје приоритете имао је прилике да јавно демонстрира нешто пред Августовски пуч, када је посетио СССР. Буш и Горбачов су у Москви 31. јула потписали уговор СТАРТ 1 (Strategic Arms Reduction Treaty). Овим важним споразумом о смањењу нуклеарног наоружања, који је резултат дугогодишњих преговора започетих још за време Регановог председниковања, обе стране су се обавезале да ће смањити свој нуклеарни арсенал на максимално 6000 нуклеарних бојевих глава и 1600 међуконтиненталних балистичких ракета, подморница и бомбардера носача. Споразум је предвидео и развијене мере верификације и надзора.[422] Након боравка у Москви, 41. председник САД је у Кијеву одржао говор пред украјинским парламентом, касније погрдно назван „кијевска пилетина“, где је истакао упозорење да “слобода није исто што и независност. Американци неће подржати оне који траже независност да би заменили далеку тиранију локалним деспотизмом. Они неће помагати онима који промовишу самоубилачки национализам заснован на етничкој мржњи“.[423]

Упркос уздржаности америчких креатора спољне политике, лидери совјетских република су посвећено радили на докидању СССР и стварању независних република. Ипак, са Американцима су делили страх од етничких сукоба и стога су координисано деловали са жељом да их избегну. Након неуспелог пуча, који је за циљ имао да одржи СССР у постојећем облику, дошло је до његове убрзане разградње. Украјина је прогласила независност 24. августа 1991. Сутрадан ју је следила Белорусија, а потом су то учиниле и преостале републике. Лидери Русије, Белорусије и Украјине су се састали на западу Белорусије и потписали Бјеловјешки споразум којим је уместо СССР успостављена Заједница независних држава. Потом су телефонски обавестили Буша, а затим и Горбачова.[424] Свакако је индикативно да је о развоју догађаја прво обавештен амерички председник, који је дао својеврсну прећутну подршку. На крају крајева, дисолуција хладноратовског ривала представљала је ултимативни доказ о победи у овом готово петодеценијском сукобу. Политика администрације је, упркос резервама, пратила правац који су диктирали догађаји, и уједно га својим потезима додатно оснаживала. САД је признала независност балтичких република 2. септембра 1991, каснећи за већином европских држава које су то редом чиниле у последњих 10-ак дана августа. Одлука је била олакшана чињеницом да Вашингтон никад није званично ни признао совјетску окупацију ових територија.

Са друге стране, под притиском украјинског лобија и захтева унутрашње политике, односно разматрања у вези са предстојећим председничким изборима наредне године, Буш је донео одлуку да призна независност Украјине чак и пре прводецембарског референдума на којем су Украјинци потврдили одлуку од 24. августа. Међутим, Украјинци из Америке су ову интерну информацију доставили новинарима и она је изашла у јавност, на изузетно

[421] Goldgeier and McFaul, *Power and Purpose*, p. 23.
[422] Daryl Kimball, “START I at a Glance”, *Arms Control Association*, July 2022, https://www.armscontrol.org/factsheets/start-i-glance
[423] George H. W. Bush, “Remarks to the Supreme Soviet of the Republic of the Ukraine in Kiev, Soviet Union”, *The George Bush Presidential Library and Museum*, August 1, 1991, https://bush41library.tamu.edu/archives/public-papers/3267
[424] Goldgeier and McFaul, *Power and Purpose*, p. 36.

незадовољство америчког и разочарење совјетског председника.[425] У сваком случају, Горбачову није остало ништа друго до да прихвати стање ствари, а 25. децембра је Совјетски Савез и званично престао да постоји. Тим поводом, Буш је сутрадан саопштио јавности да:

> „Нуклеарна претња, иако далеко од тога да је нестала, се повлачи. Источна Европа је слободна. Сам Совјетски Савез више не постоји. Ово је победа демократије и слободе. То је победа моралне снаге наших вредности. Сваки Американац може да буде поносан на ову победу, од милиона мушкараца и жена који су служили нашој земљи у униформи, до милиона Американаца који су подржавали своју земљу и снажну одбрану током мандата девет председника.“[426]

Тако је, пред почетак последње године свог првог, а испоставиће се и јединог мандата, он постао први амерички председник од Вудроа Вилсона који је имао задатак да води спољну политику према Русији, а не Совјетском Савезу.

Односи са Русијом: денуклеаризација у региону и финансијска помоћ

За почетак, било је неопходно успоставити функционални однос са новим кључним сарадником са друге стране, Борисом Јељцином. Као што је у почетку било са Горбачовом, и у погледу Јељцинове личности је у Бушовој обазривој администрацији владао скептицизам. Али, ако је он у односу на Горбачова био заснован на несигурности по питању намера и могућности да их спроведе у дело, у односу на Јељцина се базирао на његовом самом карактеру, способности и капацитетима. Својим смелим лидерством у тренутку Августовског пуча је стекао одређени кредибилитет и на америчкој страни, а околности су Американцима наметнуле свест да бољег партнера од њега у Русији свакако немају. Ипак, Јељцин је морао да још дубоко ради да би превазишао прилично негативно мишљење које су о њему имали Буш и Скоукрофт. Оној је примарно било засновано на утисцима које је оставио приликом своје посете Вашингтону 1989. Наиме, Јељцин је те године, као перспективни члан Врховног совјета СССР, био у вишедневној турнеји по САД. План је био и да посети Белу кућу, уз његово очекивање да ће га примити председник. Испоставило се да ће разговор примарно водити са Скоукрофтом, а да ће Буш свратити само на кратко да им се успутно придружи. Јељцин, који је ово сазнао непосредно пре доласка у Белу кућу, доживео је такву агенду као увреду и једно време одбијао изађе из кола и уђе председничку резиденцију.[427] Неизбежно, његови домаћини су формирали слику о њему као арогантној особи великог ега, убеђену у сопствену важност, неверзираној у питањима међународних односа и дипломатског кода понашања. Уз то, Јељцинова озлоглашена склоност ка алкохолу која је имала утицај и на његово обављање државних послова представљала је додатну отежавајућу околност у очима председника пореклом из високе класе и његовог саветника за националну безбедност који је долазио из строгог војног миљеа.

Међутим, председнички самит у Кемп Дејвиду 1. фебруара 1992. допринео је формирању другачијег мишљења о првом лидеру независне Русије. Као и по питању Горбачова, Бејкер је први, приликом посете Москви 29. јануара, имао прилике да се увери у Јељцинову озбиљност и могућности које се отварају за сарадњу. На самиту у Кемп Дејвиду у то су се уверили и остали, укључујући, најважније, и самог председника Буша. Јељцин је свој наступ припремао и увежбавао детаљно неколико дана пре самита и одржао је полусатно излагање без икаквих белешки. Истакао је прихватање независности држава насталих распадом СССР, укључујући Украјину, амбиције да совјетска прошлост остане иза њих,

[425] Maynard, *Out of the Shadow*, p. 106.
[426] George H. W. Bush, “END OF THE SOVIET UNION; Text of Bush's Address to Nation on Gorbachev's Resignation”, December 26, 1991, *The New York Times,* https://www.nytimes.com/1991/12/26/world/end-soviet-union-text-bush-s-address-nation-gorbachev-s-resignation.html
[427] Goldgeier and McFaul, *Power and Purpose*, pp. 21-22.

упозорио је на опасност од старих структура, тиме истичући сопствену незамењивост, нагласио спремност за сарадњу по питању уклањања нуклеарног арсенала из осталих бивших совјетских република, те затражио финансијску и помоћ у храни.[428]

Управо су ова два последња питања она која су окупирала пажњу Бушовог кабинета у формулисању америчке политике према Русији у овој последњој години његовог председниковања, а остаће и њени важни елементи по Клинтоновом усељењу у Белу кућу. Када је реч о нуклеарном наоружању, распад Совјетског Савеза створио је нову реалност на терену. Због распоређености нуклеарних бојевих глава широм СССР, сада су се уместо једне, напрасно на истом географском простору нашле четири државе које су имале статус нуклеарних сила: Русија, Украјина, Белорусија, и Казахстан. У Вашингтону су постојале различите интерпретације о значењу ових чињеница и упутном правцу за даље деловање. Државни секретар Бејкер се далеко највише ангажовао поводом овог питања, дубоко убеђен да је од приоритетног америчког интереса да дође до брзог измештања нуклеарних арсенала три мање државе и да Русија, као легални наследник СССР, остане једина држава која располаже овим оружјем за масовно уништење.[429] Пролиферација и увећање броја нуклеарних сила, нарочито на простору који је у датом тренутку био изразито нестабилан, а дугорочно оптерећен потенцијалом за међусобне конфликте, те могућност нелегалне продаје и извоза нуклеарног материјала и знања трећим непријатељским странама, из угла овог Тексашанина чинило је фундаменталну претњу по безбедност САД.

Међутим, нису сви делили његово становиште. Бивше совјетске републике наоружане нуклеарним бојевим главама, а нарочито Украјина, представљале су ефикасан начин за уравнотежавање и ограничење руске моћи у будућности. Тако гласи став који је доминирао у министарству одбране на челу са Диком Чејнијем.[430] Иако је у сличним интерним размимоилажењима чешће био ближи Бејкеровој позицији, Скоукрофт је по овом питању био прилично неузнемирен, сматрајући га од секундарног значаја. Његов резон је био следећи: „Све што би допринело смањењу размера напада са којим бисмо могли бити суочени, по мом мишљењу, било је вредно слабљења јединствене контроле над оружјем“.[431] Упркос различитим позицијама, нико осим Бејкера није истицао ово питање на прво место, те је он својом енергијом и посвећеношћу успешно издејствовао од Буша мандат да се њиме директно позабави, а на крају га и успешно окончао.

Практична средства пронађена су захваљујући сличним бојазнима која су делили поједини чланови законодавне гране власти. Демократски сенатор из Џорџије Сем Нан (Sam Nunn) и републикански сенатор из Индијане Ричард Лугар (Richard Lugar) су коспонзорисали усвајање закона о успостављању такозваног Нан-Лугар програма (званично програм Сарадничког смањења претњи - Cooperative Threat Reduction) који је имао за циљ да обезбеди и демонтира оружје за масовно уништење и његову пратећу инфраструктуру у државама бившег Совјетског Савеза. Председник Буш је закон потписао 12. децембра 1991. а њиме је издвојено око 400 милиона долара годишње у ову сврху.[432] Средства је примарно распоређивало Министарство одбране. Програм је предвиђао, између осталог, размонтирање силоса, транспорт нуклеарног оружја у Русију где је оно уништавано, америчко откупљивање осиромашеног уранијума и спонзорисање запослења нуклеарних научника у цивилом сектору

[428] Goldgeier and McFaul, *Power and Purpose*, pp. 53-54.
[429] Baker and Glasser, *The Man Who Ran Washington*, p. 658.
[430] Goldgeier and McFaul, *Power and Purpose*, p. 43.
[431] Bush and Scowcroft, *A World Transformed*, p. 544.
[432] Center For Arms Control And Non-Proliferation, “The Nunn-Lugar Cooperative Threat Reduction Program”, *Center For Arms Control And Non-Proliferation*, https://armscontrolcenter.org/fact-sheet-the-nunn-lugar-cooperative-threat-reduction-program-2/; US Congress, “H.R.3807 - Soviet Nuclear Threat Reduction Act of 1991”, *CONGRESS.gov*, https://www.congress.gov/bill/102nd-congress/house-bill/3807

како би се смањила могућност да их ангажују треће стране у циљу развоја сопственог нуклеарног војног програма.

Први месеци 1992. били су обележени Бејкеровом интензивном дипломатском активношћу и исцрпним преговорима. Државни секретар је још средином децембра 1991. реализовао посету тада још увек формално постојећем СССР, боравећи у Русији, Киргистану, Казахстану и Украјини. Овом приликом је добио уверавања и потврде свих релевантних страна на спремност за активно учествовање у процесу денуклеаризације бивших совјетских република. Најупитнији су били Украјинци, чији је лидер Леонид Кравчук (Leonid Kravchuk) био под притиском националног парламента и елита да заузме одлучнији став. Он је у марту 1992. суспендовао транспорт нуклеарних бојевих глава у Русију. Страхови Украјине базирали су се и на веровању да ће крајњи добитник већине средстава из Нан-Лугар програма бити Русија, у коју су се бојеве главе транспортовале и уништавале, а да ће она остати ускраћена, иако прави озбиљан безбедносни уступак спремношћу да се лиши нуклеарног средства одвраћања. Бејкер је ипак успео да издејствује њихов пристанак кроз серију телефонских разговора са украјинским министром спољних послова Анатолијем Зленком (Anatoliy Zlenko) крајем априла и почетком маја, а договорно је да све четири нове државе приступе уговору СТАРТ 1.[433]

Тако је коначни исход целокупних напора и њихова круна био Лисабонски протокол, потписан на самиту одржаном 23. и 24. маја у главном граду Португала, којим је овај пристанак озваничен. Протоколом је предвиђено да Украјина, Белорусија и Казахстан приступе и Уговору о неширењу нуклеарног наоружања (Non-Proliferation Treaty - NPT) као ненуклеарне силе у најкраћем могућем року. На овај начин Бушова администрација је неповратно усмерила оквире за развој односа у региону, а спровођење самог процеса наставила је и следећа администрација. Међутим, Бушов спољнополитички тим је постигао још један резултат и тако ставио коначну тачку на своје успехе у овој области. У питању је потписивање СТАРТ 2 споразума између САД и Русије последњих дана Бушовог председниковања, 3. јануара 1993. Овим споразумом договорена је забрана употребе МИРВ[434] технике на међуконтиненталним балистичким ракетама.[435]

У контрасту са овом облашћу, други кључни правац деловања у америчкој спољној политици према Русији у 1992, питање финансијске помоћи, није достигао претерано високе домете. Међутим, руској економији, која је одлучно закорачила у процес реформи са циљем да се у потпуности преоријентише на функционални и одрживи тржишни модел, биле су неопходне огромне количине кредита и бесповратне финансијске помоћи како би ова транзиција била успешна. Буш и његови сарадници су овом проблему приступили, као и осталим, врло умерено и опрезно. С обзиром на дубину захвата који је био неопходан, таква стратегија није успела да донесе значајне резултате. На основу својих реалистичких погледа на свет, кључни доносиоци одлука нису препознавали новонасталу ситуацију као простор за радикално укључивање у унутрашње ствари Русије и рад на преображењу целокупног друштва. Поред тога, постојала је забринутост поводом коначних дестинација усмераваног новца и његове смислене употребе. Скоукрофтовим речима: „Нисмо им пружили економску помоћ јер једноставно нисмо могли да смислимо како то да радимо а да новац не бацамо у мишију рупу“.[436] Услед одсуства посвећености питању финансијске помоћи, што је било у суштој супротности у односу на проблем нуклеарног оружја, главну реч је преузело

[433] Goldgeier and McFaul, *Power and Purpose*, p. 55.
[434] МИРВ (Multiple independently targetable reentry vehicle MIRV) је техника која омогућава монтирање више бојевих глава на једну ракету, а од којих свака може циљати другу мету.
[435] US Department of State, “Treaty Between the United States of America and the Russian Federation on Further Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms (START II)”, *U.S. Department of State*, January 3, 1993, https://2009-2017.state.gov/t/avc/trty/102887.htm
[436] Goldgeier and McFaul, *Power and Purpose*, p. 61.

Министарство финансија Николаса Брејдија (Nicholas Brady) које је инсистирало да новостворене државе преузму дугове бившег СССР, одређујући ово питање као примарно. На крају је ове дугове у целости преузела Москва, за узврат добивши од свих прихваћен и признат статус директног сукцесора СССР и све његове имовине у иностранству.[437]

Бушови напори су били прилично ограничени, како у погледу амбиција, тако и резултата. За почетак, донаторска конференција (названа Координаторска из дипломатских разлога) организована у јануару 1992. под вођством Иглбергера, којег је Бејкер одредио да руководи овим програмом са циљем да обезбеди средства, није донела никакве хвале вредне резултате. САД је обећала помоћ у износи од 645 милиона долара, сума практично тривијална у односи на средства која су већ издвајали европски савезници. Конкретнији резултати су остварени у погледу осигурања помоћи у виду хране и медицинских залиха кроз успостављање континуиране операције Обезбеђивање наде (Operation Provide Hope). До краја године је у оквиру ове операције испоручено преко 189 милиона долара у хуманитарној помоћи, примарно користећи залихе преостале након Заливског рата.[438]

Главна обећања су давана под притиском унутрашње политике. Иако се у изборној кампањи Бил Клинтон примарно бавио америчком економијом и стањем унутар државе, одсуство помоћи Русији било је питање на којем је лако могао да капитализује нудећи драстично другачији програм. Неочекиваног савезника и истомишљеника је пронашао у Ричарду Никсону, који је ситуацију тумачио као јединствену прилику да се кроз свеобухватне програме помоћи старом непријатељу ситуацију у региону перманентно стабилизује и створи дугорочно повољнији међународни поредак за САД. Бивши председник је своје ставове износио детаљно и често, у телевизијским емисијама и новинским чланцима. Бушова реакција било је потпуно неутемељено обећање о опредељењу 24 милијарде долара финансијских средстава у сврху помоћи Русији које је изнео у саопштењу 1. априла. Овај пакет мера је требало да се састоји од 4,5 милијарди долара од Међународног монетарног фонда (ММФ) и Светске банке, 11 милијарди долара билатералне помоћи од Г7 земаља (од тога би 2 милијарде долара обезбедиле Сједињене Државе), 6 милијарди долара за фонд за стабилизацију рубље и 2,5 милијарди долара у виду реструктурирања дуга.[439]

Главни проблеми су били ти што већина овог новца није постојала, други планирани зајмодавци и даваоци помоћи нису изразили сагласност, а најављени фонд за стабилизацију рубље никад није основан. Пробуђени оптимизам који је ово саопштење створило код Јељцина и његовог главног креатора економске и финансијске политике, министра финансија Јегора Гајдара (Yegor Gaidar), није био оправдан. Ипак, иако се на крају за Буша завршила неуспехом и на изборном плану, 1992. је донела и Закон о подршци слободи (Freedom Support Act)[440], такође најављен 1. априла, а усвојен 24. октобра уз велику двопартијску подршку. Мада је до изласка 41. председника из Беле куће заслужан за сразмерно малу количину новца намењеног Русији, овај закон је у наредном периоду Клинтоновог председниковања био врло значајан извор средстава не само за помоћ Русији већ и преосталим државама произашлим из СССР.

У Русији, као држави која је практично невољно поново постала самостална, очекивања од сарадње са Западом су 1992. била велика и пуна оптимизма. Томе говори у прилог увид у документа која је објављивао Савет за спољну и одбрамбену политику (Совет по внешней и оборонной политике – СВОП). Овај својеврсни тинк-тенк је окупио експерте за теме из назива организације, од којих је вероватно најутицајнији члан био Сергеј Караганов (Sergey

[437] Ibidem, p. 70.
[438] Daniel L. Haulman, "Provide Hope", *Air Mobility Command Museum*, n.d. https://www.amcmuseum.org/history/provide-hope/
[439] Goldgeier and McFaul, *Power and Purpose*, p. 81.
[440] Пун изворни назив закона је "The Freedom for Russia and Emerging Eurasian Democracies and Open Markets Support Act" (US Congress, "S.2532 - FREEDOM Support Act", *CONGRESS.gov*, https://www.congress.gov/bill/102nd-congress/senate-bill/2532).

Karaganov).[441] У документу „Стратегија за Русију“ објављеном 19. августа 1992. истиче се очекивање да је у руском интересу „брз, током једне деценије, прелаз ка привреди западноевропског типа, ка стварању развијене и ефикасне демократије, ка блиској, савезничкој сарадњи са Западом“. Међутим, постојала је бојазан заснована на погрешним очекивањима, која су засигурно делимично узрокована резервисаном политиком Бушове администрације и председничком трком у САД 1992, да „раст неоизолационизма у САД, унутрашње тешкоће, ограничавају, по свему судећи, могућности конструктивног учешћа САД у економској обнови Русије“.[442] Због виђења могућности успона Европске уније, као потенцијално пресудно се наметало „успостављање максимално блиске сарадње са САД“ која ће „подржавати позиције Русије у Европи, које су ослабиле и које ће у наредних десет година наставити да слабе. Интересима Русије одговара стално балансирање између америчког и европског правца“.[443]

Фактори три слике у политици администрације Буша Старијег према Русији

Закључно, администрација Буша Старијег је у свом мандату спроводила прилично успешну политику према нестајућем Совјетском Савезу и његовом сукцесору Русији. Мада ће предмет суштинске анализе овог истраживања она постати од председниковања Бушовог наследника у Белој кући, утицај фактора три Волцове слике је итекако уочљив и у овом периоду. Иако беспоговорно лојалан Регану током обављања дужности потпредседника, Буш је своју политику према водећем америчком ривалу на светској сцени креирао према сопственим уверењима и личним карактеристикама. Наравно, анализе алтернативних историјских сценарија указују и на бројне пропуштене прилике и могуће дугорочније бенефите другачијег, активнијег и амбициознијег приступа, али се увек врше уз луксуз накнадне мудрости и далеко ширег опсега информација. Ипак, општи утисак је да су суочени са брзим низањем догађаја, који су неумитно изазивали важне и далекосежне последице, амерички креатори политике реаговали одмерено и прикладно, исправно одређујући достижне циљеве и узимајући у обзир контекст и тренутак.

Сам Бушов приступ вођења свог тима је у томе играо важну улогу. Сарађивао је са људима који су били окупљени око њега, а примарно са државним секретаром Бејкером и саветником за националну безбедност Скоукрофтом, на начин који је подстицао дебату и нуђење алтернативних виђења. Будући верзиран у погледу међународних односа и врло искусан у домену спољне политике, председник је поседовао и знање и вештине да руководи процесом доношења одлука. Управо захваљујући тим одликама, могао је на основу изнесеног да процењује и доноси коначне пресуде без преовлађујућег утицаја својих саветника, што је ситуација која је честа код председника без претераног спољнополитичког занимања или знања, на пример код Џералда Форда и његовог државног секретара Кисинџера. Са друге стране, као што је већ поменуто, и председник и његови кључни сарадници су, мерено из академског угла, класични заговорници реализма као школе мишљења у међународним односима. Фокус на питања националног интереса, прагматична достижна решења, и спремност на компромис били су у складу са њиховим личним особинама, које су упућивале на опрезност, одмереност и промишљеност. Не рачунајући Бејкера, они су се у комплексној арени међународних односа развијали и усавршавали под Кисинџеровим будним оком, што је додатно учврстило формирање њихових личности као практиканата реализма, како у

[441] Овај политиколог имао је и и даље има значајну саветодавну улогу у кружоку око Јељцина и Путина, а нарочито је био близак сарадник министра спољних послова и касније премијера Јевегенија Примакова (Yevgeny Primakov) (Gregory Feifer, “Putin's Foreign Policy a Private Affair”, *The Moscow Times*, April 2, 2002, http://www.eng.yabloko.ru/Publ/2002/papers/moscow-times-020402.html).

[442] Совет повнешней и оборонной политике, *Стратегия для России: 10 лет СВОП*, Вагриус, Москва, 2002, стр. 9-11.

[443] Ibidem, стр. 17.

промишљању, тако и спровођењу америчке спољне политике.[444] Одатле су потицале јасне резерве према наглом распаду СССР и могућој потоњој нестабилности, као и одсуство склоности да се приступи свеобухватним напорима за фундаменталну трансформацију руског друштва у функционалну демократију западног типа. Напротив, циљеви су сведени на пружање неопходне финансијске и хуманитарне помоћи и стављање првенства на безбедносне теме, односно осигурање совјетског нуклеарног наоружања и уједињење Немачке у оквиру НАТО. Напослетку, Бушов добар лични однос и практично пријатељство са Горбачовим су га дуго усмеравали у правцу одбијања разматрања алтернатива на политичкој сцени СССР/Русије, став који нису делили неки од његових сарадника, укључујући Чејнија, Иглбергера, Рајс и Гејтса.[445]

Из угла друге слике, на нивоу јединице у систему - државе, два су фактора играла пресудну улогу у обликовању Бушове руске политике. Први је економско стање у самој Америци. Буџетски дефицит је порастао са 152,5 милијарди долара 1989. на 290,4 милијарде долара 1992. Национални дуг је са 2857 милијарди долара 1989. године порастао на 4065 милијарди долара 1992, што је као проценат БДП означило раст од 12,8% (са 49,7% на 62,5%).[446] Уз то, Америку је погодила кратка али утицајна рецесија, у трајању од јула 1990. до марта 1991, која је довела до раста незапослености за 2,6% и пада БДП за 1,3%.[447] Оваква економска ситуација се одразила на маневарски простор Бушове администрације за издвајање значајних средстава у спољнополитичке сврхе, првенствено у погледу помоћи источноевропским државама у њиховој транзицији из комунизма. Тако је на пример Пољска, која је тражила 10 милијарди долара нових зајмова, добила контрапонуду за „само“ 325 милиона долара нових средстава од Светске банке, уз одлагање исплате претходних дугова.[448] Узимање у обзир овог фактора рефлектовало се и на могућност додељивања финансијске помоћи СССР и потом Русији, будући да би обилна издвајања оставила веће економске последице али и утицала на реакције јавног мњења у Америци. Поред реалистичких светоназора кључних доносиоца одлука, узроке ограничене помоћи упућене бившем хладноратовском супарнику треба тражити и у овим аспектима.[449]

Поменута рецесија блиско је повезана са другим кључним фактором друге слике, а то је изборни процес 1992. Већ је објашњено да је један од ретких јасно формулисаних спољнополитичких приоритета амбициозног гувернера Арканзаса и председничког кандидата Клинтона било управо формулисање јасне стратегије у погледу финансијске помоћи Русији, што је захтевало реакцију актуелног председника. Са друге стране, изолационистичке тежње ривала на примарним републиканским изборима Пета Бјукенана (Pat Buchanan), као и изазов који је представљао независни кандидат Рос Перо (Ross Perot), оличавали су нападе са друге стране политичког спектра, те се администрација нашла у незавидном положају одржавања равнотеже. На крају, треба узети у обзир да се Буш током целокупног мандата налазио

[444] Gearóid Ó Tuathail, “The Bush Administration and the ‘End’ of the Cold War: A Critical Geopolitics of U.S. Foreign Policy in 1989”, *Geoforum*, vol. 23, no. 4, 1992, pp. 440-441.
[445] Robert M. Gates, *From the Shadows: The Ultimate Insider's Story of Five Presidents and How They Won the Cold War*, Simon & Schuster, New York, 1996, p. 497.
[446] The White House, “Budget Deficits: 1969–1998”, *U.S. White House Digital Archives*, September 30, 1998, https://clintonwhitehouse4.archives.gov/WH/New/html/surplus2.html; Hiranmayi Srinivasan, “U.S. National Debt by Year”, *Investopedia*, May 25, 2025, https://www.investopedia.com/us-national-debt-by-year-7499291
[447] Randall Hannum, “Recession of 1990-1991”, *EBSCO Research Starters*, 2022, https://www.ebsco.com/research-starters/history/recession-1990-1991; Jesse Bennett and Rakesh Kochhar, “Two Recessions, Two Recoveries”, *Pew Research Center*, December 13, 2019, https://www.pewresearch.org/social-trends/2019/12/13/two-recessions-two-recoveries/
[448] Mareček, “Bush’s ‘Beyond Containment’ Strategy toward the Eastern Bloc in 1989 within the U.S. Foreign Policy Context”, p. 382.
[449] Саговорницима са совјетске/руске стране свакако ова аргументација није у потпуности деловала уверљиво, имајући у виду брзину, спремност и ефикасност да се обезбеде финансијска средства за потребе вођења Заливског рата.

насупрот Конгреса у којем је већину у оба дома држала Демократска странка. Упркос томе, Конгрес није у великој мери спутавао Бушове иницијативе у спољној политици, а највећи ефекат деловања законодавне власти био је позитиван: Нан-Лугаров програм.

На крају, издижући се на наредни ниво, распоред моћи у систему диктирао је у великој мери правац америчке политике према СССР, односно Русији. У последњим годинама постојања Совјетског Савеза, однос снага између две силе је био далеко од једнаког. Америка је била супериорна и у војном и у економском аспекту, а паритет је одржаван масовном количином нуклеарног наоружања, што је био главни адут Москве. Програм Стратешке одбрамбене иницијативе који је започео Реган (колоквијално познат као „Рат звезда“), заснован на повећању улагања у развој нових типова наоружања и противнуклеарне одбране, изазвао је велику забринутост међу комунистичким лидерима у Кремљу и приморавао већ оптерећену совјетску економију на нова улагања у развој наоружања.[450] Уз то, катастрофална авганистанска авантура је уздрмала морал, одлучност и посвећеност унутар Совјетског Савеза, уједно нарушавајући његов легитимитет као суперсиле. Уз убрзано губљење ауторитета унутар своје сфере утицаја, као и чињеницу да је постала зависна од свог највећег непријатеља за зајмове и снабдевање храном, комунистичка евроазијска империја је била у потпуно подређеном положају.

Стога је Бушова администрација имала све карте у својим рукама и могла да диктира услове, динамику и правац даљег развоја односа између две силе. Док су нуклеарна претња и стални „Дамоклов мач“ међусобно осигураног уништења приморавали САД да и даље користи стратегију уравнотежавања на стратешком нивоу, нови однос снага је на тактичком отворио простор за деловање које омогућава њену далеко смелију примену. Руководећи процесом пада комунизма у Источној Европи, колико год суздржано и успорено, америчка администрација је ефективно потискивала свог противника из његове кључне сфере утицаја даље на исток, те успешно превела његове кључне савезнике на своју страну. Миршајмеровским речником речено, не само да је успешно онемогућила да СССР постане регионални хегемон, већ је довела до његовог потпуног распада. Новонастајући светски поредак, униполаран по својој природи, био је у настајању. Његов темељ била је чињеница да се „укупни потенцијал моћи једног актера налази у апсолутној и релативној несразмери са показатељима других учесника у међународном систему“.[451] Бушова визија, манифестована у Заливском рату, конципирала га је као заједницу држава ограничених и усмераваних међународним правом, обавезујућим за све и под снажним контролним механизмима мултилатералних формата, на челу са УН. САД, као прве међу једнакима, имале су додатну одговорност и обавезу да се старају да такав поредак опстане. Он је предвиђао и инкорпорацију Русије, као државе која би преузимањем тековина победничке стране у Хладном рату нашла своје пуноправно место у новом систему, где би имала статус важног партнера у обезбеђивању стабилности. Тај однос би ипак био заснован на одсуству једнакости две стране, што је, из америчког угла, било у складу са новим односом снага на терену. Као што ће показати образац, који је овде почео да се назире, а у потпуности ће се формирати током администрација наследника Буша Старијег, управо у овоме лежи један од коренитих разлога за специфичан правац који је америчка политика према Русији заузимала.

[450] Niall Ferguson, “How to Win the New Cold War: To Compete With China, Trump Should Learn From Reagan”, *Foreign Affairs*, vol. 104, no. 1, 2025, pp. 24-32; за алтернативну интерпретацију Реганове хладноратовске политике и њених ефеката видети више у: Max Boot, “Reagan Didn’t Win the Cold War: How a Myth About the Collapse of the Soviet Union Leads Republicans Astray on China”, *Foreign Affairs*, September 6, 2024, https://www.foreignaffairs.com/united-states/reagan-didnt-win-cold-war

[451] Dušan Proroković, “World War II and the Establishment of World Order: How International Relations Were Shaped from 1945–2025“, in: *80 Years Since the End of World War II: Changes in International Relations 1945-2025*, edited by Dušan Proroković, Rich Mifsud, Rudy B. Baker, and Zuokui Liu, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2025, p. 16.

ПОЛИТИКА САД ПРЕМА РУСИЈИ ТОКОМ ПРВОГ И ДРУГОГ МАНДАТА БИЛА КЛИНТОНА

Током осмогодишњег периода у којем се на челу јединe преостале светске суперсиле налазио Бил Клинтон задржан је одређени степен континуитета са одликама политике према новонасталој Русији коју је водио његов претходник Џорџ Х. В. Буш, али су јој придодати и нови елементи и направљене одређене измене у циљевима. Новитети су били засновани на специфичностима које су одликовале новог председника и његов тим, као и еволуирајућем разумевању новонасталих глобалних околности и америчкее улоге у трансформисаном светском поретку. Свеукупно гледано, доба Клинтоновог председниковања донело је већи фокус на питања вредности и унутрашњих атрибута Русије као објекта билатералних односа, уз веру и оптимизам да се заједничким напорима са адекватним партнерима у самој Русији могу постићи значајни резултати у домену преобликовања руске државе и друштва, па последично и њене спољне политике, спољнополитичких циљева и темеља на којима америчко-руски односи почивају. Свеобухватни напори који су произашли из овог уверења, оличених у значајној финансијској и политичкој помоћи за Бориса Јељцина и његове често ротиране сараднике, били су спровођени у периоду који је у самој Русији био изузетно турбулентан и хаотичан.

Приватизација и прелазак са командног на тржишни економски модел, бројне политичке кризе између различитих идеолошко-интересних струја, које су неретко имале контролу над различитим гранама власти, нејасно дефинисан нови спољнополитички курс који је укључивао бројне проблеме и нерешена питања наслеђена од СССР или произашла из процеса његовог распада, као и питања етничког сепаратизма која ће ескалирати у Чеченији средином деценије, чинили су Русију изазовним тереном за спровођење фундаменталних реформи. Отежавале су их упитни приоритети америчке администрације, пре свега оличени у радикалној либерализацији тржишта без претераног узимања у обзир последица овог процеса на друге области, као и искључив и безрезервни став о незамењивости Јељцина као јединог партнера на руској политичкој сцени. Додатни замајац почетним успесима и ентузијазму на обе стране, а нарочито на америчкој, омогућавало је Клинтоново лично заузимање за овај процес и билатерално партнерство као и одлични лични односи два лидера. Међутим, како је време одмицало, пукотине и знаци за аларм су све више излазили на видело. Краткотрајност одређених постигнућа, разлике у интерпретацијама узрока и последица исхода на америчкој и руској страни, те корупционашке афере, бацале су све јачу сенку на могуће домете реформског процеса у Русији.

У САД, ситуација се знатно променила већ након две године и драматичне промене односа снага у Конгресу, где су републиканци по први пут остварили већину у оба дома још од 1953. године. Измене у равнотежи снага између извршне и законодавне власти, кампања за реизбор, те процес импичмента који је уздрмао председника у другом мандату и изменио његове приоритете, деловали су на америчкој страни као утицајни фактори за смањивање амбиција и ресурса. Са друге стране, суштински различита виђења међународних питања као што су кризе у Босни и Херцеговини и касније на Косову и Метохији, као и питање проширења НАТО на исток, снажно су забијала додатне клинове у новонастајуће партнерство Вашингтона и Москве. Ова питања, заједно са економским крахом у Русији, изостанком значајних достигнућа у погледу преговора о смањењу нуклеарног наоружања и другим ратом у Чеченији, довели су односе два актера на драстично нижи ниво у тренутку када је Клинтон напустио Белу кућу почетком 2001. године од оног успостављеног почетком његовог председниковања. У том смислу, два мандата Била Клинтона чине формативни период за стварање обрасца који ће обележити постхладноратовску политику САД према Русији, као и њихове билатералне односе. Будући да спољну политику креирају и спроводе конкретне личности, упркос деперсонализујућим процесима доношења одлука који имају за циљ повећање утицаја фактора

рационалности и објективности на њихове крајње исходе, разматрање америчке политике према Русији у овом периоду почећемо управо од њих.

Сви Клинтонови људи

Вилијам Џеферсон Клинтон (William Jefferson Clinton) је служио на месту америчког председника од 20. јануара 1993. до 20. јануара 2001. године. Овај Арканзашанин рођен је као Вилијам Џеферсон Блајт III (William Jefferson Blythe III) 1946. године, али је његов отац умро пре Биловог рођења. Носио је презиме очуха Роџера Клинтона Сениора (Roger Clinton Sr.), за којег се Билова мајка Вирџинија удала неколико година касније.[452] Будући председник је студирао на Џорџтаун универзитету, Оксфорду у Енглеској као Роудс стипендиста[453] и на Јејлу, где је упознао своју будућу супругу Хилари Родам (Hillary Rodham). Након неуспешне кандидатуре за Представнички дом, обављао је функцију државног правобраниоца Арканзаса одакле је напредовао на место гувернера ове државе након победе на изборима 1978. Иако није реизабран након првог двогодишњег мандата, бивши гувернер је режирао успешан политички повратак већ на изборима 1982. Захваљујући новом 63. амандману устава Арканзаса који је повећао дужину гувернеровог мандата са две на четири године и победама у наредна три изборна циклуса, Клинтон је на овој позицији остао све до свог избора за председника САД. У кампањи на председничким изборима 1992. овај перспективни демократа се позиционирао као млађа и енергичнија особа од тада актуелног вршиоца функције, способна да савременим приступом одговори на савремене изазове које доноси крај двадесетог века. Као човек примарно оријентисан на унутрашњу политику, његов чувени слоган у кампањи „Ради се о економији, глупане“ (It's the economy, stupid) таргетирао је управо главне елементе незадовољства тадашње америчке јавности, проузроковане економском кризом и рецесијом. Обећавајући нови приступ економији и раскидање са старим светоназорима, млад, жустар и одважан политичар какав је Клинтон био у односу на Буша Старијег, у потпуности је кореспондирао са порукама које је слао.

У таквој атмосфери, традиционално споредно место које спољна политика заузима на америчким председничким изборима било је додатно наглашено. Ипак, колико год била у подређеном положају, ова тема захтева изјашњавање сваког председничког кандидата. Клинтон је успешно повезао област спољне политике са унутрашњом, која је била његов најјачи фах.[454] Конкретније, у погледу Русије, Клинтон и његов тим су успешно препознали неколико важних слабости Бушовог приступа овој држави и промућурно уочили прилику за остваривање лаких поена у изборном надметању. Стога се Клинтон фокусирао на критику Бушове претеране персонализације односа са Горбачовим током распада Совјетског Савеза и третирања генералног секретара КП СССР као готово искључиво легитимног партнера, без претераног узимања у обзир позиција и интереса представника других групација, као што су лидери различитих совјетских република.

Други правац критике био је изостанак адекватне и по оцени демократског кандидата нужне економске помоћи новонасталим самосталним државама након дисолуције комунистичког архинепријатеља, на челу са Русијом као највећом и кључном. Клинтонов говор одржан 13. августа 1992. у Лос Анђелесу илуструје његову позицију: „Када су се демократске снаге реформатора трудиле да разбију совјетску империју, ова администрација је испрва игнорисала Бориса Јељцина, стала на страну распадајућег совјетског центра и пропустила да

[452] За више детаља о биографији председника Клинтона видети у: David Maraniss, *First in His Class: A Biography Of Bill Clinton*, Simon & Schuster, New York, 1996; John F. Harris, *The Survivor: Bill Clinton in the White House*, Random House, New York, 2005.

[453] Током избоне кампање за председника 1992. јавиле су се оптужбе да је млади Клинтон искористио студијски боравак у Великој Британији да избегне регрутацију за Вијетнамски рат.

[454] Jason A. Edwards, “Foreign Policy Rhetoric in the 1992 Presidential Campaign: Bill Clinton's Exceptionalist Jeremiad”, *Speaker & Gavel*, vol. 52, no 2, 2015, p. 49.

преузме иницијативу у позиву на помоћ Русији - све док председника на то нису притисли Ричард Никсон и други“.[455] У истом говору, будући председник се устремио на Буша и поводом његовог става према Украјини: „Када је 50 милиона Украјинаца тражило ослобођење од умируће комунистичке империје, ова администрација им је ускратила моралну подршку, а председник је, у самом Кијеву, јавно прекорео украјинске заговорнике независности због, цитирам, „самоубилачког национализма““.[456]

Овакви напади на Бушову кампању за реизбор, иако нису били пресудни, донели су додатну снагу изазивачу из Арканзаса, пре свега због делегитимизације аспекта на који је Буш био најпоноснији, а целовито посматрано и најуспешнији, а то је спољна политика. Они су се кумулативно надовезали на значајније факторе, те су уз ретку околност присуства релевантног трећег кандидата оличеног у лику Роса Пероа, који је наступао као независни кандидат, произвели крајњи резултат председничких избора 1992: победа Била Клинтона кроз освојених 43% гласова становништва и 370 електора у изборном колеџу.[457]

Победа на изборима и преузимање председничких дужности 20. јануара 1993. означили су и спровођење званичне процедуре формирања нове администрације. У складу са предизборним обећањима и примарном облашћу интересовања која је идентификована као центар проблема – економијом, спољна политика од почетка није представљала предмет којим се очекивало да се нови председник детаљно и заинтересовано бави. Наравно, функција коју је Клинтон преузимао не дозвољава занемаривање спољних односа. Колико год жеља и стање наметали унутрашњу политику као приоритетну, екстерни догађаји и њихови ефекти увек привлаче пажњу на себе, независно од умећа и склоности особе која у датом тренутку борави у Белој кући. И сам Клинтон је тога био свестан. Ипак, јасно упознат са својим снагама и слабостима, желео је снажан спољнополитички тим на који може да се ослони. Његов проблем у избору сарадника је произилазио из релативно слабих кадровских опција које је имао на располагању, а које су последица целе деценије републиканских администрација. Још од Картера демократски председник није седео у Белој кући, а кључни људи за спољну политику његове администрације су имали окрњене репутације услед ривалитета између табора државног секретара Сајруса Венса (Cyrus Vance) и саветника за националну безбедност Збигњева Бжежинског (Zbigniew Brzezinski), као и неславног управљања талачком кризом у Ирану која је обележила крај мандата 39. председника САД. Насупрот њима стајали су републикански спољнополитички доајени који су председавали успесима на међународној сцени попут тријумфа у Хладном рату и пада гвоздене завесе, мирног распада СССР или креирања међународне коалиције и њене брзе убедљиве победе у Заливском рату.

Избор Била Клинтона је стога у црпљењу расположивих људских ресурса био усмерен на баланс између ветерана Картерове администрације мање нарушеног угледа и нових људи, где је Арканзашанин често имао склоност ка промоцији људи од поверења заснованог на личним везама и пријатељству (такозвани „Билови пријатељи“). Ипак, свеукупно гледано, тим који је на крају формиран да руководи спољном политиком највеће светске силе, а укључујући и политику према Русији, био је довољно оперативан и функционалан. Из данашње перспективе, његов највећи недостатак био је изостанак свеобухватне и спроводиве дугорочне стратешке визије у тренутку када се САД нашла у јединственој прилици да самостално обликује светски поредак. На челу се налазио Ворен Кристофер (Warren Christopher) који је обављао функцију државног секретара у Клинтоновом првом мандату. Правник и бивши заменик државног секретара Сајруса Венса за време Џимија Картера, Кристофер је имао значајну углу у транзиционом тиму приликом преузимања дужности од администрације Буша

[455] Reuters, “THE 1992 CAMPAIGN; Excerpts From Clinton's Speech on Foreign Policy Leadership”, *The New York Times*, August 14, 1992, https://www.nytimes.com/1992/08/14/us/the-1992-campaign-excerpts-from-clinton-s-speech-on-foreign-policy-leadership.html
[456] Ibidem.
[457] Michael Tomasky, *Bill Clinton, the 42nd president, 1993–2001*, Times Books, New York, 2017, p. 26.

Старијег.[458] Као политички ветеран и особа са угледом, а опет нижег профила током мандата претходног демократског становника Беле куће, Клинтонов први државни секретар је донео бирократску дисциплину новом тиму.

Још један спољнополитички ветеран је био и саветник за националну безбедност, Ентони Тони Лејк (Anthony Lake). Његова академска каријера је везана за Харвард, Кембриџ у Енглеској и Принстон. У домену практичне политике, Лејк је радио у Савету за националну безбедност још за време Никсона и Кисинџера, али је поднео оставку због неслагања у погледу инвазије на Камбоџу.[459] Касније је службовао у Стејт департменту под Венсом. У Клинтонову изборну кампању се укључио у улози спољнополитичког саветника.[460] По преузимању функције саветника за националну безбедност, као близак познавалац функционисања међуинституционалних односа, посебно између Беле куће и Стејт департмента о чему је писао академске радове, Лејк се фокусирао на избегавање негативних пракси из Картеровог доба. Пошто је у том периоду ефикасност у формирању спољнополитичких одлука трпела због ривалитета Венса и Бжежинског, Лејк је наглашавао потребу тимског рада и координације са другим челним људима. У тим напорима био је спреман и на компромисе како би се избегло потпуно размимоилажење и међусобно саботирање различитих служби и сектора. При разматрању спољнополитичких опција донео је и снажну моралну компоненту, академску ригорозност и стављање акцента на питања вредности. Његов заменик је био Семјуел Сенди Бергер (Sandy Berger), Клинтонов близак пријатељ и особа којој је место саветника за националну безбедност првобитно понуђено, а коју ће преузети у Клинтоновом другом мандату. Управо је Бергер предложио Лејка као идеалног кандидата за ову функцију.[461] Ипак, поредећи тројац Клинтон-Кристофер-Лејк са оним из претходне администрације Буш-Бејкер-Скоукрофт, намеће се утисак да је предиспозиција и наклоност ка спољној политици, умеће за њено спровођење, као и међусобна компатибилност спуштена за лествицу.

Одражавајући председников слабији профил на међународном плану, његов потпредседнички кандидат је између осталог представљао и начин да се појача експертиза у овој области. Стога је природан избор био Ал Гор (Albert Al Gore), као сенатор са дугачким стажом бављења спољнополитичким питањима, нарочито контролом наоружања. Током службовања као представник Тенесија у Сенату, за време мандата Буша Старијег залагао се за активно америчко деловање у Заливском рату и критиковао суздржаност администрације поводом кризе у Југославији. Гор је, заједно са својим саветником за националну безбедност Леоном Фуертом (Leon Fuerth), играо значајну улогу и у формирању политике према Русији, посебно кроз дејствовање у оквиру Гор-Черномирдин комисије, једног од примарних канала комуникације две стране током оба Клинтонова мандата. Из угла безбедности и одбране, првобитни избор за секретара одбране, Лес Аспин (Les Aspin), задржао се на овој позицији само годину дана, током којих се првенствено бавио питањем служења хомосексуалаца у војсци САД и ситуацијом у Сомалији. Функцију је преузео његов дотадашњи заменик Вилијам Пери (William J. Perry) који је снажно био заинтересован за питања ограничења нуклеарних арсенала и стављао ову тему високо на листи приоритета када је реч о америчко-руским односима. Још једна значајна личност, која ће преузети утицајнију улогу у другом мандату, свакако је Мадлен Олбрајт (Madeleine Albright), сарадница и пулен Бжежинског из периода његовог службовања као саветника за националну безбедност, а која је у првој Клинтоновој администрацији била амбасадорка САД у УН, да би у другој постала државна секретарка.

На крају, специфичности Клинтонове политике према Русији: нарочита важност придавана овој држави и статус готово јединственог спољнополитичког питања којем се

[458] John Dumbrell, *Clinton's Foreign Policy Between the Bushes, 1992–2000*, Routledge, New York, 2009, p. 15.
[459] Ibidem, p. 16.
[460] Frank L. Jones, "Engaging the World: Anthony Lake and American Grand Strategy, 1993–1997", *The Historical Journal*, vol. 59, no. 3, 2016, p. 888.
[461] Bill Clinton, *My Life*, Alfred A. Knopf, New York, 2004, p. 533.

председник потпуно посвећивао са једне стране, као и скопчаност ових односа са ширим економским политикама које је 42. председник САД заговарао са друге, усмеравају пажњу на још две необично важне личности. Прва јесте Строуб Талбот (Nelson Strobridge Talbott III), један од „Билових пријатеља“ из студентских дана, током којих је на Оксфорду делио собу са будућим председником и преводио Хрушчовљеве мемоаре на енглески.[462] Стручњак за Русију, Талбот је био својеврсни идеолошко-визионарски творац приступа према овој држави у новој администрацији, а његова нарочита улога је формализована креирањем посебне позиције амбасадора без резиденције и специјалног саветника државног секретара за новонезависне државе, да би од 1994. служио као заменик државног секретара. Талбот је, као близак Клинтонов пријатељ и особа од поверења, имао велики утицај на формирање оквира за доношење одлука о политичким питањима у односима са Русијом, а нормативни приступ и залагање за реформе је спајао са разумевањем практичних импликација које оне доносе. Из економског угла, кључну улогу играо је Лоренс Лери Самерс (Lawrence Summers), подсекретар трезора за међународне послове Њих двојица су, како то Талбот објашњава „рано постигли разумевање, а то је да сам се ја подвргавао њему у економским питањима, а он мени у питањима руске политике“.[463] Бивши главни економиста Светске банке, Самерс је руководио програмима економских пакета помоћи и напорима усмереним на помагање руским руководиоцима да спроведу либерализацију тржишта у својој земљи, питања која му је секретар трезора Лојд Бентсен (Lloyd Bentsen) у великој мери делегирао. Управо је економска реформа била једна од кључних компоненти шире визије за трансформацију Русије у функционалну демократску државу које је Клинтонова администрација зацртала као циљ своје политике према бившем хладноратовском ривалу.

Стратешка визија Клинтонове администрације за нове односе са Русијом

У постхладноратовским околностима „положај Сједињених Држава као једине преостале суперсиле омогућио им је да се упусте у преуређивање међународног поретка у складу са сопственим преференцијама“.[464] Последични губитак релевантности појма обуздавања створио је празан простор за уздизање неког новог концепта који би био његов достојни заменик и једноставан а прецизан начин за објашњење примарне стратегије америчке спољне политике у новом глобалном контексту. Требало је не само да уобличи стратешки правац америчке спољне политике нове администрације него и да одговори на учестале критике упућиване у првим месецима, а које су се односиле на својеврстан *ad hoc* и реактиван приступ администрације ситуацијама у Руанди, Сомалији или Југославији. Међутим, формулисање таквог концепта није био нимало лак задатак. Не само то, већ је у оквиру администрације изостајао консензус поводом потребе, употребљивости и сврсисходности инсистирања на стварању замене за обуздавање. Државни секретар Кристофер није био убеђен да сложена и разноврсна природа међународних појава и криза са којима САД нужно мора да се суочава може да се сведе на један једини појам, као што је било могуће за време Хладног рата, када је надметање са идеолошким ривалом наметало строге оквире за спољнополитичко деловање.

Сличног мишљења је био и Џорџ Кенан, кога је администрација консултовала да, као идејни творац обуздавања, сада да допринос еволуцији америчке спољне политике у новој ери на сличан начин. Међутим, разочаран вишедеценијским метастазирањем обуздавања далеко преко онога како је оно првобитно замишљено у визији овог искусног дипломате (опасан процес на који је он годинама упозоравао), Кенан је понудио савет који није кореспондирао у

[462] Strobe Talbott, *The Russia Hand - A Memoir of Presidential Diplomacy*, Random House, New York, 2003, pp. 14-15.
[463] Lee Marsden, *Lessons from Russia Clinton and US Democracy Promotion*, Routledge, London and New York, 2018, p. 49.
[464] Pavle Nedić, “A Valuable Piece of the Liberal Hegemony Puzzle: The United States’ Involvement in the Northern Ireland Peace Process”, *The Review of International Affairs*, vol. 72, no. 1182, 2021, p. 38.

великој мери са жељама Клинтона и његових сарадника. Уместо једне кованице, Кенан је указао да је далеко упутније развити детаљније образложење погледа на међународне односе у виду једног параграфа, где ће вредности, приоритети, средства и циљеви бити довољно детаљно описани.[465] Ипак, свестан закона унутрашње политике и потреба бирачког тела, Клинтон је знао да се америчкој јавности мора понудити једнообразно објашњење без претераних нијанси и компликација које ће деловати примењиво и логично као одговор на актуелни међународни моменат. За своје уверење је имао и подршку Савета за националну безбедност на челу са Лејком, који је улагао грчевите напоре да дође до адекватног спољнополитичког слогана, заједно са тимом експерата који је укључивао Леона Фуерта и специјалног помоћника председника и вишег директора за демократију у Савету за националну безбедност Мортона Халперина (Morton Halperin).[466]

У овој потрази Клинтон и његов тим су имали снажно теоријско и вредносно утемељење у основним постулатима либерализма као парадигматског погледа на међународне односе. Полазећи од значаја индивидуалних права заштићених демократским уређењем као предуслова за економски развој и благостање, доносиоци одлука у Вашингтону су њихов ефекат уочавали не само у оквиру државе већ и на међународном нивоу. Економски просперитет који настаје као производ личне предузетничке иницијативе, а потпомогнут државним мерама које коригују негативне ефекте слободног тржишта, подстичући образовање и стварање адекватних могућности за напредак, кроз прекограничну трговину добија свој међународни израз. Подстрекивање развоја таквих друштава подиже међусобну интеракцију међу државама на корист свих страна, а уједно смањује разлоге и могућности за ратовање. Ово разумевање демократског мира утемељено на Кантовој идеји да демократије међусобно не ратују, или барем да то чине драстично ређе, како би тврдили умеренији заговорници ове хипотезе, имало је значајан одраз у америчкој спољној политици током Клинтоновог боравка у Белој кући.

Клинтонов јасан став о овом теми одлучно је изнет још у председничкој кампањи. У већ споменутом говору о спољнополитичком вођству из Лос Анђелеса, он је подцртао да ће један од његових приоритета бити да се ојача „снажан глобални покрет ка демократији и тржишним економијама“.[467] Као фундаментални мотив навео је да су у питању „наш стратешки интерес и наше моралне вредности“, објашњавајући у најбољој либералној традицији Имануела Канта и Фридриха фон Хајека (Friedrich von Hayek) да „Како помажемо ширење демократије, тако чинимо себе и своје савезнике безбеднијима. Демократије ретко ратују једне са другима или се баве тероризмом. Оне су поузданији партнери у трговини и дипломатији“.[468] Циљеви се нису променили ни након преузимања дужности и добијања прилике да се речи преведу у дела. У говору пред Генералном скупштином УН 27. септембра 1993. председник је нагласио да „У новом добу опасности и могућности, наш највиши циљ мора бити ширење и јачање светске заједнице демократија заснованих на тржишној економији“, подвлачећи да је демократија „утемељена на компромису, а не на освајању. Она награђује толеранцију, а не мржњу. Демократије ретко воде ратове једна против друге. Оне су поузданији партнери у трговини, дипломатији и управљању нашим глобалним окружењем“.[469] Тони Лејк, као особа задужена за формирање стратешких оквира спољне политике, увелико је делио ове ставове. Говорећи на форуму посвећеном развоју демократских перспектива на афричком континенту у организацији Институције Брукингс (Brookings Institution), 3. маја 1993. саветник за националну безбедност је као неке од кључних предности демократских режима навео: „Добро

[465] James D. Boys, *Clinton's Grand Strategy - US foreign policy in a post-Cold War world*, Bloomsbury Academic, London, 2015, pp. 107-108.
[466] Boys, *Clinton's Grand Strategy*, p. 107.
[467] Reuters, "THE 1992 CAMPAIGN".
[468] Ibidem.
[469] US Department of State, "Address by President Bill Clinton to the UN General Assembly", *U.S. Department of State*, September 27, 1993, https://2009-2017.state.gov/p/io/potusunga/207375.htm

уређене демократије су осетљивије на материјалне потребе свог народа. А демократије чине и боље суседе: оне обично не воде ратове једне против других".[470]

Имајући у виду недвосмислену привржености погледу на међународне односе какав заступа либерализам, односно његова варијанта демократског мира, не чуди да се као коначни предлог Лејка и његових колега за нови носећи концепт искристалисало демократско проширење (democratic enlargement). Логика која стоји иза овог слогана, његове одлике и циљеви, најконкретније су изнети у Лејковом предавању на Универзитету Џон Хопкинс 21. септембра 1993, прикладно названом „Од обуздавања ка проширењу". Како примећује Џејмс Д. Бојс (James D. Boys), то ће бити „најсажетија изјава о спољној политици која је произашла из Клинтонове Беле куће током осам година његовог мандата, и која је изложила поглед администрације на свет и како је намеравала да га обликује".[471] Одбацујући у датом тренутку актуелне концепте Фукујаминог краја историје и сукоба цивилизација Самјуела Хантингтона (Samuel Huntington), за Лејка је у питању био период великих могућности за промене. Стога се он залаже да: „Наследник доктрине обуздавања мора бити стратегија проширења - проширења слободне светске заједнице тржишних демократија".[472] Ипак, временом ће сам концепт демократског проширења бити проширен и делимично разводњен, те ће свој формални израз у виду званичне Стратегије националне безбедности дочекати у нешто другачијем облику. Овај документ, које је свака администрација у обавези да редовно подноси Конгресу на основу Голдвотер-Николс закона из 1986.[473] „не само што би требало да усмерава америчку спољну и војну политику већ представља и платформу за комуникацију између администрације председника САД и Америчког конгреса".[474] Његова верзија из 1994, носила је назив „Стратегија националне безбедности заснована на ангажовању и проширењу". Модификација концепта произашла је из различитих погледа на упутност концепта проширења, те је инкорпорирала и Кристоферову неодређенију идеју ангажовања, а омогућена је Лејковим оправданим инсистирањем да је један од главних предуслова за ефикасност администрације одржавање позитивних односе између њених кључних актера и непостојања дубинских унутрашњих сукоба.[475]

У овако постављеној визији америчке спољне политике на крају 20. века, Русија је имала централну и незаменљиву улогу.[476] Јануара 1993, говорећи током саслушања за потврђивање на функцију државног секретара пред Одбором за спољне односе Сената, Ворен Кристофер је скицирао три приоритета за нову администрацију у спољној политици: економски раст, војна снага и подршка демократији. Као примарни изазов који „дотиче својом свеобухватношћу сва три стуба јесте онај да се помогне Русији да се демилитаризује, приватизује, оживи своју економију и развије представничке политичке институције".[477] Стога и помоћ Русији мора ићи у три правца: спровођење економских реформи у циљу транзиције из командне у тржишну економију, техничка помоћ у процесу смањења нуклеарног арсенала и

[470] The White House Office of the Press Secretary, "REMARKS BY ANTHONY LAKE", *The White House*, May 3, 1993, https://clintonwhitehouse3.archives.gov/WH/EOP/NSC/html/speeches/19930503.html
[471] Boys, *Clinton's Grand Strategy*, p. 118.
[472] Anthony Lake, *From Contanment to Enlargement*, John Hopkins University, September 21, 1993, https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015051567645&seq=4
[473] У питању је закон који носи име по сенаторима Беријy Голдвотеру (Barry Goldwater), републиканцу из Аризоне, и Билу Николсу (Bill Nichols), демократи из Алабаме, а којим су уведене свеобухватне реформе у организацију Америчких војних снага и функционисање Пентагона.
[474] Небојша Вуковић, *Сукоб ниског интензитета - Еволуција, карактер и криптоживот једне доктрине*, Медија центар „Одбрана", Београд, 2024, стр. 133.
[475] Лејк је касније оценио термин ангажованост као „прилично млитав, јер је, наравно, било јасно да ћемо бити ангажовани", цитирано према: Boys, *Clinton's Grand Strategy*, p. 325.
[476] George A. MacLean, *Clinton's foreign policy in Russia: from deterrence and isolation to democratization and engagement*, Ashgate Publishing Limited, Hampshire, England, 2006, p. 1.
[477] Warren Christopher, *In the stream of history: Shaping foreign policy for a new era*, Stanford University Press, Stanford, 1998, p. 30.

отклањања нуклеарног материјала (са територија осталих бивших совјетских република), као и јасна јавна подршка за демократске промене.[478] Годину дана касније, Лејк је одржао говор у тинк-тенку Савет за спољне односе, где је недвосмислено подвукао да подршка процесу реформи у бившем СССР (посебно издвајајући помоћ Русији) остаје највиши спољнополитички приоритет.[479] Ове идеје нашле су израз и у поменутој Стратегији националне безбедности 1994. Као три приоритета издвојени су оснаживање безбедности, благостање код куће и промоција демократије.[480] Одељак који се бави демократијом указује на посебну важност Русије:

> „Русија је кључна држава у том погледу. Ако можемо да подржимо и помогнемо консолидацију демократских и тржишних реформи у Русији (и другим новоствореним државама), можемо помоћи да се некадашња претња претвори у регион цењених дипломатских и економских партнера. Поред тога, наши напори у Русији, Украјини и другим државама повећавају вероватноћу даљег смањења нуклеарног наоружања и поштовања међународних споразума о неширењу оружја“.[481]

Дакле, на основу писаних навода и усмених изјава јасно је да је питање стања и перспектива политичко-економског развоја у Русији у знатној мери заокупирало пажњу креатора спољне политике у Вашингтону. Одраз ове преокупације је било и посебно место за Строуба Талбота чија је улога била да се специфично бави државама насталим распадом Совјетског Савеза, на челу са Русијом. Као што ће касније бити објашњено, управо је фокус на Русију и занемаривање других новонасталих држава, нарочито Украјине, била једна од учесталијих критика упућених Клинтоновој администрацији у погледу политике према овом региону, уз претерано ослањање на Јељцина и политички круг мање или више искрено посвећених реформатора окупљен око њега.

Поред тога, важно је приметити да стављање односа са Русијом и допринос њеним унутрашњим реформама у центар спољнополитичке стратегије није искључиво у вези са благодетним ефектима који произилазе из теорије демократског мира и смањивања директних претњи по САД. Уједно, демократска Русија представља повољан фактор у погледу низа различитих америчких интереса. Она је поузданији саговорник у питањима контроле нуклеарног наоружања и спречавања његове пролиферације, као и неопходан партнер за обезбеђивање стабилности у Источној Европи и на Блиском истоку. Посредно, она доприноси и развоју економије и просперитета у самој Америци, омогућавајући смањивање импозантних издатака за одбрану и војску који су били нужни за време Хладног рата. што води преусмеравању тих средстава у друге сврхе. Просперитетна Русија сама може издвајати далеко већа средства за програме денуклеаризације постсовјетског простора. Напослетку, као тржишна економија, она отвара простор за развој трговине и инвестиције за америчке компаније. Исто таком, изостанак успеха по питању трансформације у Русији или напуштање ових циљева доводи до супротних исхода. Политички успон националиста или повратак комуниста, као и евентуално задржавање тековина командне привреде поново од Русије стварају приоритетну безбедносну претњу и опасног ривала, који би изискивао повратак хладноратовској логици и фокусу на питања обуздавања и безбедности, а могућности економског напретка отежала за обе стране. На тај начин и потенцијали које отвара партнерство са Москвом по питању остварења прихватљивих решења у погледу кључних међународних питања и регионалних криза постају пуке недостижне маштарије. Овакво

[478] Ibidem.
[479] Anthony Lake, *Enlargement: Purpose and Practice*, Lake Remarks to the Council on Foreign Relations, December 14, 1993, https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/11514
[480] У односу на Кристоферов говор приликом саслушања, уочљива је замена редоследа првог и другог циља.
[481] The White House, *A national security strategy of engagement and enlargement*, The White House, Washington, DC, 1994, p. 19, https://www.bits.de/NRANEU/others/strategy/nss94.pdf

интегрално посматрање намеће потребу за свеобухватним приступом у политици према Русији и рад са поузданим партнерима унутар ње.

„Ради се о економији, глупане“: приоритетни статус економске трансформације

Круна једног свеобухватног приступа је из угла нове америчке администрације требало да представља далеко значајнија финансијска помоћ од оне коју је определила претходна. Финансијски стимуланс је требало да се састоји од директне помоћи и зајмова из америчких средстава, као и допринос осигурању учешћа других међународних партнера и институција, од којих је најважнији био Међународни монетарни фонд (ММФ). Руководилац програма помоћи новонасталим државама Ричард Морнингстар (Richard Morningstar) је у свом извештају о овим активностима из 1996. истакао три циља:

1. Подстицање изградње демократских институција, владавине права и развоја цивилног друштва;
2. Помоћ у успостављању отворених и конкурентних тржишних привреда и проширивању могућности за трговину и инвестиције;
3. Јачање безбедности САД, новоосамостаљених држава (НИС) и међународне заједнице кроз сарадњу у смањењу претњи и напоре у области нешириења оружја.[482]

Образац којим се Клинтон водио успостављен је већ на првом званичном сусрету са руским парњаком на самиту у Ванкуверу, организованом на инсистирање Јељцина. Овај дводневни билатерални састанак пружио је прилику двојици лидера да успоставе радни однос. Клинтонова амбиција да односи одмах крену улазном путањом била је евидентна кроз инсистирање да се за Русију обезбеде далеко већа средства од цифре коју су његови сарадници првобитно предлагали. Самерс и Талбот су понудили износ од 1 милијарде долара, али Клинтон није био задовољан.[483] Епилог је било у Ванкуверу објављено опредељење укупне своте од 2,5 милијарди долара за регион новонасталих држава, од којих је чак 1,6 милијарди било намењено највећој од њих.[484] Амерички председник је био свестан да је ова импозантна количина новца била тешко замислива као трајни пакет, те је успех своје иницијативе пред Конгресом обезбедио аргументацијом да се ради о једнократној помоћи. Табела 3 показује драматичну разлику у односу на средства издвајана током овог временског периода. Као компензација, одговорност и обезбеђивање средстава за помоћ Русији су пребачени на мултилатерални ниво, у највећој мери на ММФ. Наредни велики корак је наступио у Токију, на самиту министара спољних послова и финансија групације Г7 13. и 14. априла 1993, где су значајно проширене бројчане категорије о којима се говори. Захваљујући иницијативи Американаца, обезбеђено је обећање о импресивних 43,4 милијарде долара мултилатералне помоћи за Русију, од који 15 милијарди чини реструктурирање постојећих дугова, а остатак представља нова средстава. 14,2 милијарде долара издвојено је за подстицање процеса приватизације у Русији, унапређење тржишних механизама и инфраструктуре, као и за олакшавање развоја националне енергетске индустрије и пољопривредног комплекса.[485]

---

[482] Office of the Coordinator of the U.S. Assistance to the NIS, *U.S. Government Assistance to and Cooperative Activities with the New Independent States of the Former Soviet Union,* Department of State, January 1997, pp. 2-3, https://1997-2001.state.gov/regions/nis/96nisrept.pdf

[483] Talbott, *The Russia Hand,* p. 57.

[484] Michael Ross, “$1.6 Billion for Russia Backed in Congress: Foreign Aid: But Clinton Faces a Harder Sell When He Asks Lawmakers for Additional Funding”, *Los Angeles Times*, April 6, 1993. https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1993-04-06-mn-19828-story.html

[485] G7 Information Centre, “Towards the Meeting of Boris Yeltsin, President of the Russian Federation, with the Leaders of the G-7, Naples, Italy July 8–10, 1994”, *G7 Information Centre, University of Toronto*, n.d. https://g7.utoronto.ca/summit/1994naples/russian/4.html

Табела 3: Америчка билатерална помоћ Русији на основу Закона о подршци слободи[486]

Година	Износ (у милионима долара)
1993	86,6
1994	1600
1995	379
1996	100
1997	95
1998	152
1999	167,9
2000	168,1
2001	159

Дакле, као примарни циљ наметнула се економска трансформација Русије. Такав приоритет је стајао у директном контрасту са оним претходне администрација, чија је главна преокупација по овом питању била да Русија наследи и исплати дугове СССР. Водећи архитекта нове америчке стратегије био је Лери Самерс, заједно са својим главним сарадником за ова питања у министарству финансија Дејвидом Липтоном (David Lipton). Као двојица искусних економиста несумњивог ауторитета, имали су легитимитет да кроје оквир за деловање администрације. Иако је Талбот био задужен за општи политички приступ овом региону, а нарочито Русији, његов став је био да у економским питањима препусти вођство људима стручним за ову област. Поред простора који им је дат, Самерс и Липтон су своју визију успешно наметнули и услед чињенице да су имали најразрађенији план и аргументацију како приступити овом амбициозном пројекту, а који их је издвојио у односу на представнике Савета за националну безбедност, Стејт департмента или Пентагона.[487]

Логика која је стајала у самим темељима фаворизовања економске трансформације Русије као најважније карике у политици према региону је заснована на идеји да ће изградња функционалне тржишне привреде довести до настанка одрживе средње класе у овој држави.[488] Управо грађани који њој припадају чине основ за стабилно демократско друштво, будући да њихови приватни интереси и просперитет постају нераскидиво повезани са успостављањем демократских институција, поштовањем људских права и редовним слободним и поштеним изборима који омогућавају смењивост власти. Позитивни ефекти тог процеса ће се из Русије као највеће државе и најјаче економије прелити на остатак региона. Обрнут процес, који би подразумевао давање примата демократском процесу насупрот економском, у администрацији је изазивао забринутост поводом исхода. Услед изостанка демократске традиције у руској политичкој култури и општег хаотичног стања руског друштва, политичке сцене и економије у периоду након распада СССР, креатори политике у Вашингтону су страховали да би демократским путем лако на власт могле доћи странке које би процес реформи врло радо зауставиле. Успех ултранационалиста и комуниста на изборима током 90-их година ове бојазни оправдава. Међутим, ни резултати процеса економских реформи нису довели до трајних промена којима су се у САД надали.

Након првобитно обезбеђених средстава, главно питање је било успоставити дугорочни механизам кроз сарадњу са ММФ. Услед слабих перформанси нових мера које су руски реформатори усвајали, јавио се страх како обезбедити нове зајмове од међународног зајмодавца. ММФ је кроз сарадњу са Самерсом, идејним творцем овог решења, дошао на идеју о успостављању посебног Фонда за системску трансформацију (Systemic Transformation Fund - STF), који је омогућавао добијање зајмова без испуњавања строгих критеријума ММФ и на

[486] Goldgeier and McFaul, *Power and Purpose*, p. 94.
[487] Goldgeier and McFaul, *Power and Purpose*, p. 112.
[488] Marsden, *Lessons from Russia Clinton and US Democracy Promotion*, p. 104.

основу којег је одмах у јуну 1993. Русији одобрен зајам од 3 милијарде долара. Уследила су два велика зајма, заснована на строжим критеријумима фонда. Први, једногодишњи из априла 1995. у вредности од 6,8 милијарди долара, био је други највећи у историји ММФ до тад, након оног одобреног Мексику неколико месеци раније. Други, одобрен у марту 1996, је износио 10,2 милијарде долара кроз трогодишњи период.[489] Оба су била одобрена услед интензивног лобирања и подршке Клинтонове администрације. Поред директне финансијске помоћи, Русија је била корисник и значајних средстава за техничку помоћ и развој капацитета, која су се дистрибуирала преко Америчке агенције за међународни развој (УСАИД). Уз то, УСАИД је обезбеђивала средства за развој знања и капацитета руских експерата кроз програме обуке у САД, као и директно финансирање руских тинк-тенкова.

Са руске стране, спроведен је широк и дубински програм приватизације, који додуше није у потпуности кореспондирао са моделом који су преферирали амерички саветници. Како то објашњавају Џејмс М. Голдгајер (James M. Goldgeier) и Мајкл Макфол (Michael McFaul), Русија никада није усвојила „амерички" модел приватизације. Идејни творци овог процеса, на челу са Анатолијем Чубајсом (Anatoly Chubais):

> „...желели су да спроведу програм по којем би већински удео у приватизованим предузећима поседовали спољни инвеститори, јер би само они могли да дисциплинују менаџере предузећа како би испунили своју „повереничку одговорност за максимизирање богатства акционара". Ова шема је касније кодификована као опција један у програму приватизације из 1992. године. Конгрес народних представника је предложио алтернативну формулу по којој би већинско власништво стекли унутрашњи актери (посебно директори предузећа). Овај модел је постао познат као опција два у програму приватизације из 1992. године. Три четвртине од скоро 100000 компанија које су прошле кроз приватизацију између 1992. и 1994. године изабрале су опцију два, а не више амерички модел власништва садржан у опцији један".[490]

Овај случај указује на ипак прилично ограничене домете америчког утицаја на процесе у Русији. Иако извор консултанта, техничке помоћи и значајних средстава, САД није могла да диригује решења искључиво по својој замисли. У крајњој мери, њих су спроводили доносиоци одлука у Кремљу. У том погледу, индикативно је константно опадање утицаја радикалних реформатора, млађих либералних политичара који су се у великој мери кретали у оквиру идеолошко-вредносних параметара на којима је обитавала већина америчке администрације. Оно указује на другачију, далеко негативнију перцепцију процеса транзиције у руском друштву и на генерални тренд разочарења његовим постигнућима, а које су промене у врху власти рефлектовале, у циљу очувања сопствене популарности, Тако је мало пре почетка Клинтоновог мандата, услед катастрофалног стања руске економије, либерални Гајдар на месту премијера замењен Виктором Черномирдином (Viktor Chernomyrdin), политичарем старије гарде, конзервативнијих становишта и умеренијег ентузијазма за реформе. Гајдаров краткотрајни повратак у владу септембра 1993. окончао се већ у јануару наредне године. Министар финансија Борис Фјодоров (Boris Fyodorov), још један политичар посвећен економским реформама, такође је у јануару 1994. поднео оставку, као и страни консултанти Џефри Сакс (Jeffrey Sachs) и Андерс Ослунд (Anders Åslund).[491] На место водеће личности и главног америчког саговорника за процес економске транзиције у Јељциновом кружоку успон је доживео Анатолиј Чубајс, као готово једини из круга оригиналних реформатора који је остао при врху власти.

---

[489] Nigel Gould-Davies and Ngaire Woods, "Russia and the IMF," *International Affairs* vol. 75, no. 1, 1999, pp. 7-13.
[490] Goldgeier and McFaul, *Power and Purpose*, p. 103.
[491] Michael McFaul, *Russia's unfinished revolution: political change from Gorbachev to Putin*, Cornell University Press, New York, 2001, p. 246; Steven Erlanger, "2 Western Economists Quit Russia Posts," *New York Times*, January 22, 1994, https://www.nytimes.com/1994/01/22/world/2-western-economists-quit-russia-posts.html

Чубајсова улога у процесу приватизације је од почетка била значајна, али је врхунац достигла кроз креирање система „зајмови за деонице“. Кроз овај други талас приватизације су у великој мери обезбеђена средства за Јељцинову кампању за председничке изборе 1996, коју је организовао и водио управо Чубајс. Шема „зајмови за деонице“ је омогућила руским олигарсима да, преко зајмова приватних банака, стекну контролне уделе у власништву великих компанија за делић њихове праве вредности. Као гаранцију за позајмице, олигарси су на аукцијама врло повољно откупили деонице ових компанија. Како влада није могла да врати зајмове након избора, деонице су трајно припале зајмодавцима. Коруптивни елементи су били евидентни, неоспорни и системски, а директна веза између Јељцина и олигарха је подцртана потоњим уласком у владу двојице од њих, Владимира Потанина (Vladimir Potanin) и Бориса Березовског (Boris Berezovsky).[492] Самерс, Липтон и већина међународних и америчких донатора се противила оваквом систему. Ипак, озбиљна критика америчких званичника или покушај да се инсистира на алтернативи није уследио. Због потребе да се осигура Јељцинова даља водећа улога у руској политици и страха да би у случају победе комунистичког кандидата могло доћи до покушаја неке врсте повратка на државну контролу економије и великих предузећа, ова коруптивна шема је окарактерисана као мање зло.

Питање које је такође завредело издвајање значајних новчаних средстава је утемељено у безбедносном контексту. Односи се на наставак финансирања процеса денуклеаризације бивших совјетских република које су сада постале независне од Русије. Кроз Нан-Лугар програм, односно Програм заједничког смањења претњи, министарство одбране које је њиме руководило је за време Клинтонове администрације издвојило 2.6 милијарди долара за његову реализацију. На иницијативу идејних твораца програма сенатора Нана и Лугара и републиканског сенатора из Њу Мексика Пита Доменичија (Pete Domenici), он је проширен амандманом из 1997. тако да поред нуклеарног, обухвати и уништење хемијског и биолошког оружја са територија бивших СССР република. Посвећивање значајне пажње и стабилно финансирање програма је такође и немала заслуга секретара одбране Вилијама Перија који је имао значајну покретачку улогу због свог става да његово ефикасно функционисање представља одбрану другим средствима. Министарство енергетике је такође развило неколико сопствених програма, попут Иницијативе за превенцију пролиферацију и Иницијативе нуклеарних градова. Најзначајнији је Програм материјалне заштите, контроле и пребројавања који је настао из редовних размена и састанака између лабораторија и Министарства енергетике, а требало је да обезбеди и евидентира руске нуклеарне залихе. Његов буџет је 2001 достигао 147 милиона долара.[493]

Промоција демократије, иако навођена као један од приоритета, те у изјавама званичника често истицана у први план, углавном је била подређена интересу одржавања Јељцина на власти, као личности која је гарантовала даље спровођење реформе и континуирано демонстрирала своју посвећеност развијању добрих односа са САД. Изградња демократских капацитета друштва, успостављање функционалних, стабилних институција које транспарентно обављају своја задужења, обука и припремање за спровођење редовних слободних и поштених избора, развој утицајног цивилног друштва које ће имати улогу контролора и партнера властима, представљају области реформи које се нису нашле на листи за значајније финансирање. Илустрације ради, од чувених 1.6 милијарди долара из Ванкувера, само 48 милиона је било намењено промовисању демократије. Посматрано кроз дужу временску визуру, „од укупно 5.45 милијарди долара директне америчке помоћи Русији између 1992. и 1998. године, само 130 милиона долара, односно 2,3 процента, било је намењено програмима који су се директно бавили демократским реформама“.[494] Од улаганог новца, највећи удео је преко УСАИД и Националне задужбине за демократију (НЕД) усмерен ка

[492] Davies and Ngaire Woods, “Russia and the IMF”, p. 14.
[493] Goldgeier and McFaul, *Power and Purpose*, pp. 108-109.
[494] Ibidem, p. 114.

организацијама као што су Међународни републикански институт (ИРИ), Национални демократски институт (НДИ) или Евроазијска фондација. Њихове операције су се бавиле подстицањем развоја политичких партија, пословних удружења, синдиката и грађанских организација, као и промовисањем изборне реформе, владавине права и независних медија.[495]

На основу представљеног је јасно да су далеко највећа средства издвајана за економску трансформацију Русије. Поред значајних буџета којима је УСАИД располагао у ову сврху, мултилатерална помоћ је такође првенствено усмеравана у ову област. Питање смањења нуклеарних претњи је такође било предмет стабилног и редовног финансирања, првенствено јер га је засебним средствима финансирао Пентагон, те се она нису могла лако преусмерити у друге гране. Питање помоћи демократским реформама је, упркос реторици, било постављено врло ниско на листи приоритета, завређујући врло скромне издатке. Свеукупно гледано, акцентовање економске димензије је у многочему логична спољнополитичка манифестација вредносног система којима се Клинтонов политички тим управљао и у домаћој политици. Стамена вера у примат економије и благотворне ефекте међународне трговине која се развија на основу стабилне тржишне привреде била је скопчана са додељивањем приоритетног статуса Русији међу спољнополитичким питањима. Ипак, резултати економских реформи у Русији су, упркос одређеним позитивним периодима које је одликовала ниска инфлација и макроекономска стабилност, у широј перспективи и немалој мери допринели сиромаштву, хиперинфлацији, незапослености и општем слабом нивоу развијености ове државе током последње деценије 20. века. Економски, политички и војно, Русија је током 90-их практично скоро сваке године била слабија него претходне. Како су тада односи са САД били најбољи, у руском јавном мњењу се (не)оправдано створила корелација између лоше унутрашње ситуације и покровитељства САД. Заиста, Клинтонова администрација јесте својим потезима настојала да реформе подстакне и подржи, али су домети њених напора били ограничени, а понекад и контрапродуктивни. Та контрапродуктивност се најчешће спочитавала односу који је администрација успоставила са председником Јељцином.

Пријатељство као стратегија: Клинтон и Јељцин

Током целокупног периода Клинтоновог председниковања, Борис Јељцин је заузимао статус неопходног и неизоставног партнера. Ипак, процене његовог карактера, поузданости и истинске посвећености променама су варирале међу кључним људима председниковог тима. Тони Лејк се издвојио као најсумњичавији и неповерљивији према суштинским мотивима који покрећу председника Русије, као и његовим крајњим циљевима. Из његовог угла, Јељцин се једноставно показао као превише непредвидив, склон опортуним потезима, варљиве посвећености тековинама либералног друштва и у крајњој линији врло отвореним за примену недемократских пракси када је то било у складу са његовим интересима. Лејков сарадник Којт Д. Блекер (Coit D. Blacker) сматра да је саветник за националну безбедност Јељцина и његову клику видео као „силеџије и комунисте који су само црвено одело заменили плавим“.[496] Сам Лејк је касније признао: „Није ми се много свиђао Јељцин“.[497]

Са друге стране, управо је личност која се налазила на челу америчког тима, сам председник Клинтон, био тај који је показивао непоколебљиво покровитељство према Јељцину, као и фундаментално убеђење да је управо овај човек неопходна карика за успех заједничких реформских напора у Русији. Из Клинтоновог угла, Јељцин и он су деловали на основу истих почетних премиса. Према сећању Строуба Талбот: „Бил Клинтон је знао једну велику ствар: по два питања која су представљала *casus belli* Хладног рата - демократија

[495] Goldgeier and McFaul, *Power and Purpose*, p. 116.
[496] Ibidem, p. 121.
[497] Russell L. Riley et al., “Anthony Lake Oral History (2002) - Transcript”, *Miller Center*, May 21, 2002 https://millercenter.org/the-presidency/presidential-oral-histories/anthony-lake-oral-history-2002

наспрам диктатуре у унутрашњој политици и сарадња наспрам такмичења у спољној - он и његов пријатељ Борис Јељцин били су сада, у принципу, на истој страни". Што се тиче самог Талбота, као особе примарно задужене за стратешко обликовање приступа Русији, Јељцин је у почетку представљао персонификацију руске реформе, како је истакао у саслушању за потврђивање на своју функцију 1993.[498] Касније, његова процена је постала нешто више нијансирана. Руског председника је почео да доживљава као оличење контраста и особу коју красе „невероватна решеност и храброст удружене са гротескном недисциплином и неком врстом генијалности за самопонижење", примећујући код њега уједно одлике „природног вође и неизлечивог неспретњаковића".[499] У сваком случају, околности и политичке опције које су егзистирале као реална алтернатива Јељцину подстицале су ослањање на њега без озбиљног разматрања других праваца могућег деловања, као што ће неколико епизода, примарно у вези са изборима у Русији, демонстрирати.

Руска уставна криза 1993.

Прва од њих сачекала је Клинтона и његов тим готово одмах по преузимању дужности. Док се нова америчка администрација уходавала у обављању свог посла, председник Русије се налазио усред озбиљне политичке институционалне кризе. Будући да се свакодневно функционисање политичког живота у Русији у том периоду заснивало на старом Уставу СССР још из времена Леонида Брежњева (Leonid Brezhnev), јасна ограничења надлежности и подела власти били су подвргнути константном преиспитивању кроз одмеравање односа снага извршне, законодавне, па и судске гране власти. Лоша економска ситуација, одсуство демократске традиције и устаљених пракси које дају стабилност партијском животу, те суштински различите визије водећих политичких актера за даљу судбину државе креирали су крајње узаврелу атмосферу и контекст. Сукоб Јељцина са једне стране и Конгреса народних посланика са друге требало је да нађе излаз у компромисном решењу оличеном у референдуму одржаном у априлу 1993. На дан 26. априла 1993, руски грађани одговарали су на четири питања:

1. Да ли имате поверења у председника Руске Федерације, Бориса Н. Јељцина?
2. Да ли подржавате економску и социјалну политику коју од 1992. спроводе председник и влада Руске Федерације?
3. Да ли треба расписати превремене изборе за председника Руске Федерације?
4. Да ли треба расписати превремене изборе за народне посланике Руске Федерације?[500]

У Вашингтону је владао оправдани страх да ће Јељцин, услед непопуларности и неуспеха дотадашњих економских потеза његове владе, убедљиво изгубити референдум, упркос америчкој подршци. Значајни зајмови су обећани у Ванкуверу непосредно пред референдум, а Клинтон је на овом билатералном самиту нарочито нагласио подршку за Јељцина као носиоца реформи и пожелео му да победи.[501] У референдумској кампањи, тим председника Русије имао је помоћ комуникацијских стручњака из САД који су помогли у креирању кампање са слоганом који осликава заједничке преференције за гласање како у Кремљу, тако и у Белој кући: „да, да, не, да". Ипак, Јељцин је преживео предвиђени бродолом будући да су референдумски резултати, изненађујуће, донели већински позитиван став према

[498] PBS Frontline, "Interview – Strobe Talbott", *PBS Frontline*, n.d. https://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/yeltsin/interviews/talbott.html
[499] Talbott, *The Russia Hand*, pp. 185-186.
[500] Marsden, *Lessons from Russia Clinton and US Democracy Promotion*, p. 78.
[501] Serge Schmemann, "SUMMIT IN VANCOUVER: The Overview; Yeltsin Leaves Talks With Firm Support and More Aid", *The New York Times*, April 5, 1993, http://www.nytimes.com/1993/04/05/world/summit-vancouver-overview-yeltsin-leaves-talks-with-firm-support-more-aid.html

прва два питања, као и негативан према трећем. Што се тиче четвртог, иако су збројени гласови претежно били за одржавање ових избора недостајала је неопходна апсолутна већина.[502]

Ипак, овим референдумом постојећа криза је само привремено умирена, али не и решена. Буре барута, у међувремену подгревано дијаметрално различитим предлозима новог устава, експлодирало је на јесен. Два дана након што је Јељцин 21. септембра суспендовао парламент и најавио превремене парламентарне изборе Указом 1400, чланови тог тела су овај потез окарактерисали као државни удар и спровели импичмент председника. За вршиоца председничке дужности прогласили су потпредседника Александра Руцкоја (Alexander Rutskoy), потом се забарикадиравши у зграду Беле куће, седиште Врховног совјета.[503] У ситуацији налик оној из 1991, поново се ауторитет и будућност главног извршног функционера нашла под знаком питања. У Вашингтону се дебатовало како одговорити. Иако је Јељцинов потез био у готово сваком озбиљном тумачењу нелегалан, доносиоци одлука су у вагању поставили посвећеност демократским начелима насупрот прагматичности и дугорочних интереса. Неки саветници су председника упозоравали да се не обавеже у потпуности у својој подршци Јељцину, јер је исход био непредвидив и лако су могли да заврше са Руцкојем и председником Врховног совјета Русланом Хасбулатовом (Ruslan Khasbulatov) као новим саговорницима. Поред тога, колико год постојале нескривене симпатије за извршну власт у овој кризи, није било лако оправдати Јељцинове потезе са тачке гледишта поштовања Устава и начела поделе власти, принципа који у САД имају статус световних божанстава.

Расплет кризе је произашао из напада на (руску) Белу кућу 4. октобра, коју су војне снаге бомбардовале, као одговор на покушај побуњеника да заузму телевизијску станицу Останкино. Резултат је био Јељцинов тријумф, хапшење вођа Руцкоја и Хасбулатова, али и 147 погинулих жртава. Током целокупне кризе, Клинтон је био неумољив. Упркос упозорењима својих сарадника, у изјави од 21. септембра председник САД је своје становиште објаснио на следећи начин: „Као демократски изабрани лидер Русије, председник Јељцин је одлучио да дозволи самом народу Русије да реши ову застој. Верујем да је пут ка изборима за нови законодавни орган у крајњој линији у складу са демократским и реформским курсом који је он зацртао“.[504] Иако је током потоње ескалације ситуације избегавао да успостави директан контакт са Јељцином да би отклонио било какве оптужбе да је потпомагао или усмеравао акције свог руског колеге, одмах по окончању кризе позвао га је да му пренесе своју подршку.[505] Исто тако, Клинтонове изјаве у јавности су биле крајње недвосмислене и нису остављале места сумњи у погледу интерпретације догађаја. За председника САД, исправан правац деловања био је само један, будући да Јељцин: „није имао друге алтернативе осим да покуша да успостави ред“.[506]

Као што је поменуто, непосредно пре избијања кризе Конгрес САД је расправљао о Клинтоновој финансијској помоћи за регион бившег СССР, од којих је за Русију било намењено 1.6. милијарди долара. Потезима који су фактични били још један израз подршке тренутним структурама на власти, Клинтон је пажњу и енергију свог државног секретара Кристофера усмерио ка убеђивању чланова америчког законодавног тела у важност усвајања

[502] Прецизније, на излазност од преко 64%, поверење у председника је исказало 59,9% изашлог становништва, а подршку спровођеној политици дало је 54,3% гласача. За превремене председничке изборе гласало је 48,8%, а за парламентарне 69,1%.
[503] Andrew Felkay, *Yeltsin's Russia and the West*, Praeger Publishers, Westport, 2002, p. 78.
[504] William J. Clinton, "Statement on the Situation in Russia", *The American Presidency Project*, September 21, 1993, https://www.presidency.ucsb.edu/documents/statement-the-situation-russia-0
[505] The White House, "Memorandum of Telephone Conversation: Telcon with President Boris Yeltsin of Russian Federation", *National Security Archive*, October 5, 1993, https://nsarchive.gwu.edu/document/16847-document-05-memorandum-telephone-conversation
[506] Douglas Jehl, "SHOWDOWN IN MOSCOW: U.S. Reaction; Clinton Is 'Foursquare' Behind Yeltsin But Expects Russian Elections Soon", *The New York Times*, October 5, 1993, https://www.nytimes.com/1993/10/05/world/showdown-moscow-us-reaction-clinton-foursquare-behind-yeltsin-but-expects.html

акта који ће ову помоћ одобрити.[507] На крају, како би слика била потпуна, треба скренути пажњу да је тренутак кризе у погледу реакције САД погодовао Јељцину јер је пажња америчке политичке и шире јавности на међународном плану била окренута ка Сомалији. Наиме, уставна криза у Русији се временски преклопила са такозваним инцидентом пада Црног јастреба, када су током окршаја у Могадишу, главном граду ове афричке државе, сомалијски побуњеници оборили три америчка хеликоптера и у борбама нанели озбиљне губитке Американцима.

Иако је уставна криза окончана, парламентарни избори 12. децембра 1993, спојени са референдумом о новом Уставу, скројеном по Јељциновом укусу, донели су нови шок за администрацију у Вашингтону.[508] Очекујући добар резултат реформиста предвођених Јегором Гајдаром, политичком опцијом која је перципирана као најбоља за наставак сарадње, она се нашла затечена сјајним резултатом Владимира Жириновског (Vladimir Zhirinovsky) и његове, готово иронично назване, Либерално-демократске партије Русије. Ова ултранационалистичка странка остварила је најбољи пласман са 21,35% гласова, док се Гајдаров Избор Русије нашао на другом месту са 14,45%. Резултати избора затекли су Гора и Талбота управо на путу за Русију, где је по слетању амерички потпредседник „критиковао (Међународни монетарни) фонд и његове државе чланице због неосетљивости на невоље Руса који су изгубили посао услед оштрих смањења руске војне потрошње“, у импровизованом покушају да објасни изборне резултате.[509] Говорећи о овом питању у Вашингтону неколико дана касније, Талбот је дао чувену оцену да је руском народу „потребно мање шока, а више терапије“, најављујући „интензивне расправе“ о „унапређивању, усмеравању и појачавању наших напора подршке реформама“.[510] Независно од чињенице да је успех референдума о новом Уставу из америчког угла био позитиван резултат, овакав преокрет на партијској сцени представио је слику једног од праваца у којима бу Русија могла да оде, претварањем у ревизионистичку и кивну националистичку силу. Он је уздрмао темеље убеђености у исправност политике према овој држави која је до тад вођена на основу интензивног акцента на економске реформе и транзицију у тржишну привреду западног типа. Са друге стране, још више су учврстили Јељцинов ореол једине кредибилне бране таласу екстремних идеологија које прете Русији.

Први чеченски рат

Међутим, преиспитивање тог стеченог статуса руски председник је редовно реактивирао својим потезима. Ескалација ситуације у Чеченији била је један од њих. Џохар Дудајев (Dzhokhar Dudayev), лидер ове јужне руске републике, прогласио је њену независност још 1991.[511] Слабост руског режима и војске онемогућила је централним властима у Москви да се овим питањем тада позабаве. Међутим, стабилизација која је дошла након победе над кључним политичким противницима у уставној кризи и ратификација новог устава крајем 1993. отворили су простор за адресирање питања статуса Чеченије. Руска офанзива, чији је

[507] Michael Ross, “Senate Includes $2.5 Billion for Russia in Aid Bill: Legislation: Action comes one day after Clinton’s call to help Yeltsin. Total package comes to $12.5 billion”, *Los Angeles Times*, September 24, 1993, https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1993-09-24-mn-38503-story.html

[508] Детаљну анализу различитих аспеката ових избора потражити у радовима тематског зборника: Peter Lentini (ed.), *Elections and Political Order in Russia: The Implications of the 1993 Elections to the Federal Assembly*, Central European University Press, Budapest, 1995.

[509] Steven Erlanger, “Russian Premier Assails Reformers in Cabinet for 'Poorly Thought-Out Experiments'“, *The New York Times*, December 19, 1993, https://www.nytimes.com/1993/12/19/world/russian-premier-assails-reformers-in-cabinet-for-poorly-thought-out-experiments.html

[510] Elaine Sciolino, “U.S. IS ABANDONING 'SHOCK THERAPY' FOR THERUSSIANS”, *The New York Times*, December 21, 1993, http://www.nytimes.com/1993/12/21/world/us-is-abandoning-shock-therapy-for-therussians.html

[511] Руске снаге су чеченског лидера елиминисале у ракетном нападу 21. априла 1996, неколико месеци пре окончања ратних дејстава. За детаљнију обраду руско-чеченских сукоба, видети више у: Richard Sakwa (ed.), *Chechnya: From Past to Future*, Anthem Press, London, 2005; Carlotta Gall and Thomas de Waal, *Chechnya - A Small Victorious War*, Pan Books, London, 1997.

циљ био да републику поврати под контролу центра, започела је у децембру 1994. Иако војно-технички надмоћне, руске трупе нису успеле да заузму целокупну чеченску територију. Сукоб је трајао све до Хасавјуртског споразума потписаног 31. августа 1996. којим су борбе окончане, а који је уследио убрзо након што су сепаратисти приморали руску војску на повлачење и поново заузели главни град Грозни.[512] За Клинтона и његову администрацију, ескалација сукоба у Чеченији и начин на који је он вођен из центара моћи у Москви, а који су довели до бројних оптужби за кршење људских права и ратне злочине руских оружаних снага, представљали су нову кап у све пунијој чаши америчко-руских односа.

Као и у претходном случају, уопштено гледано је одговор Вашингтона била свесрдна подршка Јељцину да реши питање које се искључиво може третирати као интерна руска ствар. Никаква озбиљна разматрања о признавању сепаратистичке чеченске републике Ичкерије и оспоравању права Москве да решава питања сопственог територијалног интегритета и суверенитета се нису одвијала.[513] Ипак, за део администрације је у датој ситуацији постајао све упитнији метод, а не разлог за руску интервенцију. Ове резерве су примарно исказивали државни секретар Кристофер, који је још у Картерово време градио стаж у питањима људских права, као и саветник за националну безбедност Лејк. Лејков став најбоље описују изјаве дате почетком априла 1996. За почетак, подвукао је да „подржавамо територијални интегритет Русије и противимо се покушајима да се употребом силе мењају међународне границе“.[514] Међутим, направљена је и важна паралела: „Противимо се тероризму у свим његовим облицима, али се такође - снажно - противимо средствима која Руси користе“. У наставку је додао и да је широка и неселективна употреба силе у Чеченији од стране Русије „пролила превише недужне крви и подрила подршку Русији“.[515]

Са друге стране, сам амерички председник се поново показао као најлојалнији Јељцинов присталица. Из његовог угла, оправдавање акција руских трупа није било засновано само на поштовању основних права и функција које једна држава има, већ је осећао потребу да им да и вредносни кредибилитет који далеко надилази ове темеље. Говорећи пред новинарима током своје посете Москви априла 1996, Клинтон је направио паралелу између руских операција у Чеченији и Америчког грађанског рата, индиректно указавши и на сличност позиције Јељцина и Линколна: „Подсетио бих вас да смо и ми некада имали грађански рат у нашој земљи, у којем смо, сразмерно броју становника, изгубили много више људи него у било ком рату 20. века - због начела за које је Абрахам Линколн дао свој живот, да ниједна држава нема право да се повуче из нашег савеза“.[516] На овај начин, Клинтон је, из визуре америчког политичара, али и за потребе америчке јавности, потезима Русије подарио највећи могући морални легитимитет. Уз то, позиција америчког председника налазила се у нарочитом контрасту са оном коју су заузели европски савезници. Њихов став прецизно осликава тадашњи став Европске уније која „најоштрије осуђује злочине над цивилима који представљају кршење основних људских права“ уз позив да „руске власти окончају насиље над становништвом“.[517]

---

[512] Richard Sakwa, “Introduction: Why Chechnya?”, in: *Chechnya: From Past to Future*, edited by Richard Sakwa, Anthem Press, London, 2005, p. 9.
[513] Goldgeier and McFaul, *Power and Purpose*, p. 139.
[514] Kevin Foley, “White House Welcomes Chechen Development”, *Radio Free Europe/Radio Liberty*, April 9, 1996, https://www.rferl.org/a/1080251.html
[515] Ibidem.
[516] Paul Basken, “Clinton supports Yeltsin on Chechnya”, *UPI*, April 21, 1996, https://www.upi.com/Archives/1996/04/21/Clinton-supports-Yeltsin-on-Chechnya/9620830059200/
[517] Svetlana Savranskaya and Matthew Evangelista, “Chechnya, Yeltsin, and Clinton: The Massacre at Samashki in April 1995 and the US Response to Russia’s War in Chechnya”, *National Security Archive*, April 15, 2020, https://nsarchive.gwu.edu/briefing-book/russia-programs/2020-04-15/massacre-at-samashki-and-us-response-to-russias-war-in-chechnya

Руски председнички избори 1996.

Прелазак из 1995. у наредну годину фокус је вратио на терен изборног надметања. До нових парламентарних избора 17. децембра 1995. популарност Жириновског је знатно опала и он је остварио драматично слабији резултат, освојивши готово двоструко мањи проценат гласова – 11,18%. Међутим, обесхрабрујући тренд слабих резултата партија блиских председнику Јељцину, у овом случају „Наш дом - Русија“ предвођене актуелним премијером Виктором Черномирдином, није нестао. Ова странка стекла је поверење неубедљивог броја гласача, који су у процентуалном исказу износили 10,13%. Насупрот њима, главни добитник избора је дошао са екстремне левице уместо деснице. Комунистичка партија је освојила импресивних 22,3% гласова, постигавши тако резултат бољи него две већ поменуте странке заједно. У вашингтонским круговима, ова лебдећа утвара проказане и наводно побеђене идеологије доживљена је као нарочита опасност имајући у виду предстојеће председничке изборе 1996. Управо су они означили кулминацију Клинтонове подршке Јељцину. Говорећи о овим изборима, амерички председник је једном приликом изјавио да Јељцин и његови сарадници реформисти „представљају будућност, и надамо се да ће руски народ гласати за будућност“.[518] Међутим, не само да су даване конкретне изјаве попут ове, које су актуелног носиоца извршне власти у Русији означавале као предводника пута у просперитетну будућност, већ се отишло и корак даље. Председник Клинтон је извршио утицај на ММФ и издејствовао одобравање помињаног зајма ове међународне институције за Русију у висини од 10.2 милијарде долара у току трогодишњег периода, укључујући 4 милијарде долара у првој години. Критике система „зајмови за деонице“ су изостале упркос његовом евидентном коруптивном карактеру, а дискусије о питању НАТО проширења свесно одлагане за после избора.[519]

Свакако најспецифичнији потез било је ефективно укључивање у Јељцинову изборни кампању преко посредника. Јељцинов главни амерички саветник у изборној кампањи био је Ричард Дрезнер (Richard Dresner). Он је одржавао директне везе са Диком Морисом (Dick Morris), блиским сарадником и саветником председника Клинтона, којег је обавештавао о развоју ситуације у Русији. Користећи ову двоструку посредничку линију, амерички председник је актуелном руском шефу државе преносио савете и предлоге за кораке у председничкој изборној трци. Клинтон није о овоме обавестио остале чланове администрације, осим Гора и Бергера, а Морис се са председником дотицао ових питања искључиво без присуства Талбота и Лејка.[520] Кристофер, који такође није био упућен у постигнути аранжман, је сазнавши за њега у два наврата интервенисао да се оконча, у чему је имао успеха.[521] Колика је улога отворене и прикривене Клинтонове подршке Јељцину имала утицаја на изборни резултат није лако поуздано утврдити. У сваком случају, исход је био нови мандат за Јељцина који је, обезбедивши подршку трећепласираног кандидата из првог круга Александра Лебеда (Alexander Lebed), у другом кругу победио лидера комунистичке партије Генадија Зјуганова (Gennady Zyuganov). Иако победник на изборима, Јељцин је у свој други мандат ушао знатно ослабљеног здравља и личних капацитета услед низа срчаних проблема и инфаркта срца који је доживео између првог и другог круга гласања.[522]

Овај низ епизода илуструје конзистентност подршке Јељцину која је постојала у Вашингтону. Нису сви учесници процеса доношења одлука имали подједнако позитивно

[518] John M. Broder, “Clinton Rejects Calls to Extend Bosnia Mission”, *Los Angeles Times*, May 24, 1996, https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1996-05-24-mn-7877-story.html
[519] Goldgeier and McFaul, *Power and Purpose*, p. 152.
[520] Ibidem, p. 154.
[521] James S. Young et al., “Warren Christopher and Strobe Talbott Oral History – Transcript”, *Miller Center*, April 15-16, 2002, https://millercenter.org/the-presidency/presidential-oral-histories/warren-christopher-and-strobe-talbott-oral-history
[522] Marsden, *Lessons from Russia Clinton and US Democracy Promotion*, p. 89.

мишљење о руском председнику. Управо је са тог аспекта поверење које је имао код самог Клинтона било значајно и показало се истрајно све до одласка оба лидера са политичке сцене почетком новог миленијума. Критике су се јављале у већој или мањој мери због низа потеза руске администрације, али су увек заузимале секундарно место и никада нису суштински доводиле у питање посвећеност сарадњи са Јељцином и његовим сарадницима. Штавише, однос поверења је директно развијан од највишег нивоа па на доле. Тако су изузетно функционалан радни однос успоставили потпредседник Ал Гор и премијер Виктор Черномирдин, захваљујући редовним контактима остваривaним кроз састанке Гор-Черномирдин комисије. Слично њима, још један нарочит и редован канал комуникације успостављен је између Талбота и његовог парњака са руске стране, заменика министра спољних послова Георгија Мамедова (Georgiy Mamedov).[523]

Више од свега осталог, одсуство алтернативних кредибилних опција које би заврђивале подршку Беле куће играло је вероватно пресудну улогу. Иако су неки други политичари, попут врло либералног Григорија Јавлинског (Grigory Yavlinsky) идеолошки више кореспондирали са ставовима о слободном тржишту, демократији и улози Русије у свету који су владали у Вашингтону, његов низак ниво популарности и слаби резултати на изборима стварали су непремостиве препреке при сваком реалистичном процењивању стања. Са друге стране, редовни одлични изборни резултати политичара са крајњих тачака оба идеолошка пола указивала су на за САД узнемиравајуће склоности бирачког тела у тек настајућем руском демократском контексту. Једноставно гледано, Американци нису могли да прекрајају и преобликују политички живот у Русији према својим нахођењима, већ да играју са картама и партнерима који су им додељени, односно да свој ограничени утицај покушају да користе у врло јасно дефинисаним оквирима. Како сведочи Фуерт: „Никада није постојало време када је било могуће утврдити, ако желите реформе у Русији, за кога бисте навијали осим за Јељцина“.[524] Овакав закључак се оправдано формира када се узму у обзир околности које су владале на руској политичкој сцени 90-их година, као и став руске јавности најнепосредније исказиван кроз више изборних циклуса. Уједно, политика администрације, мотивисана управо овим постулатом, истовремено је учвршћивала у пракси Јељцинову позицију јединог кредибилног партнера, на тај начин креирајући својеврсно самоиспуњавајуће пророчанство.

Кључна међународна питања током првог Клинтоновог мандата: постсовјетски простор, спречавање нуклеарне пролиферације и Босна и Херцеговина

Иако критикована да је њен приступ руском председнику ништа мање пристрастан, субјективан и неефикасан него онај који је Буш имао према Горбачову, Клинтонова администрација је остварила постигнућа у неколико важних међународних тема кроз сарадњу са Јељцином. Када је једном приликом понудио савет како водити политику према Русији Талботу и службеници Савета за националну безбедност задуженој за бивши СССР Тоби Гати (Toby Gati), бивши председник Никсон је сумирао важност сарадње са руским председником кроз следећи аргумент: „Главна ствар је да Јељцин не жели да буде наш непријатељ“.[525] Кроз низ конкретних спорних питања током два Клинтонова мандата, ова процена се предоминантно показала као тачна.

[523] Ibidem, p. 64.
[524] Goldgeier and McFaul, *Power and Purpose*, p. 121.
[525] Talbott, *The Russia Hand*, p. 46.

Повлачење руских трупа из балтичких држава

Неке од првих прилика за постизање резултата у питањима од значаја за САД, а у којима је неопходна била сарадња Русије, тицале су се разрешавања бројних проблематичних тачака произашлих из убрзаног процеса распада Совјетског Савеза. Можда најакутнији проблем јесте било повлачење преосталих руских трупа из држава Балтика. Иако су често груписане заједно, а тако су се и позиционирале по овом питању према Москви у почетку, три балтичке државе су имале свака своје одлике и различите спорне аспекте овог питања. Последично, такво чињенично стање је условило неједнак однос руске стране и раздвајање процеса. Из америчког угла, услед јаког балтичког лобија у Конгресу, захваљујући утицајном и бројном становништву у САД пореклом из овог региона, одлазак руских војника је био предуслов за несметану сарадњу и помоћ у процесу руских реформи.[526] Својеврсни образац је пружило решење постигнуто између Литваније и Русије. Њихови министри одбране су 9. септембра постигли договор о повлачењу руских трупа у целости закључно са 31. августом 1993. Упркос одређеним несугласицама и различитим интерпретацијама, споразум је реализован до задатог рока. Међутим, литванска ситуација је била најмање спорна. Руска мањина у овој држави је била процентуално мања од друге две (9,4% становништва) и третирана боље него у Летонији (34%) и Естонији (30%).[527] Поред тога, релативно добри односи су за Русију били важни због приступа Калињинградског области, ексклави која је управо Литванијом раздвојена од матице.[528]

У случају Летоније, кључно питање је било у вези са руским даљим коришћењем радарске базе Скрунда, која је током совјетског периода била витална за рана упозорења о потенцијалним надолазећим балистичким ракетама. Преговори две стране нису донели никакав значајан резултат током 1993. За Естонију, главни проблем је представљао будући статус базе за нуклеарне подморнице Палдиски и положај совјетских војних пензионера руског порекла. Руско-естонски преговори су доживели тотални колапс у марту 1994. када је Москва саопштила да ће сама одлучити о динамици повлачења трупа, незадовољна естонским позицијама о кључним спорним тачкама.[529]

Клинтон се лично ангажовао око ових питања и одиграо значајну посредничку улогу са циљем одмрзавања процеса. За почетак, на самиту у Ванкуверу Јељцин је навео важан проблем стамбеног смештаја за повучене руске војнике, за шта је амерички председник нашао разумевање и понудио да САД обезбеди део средстава за ову намену. У Токију је договор финализован и подразумевао је да ће САД изградити 5000 смештајних јединица у вредности од 165 милиона долара. Даље, кроз преговоре са летонским руководством, амерички стручњаци су израдили компромисно решење према којем би Руси задржали контролу и коришћење базе Скрунда још четири године након повлачења трупа, уз додатних 18 месеци да базу демонтирају. У договору са саветником за националну безбедност Тонијем Лејком, Клинтон је преузео необичну улогу директног преносиоца поруке, на основу закључка да ће својим ауторитетом одобровољити Јељцина. И заиста, током посете Москви за други билатерални самит двојице лидера, амерички председник је осигурао пристанак свог руског парњака за овакав оквир, што је према Лејку био један од кључних циљева самита.[530] Јељцин

[526] Снага овог лобија је оличена у његовом главном успеху: америчко непризнавање три балтичке републике као дела Совјетског Савеза током целокупног постојања ове државе.
[527] Dimitri Trenin, "Russian-Baltic relations: a decade after separation", *Die Beziehungen zwischen Russland und den Baltischen Staaten*, no. 23, 1999, pp. 1-7; Sven Gunnar Simonsen, "Compatriot Games: Explaining the 'Diaspora Linkage' in Russia's Military Withdrawal from the Baltic States", *Europe-Asia Studies*, vol. 53, no. 5, 2001, p. 776.
[528] John R. Beyrle, *Case Study: The Withdrawal of Russian Military Forces from the Baltic States*, National War College, Washington DC, 1996, pp. 8-9.
[529] Ibidem, p. 13.
[530] The White House, "Memorandum for the President, From: Anthony Lake - Your Visit to Moscow", *National Security Archive*, December 31, 1993, https://nsarchive.gwu.edu/document/30913-document-1-memorandum-president-anthony-lake-your-visit-moscow-december-31-1993-sec

и летонски председник Гунтис Улманис (Guntis Ulmanis) су у Москви 30. априла потписали споразум о повлачењу руских трупа са роком од 31. августа 1994. као и посебан споразум који је озваничио постигнути договор о спорној радарској бази.[531]

Отворено је остало још питање Естоније. Администрација је оштро критиковала руску декларацију из марта 1994. којом се повлачи из преговора. Са друге стране, успех посредовања у случају Летоније је ободрио америчког председника да се директним ангажовањем сличан исход може постићи и за естонску ситуацију. Клинтон је договор направио са председником Естоније Ленартом Меријем (Lennart Meri) на састанку у Риги 6. јула, где је добио писмо са предлозима које је требало да преда Јељцину у Напуљу на самиту Г7, заказаном за период од 8. до 10. јула 1994. Иако је Јељцин позитивно реаговао на предлоге елабориране у писаној форми, на заједничкој конференцији америчког и руског председника дошло је до озбиљног размимоилажења. Задовољан постигнутим, Клинтон је превише самоуверено покушао да свог „пријатеља Бориса“ наведе на јавно обавезивање кроз констатацију да верује да „су разлике између две стране сужене и да се у блиској будућности може постићи договор како би трупе могле да се повуку до краја августа“. Уследио је хладан туш. Јељцин је одговарајући на питање да ли ће се трупе повући до тог датума једноставно одговорио „не“ (nyet), уз опаску да је то лепо питање које му се свиђа „јер му омогућава да каже не“.[532] Како би спасао ситуацију, Клинтон му је неколико дана касније послао писмо позивајући га да се састане са естонским колегом.

И заиста, упркос Јељциновом театралном одбијању, руско-естонски разговори су током јула кроз низ састанака остварили позитиван напредак, кулминирајући целодневним преговорима на највишем нивоу у Москви 26. јула. Постигнуто решење је укључивало социјалне гаранције за руску мањину у Естонији, повлачење руских трупа до 31. августа, а неколико дана касније је посебним споразумом усаглашен и период од 13 месеци за постепено руско демонтирање базе Палдиски. Овим је, уз значајан утицај америчког усмеравања процеса окончано питање о којем је, говорећи о раним приоритетима администрације, Талбот имао да каже следеће: „Био је један састанак са председником веома рано на ком смо разговарали о Балтику. И тада смо идентификовали повлачење руских трупа из Балтика као изузетно важно, упоредиво са циљем извлачења руских нуклеарних оружја из Украјине“.[533]

Денуклеаризација Украјине

Управо је овај други циљ, уклањање нуклеарног наоружања из Украјине, преостало као кључно питање на постсовјетском простору за америчку администрацију, а захтевало је немалу помоћ руске стране. Срећом по овај процес, америчко-руски интереси су у овом домену били саморазумљиво компатибилни и готово стопроцентно комплементарни. Насупрот позицијама Вашингтона и Москве налазио се Кијев, где су украјински лидери, како они из извршне, тако и законодавне гране власти, све више преиспитивали олако одрицање од нуклеарног арсенала који се нестанком СССР нашао на територији њихове државе. Кроз напоре претходне, Бушове администрације, нарочито државног секретара Бејкера, креиран је режим који је ово питање решавао, а укључивао је и приступање Украјине, Белорусије и Казахстана уговорима СТАРТ 1 и НПТ, на основу Лисабонског протокола. Међутим, Украјина је поново отворила питања

[531] Beyrle, *Case Study: The Withdrawal of Russian Military Forces from the Baltic States*, p. 18.
[532] William J. Clinton and Boris Yeltsin, “The President's News Conference With President Boris Yeltsin of Russia in Naples”, *The American Presidency Project*, July 10, 1994, https://www.presidency.ucsb.edu/documents/the-presidents-news-conference-with-president-boris-yeltsin-russia-naples; Ruth Marcus, “Yeltsin: Estonia troops won't leave by August”, *Washington Post*, July 10, 1994, https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1994/07/11/yeltsin-estonia-troops-wont-leave-by-august/ec0d7565-46d7-4126-bacb-2fa5cde5caba/
[533] Beyrle, *Case Study: The Withdrawal of Russian Military Forces from the Baltic States*, p. 15.

динамике исплата помоћи, обавезујуће природе Лисабонског протокола и гаранција за своју безбедност.

Још током председничке транзиције, одлазећи државни секретар Лоренс Иглбергер, који је заменио Бејкера у последњим месецима администрације, сугерисао је свом наследнику да денуклеаризација три државе (Украјине, Белорусије и Казахстана) мора бити један од приоритета.[534] И заиста, тим 41. председника је овом питању приступио са дужном пажњом. Процес се неометано одвијао у Белорусији и Казахстану, а са Украјином је прво покушана примена оштрог приступа кроз притиске. Незадовољни постигнутим, амерички доносиоци одлука су убрзо штап заменили шаргарепом. Уступци су подразумевали смишљање привременог решења названог „рана деактивација" које подразумева скидање бојевих глава са ракета, али без испоруке Русији зарад њиховог уништења, те раздвајање исплате финансијске помоћи од ратификације и приступања мултилатералним споразумима уколико Украјина почне да спроводи „рану деактивацију".[535] Ове модификације су изнете приликом низа посета америчких званичника, од Талбота, преко секретара одбране Аспина, па до државног секретара Кристофера, и донеле су уочљив напредак. Тако је Кристоферов боравак у Украјини крајем октобра 1993. резултовао обећањем америчког државног секретара о нових 155 милиона долара економске помоћи за наредну годину и уговором о исплати 175 милиона долара кроз Нан-Лугар програма за демонтирање СС-19 интерконтиненталних балистичких ракета.[536]

Ако је америчка страна играла доброг полицајца, онда су Руси преузели улогу лошег. Украјинско-руски преговори, вођени упоредо, довели су до Масандра споразума, чије потписивање је у августу 1993. пропало због различитих интерпретација две стране о украјинским обавезама на основу уговора СТАРТ 1. Руски притисак на Украјину је повећан почетком новембра изменом нуклеарне доктрине, која у новоусвојеној верзији није више садржала децидан став да Русија неће прва употребити нуклеарно оружје. Како је руски министар одбране Павел Грачев објаснио (Pavel Grachev), према новој доктрини Русија се одриче употребе нуклеарног оружја против било које ненуклеарне државе која је потписала НПТ уговор и није савезник нуклеарне државе.[537] За Кијев је ова измена деловала као директна претња. Украјинска Рада је средином истог месеца ратификовала СТАРТ 1 и Лисабонски протокол, али је остала при тумачењу да његова ограничења покривају само део украјинског нуклеарног арсенала и да држава није у обавези да приступи НПТ. Паралелни правци преговарања између Кијева и Вашингтона, односно Кијева и Москве, евидентно нису могли довести до успеха у три кључне димензије, а то су биле: компензација Украјини за високообогаћени уранијум испоручиван Русији, руска помоћ у одржавању и обезбеђивању бојевих глава уклоњених са ракета СС-24 и безбедносне гаранције за Украјину.[538] Као могући излаз из застоја Американци су предложили интегрисање преговарачких процеса.

Први конкретни кораци овог новог приступа направљени су, као што се често показало током 90-их година, кроз редовне консултације две стране у формату Гор-Черномирдин комисије. Два функционера и њихови тимови су се сусрели у Москви 15. и 16. децембра 1993, а потом је део америчких и руских званичника, заједно са тада још увек замеником секретара одбране Вилијамом Перијем отпутовао у Кијев да украјинску страну приволи ка решењу. Пери је у новој администрацији преузео Бејкерову улогу особе специфично посвећене овом питању, сматрајући је од виталног интереса за САД. Обећавајући исход ових разговора отворио је

[534] Eugene M. Fishel, *The Moscow Factor - US Policy toward Sovereign Ukraine and the Kremlin*, Harvard University Press, Cambridge, MA, 2022, p. 89.
[535] James Goodby, *Europe Divided: The New Logic of Peace in U.S.-Russian* Relations, US Institute of Peace, Washington DC, 1998, p. 81.
[536] Leon V. Sigal, *Hang Separately: Cooperative Security between the United States and Russia, 1985-1994,* Century Foundation, New York, 2000, p. 264.
[537] Ibidem.
[538] Goodby, *Europe Divided*, p. 85.

простор за дводневни трилатерални састанак у Вашингтону почетком јануара 1994. којим је председавао Строуб Талбот. САД се обавезала да од Русије купи високообогаћени уранијум у вредности од 60 милиона долара и да овај новац уплати унапред. Овим средствима је руска страна потом могла да плаћа Украјини компензацију за достављање високообогаћеног уранијума уклањаног са њене територије.[539] Иако су опште контуре договорене, остала је потреба утаначивања детаља и званичних потписа на највишем нивоу. Прилику је представљао већ поменути самит два лидера у Москви 13. и 14. јануара 1994. На путу за руски главни град, Клинтон је морао да слети у Кијев 12. јануара и у кратком сусрету уприличеном на аеродрому убеди украјинског председника Кравчука да им се придружи у Москви и потпише споразум. Поред јавног документа потписаног другог дана самита, размењен је и низ тајних писама којима су регулисани различити елементи договора. Епилог је, поред средстава која је определила америчка страна, укључивао и потврду посвећености Украјине да приступи НПТ, обавезу Русије и Украјине да деактивирају све своје СС-24 у року од десет месеци, као и обећање Украјине да ће све бојеве главе пребацити Русији у року од три године.[540]

Једина преостала спорна тачка биле су безбедносне гаранције Украјини. Гаранције које је влада САД била спремна да понуди биле су оне наведене у тексту Завршног акта из Хелсинкија и гаранције НПТ, али без било каквог вишег нивоа обавезивања. Велика Британија је била спремна да понуди иста уверавања.[541] Иако ово за Украјинце није било довољно, реалност их је приморала да се воде логиком пословице боље „врабац у руци, него голуб на грани“ и да прихвате понуђено. Рада је у фебруара безусловно ратификовала СТАРТ 1, а у новембру гласала за приступање Уговора о неширењу нуклеарног оружја. На церемонији у Будимпешти 5. децембра 1994, у оквиру Конференције о европској безбедности и сарадњи (КЕБС) СТАРТ 1 је ступио на снагу, а потписан је и посебан меморандум којим се гарантује безбедност Украјине (као и Белорусије и Казахстана), од стане САД, Русије и Велике Британије, а који ће посебно добити за значају две и по деценије касније.[542] Епилог целокупних преговора, постигнутих договора и њихове имплементације била је чињеница да је 1. јуна 1996. последња бојева глава из Украјине транспортована у Русију.[543]

Руска продаја технологије Индији и Ирану

Важно је имати у виду да питање спречавања нуклеарне пролиферације није дотицало америчку политику према Русији само на географском простору бившег СССР. Постојала је врло реална могућност да Русија, услед поседовања вишка знања и ресурса у области (цивилне и војне) нуклеарне енергије, а у акутној потреби за финансијским средствима и у турбулентном процесу редефинисања своје међународне улоге, потражи нове партнере којима ће продавати своју експертизу или материјале за развој нуклеарног програма. Први случај у којем је ова могућност из хипотетичке сфере прешла у реалност били су руски уговори о купопродаји криогеничких ракетних мотора и технологије са Индијом. На основу закона из 1989. који су спонзорисали сенатори Џон Макејн (John McCain), републиканац из Аризоне, и управо Ал Гор, предвиђена је могућност увођења санкција компанијама и државама које учествују у трговини или развоју ракета дугог домета способних да носе оружје за масовно уништење, оодносно за непридржавање неформалног Режима контроле ракетне технологије који су установиле државе Г7 групе са циљем спречавања пролиферације.[544] Русија се због уговора са Индијом нашла врло близу санкција још на пролеће 1992. за време претходне администрације, али их Буш Старији није увео како би Русија била квалификована за помоћ кроз Закон о подршци слободи.

[539] Goodby, *Europe Divided*, p. 87.
[540] Sigal, *Hang Separately*, p. 266.
[541] Goodby, *Europe Divided*, p. 88.
[542] Fishel, *The Moscow Factor*, p. 113.
[543] Sigal, *Hang Separately*, p. 267.
[544] Goldgeier and McFaul, *Power and Purpose*, pp. 161-162.

Администрација његовог наследника нашла се пред сличном дилемом. Одговор председниковог тима била је лепеза примамљивих подстицаја руској страни који су играли улогу својеврсне награда за отказивање овог уговора. Они су се односили на питања комерцијалних свемирских лансирања и на сарадњу кроз учествовање руске стране у Међународној свемирској станици.[545]

Потреба брзог решавања овог питања нераскидиво је била повезана са судбином иницијативе о оснивању Гор-Черномирдин комисије. Њено стварање предложио је руски министар спољних послова Андреј Козирјев (Andrei Kozyrev) у Ванкуверу, а иако је временом прерасла у канал за сарадњу и редовну комуникацију у погледу низа области, њена првобитна намена је била управо фокус на питања енергетике и свемира. Њен први састанак, планиран за јул 1993, одложен је за септембар услед немогућности постизања договора.[546] Руска страна је инсистирала да питања комерцијалних свемирских лансирања и учешћа у Међународној свемирској станици буду тема првих разговора, док је амерички тим као предуслов поставио укидање спорног уговора са Индијском организацијом за свемирска истраживања. САД су 25. јуна објавиле да уводе санкције за две руске фирме због кршења Режима контроле ракетне технологије, али да ће примена бити одложена до 15. јула, остављајући на тај начин простор да се договор постигне уочи или током самита Г7 у Токију.[547] Талбот и Фуерт су са својим сарадницима посетили Москву почетком јула, а кроз састанак са Јељцином и нарочито замеником премијера Мамедовим, обриси решења су се искристалисали. Русија је пристала да приступи Режиму контроле ракетне технологије и замрзне уговор са индијским партнерима, али је захтевала да добије транзициони период за потпуно повлачење. Овакав приступ је био прихватљив америчкој страни која је у практичном погледу добила оно што је желела. Коначни договор, постигнут 14. јула 1993, дан пред истека рока, а додатно потпомогнут разговорима два лидера у Токију, садржао је још један компромис: Русија ће реализовати продају криогеничких ракетних мотора али не и трансфер ове технологије. Тако је омогућено да први састанак Гор-Черномирдин комисије резултује успехом и меморандумом о разумевању који предвиђа сарадњу две стране у свемиру.[548]

Други случај је по својим последицама био далеко дугорочнији. У питању је улога Русије у развоју иранског нуклеарног програма. Како Робер Џ. Ајнхорн (Robert J. Einhorn) и Гери Семор (Gary Samore) оцењују „Ово питање постало је један од најспорнијих и најфрустрирајућих билатералних проблема између Вашингтона и Москве током Клинтонових година, трошећи огромне количине времена и енергије, уз само ограничене резултате“.[549] Током првог председничког мандата бившег гувернера Арканзаса, кључна спорна тачка била је улога Русије у изградњи нуклеарног реактора Бушер у Ирану. Првобитно грађено уз асистенцију Западне Немачке, која је нагло прекинута након Иранске исламске револуције, ово постројење је ушло у нову фазу конструкције уз помоћ учешћа руске технологије. Упркос америчким страховима да природа иранског нуклеарног програма није искључиво цивилна, Москва је инсистирала да има право да продаје своје знање и технологију на исти начин на који то чини и САД, као и да се Техеран придржава обавеза из Уговора о нешириењу нуклеарног наоружања.[550]

---

[545] R. Jeffrey Smith and Daniel Williams, “U.S., Russia Settle Dispute on Selling Rocket Engines, Technology to India”, *Washington Post*, July 16, 1993, https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1993/07/17/us-russia-settle-dispute-on-selling-rocket-engines-technology-to-india/e11b70d8-55d2-4602-bb43-0c0f9965eef5/

[546] Michael R. Gordon, “U.S. Sets Penalty for Russian Firms”, *The New York Times*, June 25, 1993, https://www.nytimes.com/1993/06/25/world/us-sets-penalty-for-russian-firms.html

[547] Deborah A. Ozga, “A Chronology of the Missile Technology Control Regime”, *The Nonproliferation Review*, vol. 1, no. 2, 1994, p. 88.

[548] Goldgeier and McFaul, *Power and Purpose*, p. 165.

[549] Robert J. Einhorn and Gary Samore, “Ending Russian assistance to Iran's nuclear bomb”, *Survival: Global Politics and Strategy*, vol. 44, no. 2, 2002, p. 52.

[550] Ibidem, p. 53.

Међутим, откриће почетком 1995. о тајним деловима уговора између руског Министарства за атомску енергију (Минатом) и Ирана, који поред горива и постројења за реактор са лаком водом садржи и друге елементе, од којих је најозбиљнији била изградња постројења са центрифугама за обогаћивање уранијума, указивали су на једну од две подједнако опасне интерпретације.[551] Прва је подразумевала свесно обмањивање америчке стране од стране руских званичника на челу са Јељцином. Друга постојање практично одметнутих струја, које делују кроз Минатом и надлежног министра Виктора Михајлова (Viktor Mikhaylov) без знања највиших кругова централних власти. Америчка осуда је била јасна. Државни секретар Кристофер, који је како се његов четворогодишњи мандат ближио крају постајао све мање стрпљив и скептичан према дометима реформи у Русији и реалним исходима партнерства са бившим хладноратовским ривалом, јасно је дипломатски осудио руско-иранску сарадњу. У говору одржаном на Харварду 20. јануара саопштио је:

> „Дубоко нас брине што су неке државе спремне да сарађују са Ираном на нуклеарном пољу. Нећу бирати речи: ти напори угрожавају безбедност целог Блиског истока. Сједињене Државе дају највиши приоритет спречавању да Иран стекне способност нуклеарног наоружања. Очекујемо да нам се чланице Савета безбедности, које имају посебне одговорности у овој области, придруже“.[552]

Нека два месеца касније, на универзитету Индијана, поновио је овај став: „Због значаја који придајемо борби против ширења нуклеарног оружја, чврсто се противимо руској нуклеарној сарадњи са Ираном“.[553] Насупрот овог штапа налазила се шаргарепа у виду 100 милиона долара за Минатом у циљу изградње модернијих реактора у самој Русији. Међутим, ова цифра је деловала тривијално у поређењу са вредношћу уговора са Ираном, која је износила између 800 милиона и милијарду долара.[554]

Као и толико пута током 90-их година, продор је постигнут на нивоу „Била и Бориса“. Бројни савети из његовог најужег круга су упућени председнику САД да не присуствује прослави педесетогодишњице победе над нацистичком Немачком у Москви маја 1995, што би била својеврсна демонстрација противљења руској сарадњи са Ираном и методама примењеним у Чеченији. Међутим, за Клинтона је превагнула потреба пружања недвосмислене политичке подршке Јељцину, као и дубоко усађено уверење у сопствену способност да кроз директну комуникацију са својим руским парњаком може постигнути жељени резултат. Са друге стране, био је довољно свестан фундаментално различитих позиција и ограничених могућности за епохална постигнућа. И заиста, Јељцин је у Москви пружио неодређена уверења о одустајању у погледу продаје центрифуга Ирану, остављајући сву конкретизацију за састанке на нивоу Гор-Черномирдин комисије.[555] Кроз овај канал комуникације, две стране су у наредним месецима постигле договор, чији детаљи у то време нису били јавно објављени, а који је подразумевао да ће Русија завршити све своје уговоре о испоруци конвенционалног наоружања Ирану закључно са 31. децембром 1999. Уз то, Черномирдин је потпредседнику САД у децембру послао поверљиво писмо у којем се руска страна обавезала на ограничену помоћ Ирану и то само у погледу једног реактора у Бушеру.[556]

---

[551] Ibidem.
[552] Christopher, *In the stream of history*, p. 253.
[553] Ibidem, p. 267.
[554] Steven Greenhouse, “U.S. Gives Russia Secret Data on Iran to Discourage Atom Deal”, *The New York Times*, April 3, 1995, https://www.nytimes.com/1995/04/03/world/us-gives-russia-secret-data-on-iran-to-discourage-atom-deal.html; Steven Erlanger, “Russia Says Sale of Atom Reactors to Iran Is Still On”, *The New York Times*, April 4, 1995, http://www.nytimes.com/1995/04/04/world/russia-says-sale-of-atom-reactors-to-iran-is-still-on.html
[555] Goldgeier and McFaul, *Power and Purpose*, p. 180.
[556] John M. Broder, “Despite a Secret Pact by Gore in '95, Russian Arms Sales to Iran Go On”, *The New York Times*, October 13, 2000, https://www.nytimes.com/2000/10/13/world/despite-a-secret-pact-by-gore-in-95-russian-arms-sales-to-iran-go-on.html; Einhorn and Samore, “Ending Russian assistance to Iran's nuclear bomb”, p. 53.

У датом тренутку, за америчку администрацију ово је представљало довољно задовољавајући исход.

Рат у Босни и Херцеговини

На крају, поред питања нуклеарног наоружања и безбедности, америчка политика према Русији је у овом периоду дотакла и питање које се тицало сукоба конвенционалним оружјем на територији Европе, односно рата у Босни и Херцеговини. Услед неуспеха европских напора да обуздају ескалацију на терену и другачијих светоназора у односу на претходну администрацију, амерички ставови су од позиције да „Америка нема свог пса у овој борби“, како је то сажео Бејкер, еволуирали у подршку јачању муслиманско-хрватске стране.[557] Са друге стране је Москва показивала разумевање и подршку за интересе босанских Срба. Иако све одлучнија у намери да постигне одрживо решење за стање на терену кроз једну широку дипломатску иницијативу, Клинтонова администрација је и овом погледу, попут других отворених питања, желела не да антагонизује Москву, већ да је инкорпорира нудећи одређене бенефите.[558] Потреба да се руски партнери одобровоље и да се односи у безбедносној сфери нагло не сломе на теми Балкана је била посебно ојачана због паралелног деликатног балансирања у разговорима о потенцијалном проширењу НАТО, кључној теми америчко-руских односа последње деценије 20. века, а о којој ће бити више речи у наредној секцији.

На основу те аргументације, став дипломатског тима на чијем челу се налазио ветеран Стејт департмента и близак пријатељ Тонија Лејка, помоћник државног секретара за европске и евроазијске послове Ричард Холбрук (Richard Holbrooke), био је да је неопходно инсистирати на заједничком и координисаном деловању са Русима.[559] Алтернатива да се Москви да макар на папиру равноправно место за столом били би њени напори да се дипломатски процес саботира споља. Уз то, очекивање је постојало да ће руски званичници имати већу могућност утицаја на Београд и Слободана Милошевића, чија је подршка била кључна за Србе са леве обале Дрине.[560] Последично, Русији је додељена важна улога у оквиру Контакт групе успостављене на пролеће 1994. (чланице су биле и САД, Велика Британија, Француска, Немачка, а од 1996. и Италија). Прихваћен је захтев да Русија буде једна од ко-председавајућих преговорима у Женеви 7-8. септембра 1995. Удовољено је захтеву да се сазове пред-дејтонски самит у Москви, којем би присуствовала три балканска лидера пред одлазак у војну базу у Охају. Ипак, због Јељцинових срчаних проблема и одласка у болницу, овај самит је отказан.[561] Заузврат, упркос незадовољству и протестима изазваним ескалацијом НАТО операције „Спречавање лета“ (Deny Flight) и потом операције „Намерна сила“ (Deliberate Force) против положаја Војске Републике Српске, контакти и сарадња две силе су се настављали. Целокупни

[557] J.F.O. Mcallister, “Atrocity And Outrage”, *Time*, August 17, 1992, https://time.com/archive/6720924/atrocity-and-outrage/; George F. Will, “‘A Dog In That Fight’?”, *Newsweek*, June 11, 1995, https://www.newsweek.com/dog-fight-183518

[558] О претходим дипломатским мировним покушајима у Босни и Херцеговини видети више у: Марко Дашић и Стеван Недељковић, „Дуго путовање у Дејтон: међународне иницијативе за мирно окончање оружаних сукоба у Босни и Херцеговини од 1992. до 1994. године“, У: *Двадесет година од Дејтонског мировног споразума – трајни мир или трајни изазови?*, уредили Драган Живојиновић, Стеван Недељковић и Милан Крстић, Факултет политичких наука - Универзитет у Београду, Београд, 2016, стр. 11-30.

[559] Холбруков највећи дипломатски успех несумњиво је био Дејтонски споразум. Ипак, овај каријерни дипломата је био инструменталан и у дизајнирању проширења НАТО током 90-их, а прве запажене резултате је постигао још као млади службеник Стејт департмента за време Вијетнамског рата, где је и упознао Тонија Лејка са којим га је везивало доживотно пријатељство. За детаље његове каријере, успехе и падове, погледати: George Packer, *Our man: Richard Holbrooke and the end of the American century*, Alfred A. Knopf, New York, 2019; Derek Chollet and Samantha Power (eds.), *The Unquiet American: Richard Holbrooke in the World*, Public Affairs, New York, 2011.

[560] Mike Bowker, “The Wars in Yugoslavia: Russia and the International Community”, *Europe-Asia Studies*, vol. 50, no. 7, 1998, p. 1258.

[561] Richard Holbrooke, *To End a War*, Random House, New York, 1998, p. 298.

процес је успешно кулминирао Дејтонским мировним споразумом потписаним у Паризу 14. децембра 1995.

За америчку страну је један од кључних циљева било да интегрише и руске трупе у будућу Имплементационе снаге (ИФОР) у Босни и Херцеговини, дајући тиме модел за успешну сарадњу НАТО и Русије на европском тлу. Паралелно са мировним преговорима који су укључивали представнике регионалних учесника сукоба, њихових покровитеља и водећих европских држава, вођена је одвојена комуникација са Русима која се бавила управо овим питањем, предвођена Талботом и Перијем. Обојица су руско учешће посматрали као питање од фундаменталног значаја. Ова позиција је била утемељена у хипотези да ће оваква оперативна сарадња смањити руске страхове од НАТО савеза и његовог проширења и пружити практичан пример успешне сарадње две стране.[562] За САД је кључно било задржати јединство ланца команде које би подредило и руске трупе, док је за Русију могућност служења под НАТО представљало линију коју није било прихватљиво да пређе. Амерички и руски председник су на самиту у Хајд парку октобра 1995. успели да постигну договор о укључивању два руска батаљона. Руски пристанак је, поред Клинтонове способности да издејствује жељене резултате од Јељцина у директним разговорима, прибављен и због флексибилности у погледу одредби Уговора о конвенционалним снагама у Европи.[563] Због сукоба у Чеченији, Москва је сматрала неопходно премештање дела својих стационираних трупа на начин који није био предвиђен споразумом. Уз то, квоте за наоружање и опрему које споразум предвиђа су формиране на хладноратовским основама, те нису више одговарале реалном стању на европском терену. Клинтон је потврдио разумевање за руске позиције по овим питањима. Детаљи руске партиципације су остављени за каснију разраду на нивоу министара одбране Перија и Грачева. И заиста, два званичника су 27. октобра објавили да ће две хиљаде руских војника служити у оквиру ИФОР под америчким генералом, али не под НАТО кишобраном.[564] Будући да је амерички главни командант за Европу, у том тренутку генерал Џорџ Џулван (George Joulwan), уједно и врховни командант НАТО снага, фокусом на различите аспекте ове његове двојаке функције постигнуто је креативно решење према којем су обе стране могле да кажу да су остварили сопствене зацртане циљеве.[565]

Оваквим гестовима и пажљиво прорачунатим приступом омогућено је да се руска страна одобровољи и да тиме што постаје активни играч у преговорима стекне и већи интерес да они успеју. Уједно, задовољене су руске потребе о јавној манифестацији статуса равноправног партнера и еквивалентне суперсиле. У замену за то, остварени су успеси на пољима која су била кључна за САД, нарочито у ширем контексту проширења НАТО на исток. Како Холбрук сведочи: „Испреплетање укупне политике према Русији са тражењем мира у Босни никада није било једноставно. Много смо времена проводили прилагођавајући и дорађујући наше активности како бисмо промовисали оба циља истовремено. На крају је напор успео и донео, између осталог, историјски договор којим су руски војници у Босни били потчињени америчком команданту“.[566]

Проширење НАТО као црвена нит две Клинтонове администрације

Питање проширења НАТО је представљало кључни фактор који је на дужи рок усмерио америчке односе са Русијом. Мери Сарот (Mary Sarotte) објашњава да су овај процес фундаментално одредила три избора на три вододелнице. Прва је дошла са крајем Хладног

[562] Derek Chollet, *The Road to the Dayton Accords: A Study of American Statecraft*, Palgrave Macmillan, New York, 2005, p. 118.
[563] Holbrooke, *To End a War*, pp. 295-296.
[564] Chollet, *The Road to the Dayton Accords*, pp. 123-124.
[565] Интересантно је приметити да је за руску страну потпуно прихватљиво било да делују под командантом америчких војних снага, док је проблем представљало службовање подређено НАТО.
[566] Holbrooke, *To End a War*, p. 170.

рата. За САД, овај трансформативни догађај је отворио тему будуће сврсисходности опстанка овог савеза и његове евентуалне трансформације. У којем правцу и на који начин није било одмах јасно. Буш Старији је утро пут кроз одбацивање алтернатива у виду неких нових структура или суштинског преобликовања алијансе. Бушовим инсистирањем да се цела новоуједињена Немачка интегрише у ову организацију НАТО је добио нови подстрек. Наредне две кључне ситуације су се десиле за време председничких мандата Била Клинтона. Друга се односи на формирање Партнерства за мир (ПФП), а трећа на потоњу одлуку да се енергија ипак усмери на проширење.[567] По доласку на власти, за Клинтона и његове сараднике био је отворен широк простор за креирање политике која ће адресирати даљу судбину савеза. Имајући у виду акценат који је администрација ставила на односе са Русијом, разматрања о ефекту било којег избора на позицију Москве била су свеприсутна. Иако је процес на крају неповратно отишао у правцу проширења организације на бивше чланице Варшавског пакта и отварања врата чак и за бивше совјетске републике, таква путања није била од старта зацртана. Напротив, током 1993. и прве половине 1994. превагу је однела алтернативна визија за уређење безбедносних односа у Европи оличена у креирању програма ПФП.

Партнерство за мир

У самој администрацији је од њеног формирања питање европске безбедносне архитектуре изазивало јасне поделе.[568] У једном углу налазио се Ентони Лејк који се снажно залагао за безусловно проширење савеза на источноевропске државе, поступак за који је сматрао да ће суштински оснажити њихове унутрашње реформе и еволуцију у демократске државе. Уз то, као члан ужег круга Клинтонових сарадника који је заузимао најскептичнију позицију у погледу Русије, проширење НАТО је видео и као трајну гаранцију заштите за бивше државе Варшавског пакта и спречавање повратка руске доминације над њима, у случају драстичних персоналних и идеолошких промена у самој Русији. Нема потребе посебно наглашавати да су се ове државе, нарочито Пољска и Чешка, односно њихови лидери Лех Валенса (Lech Wałęsa) и Вацлав Хавел (Václav Havel), ослањале на овакве интерпретације и лобирале за што брже и конкретније кораке у погледу њиховог потенцијалног чланства.[569]

На другој страни се налазила струја из Пентагона, предвођена секретаром одбране Аспином, његовим замеником Перијем и снажно подржана мишљењем генерала Џона Шаликашвилија (John Shalikashvili), начелника здруженог генералштаба. Њихов резон одражавао је другачији начин размишљања и приоритете. С једне стране, НАТО није био клуб или форум, већ војно-одбрамбени савез, што захтева висок ниво заједничких квалитативних и професионалних стандарда, доктринарних усклађивања и оперативних капацитета, за који је било јасно да ће источноевропским државама бити неопходан немали временски период да успоставе, и то уз значајне финансијске трошкове. Са друге, као врхунско безбедносно питање

---

[567] Mary Elise Sarotte; "How to Enlarge NATO: The Debate inside the Clinton Administration, 1993–95", *International Security*, vol. 44, no. 1, 2019, pp. 10-11.

[568] Различита мишљења о овој теми пресликавала су се и на поделе међу утицајним бившим функционерима и креаторима спољне политике САД. Тако је Кенан изнео мишљење да би „Проширење НАТО било најсудбоноснија грешка америчке политике у целој постхладноратовској ери" (George F. Kennan, "A Fateful Error", *The New York Times*, February 5, 1997, https://www.nytimes.com/1997/02/05/opinion/a-fateful-error.html). Насупрот њему, иако идеолошки прилично удаљени, Кисинџер и Бжежински су, са својим различитих позиција, обојица заговарали да алијанса што пре инкорпорира бивше чланице Варшавског пакта (Henry Kissinger, "Expand NATO Now", *The Washington Post*, December 19, 1994, https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/1994/12/19/expand-nato-now/f1f0b4ed-56ee-4e5b-84ba-ae19a07a9997/; Zbigniew Brzezinski, "Nato: The Dilemmas of Expansion", *The National Interest* no. 53, 1998, pp. 13-17; Zbigniew K. Brzezinski and Anthony Lake, "For a New World, a New NATO", *The New York Times*, June 30, 1997, https://www.nytimes.com/1997/06/30/opinion/for-a-new-world-a-new-nato.html).

[569] Сам председник је при одређивању курса по овом питању био прилично под утицајем састанка са двојицом бившим комунистичких дисидената у Вашингтону 21. април 1993, на којем су Валенса и Хавел убедљиво изнели своје разлоге за чланство у алијанси као кључног корака за своје државе. (James M. Goldgeier, *Not Whether but When: The U.S. Decision to Enlarge NATO*, Brookings Institution Press, Washington, D.C., 1999, p. 20)

у америчком интересу није се наметала сигурност Централне и Источне Европе, већ сарадња са Русијом на питањима денуклеаризације, спречавања нуклеарне пролиферације и контроле наоружања. Инсистирање на проширењу НАТО је водило незадовољству Русије и потенцијалним драстичним последицама по ову линију сарадње. Снажан противаргумент који је долазио из кампа заговорника проширења је указивао да се стављањем руског мишљења на прво место овој држави у пракси даје вето на проширење.[570]

Председник Клинтон је требало да изрази став САД по овом питању на НАТО самиту у јануару 1994. У том циљу је очекивао директну препоруку Ворена Кристофера. Државни секретар је био далеко мање чврстих уверења о упутној стратегији и отворен да саслуша аргументе обе стране, те је организовао редовне ручкове и састанке на којима се дебатовало о овој теми.[571] Иако је у једном тренутку деловало да је ближи позицији Лејка и његових истомишљеника у Стејт департменту Томаса Донилона (Thomas Donilon) и Лин Дејвис (Lynn Davis), на крају је пресудну улогу одиграо Талбот. Као особа која је била задужена за односе са новонасталим државама, Клинтонов пријатељ из студентских дана је приоритет стављао на односе са Русијом. Иако није начелно био против проширења НАТО, а његов став ће временом еволуирати снажније у овом правцу, у првим месецима нове администрације Талбот је заговарао опрезније и мање контроверзно решење. Стога је у допису Кристоферу 17. октобра истакао: „Мој препоручени крајњи закључак је следећи: узмимо једину нову идеју која изгледа да је универзално прихваћена, ПФП, и учинимо је централним елементом наше позиције о НАТО“.[572] Ланчано, државни секретар је на основу Талботових увида изнео препоруку председнику, која је прихваћена на састанку највиших спољнополитичких званичника два дана касније. Њена практичнополитичка реализација је отелотворена Клинтоновим речима у Бриселу 11. јануара: „Да бисмо искористили велику прилику која је пред нама, предложио сам да обликујемо оно што смо сви одлучили да назовемо Партнерство за мир, отворено за све бивше комунистичке државе Варшавског пакта, као и за друге државе нечланице НАТО“.[573]

Партнерство за мир је представљало врло захвалан оквир који је задовољавао више различитих интереса. Стварао је нови безбедносни оквир за Европу који је, заснован на сарадњи са бившим непријатељима, несумњиво демонстрирао карактеристике новонасталог међународног поретка. Није нарушавао односе са Русијом, већ јој је напротив давао важну улогу као партнеру. Није представљао замену за чланство, већ је креирао нови модалитет односа, који оставља простор за проширење у будућности, задржавајући статус пуноправног чланства као валидан циљ ка којем источноевропске државе могу да теже. Питање чланства и последичних безбедносних гаранција је ставио на крај процеса, а не на почетак, омогућивши флексибилност и калибрирање позиције ове, али и следећих председничких администрација, према конкретном случају у датим околностима. И заиста, Руси су били задовољни. Јељцин је од Кристофера још 22. октобра 1993. затражио појашњење да ли би у новом програму све земље централне и источне Европе, као и новостворене државе, биле у равноправном партнерском положају у односу са НАТО. На одговор државног секретара да је то тачно и да неће постојати ни статус придруженог чланства, руски председник је потез окарактерисао као „бриљантан“ и „генијалан“.[574] Русија је Партнерству за мир приступила 22. јуна 1994.

---

[570] Значајне дебате су се водиле и у академским круговима. За преглед кључних аргумената и приступа видети: James Goldgeier, and Joshua R. Itzkowitz Shifrinson, “Evaluating NATO enlargement: scholarly debates, policy implications, and roads not taken”, *International Politics*, vol. 57, 2020, pp. 291–321.

[571] Goldgeier, *Not Whether but When: The U.S. Decision to Enlarge NATO*, p. 30.

[572] Michael Dobbs, “Wider Alliance Would Increase U.S. Commitments”, *The Washington Post*, July 5, 1995, https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1995/07/05/wider-alliance-would-increase-us-commitments/3f5c8a21-4f50-4fa9-8083-bb7d6d5b48ad/

[573] William J. Clinton, “Remarks to the North Atlantic Council in Brussels”, *The American Presidency Project*, January 10, 1994, https://www.presidency.ucsb.edu/documents/remarks-the-north-atlantic-council-brussels-0

[574] Sarotte; “How to Enlarge NATO: The Debate inside the Clinton Administration, 1993–95”, p. 21.

Међутим, развој околности није допринео да овај програм заживи. Друга половина 1994. и наредна 1995. година биле су период у којем се амерички председник определио да као боље решење прихвати проширење савеза. Клинтон је од старта сматрао да је интеграција некадашњих совјетских сателита неопходна, а проширење НАТО корисно. Двоумљења је имао око рокова за овај потез, конкретних процедура, односно последица његовог спровођења. Стога је програм Партнерства за мир уједно деловао као одлична алтернатива и привремено решење, а време је требало да покаже који од ова два аспекта ће превладати. Дешавања на политичкој сцени у Русији, од Јељциновог одговора на пуч, преко константне претње са екстремне деснице и левице, супротстављене америчко-руске позиције у случају Босне и Херцеговине, те први чеченски рат, заједно су уздрмавали поверење у Јељцина и његове реформисте, упркос опстанку константне подршке коју им је администрација давала. Руска способност да оствари реалан утицај на проширење додатно је смањена коначним повлачењем свих бивших совјетских трупа из Немачке крајем августа 1994. Убедљив тријумф републиканаца на изборима за Конгрес 1994. и снажан етнички лоби источноевропских народа у САД доносили су интерне притиске. На крају, у самој администрацији су аргументи потекли из Савета за националну безбедност све више утицали на самог Клинтона и Талбота, човека чије је мишљење често било одлучујући тас на ваги.

Немалу улогу у овој промени имао је активни ангажман Ричарда Холбрука, Лејковог вишедеценисјког пријатеља и човека који је на позицију помоћника државног секретара за европске и евроазијске послове дошао директно након службе као амерички амбасадор у Немачкој. Своје ставове о неопходности брзог проширења НАТО Холбрук је у Берлину учврстио кроз разговоре и пријатељевање са немачким министром одбране Фолкером Руеом (Volker Rühe), једним од главних заговорника ове идеје. Прилику да их операционализује добио је оснивањем нове међуагенцијске радне групе за НАТО политике, чији је био председавајући. Као њен циљ Холбрук је поставио проширење алијансе, а заснивао га је на низу председникових изјава у говорима и конференцијама за штампу. Холбрук их је тумачио као одразе Клинтоновог виђења даљег развоја савеза, где је ПФП представљао шири оквир који омогућава проширење чланства у будућности.[575] Свакако је најзначајнија она из Прага, изговорена 12. јануара 1994: „Иако Партнерство није чланство у НАТО, такође није ни трајна чекаоница. Оно мења читав дијалог унутар НАТО, тако да питање више није да ли ће НАТО примити нове чланице, већ када и како“.[576] Упркос Холбруковој самоуверености, и овај и други говори су ипак остављали значајне заграде у погледу рокова и метода, мада су се на основу поменутих околности они све више кристализовали.

Јасан показатељ каква реакцију се може очекивати из Москве донео је почетак децембра 1994. Прво је министар спољних послова Козирјев одбио да потпише документ о Индивидуалном акционом плану партнерства, који конкретизује учешће сваке појединачне државе у ПФП. Потом је уследио самит КЕБС у Будимпешти. Управо је на њему званично конференција прерасла у организацију (ОЕБС), еволуција која је за Москву била од велике важности јер је ову платформу видела као главно место за дијалог и адресирање безбедносних питања на континенту. Клинтон се у свом говору 5. децембра дотакао и НАТО:

> „Прошле недеље предузели смо даље кораке у припреми за проширење, започевши рад на условима за чланство. Нове чланице ће се придруживати једна по једна, постепено и отворено. Свака мора бити посвећена демократији и слободном тржишту и бити способна да допринесе безбедности Европе. НАТО неће аутоматски искључити ниједну државу из

[575] Оваква танка аргументација у прилог тези о несумњивој опредељености за проширење НАТО на највишем ниво, као и Холбруков карактеристичан директан и агресиван стил, изазвали су оштро противљење и сукоб, на граници физичког, са представником Пентагона у радној групи, генералом Веслијем Кларком (Wesley Clark) (Sarotte, *Not One Inch: America, Russia, and the Making of Post–Cold War Stalemate*, p. 196).

[576] William J. Clinton, “The President’s News Conference With Visegrad Leaders in Prague”, *The American Presidency Project*, January 12, 1994, https://www.presidency.ucsb.edu/documents/the-presidents-news-conference-with-visegrad-leaders-prague

могућности чланства. Истовремено, ниједној земљи ван алијансе неће бити дозвољено да стави вето на проширење“.[577]

Уследио је Јељцинов снажан протесни одговор. Руски председник је упозорио да „Европа, чак и пре него што је успела да се ослободи наслеђа Хладног рата, ризикује да себе оптерети хладним миром“.[578] Стога је апсолутни фокус на проширење који су заступали Лејк и Холбрук надограђен комплекснијим решењем. Под утицајем кључних људи задужених за Русију, на челу са Талботом (чија је позиција оснажена унапређењем на функцију заменика државног секретара), процењено је да се у овом процесу мора поступати двоструко: један правац деловања ће бити усмерен на само проширење савеза, а други оријентисан на одржавање односа са Москвом упркос овом процесу.

Нови циљ: проширење НАТО

Два индикативна догађаја, један интерни, а други јавни, означила су да је у администрацији дошло до преламања одлуке преко колена и да је нови јасан циљ - проширење НАТО, успостављен, па макар и на штету ПФП програма. Први је састанак највиших званичника који је иницирао Вилијам Пери, тада већ секретар одбране, како би се разјаснила политика по овом питању, будући да је Пентагон био на евидентно другачијим таласним дужинама од других делова администрације. На састанку са Клинтоном 21. децембра 1994. је демонстрирано јединство Гора, Лејка, Кристофера, Талбота и Бергера. Потпредседник је Перију (и Клинтону) јасно изнео став о предностима и вредности што скорије инкорпорације источноевропских држава у алијансу и уверење да је паралелно могуће одржати добре односе са Русијом. Председник је прихватио ову логику. Тако је свака двосмисленост око приступа отклоњена, а Пери, као највећи заговорник Партнерства за мир, је прихватио предочене аргументе у циљу конзистентног, координисаног и уједињеног наступа и деловања целог тима, мада је, по сопственом признању, размишљао о оставци.[579]

Други је уследио наредне године, а у питању је ауторски чланак Строуба Талбота из августа. Он у тексту под насловом „Зашто НАТО треба да се прошири“ износи ставове који одражавају ранија Лејкова размишљања о овој теми. Талбот, вероватно под утиском развоја догађај у самој Русији, те дешавања у Чеченији и БиХ, сада улазак нових чланица види уједно као шансу за стварање географски шире зоне безбедности и просперитета, али и припрему терена за случај да „Русија напусти демократију и врати се претећим обрасцима међународног понашања који су повремено одликовали њену историју, нарочито током совјетског периода“.[580] Као водећи експерт за Русију у администрацији, његов јавни израз става у прилог проширењу савеза послао је јасну поруку да је свака интерна дебата решена и да је администрација постигла консензус.

Први од два поменута правца деловања администрације захтевао је доношење одлуке о броју нових чланица и решавање питања шта радити са оним спорнијим кандидатима: бившим државама СССР, на првом месту балтичким државама и Украјином. Упркос снажном лобирању ових држава, али и неких европских савезника попут Немачке за што обухватније проширење, америчка страна се одлучила да у првом таласу алијанси приступе Мађарска, Пољска и Чешка.

---

[577] William J. Clinton, “Remarks to the Conference on Security and Cooperation in Europe in Budapest, Hungary”, *The American Presidency Project*, December 5, 1994, https://www.presidency.ucsb.edu/documents/remarks-the-conference-security-and-cooperation-europe-budapest-hungary

[578] Elaine Sciolino, “Yeltsin Says NATO Is Trying to Split Continent Again”, *The New York Times*, December 6, 1994, https://www.nytimes.com/1994/12/06/world/yeltsin-says-nato-is-trying-to-split-continent-again.html

[579] Ashton B., Carter and William J. Perry, *Preventive Defense: A New Security Strategy for America*, Brookings Institution Press, Washington, D.C., 1999, pp. 31-32; William J. Perry, *My Journey at the Nuclear Brink*, Stanford University Press, Stanford, 2015, pp. 128-129.

[580] Strobe Talbott, “Why NATO Should Grow”, *The New York Review of Books*, August 10, 1995, https://www.nybooks.com/articles/1995/08/10/why-nato-should-grow/

Ове три државе су позив добиле на НАТО самиту у Мадриду 8. и 9. јула 1997, уз остављање отворених врата за даље проширење у будућности. Раније су постављени критеријуми, познати као Перијеви принципи, а који прописују обавезивање на демократију и тржишну економију, на поштовање суверенитета других, на консензусно доношење одлука у НАТО, на развијање интероперабилности у доктрини и опреми и на одбрану других савезника.[581] Међутим, они нису зацртани као конкретан и једини услов, јер је у студији о проширењу из 1995. јасно назначено да „Не постоји унапред утврђена нити ригидна листа критеријума за позивање нових држава чланица да се придруже Алијанси".[582] На тај начин је добијен маневарски простор за доношење одлуке о свакој новој потенцијалној чланици када за то дође време, остављајући наду свима, укључујући и Русију.

Што се тиче руског погледа на чланство у алијанси, поново је индикативно мишљење руских експерата из СВОП. У документу под називом „Русија и НАТО" из јуна 1995, они сматрају да је „исконски геостратегијски интерес Русије у очувању и развијању добрих односа, ако не и у стратешком савезу са водећим државама Запада и њиховим савезима". Упозоравају да „ширење НАТО може да иницира формирање таквог система безбедности у којем неће бити места за учешће Русије у пуном капацитету".[583] Како се даље наводило, „ситуација би могла да се измени у случају пуноправног учлањења Русије у НАТО. У том случају, отвориле би се перспективе (реалне), а не декларативне сарадње Русије и НАТО у пуном капацитету". Ипак, аутори сматрају да је тај сценарио мало вероватан из три разлога – то не желе земље НАТО, макар док је ситуација у Русији недовољно стабилна; томе се противе политичка руководства земаља Централне Европе, бојећи се да буду у сенци Русије и у НАТО; за то нису спремни многи слојеви руског друштва, као и део војног руководства.[584]

Имајући у виду такве погледе из Русије, други правац деловања САД по овом питању је захтевао далеко више времена и дипломатске вештине. Амерички циљ је било да се паралелно са радом на проширењу савеза направи обухватан договор са Москвом, потврђен у писаној форми, који ће бити темељ за безбедност у Европи тако што ће регулисати односе НАТО и Русије. За почетак, одмах након фијаска у Будимпешти крајем 1994. Клинтон је дао и одржао обећање да у погледу НАТО проширења неће бити конкретних корака пре лета 1996. и председничких избора у Русији, што је Јељцину било неизмерно важно у контексту снажних критика о његовој превеликој попустљивости према САД.[585] Друга половина 1996. донела је и интензивирање председничке кампање у САД, а Клинтонова победа на изборима значила је, између осталог, стварање новог тима који ће се бавити овим питањем. Ипак, упркос променама на свим најважнијим спољнополитичким позицијама, задржан је јасан континуитет приступа, идеја и циљева. Скоро сви нови функционери служили су и у првој администрацији. Тако је дотадашња амбасадорка при УН Мадлен Олбрајт постала прва жена на челу Стејт департмента, одневши својеврсну победу над својим главним конкурентом за ово место, Ричардом Холбруком. Лејков заменик Сенди Бергер је унапређен на позицију која му је првобитно и нуђена. Талбот је остао на функцији заменика државног секретара и бавио се истим портфолиом тема. Једина драматичнија промена био је долазак републиканског сенатора из Мејна Вилијама Коена (William Cohen) на место секретара одбране, као покушај компромиса са ривалском партијом.

Након што је рад на процесу проширења поново ухватио замах, Американци и Руси су низом преговарачких састанака покушали да ускладе становишта. НАТО и САД били су ободрени, а њихова позиција оснажена успехом у Босни и Херцеговини 1995. Договорена

[581] Goldgeier, *Not Whether but When: The U.S. Decision to Enlarge NATO*, p. 95.
[582] NATO, "Study on NATO Enlargement", *NATO*, September 3, 1995, https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/1995/09/03/study-on-nato-enlargement
[583] Совет повнешней и оборонной политике, *Стратегия для России: 10 лет СВОП*, стр. 128.
[584] Ibidem.
[585] Sean Kay, *NATO and the Future of European Security,* Rowman & Littlefeld, Oxford, 1998, p. 99.

заједничка улога у мировним трупама послатим у ту државу требало је да пружи још један аргумент за могућност креирања функционалног односа. Међутим, руска страна, на челу са министром спољних послова Јевгенијем Примаковом, позивала се на Бејкерова обећања Горбачову да се савез неће ширити на Исток. Америчка интерпретација је речи бившег државног секретара примењивала искључиво на случај Источне Немачке, а не на будућа проширења, уз опаску да је то и одлука суверених држава Источне Европе.[586] У практичном погледу, руски захтеви односили су се на непостављање америчких трупа и нуклеарног наоружања у новопримљене државе. Талбот, као особа која је руководила овим поступком са америчке стране, био је изричит: „Престаните да покушавате, и у ономе што говорите и у ономе што чините, да поништите војну димензију чланства за земље које ће приступити НАТО као нове чланице“.[587]

Ипак, у циљу одржавања позитивних односа са званичном Москвом, компромиси су направљени. Кристофер, у последњим данима свог мандата, је на самиту НАТО министара спољних послова у Бриселу 10. децембра 1996. јасно потврдио: „Изјављујемо да у данашњој Европи НАТО нема намеру, план нити потребу да распоређује нуклеарно оружје на територији било које нове чланице“.[588] Неколико месеци касније, средином марта прес служба војног савеза је издала јавну објаву да „У садашњем и предвидивом безбедносном окружењу, Алијанса ће своју колективну одбрану и друге мисије спроводити обезбеђивањем неопходне интероперабилности, интеграције и способности за појачање, а не додатним трајним стационирањем значајних борбених снага“.[589] Овако формулисани, ови уступци нису давали никакве употребљиве трајне гаранције руској страни, али су јој у датом тренутку остављали могућност да их представи као успех у домаћој јавности.

Други важан начин на који су Сједињене Државе смањивале противљење Русије јесте помоћ у приступању низу међународних организација. У Хелсинкију маја 1997. Клинтон је обећао подршку за руско чланство у Светској трговинској организацији, Париском клубу, Г7 и Организацији за економску сарадњу и развој.[590] Заиста, већ до краја 1997. Русија је постала чланица (преименоване) Г8 и Париског клуба. Ове иницијативе биле су праћене финансијским стимулансима у виду обећања нових зајмова ММФ и даљих инвестиција у руску економију, нарочито имајући у виду показатеље њеног благог опоравка, о чему ће бити речи у следећој секцији. Затим, САД је мудро повезала НАТО проширење са другим безбедносним питањима од значаја за Русију, конкретније споразумима СТАРТ 2 и 3 и ЦФЕ. Изнет је предлог за даље преговоре о смањењу нуклеарног арсенала које би било утврђено будућим споразумом СТАРТ 3 (након ратификације СТАРТ 2). Што се конвенционалних снага у Европи тиче, Вашингтон је показао разумевање за руску позицију, јер су квоте утврђене уговором рефлектовале стање на терену приликом сучељавања два војна савеза, а у новонастајућим околностима би државе некадашњег Варшавског пакта припадале супротстављеном савезу. Русија је већ кршила одређене одредбе услед потреба војних операција у Чеченији, што су Американци прећутно

[586] Sarotte, *Not One Inch: America, Russia, and the Making of Post–Cold War Stalemate*, pp. 252-253.
[587] Sarotte, *Not One Inch: America, Russia, and the Making of Post–Cold War Stalemate*, p. 266. Важно је напоменути да је преговарачки процес из угла НАТО званично водио генерални секретар Хавијер Солана (Javier Solana). Међутим, јасно је било свим укљученим странама, да се одлуке доносе у Вашингтону, а да Солана не може гарантовати или пристати ни на какав значајнији корак без консултације са Талботом.
[588] Warren Christopher, “Statement by Secretary of State Warren Christopher”, *NATO*, December 10, 1996, https://www.nato.int/en/news-and-events/events/transcripts/1996/12/10/statement-by-secretary-of-state-warren-christopher
[589] Craig R. Whitney, “NATO, in Concession to Russia, Won’t Base New Forces in the East”, *The New York Times*, March 15, 1997, https://www.nytimes.com/1997/03/15/world/nato-says-it-won-t-base-new-forces-in-the-east.html
[590] William J. Clinton, “The President’s News Conference With President Boris Yeltsin of Russia in Helsinki”, *The American Presidency Project*, March 21, 1997, https://www.presidency.ucsb.edu/documents/the-presidents-news-conference-with-president-boris-yeltsin-russia-helsinki

прихватили. Као знак добре воље понуђен је прелазак са превазиђених квота за „групе држава“ на национална и територијална ограничења.[591]

Још један фактор од немалог значаја јесте одлука да се прво проширење разборито ограничи на најмање спорне будуће чланице. За Москву је квалитативна разлика између хладноратовских источноевропских сателита и практично дојучерашњих република СССР била огромна. Стога је спремност да се одмах прихвати чланство балтичких држава, које би НАТО довело до руских граница, била непостојећа. Иако је Јељцин у Хелсинкију, одобровољен бројим другим уступцима, одустао од изричитог противљења, оно није могло доћи у првој фази. Са друге стране, непосредна заинтересованост администрације за Украјину је опала након што је ова држава успешно окончала процес денуклеаризације. Иако дугорочне аспирације у погледу ове државе нису нестале, фактори логистичко-техничких потешкоћа које би интеграција тако велике државе донела, географска димензија огромне украјинско-руске границе, као и свест о реакцији Москве, потиснула је питање чланства Украјине.[592]

Резултат целог преговарачког процеса, како би се успоставио шири оквир за сарадњу са Русијом, којим јој се и индиректно признаје статус велике силе и важног партнера, био је нови кровни документ. Модалитет правно необавезујуће повеље је био амерички избор, а у њу су унете и одредбе које се тичу присуства америчких трупа и нуклеарног арсенала на територији нових чланица засноване на претходним пажљиво сроченим НАТО формулацијама. Уз то, успостављен је посебан орган, љеднички савет, који је имао задатак да у будућности буде платформа за консултације и адресирање свих потенцијалних проблема и несугласица. „Оснивачки акт о узајамним односима, сарадњи и безбедности“ потписан је на свечаној церемонији у Паризу 27. маја 1997.[593] Интерпретација председника Клинтона изнета када је чуо шта су били резултати преговора погађа суштину домета овог документа:

> „Дакле, да будем сигуран да сам добро разумео. Оно што Руси добијају из овог великог договора који им нудимо јесте прилика да седе у истој просторији са НАТО и да нам се придруже кад год се сви сагласимо око нечега, али немају никакву могућност да нас спрече да урадимо нешто са чим се не слажу. Своје неслагање могу да искажу тако што ће напустити просторију. А као другу велику корист добијају наше обећање да нећемо распоређивати наше војне капацитете у њихове бивше савезнике, који ће сада постати наши савезници, осим ако се једног јутра не пробудимо и одлучимо да променимо мишљење?“[594]

Фундаментална неслагања у перцепцији и интересима постала су евидентна две године касније. На НАТО самиту у Вашингтону априла 1999. обележена је педесетогодишњица алијансе. Мађарска, Чешка и Пољска су по први пут учествовале као нове пуноправне чланице. На самиту је поздрављена заинтересованост девет потенцијалних нових чланова савеза: Словачке, Словеније, Македоније, Албаније, Естоније, Летоније, Литваније, Бугарске и Румуније (али не и Украјине). Разрађен је нови механизам за пријем нових чланица кроз Акциони план за чланство, индивидуализован за сваку државу.[595] Овим је отворен простор за пријем бивших совјетских балтичких република, што је представљало нову прекорачену црвену линију за Москву.[596] Уз то, самит се преклапао са НАТО интервенцијом на Косову и

---

[591] Gerald B. Solomon, *The NATO Enlargement Debate, 1990–1997: Blessings of Liberty,* Praeger, Westport, 1998, pp. 104-105.

[592] Sarotte, *Not One Inch: America, Russia, and the Making of Post–Cold War Stalemate*, p. 217.

[593] NATO, "Summary - Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation", *NATO*, May 27, 1997, https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/1997/05/27/summary

[594] Goldgeier and McFaul, *Power and Purpose*, pp. 204-205.

[595] Sarotte, *Not One Inch: America, Russia, and the Making of Post–Cold War Stalemate*, pp. 320-321.

[596] Материјал СВОП из 1997. назван „„Ка позитивној агенди у руско-америчким односима“ наводи да „Русија треба да добије пуноважне гаранције (било на папиру-споразуму било у споразуму са једном од водећих земаља Северноатлантског савеза) да даље ширење НАТО на исток неће постати стални дестабилишући фактор

Метохији која је јасно демонстрирала нови однос снага, у којем је савез предвођен САД могао да врши војну интервенцију против Русији блиске државе без икаквог ограничења и без способности Русије да адекватно одговори. Уједно је до изражаја дошла практична неупотребљивост Сталног заједничког савета као релевантног канала за комуникацију и проналазак компромисних решења. Овим догађајима потврђена је трајност спорења око улоге НАТО у европској безбедности између америчке и руске стране, коју ће наследити и будући становници Беле куће.[597]

Сумарно, улазак нових држава у НАТО представљао је контроверзну тачку у америчко-руским односима током оба Клинтонова мандата. Бацао је своју сенку на бројна друга питања, попут избора у Русији, финансијске помоћи и економских реформи, Првог чеченског рата, Рата у Босни и Херцеговини, кризе на Косову и Метохији и НАТО бомбардовања СРЈ 1999. Уједно, ови догађаји утицали су на динамику НАТО проширења. Ниједно друго питање није за Русију више и експлицитније демонстрирало њен статус слабијег актера у развијајућим партнерским односима са САД. Постепена експанзија америчког политичко-безбедносног утицаја на исток и у државе које су некад за безбедносне гаранције гледале у правцу Москве указивала је на смањење међународног значаја Русије. Процес проширења је уједно био заснован на ономе што су Руси видели као кршење недвосмисленог америчког обећања (иако нигде гарантовано у званичној, писаној форми), што је отварало забринутост за будућност и долазак савеза до граница саме Русије. Каснија нефункционалност Сталног заједничког савета додатно је учврстила уверење да се у Вашингтону руске примедбе не узимају довољно у обзир.

Остала важна питања у другом мандату: финансијски колапс у Русији, реактивирање кризе на Балкану, рата у Чеченији и руско-иранске сарадње

Руска финансијска криза 1998.

Тема проширења НАТО на исток није била једина која је у периоду друге Клинтонове администрације оптерећивала односе САД са Русијом. Низ питања захтевао је одговор и одлуке у Вашингтону, а околности и реакције администрације на њих све више су их удаљавале од Москве. Акумулирале су се позиције две стране које су се размимоилазиле на суштинском нивоу, манифестујући се у областима економије, политике и безбедности. На овом првом, свакако највећи удар изазвала је финансијска криза која је погодила Русију у августу 1998, остављајући трајне последице како по економију ове државе, тако и на обострану перцепцију америчке улоге у руској транзицији. Као што је често случај са економским кризама, опште расположење и очекивања у периоду који јој је претходио су била на изразито високом нивоу, без јасних припрема за овакав сценарио. Када је ситуација постала критична, показало се да је већ касно за делотворан одговор. Руска макроекономска перспектива је у периоду након Јељциновог, а касније и Клинтоновог реизбора давала разлоге за оптимизам. Економија ове државе је 1997. по први пут у 10 година забележила раст. Инвестиције су почеле да пристижу, укључујући и оне из САД, чиме се потпредседник Гор нарочито хвалио приликом састанка Гор-Черномирдин комисије у септембру 1997, истичући да је у истој години трећина инвестиција у Русији долазила од америчких компанија.[598]

међународних односа и Европе макар у најближој деценији". Видети: Совет повнешней и оборонной политике, *Стратегия для России: 10 лет СВОП*, стр. 193.

[597] За руску перцепцију целог процеса и одговоре из Москве видети: Andrey A. Sushentsov and William C. Wohlforth, "The tragedy of US–Russian relations: NATO centrality and the revisionists' spiral", *International Politics*, vol. 57, 2020, pp. 427–450; Elias Götz, "Explaining Russia's Opposition to NATO Enlargement: Strategic Imperatives, Ideas, or Domestic Politics?", in: Daniel S. Hamilton and Kristina Spohr (eds.), *Open Door: NATO and Euro-Atlantic Security After the Cold War*, Paul H. Nitze School of Advanced International Studies, Johns Hopkins University, Washington, D.C., 2019, pp. 481-498.

[598] Goldgeier and McFaul, *Power and Purpose*, p. 213.

Иза сцене, неколико стихијски одвијајућих процеса је плавило темеље ове наоко стабилне структуре. Прво у влади Черномирдина, у којој је водећу финансијску реч имао Чубајс, а потом и у краткотрајној влади новог премијера, најмлађег у историји, Сергеја Кириjенка (Sergey Kiriyenko), примарни циљ било је одржавање ниског нивоа инфлације, што је постизано низом мање или више ефикасних мера, а од којих су неке, попут неисплаћивања државних плата и пензија или подстицања размене уместо новчане трговине неемитовањем новца биле прилично упитне и контроверзне. Од њих, на кризу је највећи утицај имало емитовање краткорочних обвезница са високом каматом, које је држава исплаћивала продајом нових транши.[599] Неколико повезаних фактора, укључујући Азијску економску кризу, пад цена енергената који и данас представљају главни извозни производ Русије, те хронично неефикасни систем наплате пореза, довели су до кризе услед губитка поверења у стабилност тржишта. Губитак поверења у тржиште условио је повлачење инвеститора, а скок вредности камата на краткорочне обвезнице је значио да држава мора исплаћивати ове обавезе по много већим вредностима од оних по којима је могла да продаје нове обвезнице. Скуп ових драстичних потреса је демонстрирао фрагилност целог система.[600]

У САД, главно питање у вези са Русијом је преко ноћи постала могућност и упутност новог великог зајма међународних институција који би требало да финансијски спасе највећу државу на свету од банкрота. У интерној расправи у оквиру администрације, овога пута су највећу резервисаност исказивали Самерс и Липтон, али је преовлађујући став Талбота, Гора, Бергера и, најважније, самог Клинтона, био тај да се мора покушати са овом мером, будући да је Русија „превише велика да пропадне“.[601] Незадовољство ММФ који је упорно усмераван од стране САД да прави уступке и дозвољава изузетке у случају Русије на основу политичких разлога, упркос неиспуњавању договорених планова и финансијских обавеза, није ни овога пута имало практичног ефекта. Под притиском Вашингтона, у јулу је најављен „пакет спаса“ од 22,6 милијарди долара, од којих је 15,1 милијарду обезбеђивао ММФ, 6 милијарди Светска банка, а 1,5 милијарди Јапан. Ова објава уследила је неких месец и по дана након што је Мајкл Камдесус (Michel Camdessus), директор ММФ, пружао уверавања да „Супротно ономе што тржишта и коментатори замишљају, ово није криза“.[602] Зајам је произашао из директног заузимања Вашингтона, будући да је преусмерио значајна средства ММФ намењена за азијске државе које је криза погодила годину дана раније.

Да се обезбеди подршка САД знатно је допринео Чубајс. Он је предводио дипломатску офанзиву према кључним личностима администрације попут Талбота и Самерса, са којима је имао одличне односе и које је посетио крајем маја.[603] Ипак, вероватно одлучујућу улогу је имао Јељцинов позив Клинтону 10. јула у којем је затражио подршку Беле куће у преговорима које је Москва водила са ММФ.[604] Према Талботу, руски председник је свог америчког колегу драматично упозорио да уколико се нови зајам не одобри „то ће значити крај реформе и

[599] Name redacted, “Russian Political Turmoil, August 1998”, *CRS Report for Congress*, August 28, 1998, pp. 4-5, https://www.everycrsreport.com/files/19980828_98-725_326619bfcd3e231006f2888655eaf8c4a949ab7e.pdf
[600] Ibidem.
[601] Goldgeier and McFaul, *Power and Purpose*, pp. 223-224.
[602] Michael R. Gordon and David E. Sanger, “RESCUING RUSSIA: A special report.; The Bailout of the Kremlin: How U.S. Pressed the I.M.F.”, *The New York Times*, July 17, 1998, http://www.nytimes.com/1998/07/17/world/rescuing-russia-special-report-bailout-kremlin-us-pressed-imf.html
[603] Paul Blustein, *The Chastening: Inside the Crisis That Rocked the Global Financial System and Humbled the IMF*, Public Affairs, New York, 2001, p. 253.
[604] Јељцинова офанзива шарма није била ограничена само на САД. Руски председник је позиве са сличним апелом упутио и председнику Француске Жаку Шираку (Jacques Chirac), британском премијеру Тонију Блеру (Tony Blair), канцелару Немачке Хелмуту Колу и директору ММФ Мајклу Камдесусу. (Michael R. Gordon, “YELTSIN IN APPEAL DIRECTLY TO WEST FOR BILLIONS IN AID”, *The New York Times*, July 11, 1998, https://www.nytimes.com/1998/07/11/world/yeltsin-in-appeal-directly-to-west-for-billions-in-aid.html)

практично крај Русије“.[605] Клинтон је од Јељцина тражио да прогура неопходне реформе кроз Думу, а заузврат обећао да ће „наравно учинити све што може да се новац уплати брзо“.[606]

Међутим, галопирајући развој догађаја више није могао да се заустави чак ни опредељивањем ових значајних финансијских средстава. Прва транша од 4,8 милијарди долара која је исплаћена је потпуно пропала већ у првим недељама кроз покушаје Руске централне банке да одржи рубљу. Заједно са 300 милиона које је исплатила Светска банка и 400 милиона од Јапана, то ће бити укупна средства која ће Русија на основу јулског зајма заиста добити.[607] На шок свих, па и Американаца, руска влада је 17. августа девалвирала рубљу, прогласила немогућност сервисирања дугова и увела мораторијум од 90 дана на све захтеве за исплате према руским банкама.[608]

Овакав крах је трајно сломио самопоуздање и сигурност у исправност дотадашњег приступа Русији у америчкој администрацији. Модел транзиције промовисан као терапија која води у просперитет, са преовлађујућим фокусом на економске реформе и успостављање тржишне привреде, је, упркос периодичним светлим тачкама, кулминирао тоталним финансијским колапсом пацијента. Као додатно уље на ватру, њему су претходила и два велика корупционашка скандала у вези са финансијском помоћи Русији, који су укључивали и америчке функционере. Поврх свега, криза у Русији се временски преклопила са ескалацијом афере Левински, која је уздрмала администрацију и потпуно окупирала пажњу њених чланова, али и целокупне америчке јавности.[609] На руској страни, дошло је до даљег слабљења Јељцинове популарности и политичке позиције, интерно већ уздрмане његовим све слабијим здравственим стањем. Кириjенко је смењен, а нови премијер Јевгениј Примаков је формирао владу на основу шире страначке коалиције, те се показао способан да, уз такву обухватнију политичку подршку, стабилизује економску ситуацију кроз низ тешких али неопходних реформи. Као трајни исход, никада више амерички утицај кроз финансијску помоћ, саветодавну улогу и дипломатску подршку на руску економију није обновљен, а један специфичан период у историји односа две државе је овим окончан.

НАТО бомбардовање СРЈ 1999.

Поред краха економског аспекта политике САД према Русији, поновно избијање сукоба на већ добро познатим жариштима, Балкану и Чеченији, још је драстичније оголило растући јаз између Вашингтона и Москве. Америком предвођена НАТО интервенција са званичним циљем заштите албанског становништва на Косову и Метохији, ради чега је бомбардована Савезна Република Југославија, нарочито је уздрмала односе, доводећи у питање целокупни настајући модалитет европске безбедности засноване на развијању функционалних односа НАТО и Русије. Криза у аутономној покрајини Косово и Метохија распламсала се оружаном побуном албанских сепаратистичких снага. Под оптужбама за прекомерну и непропорционалну употребу силе и суочен са могућношћу војне интервенције, а у договору са Ричардом Холбруком, југословенски председник Слободан Милошевић пристаје на повлачење дела снага и верификаторну мисију ОЕБС крајем 1998. Упркос томе, насиље и сукоби се настављају, а након пропалих мировних преговора у Рамбујеу и југословенског одбијања понуђеног ултиматумског споразума, 24. марта 1999. започиње кампања бомбардовања СРЈ

[605] Talbott, *The Russia Hand*, p. 275.
[606] The White House, “Memorandum of Telephone Conversation - President Boris Yeltsin of Russia”, *Clinton Digital Library*, July 10, 1998, https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/101532
[607] Homi Kharas, Brian Pinto, and Sergei Ulatov, “An Analysis of Russia’s 1998 Meltdown: Fundamentals and Market Signals”, *Brookings Papers on Economic Activity*, no. 1, 2001, p. 10.
[608] Ibidem, p. 1.
[609] Афера Левински односи се на откриће из 1998. године да је председник Клинтон имао ванбрачну сексуалну везу са приправницом у Белој кући Моником Левински (Monica Lewinsky) и да је потом лажно сведочио под заклетвом, што је довело до покретања процедуре његовог опозива у Представничком дому.

која траје 78 дана.[610] Ово је било у директној супротности са интересима Русије, које је своју позицију дефинисала још 1998. кроз „четири не“ тада још увек министра спољних послова Примакова: не НАТО оружаним операцијама против Београда, не отцепљењу Косова од Југославије, не ескалацији режима санкција против Југославије и не за *status quo* на Косову који покрајини не обезбеђује довољан степен аутономије.[611]

За САД, упркос успостављеном механизму консултације са Москвом по питању кризних ситуација кроз Стални заједнички савет, приоритет је било постићи повољно решење на терену, што би било знатно отежано уколико би се руским ставовима и примедбама дао велики значај. Иако су желели да Руси буду укључени у коначно решење како би оно имало већи легитимитет и на још један начин показало да се Москва уважава, тај циљ је по важности био далеко испод оног о брзом и ефикасном променом стања на терену. У тренутку када се обележавало 50 година постојања савеза, који је био надомак свог првог проширења на бивше чланице Варшавског пакта (не рачунајући Источну Немачку) Мађарску, Чешку и Пољску, потреба за редефинисањем његових циљева и улоге, односно демонстрирањем његове релевантности у новим међународним околностима били су водећи фактори при доношењу одлука међу његовим лидерима.[612] Вера да ће ратне операције својом ефикасношћу званични Београд врло брзо натерати на уступке додатно су ободрили западне званичнике. Што се циљ брже постигне, узимање у обзир става Москве било је мање важно, на основу уверења да се Јељцин и његови сарадници могу одобровољити да прихвате ствар када она на терену буде већ решена.[613]

Американци су, опште узевши, потценили опсег негативне реакције руске стране, па је тако НАТО интервенција против СРЈ изазвала највећи разлаз САД и Русије од краја Хладног рата. На дан почетка бомбардовања, премијер Примаков се налазио у авиону на лету за САД где је требало да присуствује састанку Гор-Черномирдин комисије. Његова реакција – одлука да се авион са правца ка Вашингтону окрене и врати за Москву, из данашње перспективе се може посматрати као јасан симбол путање односа две стране током Клинтоновог мандата. Истог дана, два председника су обавила телефонски разговор у којем је Клинтон предочио своје разлоге за интервенцију, уоквирене у логику спречавања хуманитарне кризе, уз оштро противљење Јељцина који је узалудно упозоравао на последице ове акције на односе Русије и САД.[614] Заиста, уследили су и конкретни кораци у односу на НАТО. Русија је обуставила све контакте са савезом, повукла свог представника при НАТО из Брисела, затворила НАТО документациони центар и Мисију у Москви, повукла руског заменика команданта бригаде Руске Федерације која је учествовала у мировној мисији у БиХ, те отказала састанак Сталног заједничког савета планираног за април.[615]

---

[610] За упоредну анализу одбијеног споразума из Рамбујеа и Војно-техничког споразума из Куманова и Резолуције Савета безбедности УН 1244, којима је успостављен мир, видети: Милан Крстић, „Да ли је „Рамбује“ био бољи од „Куманова“? Упоредна секторска анализа безбедносних ризика по Републику Србију и српски народ на Косову и Метохији“, У: *Двадесет година од Дејтонског мировног споразума – трајни мир или трајни изазови?*, уредили Драган Живојиновић, Стеван Недељковић и Милан Крстић, Универзитет у Београду - Факултет политичких наука, Београд, 2016, стр. 117-141.

[611] Младен Лишанин, “U.S.-Russian Relations In The Shadow Of The 1999 Kosovo War”, *Политика националне безбедности*, вол. 18, бр. 1, 2020, стр. 15.

[612] Марија Љ. Поповић, *Процес трансформације идентитета НАТО-а након Хладног рата: НАТО као актер у решавању хуманитарних криза*, докторска дисертација, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду, 2020, стр. 56-59.

[613] Goldgeier and McFaul, *Power and Purpose,* pp. 249-250.

[614] The White House, “Memorandum of Telephone Conversation: Telephone Conversation with Russian President Yeltsin”, *National Security Archive*, March 24, 1999, https://nsarchive.gwu.edu/document/16841-document-16-memorandum-telephone-conversation

[615] Dov Lynch, “‘Walking the tightrope’: The Kosovo conflict and Russia in European security, 1998–August 1999”, *European Security*, vol. 8, no. 4, 1999, p. 68.

Амерички званичници су посматрали ово питање као још једно у низу оних у којима је руска страна упркос противљењу на крају спремна да пристане на решење приближно оном које је замишљено у Вашингтону. Међутим, бомбардовање СРЈ је директно погађало руску самоперцепцију као равноправног партнера у билатералном односу са САД, нарочито у погледу безбедносних питања. Игнорисање њених упозорења и противљења, заобилажење институција УН у којима је Русија најјасније могла демонстрирати своју релевантност кроз право вета, деловање против државе и народа који се доживљавају као историјски и етнички блиски и пријатељски, те еволуција улоге НАТО у правцу који је могао у будућности угрозити руске интересе још директније и географски ближе, били су окидачи за снажнији отпор у Москви, како од стране носиоца извршне власти, тако и од стране идеолошки разноврсних гласова из Думе и шире јавности.

Ипак, поновни контакти две стране су успостављени крајем априла. Јељцин је био позван на самит НАТО у Вашингтону, али је одбио да присуствује. Уместо тога, телефонским разговором са Клинтоном договорено је да се заједнички обнове дипломатски напори. Иако је непосредна реакција Москве била оштрија од очекиване, за администрацију је било јасно да ће Руси, суочени са недостатком алтернативе, морати да пристану на поновни разговор. Јељцинов предлог да као свог изасланика номинује бившег премијера Черномирдина, добро познатог у Вашингтону, наишао је на одличан пријем. Черномирдин је заједно са Талботом, који је услед Горове заокупљености председничком кампањом преузео водећу улогу са америчке стране, и представником ЕУ Мартијем Ахтисаријем (Martti Ahtisaari), председником Финске, започео исцрпне разговоре у циљу постизања решења. У низу преговарачких састанака током маја у Хелсинкију и Москви, америчка страна је инсистирала да НАТО има централну улогу у будућим мировним трупама и захтевали потпуно повлачење српских снага, док су Руси хтели сопствени сектор и евентуално задржавање присуства дела српских снага на терену.[616] За САД је потенцијални руски сектор био неприхватљив јер су такву солуцију видели као *de facto* поделу косовске територије. У корист им је ишло календарско приближавање самита Г8 у Келну заказаног за 20. јун. На њему је Русија требало да буде званично примљена у ову групацију, што је подстакло Јељцина да као приоритет одреди што брже постизање решења, макар и уз уступке.[617] Коначни договор тројице дипломата и њихових делегација је постигнут у Немачкој почетком јуна. Черномирдин и Ахтисари су потом отпутовали у Београд 3. јуна да мировни план представе Милошевићу, који га је прихватио. Ипак, као нерешено је остало питање будуће улоге руских трупа на терену.[618]

Управо је оно довело снаге НАТО и Русије најближе директном физичком окршају од краја Хладног рата. Дана 12. јуна, 200 руских војника се из Босне и Херцеговине, где су служили у оквиру мировних снага, упутило ка Косову и Метохији. Заузели су аеродром Слатина надомак Приштине, у циљу да ставе НАТО пред свршен циљ и побољшају руску позицију у преговорима. Талбот, који се непосредно пред овај догађај налазио у Москви на преговорима о саставу мировних трупа на КиМ, добио је од највиших руских званичника, укључујући и тадашњег директора Федералне службе безбедности (ФСБ) Владимира Путина, уверавања да неће доћи до било каквог деловања руских снага упркос извештајима о мобилизацији малог контингента. У занимљивој паралели са Примаковљевим летом ка Вашингтону 24. марта, Талбот је током свог повратка за САД добио информацију од Бергера о ситуацији на аеродрому и налог да се одмах врати у Москву.[619] Сведочења и образложења како је до овог догађаја дошло су различита, али је неспорно да су у овој акцији војни кругови

[616] Паралено са преговорима Талбота, Ахтисарија и Черномирдина, руски представник је путовао у Београд да преговара са председником Милошевићем, играјући улогу посредника.
[617] Lynch, "'Walking the tightrope': The Kosovo conflict and Russia in European security, 1998–August 1999", pp. 77-78.
[618] Ivo H. Daalder and Michael E. O'Hanlon, *Winning ugly: NATO's war to save Kosovo*, Brookings Institution Press, Washington, D.C., 2000, pp. 172-174.
[619] Talbott, *The Russia Hand*, pp. 336-337.

одиграли одлучујућу улогу, заобишавши цивилне званичнике. Питање да ли је сам Јељцин директно или индиректно издао овакво наређење и даље окупира пажњу. Ипак, чини се мало вероватним да за овако драстично меру није прибављена барем прећутна сагласност са врха.

Било како било, руске трупе су се нашле одсечене. Неопходна руска појачања морала су да прелете ваздушни простор Мађарске, Бугарске и Румуније. У најдиректнијој могућој демонстрацији новог глобалног односа снага, ове три државе, некадашњи сателити СССР и стубови Варшавског пакта, а тада државе које је управо требало да постану чланице НАТО или су имале такве аспирације, одбиле су да дају дозволу за прелет.[620] Што се ситуације на аеродрому тиче, врховни командант НАТО снага Весли Кларк је издао наређење да се Апач хеликоптерима блокира аеродромска писта, наређење које је командант на терену, британски генерал Мајкл Џексон (Michael Jackson), након расправе одбио речима: „Господине, нећу да започнем Трећи светски рат за Вас".[621] Уместо самог аеродрома, британске трупе су на крају блокирале путеве који воде ка њему. Коначни договор постигнут је у Хелсинкију 18. јуна, а потписан у Келну на Г8 самиту. Предвидео је присуство 3600 руских војника, од којих је 750 стационирано на аеродрому Слатина, уз одбацивање идеје о засебном руском сектору.[622] Русија је 2003. повукла своје трупе из мировних мисија у Босни и Херцеговини и Косову и Метохији.[623] Насупрот томе, присуство САД на Балкану је утврђено изградњом војне базе Камп Бондстил (Camp Bondsteel), највеће у региону и највеће изграђене у Европи од Вијетнамског рата.[624]

Други чеченски рат

Како објашњава Оксана Антоненко (Oksana Antonenko), Русија је у много чему правила паралелу између ситуације на Косову и Метохији и својих проблема са сепаратизмом у Чеченији, уочавајући бројне сличности између албанских и чеченских побуњеника:

> „И једни и други, у преовлађујућем руском виђењу, представљају локалну муслиманску већину која прогони словенску мањину. И једни и други представљају покрете који су настали из распада вишенационалне федерације. И једни и други су користили тероризам и за њих се тврди да добијају финансијску подршку од трговине дрогом, као и од етничких сународника у иностранству. Руси верују да оба покрета имају територијалне претензије које превазилазе Косово, односно Чеченију".[625]

Ратна дејства у Чеченији обновљена су октобра 1999. новом руском војном операцијом. Она је уследила као одговор на упаде чеченских побуњеника у суседну републику Дагестан и низ терористичких напада широм Русије који су проузроковали смрт готово 300 цивила.[626] За разлику од 1994, нови премијер Владимир Путин, који је полако преузимао водећу политичку улогу у држави, одлучио се за спровођење свеобухватне инвазије засноване на координисаном деловању авијације и копнених трупа и окупирању кључних стратешких тачака, укључујући главни град Грозни. Руске операције су биле праћене низом оптужби за озбиљне ратне злочине

---

[620] Sharyl Cross, "Russia and NATO toward the twenty-first century: conflicts and peacekeeping in Bosnia-Herzegovina and Kosovo", *The Journal of Slavic Military Studies*, vol. 15, no. 2, 2002, pp. 21-23.
[621] Wesley K. Clark, *Waging Modern War: Bosnia, Kosovo, And The Future Of Combat*, Public Affairs, New York, 2001, p. 394.
[622] Lynch, "'Walking the tightrope': The Kosovo conflict and Russia in European security, 1998–August 1999", p. 78.
[623] Лишанин, "U.S.-Russian Relations In The Shadow Of The 1999 Kosovo War", стр. 19.
[624] Filip Ejdus and Marko Kovačević, "Penetration, Overlay, Governmentality: The Evolving Role of NATO in the Western Balkan Security Dynamics", *Journal of Intervention and Statebuilding*, vol. 13, no. 5, 2019, p. 572.
[625] Oksana Antonenko, "Russia, NATO and European security after Kosovo", *Survival: Global Politics and Strategy*, vol. 41, no. 4, 1999, p. 132.
[626] Committee on Foreign Relations, "Chechnya: Implications for Russia and the Caucasus", *Hearing before the Committee on Foreign Relations United States Senate*, November 4, 1999, p. 3, https://tile.loc.gov/storage-services/master/gdc/gdcebookspublic/20/23/69/36/36/2023693636/2023693636.pdf

и кршења људских права.[627] Званични одговор САД се, осим у степену јачине, генерално није драстично разликовао од оног на првобитни рат у Чеченији. Неке околности су биле другачије. Јељцину нису предстојали неизвесни избори на којима би оштре критике америчких партнера могле утицати на његов негативнији резултат. Напротив, руски председник је, све слабијег здравља и смањеног утицаја, неформално одредио управо Путина као наследника. Формални процес преноса власти ће се реализовати крајем године када је актуелни премијер постао и вршилац дужности председника, након Јељцинове оставке последњег дана 1999. Позиција самог Путина је у наредном периоду консолидована подршком друге и треће најснажније партије након парламентарних избора 1999. - Јединство и Слобода, као и реформом Савета федерације, горњег дома скупштине, чиме је моћ овог тела знатно смањена.[628]

Исто тако, ситуација у САД је била драстично другачија, будући да је Клинтон био у дефанзиви услед афере Левински и борио се да сачува своју позицију и заоставштину. Даље, кључни људи администрације су уопштено узевши били лишени одређених илузија и заморени евидентним неуспесима у односима са Русијом, оличеним у економској кризи из 1998. и дипломатском размимоилажењу по питању Косова. Уз то, нови чланови спољнополитичког тима у другом мандату, нарочито државна секретарка Олбрајт и њен саветник за новонезависне државе Стивен Сестанович (Stephen Sestanovich), били су осетљивији на питања људских права од својих претходника на овим функцијама. Поред њих и Талбот је овога пута, вероватно незадовољан својим и заједничким ставом администрације током првог чеченског рата, такође заузимао оштрије позиције. Стога су критике биле за нијансу оштрије. Тако је амбасадор Сестанович у свом сведочењу пред сенатским одбором за спољне послове 4. новембра излистао као три кључна проблема руску неселективну употребу силе, број избеглица и кршења људских права, цитирајући релевантне одредбе Женевске конвенције уз констатацију да „актуелна руска кампања не поштује ове обавезе“.[629]

Главна суштинска разлика у америчком третирању другог рата у Чеченији у односу на 1994-1996. је био став да он не може бити посматран искључиво као интерна ствар Русије, већ, како је подцртала државна секретарка Олбрајт, као међународно питање.[630] Критика на овом трагу је на највишем нивоу дошла на самиту ОЕБС у Истанбулу 18. и 19. новембра 1999. У свом обраћању, председник Клинтон је прво исказао подршку Русији у борби против „пошасти тероризма и безакоња“, те изнео мишљење да Русија „има и право и обавезу да штити свој територијални интегритет“. Међутим, упозорио је да стратегија коју Москва примењује доводи до великог броја цивилних жртава и великих избегличких таласа и позвао на „примерене мере за окончање тероризма, заштиту недужних цивила, посвећеност омогућавању безбедног повратка избеглица, приступ хуманитарним организацијама и заједнички напор на обнови“. Говорећи након тога о Косову, Клинтон је изнео опаску која се уједно односила и на Чеченију. Правећи паралелу са пучем у Русији 1991. амерички лидер је Јељцинову интерпретацију догађаја на Балкану довео у питање: „Да су Вас уместо избора за председника ставили у затвор, надао бих се да би се сваки лидер сваке земље за овим столом заузео за Вас и за слободу у Русији, а не би рекао: ‘Па, то је унутрашња руска ствар у коју не можемо да се мешамо’.“[631]

Видно изиритиран оваквим прекорима, Јељцин је на њиховом потоњем билатералном састанку, а уједно и последњем који су званично одржали, оштро одговорио Клинтону,

---

[627] Детаљније о току рата и оптужбама према Русији видети у: Matthew Evangelista, *The Chechen wars: will Russia go the way of the Soviet Union?*, Brookings Institution Press, Washington, D.C., 2002.
[628] Goldgeier and McFaul, *Power and Purpose*, p. 269.
[629] Committee on Foreign Relations, “Chechnya: Implications for Russia and the Caucasus”, p. 6.
[630] Madeleine K. Albright, “Clear on Chechnya”, *The Washington Post*, March 7, 2000, https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/2000/03/08/clear-on-chechnya/72ded6e2-c44f-44e3-8361-dea8d343417f/
[631] William J. Clinton, “Remarks at the Opening of the Organization for Security and Cooperation in Europe Summit in Istanbul”, *The American Presidency Project*, November 18, 1999, https://www.presidency.ucsb.edu/documents/remarks-the-opening-the-organization-for-security-and-cooperation-europe-summit-istanbul

окарактерисао чеченске побуњенике као убице и екстремисте, поновио да је у питању интерна ствар Русије, као и да је обећао војним круговима да ће кампању спровести до краја.[632] Међутим, као што и наведени цитати из говора америчког председника из Истанбула указују, упркос спочитавањима на рачун начина спровођења војних операција, САД ниједног тренутка нису суштински доводили у питање кровни узрок и руске разлоге за интервенцију, у потпуности прихватајући право Русије да штити свој суверенитет. Финансијска помоћ и средства опредељена за програме нуклеарног разоружања кроз Нан-Лугар програм нису трпела, а из правца администрације није било позива за дипломатску изолацију Русије или њену суспензију из међународних организација, нити захтева за истраге потенцијалних ратних злочина.

Као и претходни пут, методе деловања чеченских побуњеника, њихова блискост са исламским екстремистима, али и недостатак развијеног лобија у Вашингтону допринели су одсуству оваквих или сличних потеза администрације. Додуше, ван ње су постојали гласови који су били оштрији према Москви. У Конгресу, нарочито Сенату, јасно су се чуле интерпретације, примарно републиканске, које су позиционирање администрације стављали у контекст неуспеха њене шире стратегије за односе са Русијом. Међу конкретним мерама, истиче се резолуција Сената из 2000. која позива на преговоре између руске и чеченске владе. Међутим, резолуција у Представничком дому која је позивала на суспензију чланства Русије у Г8 није добила неопходну подршку.[633] Још један утицајан критички глас према администрацији и њеној позицији био је онај који је припадао Збигњеву Бжежинском. Бивши саветник за националну безбедност је био међу оснивачима Америчког комитета за мир у Чеченији и захтевао је конкретнију реакцију Сједињених Држава како би зауставиле „руске геноцидне политике“.[634]

Иако су ови екстерни притисци вршили утицај на председника и његове сараднике, њихов однос према Другом чеченском рату је остао конзистентан. Из њиховог угла ова тема није могла бити игнорисана и постојала је потреба да се укаже на извесне руске методе које су биле неприхватљиве за САД, али исто тако нису желели да чеченско питање постане доминанто у широкој агенди која одликује америчко-руске односе. На крају, упркос тој суштински декларативној природи критике, она је представљала још један удар на све уздрманије темеље политике према Русији коју је водио Клинтон са својим тимом.

Ирански нуклеарни програм и стратешка стабилност

Последња два ударца дошла су са приближавањем краја мандата 42. председника САД. Први се односи на реактивирање још једног проблема за који су се функционери у Вашингтону надали да је стављен *ad acta*: руска подршка иранском нуклеарном и ракетном програму кроз обучавање иранских научника, трансфер технологије и помоћ која излази из оквира цивилне употребе нуклеарне енергије. Клинтон је директно отворио ово питање током свог другог мандата. На самиту два лидера у Хелсинкију, у марту 1997. руски председник је оповргао да поседује било каква сазнања о руском учешћу у развоју иранског балистичког програма. Ипак, две стране су се на следећем самиту, одржаном у Денверу јуна исте године, договориле да успоставе нарочит дипломатски канал који ће адресирати спорне аспекте руско-иранске сарадње. Са америчке стране, водећу улогу је имао дипломата Френк Визнер (Frank Wisner), а са руске директор свемирске агенције Роскосмос Јурij Коптев (Yuri Koptev).[635] Са доласком

[632] The White House, “Memorandum of Conversation: Meeting with Russian President Yeltsin”, *National Security Archive*, November 19, 1999, https://nsarchive.gwu.edu/document/20592-national-security-archive-doc-06-memorandum
[633] Goldgeier and McFaul, *Power and Purpose*, p. 281.
[634] Zbigniew Brzezinski, “Why the West Should Care About Chechnya”, *The Wall Street Journal*, November 10, 1999, https://www.wsj.com/articles/SB942189139731515263
[635] Einhorn and Samore, “Ending Russian assistance to Iran's nuclear bomb”, p. 54.

Јевгенија Адамова (Yevgeny Adamov) на чело Минатома, руска сарадња са Ираном у области нуклеарне енергије се додатно појачала.

Ајнхорн и Семор објашњавају тројаку природу америчког одговора. Прво, највиши званичници су своје руске колеге упозоравали на последице ове сарадње. Друго, уносне заједничке програме америчких и руских корпорација и агенција су повезивали са престанком помоћи Ирану. Треће, претили су санкцијама кључним институцијама или појединцима.[636] Најкритичнија тачка је произашла 1998. из одлуке Конгреса (донете уз подршку обе странке) да се уведу санкције ентитетима у Русији који су учествовали у иранском ракетном програму. Клинтон је на овај закон ставио вето. Администрација је у исто време морала да убеди Русе да ће Конгрес прегласати председников вето и да се уступци морају направити, као и да обузда агресивне чланове законодавне власти аргументима о драстичним последицама по америчко-руске односе у случају увођења санкција. У међудржавне преговоре су се интензивно укључили Бергер и његов парњак са руске стране, Андреј Кокошкин (Andrei Kokoshin). Бергер и Кокошкин су дошли до компромиса. Русија је сама изабрала и именовала девет ентитета против којих ће вршити истрагу, САД је ставио седам од њих под санкције, а Конгрес је одустао од гласања о суспензији Клинтоновог вета. Додатно, Русија је у наредном периоду оснажила своје механизме контроле (иако је њихова примена остала упитна).[637]

Са доласком Путина не чело извршне власти, последња година другог миленијума није донела значајне напретке по овом питању. Иако је вршилац дужности председника спровео додатне реформе, од старта је сматрао да је сарадња са Ираном у области цивилне нуклеарне енергије у руском финансијском и националном интересу и одбацио било какве Клинтонове примедбе на њиховом самиту у Москви у јуну 2000. Као финална со на рану, током председничке кампање 2000. Гору је додатни ударац нанело објављивање чињенице да се Русија није придржавала ни његовог договора о окончању продаје конвенционалног наоружања Ирану, постигнутог са Черномирдином 1995.[638]

Други снажан ударац за коначни биланс резултата Клинтонове политике према Русији представља неуспех у постизању новог стратешког споразума. У другом мандату, администрација је интензивирала напоре да нађе решење за ново глобално стратешко окружење које је настајало. С једне стране, Клинтон и његови сарадници желели су да очувају Уговор о антибалистичким ракетама (Anti-Ballistic Missile Treaty), који је регулисао ограничења у погледу система антибалистичке одбране, и логику међусобно гарантованог уништења као главно средство одвраћања. Са друге, могућност да нека од мањих сила одметнутих од међународног поретка, попут Северне Кореје или Ирана, развије капацитет за производњу нуклеарног наоружања, захтевала је креирање ефикасног система одбране против таквих потенцијалних претњи. Велики утицај имао је извештај комисије предвођене искусним бившим државним секретаром одбране Доналдом Рамсфелдом (Donald Rumsfeld), у којем је закључено да би ове државе кроз три до пет година могле стећи капацитет да нуклеарно угрозе САД.[639] Одговор на то би била изградња националног система ракетне одбране. Уместо ове опције, Клинтонов тим је заговарао ограниченију варијанту система војишна (theater) ракетне одбране.

Договор са Русима је у сваком случају био важан. Администрација је још раније отворила питање новог стратешког споразума, а Јељцин је показао заинтересованост за

[636] Ibidem, p. 56.
[637] Ibidem, p. 55.
[638] John M. Broder, "Despite a Secret Pact by Gore in '95, Russian Arms Sales to Iran Go On", *The New York Times*, October 13, 2000, https://www.nytimes.com/2000/10/13/world/despite-a-secret-pact-by-gore-in-95-russian-arms-sales-to-iran-go-on.html
[639] Donald H. Rumsfeld et al. "EXECUTIVE SUMMARY of the REPORT of the COMMISSION TO ASSESS THE BALLISTIC MISSILE THREAT TO THE UNITED STATES", *US Congress*, July 15, 1998, https://irp.fas.org/threat/bm-threat.htm

разговоре. Мартовски самит у Хелсинкију 1997. је завршен ентузијастично, уз планове о преговорима о СТАРТ 3 и даљем смањивању нуклеарних бојевих глава. У септембру, две стране су потписале демаркациони споразум о АБМ уговору како би се разграничила војишна и стратешка ракетна одбрана.[640]

Конгрес је у марту 1999. изгласао закон којим се позива на изградњу националног система ракетне одбране чим то буде технолошки могуће.[641] Стога је главни циљ америчких преговарача био да добију пристанак руске стране за изградњу таквог система, јер би то захтевало ревизију АБМ уговора или његово напуштање у случају неуспеха. План је предвиђао реализацију прве фазе, постављање пресретајућих система на Аљасци, до 2005. Као уступак, Русима је морало бити понуђено даље смањење офанзивног нуклеарног арсенала. Као додатни камен спотицања током целог процеса преговора висила је ратификација уговора СТАРТ 2 који је Буш Старији потписао са Јељцином у последњим данима свог мандата. Сенат је споразум ратификовао у јануару 1996, али уз ограничење о примени након што то учини и друга страна.[642] Дума је константно одлагала или одбијала да ратификује споразум, чему је узрок била слаба Јељцинова подршка у овом телу и низ криза у односима: проширење НАТО, НАТО интервенција против СРЈ и критике поводом руских операција у Чеченији.[643]

Пријем Русије у Г8 је смањио тензије и напредак је постигнут на самиту Г8 у Келну јуна 1999, уз планове за даље преговоре. Међутим, смена Јељцина на челу Русије Путином имала је и позитиван и негативан ефекат. Успостављање контроле над скупштином омогућило је ратификацију уговора СТАРТ 2 без већих проблема у априлу 2000. Насупрот томе, као и по питању Ирана, на московском председничком самиту средином 2000. године нови руски председник јасно је демонстрирао незаинтересованост за сарадњу у овако важним областима са администрацијом чији се мандат ближио крају.[644] За Путина је чињеница да се са друге стране налази одлазећи председник упућивала на упутност одлагања ових преговора док Бела кућа не добије новог резидента. Поред тога, Клинтонов тим није успео да изађе са довољно примамљивим предлогом у погледу даљег смањења броја нуклеарних бојевих глава. Како је Талбот истакао на конференцији за штампу након самита: „Председник Путин је председнику Клинтону апсолутно јасно ставио до знања да Русија и даље остаје против измена АБМ уговора“.[645] Међутим, након неуспешног тестирања система националне ракетне одбране, Клинтон је имао оправдање да доношење одлуке о његовој конструкцији, која би у датим околностима уједно захтевала и једнострани излазак из АБМ уговора, препусти следећој администрацији.

Закључно, може се констатовати да су Путиновим доласком на власт и преостала питања на америчко-руској агенди у бољем случају доживела одсуство напретка, а у горем негативан развој. Међутим, такав епилог је следио путању зацртану раније. Још једном се враћајући ставовима СВОП, у документу из 2000. године се очитава измењен став и разочарење чак и међу експертима ове организације, пословично отвореним за сарадњу са Западом и свесних његове важности за руску међународну позицију. Тврди се да се „руско-амерички односи налазе у фази опадања“. Зато из њиховог угла постоји „потреба ревидирања руско-америчких односа. Концепција ‚равноправног партнерства’ била је од почетка нереална,

[640] Goldgeier and McFaul, *Power and Purpose*, p. 293.
[641] US Congress, “S.257 - National Missile Defense Act of 1999”, *Congress.gov*, March 18, 1999, https://www.congress.gov/bill/106th-congress/senate-bill/257
[642] Goldgeier and McFaul, Power and Purpose, p. 292.
[643] За више детаља о руским замеракама и разлозима за одлагање ратификације овог уговора видету: Alexander A. Pikayev, “The Rise and Fall of START II: The Russian View”, *Carnegie Endowment Working Papers*, 1999, https://assets.carnegieendowment.org/static/files/files__Rise_Fall_StartII.pdf
[644] Bradley Graham, *Hit to kill: the new battle over shielding America from missile attack*, Public Affairs, New York, 2001, pp. 281-284.
[645] Strobe Talbott, “Press Briefing by Deputy Secretary of State Strobe Talbott”, *The American Presidency Project*, June 4, 2000, https://www.presidency.ucsb.edu/documents/press-briefing-deputy-secretary-state-strobe-talbott

због огромне и стално увећавајуће разлике у потенцијалима две државе. Концепција ‚оног који је вођен' није прихватљива Русима".[646] За Клинтонову администрацију, након блиставих почетака у политици према Русији, последње три године донеле су низ неуспеха, који су отворили свеопште преиспитивање „ко је изгубио Русију" у јавном дискурсу и експертским круговима. Још важније, настали су одређени ресентимани у односима две силе који су постали саставни елементи обрасца карактеристичног за америчку политику према Русији у постхладноратовском периоду. Наредна секција ће кроз призму Волцове три слике рашчланити факторе који су тај образац у овом периоду конституисали.

Три слике

Прва слика

Прва слика у центар ставља факторе личности. У том погледу, централна особа која је пресудно одређивала правац развоја америчке политике према Русији јесте сам председник Бил Клинтон. Неколико специфичних елемената ближе разјашњава његову улогу. За почетак, Клинтон одлично одговара Барберовом карактеру председника који је активан и позитиван.[647] У питању је особа високо мотивисана за посао који обавља, који воли и којем приступа са пуно енергије и самопоуздања. Иако примарно фокусиран на теме ревитализације домаће економије, бивши гувернер Арканзаса је још у председничкој кампањи издвојио Русију и политику према хладноратовском ривалу као најважнију спољнополитичку тему. Том приоритету остао је посвећен и након уласка у Белу кућу. Клинтон је суштински био водећи човек у администрацији задужен за Русију („Russian hand"). Талбот сведочи: „До пролећа своје прве године на функцији, Клинтон је постао главни човек америчке владе за питања Русије, и то је остао током читавог трајања свог председничког мандата".[648] Он је редовно пратио дешавања и развој догађаја на овом плану, директно се укључивао у дебате међу својим сарадницима о најбољем правцу деловања и доносио преломне одлуке које су одређивале даљи курс политике администрације према Русији, попут усвајања пакета помоћи од импресивних 1.6 милијарди долара за 1996.

Код Клинтона је постојала свест да су односи Вашингтона и Москве кључни за креирање функционалног постхладноратовског поретка, за који се оправдано може тврдити да је „најсложенији поредак у коме људски род живи у целокупној историји".[649] Стога је, упркос генерално слабој заинтересованости и експертизи у домену спољне политике, посвећивао диспропорционално пуно времена овој теми. Његова заинтересованост за Русију потицала је још из студентских дана кроз пријатељство са Талботом, који је у то време преводио мемоаре Никите Хрушчова и са којим је разговарао о теми америчко-совјетских односа.[650] Иако 42. председнику САД спољна политика није била снажнија страна, економија свакако јесте. Ове две области наишле су на значајно преклапање када је реч о Русији. Распад СССР створио је прилику за транзицију руске економије, али и целокупног друштва у правцу тржишне демократије западног типа. Могућност да својом спољном политиком допринесе успешном спровођењу овог процеса кроз програме помоћи и стимулација које ће САД пружити Русији, за Клинтона је била јединствена историјска прилика коју није требало пропустити. Његови либерални светоназори о апсолутним добицима и користима за обе стране који би из тога произашли чинили су вредним енормно улагање труда, времена, енергије, новца и

[646] Совет повнешней и оборонной политике, *Стратегия для России: 10 лет СВОП*, стр. 516.
[647] Barber, *The Presidential Character*, p. 9; Thomas E. Cronin and Michael A. Genovese, "President Clinton and Character Questions", *Presidential Studies Quarterly*, vol. 28, no. 4, 1998, p. 892.
[648] Talbott, *The Russia Hand,* p. 5.
[649] Драган Р. Симић, *Поредак света*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1999, стр. 250.
[650] Talbott, *The Russia Hand,* pp. 14-15.

дипломатског кредибилитета како би се Русија преобразила у важног и корисног „млађег“ партнера у билатералном односу који би био заснован на дељењу заједничких вредности.

Даље, Клинтон је конзистентно демонстрирао однос према Русији који се на спектру различитих ставова у врху администрације може одредити као један од најблажих и попустљивијих. Лејк је од старта показивао скепсу, Кристофер је постајао временом све мање толерантан, Олбрајт је давала приоритет другим темама, а Талбот је балансирао свој оптимизам са опрезношћу. У односу на њих, Клинтон је био спреман на прећуткивања критика и покушаје да се руска страна придобије и након бројних показатеља да су позиције у неким областима једноставно непомирљиве, доследан идеји да су за САД односи са Русијом и фундаментална трансформација њихове природе кључни. Овакав наступ је у доброј мери последица председникове карактерне црте, често истицане, која је наметала потребу да се свима допадне и нађе решење којим ће што већи број људи бити задовољан. Тако је зазирао од превише оштрих критика руске реакције на покушај пуча 1993. или на рат у Чеченији, нарочито први. У односу на друге чланове администрације, председник је свом у тумачењу био прилично благонаклон према Јељциновом поступању у кризи из октобра 1993., оценивши да се руски председник „савио уназад“ како би избегао коришћење силе.[651] Паралела између америчког грађанског рата и рата у Чеченији из априла 1995. није могла послати снажнију индиректну поруку разумевања једног председника другом.

На сличним основама почивао је и однос америчко-руског егзекутивног дуа који је обележио 90-те године претходног века, Била Клинтона и Бориса Јељцина. Он је садржао неоспорне личне симпатије које су сарадњу чиниле лакшом. Захваљујући међусобној наклоности, бројне ломне тачке су пребројене. Додатни оснажујући чинилац била је редовна директна писана и телефонска комуникација, као и учестали лични сусрети, укупно 18, далеко највише у односу на било која друга два председника САД и Русије.[652] Ипак, у овом односу председници САД и Русије нису ушли нити уз њега изашли као једнаки. Захваљујући свом делом урођеном, а делом пажљиво негованом и развијаном шармантном наступу и вештини допадљивости, Клинтон је успевао да руског партнера одобровољи да направи далеко више уступака него обрнуто. Наравно, лични однос није у овоме играо једину улогу, већ и државни интереси, однос снага две државе и бројни унутарполитички фактори са којима су се обојица суочавали. Управо су им ови последњи такође давали бројне повезнице.

Прво, ту је константно преиспитивање из правца законодавне власти са којом су се обојица суочавала. Клинтон је управљао уз Конгрес под контролом Републиканске партије од 1995. па до краја свог другог мандата. Јељцин је морао да балансира између успона националиста и екстремних десничара са једне стране, и поновног успона комуниста са друге, уз потребе обуздавања претерано реформистички настројених либерала млађе генерације када су њихови предлози и реформе претили да изазову превелико незадовољство осталих релевантних политичких актера. Друго, обојица су били суочени са озбиљним ударима на сопствени углед и положај како су њихови мандати одмицали. Клинтон се нашао пред снажним притиском и могућношћу опозива због афере Левински, док су Јељцину склоност алкохолном пићу, све слабије здравствено стање и бројне корупционашке афере његових блиских сарадника временом отежавали да задржи ауторитет на руској политичкој сцени. На крају, адекватна разлика у годинама и паралела у виду алкохолизма између Јељцина и Клинтоновог очуха стварала је још једну, подсвесну основу за међусобно разумевање између „Била и Бориса“.[653]

---

[651] Paul F. Horvitz, “Clinton Vows Support for Russian Chief”, *The New York Times*, October 4, 1993, https://www.nytimes.com/1993/10/04/IHT-clinton-vows-support-for-russian-chief.html

[652] Office of the Historian, “Bill Clinton, Boris Yeltsin, and U.S.-Russian Relations”, *Office of the Historian*, n.d. https://history.state.gov/milestones/1993-2000/clinton-yeltsin.

[653] Stent, *The Limits of Partnership: U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, p. 46.

Међутим, иако је пријатељски однос двојице лидера одржао континуитет, он је био опхрван све већим ресентиманима и незадовољствима након низа америчких потеза који су кумулативно креирали све веће огорчење на другој страни. О томе је постојала свест и у администрацији. Леон Фуерт је то срочио на следећи начин:

> „Једна од ствари која нас је бринула била је да ли се политичка огорченост нагомилава. Модел који каже да су и раније негодовали, а ипак то прихватали, функционише само ако верујете да та искуства не остављају никакве последице. С друге стране, ако су она постепено тровала атмосферу, онда би следећи инцидент могао бити онај који ће заиста прећи праг. Ни то нисмо могли да знамо.“[654]

Све директније противљење са руске стране, пре свега у одговору на америчке критике руског деловања у Чеченији у Другом чеченском рату и поводом бомбардовања СРЈ, показују да је реалности више одговарала друга Фуертова интерпретација. Иако овај стихијски процес није донео ескалацију, оставио је последице које ће сачекати наредну администрацију.

Пре него што дискусија пређе са нивоа прве на ниво друге Волцове слике, на основу претходно понуђеног представљања америчке политике према Русији, јасно је да је уз фактор личности самог председника, један од одлучујућих елемената прве слике била и личност његовог блиског пријатеља и сарадника током оба мандата, Строуба Талбота. Наравно, поред њега, важну улогу одиграле су и друге особе, на пример оне на позицијама државних секретара или саветника за националну безбедност. Оно што Талбота издваја и препоручује га посебној пажњи јесте чињеница да је био специфично задужен за креирање политике према бившим совјетским републикама, од којих је значај Русије неупоредиво већи од свих осталих, те његов утицај који је остао конзистентан током свих осам година Клинтоновог боравка у Белој кући. Овај утицај је умногоме дуговао личном познанству са председником још из студентских дана и поверењу у његов суд, процену и стратешку визију које је Клинтон имао. Како је Томас Донилон једном приликом, говорећи о значају Талбота и његовог односа са председником за креирање спољне политике администрације, указао: „Постоји само једна особа у овој згради коју председник позива у недељу увече да види како је, а та особа није Ворен Кристофер“.[655]

Талбот је потенцијал за историјску промену у Русији видео као реалан и, уз помоћ америчке навигације кроз тај турбулентан процес, као изводљив. Међутим, исто тако није занемаривао историјске и геополитичке околности, свестан чињенице да позитиван исход у виду Русије дугорочно укорењене у западне вредности није датост нити нужност. Свест о ограниченим могућностима америчког утицаја и негативним ефектима одређених одлука, уз разочарење у исходе извесних политичких процеса у Русији, су код Талбота расли током службе. Стога је, према сопственом признању, током рада у администрацији научио да једина звезда водиља може бити национални интерес.[656] То га је водило ка оштријим позицијама према Русији у погледу НАТО проширења, другог рата у Чеченији и кризе на КиМ. Укупно гледано, донео је и задржао нагласак на централну позицију Русије у спољнополитичком планирању и разматрање сваке одлуке на овом терену кроз призму америчко-руских односа. Захваљујући оваквом пажљивом калибрирању постигнути су неки значајни резултати без стварања отвореног раздора између Вашингтона и Москве. Са друге стране, дугорочније последице тих резултата изрониле су у први план већ у првој деценији 21. века.

Друга слика

На нивоу друге слике, нарочито се истиче улога законодавне гране власти. Важно је приметити да су била испуњена сва три Линдсијева услова за израженије деловање Конгреса.

---

[654] Goldgeier and McFaul, Power and Purpose, p. 266.
[655] James M. Goldgeier, *Not Whether but When*, p. 25.
[656] Keith Gessen, “The Quiet Americans Behind the U.S.-Russia Imbroglio”, *The New York Times Magazine*, May 8, 2018, https://www.nytimes.com/2018/05/08/magazine/the-quiet-americans-behind-the-us-russia-imbroglio.html

Одсуство јасне егзистенцијалне претње је ободрило законодавце да се не подређују егзекутиви. Председников слаб ауторитет у области спољне политике, те каснија силазна путања односа са Русијом због низа неуспеха, од неуспешне економске и политичке реформе саме Русије до супротстављених позиција Вашингтона и Москве у низу међународних питања, давали су додатни подстрек и једном и другом дому да се активирају. На крају, ту је била републиканска контрола Конгреса успостављена на изборима 1994. и одржана до краја Клинтоновог другог мандата.

Ова чињеница је Клинтоновим администрацијама давала нарочит интерес да, приликом спровођења своје политике према Русији, обрате пажњу на ставове, законе и реакције на своје потезе који су долазили са Капитола. Пошто су републиканци остварили победе на изборима за Конгрес 1994, 1996. и 1998. Клинтон је само у прве две године својих мандата имао законодавне домове наклоњене председнику. Тектонску промену донели су избори 1994. на којима су републиканци освојили контролу над Представничким домом први пут још од 1955. и то убедљивом победом којом су преузели 52 места у доњем дому и 8 у горњем.[657] Овај значајан политички ударац, упркос стабилизацији економије на коју је председник са својим тимом био посебно поносан, преуредио је политичку позорницу и ставио сваку одлуку, укључујући и оне из спољнополитичког домена, под додатну, критичку лупу. Пошто су републиканци задржали контролу над оба дома Конгреса током наредних изборних циклуса, имали су могућност континуираног значајног утицаја, који је посебно дошао до изражаја приликом избијања скандала о афери председника Клинтона и стажисткиње Монике Левински, односно потоњег процеса опозива који је Конгрес лансирао. Архитекта ове прве импресивне победе на изборима за Конгрес кроз кампању о такозваном „Уговору са Америком“, као и водећи заговорник импичмента био је конгресмен из Џорџије Њут Гингрич (Newt Gingrich), који се налазио на челу Представничког дома од 1995. до 1999.

Конгрес је своје могућности утицаја на креирање спољне политике демонстрирао кроз два вида деловања. Први јесте кроз акте и мере које је усвајао. Клинтонова уопштено гледано слабија експертиза, знање и искуство у области спољне политике отворили су простор посебно члановима горњег дома заинтересованим за спољну политику да уложе ефикасне напоре како би активно обликовали креирање спољне политике. Тема односа према Русији након распада СССР била је нарочито привлачна будући да се дотицала низа вишесекторских питања. Свакако једна од најбитнијих области где се утицај Конгреса директно истицао било је питање финансијске помоћи Русији. Клинтон је први велики пакет у вредности од 1,6 милијарди долара обезбедио током периода демократске већине у законодавном телу. Каснији пакети суочавали су се са озбиљним преиспитивањима. Утицајни републикански сенатор из Северне Каролине Џеси Хелмс (Jesse Helms), који се налазио на челу Одбора за спољне односе од 1995. до 2001. био је нарочито склон да тражи строже критеријуме за помоћ Русији, уз захтеве да се они вежу за даљи успех демократских реформи или ублажавање метода примењених у Чеченији. Поред тога, под утицајем Конгреса, временом је пропорција средстава издвајаних за Русију у односу на друге бивше чланице СССР опадала, најчешће у корист Украјине. Тако је већ у буџету за фискалну 1995. 60% одлазило на остале новонастале државе, а наредне је тај удео износио више од две трећине.[658] Ова прерасподела удела се у знатној мери одвијала захваљујући групи сенатора, на челу са Мичом Маконелом (Mitch McConnell) из Кентакија, који су били против приоритизације Русије на уштрб других бивших република СССР, а пре свега Украјине. Њу су ови сенатори перципирали као кључну, делом и под утицајем украјинског лобија и бирачког тела украјинског порекла.

Са друге стране, сенатори Нан и Лугар наставили су да играју важну двостраначку улогу у лобирању за континуирану посвећеност Програму сарадничког смањења претњи за који су

[657] Tim Hames, “The US mid-term election of 1994”, *Electoral Studies*, vol. 14, no. 2, 1995, p. 222.
[658] Marsden, *Lessons from Russia Clinton and US Democracy Promotion*, p. 73.

били заслужни. Са сенатором Доменичијем су 1997. спонзорисали амандман којим је опсег програма проширен. Током оба Клинтонова мандата, Конгрес је значајна средства издвајао за сврхе предвиђене Нан-Лугар програмом. Када је реч о Министарству одбране као главном носиоцу његовог спровођења, издвајања која му је Конгрес одобрио су се, након 400 милиона долара годишње за период 1992-1995, кретала од 300 милиона за фискалну 1996. до 475,5 милиона за 2002. Ипак, почевши од фискалне 1997. Представнички дом је имао тенденцију да предлаже смањења буџета за Министарство одбране и Министарство енергетике који администрација захтева по овом основу, док је Сенат је показивао веће разумевање за ставове Беле куће, понекад увећавајући цифру коју је извршна власт тражила.[659] Конгрес је такође био важан актер у америчком одговору на руско-иранску сарадњу, када је изгласао Закон о санкцијама због пролиферације иранских ракетних система, који је Клинтон стопирао ветом.[660] Како би се спречило прегласавање вета, Вашингтон и Москва су постигли компромис.

На крају, због формалне потребе да одобри проширење НАТО, Конгрес је исказао велику заинтересованост за ово питање. За почетак, 1996. је изгласао Закон о подстицању проширења НАТО, уз доминантну већину у оба дома. Њиме је одобрена исплата 60 милиона долара Пољској, Чешкој и Мађарској и циљу изградње њихових капацитета за чланство.[661] Поред тога, будући да је примарна брига законодаваца било питање трошкова за САД које овакав развој алијансе носи, саслушања по овом питању и потреба да се Капитол одобровољи били су међу факторима који су определили администрацију да се одлучи за ограничено првобитно проширење на само три нове чланице. Упркос оваквом изласку у сусрет законодавцима, један од већих успешних подухвата Клинтоновог тима када је реч о односу извршне и законодавне власти јесте придобијање подршке за ратификацију уласка Пољске, Чешке и Мађарске у НАТО, коју је Сенат извршио 30. априла 1998, уз 80 гласова за. За овај подвиг је међу најзаслужнијима државна секретарка Олбрајт, која је капитализовала одржавање свог позитивног радног односа са Џесијем Хелмсом, упркос његовој репутацији једног од најоштријих критичара администрације и сенаторовим ранијим критикама уступака који су направљени зарад умиривања руског противљења проширењу савеза.[662]

Други вид деловања којим је Конгрес вршио утицај на приступ Русији се односи на реторичко-симболички притисак на администрацију, која је морала да чита ставове кључних чланова Представничког дома и Сената, и да своју политику, некад и превентивно, прилагођава. Други рат у Чеченији преставља вероватно најеклатантнији пример. Хелмс је сазивао низ саслушања пред његовим одбором о Чеченији, предлагао резолуције којима се позива на обустављање руских операција, додавао амандмане законима којима се критикује „смрт невиних цивила и расељавање више од 250000 других становника“ и чињење „широко распрострањених злочина, укључујући погубљења без суђења, мучење и силовање“.[663] Његов став према односу администрације гласио је: „Стидим се наше владе и њених изјава датих у

[659] Amy F. Woolf, “Nunn-Lugar Cooperative Threat Reduction Programs: Issues for Congress”, *Congressional Research Service*, November 17, 2003, pp. 7-9, https://www.congress.gov/crs_external_products/RL/PDF/97-1027/97-1027.2.pdf

[660] US Congress, “H.R.2709 - Iran Missile Proliferation Sanctions Act of 1997”, *Congress.gov*, https://www.congress.gov/bill/105th-congress/house-bill/2709

[661] Jonathan Eyal, “NATO’s Enlargement: Anatomy of a Decision”, *International Affairs*, vol. 73, no. 4, 1997, p. 711; Goldgeier, *Not Whether but When: The U.S. Decision to Enlarge NATO*, p. 79.

[662] За детаљан приказ кампање администрације да придобије Сенат, видети: Goldgeier, *Not Whether but When: The U.S. Decision to Enlarge NATO*, pp. 108-151.

[663] Committee on Foreign Relations, “Chechnya: Implications for Russia and the Caucasus”; US Congress, “S.Res.269 - A resolution expressing the sense of the Senate with respect to United States relations with the Russian Federation, given the Russian Federation's conduct in Chechnya, and for other purposes”, *Congress.gov*, https://www.congress.gov/bill/106th-congress/senate-resolution/269; Jason Weiss, “U.S. Senate Amendment condemns Russian Policy in Chechnya”, *Reliefweb*, June 15, 2000, https://reliefweb.int/report/russian-federation/us-senate-amendment-condemns-russian-policy-chechnya.

одбрану Русије“.[664] Маконел га је пратио у осудама, правећи и паралелу са ситуацијом на КиМ и критикујући двоструке стандарде:

> „...ваш неуспех да предузмете одлучну акцију изазвао је презир и рат против чеченског народа који је многе локалне сведоке подсетио на хапшења и присилне депортације, глад и разарања из Стаљинове ере. Искрено, то ме подсећа на оно што је Милошевић урадио на Косову, само са више ватрене моћи и већом брзином. Оно што не могу да разумем јесте зашто смо подржали оптужнице за ратне злочине због етничког чишћења на Косову, а истовремено затварамо очи пред истоветном бруталношћу над цивилима у Чеченији.“[665]

Овакве оштрије осуде из Сената на рачун Русије условиле су и критичнију реакцију председника и његових сарадника.

Слично томе, у домену трговинских односа се превладавајуће мишљење на Капитолу одразило на Клинтоново третирање Џексон-Веник амандмана. Овај амандман на Закон о трговини, усвојен у јеку Хладног рата 1974, повезивао је добијање статуса најповлашћеније нације са правом Јевреја на емиграцију. Прво Буш, а потом Клинтон, доносили су годишње одлуке о изузећу за Русију. Клинтон је септембра 1994, пред сусрет са Јељцином у Вашингтону, отишао корак даље и објавио да ће се ове одлуке убудуће обнављати аутоматски. Међутим, будући да је закон могао повући искључиво Конгрес, процена у администрацији била је да, услед доминантног расположења на Капитолу, то није могуће постићи.[666] Тако је званично на снази остало, иако без директне примене, још једно хладноратовско средство притиска на Русију за које су у Москви сматрали да у контексту нових односа две стране нема више никаквог места.

Најјаснија критика целокупног приступа председничке администрације је из правца Конгреса дошла у облику извештаја под помало театралним називом „Пут Русије ка корупцији: Како је Клинтонова администрација извозила управу уместо слободног тржишта и изневерила руски народ“. Извештај је израдила саветодавна група спикера Представничког дома која се састојала од 12 чланова, свих републиканаца, на челу са конгресменом Кристофером Коксом из Калифорније. На скоро 300 страна текста, такозвани Коксов извештај упућује низ мање или више оправданих замерки начину на који је председник са својим тимом водио политику према Русији. Део њих мора се ставити у контекст предстојећих председничких избора у САД. Томе у прилог говори и тајминг објављивања извештаја: септембар 2000. Изразито велики део кривице приписан је потпредседнику и у том тренутку председничком кандидату Алу Гору (заједно са Талботом и Самерсом означен као део тројке одговорне за формулисање политике према Русији), његовој сарадњи са Черномирдином и занемаривањем доказа о корумпираности овог и других људи из врха руског политичког круга.[667] Председнику Клинтону су упућене оптужбе да се није довољно бавио овом темом и да није постојала јасно формулисана визија за политику према Русији, које свакако нису утемељене.

Са друге стране, критике на рачун превеликог фокуса на пружање подршке Јељцину и централној власти, уз занемаривање изградње дугорочно стабилног окружења за демократију имају далеко више основа, мада извештај свесно занемарује непостојање кредибилних

---

[664] Jane Perlez, “3 Massacres In Chechnya Are Described”, *The New York Times*, March 2, 2000, https://www.nytimes.com/2000/03/02/world/3-massacres-in-chechnya-are-described.html

[665] Mitch McConnell, “Prepared statement before the Foreign Operations Subcommittee of the Senate Appropriations Committee”, *US Congress*, April 4, 2000, цитирано према: Goldgeier and McFaul, *Power and Purpose*, p. 280.

[666] Douglas Jehl, “Clinton Frees Russia From Curbs on Trade”, *The New York Times*, September 21, 1994, https://www.nytimes.com/1994/09/21/world/clinton-frees-russia-from-curbs-on-trade.html

[667] Members of the Speaker's Advisory Group on Russia, *Russia's Road to Corruption: How the Clinton Administration Exported Government Instead of Free Enterprise and Failed the Russian People*, U.S. House of Representatives, Washington, D.C., 2000, pp. 94-113, https://irp.fas.org/congress/2000_rpt/russias-road.pdf

алтернатива Јељцину у овом периоду и снагу радикалнијих опција са деснице и левице.[668] Ово није изненађујуће будући да је извештај био део републиканско-демократског страначког надметања. Ипак, донео је обухватну критичку анализу која је додатно уздрмала администрацију у периоду када је већ постало јасно да њена укупна политика према Русији у важним деловима није изнедрила жељене резултате.[669]

Трећа слика

Преласком на ниво треће слике отвара се поглед на низ системских фактора који су сенчили политику Клинтонове администрације према Русији. За њихово разматрање неопходно је имати у виду одређене материјалне показатеље моћи. Када је реч о миршајмеровској латентној моћи оличеној у богатству и становништву, бројке фаворизују САД. У периоду 1993-2000. БДП САД био је у константном порасту и уздигао се са 6,859 билиона долара на 10,251 билиона долара. Пратио га је и раст БДП по глави становника, са 26387 долара 1993. на 36330 долара 2000.[670] Насупрот овим бројкама, руски БДП је са 436 милијарди долара опао на нешто мање од 260 милијарди. БДП по глави становника Русије је 1993. износио 2931 долар, а 2000. године мање од 1772 долара.[671] Основни економски показатељи су праћени и демографским индикаторима који иду у прилог САД. Становништво Америке се увећало за 8,5% (са скоро 260 милиона на преко 282).[672] Број становника у Русији је чак забележио минорни пад са преко 148 милиона на преко 146.[673] Када је реч о војном особљу, Сједињене Државе су крајем Клинтоновог другог мандата, након значајних смањења заснованим на окончању Хладног рата, оперисале са готово 1360000 активног људства и нешто више од 1200000 хиљада војника у резерви.[674] Русија је располагала са мало више од милион активног војног особља, али је у резерви имала преко 20 милиона.[675] Диспаритет у капацитетима манифестовао се у војним издвајањима, представљеним у Табели 4.[676]

Табела 4: Војна финансијска издвајања 1993-2000, изражена у милијардама долара[677]

Година	**САД**	**Русија**
1993.	316,72	7,77
1994.	308,08	13,55
1995.	295,85	12,74
1996.	287,96	15,83
1997.	293,17	17,58
1998.	291	7,96

[668] Michael McFaul, "No Simple Truths About Russia", *Carnegie Endowment for International Peace*, October 1, 2000, https://carnegieendowment.org/posts/2000/09/no-simple-truths-about-russia

[669] У светлу каснијег развоја међународних односа великих сила, упозорења из Коксовог извештаја о последицама интензивирања сарадње између Русије и Кине, којима је посвећено цело претпоследње поглавље, делују нарочито важно.

[670] "U.S. GDP", *Macrotrends*, n.d. https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/usa/united-states/gdp-gross-domestic-product

[671] "Russia GDP", *Macrotrends*, n.d. https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/rus/russia/gdp-gross-domestic-product

[672] "U.S. Population (1950-2025)", *Macrotrends*, n.d. https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/usa/united-states/population

[673] "Russia Population (1950-2025)", *Macrotrends*, n.d. https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/rus/russia/population

[674] "United States", *The Military Balance*, vol. 100, no. 1, 2000, p. 25.

[675] "Russia", *The Military Balance*, vol. 100, no. 1, 2000, p. 120.

[676] Када је реч о САД, треба имати у виду и Клинтонову тенденцију смањивања војних издвајања, јер из угла процента БДП, она су опала за скоро 1,5%, са испод 4,6% 1993. на мало више од 3% 2000.

[677] "U.S. Military Spending/Defense Budget", *Macrotrends*, n.d. https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/usa/united-states/military-spending-defense-budget; "Russia Military Spending/Defense Budget", *Macrotrends*, n.d. https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/rus/russia/military-spending-defense-budget

1999.	298,09	6,47
2000.	320,09	9,23

Упркос предности коју ови показатељи оправдано и несумњиво додељују Вашингтону, значај Москве није могао бити занемарен из мноштва разлога. Први и најважнији произилази из чињенице да је Русија задржала један од два највећа нуклеарна арсенала на свету, уз способност међуконтиненталног удара и одржавање стратешке равнотеже са САД. Затим, упркос економском паду 90-их, наследила је огромну војну инфраструктуру, индустријску базу и значајне конвенционалне снаге, посебно релевантне за европску безбедност и постсовјетски простор. Као највећа држава на свету, она се граничи са Европом, Блиским истоком, Кавказом, Централном Азијом и Далеким истоком, што јој даје кључну улогу у више регионалних безбедносних система. Уз то, задржала је политичке, економске, енергетске и безбедносне полуге утицаја у бившим совјетским републикама, али и на Балкану. На крају, будући да је један од највећих извозника нафте и гаса, Русија је имала значајан утицај на енергетску безбедност Европе.

Комбинација руског пресудног значаја за питања међународне безбедности, посебно европске, и неједнаког односа снага између два актера, а у специфичном контексту тектонских политичких, економских и социјалних преображаја у самој Русији, на супротној страни Атлантског океана будила је два инстинкта. Први, либералистички, се односио на покушај подстицања даљих реформи и реорганизације руске државе и друштва на начин који ће је дугорочно учинити партнером за кључна питања од интереса САД. Други, реалистички, је подразумевао коришћење слабости некадашњег и потенцијално поновног изазивача за остваривање извесних циљева који би осигурали компетитивну предност у будућности. Први инстинкт је подстакао готово безрезервну подршку Јељцину као оличењу демократске транзиције, финансијску помоћ и умерено ограничене критике у погледу поштовања људских права у чеченским ратовима. Други се манифестовао у пригрљивању идеје НАТО проширења на уштрб Партнерства за мир, схваћене делом као могућности примене нео-обуздавања, и унилатералном НАТО деловању против СРЈ поводом кризе на КиМ, упркос противљењу Москве и без мандата СБ УН.

И један и други инстинкт су могућност реализације нашли у ширем контексту међународног система у којем Волт оцењује да Сједињеним Државама њена надмоћ даје огромну слободу деловања.[678] За либералистички, пресудан је осећај одсуства директне безбедносне претње, ретка ситуација која представља аномалију редовног стања које анархични карактер система доноси. Ово одсуство дало је простор јединој преосталој суперсили да разматра начине како да трајно преобликује односе између актера на начин који би ту аномалију учинио новом трајном одликом међународног поретка. Не само то, већ је у новим околностима дошло до издвајања нових могућих претњи, које су почеле заузимати све вишу позицију у хијерархији приоритета, као што је успон религијског и етничког фундаменталистичког тероризма и могућност извоза нуклеарног материјала и знања државним и недржавним актерима који су се посматрали као одметнути од победничког либералног међународног поретка и његових носећих вредности. Како би се на ове претње одговорило, партнерство и координисано деловање са доскорашњим непријатељем били су неопходни. Уједно, његова слабост и зависност које су отварала простор за сарадњу привремено су суспендовали подстицаје за избор уравнотежавања као одговарајуће стратегије. У пракси, унутрашње уравнотежавање је било у повлачењу, оличено у напорима да се смање нуклеарни арсенали и значајном редуковању америчког војног особља.[679]

[678] Stephen M. Walt, "Two Cheers for Clinton's Foreign Policy", *Foreign Affairs*, vol. 79, no. 2, 2000, p. 64.
[679] Melissa Healy, "Clinton Defense Budget Cuts Into Troops, Ships", *Los Angeles Times*, March 27, 1993, https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1993-03-27-mn-15800-story.html

Међутим, спољашње уравнотежавање није претрпело исту промену због другог инстинкта. Он је наметао правац деловања супротстављен првом. Његова логика гласи: руска претња можда тренутно не постоји, али то није нужно трајно стање. Неуспех реформи у овој огромној држави, оптерећеном корупцијом, слабом економијом, снажним комунистичким наслеђем и без релевантне демократске традиције лако може реактивирати међународно постављање које угрожава америчке безбедносне интересе. Намере друге стране су променљиве и суштински несазнатљиве. Супериорност у капацитетима по готово свим кључним параметрима намеће као разборито коришћење ових историјски уникатних околности за ширење сопствене сфере утицаја дубље на исток, у Централну и Источну Европу и на Балкан, чиме ће се регионални актери трајно везати за САД, а простор за руски утицај знатно ограничити. Тренутак јесте повољан, али није вечан. Зато не треба пропустити могућност за стварање стања на терену које ће, уколико буде неопходно, омогућити стратешку предност у будућности.

Са низом неуспешних исхода стратегија подстакнутих либералистичким инстинктом, добрим делом због америчког прецењивања могућности сопственог утицаја, раздор које су изазивале оне настале из реалистичког постајао је све израженији. Чини се да управо однос према Русији по питању проширења НАТО представља најрепрезентативнији пример. Чисти однос снага у овом историјском тренутку давао је САД право да говори о униполарном моменту и да се поставља као страна од чије искључиве воље зависи наставак овог процеса.[680] Иако су чињени бројни кораци да се руска страна задовољи и спречи колапс у узлазним билатералним односима, ни у једном тренутку није било дилеме да ће оно што је одређено као циљ у америчком интересу бити реализовано. Рацио иза заговарања пријема нових чланица у алијансу доносио је спој идеја о цементирању демократских реформи у Централној и Источној Европи, специфичној улози, прилици и одговорности САД у новом светском поретку и превентивном креирању основа за неку будућу примену стратегије обуздавања против Русије.

Уз то, америчке креаторе политике НАТО проширења водила су мишљења да у коначници руско противљење може да се компензује финансијским путем и да Јељцин по правилу, упркос јавним изразима противљења, када се страсти смире пристаје на суштинске уступке. Амерички приступ је умногоме био растерећен притиска због чињенице да званична Москва, зависна од међусекторске америчке помоћи и сарадње, није у пракси имала начине да проширење осујети или на њега ефективно утиче, осим кроз изражавање реторичког негодовања. Због тога је спремност Вашингтона на уступке била ограничена на симболичку и терминолошку димензију. Оваква позиција САД је у директној супротности са далеко конкретнијим пословичним „шаргарепама“ које је нудила како би приволела Русију да одустане од нуклеарне сарадње са Ираном или комплетира повлачење својих трупа из балтичких земаља, јер је у тим ситуацијама кооперативност Москве била неопходна. На крају, посматрајући дешавања из супротног, руског угла, овакав третман имао је дугорочне последице. Може се закључити да је чињеница да се држава укључена у оружани сукоб на својој територији практично дисквалификује као могући кандидат за улазак у савез била значајан део калкулација у Москви приликом доношења одлука о отпочињању војних операција у Грузији 2008. и Украјини 2014.

За САД је период две Клинтонове администрације омогућио ширење своје сфере утицаја дубоко унутар геополитичког простора који је за време Хладног рата контролисао СССР и директан утицај на политичко-економско уређење у Русији, са циљем њеног преобликовања у (барем из америчке визуре) обостраном интересу, од којих је за Вашингтон примарни био смањење претње коју ова сила може представљати. Користећи Волтов вокабулар, услед немогућности предвиђања намера других актера, потези САД уједно је

[680] Термин је сковао Чарлс Краутхамер. Видети више у: Charles Krauthammer, “The Unipolar Moment”, *Foreign Affairs*, vol. 70, no. 1, 1990/91, pp. 23-33.

требало да доведу до смањења могућности да друга страна развије офанзивне намере и да превентивно уравнотеже претњу уколико до настанка таквих намера дође. Фактори са нивоа појединца су доприносили овим првим напорима, док су фактори са нивоа државе подстицали деловање других. И једни и други деловали су под окриљем фактора треће слике, који су одиграли пресудну улогу да епилог Клинтонове политике према Русији буде стање америчко-руских односа горе од оног у тренутку када је његов први мандат започео. Обећавајући успон односа две стране из првих година председниковања Била Клинтона није успео да потраје до краја његовог другог мандата, већ их је напротив оставио са низом спорних питања. Тако је успостављен образац који неће бити промењен ни за време наредна три Клинтонова наследника на позицији председника САД. Прву потврду своје учесталости добио је у два председничка мандата Џорџа В. Буша.

ПОЛИТИКА САД ПРЕМА РУСИЈИ ТОКОМ ПРВОГ И ДРУГОГ МАНДАТА ЏОРЏА В. БУША

Два мандата у Белој кући Џорџа В. Буша су, када је реч о односима САД са Русијом, у великој мери донели наставка обрасца успостављеног током две администрације његовог претходника, упркос специфичностима самог републиканског председника, новонасталих међународних околности и екстерно наметнуте нагле промене приоритетних спољнополитичких циљева. Џорџ В. Буш је у многочему био другачији лидер од Клинтона, чињеница коју је још у председничкој кампању константно наглашавао. Иако је он био спреман да целокупне основе америчке спољне политике постави на темељима реалистичког приступа, а односе са другим великим силама посматра кроз призму националног интереса САД, терористички напади 11. септембра 2001. донели су како трансформацију личног светоназора тада актуелног америчког председника, тако и једно од најрадикалнијих преобликовања фокуса, метода и приоритета спољне политике САД.

Ова промена се природно одразила и на политику према Москви. Први месеци нове администрације указивали су на то да односи вероватно иду у правцу смањивања интензитета сарадње и стављања акцента на питања која су од интереса за Сједињене Државе, уз спремност Вашингтона да делује унилатерално уколико није у могућности да оствари договор са другом страном. Међутим, поново је фактор личности одиграо незаменљиву улогу, јер су два лидера Буш и Путин успоставили одличан персонални однос током првог директног билатералног сусрета у Словенији средином 2001. године. Снага овог односа је учвршћена након 11. септембра Путиновим позивом упућеном америчком колеги и олакшавањем приступа базама у Централној Азији, што је означило почетак развоја обухватне сарадње у заједничкој борби против тероризма на глобалном нивоу. Она је донела конкретне бенефите за руску страну, укључујући признавање важности њене улоге на међународној сцени и умањење критика по питању поступања у ратним дејствима у Чеченији, а била је и неутралишући фактор за избијање у први план несугласица у погледу противракетне одбране и споразума који је регулишу, као и даљег НАТО проширења.

Унилатерално деловање САД које је терористички напад 11. септембра подстакао доживело је свој врхунац инвазијом на Ирак 2003. године и свргавањем режима Садам Хусеина (Saddam Hussein). Успон концепције преемптивног удара и потребе свргавања непријатељских режима у циљу успостављања демократских система, чије је постојање означено као неопходан предуслов за безбедност САД, одигравао се паралелно са процесима консолидације власти и доминанте позиције Владимира Путина у руској политици. Његова централизација моћи, рад на гушењу медијских слобода и критика, као и уклањање релевантних политичких изазивача и алтернатива давали су председнику Русије све већу хоризонталну и вертикалну контролу над државом. Уједно, успешни опоравак руске економије и стања у друштву у односу на Јељцинов период представљали су извор снажне подршке и обновљеног самопоуздања код руског становништва, што је омогућавало и амбициозније постављање у домену спољне политике и јасније инсистирање на сопственим националним интересима. Тако је политика Бушове администрације, све више заснована на (симплификованим) идејама демократског мира, у тренутку када је усмерила своју пажњу на постсовјетски простор наишла на оштрију реакцију званичне Москве, која се препознала као имплицитна мета критика на рачун антидемократских пракси, а уједно је била довољно оснажена да асертивније делује.

Последично, супротстављене позиције и интереси две силе су практично неизбежно довели до директног сучељавања током процеса такозваних „обојених револуција“ у Грузији и Украјини, а кулминирали у руско-грузијском рату 2008. године. Како се осам година две Бушове администрације ближило крају, стављање односа са Русијом у други план, ослањање на деловање без претераног обзира према руским становиштима и узимање здраво за готово сарадње која се утилитарно развијала у строго селектованим областима ескалирало је

краткотрајним ратом који је готово прекинуо односе две стране и донело помало закаснелу лекцију за доносиоце одлука у Вашингтону о важности политике према Русији. Како би се кључни елементи те политике током првог и другог Бушовог мандата објаснили, прво ће пажња бити посвећена особама које су је креирале.

Кључни спољнополитички одлучиоци у администрацијама Џорџа В. Буша

Џорџ В. Буш је обављао функцију 43. председника САД од 20. јануара 2001. до 20. јануара 2009. године. Рођен је у Конектикату 6. јула 1946, али је одрастао у Тексасу где се његов отац, Џорџ Х. В. Буш преселио са породицом. У младости није показивао претерану заинтересованост нити перспективу за политички каријеру. Студирао је и дипломирао на Јејл универзитету 1968, где се истакао у бављењу спортом и као члан универзитетских братстава, али не и као претерано узоран студент. По сопственом признању, био је трећеразредни студент.[681] За разлику од Клинтона, који је избегао регрутацију за Вијетнамски рат, Буш се пријавио и служио у Тексашкој ваздушној националној гарди. Ипак, као припадник резервних оружаних снага није доживео распоред на вијетнамско ратиште.[682] Касније је стекао додатно образовање на Харвард пословној школи, где је дипломирао 1975, да би се затим отиснуо у свет бизниса и нафтне индустрије. У овом младалачком периоду Буш је имао озбиљне проблеме са претераном конзумацијом алкохола, због чега је једном приликом 1976. године био и приведен.[683]

Овим бурним младалачким годинама дошао је крај захваљујући стабилизујућем утицају који је на Џорџа остварила Лора Велч (Laura Welch) којом се оженио 1977. Уз брак, формативни тренутак за будућег америчког председника био је онај када је смисао пронашао у религији средином 80-их.[684] Поставши посвећени „препорођени“ хришћанин и уз подршку супруге оставио је алкохол, што је имало изузетно позитиван ефеката на његову ефективност, перформансе и могућност реализације каријерних планова. Они су постепено преоријентисани на политику, а Буш Млађи је озбиљније искуство у овој сфери стекао кроз рад на очевим председничким кампањама 1988. и 1992.[685] Након што је Буш Старији изгубио против Клинтона у својој трци за други мандат, његов најстарији син је одлучио да сам окуша срећу као кандидат на изборима, али за гувернера Тексаса 1994. Победом над актуелном демократском гувернерком Ен Ричардс (Ann Richards) Буш је преузео ову функцију са које је неколико година касније лансирао и своју председничку кампању.[686]

На изборима 2000. године овај натурализовани Тексашанин је победио актуелног потпредседника Ала Гора, у једним од најтешњих избора у америчкој историји, освојивши 271 електорска гласа насупрот 266 Горових. Међутим, ово је било тек четврти пут, а први од 1888. да победнички кандидат није освојио и већину гласова становништва, будући да је демократски кандидат освојио неких 550000 гласова више. Уз то, велику контроверзу и сенку на целокупни легитимитет Бушове победе бацала је потреба поновног пребројавања гласова на Флориди, која се показала као одлучујућа за исход избора. Коначни резултат у пракси је одлучен одлуком Врховног суда да се прекине поновно бројање гласова, чиме су електорски гласови Флориде припали Бушу и донели му победу.[687]

---

[681] George W. Bush, "Remarks by President George W. Bush at SMU's 100th Spring Commencement Convocation", *SMU*, May 16, 2015, https://www.smu.edu/news/archives/2015/commencement-may-bush-address

[682] James Mann, *George W. Bush, The 43rd President, 2001-2009*, Times Books, New York, 2015, pp. 23-24.

[683] Jean Edward Smith, *Bush*, Simon & Schuster, New York, 2016, p. 42.

[684] Ibidem, p. 11.

[685] Његов први додир са политиком, кандидатура за Представнички дом 1978., завршио се неславно.

[686] George W. Bush, *A Charge to Keep*, William Morrow and Company, New York, 1999, pp. 40-41.

[687] За добар и концизан опис флоридског замешатељства видети више у: John Robert Greene, *The Presidency of George W. Bush*, University Press of Kansas, Kansas, 2021, pp. 65-90.

Током саме кампање, било је јасно да се Буш у барем у једној ствари изузетно разликује од свог оца. Демонстрирао је завидно незнање о међународним односима и спољној политици.[688] Ипак, свестан свог непознавања ове области засноване на нијансама и сложеностима, за коју није имао природних афинитета због своје склоности да се ослања на интуицију, брза решења и једноставне одговоре, кандидат Буш је окупио реномиран експертски тим да га упути, саветује и усмерава по овим питањима. Познати као „Вулкани", овај осмочлани тим се састојао од искусних републиканских стручњака за различита спољнополитичка питања, а који су углавном обављали ниже функције у администрацијама Регана и Буша Старијег. У питању је била комбинација реалиста и неоконзервативаца: Кондолиза Рајс, Пол Волфовиц (Paul Wolfowitz), Стивен Хедли (Stephen Hadley), Ричард Армитиџ (Richard Armitage), Ричард Перл (Richard Perle), Роберт Блеквил (Robert Blackwill), Робер Зелик (Robert Zoellick) и Дов Закхајм (Dov Zakheim).[689] Већина њих ће наћи своје место и у тиму новог председника, на више или мање истакнутим позицијама.

Под туторским надзором „Вулкана" Буш је уобличио неке од својих основних спољнополитичких постулата којих је намеравао да се придржава кад постане председник. Они су се ослањали на прихватање америчке водеће улоге у свету и постављање америчких интереса на прво место, без придавања нарочите важности идеолошкој компоненти, за шта је често оптуживао Клинтона. У погледу Русије, Буш се најконкретније изјаснио у говору који је Роберт Кејган (Robert Kagan) оценио као „најснажнију и најјаснију артикулацију политике америчког глобалног лидерства од стране једне истакнуте политичке личности још од пада совјетске империје".[690] Новембра 1999, тада још увек само један од републиканских претендената на номинацију своје партије, Буш је пред публиком у Роналд Реган председничкој библиотеци изјавио да је „Русија велика сила и увек мора тако бити третирана" и да борба против заједничких претњи „одметнутих држава", нуклеарне кађе и случајних лансирања захтева „ништа мање од новог стратешког односа да се заштити светски мир". Међутим, главна преокупација тог тренутка, противракетна одбрана, према Бушу јесте кључна тачка америчке националне безбедности и ставови других актера, па ни Москве, неће бити пресудни. Зато је по овим питању јасно нагласио: „Ако будем врховни командант, развићемо их и распоредити". Истом приликом није оклевао ни да критикује приступ претходне администрације фокусиран на промоцију демократије кроз сарадњу са руском корумпираном политичком елитом и Јељциновим најближим кружоком, сматрајући да се далеко бољи ефекти могу постићи одоздо, кроз подршку растућој класи предузетника и бизнисмена.[691] Природно, лаке поене у кампањи је постигао и критиком тајног договора око Ирана између Гора и Черномирдина, који је уздржано осудио речима: „У стратешком је интересу Сједињених Држава да на Блиском истоку влада мир, а сваки тајни споразум који би дестабилизовао Блиски исток представља забрињавајућу информацију".[692] Поред корупције и персонализације политике према Русији, руско деловање у Чеченији било је још једна тема где је Клинтонов приступ био тема осуда, уз обећања о оштријим ставовима.

Прилику да своје концепције спроведе у дело добио је преузимањем дужности јануара 2001. године. Нови председник је окупио спољнополитички тим који се претежно састојао од ветерана. Многи од њих су потпуно очекивано нашли своје место у егзекутиви, уз неколико изненађења. За почетак, место саветника за националну безбедност по први пут је поверено

[688] Ivo H. Daalder and James M. Lindsay, *America Unbound: the Bush Revolution in Foreign Policy*, Brookings Institution Press, Washington, D.C, 2003, pp. 17-19

[689] James Mann, *Rise of the Vulcans: The History of Bush's War Cabinet*, Viking, New York, 2004, p. 187.

[690] Robert Kagan, "Distinctly American Internationalism", *Carnegie Endowment for International Peace*, November 29, 1999, https://carnegieendowment.org/posts/1999/11/distinctly-american-internationalism

[691] George W. Bush, "China and Russia – Powers in Transition", *U.S. Foreign Policy Agenda*, vol. 5, no. 2, 2000, pp. 32-33.

[692] John M. Broder, "Bush Leads G.O.P. Criticism of Gore Over Russian Arms", *The New York Times*, October 14, 2000, https://www.nytimes.com/2000/10/14/world/bush-leads-gop-criticism-of-gore-over-russian-arms.html

једној жени – Кондолизи Рајс. Ово за историју функције знаменито постављење је било међу најприроднијим изборима. Као ветеранка из администрације Буша Старијег и штићеница Брента Скоукрофта, Рајс је била логичан избор када је требало одабрати особу која ће усмеравати спољнополитичке погледе Буша као председничког кандидата. Чињеница да су одмах у председничкој кампању успоставили врло функционалан радни однос омогућила је да управо она буде постављена на ову важну функцију. Кондолиза Рајс је временски период између две републиканске администрације провела посвећена академској каријери на Стенфорд универзитету.[693] Њена нарочита област експертизе је управо била совјетска и руска историја и политика, а за те теме је била задужена и у администрацији Бушовог оца.[694] Као осведочени реалиста и заговорник равнотеже моћи, Рајс је у администрацију донела теоријски утемељено посматрање међународних односа из угла ове школе мишљења, стварајући тако везу са спољнополитичком традицијом која је успешно окончала Хладни рат у корист САД. На место њеног заменика именован је још један члан „Вулкана", Стивен Хедли, док је за питање Русије у Савету за националну безбедност првенствено био задужен Томас Грејам (Thomas Graham), којег су такође одликовали реалистички светоназори.

Још једног представника умеренијег и опрезнијег приступа америчком међународном позиционирању администрација је добила у првој попуњеној кабинетској функцији – оној државног секретара. За ову дужност је номинован и у Сенату једногласно потврђен Колин Пауел, бивши Реганов саветник за националну безбедност и начелник здруженог генералштаба у периоду октобар 1989. – септембар 1993. Након што је постао први црнац који је обављао ове две функције, Пауел је поново исписао историју као први Американац тамне пути на месту државног секретара. Овај у јавности изузетно популарни војни официр развио је своју војну доктрину која налаже да се сила користи само као последње средство, само када су угрожени витални интереси, а тада искључиво одлучно, ради постизања јасно дефинисаних војних циљева.[695] Та доктрина настала је као модификација теза које је поставио још 1984. Реганов секретар одбране Каспар Вајнбергер (Caspar Weinberger), а у чијем тиму се у том периоду налазио и Пауел. Ослањање на координисану акцију са савезницима, вера у значај мултилатералних институција и став да се америчка несумњива војна моћ мора користити опрезно због потенцијалних нежељених последица често су позиционирали Пауела и његовог заменика Ричарда Армитица на супротну страну од других кључних одлучилаца.

Међу њима се нарочито издвајају двојица „јастребова". Потпредседник Ричард Дик Чејни, бивши секретар одбране у администрацији Бушовог оца, показао је амбиције да са своје позиције игра значајну улогу у сфери спољне политике, за коју сам председник Буш није био претерано стручан. Заговорник директније примене војних капацитета САД и агресивног постављања према америчким непријатељима, Чејни је био својеврсни офанзивни реалиста који је сматрао да изазиваче треба сасећи у корену и америчку сферу утицаја проширити на њихову штету где год и кад год је то могуће. Потпредседник је од старта предузео неколико јасних административно-бирократских корака са циљем да себе и своју службу максимално интегрише у процес доношења одлука.[696] Као политичар у зениту своје каријере и без председничких амбиција, своје способности је усмерио у правцу обликовања Бушовог мандата у складу са својим вредностима и позицијама. Са друге стране, Буш се показао отворен за овакав симбиотски однос са својим потпредседником, који је за њега усмеравао, обликовао и олакшавао комплексне процесе бављења председничким дужностима. Овакав систем је дао повода да неки аутори, помало претерано, говоре о двовлашћу Буша и Чејнија или о Чејнију

[693] Greene, *The Presidency of George W. Bush*, p. 37.
[694] Чувена је анегдота о томе како је Буш Старији на Малтешком самиту са Горбачовим, којем је присуствовала и Рајс, показао на њу представио је речима: „она ми говори све што треба да знам о Совјетском Савезу". Комунистички лидер је на то, изненађен, одговорио према Рајс: „Надам да знаш пуно". Наведено према: Romesh Ratnesar, "Condi Rice can't lose", *Time*, September 27, 1999, https://time.com/archive/6736456/condi-rice-cant-lose/
[695] Daalder and Lindsay, *America Unbound: the Bush Revolution in Foreign Policy*, p. 134.
[696] Peter Baker, *Days of fire: Bush and Cheney in the White House*, Doubleday, New York, 2013, pp. 114-115.

као владару из сенке који вуче конце луткарске фигуре у облику Џорџа В. Буша.[697] Чејнијева амбиција наишла је и на отпор, и то већ у првим данима нове администрације када је покушао да се наметне као особа која ће организовати и председавати састанцима спољнополитичких одлучилаца. Проблем је био што је ова улога традиционално резервисана за саветника за националну безбедност. Буш је овде стао на страну устаљене праксе и ову дужност поверио Кондолизи Рајс.[698]

Други агресивни „јастреб" администрације, секретар одбране Доналд Рамсфелд, се по други пут нашао на челу Пентагона. Овим именовањем је постао уједно и најмлађи и најстарији секретар одбране у историји САД. Стари сарадник и својеврсни покровитељ Дика Чејнија из времена председничког мандата Џералда Форда, прихватио је позив новог потпредседника да се из света бизниса врати у политику. Његово именовање је представљало вероватно највеће изненађење због добро познатог анимозитета између Рамсфелда и Бушовог оца. Прилично уверљива гласина је тврдила да је управо Рамсфелд убедио председника Форда да Буша Старијег врати са позиције шефа канцеларије за везу при НР Кини и скрајне његов политички каријерни успон постављањем на чело ЦИА јер га је доживљавао као директног политичког ривала.[699] Овим персоналним решењем за позицију секретара одбране показан је уједно и Чејнијев утицај на новог председника при избору кадровских решења, али и Бушова жеља да буде свој човек и да се дистанцира од политичког наслеђа које његово презиме носи са собом. Такође, Чејни и Рамсфелд су успели да оснаже своју агресивнију струју успешним заговарањем постављања људи сличних ратоборних светоназора на кључне ниже позиције у администрацији. Тако су државном секретару Пауелу на место подсекретара за контролу наоружања и питања међународне безбедности практично наметнули Џона Болтона (John Bolton), којег је одликовао приличан презир према међународним споразумима.[700]

Када се говори о спољној политици Џорџа В. Буша, неизоставно је дотаћи се питања утицаја скупа политичких мислилаца и практичара познатих као неоконзервативци. У самој администрацији нашло се места за бројне недвосмислене припаднике ове политичке струје, од којих је најистакнутије било оно резервисано за Пола Волфовица на месту заменика секретара одбране. Дебата постоји да ли се Чејни и Рамсфелд могу сврстати под овај идеолошки кишобран, који ниједан ни други нису отворено пригрлили. Независно од тога, чињеница је да су њих двојица у много чему нашли заједничке интересе са овом утицајном идеолошком политичком групацијом окупљеном око тинк-тенка Пројекат за нови амерички век (Project for the New American Century). Неоконзервативци представљају струју која заступа активно глобално лидерство САД, промоцију демократије и либералних вредности, као и спремност на употребу силе ради очувања међународног поретка заснованом на америчком првенству. Иако су оба поменута политичара далеко више од идеологије и вредности у први план стављали питања моћи и интереса, у датим међународним околностима униполарне доминације САД дошло је до важних подударности и преклапања са неоконзервативним гледиштима. Последично, заступали су сличне политике по бројним међународним питањима, а пре свега напад на Ирак 2003.

Сумарно, у овако кадровски попуњеној администрацији, две различите школе мишљења су у пракси биле окупљене око двојице истакнутих актера из администрације Џорџа Х. В. Буша, а сада државног секретара Пауела и потпредседника Чејнија. Међутим, као што Иво Далдер (Ivo H. Daalder) и Џејмс Линдси исправно примећују, док је у очевој администрацији Чејни био изузетак по својим ставовима, у синовљевој је он далеко више представљао норму, а Пауел је био тај који је од ње одступао.[701] Како је време одмицало а

[697] Shirley Anne Warshaw, *The Co-Presidency of Bush and Cheney*, Stanford University Press, Stanford, 2009.
[698] Greene, *The Presidency of George W. Bush*, p. 102.
[699] Powaski, *Ideals, Interests, and U.S. Foreign Policy from George H. W. Bush to Donald Trump*, p. 107.
[700] Daalder and Lindsay, *America Unbound: the Bush Revolution in Foreign Policy*, p. 59.
[701] Ibidem, p. 57.

догађаји се низали, тако су идеје Чејнијеве струје све више односиле превагу, што се одразило и на политику администрације Буша Млађег према Русији.

Почетни прагматски реализам и трансформација политике након 11. септембра

Другачији приоритети у односи на Клинтонов период постали су одмах јасни. Колин Дуек (Colin Dueck) објашњава да је „нови републикански спољнополитички тим ставио акценат на војну спремност, политику великих сила и конкретне националне интересе“.[702] У много чему, текст Кондолизе Рајс под насловом „Промоција националног интереса“, из периода председничке кампање, објављен у утицајном магазину „Форин Аферс“, поставио је смернице и основне постулате за односе САД према другим великим силама. Рајс у тексту јасно истиче да је распадом СССР дошло до фундаменталног померања које захтева и исто такво преобликовање америчке спољне политике. У новим условима, неуспех Клинтонове администрације лежи у томе што није умела да стави јасан фокус на битне ствари и раздвоји их од тривијалних. Управо међу ове прве треба ставити и односе са Кином и Русијом, и то у контексту политике моћи, великих сила и равнотеже моћи, појмова за које ауторка сматра да су Американцима (непотребно) одбојни. Због тога се развија „Уверење да Сједињене Државе користе моћ легитимно само онда када то чине у име некога или нечега другог“, а национални интерес се замењује кованицама попут хуманитарних интереса или интереса међународне заједнице.[703]

Пребачено на домен политике према Русији, Рајс сматра да питање економског и друштвеног развоја ове државе треба препусти њеним грађанима. Фокус америчке политике треба бити стављен на безбедносну агенду и три примарна питања. Прво, наставак сарадње у обезбеђивању контроле над великим совјетским, а сада руским, нуклеарним арсеналом кроз програм Нан-Лугар. Затим, заједнички разговори о еволуцији нуклеарне претње која за обе силе која долази од „одметнутих држава“ попут Северне Кореје и Ирана. У овом контексту тема опстанка АБМ споразума и изградње противракетног одбрамбеног система заузима средишње место. На крају, „Сједињене Државе треба да признају да је Русија велика сила и да ћемо увек имати интересе који се и поклапају и разилазе“.[704] У датом тренутку, они се манифестују у погледу рата у Чеченији и преливања његовог утицаја на шири регион.

У првим месецима након преузимања дужности, председник Буш и његови сарадници су јасно ставили до знања да односи са Русијом за ново руководство неће бити приоритет и да ће се држати овог опрезнијег приступа који је заговарала нова саветница за националну безбедност. Попут свог оца, Буш је наложио обухватну процену политике према Русији. Паралелно, повучено је неколико потеза који су указивали на нове координатне тачке америчко-руског односа из визуре новог тима у Вашингтону. САД су протерале 50 руских дипломата због шпијунских активности, уз очекивање да Русија узврати реципрочно.[705] Москва је реаговала истоветним мерама за исти број људи, па је ово постало највећа активност тог типа од Регановог времена. Уз то, организован је састанак чеченског министра спољних послова у егзилу Иљаса Ахмадова (Ilyas Akhmadov) са вишим званичницима Стејт

[702] Colin Dueck, *Reluctant Crusaders: Power, Culture, and Change in American Grand Strategy*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2006, p. 148.
[703] Rice, “Promoting the National Interest”, p. 47.
[704] Ibidem, p. 59.
[705] Robin Wright and Eric Lichtblau, “U.S. Orders 50 Diplomats From Russia to Leave”, *Los Angeles Times*, March 22, 2001, https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2001-mar-22-mn-41222-story.html

департмента, чиме је послат јасан сигнал руским колегама да ће став о овом питању бити отвореније оштрији од оног који је заузело претходно демократско руководство.[706]

Дугорочно, највећи утицај на политику према Русији имало је административно реорганизовање унутар Стејт департмента. Престала је са радом посебна Канцеларија за новонезависне државе коју је основао Клинтон и на њено чело поставио Талбота, а све бивше државе СССР, укључујући и Русији, скупљене су са осталим државама ширег географско-политичког простора у Биро за европске и евроазијске послове, под чијом се надлежношћу нашло креирање политике за чак 54 државе. Тиме је могућност креирања специфичних политика према постсовјетском региону умањена. На сличан начин је извршена и трансформација задужења у Савету за националну безбедност. [707] На крају, комисија колоквијално позната као Гор-Черномирдин, по имену двојице њених првих и најдуже председавајућих, такође је укинута.

Упркос овим потезима који су наговештавали захлађење односа, председник Буш је себи јасно зацртао које питање заврђује посвећивање пажње Москви. Оно се односило на напоре администрације да испуни своје најконкретније предизборно спољнополитичко обећање, оно о изградњи противракетног одбрамбеног система. Већ у септембру 1999. кандидат Буш се обавезао: „у најскоријем могућем року, моја администрација ће распоредити системе одбране против балистичких ракета, како војишне тако и националне, ради заштите од напада и уцене“.[708] Иако је од почетка најављивао да ће САД по овом питању деловати унилатерално ако је неопходно, далеко боља опција је било добијање сагласности Русије за обуставу примене АБМ уговора, као неопходног предуслова за постављање оваквог система. Стога је први састанак двојице лидера заказан за 16. јун 2001. у Словенији. Буш је самиту на Брду код Крања присуствовао као последњој дестинацији у оквиру шире европске турнеје, у чијем оквиру су прво реализоване посете главним градовима кључних европских савезника.

Упркос ранијим критикама на рачун Клинтона због претеране персонализације односа са руским колегом, Буш се определио за идентичан приступ. Са Путином је у Словенији успоставио изузетно добар лични однос, који се одржао кроз већину наредног осмогодишњег периода, а започет је разговорима о религији и бављењу спортом. Епилог је била чувена изјава америчког председника о Путину, која ће му се више пута обити у главу до краја његовог другог мандата, дата на конференцији за штампу након заједничког састанка: „Погледао сам човека у очи. Проценио сам га као веома директног и поузданог - успео сам да осетим његову душу“.[709] Председникови сарадници нису делили његово одушевљење. Кондолиза Рајс се, према сопственом сведочењу, „видно укочила“ на ову председникову опаску.[710] Пауел је неколико година касније, објашњавајући да се није сагласио са Бушовом проценом, довитљиво прокоментарисао „Погледао сам човека у очи и видео КГБ“.[711]

Када је реч о мериторним питањима, Буш и Путин су се највише бавили темом АБМ споразума и противракетне одбране. Буш је изнео своје виђење овог споразума не као камена темељца стабилности већ као реликвије Хладног рата која спречава даљу еволуцију сарадње у овој области и заложио се за заједничко иступање две стране. Руски лидер је задржао своје

[706] Hans-Joachim Spanger, “Between Ground Zero and Square One: How George W. Bush failed on Russia”, *PRIF Reports no. 82*, 2008, p. 7, https://www.prif.org/fileadmin/Daten/Publikationen/Prif_Reports/2008/prif82.pdf.pdf
[707] Goldgeier and McFaul, *Power and Purpose*, p. 311.
[708] John T. Correll, “The Evolution of the Bush Doctrine”, *Air & Space Forces Magazine*, February 1, 2003, https://www.airandspaceforces.com/article/0203evolution/
[709] George W. Bush, “Press Conference by President Bush and Russian Federation President Putin”, *The White House*, June 16, 2001, https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/06/20010618.html
[710] Condoleezza Rice, *No Higher Honor: A Memoir of My Years in Washington*, Crown Publishers, New York, 2011, p. 49.
[711] Dan Farber, “RSA 2007: Colin Powell--soldier, diplomat, VC and stand-up comic”, *ZDNET*, February 9, 2007, https://www.zdnet.com/article/rsa-2007-colin-powell-soldier-diplomat-vc-and-stand-up-comic/

суштински различито мишљење, али није претио никаквим мерама узвраћања. Две стране су договориле да наставе преговоре о овом питању. Разговарало се о руском чланству у СТО, а као носиоци канала комуникације између две стране предложени су Кондолиза Рајс и руски министар одбране Сергеј Иванов (Sergei Ivanov). Иза затворених врата поменута је и Чеченија, што је отворило простор за Путинова упозорења на опасност од исламског фундаментализма и тероризма и веза Ал Каиде, Талибана и Пакистана. [712] Ова упозорења ће се испоставити као пророчка неколико месеци касније.

Терористички напади 11. септембра 2001.

Много тога је писано и речено о терористичким нападима на Њујорк и Вашингтон спроведеним 11. септембра 2001. У најкраћим могућим цртама, нападе су извршили припадници терористичке организације Ал Каида отевши четири путничка авиона. Два су ударила у куле Светског трговинског центра у Њујорку, један у зграду Пентагона, док се четврти, усмерен на Белу кућу или Капитол, срушио пре доласка до своје мете. Уз смрт скоро 3000 људи, изазвали су потпуну трансформацију америчког поимања сопствене безбедности, спољне политике и улоге у свету. Ова вододелница је, како председника лично, тако и приступ целе администрације, преоријентисала од реалистичких инстинката ка далеко више идеалистичком деловању. Дотадашњој свести о сопственој материјалној супериорности придодат је готово параноични осећај угрожености који подстиче на унилатерално и проактивно деловање како би се претње сасекле у корену и на месту извора, кроз методе преемптивног војног деловања, промоције демократије и смене режима. Одлучно одбацујући становиште Џона Квинсија Адамса (John Quincy Adams), САД је управо „кренула напоље, у потрагу за чудовиштима које треба уништити“.[713] Први од њих био је талибански режим у Авганистану, означен као заштитник Ал Каиде. САД у октобру 2001. самостално започињу ваздушне, а потом и копнене акције у Авганистану, уз подршку *ad hoc* коалиције партнерских држава.[714]

У Вашингтону, актери на међународној сцени почињу да буду посматрани кроз бинарне категорије партнера и непријатеља, оних на исправној и оних на погрешној страни историје, без простора за различите нијансе сиве у тој црно-белој слици. У таквом преко ноћи радикално измењеном свету, процена Владимира Путина како одговорити показала се као изузетно проницљива и упутна. Руски председник је био међу првим светским лидерима који су упутили телефонски позив свом америчком колеги да изјави своје саучешће и подршку.[715] Овај израз наклоности, поткрепљен искреним изливима саосећања руског народа према Американцима, био је увод у конкретније политичке мере у наредном периоду.[716] Већ 24. септембра, Путин је изнео план у пет тачака којим се пружа конкретна подршка САД. Он је подразумевао:

1. дељење обавештајних података са САД;
2. отварање руског ваздушног простора за летове који пружају хуманитарну помоћ;
3. сарадњу са централно-азијским државама како би се омогућио сличан приступ ваздушном простору америчким летовима;
4. учешће у међународним напорима потраге и спасавања;

[712] Rice, *No Higher Honor: A Memoir of My Years in Washington*, pp. 48-49.
[713] John Quincy Adams, “JQA’s “Monsters to Destroy” Speech, Full Text”, *John Quincy Adams Society*, n.d, https://jqas.org/jqas-monsters-to-destroy-speech-full-text/
[714] Небојша Вуковић, „Глобални партнери НАТО-а: награђена кооперативност“, *Међународни проблеми*, вол. 69, бр. 1, 2017, стр. 25.
[715] Light, “Russian-American Relations under George W. Bush and Vladimir Putin”, p. 29.
[716] John O'Loughlin, Gearo´id O´ Tuathail and Vladimir Kolossov, “A ‘Risky Westward Turn’? Putin's 9–11 Script and Ordinary Russians”, *Europe-Asia Studies*, vol. 56, no. 1, 2004, pp. 3-34.

5. повећање директне хуманитарне и војне помоћи анти-талибанској Северној алијанси у Авганистану.[717]

Као најконкретнији потез, Путин се, упркос противљењу дела својих блиских сарадника на челу са Сергејом Ивановим и дела посланика Думе, одлучио да да сагласност за отварање војних база САД у Централној Азији, традиционалној руској сфери утицаја, али сада витално важној за снабдевање америчких трупа на терену приликом инвазије Авганистана, чији је талибански режим означен као покровитељ тероризма и Ал Каиде. Противници ове идеје у Русији упозоравали су да када се једном успостави америчко присуство на терену, оно неће бити привремено, те да ће бити полазна основа за промоцију демократије у региону на начин који може бити директна претња руским интересима. Путин је ипак извагао да ће корист за Русију бити већа уколико се у потпуности сврста уз светског хегемона. Резултат су биле војне базе САД у Узбекистану, на аеродрому Карши-Карабад (К2), и у Киргистану, на аеродрому Манас.[718] Још један упечатљив, мада више симболичан потез било је затварање руске станице за прислушкивање на Куби, дуго времена спорне тачке у међусобним односима. Потез који ће имати далеко више значаја неколико година касније био је долазак америчких инструктора 2002. у Грузију у оквиру програма „Тренинг и опрема“ са циљем да грузијске трупе подучавају анти-терористичким техникама.[719]

Бушова администрација је пригрлила овакву подршку са руске стране. Рајс је сарадњу у једном интервјуу 2002. оценила следећим речима: „Русија је била један од наших најбољих савезника, у погледу размене обавештајних података, у погледу подршке америчким операцијама које су се одвијале из Централне Азије“.[720] Деценије руског искуства са Блиског истока, нарочито Авганистана, и познавања тамошњих снага и стања на терену, уз евидентан заједнички интерес у борби против исламске терористичке претње, чинио је Вашингтон и Москву природним партнерима. Имајући у виду везе чеченских побуњеника са терористичким мрежама са Блиског истока, америчке анти-терористичке операције у овом региону биле су у директном руском интересу, па је ова држава „значајно профитирала од уништења талибанског режима у Авганистану“.[721] Суморна потврда преклапајућих интереса дошла је неких годину дана касније, приликом чеченског терористичког напада и потоње талачке кризе у једном московском позоришту 23. октобра 2002, приликом које је погинуло преко 130 људи.[722]

Имајући у виду у јавности потенциране позитивне аспекте билатералног односа у периоду након 11. септембра, прва посета Путина Америци реализована новембра 2001. прошла је у сличној атмосфери. Путин је посетио Бушов ранч у Крофорду у Тексасу, где су два лидера и њихови тимови разговарали у мање формалној атмосфери, а главне теме су биле рат у Авганистану, нуклеарни арсенали и ракетна одбрана. Буш је имао само речи хвале за руског колегу: „нови тип лидера, реформатор, човек који воли своју земљу колико ја волим своју“.[723] Такође, обећао је да ће уложити напоре да изврши утицај на Конгрес у циљу обуставе примене Џексон-Веник амандмана, који је и даље оптерећивао билатералне односе, нарочито њихову економску димензију. Резултати у овом погледу су изостали, али су зато напуштена разматрања

[717] Michael McFaul, “U.S.-Russia Relations After September 11, 2001”, *Carnegie Endowment for International Peace*, October 24, 2001, https://carnegieendowment.org/posts/2001/10/us-russia-relations-after-september-11-2001
[718] Jeffrey Mankoff, *Russian Foreign Policy: The Return of Great Power Politics*, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., Lanham, Maryland, 2009, pp. 112-113.
[719] Tracey German, “From cooperation to confrontation: US-Russia relations since 9/11”, *International Politics* vol. 61, 2024, p. 574.
[720] Peter Baker and Susan Glasser, *Kremlin Rising: Vladimir Putin's Russia and the End of Revolution*, A Lisa Drew Book/Scribner, New York, 2005, p. 180.
[721] Paul J. Saunders, “The U.S. and Russia After Iraq”, *Hoover Institution*, June 1, 2003, https://www.hoover.org/research/us-and-russia-after-iraq
[722] Stent, *The Limits of Partnership: U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, pp. 104-105.
[723] George W. Bush, “President Bush and President Putin Talk to Crawford Students”, *The White House*, November 15, 2001, https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/11/20011115-4.html

о драстичној редукцији средстава за Нан-Лугар програм. Напротив, администрација је увећала потраживања по овој буџетској линији. За фискалну 2003. је предвидела скоро милијарду долара за те сврхе, што је било највеће планирано издвајање за програм од његовог оснивања до тад.[724]

Како приликом самита у Крофорду, тако и у наредном периоду, администрација је игнорисала антидемократске тенденције у самој Русији. Пропустила је да упути отворене критике на рачун смањивања медијског плурализма у овој држави, пре свега оличеног у преузимању једине велике телевизијске мреже ненаклоњене властима НТВ од олигарха Владимира Гусинског (Vladimir Gusinsky) још 2000, потом смене њеног руководства у априлу 2001, као и хапшења различитих руских новинара и спречавања уласка у државу западних репортера.[725] Додуше, како изјаве амбасадора САД у Москви Александера Вершбауа (Alexander Vershbow) сведоче, те критике наводно нису изостајале у разговорима америчких и руских званичника иза затворених врата.[726] Уједно, управо је амбасадор Вершбау, као и заменик помоћника државног секретара за европска и евроазијска питања Стивен Пајфер (Steven Pifer), истицао да је потребно правити разлику између чеченских терориста и бораца за слободу.[727]

Та свеже искована повезница две силе, а пре свега два председника, значила је и промену реторике у погледу руских дејстава у Чеченији. Критике су уминуле, контакти са чеченским политичарима прекинути, а дотадашња склоност америчких званичника да негирају сличност претњи по обе државе, на којој су са друге стране руски представници редовно инсистирали, замењена потенцирањем потребе размене искуства. Након терористичког напада у Москви, САД су три чеченске групе означиле као терористичке организације и замрзнуле њихова средства.[728] У том погледу, најиндикативнија је изјава председника Буша са самита Г8 одржаном крајем јуна 2002. у Канади. Одговарајући на питање о америчко-руској сарадњи у борби против тероризма, председник САД је окарактерисао Путина на начин који је представљао потпуну потврду успешности политике руског лидера: „Пре свега, председник Путин је био чврст ослонац у борби против тероризма. Он разуме претњу терора, јер је проживео терор. Видео је терор из прве руке и познаје претњу коју представља тероризам“.[729] Месец дана раније, слична порука је у Москви могла да се чује и од државног секретара Пауела, пословично скептичнијег и критичнијег према старом хладноратовском противнику: „Русија се бори против терориста у Чеченији, у то нема никакве сумње, и ми то разумемо“.[730]

Мешовити резултати сарадње: Уговори АБМ и СОРТ, ново проширење НАТО и рат у Ираку

Ипак, испод површине се провлачила једна јасна линија разграничења у разумевању основа односа Вашингтона и Москве. Из угла САД, већина нових тумачења међународних околности и прикладног америчког одговора на њих јасно је формулисана у Стратегији националне безбедности из 2002. Већ у уводу документа се јасно ставља до знања да

[724] Goldgeier and McFaul, *Power and Purpose*, p. 324.
[725] Ibidem, p. 319.
[726] Francesca Mereu, “Russia: U.S. Ambassador Discusses Bilateral Ties, Press Freedom, Chechnya”, *Radio Free Europe/Radio Liberty*, May 31, 2002, https://www.rferl.org/a/1099867.html
[727] Michael McFaul, *US Foreign Policy and Chechnya*, The Century Foundation and The Stanley Foundation, March 2003, p. 27.
[728] PBS News, “U.S. State Dept. Adds Three Chechen Groups to Terrorist List”, *PBS News*, February 28, 2003, https://www.pbs.org/newshour/world/terrorism-jan-june03-chechengroups_02-28
[729] George W. Bush, “U.S., Russia Continue Joint Efforts to Fight Terrorism”, *The White House*, June 27, 2002, https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/06/text/20020627-3.html
[730] Thomas de Waal, “Greetings from Grozny”, *Wide Angle, PBS*, July 25, 2002, https://www.pbs.org/wnet/wideangle/uncategorized/greetings-from-grozny-fighting-for-chechnya-is-islam-a-factor/3078/

„Сједињене Државе уживају положај неупоредиве војне снаге и великог економског и политичког утицаја“.[731] У борби против нових претњи, „одметнутих држава“ и тероризма, САД ће деловати пре него што се у потпуности формирају јер ће „Историја строго судити онима који су видели ову надолазећу опасност, али нису деловали“.[732] Значај превазилажења старог непријатељства са Русијом и сарадња са њом у овом процесу су истакнути. Ипак, упозорава се и на ограничења која произилазе из руског деловања и стања у држави:

> „Реалистични смо у погледу разлика које нас и даље деле од Русије, као и у погледу времена и напора који ће бити потребни да се изгради трајно стратешко партнерство. Преостало неповерење кључних руских елита према нашим намерама и политикама успорава унапређење наших односа. Неуједначена посвећеност Русије основним вредностима слободног тржишта и демократије, као и сумњиви резултати у сузбијању ширења оружја за масовно уништење, остају предмет велике забринутости. Сама слабост Русије ограничава могућности за сарадњу“.[733]

За САД, Русија је у пресудном тренутку изабрала да се сврста уз страну света посвећену демократији и слободи насупрот „Осовини зла“ идентификованој у „обраћању нацији“ јануара 2002.[734] То јој је донело одређене уступке, али ниједног тренутка није значило прихватање партнерства на једнаким основама. Због своје доминантне позиције, Сједињене Државе су могле и биле спремне да по потреби делују једнострано. Насупрот томе, руска страна је своје учешће у борби против тероризма и комуникацију са САД о кључним безбедносним питањима перципирала као имплицитно признање свог статуса велике силе и незаменљивог актера у управљању постојећим и потенцијалним светским кризама. Та разлика се одражавала у бројним темама на безбедносној агенди, а њихов кумулативни ефекат се појачавао како је време пролазило.

Прва од њих, где је јасно до знања стављено да САД нема намеру да се суздржава у погледу потеза везаних за кључна питања националног интереса, била је судбина АБМ споразума. Буш је био изузетно конзистентан да је из његовог угла овај уговор терет који мора бити одстрањен. Неуспех да се постигне преферирано заједничко решење са другом страном није био препрека за унилатералну акцију, нарочито у контексту страха од могућности да нека терористичка организација дође у посед нуклеарног оружја и последичне потребе за што хитнијим постављањем националног система противракетне одбране. То је и директно наглашено у Бушовом саопштењу 13. децембра 2001. којим је објављено једнострано повлачење САД из АБМ споразума. Председник САД је свој потез оправдао на овај начин: „Закључио сам да АБМ уговор ограничава способност наше владе да развије начине за заштиту наших грађана од будућих ракетних напада терориста или одметнутих држава“. Уједно је нагласио да су се председник Путин и он „сложили да моја одлука о повлачењу из споразума ни на који начин неће угрозити наш нови однос нити безбедност Русије“. [735] Руска реакција је заиста била врло умерена. Истог дана, руски председник је изразио да сматра да је у питању грешка, али да је уједно уверен да ова одлука није претња по безбедност Руске Федерације.[736] Сергеј Иванов је 17. децембра такође потез назвао грешком, али и нагласио да постоји „жеља

[731] The White House, *The National Security Strategy of the United States of America*, The White House, Washington, DC, 2002, p. I, https://2009-2017.state.gov/documents/organization/63562.pdf
[732] Ibidem, p. II.
[733] Ibidem, p. 27.
[734] George W. Bush, "President Delivers State of the Union Address", The White House, January 29, 2002, https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html
[735] George W. Bush, "U.S. Withdrawal From the ABM Treaty: President Bush's Remarks and U.S. Diplomatic Notes", *Arms Control Association*, December 13, 2001, https://www.armscontrol.org/act/2002-01/us-withdrawal-abm-treaty-president-bushs-remarks-and-us-diplomatic-notes
[736] Terence Neilan, "Bush Pulls Out of ABM Treaty; Putin Calls Move a Mistake", *The New York Times*, December 13, 2001, https://www.nytimes.com/2001/12/13/international/bush-pulls-out-of-abm-treaty-putin-calls-move-a-mistake.html

да се односи у области стратешког наоружања доведу у поуздан и предвидив оквир".[737] Свесни одлучности америчке стране, Руси нису желели да угрозе однос који је ишао узлазном путањом.

Званични одговор Москве било је повлачење из СТАРТ 2, чија је ратификација била условљено америчким придржавањем АБМ уговору.[738] Тако овај споразум о смањењу стратешког нуклеарног наоружања никад ефективно није ступио на снагу. Са друге стране, администрација је изашла у сусрет руским преференцијама у погледу ове теме као својеврсне компензације. Путин је јасно ставио Бушу до знања да му је неопходна званична писана кодификација даљег смањења нуклеарних арсенала због унутрашњих политичких потреба. Тексашанин је ово прихватио упркос скепси одређених кругова у администрацији ненаклоњених оваквом приступу, на челу са Џоном Болтоном. Резултат је био Уговор о смањењу стратешког офанзивног наоружања (СОРТ), потписан између два председника приликом Бушове посете Москви 24. маја 2002. СОРТ је тако постао највеће договорено смањивање стратешког нуклеарног арсенала и обавезао је обе стране да распоређене бојеве главе сведу на количину између 1700 и 2200 до краја 2012. године. Уједно, споразум није садржао механизме верификације укључене у СТАРТ, као ни обавезу да размонтиране бојеве главе буду уништене, остављајући могућност складиштења и поновног постављања.[739] Независно од тога, СОРТ је представљао важно достигнуће и вероватно најконкретнији резултат постигнут на релацији Вашингтон-Москва током два мандата Џорџа В. Буша.

Област чије су адресирање Буш и Путин неизбежно наследили од Клинтона и Јељцина јесу односи НАТО и Русије и даље проширење савеза. Већ приликом прве велике посете Европи у рано лето 2001. Буш је развејао све могуће сумње о свом мишљењу у погледу потреба за укључивањем нових држава чланица у НАТО. Говорећи у Варшави 15. јуна, председник је изнео мишљење да „Све нове демократије Европе, од Балтика до Црног мора и све које се налазе између, треба да имају исту шансу за безбедност и слободу".[740] Својим речима је потврдио да нова администрација размишља у правцу максималистичког сценарија за проширење, који би у другој рунди евентуално укључио и неке од бивших совјетских република, конкретније три балтичке земље. У својеврсној варијацији на чувене Клинтонових речи из Прага 1994, Буш је подцртао: „Питање „када" може и даље бити предмет расправе унутар НАТО; питање „да ли" не би требало да буде". Међутим, и у погледу временских рокова, имао је конкретну најаву: „Следеће године, НАТО лидери ће се састати у Прагу. Сједињене Државе ће бити спремне да са својим савезницима донесу конкретне, историјске одлуке да наставе проширење НАТО".[741]

Руски одговор је био уздржан. Путинова калкулација била је та да није исплативо трошити енергију, ресурсе и напоре на ометање процеса на који није могао пуно утицати. То је и њега и Русију само представљало у негативном светлу и разоткривало руске слабости. Ово је био драстично другачији приступ од Јељцина, који је јавно и драматично исказивао своје противљење, да би на крају био приморан да прихвати стање на терену. Уместо тога, Путин се задржавао на неодређенијим становиштима попут оног да, уколико би НАТО наставио да постаје више политички него војни савез, Русија би могла да преиспита своје противљење

[737] Donald H. Rumsfeld and Sergey Ivanov, "Secretary Rumsfeld Joint Press Availability with Russian Defense Minister", *The Avalon Project*, December 17, 2001, https://avalon.law.yale.edu/sept11/dod_brief132.asp
[738] Tom Sauer, "Back to arms control: limiting US national missile defence", *Contemporary Security Policy*, vol. 24, no. 3, 2003, p. 114.
[739] Alexander A. Pikayev, "Arms Control and U.S.-Russian Relations", in: *Prospects for U.S.-Russian Security Cooperation*, edited by Stephen J. Blank, Strategic Studies Institute, Carlisle, PA, 2009, p. 133.
[740] George W. Bush, "Remarks by the President in Address to Faculty and Students of Warsaw University", *The White House*, June 15, 2001, https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/06/20010615-1.html
[741] Ibidem.

проширењу.[742] Не само то, већ је отварао и опције разматрања чланства Русије, што би потенцијално створило заједничку зону одбране и безбедности. Уједно је упозоравао да без укључивања свог бившег ултимативног непријатеља у алијансу, НАТО остаје хладноратовска реликвија која само сеје сумњу у Европи.[743] У САД, идеја о Русији у НАТО такође је нашла своје заговорнике, како унутар администрације, тако и ван ње. На пример, директор за планирање политика у Стејт департменту Ричард Хас (Richard Haass) је написао један меморандум у прилог ове опције упућен свом надређеном, државном секретару Пауелу.[744] Пауелов претходник на овој позицији за време мандата Бушовог оца, Џејмс Бејкер, изнео је у ауторском тексту аргументацију да је право време да се озбиљније размотри могућност руског чланства у савезу.[745] Међутим, до тога никада није дошло услед скепси у погледу посвећености Русије демократским вредностима, последица по интероперабилност и ефикасност одлучивања унутар организације, али и геостратешких импликација попут оне коју доноси више од 4000 километара дугачка руско-кинеска граница.

Иако незаинтересовани за озбиљно промишљање тако радикалних мера, одлучиоци у Вашингтону су били врло вољни да Москви понуде неку врсту новог аранжмана који ће поновити посвећеност сарадњи и сигнализирати да неминовно проширење није директно усмерено против Русије. Као адекватно решење, на НАТО самиту у Риму у 28. маја потписана је декларација шефова држава и влада НАТО чланица и Русије којом је основан Савет НАТО-Русија. Представљао је надоградњу и замену за Стални заједнички савет из 1997, коме је судбину запечатила неспособност да игра улогу ефикасног канала за комуникацију и адресирање несугласица током НАТО интервенције против СРЈ 1999. Нови орган је уместо 19 + 1 предвидео функционисање у формату 20 једнаких чланица, што је значило да Русија може своје ставове изнети у ранијој фази и тако теоретски омогући да их НАТО лакше узме у обзир. Предвиђени су редовни месечни састанци на амбасадорском и нивоу војних представника, састанци министара спољних послова и одбране двапут годишње, састанци начелника генералштаба барем исто толико пута, док је остављена и могућност састанака на највишем нивоу по потреби. Наведено је 9 области сарадње: борба против тероризма, управљање кризама, непролиферација оружја за масовно уништење, контрола наоружања и мере изградње поверења, војишна противракетна одбрана, потрага и спасавање на мору, војно-војна сарадња и реформа одбране, цивилне ванредне ситуације, те нове претње и изазови.[746] Председник Буш је приликом оснивања Савета изјавио да он „пружа прилику да заједно напредујемо у суочавању са заједничким изазовима и да започнемо изградњу веза које се могу ширити далеко у будућност“.[747]

Ипак, већ неколико месеци касније, на НАТО самиту у Прагу одржаном 21. и 22. новембра 2002. године, изградња тих веза је нагрижена позивом за почетак преговора о чланству са 7 држава, што је за руску страну био нов, иако очекиван, ударац. На основу Акционих планова за чланство, те државе су биле Словачка, Словенија, Бугарска, Румунија, као и све три балтичке земље: Летонија, Литванија и Естонија.[748] У доношењу коначне одлуке

[742] James B. Steinberg and Philip H. Gordon, “NATO Enlargement: Moving Forward; Expanding the Alliance and Completing Europe’s Integration”, *Brookings*, November 15, 2001, https://www.brookings.edu/articles/nato-enlargement-moving-forward-expanding-the-alliance-and-completing-europes-integration/

[743] Peter Baker, “Putin Offers West Reassurances and Ideas on NATO”, *The Washington Post*, July 18, 2001, https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2001/07/19/putin-offers-west-reassurances-and-ideas-on-nato/99892a84-fde0-43d6-aa10-35d9c842c50a/

[744] Stent, *The Limits of Partnership: U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, pp. 109-110.

[745] James A. Baker III, “Russia in NATO?”, *The Washington Quarterly*, vol. 25, no. 1, 2002, pp. 93-103.

[746] NATO, “NATO-Russia Relations: A New Quality”, *NATO*, May 28, 2002, https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2002/05/28/nato-russia-relations-a-new-quality

[747] George W. Bush, “NATO-Russia Council Established”, *NATO*, May 28, 2002, https://www.nato.int/en/news-and-events/events/transcripts/2002/05/28/nato-russia-council-established

[748] NATO, “Prague Summit Declaration”, *NATO*, November 21, 2002, https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2002/11/21/prague-summit-declaration

о броју и избору држава, утицај су имали фактори из различитих димензија, укључујући ефекат прве рунде проширења, геостратешке реалности, америчко-руске односе, допринос и последице по Партнерство за мир и Акционе планове за чланство, европске интеграције, став Русије и друге.[749] Гледишта савезника су се разликовала, али је одлучујући био поглед из Вашингтона. У светлу превазиђене хладноратовске поделе у Европи, проширење је било начин утврђивања демократских тековина у бившим чланицама Источног блока, а у борби против нових непријатеља тероризма и недемократских диктаторских режима, манихејски схваћених као отелотворење зла, допринос сваке нове чланице је могао бити важан или чак критичан.[750] Уз то, приметно је и да пријем бивших чланица СССР (макар то биле оне чији статус као део комунистичког ривала САД никад нису признале) уједно јасно сведочи о доминацији САД у тим новим међународним околностима.

Рат у Ираку

Следећа утицајна измена међународног контекста настала је са инвазијом САД (и њених савезника) на Ирак крајем марта 2003. Питање Ирака је у делу администрације, нарочито оном са дужим политичким стажом, посматрано као недовршено још из времена мандата Буша Старијег. Намера и напори Садама Хусеина да дође у посед оружја за масовно уништење са једне стране, те након 11. септембра актуелизовало питање подршке његовог режима терористичким организацијама са друге, стављали су ово питање у први план.[751] Утицајна струја неоконзерваторивиаца је Садамов режим означавала као примарну претњу по америчку безбедност и интересе, а нашла је важне савезнике у Чејнију и Рамсфелду.[752] На личном нивоу, сам председник Буш је питање решавања ирачког питања уједно видео и као завршавање посла који је започео његов отац и превазилажење очевог наслеђа, одлазећи трупама корак даље од њега, односно право у Багдад. Фактор неразрешених рачуна због осујећеног планираног атентата на Буша Старијег 1993. у наводној организацији Садама Хусеина такође не треба скроз искључити.[753] Одлука да се изврши напада на Ирак се постепено формирала током 2002, али председник није одмах био спреман да покрене унилатералну акцију. Опонашајући приступ свог оца, прво се упутио у УН.

Једногласно усвојеном резолуцијом Савеза безбедности УН 1441 од 8. новембра 2002. захтевало се од Ирака да се повинује претходним резолуцијама овог тела уз упозорење о озбиљним последицама ако до тога не дође (али без одобравања употребе оружане силе). Ирак је прихватио резолуцију и инспектори су поново ушли у земљу.[754] У наредним месецима, Русија се заједно са Француском и Немачком издвојила као главни заступник идеје да треба сачекати са коначним извештајем инспекције пре било какве даље акције, те да би она свакако морала ићи кроз канале УН.[755] Са друге стране, руководство у Вашингтону је, како су зимски

[749] Mihaela Vasiu and Michael Schmitt, "NATO Enlargement on the Eve of the Second Round", *Connections*, vol. 1, no. 1, 2002, pp. 69-92.
[750] Edward Rhodes, "Transforming the Alliance: The Bush Administration's Vision of NATO", *Connections*, vol. 2, no. 3, 2003, p. 19.
[751] Hal Brands, *From Berlin to Baghdad: America's Search for Purpose in the Post–Cold War World*, The University Press of Kentucky, Lexington, Kentucky, 2008, pp. 313-317.
[752] За детаљан опис доношења одлуке о инвазији и узроцима видети: Bob Woodward, *Plan of Attack*, Simon & Schuster, New York, 2004; Jeffrey Record, *Wanting War: Why the Bush Administration Invaded Iraq*, Potomac Books, Inc, Washington, D.C, 2010.
[753] Lloyd C. Gardner, *The Long Road to Baghdad: A History of U.S. Foreign Policy from the 1970s to the Present*, The New Press, New York, 2008, p. 151; Daalder and James M. Lindsay, *America Unbound: the Bush Revolution in Foreign Policy*, p. 145.
[754] United Nations, "Resolution 1441 (2002)", *United Nations*, November 8, 2002, https://www.un.org/depts/unmovic/documents/1441.pdf
[755] Ови напори Француске и Немачке били су део њихове шире стратегије у политици према САД коју Стеван Недељковић одређује као „уравнотежавање ниског интензитета". За више детаља видети: Недељковић,

месеци протицали, било све одлучније да отпочне са војним дејствима. Колин Пауел је презентовао позицију своје владе 5. фебруара у СБ УН, износећи аргументе да Садам Хусеин поседује оружје за масовно уништење, за које се касније испоставило да су били засновани на нетачним подацима и преувеличаним проценама. Својеврсна опонирајућа коалиција Берлин-Париз-Москва је 10. фебруара издала заједничко саопштење у којем се противи инвазији и заговара употребу силе искључиво као задње решење.[756] Ставови ове три државе су претходно усаглашени током Путинове фебруарске посете Берлину и Паризу и разговорима са канцеларом Герхардом Шредером (Gerhard Schröder) и председником Жаком Шираком.[757]

Насупрот интензивних дипломатских напора да приволе Русију у свој камп које су улагале Француска и Немачка, САД је донекле олако третирала Путинову могућу реакцију на надолазећу једнострану одлуку о инвазији на Ирак. Вашингтон је руско противљење перципирао првенствено у економским оквирима. Наиме, Ирак је дуговао преко 8 милијарди долара Русији, Русија му је била највећи трговински партнер, а две државе су имале низ активних и планираних пројеката у нафтној индустрији. Русија је такође била најзначајнији партнер Ирака у оквиру УН програма „нафта за храну“.[758] Међутим, за руску страну су подједнако, а вероватно и више, били важни следећи фактори: поштовање њеног статуса велике силе и укључивање руских ставова и представника у било какво доношење одлука; супротстављање америчким унилатералним демонстрацијама силе и интервенцијама против режима које је Москва доживљавала као пријатељске, нарочито након агресије на СРЈ 1999. године; задржавање Савета безбедности УН као примарног тела и канала за решавање међународних криза, будући да Русија тамо има право вета; могуће преливање нестабилности која ће настати падом Садамовог режима на саму Русију, имајући у виду њен значајан проценат муслиманског становништва.

Разлике у ставовима, као и некомпатибилност америчке интерпретације кључних руских забринутости са виђењем ситуације у Москви, потврђени су крајем фебруара. Путин је послао шефа председничког кабинета Александра Волошина (Aleksandr Voloshin) у тродневну посету САД током које се сусрео са кључним америчким функционерима. Они су фокус ставили на уверавања да ће руски економски интереси у пост-садамовском Ираку бити уважавани.[759] То није умирило руску страну, па је министар спољних послова Игор Иванов (Igor Ivanov) 5. марта на конференцији за штампу са својим француским и немачким колегама најавио вето на резолуцију у СБ УН за одобравање употребе оружане силе.[760] Вашингтон се није обазирао и 20 марта. 2003. коалиција земаља предвођена Сједињеним Државама напала је Ирак. Путин је очекивано осудио овај потез и назвао га великом политичком грешком. Као најконкретнији руски одговор, одложена је ратификација СОРТ споразума у Думи (Сенат је овај документ ратификова почетком марта). Незадовољство се прелило и на медије и руско становништво у којем је дошло до наглог раста антиамеричког расположења. За САД се међутим као најспорније питање наметнуло руско снабдевање ирачких оружаних снага војном опремом, укључујући противтенковске ракете, опрему за ометање сателита и опрему за ноћно осматрање. Буш је директно изнео ове примедбе Путину у телефонском разговору, а Кондолиза

Стратегија уравнотежавања у међународним односима, студија случаја: француско и немачко уравнотежавање Сједињених Америчких Држава после Хладног рата, стр. 226-249.

[756] Relief Web, “Iraq: Joint declaration by the Russian Federation, Germany and France (S/2003/164)”, *Relief Web*, February 10, 2003, https://reliefweb.int/report/iraq/iraq-joint-declaration-russian-federation-germany-and-france-s2003164

[757] Stent, *The Limits of Partnership: U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, p. 128.

[758] Galia Golan, “Russia and the Iraq War: was Putin’s policy a failure?”, *Communist and Post-Communist Studies*, vol. 37, no. 4, 2004, pp. 435-436.

[759] Stent, *The Limits of Partnership: U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, p. 128.

[760] John Tagliabue, “France and Russia Ready to Use Veto Against Iraq War”, *The New York Times*, March 6, 2003, https://www.nytimes.com/2003/03/06/international/europe/france-and-russia-ready-to-use-veto-against-iraq-war.html

Рајс их је такође донела као једну од тема приликом посете Москви почетком априла. Руска страна је јавно доследно одбијала ове оптужбе.[761]

Брза реализација непосредних америчких циљева у рату кроз свргавање режима Садама Хусеина и усхићеност услед ефикасности војних операција, које су успешно окончане већ 1. маја, учинили су Вашингтон спремним за брзо обнављање добрих односа са Русијом. Како је то Рајс сумирала, одговор САД према понашању три главна противника инвазије на Ирак треба да изгледа овако: „казнити Француску, опростити Русији и игнорисати Немачку".[762] Дакле, није постојала намера за драстичну измену политике према Москви. Томе је доста допринела и краткотрајност руског интензивног противљења. СОРТ је ипак ратификован и у Думи већ 14. маја. Пауелова посета Москви дан касније допринела је усаглашавању ставова у погледу третмана послератног Ирака.[763] На основу тога је у СБ УН усвојена резолуција 1483 којом се регулише уклањање санкција на извоз ирачке нафте (за шта су се залагале Сједињене Државе, сада када Садам Хусеин више није био на власти), али је Москва добила шестомесечно одлагање укидања за Русију профитабилног програма „нафта за храну".[764] Индикативно је и да је Савет НАТО-Русија функционисао неометано током ирачке кризе.[765]

Стављање несугласица око Ирака у други план је било евидентно и у сусретима на највишем нивоу. Председник Буш је боравио у Русији током своје европске турнеје крајем маја-почетком јуна. Два лидера су разменили инструменте о ратификацији СОРТ споразума 1. јуна у Санкт Петербургу.[766] Следећа прилика за сусрет била је Путинова посета Кемп Дејвиду 26. и 27. септембра. Одговарајући на питања новинара о ефекту Ирака на билатералне односе, оба председника су била сагласна. Буш је објаснио ситуацију на следећи начин: „Владимир и ја смо водили веома отворене разговоре о Ираку. Разумео сам његов став. Он је разумео мој. Пошто имамо однос заснован на поверењу, у стању смо да превазиђемо било какво неслагање око једног питања". У сличном кључу, Путин је додао: „Имали смо разлике у вези са Ираком, у погледу практичних начина како да се овај проблем реши, али смо делили разумевање о суштини овог проблема".[767] Тиме је криза изазвана догађајима на Блиском истоку формално превазиђена, мада је оставила последице. У наредном периоду ће дешавања на постсовјетском простору бити та која ће уназађивати односе две силе све до краја Бушовог другог мандата.

„Агенда слободе": обојене револуције и промоција демократије на постсовјетском простору

Не претерано обећавајући први месеци администрације 43. председника САД у погледу америчко-руских односа замењени су кооперативном фазом у периоду након 11. септембра. Она је доведена у питање размимоилажењем по питању Ирака, али су ове турбуленције успешно пребројене. То је било кратког даха и почевши од 2004. године односи су углавном ишли „на доле". Политика САД заснована на идеји промоције демократије у вилсонијанском стилу, потпомогнута свом снагом америчке војне силе, ширила је свој географски домен деловања и на постсовјетском простор, у истом периоду када је Путин све више успостављао

[761] Goldgeier and McFaul, *Power and Purpose*, p. 328; Golan, "Russia and the Iraq War: was Putin's policy a failure?", p. 448.
[762] The Economist, "Europe and Uncle Sam", *The Economist*, September 4, 2003, https://www.economist.com/europe/2003/09/04/europe-and-uncle-sam
[763] Gregory Feifer, "U.S./Russia: Secretary Of State Visit Comes Amid Signs Moscow Is Softening Stance On Iraq", *Radio Free Europe/Radio Liberty*, May 13, 2003, https://www.rferl.org/a/1103216.html
[764] United Nations, "Resolution 1483 (2003)", *United Nations*, May 22, 2003, https://docs.un.org/en/S/RES/1483(2003)
[765] Martin A. Smith, *Russia and NATO since 1991: From Cold War through cold peace to partnership?*, Routledge, Abingdon, Oxon and New York, 2006, p. 101.
[766] George W. Bush and Vladimir Putin, "President Bush, Russian President Putin Sign Treaty of Moscow", *The White House*, June 1, 2003, https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/06/20030601-2.html
[767] George W. Bush and Vladimir Putin, "President Bush Meets with Russian President Putin at Camp David", *The White House*, September 27, 2003, https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/09/20030927-2.html

чврсту контролу над политичким животом у Русији и консолидовао своју власт. Оснажена Русија је такође све мање била толерантна на америчко деловање у свом непосредном окружењу, које је схватала као своју ексклузивну сферу утицаја. Судар ових трендова је неминовно водио све критичнијој политици Бушове администрације према Русији.

Смене власти у Грузији и Украјини

Пре него што се пажња администрације усмерила на стање демократије у самој Русији, низ такозваних „обојених револуција" у бившим совјетским републикама креирао је образац који је изазивао озбиљну забринутост у Москви. Као две кључне обојене револуције узимају се политичке промене у Грузији 2003. и Украјини 2004, мада се у исту групу по одређеним критеријумима може придодати и смена власти у Киргистану 2005.[768] По модалитетима одигравања, пут им је утрла петооктобарска „булдожер" револуција у Србији, односно Савезној Републици Југославији 2000. године. Као њихове заједничке карактеристике Мајкл Макфол издваја следеће:

1. повод за промену режима били су покрадени национални избори;
2. изазивачи власти применили су ванустав на средства како би осигурали да се формална правила политичке игре прописана уставом поштују;
3. и носиоци власти и њихови изазивачи тврдили су да поседују суверену власт над истом територијом;
4. све ове револуционарне ситуације окончане су без масовне употребе насиља, било од стране државе било од стране опозиције;
5. исход ових изборних револуција покренуо је значајан пораст степена демократије.[769]

Марк Бајсигер (Mark R. Beissinger) их одређује као модуларне демократске револуције које се заснивају на шест основних одлика:

1. коришћење покрадених избора као повода за масовну мобилизацију против псеудодемократских режима;
2. страна подршка развоју локалних демократских покрета;
3. организовање радикалних омладинских покрета који су, пре избора, користили неконвенционалне протестне тактике како би поткопали популарност режима и његову спремност на репресију, као и да би се припремили за коначни обрачун;
4. уједињена опозиција, успостављена делом и под страним подстицајем;
5. спољни дипломатски притисак и неуобичајено обиман изборни надзор;
6. масовна мобилизација након објављивања покрадених изборних резултата и примена тактика ненасилног отпора.[770]

Ако акценат ставимо на догађаје у Грузији и Украјини, можемо додати запажања Енџеле Стент да је опозиција имала значајну подршку у урбаним центрима као и барем једног значајног медија, да су коришћени неформални начини комуникације и слања порука да се заобиђе државни надзор, као и значајна улога и присуство невладиних организација, финансијски потпомогнути из иностранства.[771]

---

[768] Такозвана Револуција лала у Киргистану је довела до транзиције политичког руководства, али се оно показало спремно да настави сличне спољнополитичке праксе као и претходно, укључујући и одржавање равнотеже између две силе. Оно је врло сликовито оличено у успостављању на територији ове државе већ помињане америчке војне базе на аеродрому Манас, али и руске ваздухопловне базе Кант 2003.

[769] Michael McFaul, "Ukraine Imports Democracy: External Influences on the Orange Revolution", *International Security*, vol. 32, no. 2, 2007, p. 50.

[770] Mark R. Beissinger, "Structure and Example in Modular Political Phenomena: The Diffusion of Bulldozer/Rose/Orange/Tulip Revolutions", *Perspectives on Politics*, vol. 5, no. 2, 2007, p. 261.

[771] Stent, *The Limits of Partnership: U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, p. 140.

Револуција ружа или Ружичаста револуција у Грузији је садржала практично све ове елементе. Функцију председника и апсолутну власт у држави је од 1995. имао бивши совјетски министар спољних послова Едуард Шеварднадзе. Године незадовољства режимом у значајном делу становништва отварале су простор за озбиљну политичку кризу са предстојећим парламентарним изборима заказаним за 2. новембар 2003. Џорџ В. Буш је послао бившег државног секретар Џејмса Бејкера, који је имао изграђен добар однос са грузијским лидером из периода када су заједно радили на окончању Хладног рата, да посредује. Међутим, иако је Бејкеров план декларативно прихваћен, власт је настојала да избегне примену већине одредби које су предвиђале мешовито присуство представника владајућих и опозиционих станака у изборној комисији.[772] На изборима је листа наклоњена актуелном председнику проглашена победничком. ОЕБС је закључио да они нису испунили бројне међународне стандарде.[773] Услед оптужби за масовну изборну крађу дошло је до скоро месец дана константних великих протеста у Тбилисију. Шеварднадзе је 22. новембра у Скупштини намеравао да отвори ново заседање парламента, али је под притиском протеста и опозиционих политичара (који су носили руже) морао да побегне. Дан касније је, након састанка са лидерима опозиције и уз посредовање руског министра спољних послова Иванова, поднео оставку.[774] На новим председничким изборима 4. јануара, лидер опозиције Михеил Сакашвили (Mikheil Saakashvili) је, без правог противкандидата, победио са 96% гласова.[775]

Сличан образац пратила је и украјинска Наранџаста револуција из 2004. На редовним председничким изборима предвиђеним за новембар два су кандидата била фаворити. Први је био Виктор Јанукович као преферирани избор одлазећег председника Леонида Кучме, човека који је попут Шеварднадзеа оптуживан за корупцију, антидемократске тенденције и гушење медијских слобода током своје владавине започете 1994. Други је био Виктор Јушченко (Viktor Yushchenko), један од двоје опозиционих предводника (друга је била будућа премијерка Јулија Тимошенко (Yulia Tymoshenko)). За разлику од Грузије, Русија је овде од почетка јасно демонстрирала подршку за кандидата којем је била наклоњенија. Путин је представио Јануковича америчкој саветници за националну безбедност Рајс још током њене посете Москви маја 2004, јасно указујући кога Москва жели на челу Украјине.[776] Након другог круга избора одржаног 21. новембра, управо је овај политичар проглашен за победника. Поново, резултати су доведени у питање и указивано је на низ изборних неправилности. На позив опозиције грађани су се масовно окупили да демонстрирају против оваквог резултата.[777] Државни секретар Пауел, као и бројни европски лидери, одбили су да прихвате ове резултате, прогласивши их нелегитимним. Као директан разлог, он је истакао да ови избори „не испуњавају међународне стандарде и да није спроведена истрага о бројним и веродостојним извештајима о преварама и злоупотребама“.[778] Након вишедневних протеста Врховни суд Украјине је поништио други изборни круг, а из поновљеног гласања 26. децембра као победник је изашао Јушченко, човек који је током изборне кампање преживео и атентат тровањем.[779]

И једна и друга смена власти довели су до важног спољнополитичког преоријентисања за ове две државе, обе геополитички значајне за Москву. Грузија је трајно нестабилна због

[772] Charles H. Fairbanks, Jr., “Georgia’s Rose Revolution”, *Journal of Democracy*, vol. 15, no. 2, 2004, p. 115.
[773] OSCE/ODIHR, “Georgia Parliamentary Elections - 2 November 2003”, *OSCE/ODIHR Election Observation Mission Report, Part 1*, Warsaw, January 28, 2004, https://odihr.osce.org/sites/default/files/f/documents/2/0/22205.pdf
[774] Zurab Karumidze and James V. Wertsch, “"Enough!" The Rose Revolution in the Republic of Georgia 2003”, in: *Georgia after the Rose Revolution*, edited by Gabriel C.Monson, Nova Science Publishers, Inc., New York, 2009, p. 70.
[775] Lincoln A. Mitchell, *Uncertain Democracy: U.S. Foreign Policy and Georgia’s Rose Revolution*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2009, p. 99.
[776] Rice, *No Higher Honor: A Memoir of My Years in Washington*, p. 214.
[777] David Lane, “The Orange Revolution: ‘People’s Revolution’ or Revolutionary Coup?”, *The British Journal of Politics and International Relations*, vol. 10, no. 4, 2008, p. 527.
[778] AP/Reuters/AFP, “Powell Says U.S. Cannot Accept Ukraine Election Result”, *Radio Free Europe/Radio Liberty*, November 24, 2004, https://www.rferl.org/a/1056050.html
[779] Andrew Wilson, *Ukraine’s Orange Revolution*, Yale University Press, New Haven and London, 2005, pp. 98-99.

замрзнутих конфликата у својим покрајинама Аџарији, Абхазији и Јужној Осетији, за чији је даљи правац развоја улога Русије пресудна. Ова држава уједно има важни улогу као енергетска транзитна рута. Даље, у контексту рата у Чеченији, руска страна је нарочито била забринута због скривања чеченских сепаратиста у клисури Панкиси на североистоку Грузије.[780] Када је реч о Украјини, поред историјско-идентитетских веза и значајног процента руског становништва, њена величина и географска позиција чиниле су је кључном тампон зоном на руској западној граници. Она има и незаменљиву улогу у транспорту руског гаса ка Европи као и приступу Црном мору преко Крима. Ново грузијско и украјинско политичко руководство изражавало је недвосмислене намере за приближавање са САД и западним европским државама, уз заинтересованост за чланство у ЕУ и НАТО, које је америчка страна поздрављала и охрабривала. Таква геополитичка оријентација нових режима је Москви јасно указивала на мотиве који су стајали иза директне подршке САД за промену владајућих структура у обе државе. Томе је додатно доприносило позиционирање и деловање САД пре и током самих обојених револуција.

До обојених револуција Сједињене Државе су према неким проценама издвојиле 138 милиона долара за промоцију демократије у Грузији, односно 453 милиона долара у исте сврхе за Украјину.[781] Још конкретније, САД је издвојила око 18 милиона долара за помоћ у вези са изборима у Украјини у две године до избора.[782] Делимично финансирани кроз Закон о подршци слободи, а делимично из других извора, организације као што су ИРИ, НДИ, Фридом Хаус или Сорос фондација организовале су низ обука, тренинга и кампања у циљу обука за праћење избора, паралелно бројање гласова, подстицање излазности и слично.[783] Управо су ове методе допринеле мобилизацији за гласање која је погодовала опозицији, али и подигле капацитете да се доказима поткрепе тврдње о изборној крађи. Важно је нагласити да ове организације, упркос често комплементарним циљевима и одређеном степену координисаног деловања са званичним органима САД, нису аутоматски и носиоци политике администрације, мада свакако чине део лепезе свеобухватног америчког деловања у циљу промоције демократије. Када је о администрацији реч, званични став је био да ће САД спремно прихватити сваки резултат избора који буду слободни, фер и демократски. Упркос томе, није било сумње која политичка струја је преферирана опција за Вашингтон. Уједно, након Ружичасте и Наранџасте револуције, амерички званичници су били врло ради да пригрле њихове исходе као директне резултате и показатеље успешности политике администрације. Тако су оба догађаја наведени у званичној публикацији Беле куће „Постигнућа председника Буша“.[784]

Критике стања демократије у Русији

Готово паралелно са украјинским, одигравали су се још једни председнички избори који су још више заокупирали светску јавност. Џорџ В. Буш је задобио други мандат 2. новембра 2004, победом над демократским сенатором из Масачусетса Џоном Керијем (John Kerry). У новој администрацији председник је мало измешао карте на спољнополитичким позицијама, али без драстичних промена. Чејни и Рамсфелд су остали на својим местима, мада је овај други под притиском јавног мњења, медија и војске због лошег вођења рата у Ираку поднео оставку 2006. Заменио га је Роберт Гејтс, директор ЦИА у време Буша Старијег. Пауел, човек који је очигледно ставовима и приступом одударао од већине водећих људи председниковог тима, није наставио да обавља функцију државног секретара. Зато је Кондолиза Рајс својој биографији

[780] Jim Nichol, “Georgia's Pankisi Gorge: Russian Concern s and U.S. Interests”, *CRS Report for Congress*, March 6, 2003, https://www.justice.gov/file/266811/dl?inline=

[781] Curt Tarnoff, “U.S. Assistance to the Former Soviet Union”, *Congressional Research Service*, March 1, 2007, p. 9, https://www.congress.gov/crs_external_products/RL/PDF/RL32866/RL32866.12.pdf

[782] McFaul, “Ukraine Imports Democracy: External Influences on the Orange Revolution”, p. 48.

[783] Ibidem, pp. 73-74

[784] The White House, “Fact Sheet: President Bush's Accomplishments in 2005”, *The American Presidency Project*, December 22, 2005, https://www.presidency.ucsb.edu/documents/fact-sheet-president-bushs-accomplishments-2005

додала још једно постигнуће које се десило по први пут у америчкој историји, поставши прва црнкиња на овом положају.[785] Њен заменик у првој администрацији Стивен Хедли је преузео посао саветника за националну безбедност. Међутим, овај добро уигран састав је у другом мандату ставио далеко већи фокус на питање промоције демократије и слободе као неопходним предусловима за америчку безбедност.

Такозвана „Агенда слободе" настала је као одговор САД на потребе у Авганистану и Ираку. Уједно, логика која иза ње стоји одлично се уклапала са догађајима у Грузији и Украјини, а, као што ће бити приказано, нарочито је постала забрињавајућа за Москву када се руско руководство препознало као њена потенцијална мета. Како сам председник сведочи, један од темељних стубова Бушове доктрине развијене као одговор на 11. септембар јесте „промовисање слободе и наде као алтернативе непријатељској идеологији репресије и страха".[786] „Агенда слободе" је представљала конкретнији израз тих тежњи. Њене основне контуре обелодањене су у Бушовом другом инаугурационом обраћању 20. јануара 2005: „Опстанак слободе у нашој земљи све више зависи од успеха слободе у другим земљама. Највећа нада за мир у нашем свету јесте ширење слободе широм света". И у наставку: „Зато је политика Сједињених Америчких Држава да тражи и подржава развој демократских покрета и институција у свакој нацији и култури, са коначним циљем окончања тираније у нашем свету".[787] Готово истоветне формулације присутне су биле и у Стратегији националне безбедности из 2006. где се врши и операционализација циљева окончања тираније и промоције ефикасних демократија.[788]

У практичном смислу ефеката на политику према Русији, „Агенда слободе" је довела до далеко отвореније критике на рачун стања демократије у овој држави. То је било у директној супротности са ранијим периодом. Хапшење олигарха и критичара власти Михаила Ходорковског (Mikhail Khodorkovsky) 2003. године, а које је уједно ставило тачку на потенцијалну продају значајног дела његове нафтне компаније Јукос америчком Ексон мобилу, прошло је без озбиљних реакција.[789] На самиту у Кемп Дејвиду крајем септембра 2003. председник САД је поздравио свог руског госта констатацијом: „Поштујем визију председника Путина за Русију: земља која је у миру унутар својих граница, са својим суседима и са светом, земља у којој напредују демократија, слобода и владавина права".[790] Према неким тумачењима, тиме је практично исказивао подршку Путину пред руске председничке изборе 14. марта 2004 (на којима је актуелни председник добио други мандат убедљивом победом са скоро 72% освојених гласова).[791] Међутим, у другом Бушовом мандату, ситуација је била драстично другачија.

Већ у изборној кампањи, приликом дебате са својим противкандидатом Керијем, Буш је критички образложио шта мисли о стању демократије у Русији и свој однос према Путиновим потезима: „Мислим да у демократији морају да постоје механизми контроле и равнотеже, и

---

[785] За детаљнију анализу Бушовог кабинета у другој администрацији видети: Shirley Anne Warshaw, "Choices for the President: Structuring the Second-Term Cabinet of President George W. Bush", in: *The Second Term of George W. Bush: Prospects and Perils*, edited by Robert Maranto, Douglas M. Brattebo, and Tom Lansford, Palgrave Macmillan, New York, 2006, pp. 63-78.

[786] George W. Bush, *Decision Points*, Crown Publishers, New York, 2010, p. 537.

[787] George W. Bush, "Inaugural Address", *The American Presidency Project*, January 20, 2005, https://www.presidency.ucsb.edu/documents/inaugural-address-13

[788] The White House, *The National Security Strategy of the United States of America*, The White House, Washington, DC, 2006, pp. 3-4, https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss2006.pdf

[789] Ходорковски је, као и већина руских олигарха, јефтино преузео власништво над Јукосом кроз систем „зајмови за деонице". Након хапшења је и осуђен за превару, а касније и проневеру и прање новца. Након помиловања 2013. преселио се у Лондон. Јукосу су након његовог хапшења средства замрзнута, а серијом трансакција је у потпуности апсорбован у државне компаније, пре свега Росњефт.

[790] Bush and Putin, "President Bush Meets with Russian President Putin at Camp David".

[791] Martin A. Smith, *The Foreign Policies of Bill Clinton and George W. Bush: A Comparative Perspective*, Routledge, Abingdon, Oxon and New York, 2018, p. 234.

јасно сам ставио до знања да, концентрисањем власти у централној влади, он шаље сигнал западном свету и Сједињеним Државама да можда не верује у механизме контроле и равнотеже, и то сам му рекао“.[792] Почетком свог другог мандата, Буш је учествовао на билатералном самиту у Братислави 24. фебруара 2005. На конференцији за штампу која је уследила амерички председник је упозорио: „Демократије имају одређене заједничке особине - владавину права, заштиту мањина, слободну штампу и одрживу политичку опозицију. Био сам у могућности да изнесем своју забринутост у вези са посвећеношћу Русије испуњавању ових универзалних принципа“.[793] Државна секретарка Рајс је говорећи о овој теми у фебруару 2006. истакла: “ Веома смо забринути, нарочито због неких елемената демократизације за које се чини да иду у погрешном смеру“.[794] Ипак, критике које су биле најпродорније и имале највећи одјек изнео је Дик Чејни приликом боравка у Виљнусу у мају исте године. Након хвалоспева демократији као систему владавине, незаустављивом процесу реформи у Централној и Источној Европи и недавно оствареним постигнућима у Грузији и Украјини, потпредседник САД је посветио неколико врло директних речи Русији:

> „Америка и читава Европа такође желе да виде Русију у групи здравих и снажних демократија. Ипак, у данашњој Русији, противници реформи настоје да пониште достигнућа из последње деценије. У многим областима цивилног друштва - од религије и медија, до заговарачких група и политичких странака - влада је неправедно и непримерено ограничавала права свог народа. Други поступци руске владе били су контрапродуктивни и могли би почети да утичу на односе са другим државама. Ниједан легитиман интерес није остварен тиме што нафта и гас постану средства застрашивања или уцене, било манипулацијом снабдевања или покушајима монополизације транспорта. И нико не може оправдати поступке који подривају територијални интегритет суседне државе или се мешају у демократске покрете“.[795]

Реторика је била праћена и финансијским издвајањима за промоцију демократије у Русији. Међутим, интересантно је приметити да су ова средства, упркос заоштравању критичке оштрице у изјавама, имала тенденцију пада. Тако је у односу на опредељење 63 милиона долара за промоцију демократије у Русији у фискалној 2002, односно 61 милиона долара у 2003, износ код Буша опао на по 43 милиона долара за фискалну 2005. и 2006, док је за 2008. затражено само 26 милиона долара.[796] За разлику од ранијих већих пројеката са државом, акценат је стављен на јавне осуде и изразе незадовољства, састанке са представницима грађанског друштва, критичарима режима и опозиционим политичарима, те подршку локалним актерима и акцијама „одоздо на горе“ са фокусом на независност медија и оснаживање грађанског друштва.[797] Како Томас Каротерс (Thomas Carothers) скреће пажњу: „Стварни обим Бушове посвећености промоцији демократије много је мањи него што би председникова свеобухватна реторика могла да сугерише“.[798] Напори његове администрације да промовише демократију одликовали су се великим јазом између декларативних наступа и конкретних резултата. У погледу Русије то је нарочито уочљиво.

---

[792] Preston Mendenhall, “U.S. debate highlights Russian censorship”, *NBC News*, October 1, 2004, https://www.nbcnews.com/id/wbna6149884

[793] The Guardian, “Bush pushes Putin on democracy”, *The Guardian*, February 24, 2005, https://www.theguardian.com/world/2005/feb/24/usa.russia

[794] Associated Press, “Rice Is Concerned For Russian Democracy”, *The Washington Post*, February 12, 2006, https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2006/02/13/rice-is-concerned-for-russian-democracy/00cd13cc-e87d-4ab8-ba35-08bd952193a2/

[795] Dick Cheney, “Vice President's Remarks at the 2006 Vilnius Conference”, *The White House*, May 4, 2006, https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2006/05/20060504-1.html

[796] Tarnoff, “U.S. Assistance to the Former Soviet Union”, p. 8.

[797] David Parker, *US Foreign Policy Towards Russia in the Post-Cold War Era: Ideational Legacies and Institutionalised Conflict and Co-operation*, Routledge, Abingdon, Oxon and New York, 2019, pp. 169-170.

[798] Thomas Carothers, “U.S. Democracy Promotion During and After Bush”, *Carnegie Endowment for International Peace*, September 5, 2007, p. V, https://carnegieendowment.org/research/2007/09/us-democracy-promotion-during-and-after-bush

Недостатак успешности ових иницијатива није умањивао незадовољство у Москви. Напротив, оно је било појачано двоструким стандардима које САД примењује у одређивању мета својих критика.[799] Тако је Чејни након говора у Виљнусу отпутовао у Казахстан где је изнео похвале и своје дивљење за остварене резултате „како у погледу економског развоја, тако и политичког".[800] Путин је целокупно деловање САД у овом погледу препознао као директну претњу и подстакнут страхом од преливања обојених револуција из окружења у саму Русију, био је решен да се епилози сценарија из Грузије и Украјине онемогуће у његовој држави. Под диригентском палицом заменика шефа кабинета у Кремљу Владислава Суркова (Vladislav Surkov), као теоријска подлога руског одговора развијен је модел „суверене" демократије. У питању је један прилично магловит и безобалан концепт чија је примарна одлика та да је представљао алтернативно разумевање демократије у односу на оно које постоји у државама Запада. Између осталих, приписивани су му елементи попут снажне улоге централизоване државе, независности и самосталности у доношењу одлука, и одбацивања иностраног притиска и мешања у руски развој.[801] На нивоу практичних решења, укинут је директан избор регионалних гувернера, појачана је контрола над медијским простором и створена је омладинска политичка организација „Наши".[802] Нарочито је спорно било усвајање у Думи врло рестриктивног закона о невладиним организацијама који их је чинио подложним строгом надзору и практично онемогућио да примају финансијску подршку из иностранства.[803] Ове мере пружиле су додатну муницију за критике из Вашингтона.

Описано сучељавање две стране ће врхунац усијања доживети на Минхенској безбедносној конференцији у фебруару 2007. године. Путин је у говору 10. фебруара (својеврсном одговору на Чејнијеве опаске из Литваније) представио своје виђење дотадашње путање америчко-руских односа, главне руске замерке и визију за будућност света према руским мерилима. Не спомињући ниједну државу поименце, говорио је о аспирацијама Сједињених Држава за доминацијом, оличеним у концепту униполарности, који је одредио као ситуацију у којој постоји „један центар ауторитета, један центар силе, један центар одлучивања". Овакав свет „у којем постоји један господар, један суверен" је опасан „не само за оне у систему, већ и за суверена, јер га уништава изнутра".[804] Повезујући ово питање међународног поретка са демократијом, упозорио је да они немају ништа заједничко „Јер, као што знате, демократија је власт већине уз уважавање интереса и мишљења мањине". Путиново виђење (не)оправданости и перспективе овог концепта је било недвосмислено: „Сматрам да униполарни модел није само неприхватљив, већ и немогућ у данашњем свету". Као његову кључнуману је истакао да, услед „једностраних и често нелегитимних акција" које су „изазвале нове људске трагедије и створиле нове центре напетости", овај модел „нема и не може бити морална основа за модерну цивилизацију".[805] У одговорима на питање, дотакао се

[799] Треба скренути пажњу да је „Агенда слободе" вероватно најспецифичнији негативни ефекат постигла Узбекистану, где је председник Ислам Каримов (Islam Karimov), незадовољна америчким критикама на рачун стања демократије и људским права отказао америчкој војсци право на коришћење војне базе К2 крајем 2005. и увео своју државу у Организација Уговора о колективној безбедности (ОДКБ) наредне године.

[800] Dick Cheney, "Vice President's Remarks in a Press Availability with President Nursultan Nazarbayev of the Republic of Kazakhstan", *The White House*, May 5, 2006, https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2006/05/20060505-4.html

[801] Ruth Deyermond, "Disputed Democracy: The Instrumentalisation of the Concept of Democracy in US-Russia Relations during the George W. Bush and Putin Presidencies", *Comillas Journal of International Relations*, no. 3, 2015, pp. 34-36; Dmitri Trenin, "A Less Ideological America", *The Washington Quarterly*, vol. 31, no. 4, 2008, p. 121.

[802] Видети више у: Jim Nichol, "Democracy in Russia: Trends and Implications for U.S. Interests", *CRS Report for Congress*, August 29, 2006, https://www.everycrsreport.com/reports/RL32662.html

[803] Thomas Ambrosio, "Insulating Russia from a Colour Revolution: How the Kremlin Resists Regional Democratic Trends", *Democratization*, vol. 14, no. 2, 2007, pp. 238-239.

[804] Vladimir Putin, "Munich Conference on Security Policy Speech, 2007", *Munich Security Conference*, February 10, 2007, https://securityconference.org/en/publications/books/selected-key-speeches-volume-i/2000-2009/speech-vladimir-putin-2007/

[805] Ibidem.

и стања демократије у Русији, које је бранио указујући на плурализам мишљења у Думи. Легислативно ограничавање деловања невладиних организација је оштро и врло одлучно бранио супротстављајући се тврдњама о њиховој нераскидивој повезаности са слободним демократским друштвом: „Да ли је то нормална демократија? То је тајно финансирање. Скривено од друштва. Где је ту демократија? Можете ли ми рећи? Не! Не можете ми рећи и никада нећете моћи. Јер ту нема демократије, ту постоји једноставно једна држава која врши утицај на другу“.[806]

Путинов говор је оставио видно снажан утисак на затечену публику, у којој су као чланови америчке делегације између осталих били присутни секретар одбране Роберт Гејтс, као и Русији врло ненаклоњени сенатори Џон Макејн, Џо Либерман (Joe Lieberman) и Линдси Грејам (Lindsey Graham). Управо је Гејтс у свом говору дан касније добио прилику да реплицира на излагање председника Русије. Он је покушао да спусти тензије, али без одустајања од америчких замерки на руску политику. Тако је већ на почетку поменуо прошлост у виду обавештајне каријере коју дели са Путином, а коју је „кривио“ за директност и нетактичност руског лидера. Уједно је нагласио да је прихватио руски позив за посету Москви, уз помирљиву примедбу да је „један Хладни рат био и више него довољан“.[807] Са друге стране, подсећајући да је Русија партнер у бројним напорима, скренуо је пажњу на незадовољство у Вашингтону поводом „руских политика које делују против међународне стабилности, као што су трансфери оружја и искушење да енергетске ресурсе користи за политичку принуду“. Осврћући се на каузалну повезаност ширења демократије (и НАТО) са руском безбедношћу, додао је да „Русија не мора да се плаши демократија заснованих на владавини права на својим границама“.[808] Упркос тим позивима, акумулирање проблема у односима, који су збирно водили повећању руског осећаја угрожености, довешће до краха билатералних веза у последњој фази Бушовог другог мандата.

Противракетна одбрана и руско-грузијски рат као кулминација силазне путање у односима

Амерички систем противракетне одбране у Европи

Уз промоцију демократије и промене режима, два проблема су се искристалисала како суштинска како је други мандата Буша Млађег одмицао. Први од њих је повезан са једном од доминантних тема Бушовог председниковања – питање националне противракетне одбране. Тема је била од врхунског значаја за Републиканску партију, а председник је инсистирао да ће идеју спровести у дело. Након напуштања АБМ споразума простор за то је отворен. И заиста, 2004. постављене су компоненте противракетног система на две локације, на Аљасци и у Калифорнији. Њихова сврха је првенствено била заштита од евентуалних ракетних лансирања из једне од водећих држава Бушове „осовине зла“ – Северне Кореје. Међутим, све више се постављало питање колико је овај распоред ефикасан за заштиту од другог опасног „одметнутог“ непријатеља Ирана.[809] Географија и капацитети оваквих система све допадљивијом су чинили идеју да се успостави и трећа локација у ту сврху, негде у Европи. Као идеалне државе домаћини идентификоване су Пољска и Чешка. Неформални разговори са две државе су отпочели још 2002, да би 2007. било званично саопштено да администрација намерава да противракетну одбрану оснажи постављањем 10 ракета-пресретача у Пољску и

[806] Ibidem.
[807] Robert Gates, “Munich Conference on Security Policy Speech, 2007”, *Munich Security Conference*, February 11, 2007, https://securityconference.org/en/publications/books/selected-key-speeches-volume-i/2000-2009/speech-robert-gates-2007/
[808] Ibidem.
[809] Steven A. Hildreth, “Long-Range Ballistic Missile Defense in Europe”, *CRS Report for Congress*, April 26, 2010, p. 6, https://www.congress.gov/crs_external_products/RL/PDF/RL34051/RL34051.20.pdf

радара у Чешку, те да су отворени званични преговори са Варшавом и Прагом.[810] Одговор Русије је предвидљиво био изузетно негативан. Како Владимир Трапара објашњава, „Док су Американци некад били инфериорни у односу на надмоћ совјетских конвенционалних трупа у Европи, сада се Русија тако осећа у односу на НАТО трупе на својим западним границама, те се појачано ослања на нуклеарно одвраћање, чак и од конвенционалног напада".[811] Стога је било какво умањивање могућности да ефикасно користи свој нуклеарни детерент стављало Москву у врло подређени положај. Уосталом, о томе је Путин директно причао у Минхену:

> „Данас је овај систем неефикасан, али не знамо са сигурношћу да ли ће једног дана постати ефикасан. Међутим, у теорији, он се и ствара са том сврхом. Зато хипотетички признајемо да ће, када тај тренутак дође, потенцијална претња коју представљају наше нуклеарне снаге бити потпуно неутралисана. Мислим на садашње нуклеарне капацитете Русије. Баланс снага биће у потпуности нарушен и једна страна ће стећи осећај потпуне безбедности. То значи да ће јој руке бити одрешене не само у локалним, већ временом и у глобалним конфликтима".[812]

Одлучиоци из Вашингтона нису били обесхрабрени овом (очекиваном) руском позицијом, а своје напоре су усмерили у упорне понављајуће изјаве да је систем усмерен против Ирана, а не против Русије. У прилог својој тези су истицали да овакво ограничено распоређивање компоненти система није ни близу да буде у стању да спречи руски нуклеарни одговор.[813] За Москву, то распоређивање је у светлу свих осталих догађаја и уочљивих тенденција у односима са САД деловало само као почетак који лако може водити у даљу експанзију. Уз то, распоређивање ових система баш у ове две конкретне државе представљало је коначну потврду трајног учвршћивања њихове лојалности противничкој страни из Хладног рата, односно још једну јасну демонстрацију опалог руског утицаја.

Руска страна се није ограничила само на реторичко противљење, већ је за разлику од већине сличних ситуација одговорила конкретније. Највидљивија манифестација њеног незадовољства била је одлука Москве да обустави примену ЦФЕ уговора.[814] Уједно, деловала је ретко проактивно и предложила конструктивно решење. Путин је у првим данима јула 2007. боравио на породичном имању Бушових у Вокерс Поинту у Мејну, на такозваном „јастог самиту" где је уз пецање и друге неформалне активности у друштву актуелног председника САД и његовог оца разговарао о руско-америчким односима. Том приликом руски лидер је детаљно образложио свој ранији предлог са Г8 самита одржаног у јуну у Немачкој, о заједничком реновирању и опремању радарског система у станици Габала у Азербејџану који би могао ефикасно да обавља сврху упозоравања на ракетна лансирања из Ирана.[815] Буш је поздравио ову иницијативу и оценио је као „више него интересантну". Успостављен је процес „2+2" на нивоу министара одбране и спољних послова две силе, који је требало да разради алтерантивне предлоге. Гејтс је чак био отворен да се размотри заједничко руковођење радаром у Чешкој. Ипак, Рајс је касније сведочила да на нижим нивоима бирократије није постојала озбиљна заинтересованост да се ни ова ни друге идеје операционализују.[816] За Вашингтон је

[810] Ibidem, p. 9.
[811] Владимир Трапара, „Проблем противракетне одбране у односима Русије и Сједињених Држава", *Међународни проблеми*, вол. 66, бр. 1-2, 2014, стр. 110.
[812] Putin, "Munich Conference on Security Policy Speech, 2007".
[813] Hildreth, "Long-Range Ballistic Missile Defense in Europe", pp. 19-20.
[814] Ibidem, p. 19.
[815] Једна од ретких области у којима су две стране остариле позитиван напредак у сарадњу јесте питање иранског нуклеарног програма. САД је добила подршку Русије у Међународној агенцији за нуклеарну енергију (ИАЕА) и УН за низ мера и резолуција које су позивале Иран да обустави обогаћивање уранијума и увеле санкције као одговор (Stent, *The Limits of Partnership: U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, p. 201).
[816] Smith, *The Foreign Policies of Bill Clinton and George W. Bush: A Comparative Perspective*, pp. 239-240; Rice, *No Higher Honor: A Memoir of My Years in Washington*, pp. 423-424

коришћење локације у Азербејџану све време била интригантна додатна опција, али никако алтернатива за Пољску и Чешку, како је то Москва замислила.

Паралелно, амерички планови су наилазили на потешкоће у Европи. Водећи европски савезници нису били убеђени у сврховитост противракетног система у Европи јер су доводили у питање кредибилност ракетне претње коју представља Иран, као и негативне последице по односе са Русијом. Исто тако, власти у Варшави и Прагу су исказивале одређене резерве да њихова територија буде коришћена у ове сврхе, имајући у виду коментаре руских лидера како их то чини потенцијалним метама, мада је постојала и јака кампања и расположење у прилог овог потеза, баш у циљу заштите од Русије. Нарочито је Пољска тражила додатне уступке у виду снажнијих безбедносних гаранција и додатних одбрамбених система.[817] Ипак, споразум са Чешком је потписан у јулу, а са Пољском у августу 2008. Коначна одлука Варшаве је извесно била последица појачаних безбедносних тензија и страха од Русије појачаних дешавањима у Грузији почетком истог месеца те године.[818]

Рат у Грузији

Петодневни августовски руско-грузијски рат 2008. уследио је као епилог дужих процеса који су се у Грузији и Украјини одвијали након обојених револуција, а који збирно гледано представљају други поменути суштински проблем у америчко-руским односима овог периода. Већ је речено да су обе државе након промена режима заузеле нови, одлучно прозападни спољнополитички курс који је укључивао отворене аспирације за чланство у НАТО. Грузија је предњачила. У оквиру растућег партнерства са савезом и билатерално са САД, Грузија је учествовала са значајним бројем припадника војних снага (у односу на своју популацији и могућности) у мисијама у Авганистану и Ираку.[819] Партнерство се развијало и у области обучавања, осавремењивања и опремања грузијске војске и одржавања заједничких војних вежби. Џорџ В. Буш је 2005. посетио Тбилиси, пружајући подршку и изјављујући пред огромном окупљеном масом: „Пут слободе који сте изабрали није лак, али њиме нећете ићи сами. Американци поштују ваш храбар избор слободе. И док будете градили слободну и демократску Грузију, амерички народ ће бити уз вас“.[820] Уз то, Грузија је имала улогу важне фигуре на енергетској шаховској табли. Уз политичку и финансијску подршку САД и других западних држава (пре свега Велике Британије), 2002. је започета, а 2005. окончана изградња нафтовода Баку-Тбилиси-Џејхан који је омогућавао транзит нафте од Каспијског до Средоземног мора заобилазећи у потпуности Русију и стварајући тиме важан алтерантивни правац снабдевања ових енергентом за Европу.[821] Додатно, Сакашвили је исказивао јасне намере да реши питање територијалног интегритета Грузије. Ободрен успешном реинтеграцијом Аџарије, пажња је усмерена на Абхазију и Јужну Осетију. Из угла Тбилисија, решавање овог питања, заједно са снажном америчком подршком, требало је да буде довољно снажан подстицај за значајан напредак у евроатлантским интеграцијама. Логична последица овакве политике је био константан суноврат у односима са Русијом, која је, између осталог, одговарала забраном увоза минералне воде, вина и других алкохолних пића из Грузије,

[817] Reuben Steff and Nicholas Khoo, “Hard Balancing in the Age of American Unipolarity: The Russian Response to US Ballistic Missile Defense during the Bush Administration (2001–2008)”, *Journal of Strategic Studies*, vol. 37, no. 2, 2014, p. 244.
[818] Владимир Трапара, „Проблем противракетне одбране у односима Русије и Сједињених Држава“, *Међународни проблеми*, вол. 66, бр. 1-2, 2014, стр. 111.
[819] Вељко Благојевић и Игор Пејић, „Грузија као потенцијални „тројански коњ“ Запада на Кавказу“, у: *Конфликтне зоне на постсовјетском простору и регионална безбедност*, уредио Драган Петровић, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2021, стр. 328.
[820] George W. Bush, “President Addresses and Thanks Citizens in Tbilisi, Georgia”, *The White House*, May 10, 2005, https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2005/05/20050510-2.html
[821] Per Gahrton, *Georgia: Pawn in the New Great Game*, Pluto Press, London and New York, 2010, p. 8.

подизањем извозне цене гаса и обустављањем саобраћајних и поштанских везе између две државе.[822]

У светлу растућих тензија, као пресудан ће се испоставити самит НАТО у Букурешту одржан од 2. до 4. априла 2008. Док је из Вашингтона и, још конкретније, од председника Буша долазила јасна подршка да се Грузији и Украјини доделе Акциони планови за чланство, кључни европски савезници су били опрезнији. Америчка страна је ово видела као цементирање спољнополитичког опредељења ових земаља и важну формалну потврду делотворности своје „Агенде за слободу“ (која је на другим местима, а нарочито оном најважнијем - Ираку, доживела приличан неуспех). Супротни табор предвођен Паризом и Берлином је зазирао од руске реакције, тешкоћа да се ове државе ефикасно интегришу у савез и у случају Грузије замрзнутих конфликта на њеној територији.[823] Додатно, политичка ситуација ни у једној ни у другој није претерано похвално говорила о исходима промена из 2003-2004. Украјина је била у дубокој кризи због сукоба некадашњих сарадника, сада председника Јушченка и премијерке Тимошенко.[824] У Грузији, Сакашвили се показао способан да спроведе ефикасне економске реформе, али и прилично нетолерантан за критике опозиције и медија, те је 2007. на једно време увео ванредно стање због масовних антивладиних протеста.[825]

Додатну компликацију целе ситуације стварала је чињеница да је на букурештанском НАТО самиту присуствовао и руски лидер, одлазећи председник Путин.[826] Уз посредство немачке канцеларке Ангеле Меркел (Angela Merkel) и након дугих преговора кључних доносиоца одлука НАТО чланица у главном граду Румуније постигнуто је компромисно решење. Декларација са самита саопштава да су се државе чланице усагласиле „да ће ове земље постати чланице НАТО“, али без формализације у виду Акционих планова за чланство.[827] Оно није задовољило руску делегацију, која је изнела оштре критике на рачун овог потеза, интерпретираног као још једна црвена линија прекршена на штету њихове државе.

Односи су већ били затегнути због скорашњих дешавања на Балкану. Након неуспешних покушаја изасланика Мартија Ахтисарија да дође по плана који би задовољио и Србе и Албанце на Косову и Метохији, уз подршку Вашингтона Скупштина Косова* је 17. фебруара усвојила декларацију о независности. У подели по питању признавања државности Косова*, САД и 22 од 27 држава ЕУ су се нашле на супротној страни од Русије, за коју је ово једнострано решење представљао додатни ударац на њене позиције и интересе како на Балкану тако и погледу улоге УН.[828] Убрзо након НАТО самита, Буш је одржао свој последњи састанак с Путином у Сочију 5-6. априла, али разговори о противракетној одбрани и даљем НАТО проширењу нису изнедрили значајна приближавања позиција.

---

[822] Ekaterine Lomia, “The evaluation of Russia's foreign policy towards Georgia following the 'Rose Revolution'”, *Journal of Liberty and International Affairs,* vol. 6, no. 1, 2020, p. 116.

[823] Ronald D. Asmus, *A Little War That Shook the World: Georgia, Russia, and the Future of the West*, Palgrave Macmillan, New York, 2010, pp. 117-118.

[824] За еволуцију политичких дешавања у Украјини након Наранџасте револуције видети: Ivan Katchanovski, “The Orange Evolution? The "Orange Revolution" and Political Changes in Ukraine”, *Post-Soviet Affairs*, vol. 24, no. 4, 2008, pp. 351-382

[825] Per Gahrton, *Georgia: Pawn in the New Great Game*, pp. 155-157.

[826] На председничким изборима у Русији 2. марта 2008. победу је однео блиски Путинов сарадник Дмитриј Медведев. Дотадашњи председник није могао да се кандидује за трећи узастопни мандат. Уместо тога, Медведев је преузео председничку дужност 7. маја, а Путин је одмах прешао на позицију премијера.

[827] NATO, “Bucharest Summit Declaration”, *NATO,* April 3, 2008, https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2008/04/03/bucharest-summit-declaration

[828] Aleksandar Mitić, *Global Strategic Narrative Wars: The Battle for Serbia*, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2024, pp. 48-51.

Ескалација у руско-грузијским односима је дошла неколико месеци касније, након несмотрене одлуке Сакашвилија да војно интервенише у Јужној Осетији.[829] Иако су прецизни мотиви и циљеви нејасни, највероватнија идеја је била да се брзом и ефикасном акцијом Русија стави пре свршен чин. Акција је започета приликом отварања Олимпијских игара у Пекингу, а Путин, сада премијер, одмах је отпутовао натраг. Русија, која је у Јужној Осетији имала контингент трупа које одржавају мир, одговорила је одлучно и обухватно, те кроз неколико дана остварила значајне војне успехе и продрла надомак Тбилисија. Америчка администрација је била затечена целокупним развојем догађаја. У приватним разговорима, званичници су јасно упозоравали грузијског председника да не може рачунати на војну помоћ САД у случају конфликта са Русијом и да, упркос подршци за решавање питања територијалног интегритета, методе не могу укључивати употребу силе. О томе сведоче и државна секретарка Рајс и помоћник државног секретара за европске и евроазијске послове Данијел Фрид (Daniel Fried).[830]

То међутим није утицало на медијско уоквиравање грузијске стране као јасне жртве, а Русије као агресора у рату. Председник Буш се одмах огласио из Пекинга: „Грузија је суверена држава и њен територијални интегритет мора бити поштован. Позвали смо на хитно заустављање насиља и повлачење свих трупа. Позивамо на окончање руског бомбардовања". Чејни је упозоравао да „Руска агресија не сме остати без одговора" и на озбиљне последице по руске односе са САД.[831] Администрације није имала дилему да жели да пошаље снажну поруку Русији. Стивен Хедли, саветник за националну безбедност, сведочи да су на састанку највиших спољнополитичких одлучилаца одмах по избијању рата разматране све опције ка одговор, укључујући чак и војну, али да су сви показали разборитост одлучно је одбацивши.[832] Потез којег Сједињене Државе јесу спровеле био је транспорт 2000 грузијских трупа натраг из Ирака, како би биле на располагању војсци своје матичне државе у операцијама.[833] Током рата, као функционалан канал комуникације између САД и Русије је опстао само онај војни између два начелника генералштаба, адмирала Мајкла Малена (Michael Mullen) и генерала Николаја Макарова (Nikolai Makarov). Његова главна улога је била да спречи директан контакт трупа две државе услед присуства око 100 америчких инструктора у Грузији.[834] Поред оштрих осуда у изјавама и говорима, као колатерална жртва рата пао је већ постигнути Споразум о мирнодопској нуклеарној сарадњу између САД и Русије, који је Буш повукао са гласања у Конгресу почетком септембра.[835]

Сједињене Државе због своје блискости са грузијским властима нису могле преузети значајну улогу у посредовању, па је то препуштено Европљанима, односно конкретније Француској. Председник Никола Саркози је испреговарао мировни план који су обе стране прихватиле. Ипак, већ 25. августа, Русија је признала независност Абхазије и Јужне Осетије.[836] Еволуција кризе у руско-грузијским билатералним односима у отворен оружани сукоб ставила је у пракси тачку на аспирације кавкаске државе за чланство у НАТО. Њена војна опрема и капацитети били су потпуно разорени, а питање територијалног интегритета није било решено,

[829] За детаље о томе како је дошло до сукоба и догађајима који су ми претходили, видети: Владимир Трапара, *Ратови Русије 1999-2019*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2020, стр. 131-135.
[830] Rice, *No Higher Honor: A Memoir of My Years in Washington*, p. 428; Daniel Fried, "U.S.–Russia Relations in the Aftermath of the Georgia Crisis", *Hearing Before the Committee on Foreign Affairs*, September 9, 2008, p. 18, https://www.govinfo.gov/content/pkg/CHRG-110hhrg44278/pdf/CHRG-110hhrg44278.pdf
[831] Jim Nichol, "Russia-Georgia Conflict in August 2008: Context and Implications for U.S. Interests", *CRS Report for Congress*, March 3, 2009, стр. 24, https://www.everycrsreport.com/files/20090303_RL34618_1340b81f6ace952d92c2553971edd76f4ab8287e.pdf
[832] Stent, *The Limits of Partnership: U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, p. 225.
[833] Mike Bowker, "The war in Georgia and the Western response", *Central Asian Survey,* vol. 30, no. 2, 2011, p. 202.
[834] Stent, *The Limits of Partnership: U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, p. 224.
[835] John Shovelan, "US cancels Russian nuclear deal", *ABC News*, September 9, 2008, https://www.abc.net.au/news/2008-09-09/us-cancels-russian-nuclear-deal/504326
[836] Nichol, "Russia-Georgia Conflict in August 2008: Context and Implications for U.S. Interests", pp. 7-9.

већ напротив дубље и трајније оспорено. Русија је демонстрирала докле је спремна да толерише америчко деловање на географском простору који сматра делом своје ексклузивне сфере утицаја, а Вашингтону је остало да анализира да ли су сигнали који су конкретним потезима одашиљани Сакашвилију били довољно двосмислени да он занемари вербална упозорења о непримерености употребе војне силе и поступи супротно.

Три слике

Прва слика

Анализа из угла прве слике у центар пажње ставља личност самог председника Џорџа Буша Млађег. Иако се у бројним особинама разликовао од свог претходника у Белој кући, Арканзашанина и Тексашанина је повезивала једна одлика .У питању је било слабо познавање међународних односа и спољне политике. Буш је овај недостатак свог политичког профила демонстрирао још рано у председничкој кампањи, у једном телевизијском интервјуу у новембру 1999. Одговарајући на питања водитеља да именује неколико важних државних лидера у турбулентним деловима света, Буш се показао прилично недораслим.[837] Уједно, током кампање, али и током обављања председничке дужности, био је суочен са оптужбама и честим злурадим сугестијама на рачун недостатка интелигенције.

Из тог и других разлога, попут учесталих вербалних гафова и лапсуса, те неимпресивних постигнућа током образовања, у делу јавности и код његових критичара развило се као уврежено веровање у недостатак иницијативе и водеће улоге самог Буша, која је уместо тога приписивана другим члановима администрације. Рат у Ираку био је интерпретиран као један непромишљени потез председника, који није имао све информације и аргументе на располагању, већ су га у ескалацију ситуације на Блиском истоку гурнули његови сарадници на основу сопствених калкулација и интереса. Кандидати су се кретали од Чејнија и Рамсфелда, па до неоконзервативне струје предвођене Полом Волфовицем. Упркос овим идејама, неке процене указују да Буш није интелектуално заостајао већ да је напротив његов IQ врло висок.[838] Исто тако, чини се да је, баш због свести о својим недостацима био спреман да се ослони на савете и мишљење оних који знају више. Ипак, коначну одлуку доносио је сам. Кондолиза Рајс је била та која је још од времена председничке кампање руководила руским портфолиом у Бушовом кружоку. Међутим, приликом првог сусрета са председником Путином, сам Буш је одлучио да се ослони на персонализацију односа са руским колегом, инсистирајући на заједничким искуствима и личним повезницама кроз теме спорта и вере, да би изградио поверење. Слично Борису и Билу, Владимир и Џорџ су, додуше у далеко мањој мери, изградили однос међусобног разумевања и поштовања који је потрајао кроз целокупна два Бушова мандата, упркос све већем размимоилажењу у ставовима и позицијама својих држава. Овакво деловање је последица Бушовог посматрања света и политике кроз персонализоване оквире. Тако је неке политике сматрао неадекватним првенствено јер су биле наслеђе Била Клинтона према којем је гајио изразиту антипатију.[839]

Упркос добрим личним односима двојице носилаца извршне власти, Буш током целог свог председниковања није питање политике према Русији и билатералних односа две силе схватао као приоритетно. У кампањи и током првих месеци мандата, заузимао је реалистичку позицију коју је заговарала Рајс, где је агенду хтео да ограничи на питања од заједничког интереса, на којима треба радити. Теме које задиру у унутрашње уређење или развој Русије није доживљавао као припадајуће групи есенцијалних питања за национални интерес САД, па

[837] Daalder and Lindsay, *America Unbound: the Bush Revolution in Foreign Policy*, pp. 17-18.
[838] Powaski, *Ideals, Interests, and U.S. Foreign Policy from George H. W. Bush to Donald Trump*, p. 106.
[839] James P. Pfiffner, "George W. Bush: Policy, Politics, and Personality", in: *New Challenges for the American Presidency*, edited by George C. Edwards III and Philip John Davies, Pearson/Longman, New York, 2004, p. 173.

им је делегирао другоразредни статус. Политика према Русији се јављала првенствено у светлу других тема, а пре свега оне о противракетној заштити на националном нивоу. За Буша је позиција Русије била важна и стало му је било да је усклади са америчком зарад дугорочних односа, али је није видео као пресудну и није зазирао да делује унилатерално зарад остваривања зацртаних циљева.

Та унилатералност у деловању је, уз свест о америчкој доминантној позицији која то омогућава и коју је био спреман да користи, била присутна од старта. Ипак, догађају од 11. септембра 2001. су реалистичкој поднијанси која их је бојила додали нову, сада преовлађујућу вредносну компоненту. За самог Буша је преокрет изазван овим терористичким нападима био силан.[840] До изражаја су дошла његова религијска убеђења и схватање сопствених вредности као универзалних, што је имало као ефекат апсолутну моралну убеђеност у исправност сопственог поступања и сужен простор за самокритичност.[841] Питање америчког интереса је драстично проширено на све крајеве света, а праг за постизање безбедности САД далеко удаљен од сопствене територије. Председник је почео да кроз призму борбе против тероризма, који угрожава суштински елементе америчког постојања – њен начин живота и њене слободе, прелама сва друга питања и све друге односе.

Управо је због тога суштински важан био Путинов брзо начињен избор да се сврста на „праву“ страну. Упркос неадекватној компензацији и одсуству великих бенефита, алтернатива је за Русију била далеко гора. Изостанак епохалних уступака је из Бушове перцепције било последица чињенице да неки озбиљни избор за Русију и није постојао. Просто је природно било сврстати се на страну слободе и правде коју отелотворује САД, а било какво разматрање присаједињења кампу „осовине зла“ било је показатељ темељних негативних одлика државе која то чини. Срдачни односи са Путином су тиме учвршћени, па су и касније упозорења поводом интервенције у Ираку доживљена као одраз искрених пријатељских намера, а не изрази увијених претњи или задовољства због прогнозирања будућих компликација. Зато је амерички председник о Путиновом позиву у којем овај упозорава да ће рат у Ираку бити лош за Буша имао да каже следеће: „То је био искрен позив. Није било у стилу: ‘Рекао сам ти.’ Био је то пријатељски позив. И ценио сам то“.[842]

Уједно, перцепција о бинарној подели на добро и зло и о неупитности јасног моралног сврставања које је Русија направила била је у складу са лидерским стилом Џорџа В. Буша. Његове негативне стране су биле слаба информисаност, тенденција ка симплификацији и површности у сагледавању комплексних односа и појава, као и импулсивност у доношењу одлука, често под вођством интуиције и инстинкта.[843] Збирно, водили су Буша у акумулацију потеза који су занемаривали руско противљење. Тумачењем руске подршке поводом одговора на 11. септембар као безрезервне, а америчких капацитета као практично неупитних, председник је потцењивао руске интерпретације развоја догађаја у Грузији и Украјини, фокусиран на димензију ширења америчких вредности (схваћених као универзалних). Како је временом долазило до заоштравања односа са Москвом, постављање питања дугорочнијег руског политичког курса је само очврсло уверење да је у овим државама неопходно предано радити на утврђивању тековина успостављених након Ружичасте и Наранџасте револуције.

[840] О начину и испољавању промене код Буша видети више у: Stanley A. Renshon, *In His Father's Shadow: The Transformations of George W. Bush*, Palgrave Macmillan, New York, 2004, pp. 140-145.
[841] Pfiffner, “George W. Bush: Policy, Politics, and Personality”, pp. 167-170.
[842] Bob Woodward, *Plan of Attack*, p. 391.
[843] Видети више у: Aubrey Immelman, “The Political Personality of U.S. President George W. Bush”, in: *Political Leadership for the New Century: Personality and Behavior among American Leaders*, edited by Linda O. Valenty and Ofer Feldman, Praeger, Westport, 2002, pp. 81-103.

Друга слика

Када је реч о анализи са нивоа друге Волцове слике, улога Конгреса наставила је да буде првенствено усмерена на подстицање критичке позиције према Русији. Буш је током својих осам година председниковања имао мешовито стање у законодавној власти. Први сазив Конгреса, 107. по реду, који је трајао до 2003. године, имао је стабилну већину Републиканске партије у доњем дому и неизвесну расподелу у горњем, па се тако већина у Сенату смењивала и прешла је из руке републиканаца у руке демократа. Други сазив Конгреса из његовог првог мандата, као и први сазив из другог, обележени су периодима снажног „окупљања око заставе" и подршке за одговор власти на терористичке нападе, укључујући и инвазију на Ирак, а то је и период „све снажније позиције коју извршна власт заузима у креирању и спровођењу спољне и безбедносне политике".[844] Стога је већину у оба дома у периоду од 2003. до 2007. имала председникова странка. Насупрот томе, незадовољство које је изазвала заглибљеност на Блиском истоку и све веће контроверзе које су пратиле Бушов рат против тероризма, допринели су да стање у последње две године његовог председниковања, када је реч о већини у Конгресу, буде потпуно другачије. У 110. сазиву америчког парламента, већину су и у Представничком дому и у Сенату контролисале демократе.

Упркос овим променама, генерално гледано, задржани су тон, схватања и перцепције америчко-руског односа уобличени након краја Хладног рата, а обнављање руских економских и политичких капацитета након доласка Путина на власт нису утицали на реторику и методе деловања међу законодавцима. Тако је „Закон о демократији у Русији" (Russian Democracy Act) из 2002. године констатовао да је „Демократска и економски стабилна Руска Федерација инхерентно мање конфронтациона и дестабилизујућа у својој спољној политици", те да стога треба „Наставити и повећати помоћ демократским снагама у Руској Федерацији, укључујући независне медије, регионалне администрације, демократске политичке партије и невладине организације".[845] Покровитељски тон неједнакости и осећај супериорности, заједно са ослањањем на хладноратовске методе попут праксе да Радио слободна Европа/Радио слобода и Глас Америке „широм Руске Федерације шире информације које се односе на демократију, економију слободног тржишта, владавину права и људска права", изазивали су на другој страни осећај незадовољства и потенцијалне угрожености.[846]

Напори у правцу промовисања демократије постепено су наилазили на све већу координацију и сличне позиције са самом администрацијом, посебно након уобличења „Агенде слободе" као лајтмотива другог Бушовог мандата. Конгрес се показао вољан да иде и корак даље, па тако у више година средства намењена за УСАИД активности на демократској транзицији у Русији показују значајно већа опредељена средства на основу одлука Конгреса у односу на првобитне захтеве администрације. На пример, за 2004. тражено је 15,825 милиона долара, а додељено је 19,035. Наредне године, уместо потраживаних 19,480 милиона долара Конгрес је определио 29,215, а 2006. цифра је са 17,4 долара скочила на чак 38.[847]

Промоција демократије није била усмерена само на Русију. Напротив, као што је претходно објашњено, фокус је још више био уперен на кључне државе постсовјетског простора – Грузију и Украјину. И овде је Конгрес играо немалу улогу. Украјину је у фебруару 2004. посетила групација истакнутих актуелних и бивших званичника која је укључивала цењене сенаторе Џона Макејна и Ричарда Лугара.[848] Лугар је играо посебно важну улогу у

[844] Стеван Недељковић и Марко Дашић, "United States and War on Terror: Costs of the Pyrrhic Victory", *Политика националне безбедности,* вол. 21, бр. 2, 2021, стр. 86.
[845] US Congress, "H.R.2121 - Russian Democracy Act of 2002", *Congress.gov*, https://www.congress.gov/bill/107th-congress/house-bill/2121/text
[846] Ibidem.
[847] Spanger, "Between Ground Zero and Square One: How George W. Bush failed on Russia", p. 20.
[848] Andrei P. Tsygankov, *Russophobia: Anti-Russian Lobby and American Foreign Policy*, Palgrave Macmillan, New York, 2009, p. 103.

Украјини. Био је посматрач избора и председников изасланик током збивања у Кијеву. У новембру 2004, након другог изборног круга, изнео је осуђујућу оцену која је имала утицај на даље позиционирање администрације. Он је поводом легитимности избора констатовао: „Спроведен је координисан и интензиван програм изборних превара и злоупотреба на дан избора, уз вођство или сарадњу са државним властима“.[849] Након обојених револуција његова пажња у погледу овог региона је била усмерена на заговарање чланства две државе у НАТО. Пред самит алијансе у Букурешту, предлагао је да се Путину ускрати позив јер би његово присуство додатно застрашило ове потенцијалне кандидате. Био је спонзор „Закона о НАТО консолидацији слободе“ (NATO Freedom Consolidation Act) из 2007. којим се промовише чланство у алијанси не само за ове две државе, већ и за Молдавију, Албанију и Хрватску и омогућава се додела финансијске помоћи за свих пет у циљу подизања капацитета у оквиру припрема за чланство.[850] Почетком наредне године, спонзорисао је и резолуцију у Сенату којом се изражава снажна подршка за додељивање Акционих планова за чланство Грузији и Украјини.[851]

Враћајући фокус на Русију, паралелно са промоцијом демократије, она је била и мета критика на основу свог унутрашњег правца развоја и асертивније спољне политике која угрожава њене суседе и користи извоз гаса и нафте као средство принуде. У таквим околностима, упркос обећања Буша Путину, Џексон-Веник амандман је и даље остао на снази. Русији је додатну со на рану стављала чињеница да је он за Украјину укинут у марту 2006.[852] Џон Макејн се наметнуо као водећи политичар круга антируски настројених законодаваца који су упозоравали на забрињавајући тренд ауторитаризације у руском политичком животу и позивали на одлучне одговоре. Они су се нарочито манифестовали пред самит Г8 који је средином јула 2006. одржан у Санкт Петербургу. Сенатор из Аризоне је у више наврата позивао Буша да не присуствује самиту, а временом је заоштрио своје критике, нарочито са лансирањем својих напора да обезбеди републиканску председничку номинацију за изборе 2008. Његове позиције су еволуирале у правцу заговарања избацивања Русије из Г8. У ауторском тексту за „Форин Аферс“ он објашњава:

> „Данас у Русији видимо смањивање политичких слобода, руководство којим доминира клика бивших обавештајних официра, настојања да се застрашују демократски суседи, попут Грузије, као и покушаје манипулисања европском зависношћу од руске нафте и гаса. Потребан нам је нови западни приступ овој реваншистичкој Русији. Требало би да почнемо тако што ћемо обезбедити да Група осам (Г8), клуб осам високо индустријализованих држава, поново постане клуб водећих тржишних демократија: требало би да укључује Бразил и Индију, али да искључи Русију“.[853]

Сумарно, због секундарног значаја који је сама администрација, преокупирана другим темама, давала Русији, напори ових сенатора и конгресмена заинтересованих за односе са Москвом значајно су обликовали оквире у којима се политика САД према Русији у Бушовим мандатима кретала.

---

[849] Taras Kuzio, “International Community Denounces Mass Election Fraud in Ukraine as CIS Upholds Official Results”, *Jamestown*, November 24, 2004, https://jamestown.org/international-community-denounces-mass-election-fraud-in-ukraine-as-cis-upholds-official-results/

[850] US Congress, “S.494 - NATO Freedom Consolidation Act of 2007”, *Congress.gov*, https://www.congress.gov/bill/110th-congress/senate-bill/494/text

[851] US Congress, “S.Res.439 - A resolution expressing the strong support of the Senate for the North Atlantic Treaty Organization to enter into a Membership Action Plan with Georgia and Ukraine”, *Congress.gov*, https://www.congress.gov/bill/110th-congress/senate-resolution/439/text

[852] Parker, *US Foreign Policy Towards Russia in the Post-Cold War Era*, p. 202.

[853] John McCain, “An Enduring Peace Built on Freedom”, *Foreign Affairs*, vol. 86, no. 6, 2007, p. 27.

Трећа слика

Ипак, још снажније оквирне линије постављали су фактори треће слике. Поново ће анализа започети са важним статистичким показатељима капацитета две државе, у економској и војној димензији. У САД, БДП је наставио узлазни тренд, па се попео са 10,582 билиона долара 2001. на 14,770 билиона долара 2008. Када говоримо о БДП по глави становника, 2001. он је износио 37134 долара, а порастао је на 48570 долара 2008.[854] За разлику од Јељциновог периода, када су економски показатељи бележили углавном константан пад уз мање позитивне узлете, доласком Путина на власт, па до краја 2008. године, Русија је обележена стабилним економским растом и развојем. БДП је за период 2001-2008. растао у просеку преко 6,5% годишње. Стога је забележен драстичан скок, са 360,6 милијарди долара 2001. на 1,661 билион 2008. Овај успон је праћен и ако се посматра раст БДП по глави становника. Он је 2001. износио 2100 долара, а 2008. је импресивно порастао на 11635 долара.[855]

Када је реч о становништу, САД бележи константан раст, а 2008. године достиже бројку од преко 304 милиона становника.[856] Русија исте године бележи више од 142,7 милиона становника, настављајући тако да губи укупан број својих грађана. Ипак, размере ове појаве се смањују, и скоро се заустављају до 2008. када је број становника био само за 0,04% мањи од претходне године.[857] Војна издвајања су расла у обе државе, мада су она остала драстично већа у САД као што показује табела 5. Када је реч о оружаним снагама у погледу људства, Сједињене Државе су на крају овог периода располагале са 1498157 активних војника и 1082718 у резерви.[858] Русија је имала 1027000 људи у активној служби, као и 20 милиона резервиста.[859]

Табела 5: Војна финансијска издвајања 2001-2008, изражена у милијардама долара[860]

Година	**САД**	**Русија**
2001.	331,81	11,68
2002.	378,46	13,94
2003.	440,53	16,97
2004.	493	20,96
2005.	533,2	27,34
2006.	558,34	34,52
2007.	589,59	43,53
2008.	656,76	56,18

Свеукупно гледано, представљене цифре сведоче о релативном побољшању руске позиције у односу према САД, поређено са Клинтоновим периодом. Међутим иако је Русија прешла у позитиван тренд у одређеним аспектима, а смањила негативан у другим, њено заостајање за хладноратовским победником је и даље било огромно. Истовремено, фактори којима је тај заостатак компензовала, описани приликом анализе из угла треће слике у Клинтоновим мандатима, били су и даље присутни и релевантни.

---

[854] "U.S. GDP", *Macrotrends*, n.d. https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/usa/united-states/gdp-gross-domestic-product

[855] "Russia GDP", *Macrotrends*, n.d. https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/rus/russia/gdp-gross-domestic-product

[856] "U.S. Population (1950-2025)", *Macrotrends*, n.d. https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/usa/united-states/population

[857] "Russia Population (1950-2025)", *Macrotrends*, n.d. https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/rus/russia/population

[858] "North America", *The Military Balance*, vol. 108, no. 1, 2008, p. 29.

[859] "Russia", *The Military Balance*, vol. 108, no. 1, 2008, p. 212.

[860] "U.S. Military Spending/Defense Budget", *Macrotrends*, n.d. https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/usa/united-states/military-spending-defense-budget; "Russia Military Spending/Defense Budget", *Macrotrends*, n.d. https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/rus/russia/military-spending-defense-budget

Као што је већ помињано, Буш и његов тим су били итекако свесни доминације своје државе и спремни да играју на ту „карту“. Она је пружала и реалне могућности за врсту проактивног деловања које је Бушова доктрина, настала као одговор на терористичке нападе 11. септембра, заговарала. Роберт Џервис утврђује да ова доктрина има четири компоненте:

> „снажно уверење у значај унутрашњег политичког режима једне државе за обликовање њене спољне политике, као и повезана процена да је ово време великих могућности за преобликовање међународне политике; перцепција великих претњи које се могу поразити једино новим и одлучним политикама (пре свега превентивним ратом); спремност да се, када је то неопходно, делује једнострано; и, истовремено као узрок и сажетак ова три елемента, преовлађујуће уверење да мир и стабилност захтевају да Сједињене Државе потврде своју примарну улогу у светској политици.“[861]

Управо ова четврта, како је из Џервисовог описа јасно, најобухватнија компонента указује на апсолутну конкретизацију идеје америчке хегемоније као неопходног и темељног принципа у спољној политици ове државе, а који се ослања на одређене структурне елементе. Они су јасно видљиви и у политици према Русији. Први од њих гласи: моћ најефикасније ограничава туђа моћ.[862] Преведено у праксу: безбедносна заједница формализована кроз НАТО омогућава САД одсуство страха од ривала у свом окружењу, док изазивачи попут Русије и Кине још увек нису довољно снажни да оспоре њене потезе и акције. Ипак, економски успон и унутрашња консолидација Русије стварају од ње државу која има све веће капацитете да изрази своје незадовољство и да, како је Бушов други мандата одмицао, све јасније указује на своје црвене линије, што је речима показано у Минхену 2007, а делима у Грузији 2008. Истовремено, други правац руског деловања било је све веће окретање ка Истоку и развијање односа са Кином у потрази за заједничким интересима за уравнотежавање америчке моћи.[863]

Друго, дефиниције сопствених интереса се шире заједно са њеном моћи. Многи циљеви који су за САД били недостижни, услед апсолутне војно-политичко-економске доминације сада почињу да се чине остварив и.[864] Смене режима и напори успостављања демократије у државама Блиског истока и, за Русију још важније, постсовјетског простора добијају на значају и бивају схваћени као витална питања за америчку националну безбедност. Треће, повећање релативне моћи доноси нове страхове, а некадашње претње од другоразредног значаја сада постају приоритетне.[865] Услед нестанка глобалног такмаца СССР и потоње слабости Русије као његовог наследника, Бушова администрација је у новим „ одметнутим државама“ попут Северне Кореје и Ирана, као и у међународној мрежи терористичких организација видела главне претње. У циљу ефикасне одбране од ових непријатеља, колико год њихови ограничени офанзивни капацитети доводили у питање потребу за таквим једним таквим системом, национална противракетна одбрана је постала звезда водиља. Да би стигли до овог ћупа са златом на крају дуге, председник и његови сарадници су били спремни да дубоко наруше и игноришу приоритете и интересе Русије, тиме додатно антагонизирајући Москву и унилатералним потезима урушавајући самоперцепцију тамошњих властодржаца о статусу њихове државе као велике силе.

Напослетку, перцепција игра важну улогу. То нас води до четвртог структурног елемента који Џервис издваја, а то је виђење будућих догађаја: „Што неки актер види постојеће стање као задовољавајуће, то ће више очекивати да будућност буде гора“. Они су због тога „склони да прихвате велике ризике када верују да ће претрпети губитке уколико не делују

[861] Robert Jervis, *American Foreign Policy in a New Era*, Routledge, New York, 2005, p. 79.
[862] Ibidem, p. 92.
[863] За више о теми руско-кинеског партнерства видети: Bobo Lo, *Axis of Convenience: Moscow, Beijing, and the New Geopolitics*, Brookings Institution Press, 2 Washington, D.C., 2008; Ивона Лађевац, *Кина и Русија – quo vadis?*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2021.
[864] Jervis, *American Foreign Policy in a New Era*, p. 94.
[865] Ibidem.

одлучно“.[866] Тиме се питање продора у руску сферу утицаја, проширење НАТО, блиска сарадња са њеним суседима, стварање алтернативних енергетских транспортних рута и критике антидемократских тенденција у самој Русији јављају и као корисне алатке за задржавање сопствене доминације и спречавање даљег руског повратка на светску сцену као утицајног актера.

Јакуб Потулски (Jakub Potulski) закључује да америчка велика стратегија у овом периоду представља комбинацију теорија хегемонске стабилности и демократског мира.[867] Ово се згодно подудара са помињаним реалистичким и либералистичким инстинктом присутним у креирању политике према Русији након Хладног рата. Док су у Клинтоновој администрацији ови инстинкти потезе бојили двојаким значењем, а у појединим ситуацијама као упутне препоручивали различите, међусобно супротстављене поступке, код Буша се та два инстинкта у великој мери подударају. До тога долази услед снажне реалистичке подлоге у виду спремности администрације да се ослони на америчку моћ зарад задовољења својих националних интереса и очувања безбедности, а која је тесно скопчана са надоградњом у виду вилсонијанског промовисања и извоза демократије као неопходним елементима за дугорочно остварење ових циљева. Резултат је било понављање обрасца насталог у време Бушовог претходника, односно почетни успон у односима узрокован личним иницијативама на нивоу лидера, који води у континуирани пад под утицајем Конгреса и структурних фактора.

[866] Ibidem, p. 95.
[867] Jakub Potulski, “The Impact of the Bush Doctrine on Russian Foreign Policy”, *Przegląd Geopolityczny*, vol. 45, 2023, p. 53.

ПОЛИТИКА САД ПРЕМА РУСИЈИ ТОКОМ ПРВОГ И ДРУГОГ МАНДАТА БАРАКА ОБАМЕ

Победом на изборима 4. новембра 2008. сенатор из Илиноиса Барак Обама постао је први афроамерички председник САД. Овај историјски тренутак није ни који начин умањивао терет са којим је нови амерички лидер био суочен, оличен у озбиљним изазовима и на унутрашњем и спољнополитичком плану. Први су се односили на велику економску кризу из 2008. године, а други на два скупа и исцрпљујућа рата на Блиском истоку. Обама је обећавао да ће бити трансформативни председник, а његова обухватна визија промена је, поред ових несумњивих економско-безбедносних приоритета, укључивала и идеје о промени америчког постављања у међународним односима. Као што је често случај са новим председником који долази из ривалске странке, једна од водећих идеја била је да се направи отклон од претходне администрације и лансира нови приступ. Поређено са Бушом, нарочито се разликовао „у погледу истицања глобалне међузависности, уважавања потребе мултилатералног деловања и фокусирања на ствари које су заједничке са другим актерима“.[868]

Обама је поседовао јасну свест о такозваном „успону других“ о којем говори Фарид Закарија (Fareed Zakaria)[869], па је заговарао својеврсно ушанчивање америчких позиција на граничној линији која раздваја суштинске америчке интересе од периферних, директније ослањање на мрежу савезника који би поднели већи терет за сопствено благостање и безбедност, те обнову мултилатералног деловања и примата дипломатије као снажним антиподима за Бушов агресивни и ратоборни унилатерализам. Залагао се за ослањање на „паметну“ моћ као комбинацију инструмената тврде и меке моћи.[870] У конкретнијим размерама, политика администрације је подразумевала повлачење из Ирака, интензивирање војног присуства и активности у Авганистану (са намером да се створе услови за одлазак и из ове државе и будућности), комбинације „штапа и шаргарепе“ како би се постигао споразум о иранском нуклеарном програму, као и чувени стратешки „пивот“ ка Азији, што је био одговор на све већи ризик који је за америчку хегемонску позицију представљао успон Кине.[871]

Овакав приступ природно је подразумевао и напоре да се успостави нови курс у америчко-руским односима. Председник Обама је у свом инаугурационом говору помирљиво нагласио: „Онима који се држе власти кроз корупцију, обману и уњуткивање неистомишљеника, знајте да сте на погрешној страни историје, али ми ћемо вам пружити руку ако сте спремни да отворите своју песницу“.[872] Ако се такав деескалаторни приступ односио на „одметнуте државе“ Иран и Северну Кореју, сигурно је важио и за Русију, која је била незаменљив партнер за бројне подухвате Вашингтона у предстојећем периоду, од спречавања нуклеарне пролиферације, преко дејстава у Авганистану, па до обезбеђивања предвидиве стабилности у Европи зарад преусмеравања пажње на регион Индо-Пацифика као новог „локуса безбедности“.[873] Лансирано је такозвано „ресетовање“ америчко-руских односа које је администрација темељила на давању приоритета питањима од заједничког интереса уз

---

[868] Светлана Ђурђевић Лукић, *Глобална политика Сједињених Америчких Држава 2001–2012*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2013, стр. 134.

[869] Fareed Zakaria, *The Post-American World*, W. W. Norton & Company, New York, 2008.

[870] Miloš Hrnjaz and Milan Krstić, “Obama’s Dual Discourse on American Exceptionalism”, *Croatian International Relations Review*, vol. 21, no. 73, 2015, p. 38.

[871] Супротстављене оцене Обаминог укупног спољнополитичког деловања могу се видети у два чланка у „Форин Аферс“: Gideon Rose, “What Obama Gets Right: Keep Calm and Carry the Liberal Order On”, *Foreign Affairs*, vol. 94, no. 5, 2015, pp. 2-12.; Bret Stephens, “What Obama Gets Wrong: No Retreat, No Surrender”, *Foreign Affairs*, vol. 94, no. 5, 2015, pp. 13-16.

[872] Barack Obama, “President Barack Obama's Inaugural Address”, *The White House*, January 21, 2009, https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2009/01/21/president-barack-obamas-inaugural-address/

[873] О успону Индо-Пацифика као „локуса безбедности“, видети више у: Ивона Лађевац и Ненад Стекић, „Историјска рефлексија о „локусу” глобалне безбедности – оживљавање Индо-Пацифика“, *Међународна политика,* вол. 74, бр. 1187, 2023, стр. 7-28.

занемаривање области које воде ка конфронтацији, реалистичкој спремности да врши уступке и добрим личним односима Обаме и Медведева. За овакву политику, нови председник имао је подршку и утицајних спољнополитичких великана из супротног, републиканског табора., Хенри Кисинџер, утицајни саветник за националну безбедност и државни секретар у администрацијама Никсона и Форда, и Џорџ Шулц (George Shultz), угледни Реганов државни секретар, објавили су још на јесен 2008. заједнички ауторски текст у којем упозоравају да „изолација Русије није одржива дугорочна политика".[874] И заиста, прве године Обаминог мандата донеле су значајне успехе на неколико поља, укључујући сарадњу по питању Авганистана и Ирана, а круна ових стремљења био је Нови СТАРТ споразум о даљој редукцији нуклеарних арсенала две силе.

Међутим, непредвиђено ново буре барута које је експлодирало у низу протеста и револуција у арапском свету, обухваћених кровним термином „Арапско пролеће", произвело је након првобитног пређутног разумевања све оштрије несугласице које су довеле до отвореног подржавања међусобно зараћених страна у грађанском рату у Сирији. У погледу Европе, непомирљиве визије за америчку противракетну одбрану и нову безбедносну архитектуру на континенту представљале су главни камен спотицања. Потом, ту је било никад превазиђено питање промоције демократије и америчке подршке обојеним револуцијама, које је реактуелизовано након антипутиновских протеста крајем 2011. и у првој половини 2012. Снажна американофобна реторика и оштре мере против демонстранта и водећих опозиционих политичара којима су руске власти прибегле произвеле су и бриткије осуде из Вашингтона.

Ипак, као кључно извориште раскола поново се појавила једна постсовјетска република. Овога пута уместо Грузије то је била Украјина. Дешавања из 2014. која су довела до промене режима у Кијеву, руске анексије Крима и грађанског рата на истоку ове државе нарушили су могућности да дође до било какве обнове „ресетовања" односа са Русијом током другог Обаминог мандата и зацементирале силазну путању у односима. Она је само потврђена оптужбама на рачун руског мешања у америчке изборе 2016. Независно од кредибилности ових оптужби, руска заинтересованост за питање ко седи у Овалном кабинету је несумњива и итекако разумљива. Начелно, покушаји да се на то утиче свакако нелегитимни али и врло упитне ефикасности. Следећа секција се детаљније бави управо особом која је тамо боравила од 2009. до 2017. и њеним спољнополитичким сарадницима.

Спољнополитички тим Барака Обаме

Барак Хусеин Обама рођен је 4. августа 1961. године у Хонолулуу, у савезној држави Хавају, као син истоименог оца из Кеније и мајке из Канзаса Ен Данам (Ann Dunham). Пар се три године након рођења детета развео, а његов отац се вратио у Кенију. После детињства проведеног на Хавајима код деде и бабе са мајчине стране и делом у Индонезији (одакле потиче његов очух, за којег се Баракова мајка удала 1965. године), будући председник САД је дипломирао политичке науке на њујоршком Универзитету Колумбија 1983. године.[875] Након студија преселио се у Чикаго, где је радио као организатор локалних заједница, помажући становницима сиромашнијих градских четврти. Жеља да се посвети праву и јавном ангажману одвела га је на Правни факултет Универзитета Харвард. По завршетку студија вратио се у Чикаго, где је радио као адвокат и предавач уставног права на Универзитету у Чикагу.[876]

[874] Henry A. Kissinger and George P. Shultz, "Building on Common Ground With Russia", *The Washington Post*, October 7, 2008, https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/2008/10/08/building-on-common-ground-with-russia/d7796377-a834-4b0c-9ee1-3dd91a03ccdc/

[875] За одличан преглед раних формативних година председника Обаме, видети прва поглавља биографије: David J. Garrow, *Rising Star: The Making of Barack Obama*, William Morrow, New York, 2017.

[876] Peter Baker, *Obama: The Call of History* (Expanded and updated text), New York Times and Callaway, New York, 2019, p. 28.

Политичку каријеру започео је избором у Сенат савезне државе Илиноис 1996. године., у којем је служио од 1997. до 2004. године. Националну препознатљивост стекао је говором на Демократској националној конвенцији 2004. године, што је значајно допринело његовом избору у Сенат САД исте године, а профилисао се као представник умереног крила Демократске странке и одличан говорник.[877] У фебруару 2007. године објавио је кандидатуру за председника, а после победе над Хилари Клинтон унутар Демократске странке и над Џоном Макејном на националним изборима 2008. године постао је 44. председник САД. У председничкој кампањи његова спољнополитичка излагања била су првенствено посвећена критиковању рата у Ираку и Бушових политика. За разлику од свог републиканског противника којег је красило импозантно знање и искуство на међународној сцени, Обама је далеко више био верзиран у погледу унутарполитичких тема. У таквој расподели снага, демократски кандидат се прилагођавао и пратио агресивнији тон који је заступао Макејн.

Одличан пример је одговор на почетак руско-грузијског рата. У првим сатима конфузије око стања на терену и недостатка проверених чињеница, Обама је опрезно заузео неодређен став: „Снажно осуђујем избијање насиља у Грузији и позивам на хитно окончање оружаног сукоба“ и указао „Сада је време да Грузија и Русија покажу уздржаност и избегну ескалацију у рат пуних размера. Територијални интегритет Грузије мора бити поштован“.[878] Своју изјаву је нешто касније, након веће извесности поводом догађаја који се одвијају у том тренутку, допунио оценом да је јасно да је Русија нарушила грузијски суверенитет. За разлику од њега, Макејн од старта није имао никакве дилеме. Одмах је оптужио руску страну за илегалан упад на грузијски територију и захтевао да Русија „одмах и безусловно обустави своје војне операције и повуче све своје снаге са суверене територије Грузије“.[879] Већ у његовој следећој писаној изјави, и Обамина позиција је била децидниja, уз осуде „руских агресивних акција“, укључујући кампање бомбардовања и сајбер рата против грузијских државних веб страница.[880]

Тема Русије се у кампањи најактивније појавила у другој председничкој дебати двојице кандидата. Размењујући мишљења пред телевизијским аудиторијумом 7. октобра 2008. обојица су износили критике према деловању Москве, мада је сенатор из Аризоне предњачио. Млађи политичар је оценио да је „Поновни успон Русије једно од кључних питања са којима ћемо морати да се суочимо током наредног председничког мандата“.[881] Он је био сагласан са Макејновим мишљењем да је неопходно показати Русији да њени потези имају цену, да се мора демонстрирати подршка за државе попут Грузије и Украјине, као и за источноевропске НАТО чланице, али не само морална већ и конкретна финансијска подршка. Касније у току вечери, одговарајући на питање да ли је Русија „империја зла“ попут СССР, Обама је био пажљив: „Мислим да су се понашали на зао начин и мислим да је важно да разумемо да они нису стари Совјетски Савез, али и даље имају националистичке импулсе које сматрам веома опасним“.[882]

Ови оштри ставови из кампање су међутим замењени далеко блажом реториком када је Барак Обама победом на изборима стекао могућност да заиста креира политику. У ту сврху, окупио је око себе врло интригантан спољнополитички тим. Неупитно место било је резервисано за потпредседника Џозефа Џоа Бајдена. Искусни сенатор из Делавера је био врло комплементаран са председником, као неко ко је за разлику од њега градио свој профил на спољнополитичким темама. Дугогодишњи члан и у два периода председавајући Одбора за

[877] David Remnick, *The Bridge: The Life and Rise of Barack Obama*, Alfred A. Knopf, New York, 2010, pp, 448-452.
[878] Ben Smith, "'Invasion of Georgia' a '3 a.m. moment'", *Politico*, August 9, 2008, https://www.politico.com/story/2008/08/invasion-of-georgia-a-3-am-moment-012409
[879] Ibidem.
[880] Barack Obama, "Statement from Senator Barack Obama on Russia's escalation of violence against Georgia", *The American Presidency Project*, August 9, 2008, https://www.presidency.ucsb.edu/documents/statement-from-senator-barack-obama-russias-escalation-violence-against-georgia
[881] The Commission on Presidential Debates, "October 7, 2008 Debate Transcript", *The Commission on Presidential Debates*, October 7, 2008, https://www.debates.org/voter-education/debate-transcripts/october-7-2008-debate-transcrip/
[882] Ibidem.

спољне односе Сената, Бајден је био један од најистакнутијих гласова Демократске партије о питањима међународних односа. Током сенаторске каријере био је отворен за прагматичну сарадњу и са републиканским колегама када је то био неопходно, учесталим посетама и састанцима са страним лидерима и званичницима изградио је завидну мрежу контаката, а његове позиције су се мењале и еволуирале, мада су генерално биле више интервенционистичке од Обаминих, а мање од оних Хилари Клинтон.

Управо је избор Хилари Клинтон за место државне секретарке вероватно најинтересантнија Обамина кадровска одлука. Супруга бившег председника није своју позицију дуговала искључиво статусу некадашње прве даме САД. Она је своју самосталну политичку каријеру почела озбиљно да гради освајањем сенаторског места за Њујорк 2000. године, поставши прва жена сенатор из ове савезне државе. Била је озбиљан претендент у примарним изборима Демократске странке за председничку номинацију 2008, током којих Обама и она нису штедели међусобне критике и нападе. За већину блиских председникових сарадника, службеника и саветника, она је представљала некога ко је зрачио непоузданошћу и ко је наступао са својом, потенцијално супротстављеном агендом. Поред тога, Хилари Клинтон није делила склоности новог председника на спољнополитичком плану. Била је далеко већи „јастреб“ од Обаме јер се залагала за агресивније позиционирање САД, коришћење принуде и притисака у дипломатији и показивала отвореност за војне интервенције.[883] Међутим, постојала је јасна логика иза њеног постављења. Инкорпорирајући је у свој тим, Обама је у старту исушио један од главних потенцијалних извора критика на рачун своје политике, какав би Хилари Клинтон сигурно била да није везала своју политичку судбину за њега.[884] Уз то, Обама је желео свестран тим људи разноврсних погледа и међусобно супростављених идеја како би располагао са најширом могућом лепезом опција од којих ће бирати одговарајућу.

Према овој логици бирани су и људи који ће обављати послове секретара одбране и саветника за националну безбедност. На првој позицији Обама је задржао Роберта Гејтса. Тиме је направио везу са Републиканском странком и поставио ефикасну брану за традиционалне оптужбе усмерене против демократских администрација о мањој пажњи коју посвећују и експертизи коју поседују за питања националне безбедности и одбране. С обзиром на планирано повлачења из Ирака и недефинисаност приступа Авганистану, Гејтсова биографија ветерана сектора безбедности, његови добри односи са високим америчким војним структурама и пратећи ореол континуитета били су добродошли фактори при одлуци.[885] Саветник за националну безбедност такође је биран са циљем да се омогући ефикасан и позитиван канал комуникације са војском. Пензионисани генерал са четири звездице и бивши врховни командант НАТО за Европу Џејмс Л. Џоунс (James L. Jones) није спадао међу Обамине сараднике и блиске познанике од раније. Због тога је очекивано да ће моћи да заузме улогу неутралног „поштеног брокера“ који ће омогућити председнику да добије дијапазон различитих тумачења и предлога без наметања сопствених виђења и коришћења раније изграђеног личног односа у те сврхе.[886] Сумарно, Обама на највишим спољнополитичким функцијама није имао блиске пријатеље и истомишљенике, као што је Буш Старији имао Бејкера и Скоукрофта, са свим предностима и манама које то доноси.

---

[883] Shirley Anne Warshaw, “Obama’s National Security Cabinet: The Fight to Survive White House Micromanagement”, in: *Presidential Leadership and National Security: The Obama Legacy and Trump Trajectory*, edited by Richard S. Conley, Routledge, New York and London, 2018, p. 105.

[884] Сама Хилари Клинтон је такође профитирала од обављања ове функције, повећавши своју видљивост, репутацију и углед међу елитом и гласачима Демократске партије, што је јој је донело значајан капитал у врло неизвесним примарним изборима у оквиру ове странке 2016. године.

[885] James Mann, *The Obamians: The Struggle Inside the White House to Redefine American Power*, Viking, New York, 2012, pp. 8-9.

[886] James P. Pfiffner, “Decision Making in the Obama White House”, *Presidential Studies Quarterly*, vol. 41, no. 2, 2011, pp. 247-248.

Наличје оваквог приступа попуњавању кључних позиција које формално са председником кроје спољну политику било је да су личности које су радиле као Обамини спољнополитички саветници и организатори у председничкој кампањи, људи у које је имао највише поверења, остали ускраћени за највише функције. Међутим, председник је и за њих имао важна места, само на следећој хијерархијској лествици, груписавши их углавном у Савету за националну безбедност. Тако су утицајни људи попут Томаса Донилона, Бена Роудса (Ben Rhodes), Дениса Макдоне (Denis McDonough), Марка Липерта (Mark W. Lippert) и Мајкла Макфола били постављени у ово тело на различите позиције. Макфол је био задужен за руске и евроазијске послове, а вреди га посебно издвојити као главног архитекту политике „ресетовања“ и продуктивног аналитичара и експерта за америчко-руске односе, својство у којем је у овом истраживању већ помињан и цитиран. Даље, две главне председникове саветнице за спољну политику нашле су се на важним позицијама. Сузан Рајс (Susan Rice) је добила кабинетску позицију и место амбасадорке САД у УН, док је Саманта Пауер (Samantha Power) такође постављена у Савет за националну безбедност одакле је наставила да саветује Обаму и спољнополитичким питањима.[887]

Замишљени систем доносио је предност високе ефективности кроз централизацију доношења одлука у Белој кући и могућност креативног сучељавања разноврсних мишљења и предлога политика, али је водио и нејасној хијерархијској структури, претераном микроменаџменту, личним сукобима и осећају поткопавања ауторитета који су чланови кабинета имали у погледу приступа председнику. Сликовито речено: „Ако добијете захтев од Џима Џонса, он можда говори у име председника, а можда и не. Ако добијете захтев од Дениса Мекдоне, он тражи нешто у име самог председника“.[888] Дуге и детаљне дебате о потреби повећања војног присуства у Авганистану, као и броју војника који би били распоређени, нарочито су избацили ова трвења у први план. Исход су биле и кадровске промене. Липерт је напустио Савет за националну безбедност октобра 2009. под притиском генерала Џоунса који је имао осећај да му овај ради иза леђа. Годину дана касније, сам Џоунс је поднео оставку након безуспешних покушаја да успостави довољно поуздан и поверљив однос са Обамом. Заменио га је његов дотадашњи заменик, са председником далеко присније Томас Донилон.[889] Половином 2011. администрацију је напустио и Гејтс, а нови секретар одбране је постао Леон Панета (Leon Panetta), којег је Обама претходно, по доласку на власт, номиновао и поставио за директора ЦИА. Ипак, ове специфичности унутрашње организације и персоналне турбуленције нису спречиле администрацију да формулише доста кохерентну политику према Русији у тим првим годинама мандата. Узети заједно, њени елементи чине „ресетовање“ односа Вашингтона и Москве.

Обамино „ресетовање“ америчко-руских односа

Као згодан и симболички значајан тренутак који се може узети као почетак политике „ресетовања“ према Русији јесте говор потпредседника Џоа Бајдена управо на Минхенској безбедносној конференцији 2009. године, истој оној где је две године раније Путин одржао опширан и присутној публици шокантно борбен осуђујући говор на рачун политике Запада и посебно САД, практично објављујући своје намере да на оне акције које оцењује као штетне по руске интересе одговара много силовитије него раније. Дакле, на истом месту, Бајден је говорио 7. фебруара 2009. и указао на неисправност интерпретације односа Русије и НАТО као „игре нултог збира“, у којем је добитак резервисан само за једну страну. Потом је директно употребио термин који је овој спољнополитичкој иницијативи дао име:

[887] James Traub, “The Women Who Shaped Obama’s Foreign Policy”, *Foreign Policy*, September 28, 2019, https://foreignpolicy.com/2019/09/28/the-women-who-shaped-obamas-foreign-policy/
[888] Mann, *The Obamians: The Struggle Inside the White House to Redefine American Power*, p. 10.
[889] Warshaw, “Obama’s National Security Cabinet: The Fight to Survive White House Micromanagement”, pp. 95-96.

„Сједињене Државе одбацују схватање да је добитак НАТО истовремено и губитак Русије, или да је јачање Русије слабљење НАТО. Последњих неколико година обележило је опасно погоршање односа између Русије и чланица наше Алијансе. Дошло је време – да парафразирам председника Обаму – да притиснемо дугме за ресетовање и поново размотримо бројне области у којима можемо и треба да сарађујемо са Русијом“.[890]

Метафора о дугмету за ресетовање односа добила је још конкретнији облик наредног месеца на чувеном састанку државне секретарке Клинтон и руског министра спољних послова Сергеја Лаврова (Sergey Lavrov). Америчка званичница је свом руском колеги оптимистично и ентузијастично уручила модел дугмета које би заједничким притискањем означило и почетак овог процеса. Међутим, услед грешке у преводу, на њему је на руском уместо „ресетовања“ писало „преоптерећење“.[891] Упркос овом гафу, позитивна енергија је наставила да носи узлазне односе две стране у овом првом периоду нове администрације. Ипак, далековидости и пророчка димензија тог погрешног превода су до краја Обаминог председниковања потврђени, а иронична страна целог догађаја није остала непримећена у бројним анализама и текстовима који су уследили.

„Ресетовање“ је имало два главна циља за администрацију, како то утврђује Рут Дејермонд (Ruth Deyermond):

„Најнепосреднији циљ политике „ресетовања“ био је да заустави и преокрене погоршање билатералних односа између Сједињених Држава и Русије, које је у великој мери било последица лошег управљања тим односима од стране претходне администрације. Као што је већ истакнуто, политика ресетовања била је вођена и настојањем да се унапреди агенда нове администрације у вези са конкретним питањима, укључујући контролу наоружања, нешириње нуклеарног оружја (посебно у погледу Ирана и Северне Кореје), Авганистан и борбу против тероризма“.[892]

Још један важан циљ било је да се „обезбеди већа стабилност и континуитет у билатералним односима, делом кроз успостављање институционалних оквира за сарадњу“.[893] Први позитиван корак у овом правцу било је поновно успостављање редовних састанака Савета НАТО-Русија на амбасадорском нивоу крајем априла 2009, а који су били суспендовани због руско-грузијског рата.[894]

Сва три циља кореспондирају са ширим приступом Обамине администрације спољној политици. Потреба заустављања негативне спирале коју је наследила од Буша нашла се прикладно подударна са другим напорима да се праксе и политике републиканског претходника преокрену, а оличене су у пароли „било шта осим Буша“ (anything but Bush).[895] Бројне теме на агенди ту су се налазиле као последица директне каузалне везе између сарадње са Москвом у овим областима и остварења видљивих успеха у њима. На крају, идеја институционализације сарадње блиско је повезана са дугорочном перцепцијом администрације о будућим приоритетима, главним изазивачима и генералним фаворизовањем редовних дипломатских контаката као предуслова за сарадњу.

---

[890] Joseph R. Biden, Jr., “Remarks by Vice President Biden at 45th Munich Conference on Security Policy”, The White House, February 7, 2009, https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-vice-president-biden-45th-munich-conference-security-policy/

[891] Владимир Трапара, „Односи Сједињених Држава и Русије у Обамином другом мандату“, *Међународна политика*, вол. 64, бр. 1151, 2013, стр. 53.

[892] Ruth Deyermond, “Assessing the reset: successes and failures in the Obama administration's Russia policy, 2009–2012”, *European Security*, vol. 22, no. 4, 2013, p. 508.

[893] Ibidem.

[894] Ана Јовић-Лазић, „Сарадња Руске Федерације и НАТО у области европске безбедности“, *Међународна политика*, вол. 66, бр. 3-4, 2014, стр. 296-297.

[895] Colin Dueck, *The Obama Doctrine: American Grand Strategy Today*, Oxford University Press, New York, 2015, p. 45.

Руска страна је такође од старта исказивала заинтересованост за америчку иницијативу. И Русија је била драстично погођена економском кризом која је зауставила и преокренула позитивне трендове њеног економског развоја и освестила код руског руководства зависност државне економије од екстерних фактора, првенствено цене енергената на светском тржишту.[896] Москва је била и одобровољена чињеницом да ови сигнали долазе самоиницијативно из Вашингтона, који признаје тиме између редова своје претходне грешке у приступу и третирању Русије. Прва прилика за тестирање реалних домета дошла је захваљујући билатералном састанку два председника, Барака Обаме и Димитрија Медведева, првог дана априла у Лондону, а организованог у оквиру ширег самита Г20 земаља. Њих двојица су разговарали о бројним темама, укључујући спречавање нуклеарне пролиферације, америчко деловање у Авганистану и борбу против тероризма, противракетну одбрану, питања европске безбедности и НАТО, као и америчко-руске економске односе и руско чланство у СТО. Амерички лидер је након сусрета био врло задовољан: „Као што сам и раније говорио, сматрам да је током последњих неколико година односима између наших двеју земаља било допуштено да лутају. Верујем да смо данас започели веома конструктиван дијалог који ће нам омогућити да сарађујемо по питањима од заједничког интереса…“.[897] Разрада ових дискусија дошла је са Обамином посетом Москви почетком јула, која је донела продубљивање и конкретизацију сарадње у бројим побројаним областима, потписивање низа споразума и даљу изградњу доброг радног односа америчког и руског шефа државе. Истом приликом, Обама је одржао састанак и Владимиром Путином, добро познатим лицем у Вашингтону, али сада на новој функцији - премијера Русије.[898]

Контраст између односа који је председник Обама успоставио са две личности руског извршног тандема био је одмах уочљив. Док је с Медведевом разрадио срдачне радне односе, за Путина је пред посету имао да каже да је „једном ногом и даље у старом начину како се врше послови“ и да је важно да „схвати да је хладноратовски приступ америчко-руским односима превазиђен“.[899] И сам Путин је инсистирао на задржавању дистанце, отварајући састанак у Москви дугачким излагањем о свим погрешним потезима САД према Русији и листањем замерки на политику вођену према његовој држави. Ово је остао једини билатерални сусрет два политичара док је Путин обављао функцију премијера. Обама је поред састанка са двојицом високих званичника, присуствовао и самиту организација цивилног друштва и одржао предавање на церемонији у Новој економској школи, где је такође истакао своју визију политике САД према држави домаћину. Подвукао је да, поред дијалога званичног Вашингтона и Москве, „ресетовање“ мора да садржи и „континуиран напор америчког и руског народа да препознају заједничке интересе и прошире дијалог и сарадњу који могу утрти пут напретку“.[900]

Епилог посете Москви било је и важно достигнуће у погледу институционализације сарадње. Формирана је Билатерална председничка комисија (БПЦ - Bilateral Presidential Commission) на чијем челу су се налазила два шефа држава, али су њом у оперативном смислу руководили Клинтон и Лавров. Представљала је својеврсно оживљавање Гор-Черномирдин комисије коју је Буш укинуо и требало је да обезбеди унапређење комуникације, решава

[896] Anders Åslund and Andrew Kuchins, “Pressing the "Reset Button" on US-Russia Relations”, *Peterson Institute for International Economics*, Policy brief, March 2009, https://www.piie.com/publications/policy-briefs/pressing-reset-button-us-russia-relations

[897] Barack Obama and Dmitry Medvedev, “Remarks By President Obama And Russian President Medvedev After Meeting”, *The White House*, April 1, 2009, https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-obama-and-russian-president-medvedev-after-meeting/

[898] Jim Nichol, “Russian Political, Economic, and Security Issues and U.S. Interests”, *CRS Report for Congress*, March 31, 2014, p. 50, https://www.everycrsreport.com/reports/RL33407.html

[899] Reuters, “Obama praises Russia's Putin before beluga breakfast”, *Reuters*, July 7, 2009, https://www.reuters.com/article/world/us-politics/obama-praises-russias-putin-before-beluga-breakfast-idUSTRE56657Q/

[900] Barack Obama, “Remarks By The President At The New Economic School Graduation”, *The White House*, July 7, 2009, https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-new-economic-school-graduation/

спорове и продубљује сарадњу две стране.[901] Од првобитног договора за успостављање 13 радних група, комисија је нарасла на 21, а неке од најзначајнијих су се односиле на нуклеарну енергију и нуклеарну безбедност, борбу против тероризма, контролу наоружања и међународну безбедност, војно-војну сарадњу, одбрамбене односе, обавештајну делатност, сарадњу у свемиру, цивилно друштво, науку и технологију, пољопривреду, здравство, пословни развој и економске односе.

Пре преласка на различите области у којима се „ресетовање“ манифестовало, важно је задржати се на суштински важном аспекту ове политике, а који се наслућује из претходно наведених Обаминих коментара о руском председнику и премијеру. Од старта, „ресетовање“ се ослањало на форсирање и фаворизовање комуникације и преговора са Медведевом у односу на Путина. Медведев је перципиран као либералнији део руске бикефалне егзекутиве, склонији компромису, заинтересованији за добре односе са Западом и Сједињеним Државама и политичар чији подухвати за модернизацију и борбу против корупције одговарају америчким интересима. Настављајући добро познату традицију персонализације у америчко-руским односима, Обама и Медведев су следили парове Клинтон-Јељцин и Буш-Путин у одржавању врло добрих личних односа и успостављању међусобног разумевања. Администрација се доста ослањала на гамбит својеврсне аутономије Медведева у односу на Путина и њен потенцијал за раст, до којег није дошло. Стога су у коначници ограничени домети „ресетовања“ били условљени између осталог и променом на челу Русије 2012, о чему ће детаљније бити речи касније.

Стратегија националне безбедности из 2010. године наглашава да се „Русија поново појавила на међународној сцени као снажан глас“ и означена је, заједно са Кином и Индијом, као један од кључних центара утицаја у 21. веку. Стратегија објављује америчке намере „да изгради стабилан, садржајан и вишедимензионалан однос са Русијом, заснован на заједничким интересима“. Посебно се као области сарадње издвајају спречавање нуклеарне пролиферације, како кроз смањење сопствених арсенала, тако и кроз спречавање да нови актери дођу у посед нуклеарног наоружања, затим „супротстављање насилном екстремизму, нарочито у Авганистану“, а потом и питања трговинске сарадње, владавине права, универзалних вредности и одговорно деловање у Европи и Азији.[902] Када је реч у успесима политике „ресетовања“, они се најконкретније могу идентификовати управо у прве две наведене сфере, конкретизовано кроз нови споразум о нуклеарном разоружању, успостављање модалитета логистичке подршке америчким војним активностима у Авганистану и ограничавање иранског нуклеарног програма. Уз њих, као вредно постигнуће треба издвојити руско приступање Светској трговинској организацији 2012. године, након 18 година преговора и уз периодичне значајне стимулације из Вашингтона, као и споразум о заједничком уништењу залиха плутонијума довољним за производњу 17000 нуклеарних бомби.[903]

Нови СТАРТ

Ипак, крунски драгуљ политике „ресетовања“ био је нови обухватни споразум о даљем смањењу нуклеарног арсенала две највеће светске нуклеарне силе. За разлику од администрације Џорџа В. Буша која је овакве споразуме видела као превазиђене реликвије из доба Хладног рата, Обамина је истек важења споразума СТАРТ 5. децембра 2009. доживљавала као „фатални рок“ и уложила велике напоре да заједно са Москвом постигне

[901] Nichol, “Russian Political, Economic, and Security Issues and U.S. Interests”, p. 50.
[902] The White House, *National Security Strategy*, The White House, Washington DC, 2010, p. 8; 11; 44, https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf
[903] R. Craig Nation, “Reset or rerun? Sources of discord in Russian–American relations”, *Communist and Post-Communist Studies*, vol. 45, no. 3/4, 2012, p. 380; Samuel Charap, “Beyond the Russian Reset”, *The National Interest*, June 25, 2013, https://nationalinterest.org/legacy/beyond-the-russian-reset-8645

договор о новом документу који ће га заменити.[904] Русија је то свесрдно подржавала, јер јој је даље смањење трошкова одржавања нуклеарног арсенала итекако погодовало у условима економске кризе, а уједно било и потврда њених ранијих ставова о важности оваквих билатералних споразума, као још једног начина да се демонстрира паритет и једнак међународни статус са САД. Већ су на свом првом састанку у Лондону априла 2009. два председника изразили намере о интензивним преговорима са циљем брзог постизања новог споразума, идеално до краја те године. Током Обамине посете Москви у јулу потписана је изјава о „Заједничком разумевању о споразуму који ће наследити СТАРТ", која је уоквирила преговоре у погледу нумеричких ограничења и других димензија, укључујући дефиниције и начине обрачунавања.[905]

Преговори су се водили у осам рунди. Америчку делегацију је предводила помоћница државног секретара за контролу наоружања, верификацију и придржавање Роуз Готмолер (Rose Gottemoeller), док је њен руски парњак био Анатолиј Антонов (Anatoly Antonov), директор за безбедност и наоружање у Министарству спољних послова. Са америчке стране су у преговорима значајну улогу имали и начелник здруженог генералштаба адмирал Мајкл Мален (Michael Mullen) и саветник за националну безбедност Џејмс Џоунс.[906] С обзиром на неоспорну заинтересованост обе стране да преговори буду плодотворни, они су напредовали у добром ритму. Ипак, питање повезаности офанзивног и дефанзивног наоружања било је врло спорна тачка. Руско континуирано противљење противракетној одбрани коју би САД распоредио у Европи било је важан фактор. Руски преговарачи су желели да успоставе директну везу између две компоненте, чему су се Американци жустро и одлучно противили. На конференцији за штампу у јулу у Москви Медведев је указао: „Такође смо се сагласили да офанзивне и одбрамбене системе обе земље треба посматрати као међусобно повезане".[907] Амерички преговарачи нису делили ову интерпретацију. Обамини уступци у погледу противракетне одбране на европском континенту и одустајање од решења које је одобрио председник Буш (о чему ће бити више речи у следећој секцији) значајно је допринело успеху преговора о споразуму Нови СТАРТ.

Потписан 8. априла 2010. на самиту у Прагу, уговор је ушао у дуг, а у америчком Сенату и неизвестан, процес ратификације који је резултовао његовим ступањем на снагу 5. фебруара 2011. Овај документ, по оцени државне секретарке Клинтон „критичан за билатералне односе са Русијом", предвидео је значајно даље смањење офанзивних нуклеарних капацитета обе стране.[908] Договорено је смањење на максимално 1500 распоређених нуклеарних бојевих глава на интерконтиненталним балистичким ракетама, подморницама и бомбардерима. Оне могу бити монтиране на максимално 700 распоређених ових носача, док их укупно може бити одражавано и спремно максимално 800. Уз то, споразум садржи врло комплексне одредбе о начинима како се ова ограничења одређују и обрачунавају, а обухвата и верификацију, провере на терену, размену података и међусобно обавештавање.[909]

---

[904] David J. Kramer, "Resetting U.S.–Russian Relations: It Takes Two", *The Washington Quarterly*, vol. 33, no. 1, 2010, p. 67.
[905] Amy F. Woolf, "Strategic Arms Control After START: Issues and Options", *CRS Report for Congress*, May 6, 2010, p. 13, https://www.congress.gov/crs-product/R40084
[906] Ibidem.
[907] Kramer, "Resetting U.S.–Russian Relations: It Takes Two", p. 67.
[908] Deyermond, "Assessing the reset: successes and failures in the Obama administration's Russia policy, 2009–2012", p. 502.
[909] M. Leann Brown, "US–Russian Relations During the Obama Presidency: From Reset to a New Cold War?", in: *Presidential Leadership and National Security: The Obama Legacy and Trump Trajectory*, edited by Richard S. Conley, Routledge, New York and London, 2018, p. 174.

Руска логистичка подршка америчким операцијама у Авганистану

Друго суштинско питање око којег је Белој кући била потребна сарадња са Москвом тицало се америчких војних операција у Авганистану. Обамина политика према два рата које су Сједињене Државе водиле на Блиском истоку заснивала се на двојаком приступу. У погледу Ирака, заговарано је и спроведено повлачење америчких трупа (на крају Обаминог мандата остало их је око 5000 зарад борбе против Исламске државе), у доброј мери омогућено интензитетом операција и порастом бројчаног присуства војника у овој држави које је иницирао Буш 2007.[910] Обама је поводом ситуације у Авганистану замислио сличан модел: интензивирање приступа са циљем да се омогући стабилизација и потом ефикасно извлачење. Иако иницијално скептичан, под притиском војних кругова на челу са командантом снага на терену генералом Стенлијем Макристалом (Stanley McChrystal), као и преовладавајућим мишљењем међу његовим сарадницима, укључујући Гејтса и Клинтон, председник је донео одлуку да одобри пораст војног присуства у Авганистану. Различита мишљења о довољном броју нових трупа довела су председника до компромисног решења и цифре од 30000 (генерал Макристал је у почетку захтевао између 40 и 80 хиљада).[911] Независно од броја, одлука о распоређивању значајног броја нових трупа отварала је и питање транспорта.

Русија је управо овде имала кључну улогу, услед све неизвеснијих алтернатива и других праваца на овог географском подручју. Коришћена транзитна рута преко Пакистана била је угрожена због сепаратистичких тенденција у региону кроз који је пролазио пут.[912] Постојала је стална опасност од разбуктавања борби што би значило транспорт америчких војника у непосредној близини честих окршаја између пакистанских трупа и побуњеника. Уз то, договорени режим са Киргистаном, где се налазила војна база Манас, био је доведен у питање. Под притисцима и обећањима из Русије, којој је дуготрајност америчког војног присуства у Централној Азији, успостављена захваљујући руском пристанку након терористичких напада 11. септембра, све више сметала, киргистански председник Курманбек Бакијев (Kurmanbek Bakiyev) је наложио њено затварање у фебруару 2009. Уједно је објавио нови договор са Москвом о зајму и финансијској помоћи у вредности од 2 милијарде долара.[913]

Директна веза ова два догађаја била је прилично очигледна. На њу је указао секретар одбране Роберт Гејтс: „Руси покушавају да имају и једно и друго када је реч о Авганистану и Манасу. С једне стране, шаљете позитивне сигнале о сарадњи са нама у Авганистану, а с друге стране радите против нас када је реч о том аеродрому, који је очигледно веома важан за нас“.[914] Москва је наравно порицала било какву корелацију. Вашингтон се посветио интензивним преговорима и обећањима бројних бенефита држави домаћину. Успео је у јуну да издејствује опстанак базе, сада преименоване у Манас транзитни центар (без суштинске функционалне разлике у пракси), заузврат се обавезавши да плаћа закуп аеродрома по три пута већој цени него до тад.[915] Иако је ова транзитна платформа сачувана, свест о неизвесности је додатно појачана.

Вреди поменути и каснији развој догађаја у Киргистану, јер је довео до новог позитивног примера сарадње две стране у овом периоду. Киргистан је 2010. био поприште још једне политичке револуције. Координисано деловање САД и Русије је омогућило дотадашњем председнику Бакијеву, који је дошао на власт током претходне промене режима – Револуције

[910] David Unger, “The Foreign Policy Legacy of Barack Obama”, *The International Spectator*, vol. 51, no. 4, 2016, p. 5.
[911] Lynch, *In the Shadow of the Cold War: American Foreign Policy from George Bush Sr. to Donald Trump*, pp. 174-175.
[912] Samuel Charap, “The Transformation of US-Russia Relations”, *Current History*, vol. 109, no. 729, 2010, p. 283.
[913] Reuters, “Kyrgyz parliament approves U.S. base deal”, *Reuters*, June 25, 2009, https://www.reuters.com/article/worldNews/idUSTRE55O1DP20090625/
[914] Mark Thompson, “Obama Loses a Key Base for Afghanistan”, *Time*, February 19, 2009, https://time.com/archive/6945759/obama-loses-a-key-base-for-afghanistan/
[915] Stent, *The Limits of Partnership: U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century,* p. 297.

лала, да побегне у Белорусију. Потом су и координирали одговор на хуманитарну кризу која је избила у држави.[916] Што се тиче транзитног центра Манас, затворен је 2014. када је истекао закуп, а нове власти нису биле заинтересоване да га продуже.

У таквом турбулентном ширем окружењу, још једна алтернатива коју би донео трансфер војника и опреме преко руске територије био је изузетно важан за администрацију. Медведев је од почетка и првог састанка у Лондону слао позитивне сигнале. И заиста, договорен је режим којим је омогућено пребацивање залиха, опреме и трупа преко Русије у Авганистан, у оквиру Северне дистрибуционе мреже. Транзитна рута је полазила из Риге у Летонији и стизала до Авганистана преко Русије и Казахстана, а време за транспорт од почетке тачке до циља је било 9 дана, тиме знатно убрзавши цео процес. Постала је оперативна већ у априлу 2009 за залихе, а од јула се њом пребацују и трупе. За годину дана је преко 35000 војника превезено у Авганистан. Уз то, Русија је авганистанске војне снаге оснажила снабдевањем са преко 80 Ми-17 хеликоптера, што је незанемарљиво подигло њихове капацитете, а у Савету безбедности УН је подржала и скидање санкција за неколико бивших талибанских званичника који су променили страну, што је раније одбијала да учини.[917]

Ирански нуклеарни програм

Трећи правац сарадње који је довео до важних постигнућа се односио на питање иранског нуклеарног програма, које представља пресек напора администрације Барак Обаме за спречавање нуклеарне пролиферације и њене блискоисточне политике. Претходна администрација је фокус ставила на Ирак, а падом режима Садама Хусеина, једна од непланираних регионалних последица је било и оснаживање позиције Ирана. Заокупљен ратом у Ираку, Буш није желео да се бави дипломатским преговорима са Техераном, преферирајући да изгради противракетну одбрану која би штитила САД и савезнике од иранских балистичких ракета, као и да врши дипломатско-економски притисак кроз резолуције Савета безбедности УН, за које је гласала и Русија. Укупан биланс ових напора није био задовољавајући за Вашингтон. Иран је у периоду Бушовог боравка у Белој кући развио импресиван балистички програм и изградио бројне центрифуге за обогаћивање уранијума, што представља важан корак у стремљењима да се стекне капацитет за производњу нуклеарног наоружања.[918] Како објашњава Богдан Стојановић „Најенергичнији напредак у нуклеарном програму доноси тада нови председник Ирана, Махмуд Ахмадинеџад [Mahmoud Ahmadinejad], који од 2005. године па до краја свог мандата уз мање или веће периоде стагнације, ефективно ради на томе да Иран постане нуклеарна сила“.[919]

За разлику од Буша, Обама заузима двострани приступ. За почетак, када су се разбуктали велики протести у Ирану против Ахмадинеџада средином 2009, администрација им није пружила снажну подршку и ограничила се на врло умерене изразе забринутости.[920] Решена да игра на дужи рок, стратегија се ослањала на проширење санкција уз отварање канала директне комуникације и преговоре. За успешну примену прве компоненте, било је важно приволети Русију. Медведев је постепено све више прихватао неопходност примене санкција и показивао растуће разумевање за америчке ставове. Преломна тачка је била када су Американци Русима презентовали доказе о подземном постројењу за обогаћивање уранијума у Кому, за које Москва није знала.[921] Иако је довршила своју улогу у изградњи нуклеарног

[916] Charap, “The Transformation of US-Russia Relations”, p. 284.
[917] Ibidem, p. 283.
[918] Powaski, *Ideals, Interests, and U.S. Foreign Policy from George H. W. Bush to Donald Trump,* p. 172.
[919] Богдан Стојановић, „Свеобухватни (не)споразум: Иран као нова нуклеарна сила“, *Национални интерес*, вол. 42, бр. 2, 2022, стр. 192.
[920] Martin S. Indyk, Kenneth G. Lieberthal, Michael E. O’Hanlon, *Bending History: Barack Obama’s Foreign Policy*, Brookings Institution Press, Washington, D.C., 2012, p. 191.
[921] Angus Roxburgh, *The Strongman: Vladimir Putin and the Struggle for Russia*, I. B. Tauris, London, 2012, p. 266.

реактора у Бушеру 2010, Москва је са друге стране одустала од 800 милиона долара вредне продаје одбрамбеног ракетног система С-300 Техерану, што је представљало важан уступак.[922] Русија је генерално делила интерес са САД да Иран не постане нуклеарна сила, али су га са овом државом повезивали бројни уносни купопродајни и инвестициони уговори, важност Ирана за стабилност руских региона и суседства са претежно муслиманском популацијом и његова улога као реметилачког фактора за неспутану америчку контролу над регионом Блиског истока.[923]

Интезивни преговори током прве половине 2010. водили су ка новом пакету санкција Ирану. На самиту у Прагу у априлу 2010. на којем је потписан Нови СТАРТ, важна тема разговора је било управо ово питање. На конференцији за штампу која је уследила, председник Обама је скренуо пажњу да су „Сједињене Државе и Русија део коалиције држава које инсистирају да Исламска Република Иран сноси последице, јер је континуирано пропуштала да испуни своје обавезе. Радимо заједно у Савету безбедности Уједињених нација на усвајању строгих санкција против Ирана“. Медведев је прихватио да „Санкције саме по себи ретко доводе до постизања конкретних резултата, иако је у одређеним ситуацијама тешко деловати без њих“.[924] И заиста, у јуну је усвојена резолуција СБ УН 1929 која је додатно пооштрила санкције Ирану, са гласовима „за“ и САД и Русије.[925]

Сва три аспекта „ресетовања“ која се могу сврстати у колону позитивних исхода ове политике били су и предмет критика.[926] Што се споразума Нови СТАРТ тиче, оне су се примарно односиле на уступке које је администрација правила у области противракетне одбране да би одобровољила руску страну, питање повезаности офанзивног и дефанзивног наоружања, оптужбе да САД не добија пуно споразумом будући да руски арсенал већ приближно одговара лимитима који су прописани, док амерички очекују значајна смањења, као и чињенице да споразум не обухвата тактичко нуклеарно наоружање, које чини кључну компоненту руског арсенала. У погледу Авганистана, указивано је да сагласност Русије за транспорт трупа и смртоносне опреме преко њене територије произилази из интереса ове државе да се Талибани пацификују зарад одржавања стабилности међу бројчано незанемарљивим руским муслиманским становништвом. Када је реч о Ирану, напори Москве да разводни санкције Техерану, те њена дугогодишња улога у техничкој помоћи, експертизи и компонентама за ирански нуклеарни програм, сведоче о непоузданости сарадње по овом питању и фундаментално различитом посматрању иранског режима, који је важан партнер за Кремљ, а „одметнути“ актер за Белу кућу.

Друга страна „ресетовања“: уступци на постсовјетском простору и противракетна одбрана

Да би остварили резултати какве је предвидела политика „ресетовања“, нови људи у Вашингтону су од почетка били спремни на компромисе и својеврсне уступке. Штавише, администрација је радо чинила први корак, како би демонстрирала добру вољу и отворила

[922] Brown, “US–Russian Relations During the Obama Presidency: From Reset to a New Cold War?”, p. 176.
[923] Eugene Rumer and Angela Stent, “Russia and the West”, *Survival: Global Politics and Strategy*, vol. 51, no. 2, 2009, p. 99.
[924] Barack Obama and Dmitry Medvedev, “Remarks by President Obama and President Medvedev of Russia at New START Treaty Signing Ceremony and Press Conference”, The White House, April 8, 2010, https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-obama-and-president-medvedev-russia-new-start-treaty-signing-cere/
[925] United Nations, “Resolution 1929 (2010)/ Adopted by the Security Council at its 6335th meeting, on 9 June 2010”, *United Nations*, https://www.iaea.org/sites/default/files/unsc_res1929-2010.pdf
[926] За детаљније о овим критикама видети: Deyermond, “Assessing the reset: successes and failures in the Obama administration's Russia policy, 2009–2012”; Stephen Blank, “Beyond the Reset Policy: Current Dilemmas of U.S.–Russia Relations”, *Comparative Strategy*, vol. 29, no. 4, 2010, pp. 333-367; Stephen Blank, “The Real Reset: Moscow Refights the Cold War”, *World Affairs*, vol. 173, no. 3, 2010, pp. 81-90.

простор за преговоре о питањима која сматра важним. Такво деловање било је карактеристично за Обамину спољну политику генерално и уочљиво по низу других тема, као што су преговори са Ираном или односи са Кубом. Када је реч о Москви, амерички спољнополитички одлучиоци су након руско-грузијског рата из лета 2008. врло добро знали не само које су црвене линије иза којих се налази озбиљно нарушавање односа две стране, већ и, уопштеније гледано, које су то тематске и географске области које су за руску страну посебно осетљиве. Уједно, у датом тренутку су то била питања по којима значајан успех није могао да се оствари.

Пре свега, капацитети за даље проширење НАТО кроз учлањење Грузије и Украјине у савез били су исцрпљени. Суочен са овом чињеницом, савез је модификовао свој приступ још и пре него што је Обама преузео своју нову функцију. Како Голдгајер објашњава:

> „На састанку министара спољних послова НАТО у децембру 2008. године, Алијанса је одобрила годишње националне програме за обе државе. Ови програми имају исту сврху као и МАП, али без употребе речи „чланство". Пошто ни Грузија ни Украјина немају реалну перспективу приступања у наредној деценији, ови програми су омогућили да се односи НАТО са обе земље наставе развијати без изазивања горушице у Москви".[927]

Први месеци у Белој кући новог председника били су по овом питању обележени задржавањем старог и устаљеног наратива. Обама је у говору у московској Новој економској школи скренуо пажњу да „У 2009. години велика сила не показује снагу тако што доминира над другим државама или их демонизује. Прошли су дани када су империје могле да третирају суверене државе као фигуре на шаховској табли". У истом излагању, подвукао је и да свака држава има право на своју спољну политику посебно наводећи као примере Грузију и Украјини и настављајући: „Да би била која држава постала чланица организације као што је НАТО, на пример, то мора да одлучи већина њеног становништва; морају спровести реформе; морају бити у стању да допринесу мисији Алијансе".[928] Крајем тог истог седмог месеца 2009. потпредседник Бајден је посетио Кијев и Тбилиси. У главном граду Украјине је још снажније подржао догађаје у овим државама који су се одвијали претходних година: „Док ресетујемо односе са Русијом, поново потврђујемо нашу посвећеност независној Украјини. И не признајемо сфере утицаја, нити право било које друге државе да стави вето на изборе независне земље о томе са ким ће и под којим условима да се повезује".[929] Сличну поруку умиривања је послао и у грузијском парламенту сутрадан: „Знам да су неки забринути, и разумем то, да наши напори да ресетујемо односе са Русијом долазе на штету Грузије. Желим да будем јасан: нису били, неће бити и не могу бити".[930]

Упркос овој снажној реторици, ове две државе су у пракси, макар привремено, биле склоњене са дневног реда акутних проблема које су званичници из Вашингтона и Москве имали да адресирају. Чланство Грузије је стављено *ad acta* услед потпуне разорености њених капацитета у рату са Русијом, све слабије политичке позиције Сакашвилија на унутрашњем плану, као и дугорочно неразрешивог проблема окрњеног територијалног интегритета кроз *de facto* отцепљеност покрајина Јужне Осетије и Абхазије. Иако су напори Москве да осигура међународно признање за ове две наводно независне државе постојали, они су донели минималан успех, јер су их уз Русију признале једино Никарагва, Науру и Венецуела.[931] На практичном плану међутим, оне су се све више интегрисале са самом Русијом, чинећи

[927] James M. Goldgeier, "A Realistic Reset with Russia", *Hoover Institution*, August 3, 2009, https://www.hoover.org/research/realistic-reset-russia

[928] Obama, "Remarks By The President At The New Economic School Graduation".

[929] Joseph R. Biden, Jr., "Remarks By Vice President Biden In Ukraine", *The White House*, July 22, 2009, https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-vice-president-biden-ukraine/

[930] Joseph R. Biden, Jr., "Address by the Vice President to the Georgian Parliament in Tbilisi, Georgia", *The American Presidency Project*, July 23, 2009, https://www.presidency.ucsb.edu/documents/address-the-vice-president-the-georgian-parliament-tbilisi-georgia

[931] Придружила им се Сирија, али тек 2018.

могућност поновног присаједињења под централном влашћу у Тбилисију све недостижнијим циљем, а тиме и ову државу фундаментално некомпатибилну са предусловима за примену члана 5. Вашингтонског уговора.[932] Када је реч о Украјини, политичке промене на челу државе суспендовале су актуелност теме њеног приближавања Западу. Размирице и сукоби између струја председника Јушченка и премијерке Тимошенко, као и свеприсутна корупција, на председничким изборима 2010. су прозападном табору нанели велику репутациону штету и омогућили победу Виктора Јануковича. Озбиљних критика на рачун легитимности резултата и регуларности изборног процеса није било, те је нови председник започео политику далеко прихватљивију Москви од својих претходника, а Вашингтону оставио мало избора осим да усмери свој фокус другде.[933]

Председник САД и његов тим су се ситуацији лако прилагодили, решени да климу узлазних односа са Русијом искористе за конкретне резултате у раније навођеним областима, а приступ питањима даљег проширења НАТО и подршке прозападном курсу Грузије и Украјине свели на рутинске и млаке изразе охрабрења. Слично томе, администрација није желела да се детаљно бави стањем демократије у самој Русији. Већ помињани говор у Москви био је прилика да се амерички председник дотакне и ове теме, макар индиректно, када је изјавио да „Америка не може и не треба да настоји да намеће било какав систем власти било којој другој земљи, нити да претпоставимо да бирамо која странка или особа треба да управљају неком државом“.[934] Путинова све чвршћа контрола над политичким животом у Русији и потези усмерени против независних медија и опозиционих странака и политичара нису изазивали оштре реакције из Вашингтона у овом периоду.

Нови амерички предлог за противракетну одбрану

Ипак, најснажнији подстицај за развој сарадње и јасан сигнал за Кремљ био је везан за питање којем је Бушова администрација давала приоритет упркос снажном противљењу руске стране – питање европске компоненте америчке националне противракетне одбране. Из угла Москве, оно је било од суштинске важности. Практично на дан када је Обама победио на изборима, председник Медведев је одржао говор о стању нације у којем је претио распоређивањем „Искандер“ ракетног система у руску ексклаву Калињинградска област као адекватним одговором Москве на амерички ракетни штит.[935] Нова администрација у Вашингтону била је спремна да преиспита распоређивање радарског система у Чешку, односно пресретајућих ракета у Пољску, на бази стварања бољег и прилагодљивијег система који ће моћи адекватније да одговори на ракетне претње краћег и средњег домета које долазе из Ирана. Обама је флексибилност демонстрирао и једним писмом Медведеву у марту 2009. којем разматра различите опције, укључујући и ову, у замену за већу сарадњу Русије у обуздавању иранског нуклеарног програма.[936] И заиста, 17. септембра 2009. је објављено да је планирано успостављање компоненти система у две бивше државе Варшавског пакта обустављено. Штавише, владе у Прагу и Варшави нису о овоме биле консултоване већ само обавештене, што је код њих изазвало очекивано и оправдано незадовољство након супротстављања снажним негативним гласовима у сопственом јавном мњењу. Ипак, већински одговор широм Европе је

[932] Dušica Lazarević, “NATO Enlargement to Ukraine and Georgia: Old Wine in New Bottles?”, *Connections*, vol. 9, no. 1, 2009, p. 55.
[933] Bernard Gwertzman, “Understanding Ukraine’s Presidential Shift”, interview with Steven Pifer, *Council on Foreign Relations*, February 8, 2010, https://www.cfr.org/articles/understanding-ukraines-presidential-shift; Alexander J. Motyl, “Ukrainian Blues: Yanukovych’s Rise, Democracy’s Fall”, *Foreign Affairs*, Foreign Affairs, vol. 89, no. 4, 2010, pp. 125-136.
[934] Obama, “Remarks By The President At The New Economic School Graduation”.
[935] Neil Leslie, “The Kaliningrad Missile Crisis”, *Atlantic Council*, November 13, 2008, https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/the-kaliningrad-missile-crisis/
[936] Hildreth, “Long-Range Ballistic Missile Defense in Europe”, p. 22.

био позитиван.[937] На сличан начин су реаговали и у Москви, а похвале није изнео само Медведев, већ и Путин, традиционално резервисанији по питању односа са САД од свог колеге, окарактерисавши овај потез као „исправан и храбар“.[938]

Уједно, критичари ове одлуке су указивали да она представља отворено попуштање пред руским притиском и давање предности задовољењу интереса стратешког ривала на уштрб сопствених савезника Чешке и Пољске. Представници извршне власти су категорично порицали да је узимање у обзир руске позиције имало било какав ефекат на одустајање од ранијег плана. Гејтс је био изричит да „Став и могућа реакција Русије нису играли никакву улогу у мојој препоруци председнику по овом питању“.[939] Обама је исто тако одлучно у једном интервјуу објаснио: „…мој задатак овде није био да преговарам са Русима. Руси не доносе одлуке о томе какво ће бити наше одбрамбено постављање“.[940] Истовремено, свесни да се потез подудара са преференцијама Москве, нису имали дилему да ефекат који он има на односе са Русијом чини само још један додатни бонус. Очекивано, ово образложење није било довољно да одврати критичаре, а додатну муницију им је дао сам амерички председник, када је свом руском колеги крајем марта 2012. на нуклеарном самиту у Јужној Кореји, несвестан да је микрофон укључен, поручио да ће „имати већу флексибилност“ поводом противракетне одбране након избора, будући да ће му то бити други и последњи мандат.[941]

Као замену за Бушову планирану трећу локацију противракетног система, Обамин тим је изашао са идејом „Европског фазног адаптивног приступа“ (European Phased Adaptive Approach -EPAA). Она се заснивала на постепеном повећању капацитета да се одговори на иранску претњу кроз четири фазе, од којих би завршна била комплетирана до 2020.[942] Обама и Медведев су већ на првом лондонском самиту установили да су даљи разговори на ову тему неопходни. Након овог једностраног потеза САД, Русија је била спремна за дубље преговоре. У почетним фазама, њен циљ је био да питање уговора Нови СТАРТ, односно офанзивног и дефанзивног елемента нуклеарног детерента повеже, чему су се Американци успешно и одлучно противили, а уговор је потписан априла 2010. На самиту НАТО у Лисабону одржаног 19. и 20. новембра 2010. договорено је да алијанса заједно са Русијом приступи изради заједничке процене нуклеарних претњи, као и заједничког оквира за будућу сарадњу у овој области.[943] Обама је поздравио овакав позитиван развој догађаја у односима са Русијом указујући на потенцијал „Да изградимо сарадњу са њима и у овој области, препознајући да се суочавамо са многим истим претњама“.[944]

Ипак, како је време одмицало, ситуација се све више враћала на старо. Москва је након првобитног ентузијазама установила да трећа и нарочито четврта фаза новог приступа угрожавају њену нуклеарну офанзивну способност и вратила се критикама и овако модификованог противракетног система као средства за обуздавање Русије, а не иранске нуклеарне претње. Амерички званичници су наставили са узалудним убеђивањима у супротно. Договор Вашингтона са Румунијом о распоређивању делова фазног приступа у ову државу је

[937] Stent, *The Limits of Partnership: U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, pp. 284-285.
[938] Jeffrey Mankoff, “The politics of US missile defence cooperation with Europe and Russia”, *International Affairs*, vol. 88, no. 2, 2012, p. 339.
[939] Robert M. Gates, “A Better Missile Defense for a Safer Europe”, *The New York Times*, September 19, 2009, https://www.nytimes.com/2009/09/20/opinion/20gates.html
[940] Kramer, “Resetting U.S.–Russian Relations: It Takes Two”, p. 66.
[941] Ewen MacAskill, “Obama caught on mic telling Medvedev to give US 'space' on nuclear issue”, *The Guardian*, March 26, 2012, https://www.theguardian.com/world/2012/mar/26/obama-medvedev-space-nuclear
[942] Mankoff, “The politics of US missile defence cooperation with Europe and Russia”, p. 337.
[943] NATO, “NATO-Russia set on path towards strategic partnership”, *NATO*, November 20, 2010, https://www.nato.int/en/news-and-events/articles/news/2010/11/20/nato-russia-set-on-path-towards-strategic-partnership
[944] Christi Parsons, Paul Richter and Sergei L. Loiko, “NATO agrees on missile defense shield”, *Los Angeles Times*, November 19, 2010, https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2010-nov-19-la-fg-nato-summit-20101120-story.html

додао уље на ватру.[945] У преговорима који су вођени, Руси су тражили писане гаранције да систем није усмерен против њихове земље, које Американци нису желели да дају, а нису ни могли, имајући у виду врло тежак процес ратификације споразума Нови СТАРТ у Сенату, који би такви уступци оборили.[946] Епилог целокупних неуспелих преговора била је објава председника Медведева 21. новембра 2011. да су преговори о противракетној одбрани пропали. У истом обраћању, он се вратио претњама о постављању Искандер ракета у Калињинграду и додао нове, укључујући и ону о изласку из овог уговора. Њихова важност и кредибилност биле су појачане чињеницом да је председник Обама објавио дан раније да САД престаје да се придржава одређених обавеза према ЦФЕ споразуму (који Русија не примењује још од 2007. године).[947] У светлу развоја догађаја на другим плановима, чак ни потоња одлука САД донета у марту 2013. да напусти четврту, за Русију најспорнију фазу адаптивног приступа није донела никакав нови помак.[948]

Преоптерећење „ресетовања“: Арапско пролеће и избори у Русији

Већина кључних достигнућа „ресетовања“ остварена је до краја 2010. Наредне две године су довеле до озбиљног испитивања граница и дуготрајности овог процеса. Додавањем нових тензија у билатерални однос он је, како је оно дугме Хилари Клинтон из марта 2009. и најавило, постао у потпуности преоптерећен. Тако је 2012. као изборна година и у Сједињеним Државама и у Русији довела на власт нове-старе председнике, означила потпуни крај политике „ресетовања“ и отворила простор за поновну потврду успостављеног обрасца у политици САД према Русији. Два главна узрока окончања „ресетовања“ били су догађаји на Блиском истоку током 2011. и 2012, обухваћени термином „Арапско пролеће“, односно кулминација на изборима крајем 2011. и почетком 2012. извесних политичких процеса који су се више од деценије одвијали у Русији, а који су имали и своје спољнополитичко наличје.

Арапско пролеће

Арапско пролеће почело је у Тунису крајем 2010. након што се један улични продавац у знак протеста због деловања државних снага реда и конфисковања његове робе самозапалио. Ово је изазвало таласе протеста широм арапског света и пад власти, прво у самом Тунису већ у јануару 2011, а потом у Египту. Одлучиоци у Вашингтону нашли су се изненађени пред брзином и силином развоја догађаја. У почетку, Египат је био посебно споран, као држава од великог геостратешког значаја, регионалног утицаја и добрих односа САД са дугогодишњим аутократским лидером Хоснијем Мубараком (Hosni Mubarak). Вашингтон је био извор значајне финансијске помоћи за Египат, у којем је чврстом руком одржавано секуларно уређење, сузбијан исламски фундаментализам и одржаван мир са Израелом – најважнији разлог подршке Мубараковом режиму.[949] Након протеста у јануару и фебруару, Мубарак је поднео оставку, док су САД, суочене са интензитетом незадовољства у Египту, прихватиле овај исход и почеле да граде јаснију политику према новом развоју дешавања на Блиском истоку. Тако су се као два кључна наредна фронта издвојили Либија и Сирија. Муамер ел Гадафи (Muammar al-Gaddafi) је у Либији оштро и немилосрдно реаговао на демонстрације усмерене против

[945] Hildreth, “Long-Range Ballistic Missile Defense in Europe”, p. 25.
[946] Mankoff, “The politics of US missile defence cooperation with Europe and Russia”, p. 341.
[947] Josh Rogin, “Medvedev announces failure of U.S.-Russia missile defense talks; threatens to withdraw from New START”, *Foreign Policy*, November 23, 2011, https://foreignpolicy.com/2011/11/23/medvedev-announces-failure-of-u-s-russia-missile-defense-talks-threatens-to-withdraw-from-new-start/
[948] BBC, “US scraps final phase of European missile shield”, *BBC*, March 16, 2013, https://www.bbc.com/news/world-us-canada-21812161
[949] Steven A. Cook, “The U.S.-Egyptian Breakup: Washington’s Limited Options in Cairo”, *Foreign Affairs*, February 2, 2011, https://www.foreignaffairs.com/articles/north-africa/2011-02-02/us-egyptian-breakup

његове власти у фебруару, а сукоби побуњеника и владиних трупа су прерастали у прави грађански рат.

Поводом одговора на збивања у Либији, Обамина администрација била је подељена. Бајден и Гејтс су били против интервенције, на основу ниског стратешког значаја Либије, могућности успона снага повезаних са Ал Каидом и утицаја на општи имиџ САД у муслиманском свету ако би био извршен напад на још једну државу у којој је ова вероисповест доминантна. Насупрот њима, Клинтон са једне, а Рајс и Пауер са друге стране, иако изузетно међусобно ненаклоњене, заговарале су деловање засновано на аргументима хуманитарног интервенционизма и претходних неуспеха да се спрече масовни ратни злочини, пре свега као пример наводећи Руанду. Додатни притисак вршили су европски савезници Француска, Италија и Уједињено Краљевство, као и Арапска лига, али и утицајни чланови Конгреса из обе партије, попут сенатора Макејна, Либермана и Керија.[950] Обама је подржао успостављање зоне забране лета над Либијом, инсистирајући да иде кроз званичне мултилатералне канале УН СБ. Управо ту се суочио са потребом да обезбеди руску подршку. Ослањајући се на добар однос са Медведевом и на његова либералнија становишта у односу на Путина, Обама је успео да издејствује да Русија буде уздржана и не спречи резолуцију 1973 ветом. Њеним усвајањем 17. марта 2011. године, створена је основа за каснију директну војну интервенцију западних држава, у којима су Сједињене Државе у почетку играле позадинску улогу, препуштајући Француској и Великој Британији да воде главну реч, а касније преузимајући примат услед изостанка ефикасности савезника.[951]

Захваљујући подршци из ваздуха, побуњеничке снаге су успешно потискивале трупе лојалне Гадафију, који је ухваћен и сурово убијем октобра 2011. За Русији, ангажовање западних држава директним ракетним и бомбашким ударима је представљало намерну злоупотребу постигнутог договора и прекорачење у деловању изван онога за шта је Русија дала подршку. Овај развој догађаја је имао ефекте и на руску унутрашњу политичку динамику, значајно уздрмавши поверење Путина и конзервативнијих делова елите у Медведева, померајући клатно моћи у руском извршном тандему неповратно и потпуно на страну тадашњег премијера, који је оштро критиковао деловање САД и њених савезника.[952] Уједно, Русија је лекције из Либије применила у Сирији, где су протести започели марта 2011. а разбуктали се у грађански рат током лета.

Иако је имала значајан финансијска улагања у Гадафијеву Либију, руска везаност за сиријски режим Башара ел Асада (Bashar al-Assad) била је далеко већа. Сирија је била главна база за пројектовање руског утицаја у регион Блиског истока, важан купац руске војне опреме и домаћин једине руске базе у Средоземном мору у луци Тартус. Уз то, уопштеније посматрано, ширење нестабилности на Блиском истоку могло је да се прелије и на саму Русију, а америчка подршка демонстрантима све више је личила на обојене револуције на постсовјетском простору. Обама је такође био опрезан поводом сличне интервенције у Сирији. Либија је све више деловала као катастрофа како је време одмицало, јер поново није постојао план за „дан после“. Држава је клизила у потпуну анархију, а најјаснији показатељ за САД био је напад на америчку амбасаду и убиство америчког амбасадора у Либији септембра 2012.[953] Поред тога, постојала је свест о акутној важности Сирије за Русију, као и о снажнијим војно-одбрамбеним капацитетима сиријских оружаних снага, које би изгледно могле пружити снажнији отпор од

[950] Morgan Thomas Rees, “Obama and the use of force: a discursive institutionalist analysis of Libya and Syria”, *International Relations*, vol. 36, no. 3, 2022, pp. 8-9.
[951] Spyridon N. Litsas, *US Foreign Policy in the Eastern Mediterranean: Power Politics and Ideology Under the Sun*, Springer, Cham, Switzerland, 2020, p. 132.
[952] Roland Dannreuther, “Russia and the Arab Spring: Supporting the Counter-Revolution”, *Journal of European Integration*, vol. 37, no.1, 2015, p. 83.
[953] Alan J. Kuperman, “Obama’s Libya Debacle How a Well-Meaning Intervention Ended in Failure”, *Foreign Affairs*, vol. 94, no. 2, 2015, p. 72.

Гадафија.[954] Администрација је покренула неколико иницијатива за увођење санкција Сирији и осуде Асадовог режима кроз УН, али их је Русија, одлучна да двапут не наседне на исти трик, све онемогућила ветом (који је стављала и НР Кина). Сједињене Државе (а и друге западне државе) су увеле низ санкција усмерених против значајних појединаца у сиријској номенклатури, њихове имовине, као и сиријске нафтне индустрије, али за војну акцију нису имале воље и спремности.[955] Без директније подршке споља, Асадове трупе остваривале су предност, а Обама је августа 2012. саопштио да би употреба хемијског оружја била „црвена линија" која би променила председникову рачуницу.[956]

Парламентарни и председнички избори у Русији 2011-2012.

Паралелно са ситуацијом на Блиском истоку, долазило је и до измене ситуације у Русији. Парламентарни избори одржани 4. децембра 2011. донели су нову победу Путиновој Јединственој Русији, која је освојила нешто испод 50% гласова, али довољно да самостално формира скупштинску већину. Међутим, учестали и распрострањени извештаји и сведочења о масовним изборним нерегуларностима и потенцијалној крађи гласова су незадовољне делове становништва извели на улице, претежно у два највећа града Москви и Санкт Петербургу. Економска обнова Русије под Путином у првој деценији 21. века је изнедрила и једну за власт не тако пожељну последицу – успон средње класе која је поред доброг животног финансијског стандарда желела и борбу против корупције, владавину права, независно правосуђе, поделу власти и већу одговорност владајућих елита. Протести су врхунац доживели у зимским месецима када се на окупљањима налазило више десетина хиљада људи, а према појединим извештајима на оним највећим и увелико преко 100 хиљада демонстраната.[957] Настављени су у контексту председничких избора у Русији одржаних 4. марта 2012, на којима је Путин освојио свој трећи мандат задобивши поверење скоро 65% гласача.[958] Као одговор на демонстрације и у потрази за ефикасном тактиком у изборној кампањи, нови-стари руски председник је развио снажну анти-америчку реторику, оптуживши ову државу за мешање у унутрашње послове Русије, подршку демонстрантима и покушај организовања обојене револуције у Русији, по грузијском и украјинском рецепту.

Муницију за ове оптужбе давали су амерички званичници, од којих је предњачила Хилари Клинтон. Исцрпевши реалне могућности за постигнућа кроз „ресетовање", Обама и његов тим су били спремнији да поново реактивирају стару, али осетљиву тему у политици према Русији, а то је стање демократије у њој. То је представљало најдиректнији израз неједнакости у односу две силе, који једној страни омогућава да другој указује на њене унутрашње пропусте и нуди рецепте за напредак и побољшање. Зато су изјаве које су се дотицале ове теме биле дочекане на нарочито оштар нож званичне Москве. Колапс преговора о противракетној одбрани и растуће размимоилажење поводом дешавања у арапском свету дали су повода администрацији да заузме отвореније критичан однос према дешавањима у Русији, што је до тада стављано у други план. Државна секретарка Клинтон је упутила директне критике на рачун избора на седници ОЕБС у Виљнусу 6. децембра којој је присуствовао и руски министар спољних послова Сергеј Лавров. Она је истакла да „имамо

[954] Morgan Thomas Rees, "Obama and the use of force: a discursive institutionalist analysis of Libya and Syria, pp. 11-12.
[955] Reuters, "Russia, China veto U.N. Security Council resolution on Syria", *Reuters*, July 20, 2012, https://www.reuters.com/article/world/uk/russia-china-veto-un-security-council-resolution-on-syria-idUSBRE86I0UG/; Eoin O'Cinneide, "Obama hits Syria's oil industry", *Upstream*, August 19, 2011, https://www.upstreamonline.com/online/obama-hits-syria-rsquo-s-oil-industry/1-1-1120101
[956] Barack Obama, "Remarks by the President to the White House Press Corps", *The White House*, August 20, 2012, https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2012/08/20/remarks-president-white-house-press-corps
[957] Kathryn Stoner and Michael McFaul, "Who Lost Russia (This Time)? Vladimir Putin", *The Washington Quarterly*, vol. 38, no. 2, 2015, pp, 176-177.
[958] Timothy Snyder, *The Road to Unfreedom*, Tim Duggan Book, New York, 2018, pp. 49-50.

озбиљну забринутост у вези са начином на који су избори спроведени“ и да „руски бирачи заслужују потпуну истрагу изборних превара и манипулација“.[959] Њена осуда је настављена кроз оцену да „Руски народ, као и људи свуда у свету, заслужује право да се њихов глас чује и да се њихови гласови на изборима преброје“, додајући да „то значи да заслужују слободне, поштене и транспарентне изборе, као и лидере који су им одговорни“.[960]

Тиме је избила у први план као мета одговора из Москве, где је Путин након првобитног изненађења изазваним масовношћу протеста против изборних нерегуларности нашао врло ефикасан рецепт за одговор: комбинацију контрамитинга, повремених демонстрација силе снага реда и проналажења криваца споља, тиме изазивајући користан ефекат „окупљања око заставе“ и мобилизације због осећаја угрожености. Обраћајући се 8. децембра, руски премијер и председнички кандидат је њене изјаве протумачио као подстицај његовим противницима: „Они су чули тај сигнал и, уз подршку Стејт департмента САД, започели своје активно деловање“, а уједно је оптужио Вашингтон да је потрошио стотине милиона долара да утиче на политичка збивања у ривалској нуклеарној сили.[961] Клинтон је остала постојана у својим ставовима: „Људска права су део онога што јесмо“, настављајући: „изразили смо забринутост за коју смо сматрали да је оправдана у вези са начином на који су избори спроведени“.[962]

Друга особа која се налазила на првој линији фронта у обновљеним америчко-руским вербалним окршајима на тему стања демократије и владавине права у Русији био је нови амбасадор САД у овој држави, више пута помињани Мајкл Макфол. Нови амбасадор у Москву је стигао у јеку протеста. У првој половини 2012. био је праћен од стране државних медија који су извештавали о његовим састанцима са активистима за људска права, чланови организације „Наши“ су се окупљали испред његове резиденције, а за наводно непрофесионално понашање и мешање у унутрашње ствари Русије критиковали су га и сам Лавров и руско министарство спољних послова.[963] Његова интензивна активност у првим месецима након доласка у Русију, објављивање на друштвеним мрежама у којима је износио критике и одговарао на њих, упуштајући се у расправе, нетактичност одређених изјава и тенденција да изгуби живце и реагује импровизовано давали су материјал за даље критике, те се ова персонализација напада на америчку политику према Русији кроз личност амбасадора Макфола наставила током његовог целокупног мандата, упркос протестима из Вашингтона кроз дипломатске канале ван очију јавности.[964]

Путинов повратак на место председника је представљао показатељ да ће односи даље ићи силазном путањом. Да он није имао намеру да настави политику Медведева, сада премијера (са далеко мањим утицајем од оног који је Путин имао на тој позицији), било је јасно већ на Г8 самиту у Кемп Дејвиду одржаног 18. и 19. маја. Путин је решио да не присуствује услед наводних обавеза на домаћем плану, а Русију је представљао управо Медведев, сигнализирајући тиме несумњиво захлађење у односима са Западном уопштено и са САД

[959] CBS News, “Clinton calls for Russian poll fraud probe”, *CBS News*, December 6, 2011, https://www.cbsnews.com/news/clinton-calls-for-russian-poll-fraud-probe/

[960] CNN, “Clinton cites ‘serious concerns’ about Russian election”, *CNN*, December 7, 2011, https://edition.cnn.com/2011/12/06/world/europe/russia-elections-clinton

[961] CBS News, “Putin: Clinton, U.S. to blame for voter unrest”, *CBS News*, December 8, 2011, https://www.cbsnews.com/news/putin-clinton-us-to-blame-for-voter-unrest/

[962] Miriam Elder, “Vladimir Putin accuses Hillary Clinton of encouraging Russian protests”, *The Guardian*, December 8, 2011, https://www.theguardian.com/world/2011/dec/08/vladimir-putin-hillary-clinton-russia

[963] Miriam Elder, “Russia's treatment of US ambassador a reflection of shaky relations”, *The Guardian*, April 5, 2012, https://www.theguardian.com/world/2012/apr/05/russia-us-ambassador-relations; Miriam Elder, “Michael McFaul, US ambassador to Moscow, victim of Kremlin 'Twitter war'“, *The Guardian*, May 29, 2012, https://www.theguardian.com/world/2012/may/29/michael-mcfaul-twitter-attack-russia

[964] Michael McFaul, “Putin Hazed Me: How I Was Stalked, Harassed and Surveilled by Kremlin Stooges”, *Politico*, May 19, 2018, https://www.politico.com/magazine/story/2018/05/19/michael-mcfaul-book-excerpt-218408/

посебно.[965] Током те 2012, последње године Обаминог првог мандата, односно прве године Путиновог трећег, руски лидер је спровео низ мера којима је додатно показивао смањену толеранцију за амерички утицај у Русији и посвећеност онемогућавању развоја сценарија обојене револуције која би угрозила његову власт. УСАИД је био суочен са забраном рада у Русији. Донети су и драстично строжи закони о јавном окупању и протестима којима је омогућена снажнија реакција снага реда против демонстрација и њихово сузбијање у почетним фазама. Кремљ је објавио и да одустаје од сарадње у оквиру Нан-Лугар програма.[966] Заузврат, Вашингтон је у јануару 2013. обуставио учешће у радној групи посвећеној грађанском друштву у оквиру Билатералне председничке комисије, сматрајући да је услед потеза Кремља њен рад обесмишљен.[967] Само два месеца раније, коначно је укинут Џексон-Веник амандман, али га је Конгрес истовремено заменио Законом Магницки који уводи санкције руским грађанима повезаним са значајним кршењем људских права. Овим потезом је још једном потврђена тенденција да се питања људски права стављају у службу политике према Русији, што је такође изазвало реакцију Москве, овога пута доста неочекивану. Наиме, Дума је пред сам крај 2012. усвојила такозвани „Дима Јаковљев закон“ којим се такође уводе санкције за одређене америчке држављане и ограничава могућности да амерички држављани усвајају руску децу.[968]

Збирно гледано, сви ови процеси и потези нарушили су могућност било каквог даљег говора о „ресетовању“, а његови домети остају блиско свезани са првом половином Обаминог првог мандата. Сама Хилари Клинтон је дала трезвену оцену ове политике, која у много чему зависи од очекивања онога који је процењује:

> „За оне који су очекивали да ће ресетовање односа отворити нову еру добре воље између Русије и Сједињених Држава, оно је представљало горко разочарање. За оне од нас који смо имали скромнија очекивања – да би раздвајање спорних питања и ублажавање реторике на обе стране могли створити простор за напредак у погледу конкретних приоритета – политика ресетовања је дала резултате“.[969]

Спорна питања током другог Обаминог мандата: Сирија, Украјина и амерички избори

У кампањи за америчке председничке изборе 2012. тема политике САД према Русији није била у првом плану. Традиционално, спољна политика није доминантно окупирала пажњу бирача, а када је било речи о овој области, у центру пажње је била ситуација на Блиском истоку, посебно питања Авганистана и Ирана, као и адресирање изазова који представља Кина. Обамина кампања се држала овог кључа. Насупрот њему, републикански изазивач, бивши гувернер савезне државе Масачусетс Мит Ромни (Mitt Romney), видео је управо Русију као вредну мету спољнополитичке пажње. У интервјуу за ЦНН у марту те изборне године, Ромни је изјавио: „Русија је, без икакве сумње, наш геополитички противник број један“. Обамин тим је овај Ромнијев суд искористио на најбољи могући начин, приказујући републиканског противкандидата као особу без разумевања савремених међународних односа и заглављену у матрицама из ранијег доба. У председничкој дебати 22. октобра 2012. Обама је управо на то циљао када га је подсетио на његово претходно изречено становиште, уз опаску да „Осамдесете сада зову и траже да им се врати њихова спољна политика, јер је Хладни рат

[965] BBC, “Russia President Putin will miss G8 Camp David summit”, *BBC*, May 10, 2012, https://www.bbc.com/news/world-europe-18016106

[966] Angela Stent, “U.S.–Russia Relations in the Second Obama Administration”, *Brookings*, December 31, 2012, https://www.brookings.edu/articles/u-s-russia-relations-in-the-second-obama-administration/

[967] Leon Aron, “Structure and Context in US-Russian Relations at the Outset of Barack Obama’s Second Term”, *American Enterprise Institute*, March 2013, p. 13, https://www.aei.org/research-products/report/structure-and-context-in-us-russian-relations-at-the-outset-of-barack-obamas-second-term/pdf/

[968] Charles .E. Ziegler, “Sanctions in U.S. – Russia Relations”, *Vestnik RUDN. International Relations*, vol. 20 no. 3, 2020, pp. 511-512.

[969] Hillary Rodham Clinton, *Hard Choices*, Simon & Schuster, London, 2014, p. 247.

завршен пре двадесет година“.[970] Актуелни председник је на изборима победио, али је Ромнијева процена крајем Обаминог другог мандата деловала далеко мање смешно.

Задобивши поверење грађана да настави своје руковођење највећом светском силом за још један четворогодишњи период, 44. председник САД је на кључним спољнополитичким позицијама мало промешао карте, креирајући тим који је деловао мање разнолико у погледу вредности, идеолошких позиција, приступа раду и начина доношења одлука. Није више било бивших супарника из своје партије или поузданих руководилаца из редова републиканаца, попут Хилари Клинтон и Роберта Гејтса. Овога пута, спољну политику су креирали испробани, добро познати и поуздани ранији сарадници или подржаваоци.[971] Државни секретар је постао дугогодишњи ветеран спољнополитичких тема из демократских сенаторских редова – Џон Кери, који је био међу главним кандидатима за ову позицију и у првом мандату.

Даље ротирање особа које врше функцију секретара одбране је настављено, па је њу добио Чак Хејгел (Chuck Hagel), вашингтонски доајен који се раније налазио на челу председниковог обавештајног саветодавног одбора и тинк-тенка Атлантски савет. Међутим, пошто је некадашњу сенаторску позицију за Небраску освојио као кандидат Републиканске странке, његова кабинетска позиција у Обамином другом мандату је врло тесно потврђена у Сенату. Ни он неће обављати ову дужност пуне четири године, већ ће га 2015. заменити испробани функционер из министарства одбране и харвардски професор Еш Картер (Ash Carter). Томас Донилон је задржао место саветника за националну безбедност, али је убрзо поднео оставку и заменила га је Сузан Рајс. Иако је била виђена за функцију државне секретарке, њена репутација код републиканаца је нарушена догађајима у Либији, те је овако избегла потенцијално врло упитан исход процеса потврде у горњем дому. Друга Обамина блиска саветница, Саманта Пауер, преузела је њену позицију у Њујорку, као амбасадорка САД при УН.

Упркос намерама администрације да се фокусира на „пивот“ ка Азији и контролу криза на Блиском истоку, политика према Русији је увек била присутна тема. Да односи са Москвом неће бити лака ни лако занемарива тема показала је већ 2013. године афера Сноуден. Едвард Сноуден (Edward Snowden) је био запослен у фирми која је радила за Националну безбедносну агенцију (НСА) и тако остварио приступ бројним поверљивим подацима о врло инвазивним методама надзора које та државна институција користи. Након што их је доставио медијима, у мају 2013. побегао је из САД, где је против њега подигнута оптужница за шпијунажу. Сноуден је завршио на московском аеродрому, а након више недеља боравка у транзитној зони добио је привремени азил у Русији у јулу.[972] Иако су Сједињене Државе поднеле захтев за екстрадицију, а државни секретар Кери исказао очекивање да ће Русија „урадити праву ствар“, до изручења није дошло.[973] Обама је демонстративно отказао билатерални председнички самит планиран за септембар 2013. у Москви (али је ипак присуствовао Г20 самиту у Санкт Петербургу на који је састанак са Путином требало да се надовеже). Из Беле куће је саопштено да је закључено да „није постигнут довољан напредак у нашој билатералној агенди са Русијом да би се одржао

[970] Chris Cillizza, “It’s time to admit it: Mitt Romney was right about Russia”, *CNN*, February 27, 2022, https://edition.cnn.com/2022/02/22/politics/mitt-romney-russia-ukraine

[971] David Rothkopf, “Obama’s Cabinet: From a Team of Rivals to the Usual Suspects”, *Carnegie Endowment for International Peace*, January 11, 2013, https://carnegieendowment.org/posts/2013/01/obamas-cabinet-from-a-team-of-rivals-to-the-usual-suspects

[972] William C. Herrington, ““Snowed In” in Russia: A Historical Analysis of American and Russian Extradition and How the Snowden Saga Might Impact the Future”, *Washington University Journal of Law & Policy*, vol. 48, no.1, 2015, pp. 333-335.

[973] Cory Welt, “What the Snowden Affair Says About U.S.-Russian Relations”, *Center for American Progress*, July 17, 2013, p. 2, https://www.americanprogress.org/wp-content/uploads/sites/2/2013/07/SnowdenAffair-brief1.pdf

самит Сједињених Држава и Русије почетком септембра“.[974] И сам председник се држао става да питање Едварда Сноудена није једино и пресудно за ову одлуку: „Имајте на уму да наша одлука да не учествујемо на самиту није била повезана искључиво са господином Сноуденом. Она је, искрено говорећи, била последица чињенице да у читавом низу питања у којима сматрамо да је могуће остварити напредак, Русија није показала помак“.[975] Ипак, афера Сноуден је била јавности врло видљива и очигледна манифестација деградираних односа две стране и администрација јесте овај корак повукла с намером да представља јасан одговор.

Сирија

Од тог помињаног „читавог низа питања“, као оно које предњачи издвајала се руска подршка режиму Башара ел Асада у Сирији. У погледу преклапања америчке политике према Сирији са оном према Русији, два су кључна догађаја из овог периода. Први се односи на тренутак када је Обама био најближе томе да започне војне операције против Сирије, попут оних спроведених у Либији у циљу свргавања Гадафија са власти. Председник САД је у августу 2013. добио прилику да стане иза својих упозорења о „црвеној линији“ у виду употребе хемијског оружја државних снага против побуњеника и да потврди речи потпредседника Бајдена да „велике силе не блефирају“.[976] Довољно уверљиви докази су се појавили да је Асадов режим заиста употребио сарин и да је у нападу хемијским оружјем настрадало преко 1000 људи. Чланови администрације су поново ушли у жустре расправе о неопходности и потенцијалним последицама војне интервенције. Упркос Обамином скептицизму, евидентно се ишло у правцу оружаног одговора. Елаборирајући о стању у Сирији, државни секретар Џон Кери је 31. августа изнео осуђујуће податке, Асада назвао „силеџијом и убицом“ и упозорио: „Историја ће нам свима изрећи изузетно оштар суд ако окренемо главу од безобзирне употребе оружја за масовно уништење од стране једног диктатора“.[977] Сам председник је истог дана у свом обраћању јасно саопштио: „Одлучио сам да Сједињене Државе треба да предузму војну акцију против циљева режима у Сирији“, брзо додајући да „То не би представљало отворену, дуготрајну интервенцију. Не бисмо ангажовали копнене снаге, већ би наша акција била ограниченог трајања и ограниченог обима“.[978]

Међутим, 10. септембра дошло је до преокрета. Обама је у још једном јавном обраћању на тему Сирије, након подугачког објашњавања шта се одиграло задњих недеља у овој држави, одговорности Асадовог режима и последица уколико реакција изостане рекао: „Сматрао сам да је исправно, у одсуству непосредне или неминовне претње по нашу безбедност, да ову расправу упутим у Конгрес“.[979] Под теретом искустава из Ирака и Авганистана које је директно навео, али и скоријег фијаска у Либији који није био поменут, председник је одустао од директног, па макар и ограниченог војног дејства у Сирији.[980] Пребацујући одговорност на

[974] Susan Heavey and Mark Felsenthal, “Obama cancels meeting with Russia's Putin over Snowden decision”, *Reuters*, August 8, 2013, https://www.reuters.com/article/world/obama-cancels-meeting-with-russias-putin-over-snowden-decision-idUSBRE9760O5/

[975] Barack Obama, “Remarks by the President in a Press Conference”, *The White House*, August 9, 2013, https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/08/09/remarks-president-press-conference

[976] Antonio Perra, “From the Arab Spring to the Damascus Winter: The United States, Russia, and the New Cold War”, *Contemporary Review of the Middle East*, vol. 3, no. 4, 2016, p. 13.

[977] Paul Lewis and Spencer Ackerman, “US set for Syria strikes after Kerry says evidence of chemical attack is 'clear'”, *The Guardian*, August 31, 2013, https://www.theguardian.com/world/2013/aug/30/john-kerry-syria-attack-clear-evidence

[978] Barack Obama, “Statement by the President on Syria”, *The White House*, August 31, 2013, https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/08/31/statement-president-syria

[979] Barack Obama, “Remarks by the President in Address to the Nation on Syria”, *The White House*, September 10, 2013, https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/09/10/remarks-president-address-nation-syria

[980] Чак Хејгел се изразито противио оваквом потезу јер нарушава кредибилност САД, те је убрзо напустио место секретара одбране. За његову перспективу, видети интервју: Anjali Tsui, “Chuck Hagel: U.S. “Credibility” Was Hurt

Конгрес, који није стао иза војне интервенције, избегао је да САД увуче у још један конфликт на Блиском истоку. Пошто је ипак било неопходно реаговати на неки начин, руска проактивност у погледу дипломатске координисане акције с циљем да се Асад приволи да се одрекне својих залиха хемијског оружја била је врло добродошла. Она је уследила након разговора Обаме и Путина на Г20 самиту у Санкт Петербургу почетком септембра 2013. За Русију је ово било још једно питање где је могла не само да сачува повољни *status quo* за свог савезника на терену, већ и поновна прилика да демонстрира свој међународни престиж и перцепцију еквиваленције статуса са САД. Кроз заједничко дипломатско деловање Вашингтона и Москве крајем септембра 2013. је једногласно усвојена резолуција СБ УН 2118 која је креирала оквир за процес разоружања. Потоњи инспекцијски надзор мисије Организације за забрану хемијског оружја и УН је последњег дана октобра потврдио да су сиријски капацитети за производњу хемијског оружја уништени у складу са планом.[981] Уследила је и велика дипломатска конференција у Женеви у јануару 2014, али без значајног напретка у постизању трајног мировног решења.

Ипак, Обамина неодлучност и одустајање од снажног одговора употребом силе ободрили су Русију за асертивније деловање у циљу остварења својих интереса, како на постсовјетском простору (о чему ће тек бити речи), тако и у самој Сирији.[982] Грађански рат се наставио, са бројим цивилним и војним жртвама, а ситуација на терену се нарочито закомпликовала са успоном екстремне терористичке организације Исламска држава (ИСИС) која се уздигла на рушевинама Ал Каиде. У борби против терориста, и САД и Русија, али и друге силе попут Турске, деловале су на начин који је под овим кишобраном подразумевао и мање или више директну помоћ својим савезницима на терену за остваривање геополитичких добитака.[983] У тренутку неповољног односа снага по режим Башара ел Асада, Русија се директно укључила у сукоб. Њена интервенција у Сирији започета је 30. септембра 2015, а званични разлог била је управо борба против Исламске државе кроз подршку свом секуларном савезнику. У пракси, координисане акције руских и сиријских трупа су деловале и против других оружаних групација, укључујући и оне које су имале све већу обавештајну и логистичку подршку Вашингтона управо у циљу свргавања сиријског председника. Русија је својом акцијом осигурала његов опстанак на власти и омогућила да владине трупе заузму ратом девастирани, али стратешки значајан град Алепо у децембру 2016.[984] Уједно, конвертовала је аеродром у Латакији у војну базу, проширила капацитете поморске базе Тартус, те додатно свезала званичну сиријску војску са својим војно-индустријским комплексом као дугорочног купца.[985]

Званичници у Вашингтону су били затечени оваквим развојем догађаја. С једне стране, администрација је инсистирала да у питању није никакав „рат преко посредника“ са Русијом. Другачије интерпретације стизале су са различитих страна. Макејн га је означио управо тим именом, док је руски премијер Медведев оценио да је због Сирије и Украјине на делу „нови

By Policy in Syria", *PBS Frontline*, October 11, 2016, https://www.pbs.org/wgbh/frontline/article/chuck-hagel-u-s-credibility-was-hurt-by-policy-in-syria/

[981] OPCW-UN Joint Mission in Syria, "Syria completes destruction of chemical weapons production facilities and mixing/filling plants", *United Nations*, October 31, 2013, https://opcw.unmissions.org/en/news/syria-completes-destruction-chemical-weapons-production-facilities-and-mixingfilling

[982] John W. Parker, "Putin's Syrian Gambit: Sharper Elbows, Bigger Footprint, Stickier Wicket", *Institute for National Strategic Studies*, July 2017, p. 9, https://inss.ndu.edu/Portals/68/Documents/stratperspective/inss/Strategic-Perspectives-25.pdf

[983] Perra, "From the Arab Spring to the Damascus Winter: The United States, Russia, and the New Cold War", p. 2.

[984] Brown, "US–Russian Relations During the Obama Presidency: From Reset to a New Cold War?", p. 186

[985] Nuray V. Ibryamova, "Russia's expanding role in the eastern Mediterranean: opportunities and challenges", in: *Russia and the World in the Putin Era: From Theory to Reality in Russian Global Strategy*, edited by Roger E. Kanet and Dina Moulioukova, Routledge, London and New York, 2022, p. 265.

хладни рат“.[986] С друге, било је неопходно спречити превелике добитке за противничку страну, те је интензивирана подршка за различите побуњеничке групе, иако је све време постојала несигурност око њихове поузданости као партнера и степена повезаности са исламским фундаментализмом. Подршка се примарно огледала у драстичном повећању испорука муниције и наоружања, попут противтенковских ракета.[987] Спремност за ангажовање је додуше била ограничена, па је тако амбициозна али прилично скупа и неефикасна операција тренинга и опреме бораца на терену, која је коштала 500 милиона долара, 2015. обустављена.[988]

Иако су подржавали различите стране у сиријском грађанском рату, одлучиоци у Вашингтону су све време тражили начин да ову тему макар реторички раздвоје од борбе против Исламске државе, где је координација са руском страном могла донети бенефите. Уз то, Обамина администрације је видела Сједињене Државе као исцрпљене константним кризама на Блиском истоку и била је одлучна да пажњу посвети другим жариштима. Зато је била отворена да прихвата нове дипломатске иницијативе из Москве. Међународна групација за подршку Сирији која је окупила државе заинтересоване за окончање сукоба, а којом су председавале управо САД и Русија, испреговарала је са кључним зараћеним странама примирје, које су ове две силе представиле у заједничкој објави 22. фебруара 2016.[989] Усред сталних кршења, оно је званично пропало до јула исте године. Септембар је донео нови дипломатски моментум, а Кери и Лавров су након преговора у Женеви у трајању од преко 13 сати постигли договор за нови прекид оружаних дејстава.[990] Оптимистична очекивања америчког државног секретара да би овај мировни план могао бити прекретница испоставила су се као неутемељена. Даљи бомбардерски напади, константни спорадични окршаји на терену и међусобне оптужбе за кршење договара онемогућили су да његове одредбе заживе у пракси.

Свеукупно гледано, руско вешто маневрисање у Сирији је додатно отежало Обамино позиционирање у овом региону и донело још једну линију америчко-руске поделе на међународној сцени, мада је овде услед заједничких интереса у борби против терористичке претње коју представља ИСИС било и простора за врло ограничену сарадњу и координацију. Други фронт раздора, отворен 2014. у Европи, није пружао ни такве минималне могућности.

Украјинска криза

Украјинска криза из 2014. донела је најдиректније сучељавање САД и Русије од краја Хладног рата.[991] Украјински председник Виктор Јанукович је покушавао годинама да одржи равнотежу између Запада и Русије. Његова држава је директно зависила од руских енергената, имала бројчано значајан руски део становништва и снажне идентитетско-историјске везе са Русијом. Са друге стране, политичко-економско приближавање Европској унији, са перспективом чланства, је међу становништвом (нарочито оном које је живело у западном делу Украјине) имала већинску подршку. Са Путиновим концептом Евроазијске економске уније, у

[986] Martin Pengelly, “John McCain says US is engaged in proxy war with Russia in Syria”, *The Guardian*, October 4, 2015, https://www.theguardian.com/us-news/2015/oct/04/john-mccain-russia-us-proxy-war-syria-obama-putin; Timothy Jones, “Medvedev: 'New Cold War'“, *DW*, February 13, 2016, https://www.dw.com/en/russian-pm-medvedev-says-new-cold-war-has-begun/a-19046419

[987] Laura Daniels and Jeremy Shapiro, “The U.S. plan to counter Russia in Syria”, *Brookings*, November 17, 2015, https://www.brookings.edu/articles/the-u-s-plan-to-counter-russia-in-syria/

[988] Øystein H. Rolandsen and Kjetil Selvik, “Disposable rebels: US military assistance to insurgents in the Syrian war”, *Mediterranean Politics*, vol. 29, no. 4, 2024, pp. 9-10.

[989] Office of the Spokesperson, “Joint Statement of the United States and the Russian Federation, as Co-Chairs of the ISSG, on Cessation of Hostilities in Syria”, *US Department of State*, February 22, 2016, https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2016/02/253115.htm

[990] Julian Borger, “Russia and US reach tentative agreement for Syria ceasefire”, *The Guardian*, September 10, 2016, https://www.theguardian.com/world/2016/sep/10/syria-ceasefire-deal-tentative-negotiate-kerry-lavrov-us-russia

[991] За обухватан преглед догађаја у Украјинској кризи и анализу импликација по америчко-руске односе видети: Richard Sakwa, *Frontline Ukraine: Crisis in the Borderlands*, I.B.Tauris, London and New York, 2016.

којој је Украјина требало да има важну улогу, Јануковичев маневарски простор за искоришћавање обе стране се смањивао, а коначна одлука је морала бити донета. Преломни тренутак дошао је када је требало потписати Споразум о придруживању са ЕУ крајем новембра 2013.[992] Уз комбинацију финансијских подстицаја и снажног политичког притиска из Москве, украјински председник је одустао од стављања свог потписа на овај споразум 21. новембра. Заузврат, грађани су кренули да се окупљају на тргу Мајдан у Кијеву, формиравши импозантну масу која је протестовала против тог потеза. Јанукович није реаговао бескомпромисно, већ су се таласи насиља, углавном предвођени елитном јединицом Беркут, смењивали са уступцима и повлачењем. Протести су се омасовљавали и трајали, показујући да су његова надања да ће у хладним зимским месеци утихнути била беспредметна.[993]

Вашингтон није имао дилему коју страну види као одговорну. Након ескалације насиља средином фебруара, која је укључивала и снајперску паљбу, Обама је јасно упозорио: „Али сматрамо да украјинска влада сноси примарну одговорност да обезбеди да се према мирним демонстрантима односи на одговарајући начин; да украјински народ може да се окупља и слободно говори о својим интересима без страха од репресије“.[994] Сенатор Макејн је исказивао снажну подршку демонстрантима. Бајден је више пута разговарао са Јануковичем и упозоравао га да се не ослања на насилне методе. Ипак, главну улогу као представник администрације је имала помоћница државног секретара за европске и евроазијске послове Викторија Нуланд (Victoria Nuland). Посетила је демонстранте на Мајдану исказујући своју подршку и делећи храну, а касније је у јавности објављен и њен разговор са амбасадором САД у Кијеву у којем разматрају састав транзиционих власти након пада Јануковича, иако је он у том тренутку увелико још на власти.[995] До таквог развоја догађаја је заиста и дошло 21. фебруара. Уз посредство европских дипломата договорен је транзициони споразум председника и опозиције (подржан и из Вашингтона) који је предвиђао скоре изборе и умањење председникових надлежности. Међутим, овај компромис је изазвао још веће незадовољство код окупљених демонстранта и ескалацију протеста. Већ сутрадан, Јанукович је побегао прво за Харков, па у Русији и формирана је прелазна власт.[996] Политички део спорног уговора са ЕУ је потписан у марту, а након председничких избора у мају, нови украјински лидер Петро Порошенко (Petro Poroshenko) је у јуну потписао и економски.

Обама је у тим кризним недељама одржавао редовне телефонске разговоре са руским председником и нашироко аргументовао америчку позицију.[997] Ни до каквог међусобног разумевања није дошло. Напротив, Путинов одговор био је одлучан и неочекиван. Русија је послала трупе на Крим (иако то није званично признала све до 18. априла), који је уз деловање локалних снага лојалних Москви анектиран. Одржан је референдум врло сумњивог легитимитета на којем се становништво овог полуострва, стратешки кључног за руски излаз на Црно море, убедљиво изјаснило за присаједињење Русији. Већ два дана касније, 18. марта, Путин је потписао закон којим се ове тежње формално претварају у реалност.[998] Очекивано, реакција САД и западних савезника била је униформно негативна и осуђујућа. Како некадашњи амбасадор САД у Украјини Стивен Пајфер објашњава, амерички одговор је имао

[992] Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace: An American Ambassador in Putin's Russia*, Houghton Mifflin Harcourt, Boston and New York, 2018, pp. 422-423.
[993] Ibidem, pp. 425-426.
[994] Barack Obama, “Remarks by President Obama before Restricted Bilateral Meeting”, *The White House*, February 19, 2014, https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/02/19/remarks-president-obama-restricted-bilateral-meeting
[995] Ted Galen Carpenter, “America’s Ukraine Hypocrisy”, *Cato Institute*, August 6, 2017, https://www.cato.org/commentary/americas-ukraine-hypocrisy
[996] Michał Woźniak, “The Ukraine Crisis and Shift in US Foreign Policy”, *International Studies: Interdisciplinary Political and Cultural Journal*, vol. 18, no. 2, 2016, p. 91.
[997] Ben Rhodes, *The World as It Is*, Random House, New York, 2018, p. 285.
[998] Peter Rutland, “The Impact of Sanctions on Russia”, *Russian Analytical Digest*, no 157, December 2014, p. 2, https://prutland.faculty.wesleyan.edu/files/2015/07/PR-Sanctions-RO.pdf

три вектора: „подржати Украјину, уверити савезнике у НАТО и казнити Русију с циљем да се изврши промена политике у Москви“.[999]

У погледу првог: у сарадњи са ММФ обезбеђен је зајам у вредности од 15 милијарди долара, помоћ и обуке за организовање слободних избора, као и сарадња у борби против корупције и у истрагама о украденој имовини.[1000] Украјини је испоручивана несмртоносна војна опрема, укључујући опрему за ноћно осматрање, панцире и средства за комуникацију.[1001] Касније су придодати и противракетни радарски системи.[1002] Вашингтон је дипломатским ангажовањем у Генералној скупштини УН издејствовао усвајање резолуције 68/262 28. марта којом се као одговор на анексију Крима потврђује суверенитет, политичка независност, јединство и територијални интегритет Украјине.[1003]

Што се тиче другог вектора, амерички одговор је у бројим аспектима представљао управо ескалацију безбедносног присуства САД на границама Русије какву је Москва раније желела да спречи. Обама је током посете Пољској почетком јуна најавио Европску иницијативу за уверавање, која је подразумевала улагање милијарду долара за оснаживање источног крила НАТО. Међу најзначајнијим мерама било је распоређивање четири ваздушно-десантне чете у балтичке државе и Пољску, 12 ловаца Ф-16 у Пољску, оснаживање НАТО снага за одговор новим људством, као и слање додатних бродова у Црно море.[1004] Уз то, развој Европског фазног адаптивног приступа противракетној одбрани је добио на интензитету, па је систем инсталиран у Румунији постао оперативан у мају 2016.[1005]

Када је реч о директном одговору Русији, обустављени су састанци у оквиру НАТО-Русија савета, мада су задржани контакти на амбасадорском нивоу. Групација Г8 се поново вратила у стари формат Г7, суспендовавши руско чланство и отказавши планирани самит у Сочију. Несумњиво најконкретнији одговор су биле бројне економске санкције. Основни метод којим су увођене јесу била председникове извршне уредбе, три донете у марту 2014. (13660, 13661, 13662) и једна у децембру исте године (13665), а сваком следећом је списак санкционисаних индивидуа и компанија проширивао. „Паметне“ санкцијама усмерене на појединце из Путиновог ужег круга и високе државне званичнике су подразумевале замрзавање имовине и ограничавање приступа финансијским средствима. Почевши од јула, прешло се и на секторске санкције. Кроз неколико таласа, оне су таргетирале шест руских банака (укључујући у децембру и највећу – Сбербанку) којима је рок доспећа дуга смањен прво на 90, а потом на 30 дана; затим енергетске гиганте Новатек и Росњефт, којима је ограничен приступ америчком тржишту капитала; као и руску наменску индустрију, замрзавањем средстава и ембаргом за осам, а потом још пет компанија из овог сектора. Уведена је и забрана извоза и финансијских трансакција у вези са нафтном и технологијом двоструке (цивилне и војне)

[999] Stiven Pifer, “Ukraine, Russia and the U.S. Policy Response”, *Brookings*, June 5, 2014, https://www.brookings.edu/articles/ukraine-russia-and-the-u-s-policy-response/
[1000] Woźniak, “The Ukraine Crisis and Shift in US Foreign Policy”, p. 92.
[1001] Pifer, “Ukraine, Russia and the U.S. Policy Response”.
[1002] Terri Moon Cronk, “U.S. Delivers Radar Systems to Ukraine”, *US Department of War*, November 21, 2014, https://www.war.gov/News/News-Stories/Article/Article/603700/us-delivers-radar-systems-to-ukraine/
[1003] United Nations, “Resolution adopted by the General Assembly on 27 March 2014”, *United Nations*, https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/a_res_68_262.pdf
[1004] The White House, “FACT SHEET: U.S. Efforts in Support of NATO Allies and Partners”, *The White House*, March 26, 2014, https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/03/26/fact-sheet-us-efforts-support-nato-allies-and-partners; The White House, “FACT SHEET: European Reassurance Initiative and Other U.S. Efforts in Support of NATO Allies and Partners”, *The White House*, June 3, 2014, https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/06/03/fact-sheet-european-reassurance-initiative-and-other-us-efforts-support-
[1005] Brown, “US–Russian Relations During the Obama Presidency: From Reset to a New Cold War?”, p. 183.

намене.[1006] Санкције нису биле искључиво унилатералне, већ пажљиво координисане са сличним потезима ЕУ. Руски одговор је поред забрана уласка у државу за одређене личности првенствено био формулисан кроз ембарго на увоз хране из САД и ЕУ.[1007]

Упркос обухватности овог одговора Обамине администрације, далеко већем и систематскијем него што је био Бушов у случају Грузије 2008, треба приметити да је све време постојала јасна димензија суздржаности. Обамин тим је одлучно одбијао могућност испоруке било каквих смртоносних оруђа и оружја Украјини. При увођењу санкција, ишло се на прецизно калибрирање мета и избегавање таргетирања најосетљивијег аспекта: руског енергетског снабдевања држава ЕУ, које су од њега потпуно зависиле. Опстала је спремност да се дијалог на основном нивоу одржи, као и да се са Русијом разговара о другим питањима, попут координисања на терену у борби против Исламске државе у Сирији. О томе врло добро говори овај пасус из америчке стратегије националне безбедности из 2015:

> И наставићемо да Русији намећемо значајне трошкове путем санкција и других средстава, истовремено супротстављајући се обмањујућој пропаганди Москве помоћу неприкривене истине. Одвраћаћемо руску агресију, остаћемо опрезни у погледу њених стратешких способности и помагаћемо нашим савезницима и партнерима да се дугорочно одупру руској принуди, ако буде потребно. Истовремено, оставићемо отворена врата за већу сарадњу са Русијом у областима од заједничког интереса, уколико она изабере другачији пут – пут мирољубиве сарадње који поштује суверенитет и демократски развој суседних држава.[1008]

У погледу ефикасности Обаминог приступа, може се закључити да је био делимично успешан. Санкције су биле све мање делотворне како је време пролазило, јер се руска економија навикавала, прилагођавала и проналазила алтернативе. Иако усмерене ка појединцима из врха елите, више су штете наносиле обичном становништву него њима.[1009] Напослетку, а и најважније, нису одвратиле нити преокренуле курс руске политике према Украјини. Напротив, упркос појачавању санкција, Москва је сличан рецепт применила и на источне делове Украјине, области Луганска и Доњецка, које су се побуниле априла 2014. и уз подршку руских снага започеле сепаратистички рат са снагама централних власти.[1010]

Гледано из супротног угла, санкције и свеопшти одговор Запада предвођен Сједињеним Државама је обесхрабрио Русију да прошири војна дејства дуж југа Украјине па све до Одесе, који доноси контролу над приступом Црном мору. Војна подршка остала је ограничена на оружана дејства само у Донбасу.[1011] Када су Луганск и Доњецк на референдумима у мају изгласали независност, Москва их није признала као државе. Можда још важније, амерички одговор је представљао довољно снажну потврду посвећености САД безбедности на европском континенту, али без заглибљивања на жаришту које је по хијерархији у важности и капацитетима на терену били драстично диспропорционално окренуто у корист Москве. Како је и сам Обама приметио, Украјина није од виталне важности за САД, нити у политичком, нити

[1006] Rutland, "The Impact of Sanctions on Russia", *Russian Analytical Digest*, p. 2-3; Susanne Oxenstierna "Western Sanctions against Russia: How Do They Work?", in: *Putin's Russia: Economy, Defence and Foreign Policy*, edited by Steven Rosefielde, World Scientific, New Jersey, 2021, pp. 440-441.

[1007] Charles E. Ziegler, "The politics of sanctions in U.S.-Russia relations", in: *Russia and the World in the Putin Era*, edited by Roger E. Kanet and Dina Moulioukova, Routledge, London and New York, 2022, p. 219.

[1008] The White House, "National Security Strategy", *The White House*, Washington, DC, 2015, p. 25, https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy_2.pdf

[1009] Emma Ashford, "Not-So-Smart Sanctions: The Failure of Western Restrictions Against Russia", *Foreign Affairs*, vol. 95, no. 1, 2016, pp. 116-117.

[1010] Vincent L. Morelli, "Ukraine: Current Issues and U.S. Policy", *CRS Report for Congress*, January 3, 2017, pp. 21-22, https://www.congress.gov/crs_external_products/RL/PDF/RL33460/RL33460.77.pdf

[1011] У трилатералним преговорима ОЕБС, Русија и Украјина постигнути су споразуми из Минска (септембар 2014. и фебруар 2015.) који је требало да донесу политичко разрешење сукоба и окончање борби. У пракси, одредбе никад нису заиста спроведене, али су споразуми барем допринели смањењу интензитета борби, које су се константно настављале све до инвазије Русије на Украјину 2022.

безбедносном, нити економском погледу.[1012] Стога ниједна администрација у Вашингтону (под тадашњим околностима) не би била спремна да уђе у отворенији сукоб са Русијом због ове државе. Потези Обамине администрације су према томе били разборити и одмерени у датом тренутку. Заузимали су средишњу позицију у погледу интензитета реакције, мада ће се осам година касније са руским нападом на Украјину 24. фебруара 2022. показати као вероватно од старта недовољни.

Руско мешање у америчке председничке изборе 2016.

Последњи месеци Обаминог боравка у Белој кући донели су нови спор који је у великој мери обликовао и политику према Русији његовог наследника на месту председника САД, Доналда Трампа. Управо су председнички избори 2016, на којима су противкандидати били Трамп и Хилари Клинтон, изазвали нови талас оптужби и осуда усмерених према Русији и још фундаменталније затровали међусобне односе. Разлог је било наводно руско мешање у тај најсветији процес у секуларној америчкој демократији. У јуну 2016. објављено је да је Демократски национални комитет компромитовала руска хакерска група, која је добила приступ интерној комуникацији, истраживањима о противничком републиканском кандидату и другим поверљивим документима.[1013] У јулу је преко 20000 мејлова објављено на сајту Викиликс (WikiLeaks), а нове транше објава мејлова су настављене све до самих избора 8. новембра. Оне су укључивале и електронску кореспонденцију руководиоца изборне кампање Хилари Клинтон Џона Подесте (John Podesta), чији је садржај нарочито изазвао полемике у америчкој јавности.[1014] Руска влада је одлучно демантовала да има било какве везе са овим операцијама, а Путин је касније оставио простор да су за то одговорни руски хакери који су деловали самостално.[1015]

Након почетног опрезног и суздржаног званичног одговора, конкретни став актуелне администрације формулисан је почетком октобра, након притисака да изађе са проценом пре датума самих избора. У саопштењу канцеларије директора националне обавештајне службе и министарства унутрашње безбедности од 7. октобра је самопоуздано оцењено: „Америчка обавештајна заједница уверена је да је руска влада усмеравала недавне компромитације електронске поште америчких појединаца и институција, укључујући и америчке политичке организације“. У наставку је идентификован и мотив: „Ове крађе и објављивања имају за циљ мешање у изборни процес у Сједињеним Америчким Државама“.[1016] У складу са овим, припремљене су и разрађене мере одмазде. Оне су уследиле након избора и победе републиканског кандидата, пред сам крај 2016. Одлазећи председник је 29. децембра представио свој одговор: из САД је протерано 35 дипломата и њихових породица под оптужбом да су учествовали у шпијунским активностима, уведене су санкције за три компаније које су оптужене да су узеле учешће у хакерским нападима, две руске обавештајне службе Федералну службу безбедности (ФСБ) и Главну управу генералштаба оружаних снага (ГРУ), као и за четворо службеника ове друге, а затворена су и два имања, једно у Њујорку, а друго у

[1012] Barack Obama, “Remarks by the President in Address to European Youth”, *The White House*, March 26, 2014, https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/03/26/remarks-president-address-european-youth

[1013] Ellen Nakashima, “Russian government hackers penetrated DNC, stole opposition research on Trump”, *The Washington Post*, June 14, 2016, https://www.washingtonpost.com/world/national-security/russian-government-hackers-penetrated-dnc-stole-opposition-research-on-trump/2016/06/14/cf006cb4-316e-11e6-8ff7-7b6c1998b7a0_story.html

[1014] Christina Lam, “A Slap on the Wrist: Combatting Russia’s Cyber Attack on the 2016 U.S. Presidential Election”, *Boston College Law Review*, vol. 59, no. 6, 2018, pp. 2176-2178.

[1015] Andrew Higgins, “Maybe Private Russian Hackers Meddled in Election, Putin Says”, *The New York Times*, June 1, 2017, https://www.nytimes.com/2017/06/01/world/europe/vladimir-putin-donald-trump-hacking.html

[1016] Ellen Nakashima, “U.S. government officially accuses Russia of hacking campaign to interfere with elections”, *The Washington Post*, October 7, 2016, https://www.washingtonpost.com/world/national-security/us-government-officially-accuses-russia-of-hacking-campaign-to-influence-elections/2016/10/07/4e0b9654-8cbf-11e6-875e-2c1bfe943b66_story.html

Мериленду, која су наводно била коришћена за руске обавештајне активности.[1017] Овим потезима, председник Обама је неколико недеља пре окончања свог мандата затворио своју политику према Русији, на начин који је био светлосним годинама удаљен од „ресетовања“ односа две стране који ју је отворио.

Три слике

Прва слика

Када је реч о анализи из угла прве Волцове слике, фокус поново стављамо на личност председника, у овом случају Барака Обаме, као пресудног одлучиоца у процесу формулисања политике САД према Русији. Бивши сенатор из Илиноиса се у својој целокупној политичкој каријери одликовао беспрекорним говорничким способностима, врхунском реторичком техником и вештином да убеди и привуче публику за своје аргументе и идеје. Штавише, управо га је један такав говор, одржан на Демократској националној конвенцији 2004. у Бостону, лансирао у политичке висине, учинио препознатљивим широј јавности и препоручио га као младог и перспективног политичара који има потенцијал да с успехом стреми на највише државне функције. С друге стране, Обамино образовање, елоквенција и капацитет за маневрисање у највишим политичким круговима били су узрочници спочитавања претераног интелектуализма и елитизма. Наравно, не треба пренебрегнути ни расно порекло првог афроамеричког председника у историји САД, које је у најлибералнијим круговима америчке политичке елите вероватно лакше отварало нека нова врата, али далеко чешће било отежавајући фактор, јавно неисказан свесни или подсвесни разлог за оспоравање и узрок потребе за додатно улагање труда и доказивање.

Карактерно, једна од Обаминих најуочљивијих одлика јесте његова мирноћа. Та особина произилази из емоционалне стабилности, али и друштвених контекста у којима је овај државник растао и стицао образовање, од Хаваја, преко Индонезије, па до Универзитета Харвард. Наравно, ова искуства су обележена и расном димензијом Обаминог идентитета. Кроз њих је, захваљујући својој интелигенцији, стекао способност прилагођавања и тенденцију да на нове изазове одговара покушајима да их схвати и разуме како би на њих правилно одговорио.[1018] Постао је особа која „учи, слуша и настоји да помири супротстављене ставове“. Уједно, може се рећи да му је „способност да се прилагођава новим окружењима допринела самопоуздању, спремности да се суочи са новим ставовима и ситуацијама, као и његовој сталожености, уравнотеженом темпераменту и опуштеном стилу“.[1019] Наличје ове снажне црте рационалности и неемотивности јесте спорадични раскорак са способношћу да се покаже довољно емпатије. То је повремено имало негативни ефекат на повезивање са јавношћу или мобилизацију публике.[1020]

Уласком у Белу кућу, Барак Обама је, као и сви своји претходници, креирао атмосферу и метод рада који је био прилагођен његовим склоностима. Својим односом према послу који је обављао, као и начином који му је приступао, може се сврстати у категорију активно-позитивних председника према класификацији Џејмса Дејвида Барбера.[1021] Као што је објашњено приликом скицирања састава његових администрација, нарочито прве, председник

[1017] David E. Sanger, “Obama Strikes Back at Russia for Election Hacking”, *The New York Times*, December 29, 2016, https://www.nytimes.com/2016/12/29/us/politics/russia-election-hacking-sanctions.html
[1018] David G. Winter, “Philosopher-King or Polarizing Politician? A Personality Profile of Barack Obama”, *Political Psychology*, vol. 32, no. 6, 2011, pp. 1075-1076.
[1019] Stephen J. Wayne, *Personality and Politics: Obama For and Against Himself*, CQ Press, Washington, DC, 2012, p. 27.
[1020] Ibidem, p. 82.
[1021] Драган Р. Симић и Драган Живојиновић, „Може бити само један: Председнички избори у САД 2012. и два председничка кандидата“, *Политички живот* бр. 6, 2012, стр. 39.

је тежио да његов тим сарадника садржи што више различитих виђења и политичких визија, зазирући од опасности да се формира такозвано „групно мишљење“ где се у доношењу одлука ради одржавања хармоније унутар групе потискују критичко размишљање, сукоби и изражавање другачијих ставова. Обама је желео сучељавање различитих предлога и изградњу супротстављених аргумената, међу којима ће он одлучити. Такође, одлуке је тежио да доноси на основу што већег обиља информација и података, уз разраду конкретних сценарија и исхода, са што мање симплификација и уопштавања. Овај дугачак и садржајан деликативни процес произилазио је из председникове склоности да се фокусира на детаље и учествује у свим фазама доношења једне одлуке. Није се ослањао на инстинкте и интуицију, већ на рационалну, трезвену процену и пажљиву калкулацију. Зато је важио за суздржаног, неемотивног и прорачунатог доносиоца одлука. Уједно, са својим сарадницима је гајио атмосферу отворености и неформалности у разговорима, баш како би разбио ригидност и подстакао их да буду слободни да износе своје идеје и предлоге без задршке. Уз све предности оваквог приступа, његове мане су постајале уочљиве када је требало хитро реаговати на непредвидив след догађаја, као приликом Арапског пролећа.[1022] Драган Живојиновић у овим Обаминим одликама уочава паралеле са бројим ранијим председницима:

> „По свом прагматизму и реалистичком приступу анализи ситуације подсећа на Џорџа Х. В. Буша; по чињеници да у последњој инстанци одлуке доноси сам подсећа на Џорџа Вокера Буша, који је волео за себе да говори да је он тај који одлучује – „the decider“; по централизацији спољне политике у Белој кући на Ричарда Никсона; по покушају да ствари држи организованим што је више могуће и да има планове за сваку могућу ситуацију на Двајта Ајзенхауера, док по чињеници да велику пажњу приликом одлучивања посвећује детаљима подсећа на Џимија Картера“.[1023]

Обамини интелектуални капацитет и посвећеност учешћу свим етапама креирања и спровођења неке политике односили су се и на спољну. Иако није имао значајно прећашње искуство у овој области, 44. амерички председник није зазирао да и овде игра централну улогу, и то прилично ефикасно. Образложени начин доношења одлука је значио да се није ослањао на спољнополитичке визионаре или прекаљене оперативце да му креирају и спроводе ширу стратегију, већ је био „сам свој Кенан“ или „сам свој Кисинџер“.[1024] Међутим, у односу са Русијом, није избегао бољку своја три непосредна претходника, па га је и он од старта засновао на изградњи снажних персоналних веза са својим парњаком у Кремљу. Политика „ресетовања“ се у великој мери ослањала на сарадњу тандема Обама-Медведев, који је требало да заобиђе директну комуникацију и преговоре са Путином.

У Вашингтону је постојала свест да је бивши службеник КГБ свакако и даље носећа фигура руске политике, без обзира што је преузео формално мање утицајну функцију премијера. Другим речима, веровало се да Медведев као председник заузима позицију млађег партнера. Упркос томе, деловало је да је Путин био задовољан да домен спољне политике у знатној мери препусти руском (формалном) шефу државе, уз повремене интервенције и корекције када сматра то неопходним, попут одговара на НАТО интервенцију у Либији. Даље, администрација је веровала да је Путин прећутно сагласан са напорима да се односи две стране „ресетују“ и да подухвати у оквиру овог процеса имају његово одобравање иза сцене.[1025] Паралелно са тим, потенцијално оснаживање Медведева кроз процес сарадње био је потенцијални залог за будућност у случају да се некаква, макар и блага равнотежа између два

[1022] За детаљан и живописан опис Обаминог стила одлучивања видети: Драган Живојиновић, „Како одлучује Барак Обама“, *Политички живот* бр. 2, 2011, стр. 43-52.
[1023] Ibidem, стр. 46-47.
[1024] Christian Nünlist, “The Legacy of Obama’s Foreign Policy”, *CSS Analyses in Security Policy* no. 188, March 2016, p. 2, https://www.research-collection.ethz.ch/server/api/core/bitstreams/038fdcda-9122-4b9b-89d6-58217c47d9f6/content; Edward Luce and Daniel Dombey, “US foreign policy: Waiting on a sun king”, *Financial Times*, March 30, 2010, https://www.ft.com/content/df53a396-3c2a-11df-b40c-00144feabdc0;
[1025] Rhodes, *The World as It Is*, p. 166.

руска политичара успостави на дужи рок. Повратак Путина на место председника је такве амбиције потпуно срушио, а утицај Медведева на креирање спољне политике Русије је након преласка на функцију премијера нагло опао и никад се није повратио.

Обаму је са Медведевом повезивало сличније животно искуство и припадност постхладноратовској генерацији, мање оптерећеној наслеђем идеолошком ривалства које је обележило другу половину 20. века и спремнијој да увиди простор за отворенију, продорнију и обухватнију сарадњу између САД и Русије. Један од главних праваца те потенцијалне сарадње биле су савремене дигиталне технологије, па је руски председник приликом посете САД 2010. знатан део времена посветио састанцима са технолошким гигантима у Силиконској долини у Калифорнији, у потрази за инвестицијама и примерима добре праксе. И сам амерички председник примећује сличности међу њима, одлазећи корак даље и упоређујући њихове каријере и животне путеве.[1026] Позитивно виђење руског колеге Обама није крио и често га је наглашавао у својим обраћањима: Већ у Лондону он истиче: „Желим да захвалим свом пријатељу и партнеру, Дмитрију Медведеву. Без његових личних напора и снажног лидерства, данас не бисмо били овде".[1027] Насупрот томе, први састанак у Москви са Путином је одмах демонстрирао њихову међусобну ненаклоност, која се одржала, а вероватно и разбуктала, кроз чешће разговоре и сусрете након 2012, додатно појачана све већим списком питања која су изазивала трвења. У својим мемоарима, Обама се присећа да га је Путин подсетио на деветнаестовековне вође политичких организација попут Тамани хола – чврсти, обдарени уличном памети, несентиментални и спремни на употребу упитних средстава за остварење својих циљева, у свету који виде као игру нултог збира.[1028]

Независно од важног утицаја личних импресија америчких и руских лидера на односе две силе, Обамина шира перцепција међународне политике и америчке улоге у глобалном поретку били су важан фактор током свих осам година његовог председниковања. За разлику од Буша, његов наследник је америчку моћ видео као категорију у опадању, а хегемонију САД не као датост већ као исход скупих, посвећених и дуготрајних напора, коришћења капацитета и трошења ресурса, све са циљем да се она одржи. Услед тога, сматрао је да Америка треба да „предводи из позадине", да трошкове сопствене безбедности савезници треба да преузму у већој мери (уз задржавање чврстих америчких гаранција), као и да претерано „империјално растезање" (imperial overreach) активним укључивањем у конфликте од секундарног интереса, попут Сирије и Украјине, води убрзаном губитку релативне доминације коју САД поседују. Руске акције на овим фронтовима је видео управо у том кључу: „Пренапрегнути су. Крваре. А њихова привреда се смањује већ три године заредом, и то драстично".[1029] Овај хадријановски импулс он сам је сматрао реалистичком позицијом. Други нису били сагласни и оптуживали су га да је изолациониста.[1030] Трећи су га оцењивали као центристу, а четврти као настављача интервенционистичког приступа.[1031] У сваком погледу, коју год позицију да му доделимо на идеолошком спектру, Обамина слика света и његови светоназори су дали замајац почетним покушајима да се оствари стратешка сарадња са Москвом по кључним питањима, а касније спречавали исхитрене и експанзивне одговоре на кризе у Источној Европи и на Блиском истоку.

[1026] Barack Obama, *A Promised Land*, Crown, New York, 2020, p. 683.
[1027] Obama and Medvedev, "Remarks by President Obama and President Medvedev of Russia at New START Treaty Signing Ceremony and Press Conference".
[1028] Obama, *A Promised Land*, p. 688.
[1029] Jeffrey Goldberg, "The Obama Doctrine", *The Atlantic*, April 2016, http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/#3
[1030] Josef Joffe, "Obama Is Not a Realist", *The Atlantic*, March 10, 2016, https://www.theatlantic.com/international/archive/2016/03/obama-doctrine-goldberg-realist-isolationist/473205/
[1031] Brendon O'Connor and Danny Cooper, "Ideology and the Foreign Policy of Barack Obama: A Liberal-Realist Approach to International Affairs", *Presidential Studies Quarterly*, vol. 51, no. 3, 2021, pp. 635-666; John Glaser and Trevor Thrall, "Obama's Foreign Policy Legacy and the Myth of Retrenchment", *CATO Working Paper* no. 43, April 24, 2017, https://www.cato.org/sites/cato.org/files/pubs/pdf/working-paper-43.pdf

Друга слика

Прелазећи на ниво друге слике и усмеравајући пажњу на Конгрес, уочава се континуирано дејство ове институције према Русији засновано на драстично другачијим светоназорима од председника, али доследно трендовима постављеним у претходним сазивима. Динамика односа између законодавног тела и Беле куће, па тиме и његова подршка или одступање од Обамине политике према Русији, доминанто су зависили од страначке контроле над Капитолом. Обама, који је дошао на власт на таласу засићености Бушовим интервенционизмом и војном, економском и моралном заглављеношћу у „блату" интервенција у Авганистану и Ираку, те са својим обећањима новог периода и просперитетне промене, очекивано је пренео успех и на терен легислативе. Стога је његов први, 111. сазив Конгреса карактерисала стабилна већина демократа у оба дома, додатно увећана у односу на последње две године Бушовог другог мандата. Тако се ова партија нашла у позицији да контролише и Белу кућу и цео Конгрес по први пут још од почетне две године Клинтоновог председниковања. Такво стање није било дуготрајно. Први следећи сазив Конгреса је већ начео ову доминацију. Већина у Сенату је смањена, а Представнички дом је прешао у руке ривалске странке. Овај однос снага је задржан и у 113. сазиву америчког законодавног тела јер се Обамин тријумф над Митом Ромнијем није прелио и на успостављање поновне контроле над доњим домом. Штавише, силазни тренд популарности Демократске странке је довео до тога да Обама своје последње две године на месту председника проведе суочен са антагонистичким настројеним Капитолом, јер су након избора на средини његовог дугог мандата 2014. године изузетно убедљиву већину и у Сенату и Представничком дому остварили републиканци.

Обама је зато апсолутну слободу за спровођење својих амбициозних реформи, пре свега на унутрашњем плану, имао само у прве две године мандата, а и ту је морао да калкулише са партикуларним интересима појединих конгресмена и сенатора из обе партије. Са променом односа снага, потребе за таквим маневрисањем и изградњом *ad hoc* и ситуационих коалиција су само порасле, док су задње две године учиниле периодом прилично сужених могућности за било какву иоле амбициознију легислативну агенду. На пољу спољне политике, и још конкретније, политике према Русији, праћен је исти тренд. Велики део председниковог политичког капитала је утрошен да се издејствује ратификација споразума Нови СТАРТ. Иако разумљиво са тачке гледишта његовог значаја, овај подухват је исцрпео значајне ресурсе и полуге утицаја администрације у односу на Сенат, где је требало задобити двотрећинску већину. Нови СТАРТ је био највреднији и најконкретнији производ „ресетовања". Стога је било важно да се постигне подршка за његово ступање на снагу, упркос прилично одлучном начелном отпору сенатора из републиканског табора.

Споразум је био преиспитиван на бази превеликих уступака у погледу америчке противракетне одбране, неукључивања одредби које се односе на руско тактичко нуклеарно наоружање и потенцијалних ограничења америчких могућности за распоређивање конвенционалног наоружања дугог домета. Одржано је 18 саслушања и одговорено на преко 1000 писаних питања у вези са различитим стратешким и техничким аспектима споразума.[1032] Такође, администрација је морала, да би придобила неопходне гласове дела републиканаца, да се обавеже на издвајање значајних додатних средства која ће уложити у одржавање и развој америчког нуклеарног арсенала.[1033] Упркос томе, високо рангирани чланови Републиканске партије, попут будућег председничког кандидата Мита Ромнија и бивше гувернерке Аљаске Саре Пејлин (Sarah Palin), задржали су негативан став. Са друге стране, Нови СТАРТ је имао важне заговорнике у угледним сенаторима Ричарду Лугару и Џону Керију, чија је усаглашеност

[1032] Elizabeth Zolotukhina, "New START: The Contentious Road to Ratification", *Journal of Strategic Security*, vol. 4, no. 1, 2011, p. 71.
[1033] Ibidem, p. 72.

гледишта превазилазила страначке поделе. Епилог је било усвајање уз гласове 56 демократских и њима два придружена независна сенатора, као и 13 републиканских.[1034]

Са губљењем контроле над доњим домом и уз присуство утицајних републиканских критичара Русије у горњем, Обама је био под још јачим конгресним притиском за своју политику „ресетовања". Критике су се, између осталог, односиле на недовољну подршку за Грузију и Украјину, толерисање демократског назадовања и ауторитарних тенденција у самој Русији и неубедљив одговор на подршку Москве Асадовом режиму у Сирији. Уз старе предводнике овакве реторике, попут Џона Макејна, као проминентан глас се издвојио и спикер Представничког дома Џон Бејнер (John Boehner), који је тврдио да је „све очигледније да је Русија решена да прошири своје границе и моћ путем непријатељских поступака" и да „у руском коришћењу старих средстава и старог начина размишљања не видимо ништа мање него покушај да се обнове моћ и утицај у совјетском стилу".[1035] Ипак, ове критике нису биле резервисане само за републикански део политичког спектра. Закон Магницки, који се значајно одразио на тон односа Вашингтона и Москве и успео да драстично умањи ефекат укидања Џексон-Веник амандмана, произишао је из двопартијске сарадње. Управо је демократски сенатор из Мериленда Бен Кардин (Ben Cardin) заједно са Макејном био одговоран за повезивање предлога закона из доњег дома о санкцијама за индивидуе одговорне за смрт у затвору адвоката Сергеја Магницког (Sergei Magnitsky) са повлачењем овог хладноратовског реликта који је толико дуго нарушавао односе две стране и опстајао упркос обећањима и Клинтонове и Бушове администрације да ће он бити укинут. Обамина администрација се овом спајању противила и упозоравала на негативан ефекат на дипломатске односе са Русијом.[1036] Закон је усвојен је у децембру убедљивом већином и у Представничком дому и Сенату.

Са окончањем „ресетовања" и погоршањем односа са Русијом у другом Обамином мандату, бројни амерички законодавци су били врло гласни заговорници оштрије политике према Москви, нарочито након избијања Украјинске кризе. Конгрес је усвојио неколико важних закона у вези са овим питањем. Први је „Закон о подршци за суверенитет, интегритет, демократију и економску стабилност Украјине" који је донет већ у априлу 2014. године, а омогућио је финансијску помоћ и помоћ у борби пртив корупције за Украјину, као и безбедносну асистенцију за ову и околне државе. У овом периоду усвојен је и закон о интензивнијем емитовању програма Радија Слободна Европа/Радија слобода и Гласа Америке на географском простору Украјине, Молдавије и околних региона.[1037] Још важнији је био „Закон о подршци Украјини" из децембра исте године, усвојен једногласно. Поред ауторизовања проширења санкција на енергетске фирме, финансијске институције и компаније наменске индустрије, он је дао и дозволу за слање одбрамбеног наоружања Украјини. Управо је овим „јастребовска" струја желела да изврши већи притисак на Белу кућу да преузме одлучније мере. Један од спонзора овог закона, члан одбора за спољне послове (а у наредном конгресном сазиву његов председник) и републикански сенатор из Тенесија Боб Коркер (Bob Corker) је тим поводом истакао: „Неодлучан одговор САД на наставак руске инвазије на Украјину прети да овај сукоб додатно ескалира. Једногласна подршка нашем закону показује

[1034] Ruth Deyermond, "The Republican Challenge to Obama's Russia Policy", *Survival: Global Politics and Strategy*, vol. 54, no. 5, 2012, p. 78.
[1035] Ibidem, p. 73; 75.
[1036] Peter Baker, "Syria Crisis and Putin's Return Chill U.S. Ties With Russia", *The New York Times*, June 13, 2012, https://www.nytimes.com/2012/06/14/world/europe/putins-return-brings-rapid-chill-to-us-russia-ties.html
[1037] Cory Welt, "Ukraine: Background, Conflict with Russia, and U.S. Policy", *Congressional Research Service*, October 5, 2021, p. 37, https://www.congress.gov/crs-product/R45008?__cf_chl_f_tk=lj_Day8zdpSE4uRO5E8Zn7CQWwoTstiSO_xkpSgRKSc-1783016012-1.0.1.1-x_csh29wDXHmpZ3bXEAs1fv5iBVgB25l1voSpK41pP8

чврсту посвећеност суверенитету Украјине и настојању да се Путин плати за свој напад на слободу и безбедност у Европи".[1038]

На основу тога, већ у фебруару 2015. је група сенатора из обе странке, предвођена Џоном Макејном, тада председником одбора за оружане снаге, позвала администрацију да реагује на ситуацију на терену и искористи законска овлашћења која је сада имала на располагању. Он је позвао на брзу реакцију и слање смртоносног одбрамбеног наоружања јер је руска агресија на Украјину „најозбиљнија претња европској безбедности у последњим деценијама".[1039] Иако је признала да разматра и ту опцију, Бела кућа је остала доследна својој интерпретацији да би то могло довести до још веће ескалације насиља и крвопролића, а без конкретних добитака. Слични позиви за оштријим и одлучнијим одговором на двопартијским основама били су упућени и поводом оптужби за руско мешање у изборни процес током 2016. Тако су након саопштења обавештајних агенција, а пре званичних мера које је Обама објавио, републикански сенатори Макејн и Линдси Грејам заједно са демократском сенаторком Ејми Клобучар (Amy Klobuchar) током своје посете балтичким државама позвали на нове санкције као мере реталијације.[1040] На основу свега наведеног је јасно да је овај континуитет критичких ставова према Русији и позивања на заоштравање односа са Капитола трајао током целокупног периода Обаминог боравка у Белој кући, те уједно представљао наставак обрасца успостављеног током претходних администрација.

Трећа слика

Коначно, из угла треће слике, за почетак треба ставити у перспективу и релацију индикаторе материјалне моћи две силе. У САД је након глобалне финансијске кризе дошло до краткотрајног успоравања привредне активности, али је економија у наредним годинама постепено наставила са растом. БДП је повећан са 14,478 билиона долара 2009. на 18,695 билиона долара 2016. године. Исти тренд забележен је и код БДП по глави становника, који је са 47195 долара 2009. порастао на 57638 долара 2016. године.[1041] Русија је такође почела да превазилази последице светске економске кризе, па је након пада 2009. године уследио период снажног привредног опоравка до 2013. године. У том периоду, БДП је повећан са 1,223 билиона долара 2009. (што је био пад од 7,8% у односу на претходну годину) на 2,292 билиона долара 2013. Међутим, економски раст је потом успорен услед пада цена енергената, западних санкција након украјинске кризе и депресијације рубље. Зато је до 2016. опао на 1,277 билиона долара. БДП по глави становника бележио је изражен раст од 2009. (8563 долара) до 2013. године, када је износио 15941 долара, након чега је уследио пад, тако да је 2016. године. имао вредност од 8663 долара.[1042]

Када је реч о становништву, Сједињене Државе су наставиле континуирани демографски раст, па је број становника са 308,5 милиона 2009. повећан на 327,2 милиона 2016. године. За разлику од претходног периода, Русија је од 2009. године преокренула негативан демографски тренд, те је број становника постепено растао (у почетку скромно, али

[1038] Foreign Relations Committee, "Senate Unanimously Passes Corker Legislation to Support Ukraine, Expand Sanctions Against Russia", *Foreign Relations Committee*, December 11, 2014, https://www.foreign.senate.gov/press/dem/release/senate-unanimously-passes-corker-legislation-to-support-ukraine-expand-sanctions-against-russia

[1039] MLT Staff, "Senators Urge Obama to Send Lethal Weapons to Ukraine", *Military.com*, February 5, 2015, https://www.military.com/daily-news/2015/02/05/senators-urge-obama-to-send-lethal-weapons-to-ukraine.html

[1040] BBC, "US election hacking: Senators call for sanctions on Russia", *BBC*, December 28, 2016, https://www.bbc.com/news/world-us-canada-38452985

[1041] "U.S. GDP", *Macrotrends*, n.d. https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/usa/united-states/gdp-gross-domestic-product

[1042] "Russia GDP", *Macrotrends*, n.d. https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/rus/russia/gdp-gross-domestic-product

у периоду 2012-2016. у просеку 0,28% годишње) и 2016. достигао 144,1 милиона.[1043] Војна издвајања две државе кретала су се различитим путањама, а дата су у Табели 6. Додатно је важно напоменути да су у САД, након максимума достигнутог 2010-2011, она поново почела да се постепено смањују, и као проценат БДП и у апсолутним бројкама. Насупрот томе, Русија је значајно и у континуитету повећавала војне расходе. Иако то на основу поређења искључиво износа војних буџета није уочљиво, она су нарочито порасла 2015. и 2016. када су заузимала 4,8% и 5,4% БДП, што је далеко више него претходних година. Ово је очигледно последица војног деловања у Украјини, али је представљало и даљи наставак процеса модернизације оружаних снага и војне индустрије, који се интензивно одвијао у том периоду.[1044] По питању оружаних снага, Вашингтон је располагао са 1381250 активних војника и преко 850 хиљада резервиста, а Москва са 798 хиљада људи у активној војној служби и 2 милиона у резерви.[1045]

Табела 6: Војна финансијска издвајања 2009-2016, изражена у милијардама долара[1046]

Година	**САД**	**Русија**
2009.	705,92	51,53
2010.	738	58,72
2011.	752,29	70,24
2012.	725,21	81,47
2013.	679,23	88,35
2014.	647,79	84,7
2015.	633,83	66,42
2016.	639,86	69,25

Дакле, сви материјални показатељи су и даље увелико били на страни САД. Америка је остала најдоминантнији актер на светској сцени. Ипак, током преломних година у овом периоду, две силе су имале другачију самоперцепцију о правцима којима иду. Сједињене Државе су већ за време последњих година Бушовог другог мандата, а од старта Обаминог, почеле да драстично преиспитују своју улогу у међународном поретку и методе за одржање сопствене позиције хегемона. Ентузијазам и оптимизам замењени су пропитивањем сопствених грешака, неодлучношћу, цинизмом и забринутошћу због успона изазивача. Светска економска криза и стање на Блиском истоку су све ово додатно појачали. Насупрот томе, Русија, иако 2008. знатно уздрмана рецесијом, почела је да се опоравља. Консолидујући своју неприкосновену доминацију на руској политичкој сцени, Путин је био ободрен да наступа још оштрије и бескомпромисније по питању националних интереса своје државе, те да се одлучи и за одређене високоризичне потезе. Једном речју, перцепција ни у Вашингтону ни у Москви није у потпуности одговарала слици коју дају бројке и статистика.

Обамина администрација је била одлучна да треба постепено смањивати јачину интервенционистичког захвата у Ираку и Авганистану, иако је у случају ове друге државе прво било потребно заронити дубље да би се испливало на површину. Међутим, питање како се позиционирати на дужи рок, нарочито имајући у виду друга бројна потенцијална светска

[1043] "U.S. Population (1950-2025)", *Macrotrends*, n.d. https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/usa/united-states/population; "Russia Population (1950-2025)", *Macrotrends*, n.d. https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/rus/russia/population

[1044] Наташа Станојевић, *Ратна економија Русије*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2026, стр. 43-49.

[1045] Број резервиста није промењен у односу на стање из претходних година, већ је методологија коју часопис "Military Balance" измењена. Одатле потиче драстична разлика и 10 пута мањи број резервиста Русије. "North America", *Military Balance*, vol. 116, no. 1, 2016, p. 38; "Russia and Eurasia", *Military Balance*, vol. 116, no. 1, 2016, p. 189.

[1046] "U.S. Military Spending/Defense Budget", *Macrotrends*, n.d. https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/usa/united-states/military-spending-defense-budget; "Russia Military Spending/Defense Budget", *Macrotrends*, n.d. https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/rus/russia/military-spending-defense-budget

жаришта и успон Кине као главног ривала за 21. век, било је отворено. У том погледу, Вашингтон је био пред неистраженим тереном, а потенцијалне мапе пута нудиле су се са различитих страна у оквиру ширих академских и практично-политичких дебата. Током два Обамина мандата, концепти различитих великих стратегија које би САД требало да наставе да примењују, поново ревитализују или усвоје као нове препоручене обрасце деловања су све више окупирали стручни јавни простор, а њихови аутори су били убеђени да баш они нуде адекватна решења за предстојећи период и изазове који стоје пред светском суперсилом. Неки од њих су засновани на доследним заговарањима идеја која су биле кандидоване као водеће визије за униполарни моменат настао након Хладног рата. Други су се развили као реинтерпретације ових идеја за нове околности, а трећи као одбрана праксе заступљених у претходном периоду, али уз веће или мање модификације које ће их учинити одрживим и ефикаснијим. Ове стратегије „нису међусобно искључиве и деле бројне тачке преклапања“.[1047] Али ако се на једном крају осе налази изолационизам, а на другом либерална хегемонија или дубинско ангажовање, између се може сместити читав низ приступа, укључујући уравнотежавање са обале, ушанчивање, уздржавање и селективно ангажовање.[1048]

С обзиром да подухват прецизног утврђивања да ли је и коју од ових стратегија Барак Обама доследно примењивао и са каквим последицама далеко превазилази тему и опсег овог истраживања (пре свега јер би захтевало дубинско проучавање аспеката америчке спољне политике у задатом периоду који немају директних додирних тачака са политиком према Русији), довољно је приметити одређене повезнице.[1049] Сви ови концепти ситуирани између две крајности садрже неколико сличних премиса и елемената, који су могли бити препознати у Обамином међународном позиционирању Сједињених Држава, макар у реторици и намери. Прво, одбацују глобалну ангажованост у замену за усмеравање пажње и ресурса на стратешки најважније регионе и кључне националне интересе и смањење посвећености у географским областима од мањег значаја. Друго, залажу се за селективну и уздржану употребу војне силе, примењујући критеријум угрожености важних или виталних националних интереса. Треће, предлажу смањење прекоморских обавеза и трошкова подстицањем савезника да преузму већи део одговорности и прецизније усмереним распоређивањем сопствених војних снага.

Сви они имали су свој одраз и у политици према Русији. Усмеравање пажње на питања од суштинског интереса и мање свеобухватна спољнополитичка агенда чинили су својеврсно сито кроз које су се издвојиле теме у којима је политика „ресетовања“ требало да донесе конкретан помак. Као приоритети су се пре свега наметнули сарадња у вези са операцијама САД у Авганистану, с циљем стварања повољнијих услова за повлачење америчких трупа, као и постизање новог споразума у области контроле стратешког наоружања. Иницијално, инсистирање на противракетној одбрани која онемогућава постигнућа по ова два питања

[1047] Stevan Nedeljković and Dragan Živojinović, “Donald Trump 2.0: Main Challenges, Strategic Options, and the “New” Grand Strategy of the United States”, *The Review of International Affairs*, vol. 76, no. 1193, 2025, p .16.

[1048] За више о овим концептима консултовати: Ian Bremmer, *Superpower: Three Choices for America's Role in the World*, Portfolio Penguin, New York, 2015; Stephen G. Brooks and William C. Wohlforth, *America Abroad: The United States' Global Role in the 21st Century*, Oxford University Press, Oxford and New York, 2016; Christopher Layne, “America's Middle East grand strategy after Iraq: the moment for offshore balancing has arrived”, *Review of International Studies*, vol. 35, no. 1, 2009, pp. 5-25; John J. Mearsheimer and Stephen M. Walt, “The Case for Offshore Balancing: A Superior U.S. Grand Strategy”, *Foreign Affairs*, vol. 95, no. 4, 2016, pp. 70-83; Ionut C. Popescu, “Is it Time for Retrenchment? The Big Debate on American Grand Strategy”, in: *Strategic Retrenchment and Renewal in the American Experience*, edited by Peter Feaver, U.S. Army War College Press, Carlisle Barracks, PA, 2014, pp. 221-256; Barry R. Posen, *Restraint: A New Foundation for U.S. Grand Strategy*, Cornell University Press. Ithaca and London, 2014; Robert J. Art, *A Grand Strategy for America*, Cornell University Press, Ithaca and London, 2004.

[1049] Док Данијел Дрезнер (Daniel Drezner) налази обрисе јасне доктрине већ у првом мандату, Младен Лишанин је супротног мишљења и Обамину политику види као реактивну и некохерентну, уз одсуство јасне стратешке мисли. За њихове аргументе видети: Daniel W. Drezner, “Does Obama Have a Grand Strategy? Why We Need Doctrines in Uncertain Times”, Foreign Affairs, July/August 2011, https://www.foreignaffairs.com/united-states/does-obama-have-grand-strategy; Mladen Lišanin, “What Is the Obama Doctrine, and Has There Ever Been One?”, *Serbian Political Thought*, vol. 14. no 2, 2016, pp. 115-120.

оцењено је као контрапродуктивно, а НАТО проширење на исток и негативне одлике руског унутрашњег политичког уређења као другоразредни, нарочито када се остварење напретка у овим областима извага у односу на потребну енергију и ресурсе које треба уложити. Због тога је „ресетовање“, нарочито када се узме у обзир у ширем контексту „пивота“ ка Азији и намера (мање или више успешно остварених) о постепеном повлачењу са Блиског истока, било одраз промишљене стратешке преоријентације и „политика вођена прагматизмом, а не идеологијом“.[1050]

Ипак, САД су, упркос нешто другачијем сагледавању своје позиције, остале доминантна светска суперсила, а два дугорочна вектора њене политике се нису изгубила. Иако потиснути у други план, опстајали су испод површине, спремни да се активирају када то околности подстакну. Прво, то је вилсонијанска тежња да се сопствене вредности преносе изван америчких граница. Овај израз либералистичког импулса оличен је по питању Русије у критикама на рачун изборних процеса и насилног и оштрог одговора руских власти. Своју манифестацију је имао и поводом иницијалних реакција на Арапско пролеће и третирања ситуација у Египту (где је на власти био амерички савезник) и Либији (која је креирала регионалну нестабилност и због опсега интервенције нарушила односе са Русијом). Најјача демонстрација је свакако била Украјинска криза и подршка за протесте и смену лидера са илибералним тенденцијама.

Друго, то је настојање да се спречи успон хегемона у неком од кључних региона, а Европа, или чак шири простор Евроазије, то свакако јесте. Управо је ово једна од важнијих одлика стратегије уравнотежавања са обале, засноване на реалистичком сагледавању међународних односа.[1051] Реторика која делегитимише режим у Москви као недемократски, па тиме посредно и саму Русији као међународног актера, садржи и ову димензију. Слично је и са Украјинском кризом. Сам председник је јавно истицао да ова држава није од виталног интереса за САД, а за Русију јесте. Управо у томе и лежи реалполитички мотив да се њена дирекција усмери у правцу који је удаљава од Москве, за шта се прилика изродила са Јануковичевом неодлучном политиком врдања или хеџинга и губитком контроле над стањем у држави у одсутним тренуцима.[1052] Ограничавањем руске сфере утицаја и довођењем западне до руске границе требало је дуготрајно осигурати контролу у овом делу света. Рачун је био неисправан, а „Амерички и европски лидери погрешили су настојећи да Украјину претворе у западно упориште на руској граници“.[1053] У комбинацији са руском агресивношћу подстакнутом ауторитаризацијом изнутра и растућим осећајем угрожености, створен је конфликт на истоку европског континента који ће тињати до 2022, када ће се разбуктати у отворени пожар.

Реакција на украјински кризу поново је у први план избацила свест о потреби суздржаних потеза, очувања хијерархије приоритета и спречавања непотребне ескалације. Слична гледишта била су видљива и кад је реч о Сирији. Ограничене мере одговора су зато дале већи маневарски простор Русији и Путину, који билатералне односе није више посматрао као простор за било какву суштинску сарадњу, већ директно надметање. Стога су односи две силе поново завршили на нивоу „најгори од краја Хладног рата“.

Из америчког угла, осам година становања Барака Обаме у Белој кући је праксе либералне хегемоније ограничило покушајима да се повуку граничне линије које раздвајају

[1050] Derek Chollet, *The Long Game: How Obama Defied Washington and Redefined America's Role in the World*, PublicAffairs, New York, 2016, p. 50.

[1051] Стеван Недељковић, „Велика стратегија Сједињених Држава – да ли је куцнуо час за *уравнотежавање с обале*?“, *Међународни проблеми*, вол. 76, бр. 3, 2024, стр. 483.

[1052] За више о концепту хеџинга видети: Pavle Nedić, "Hedging Strategy as a Response to the United States-China Rivalry: The Case of Southeast Asia", *The Review of International Affairs*, vol. 73, no. 1185, 2022, pp. 91–112.

[1053] John J. Mearsheimer, "Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin", *Foreign Affairs*, vol. 93, no. 5, 2014, p. 78.

битно од мање битног. Ипак, настојање да се никад превазиђена перцепција хроничне претње у виду Русије ограничи опстала је као исход спреге либералистичког и (офанзивно) реалистичког импулса. Одговор Русије био је асертиван, а реакција администрације била је вођена тежњом да се Русија обузда без уласка у ширу геополитичку конфронтацију и императивом приоритизације америчких интереса. Оваква, помало шизофрена комбинација утицаја, давала је изразиту неуједначеност у исходима Обамине политике према Русији, која је, иако заснована на добрим премисама, завршила као не претерано успешнија од оне његовог претходника. Политика његовог наследника, Доналда Трампа, биће предмет следећег поглавља.

ПОЛИТИКА САД ПРЕМА РУСИЈИ ТОКОМ ПРВОГ МАНДАТА ДОНАЛДА ТРАМПА

Победа Доналда Трампа на председничким изборима 2016. године представљала је једно од највећих изборних изненађења у историји САД. Трамп је био кандидат без претходног политичког искуства, који никад није обављао ниједну јавну функцију, па је његов мандат обећавао отварање једног потпуно новог и непредвидивог поглавља у америчкој спољној и унутрашњој политици. Личност, одлике и политичке идеје самог новоизабраног председника су томе додатно доприносили. Његова победа на изборима била је одраз снажног незадовољства значајног дела становништва према политичким елитама и постојећем двопартијском консензусу око основних начела на којима се америчка политика заснивала. Својим метеорским успоном Трамп је прво успео да себи убедљиво осигура позицију кандидата Републиканске партије, приморавајући једног по једног ривала да се повуку из трке. Потом је на самим председничким изборима демантовао већину стручних прогноза и пројекција заснованих на анализама јавног мњења и остварио победу, додуше без освајања већине гласова изашлих бирача.

Његова противница Хилари Клинтон, као еклатантни изданак америчке политичке елите, била је опхрвана различитим скандалима који су нанели штету њеном рејтингу, а вероватно највећи од њих је онај са обелодањеном електронском преписком њеног изборног тима, помињан у претходном поглављу. Насупрот кандидаткињи демократа, Трамп је пригрлио контроверзе, увредљив политички наступ и популистички наратив који га је упркос енормном богатству и статусу једног од познатијих бизнисмена у САД приближио економски незадовољним и разочараним деловима гласачког тела, где је виђен као нови глас, онај који коначно адресира њихове страхове и незадовољства, углавном предлагањем прилично једноставних, наизглед логичних и лаких, а често неспроводивих решења. Вероватно најсликовитији пример је предлог да за изградњу зида на гранини САД са Мексиком, којим би се зауставила масовна имиграција, плати овај јужни амерички сусед.[1054]

Током саме кампање, међу најзапаљивијим Трамповим изјавама биле су оне које су се дотицале домена спољне политике, па тако и односима са Русијом. Он је говорио о могућностима за њихово побољшање, а темељио их је на својеврсном дивљењу које је исказивао према руском лидеру Владимиру Путину. С обзиром на евидентан континуитет врло антагонистичке политике према Русији коју би донела победа кандидаткиње демократа, Трампови предлози били су велики шок и за други политички табор, али и за етаблирани ешалон његове странке. Наратив који се развио као одговор на позиције Доналда Трампа, поткрепљен изборомм мета хакерских напада и директном штетом коју су они изазивали председничким амбицијама Хилари Клинтон, био је тај о јасним намерама руске стране да потпомогну улазак у Белу кућу управо републиканског кандидата, са или без његове директне умешаности у цео подухват. Тај наратив је опстао и након избора, а на основу све већег броја извештаја и доказа, од који су неки били више а неких мање кредибилни, довео је и до низа истрага које су се бавиле овим питањем.

Тако је створен један специфичан оквир за формулацију политике нове администрације према Русији. Нови председник је у кампањи исказивао отворене намере да побољша односе са Русијом, мада без претеране разраде ових идеја (што је била и остала једна од његових главних одлика). Када је требало да почне да ради на реализацији најављених планова, свака врста компромиса је носила опасност да буде перципирана као попуштање, давање уступака или чак издаја америчких интереса у односу на руске. Описано другим речима, „У тренутној унутрашњополитичкој клими у Сједињеним Државама, подстицаји за наглашавање

[1054] Don Gonyea, "Trump's Plan To 'Make Mexico Pay' For The Wall", *NPR*, April 5, 2016, https://www.npr.org/2016/04/05/473109475/trumps-plan-to-make-mexico-pay-for-the-wall

непријатељства су појачани".[1055] За самог Трампа, Русија није требало да буде приоритет, али је улазак ове теме дубоко у сферу унутрашње политике због руског мешања у америчке председничке изборе наметнуо њену присуство при готово сваком значајнијем потезу или чак самој изреченој идеји 45. председника САД. У томе је прилично запажену улогу играо Конгрес. О руском мешању у изборе вођене су три обухватне истраге (једна криминална и две у Конгресу), а њима је председников маневарски простор био значајно ограничен. То је представљало прву специфичност политике према Русији у првом мандату Доналда Трампа.

Друга се односила на однос самог носиоца председничке функције са сопственом администрацијом, односно недостатка кохерентности, организације и планирања у формулисању политике, који су као резултат довели до често контрадикторних изјава, немогућности реализације одређених иницијатива, одсуства јасних приоритета и слабе ефикасности у спровођењу. Трампова администрација је била сачињена од комбинације доследних следбеника визије „Америка на првом месту" (America first) и мање идеологизованих каријериних функционера, претежно из војних кругова, који су заступали традиционалнији приступ руковођењу светском суперсилом. Прва струја је заговарала приближавање са Москвом, а друга била категорично против тога.[1056] Њихове размирице и супростављена гледишта су отежавала стварање јасне визије, а Трамп је скретао од једне до друге крајности, често импулсивно дајући изјаве или повлачећи потезе који су потирали раније објаве његових сарадника. Понекад је деловао директно у супротности са својим саветницима, као када је честитао Путину победу на председничким изборима у марту 2018. упркос изричитим сугестијама да то не чини.[1057] Таква дискрепанца је произилазила из мноштва фактора. Бројни су директно повезани са самом Трамповом личношћу, о којој ће бити речи на крају поглавља кроз анализу из угла прве од три Волцове слике.

Последице ове две одлике у односу на политику према Русији биле су видљиве у далеко мањем броју конкретних резултата у погледу кључних тема: кризе у Украјини, рата у Сирији и контроле стратешког нуклеарног наоружања. Осим у погледу уништења Исламске државе, ни у једној није остварен трајан напредак, а неке су биле обележене даљом ескалацијом и додатним погоршањем односа. Ова квалификација се највише може применити на питање Украјине, где је Трамп, невољно и услед притисака домаће политике, подигао интензитет подршке Кијеву кроз испоруке смртоносног оружја и увођење нових санкција Русији. Блиски исток опстао је као једна од горућих тема, а умерена сарадња у циљу уништења Исламске државе је била праћена затезањем односа због дијаметрално супротних позиција у погледу опстанка Башара ел Асада на власти у Сирији. Како је време одмицало, ситуација на терену се све више компликовала. Терористичка претња је постепено постајала све слабија и средином мандата готово побеђена, али је активнији улазак других играча, попут Турске, стварао потребе за новим калкулацијама и враћао акценат на питање дугорочне контроле над Сиријом. Када је реч о стратешким споразумима, негативан учинак је потврђен и по том питању, обустављом примене уговора ИНФ и изостанком обнове Новог СТАРТ споразума, који је истицао 2021. године.

Већина активности у оквиру политике Трампове администрације према Русији одвијала се у прве три године његовог првог мандата. Последња је била обележена сенком огромног црног лабуда – пандемије вируса ковид 19 (COVID-19), која је трансформисала све димензије

[1055] Emma Ashford, "How Reflexive Hostility to Russia Harms U.S. Interests Washington Needs a More Realistic Approach", *Foreign Affairs*, April 20, 2018, https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2018-04-20/how-reflexive-hostility-russia-harms-us-interests

[1056] James P. Pfiffner, "The Contemporary Presidency: Organizing the Trump Presidency", *Presidential Studies Quarterly*, vol. 48, no. 1, 2018, pp. 2-3.

[1057] Scott Feinstein and Ellen B. Pirro, "Realpolitik: United States- Russian relations and the emerging political order", in: *Foreign Policy Issues for America: The Trump Years*, edited by Richard W. Mansbach and James M. McCormick, Routledge, London and New York, 2019, p. 62.

живота на глобалном нивоу и донела нове приоритете. Тако је 2020. обележена изостанком значајних догађаја када је реч о политици САД према Русији, а председникови планови о креирању бољих и функционалнијих односа са Москвом тада већ увелико нису могли бити реализовани. Како бисмо разумели узроке за овакав наставак обрасца успостављаног још од 1993. године, прво је потребно нешто више рећи о самом председнику и његовим бројним и често замењиваним сарадницима.

Трампова администрација и њене перманентне кадровске турбуленције

Доналд Џон Трамп рођен је 14. јуна 1946. у Њујорку, као четврто од петоро деце бизнисмена Фреда Трампа (Fred Trump). У младости је похађао војну школу, а основне пословне студије је, након уписивања на Универзитет Фордам, завршио на Универзитету Пенсилваније. Будући да је само месец дана старији од Џорџа В. Буша, односно два од Била Клинтона, попут њих био је суочен са могућношћу пријављивања или регрутације за учешће у Вијетнамском рату. Кроз студентска изузећа и медицинска оправдања, пет пута је избегао да буде регрутован.[1058] Почео је да ради у компанији свог оца, који му је од младости усађивао такмичарски менталитет и пословне амбиције, а победнике и успешне људе је називао „убицама“. Након што је најстарији Доналдов брат преминуо, он је постао предодређен да постане наследник Трампових пословних подухвата, примарно фокусираних на тржиште некретнина. Преузевши очеву компанију 1971, преименовао ју је у Трамп организацију. Бавио се бизнисом првенствено у свом родном граду, а неки од најпознатијих пројекта били су реновирање и претварање старог Комодор хотела у Гранд Хајат, као и изградња Трамп куле током 1980-их.[1059]

Под менторством Роја Кона (Roy Cohn), некадашњег помоћника сенатора Џозефа Макартија (Joseph McCarthy), Доналд Трамп је изградио и име у свету њујоршке елите, где је, иако помало аутсајдер, стекао репутацију као оштар, директан и озбиљан пословни човек, али уједно и врло друштвени и радо виђен посетилац бројних социјалних окупљања и забава. Паралелно, јачао је свој бренд лиценцирањем како сопственог, тако и имена своје компаније за бројне пословне зграде, прехрамбене производе или одећу. Градио је и своју медијску слику кроз учестале интервјуе и гостовања на радију и телевизији, где је такође пажљиво неговао свој имиџ провокативног, непосредног и искреног, а успешног, пословног човека. Два нарочито важна потеза који су уздигли Трампову препознатљивост са нивоа Њујорка на читаву државу била је књига „Умеће преговарања“ (The Art of the Deal) и учешће у телевизијском ријалити шоу програму са пословном тематиком под називом „Шегрт“ (The Apprentice). Ипак, током пословне каријере није искључиво ишао узлазном путањом, већ се суочио и са бројним банкротима, али је његово лично богатство опстало.[1060]

Током бављења бизнисом није озбиљно исказивао политичке амбиције, али јесте имао донекле формирана становишта о бројним питањима, не нужно заснована на озбиљном информисању или нијансираном промишљању. То га свакако није спречавало да их јавно исказује. Као припадник своје генерације, био је значајно обележен осећајем срамоте и незадовољства након Вијетнамског рата, иранске талачке кризе и касније афере Иран-Контра, који су код Трампа стварали осећај о неспособности америчких лидера, незаслуженим бенефитима које остварују други актери на рачун САД и потребе за директнијим наметањем америчке воље и интереса.[1061] Тако је у бројним интервјуима још од 1980-их указивао да су

[1058] Julian E. Zelizer, “Introduction: The Most Predictable, Unconventional Presidency”, in: *The Presidency of Donald J. Trump: A First Historical Assessment*, edited by Julian E. Zelizer, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2022, p. 11.
[1059] Ibidem, p. 12.
[1060] Powaski, *Ideals, Interests, and U.S. Foreign Policy from George H. W. Bush to Donald Trump*, p. 235.
[1061] Charlie Laderman and Brendan Simms, *Donald Trump – The Making of a World View*, Endeavour Press, London, 2017, p. 22.

Сједињене Државе третиране непоштено, да их други искоришћавају (и смеју им се иза леђа), да је потребан одлучнији став, веће ослањање на америчку војну моћ и асертивнији третман савезника. На пример, ова изјава дата Дејвиду Летерману (David Letterman) 1988. је карактеристичан пример:

> „Живимо у веома несигурним временима. Ако погледате шта поједине земље раде овој земљи, попут Јапана. Мислим, они су потпуно искористили ову земљу. ... Говорим о трговинским дефицитима. Долазе и причају о слободној трговини. Преплављују наше тржиште аутомобилима, видео-рекордерима и свим осталим. А ми практично бранимо Јапан готово бесплатно, што је тешко поверовати“.[1062]

Кокетирао је деценијама и са Демократском и Републиканском странком, са реформистима и независном струјом. Ипак, на примарне изборе 2016. изашао је као републиканац. Иако је имао озбиљне и етаблиране противкандидате, попут сенатора са Флориде Марка Рубија (Marco Rubio), сенатора из Тексаса Теда Круза (Ted Cruz) и бившег гувернера Флориде и брата председника Џорџа В. Буша Џеба Буша (Jeb Bush), Доналд Трамп је са својом популистичком реториком, анти-естаблишмент кампањом и ауром аутсајдера, добрим делом потцењиван, изборио номинацију своје странке. Упркос томе, неки њени истакнути чланови, укључујући и млађег и старијег председника Буша и председничког кандидата из 2012. Мита Ромнија, остали су врло критични према њему и политичкој струји коју представља.[1063] Ношен огромним незадовољством дела становништа због стања у Сједињеним Државама и сопствене позиције у друштву, као и растућом поларизацијом коју је пригрлио, Трамп је успео да на председничким изборима 8. новембра 2016. победи демократску противкандидаткињу Хилари Клинтон. Будући 45. председник САД је освојио три милиона гласова мање, али и убедљиву већину електора: 304 наспрам њених 227.[1064]

Током кампање, Трамп је обећавао да ће „Америку учинити поново великом“. Један од главних разлога за тренутно стање је видео у неконтролисаној имиграцији коју је требало ограничити изградњом зида према Мексику. Критиковао је и већину тековина либералног међународног поретка, заснованог на америчком глобалном присуству, војним савезништвима, слободној трговини, систему економских и политичких међународних институција и промовисању вредности америчког друштвеног уређења. Трамп је желео излазак или смањење учешћа САД у бројним мултилатералним форматима, већи протекционизам у економији, драстично смањење војног интервенционизма и окретање себи, што је значило и мању посвећеност савезницима, примарно оним у НАТО, као и проналажење функционалног модалитета сарадње са ривалима као што је Русија.

У погледу ове државе и њеног председника, у кампањи је имао бројне и често позитивне изјаве. На пример, 30. јула 2015. оценио је: „Мислим да бих се веома добро слагао са Владимиром Путином. Једноставно тако мислим“. У интервјуу 18. децембра исте године је направио поређење Путина и Обаме: „Он управља својом земљом и, у најмању руку, јесте лидер, за разлику од онога што ми имамо у овој земљи“. Одговарајући новинару на опаске поводом Путиновог начина владавине и деловања Русије у међународним односима, додао је „Мислим да и наша земља доста убија“. Инсистирао је да је могуће постићи договор са Русијом, нарочито зарад сарадње у борби против ИСИС, што осликава ова тврдња изречена 27. јула 2016: „Према Владимиру Путину бих се односио чврсто, али не могу да замислим

[1062] Don Gonyea and Domenico Montanaro, “Donald Trump's Been Saying The Same Thing For 30 Years”, *WBEZ*, January 20, 2017, https://www.wbez.org/morning-edition/2017/01/20/donald-trumps-been-saying-the-same-thing-for-30-years

[1063] Zelizer, “Introduction: The Most Predictable, Unconventional Presidency”, p. 17.

[1064] У америчком изборном систему председника формално бирају електори, при чему свака савезна држава на изборима носи одређени број електорских гласова. Стога је могуће да кандидат освоји већину гласова бирача на националном нивоу, али да, услед њихове просторне расподеле по државама, не освоји већину електорских гласова и тако изгуби изборе.

ништа што бих радије видео од тога да Русија буде пријатељски настројена према нама, уместо овако како је сада, како бисмо заједно са другима могли да уништимо Исламску државу".[1065] Међутим, све време током кампање, над његовим изјавама висила је сенка потенцијалног руског мешања у изборни процес и Путинове преференције да Трамп постане наредни становник Беле куће.

Када се то и десило, нови председник је имао врло тежак задатак да креира нову администрацију са којом ће у наредне четири године предузимати напоре да своје политике претвори у конкретне резултате. С обзиром да није био изданак републиканске партијске елите, већ је председничку функцију освојио као критичар баш тих кругова, окружен алтернативним мислиоцима и личностима чији су се ставови налазили на маргинама америчке политичке сцене, Трамп се нашао у ситуацију у којој је постало неопходно да помири ова два табора. Сад као државни званичник, а без икаквог претходног сличног искуства, морао је да се дубље интегрише са ветеранима вашингтонске политике и људима са знањем и вештинама неопходним да обављају посао управљања државом. Са друге стране, био је дубоко неповерљив према овим структурама, из које год партије да долазе, услед оправданих сумњи да ће њихов циљ бити да зауздају његове нефилтриране идеје и уобличе их тако да буду у већој мери усклађене са дугогодишњим неписаним постулатима који су одређивали курс политике САД. Оваква динамика је нарочито била видљива у области спољне политике, где је већина кључних места била поверена представницима традиционалне струје.

Најважнија од ових личности и она која се најотвореније супротстављала председнику по низу питања, укључујући спречавање трансродних особа да служе у војсци и односа према ситуацији у Авганистану, био је секретар одбране, пензионисани генерал са четири звездице Џејмс Џим Метис (James Jim Mattis).[1066] Метис се истакао током командовања у Заливском рату и ратовима у Авганистану и Ираку, где је стекао одличну репутацију како међу вишим ешалоном оружаних снага тако и код својих трупа, а од 2010. до пензионисања 2013. био је на челу централне команде САД. С обзиром да бивше војно лице мора бити седам година ван униформе да би обављало функцију шефа Пентагона, Метис је морао да добије посебно одобрење од Конгреса. До номинације за секретара одбране радио је у приватном сектору, а поред агресивног наступа и бескомпромисног става, био је и запажени критичар Обамине политике на Блиском истоку, првенствено у погледу помирљивог приступа Ирану.[1067] Трамп је делио ове ставове и показивао поштовање према генералу, наглашавајући његов надимак „луди пас". Метис је отеловљавао особине које је нови председник видео као кључне и темељне за једног војника, а његова номинација је значила да ће нова администрација имати барем једну поуздану „одраслу особу у соби" приликом процеса доношења одлука.

За разлику од Метиса, Трампов избор саветника за националну безбедност, иако такође поверен бившем војном лицу, изазвао је подозрење мејнстрим дела Републиканске странке. У питању је био генерал Мајкл Т. Флин (Michael T. Flynn), који је био на челу Одбрамбене обавештајне агенције за време дела Обаминог другог мандата – од 2012. до 2014. Флин је ову службу водио прилично неорганизовано и хаотично, а уједно је имао фундаментална неслагања са администрацијом о носећим претњама за САД. У периоду у којем је конфронтација са Русијом ишла у стално узлазном смеру, Флин се сукобљавао са колегама јер је из његовог угла таква политика према Москви била дубоко контрапродуктивна, лишавајући Вашингтон важног потенцијалног савезника у борби против радикалног исламског тероризма, чије је уништење требало да представља неприкосновени приоритет.[1068] Флин је имао блиске

[1065] Andrew Kaczynski, Chris Massie, and Nathan McDermott, "80 times Trump talked about Putin", *CNN*, n.d. https://edition.cnn.com/interactive/2017/03/politics/trump-putin-russia-timeline/
[1066] Michael Nelson, *Trump's First Year*, University Of Virginia Press, Charlottesville and London, 2018, p. 43.
[1067] BBC, "Trump transition: Who is General 'Mad Dog' Mattis?", *BBC*, December 2, 2016, https://www.bbc.com/news/world-us-canada-38056197
[1068] Angela Stent, *Putin's World: Russia against the West*, Twelve, New York, 2019, p. 318.

контакте и везе са руским безбедносним круговима, што се у светлу оптужби на рачун Трампове кампање и начина његовог доласка на власт показало као изузетно компромитујуће. Флин је након само 20-ак дана на челу Савета за националну безбедност напутио администрацију, а скандал који је томе био узрок биће детаљније обрађен у наредној секцији.

Замењен је далеко мање контроверзном особом, још једним официром војске САД, генералом Х. Р. Макмастером (H. R. McMaster). Он је такође био ветеран америчких ратова на Блиском истоку са краја 20. и почетка 21. века, а наставио је да обавља активну војну дужност и током службовања у администрацији. Макмастер је донео дисциплину и строжу организацију у тело којим је управљао, а са Метисом је делио посвећеност НАТО савезу и виђење Русије као претње.[1069] Њих двојица су по овим питањима имали подршку и потпредседника Мајка Пенса (Mike Pence) и (другог) шефа кабинета Трампове Беле куће, пензионисаног генерала Џона Келија (John Kelly). У првом периоду обављања функције у тиму Доналда Трампа, Макмастер је био невољно упућен на блиску сарадњу са Стивом Беноном (Steve Bannon), председниковим саветником и главним стратегом који је често присуствовао састанцима Савета за националну безбедност.

Бенон је до размимоилажења са Трампом и напуштања администрације на лето 2017. био једна од најутицајнијих личности у ужем кругу око председника.[1070] У последњим месецима пред изборе 2016. преузео је вођство над Трамповом изборном кампањом. До тада је био извршни руководилац „Брајбарт њуз“ (Breitbart News), алтернативног новинског сајта који се водио десничарско-конзервативним принципима и популистичком реториком, а био је од великог утицаја током председничке кампање као важан извор информација и интерпретација за Трампове гласаче. Бенон је био својеврсни идеолог концепта „Америка на првом месту“. У погледу спољне политике је био носилац потпуно супротних гледишта у односу на Метиса и Макмастера. Слично Флину, Бенон је у радикалном исламу видео егзистенцијалну претњу за САД, савезнике као терет који не би било лоше одбацити, заједно са интервенционизмом и мултилатерализмом. Сматрао је да се са другим великим силама попут Русије и Кине могу направити договори, нарочито јер питања вредности не треба да играју никакву улогу у америчкој спољној политици. Штавише, добар део тих вредности је за Бенона и његове истомишљенике у администрацији, људе попут Питера Навара (Peter Navarro) и Себастијана Горке (Sebastian Gorka), и у унутрашњем политичком контексту био споран. С обзиром на овакву суштинску некомпатибилност два табора у администрацији, један од већих Макмастерових успеха је био што је после неколико месеци истиснуо Бенона са састанака у оквиру Савета.[1071]

Као својеврсна средина између две струје налазио се државни секретар Рекс Тилерсон. Тилерсона је са Трампом спајало одсуство искуства у обављању државних функција, будући да је од 2006. до 2016. године био на челу нафтне компаније Ексон мобил. На овој позицији имао је прилике да оствари озбиљну сарадњу са руским нафтним компанијама, нарочито Росњефтом и њеним утицајним директором Игором Сечином. За заслуге у развоју сарадње у енергетском сектору, Тилерсон је од Путина 2013. добио орден пријатељства.[1072] Као бизнисмен је имао блиске контакте са политиком и политичарима, али није био један од њих. Насупрот томе, засигурно није припадао ни политичкој струји у администрацији вођеном конзервативном идеологијом. Својим пословним контактима и искуствима у области

[1069] Martha Cottam, “Foreign Policy Decision Making in the Trump Administration”, in: *The Trump Doctrine and the Emerging International System*, edited by Stanley A. Renshon and Peter Suedfeld, Palgrave Macmillan, Cham, Switzerland, 2021, pp. 135-136.

[1070] Као особе за које је таква квалификација била трајна јер су свој утицај црпели из породичних веза, издвајају се председникова ћерка Иванка Трамп (Ivanka Trump) и њен супруг Џаред Кушнер (Jared Kushner).

[1071] Roberta N. Haar and Lutz F. Krebs, “The Failure of Foreign Policy Entrepreneurs in the Trump Administration”, *Politics & Policy*, vol. 49, no. 2, 2021, p. 455.

[1072] Stent, *Putin's World: Russia against the West*, p. 331.

преговарања и склапања послова требало је да отвори нове канале и могућности за администрацију. С једне стране, његове везе са Русијом су управо представљале добру почетну тачку за такве напоре, али и узрок за подозрење код заговорника оштрије политике према Москви у администрацији и Конгресу са друге.

Међутим, Трампова импулсивност и неконзистентност, недостатак јасне дугорочне стратешке визије која би креирала смернице, те сукоби на нивоу личности и различитих страначких струја, учинили су спољну политику облашћу која је зрачила нарочитом непредвидљивошћу и променљивошћу. То се одразило и на састав спољнополитичког тима, па је 45. председник током свог мандата од 2017. до 2021. променио чак четири саветника за националну безбедност, два државна секретара и два секретара одбране (три ако се урачуна и Метисов наследник као вршилац дужности у трајању од скоро пуних шест месеци Патрик М. Шенахан (Patrick M. Shanahan)). Као што ће у наставку овог поглавља постати јасно, бројне од ових кадровских промена имале су значајне додирне тачке са политиком према Русији.

Макмастер је као саветник за националну безбедност поднео оставку на пролеће 2018. Његова замена је био ветеран из Бушове администрације Џон Болтон. Одликовали су га „робусни, на тренутке агресивни дипломатски приступ", те „оштра реторика и манихејски поглед на свет".[1073] Он је са Трампом делио изузетан анимозитет према међународним институцијама и споразумима, а био је и заговорник офанзивног постављања према Ирану. Подршка за политику промена режима ненаклоњених САД је са друге стране била у колизији са Трамповим изолационистичким тенденцијама. Ни он на овој позицији није дочекао крај председниковог мандата. Смењен је, односно поднео је оставку (у зависности да ли се као веродостојнија прихвати Трампова или Болтонова верзија догађаја) у септембру 2019. После њега, ову функцију обављао је Роберт Ч. О'Брајан (Robert C. O'Brien), који је већ служио у администрацији и бавио се питањима таоца. Као саветник за националну безбедност, претежно се фокусирао на изазов који представља успон Кине, тема која се у другом делу мандата издвојила као спољнополитичка преокупација. Тилерсона, отпуштеног крајем марта 2018. преко Твитера, у Стејт департменту је заменио дотадашњи директор ЦИА Мајк Помпео (Mike Pompeo).[1074] Њега је за посао препоручио висок проценат усаглашености са Трампом поводом кључних питања, укључујући политику према Блиском истоку и Ирану, као и конзистентност у критикама Кине и њених спољнополитичких пракси. Када је реч о Пентагону, након Метисове оставке у јануару 2019. и периода вршиоца дужности Шенахана, у јулу 2019. Марк Еспер (Mark Esper), који је до тад био државни секретар за војску, преузео је дужност секретара одбране.

Скандал „Рашагејт" – „робијашка кугла" за Трампову политику према Русији

Политичка историја САД свакако није била изузета од великих и контроверзних афера, а једна од највећих била је она започета хапшењима због инсталирања прислушних уређаја у штаб Демократског националног комитета 1972. године, за време Никсонове администрације. Њен расплет је довео до оставке тадашњег председника 9. августа 1974. како би спречио да буде разрешен дужности импичментом. Прозвана „афера Вотергејт" по почетном месту збивања, постала је незаобилазан део америчког политичког фолклора, па су бројни други скандали добијали суфикс „-гејт" како би се направила мање или више одговарајућа паралела.

[1073] Младен Лишанин, „Повратак неоконзерваторивата? Турбуленције у америчкој спољној политици за време администрације Доналда Трампа", у: *Контроверзе спољне политике САД и међународних односа у Трамповој ери*, уредили Владимир Трапара и Александар Јазић, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2019, стр. 21.

[1074] Daniel W. Drezner, "Present at the Destruction: The Trump Administration and the Foreign Policy Bureaucracy", *The Journal of Politics*, vol. 81, no. 2, 2019.

Тако се „Рашагејт“ односи на питање руског мешања у америчке председничке изборе 2016. као и везе са Русијом Доналда Трампа, његових сарадника у кампањи и администрацији, односно чланова породице. Управо су то два главна, повезана, али по ефекту и последицама различита елемента ове афере. У претходном поглављу је у кратким цртама приказан најдиректнији аспект наводних руских активности – објављивање мејл преписке из изборне кампање Хилари Клинтон, као и суздржани одговор Обамине администрације, проузрокован тежњом да се избегну оптужбе за пристрасност у корист кандидаткиње демократа и директан утицај на исход избора. Међутим, победом Доналда Трампа на изборима и његовим преузимањем председничке дужности ова афера није окончана. Напротив, доживела је нови замах и заплете који су показивали далеко веће обиме целог подухвата, довели до више оптужница и, за ово истраживање најважније, вршили значајан притисак на самог председника у процесу креирања политике према Русији.

Што се Трампових веза са Русијом тиче, оне су у пословној димензији постојале више деценија. Још током Хладног рата, овај бизнисмен је исказивао амбиције да свој посао на тржишту некретнина прошири и на тадашњи Совјетски савез, који се током 1980-их постепено отварао према Западу. Посетио је Москву 1987. у циљу испитивања могућности да у том граду отвори хотел, али ови напори нису уродили плодом. Наредне године, Доналд и његова тадашња супруга Ивана Трамп (Ivana Trump) упутили су генералном секретару Комунистичке партије СССР Михаилу Горбачову позив на вечеру током његове посете Њујорку и УН. Иако је позив првобитно прихваћен, Горбачовљеви планови су се изменили и до сусрета није дошло.[1075] Након распада Совјетског Савеза и окончања Хладног рата, Трамп је истраживао нове пословне прилике у Русији. Успоставио је блиску сарадњу са олигархом Арасом Агаларовим (Aras Agalarov) са којим је разматрао и лансирао неколико пословних подухвата, углавном неуспешних. Један од најпознатијих је лиценцирање свог имена и бренда за производњу Трамп вотке која се (доста слабо) продавала на руском тржишту, а поново је разматрана и могућност изградe Трамп куле у Москви. Свакако медијски најиспраћенији пројекат било је организовање такмичења за „Мис Универзума“ у Москви 2013.[1076]

Већ 6. јануара 2017. године канцеларија директора националне обавештајне службе објавила је извештај „Процена руских активности и намера у скорашњим америчким изборима“. Овај извештај је био врло сажет, дужине нешто преко 20 страна, а констатује:

> „Процењујемо да је председник Русије Владимир Путин наредио спровођење кампање утицаја током 2016. године, усмерене на председничке изборе у САД. Циљеви Русије били су да поткопа поверење јавности у демократски процес у САД, дискредитује државну секретарку Хилари Клинтон и нашкоди њеним изборним изгледима и потенцијалном председничком мандату. Даље процењујемо да су Путин и руска влада развили јасну преференцију за новоизабраног председника Трампа.“[1077]

Упркос томе, фокус документа је стављен на активности канала РТ у неколико година пре самих избора уз тврдње да је циљ његових активности било утицање на јавном мњење у САД, без довољно детаљне обраде новијих дешавања, укључујући она из 2016.[1078] Касније образложење је овакав садржај извештаја правдало чињеницом да су ови подаци поверљиви и да би њихово објављивање у јавности угрозило истраге које се воде.

Далеко садржајнији и директније оптужујући по новоизабраног председника САД био је извештај објављен 10. јануара на сајту „Базфид“ (Buzzfeed). Њега је саставио бивши

[1075] Lily Rothman, “When Donald Trump Tried to Meet With a Russian Leader in the 1980s”, *Time*, October 18, 2016, https://time.com/4437403/trump-gorbachev-history/
[1076] Stent, *Putin's World: Russia against the West*, p. 315.
[1077] ICA, “Assessing Russian Activities and Intentions in Recent US Elections”, *ICA – Intelligence Community Assessment*, January 6, 2017, p. ii, https://www.intelligence.senate.gov/wp-content/uploads/2024/08/sites-default-filesations-ica-2017-01.pdf
[1078] Richard Sakwa, “U.S.-Russian Relations in the Trump Era”, *Insight Turkey*, vol. 19, no. 4, 2017, p. 18.

британски обавештајац Кристофер Стил (Christopher Steele), чија је фирма била ангажована да истражи конекције Доналда Трампа са руским политичким врхом. Првобитни наручиоци истраживања били су Трампови ривали из републиканске партије, а касније је улогу налогодаваца преузео изборни тим Хилари Клинтон. Иако је био медијски прилично занимљив у погледу закључака и сликовитих примера којима су они поткрепљени, уједно је био и упитан у погледу кредибилности. Главна теза извештаја је била да се Трамп током организовања такмичења за „Мис Универзума“ у Москви 2013. компромитовао у сексуалним аферама са учесницама, што су руске службе имале документовано, те тиме остваривле могућност утицаја на новог становника Беле куће.[1079]

Целокупна афера је увелико добила замах и медијску пажњу, линије фронта су биле јасно повучене, а обе партије и њихови подржаваоци су заузели тврдокорне ставове. Републиканци су категорички одбијали да прихвате постојање било какве везе њиховог лидера са Русијом, одбацили могућности руског мешања у изборни процес и инсистирали да је у питању превара и измишљотина скројена са циљем да се Трамп дискредитује. Насупрот њима, демократе су Трампа представљале као практично „руског агента“ који је нелегалним и нелегитимним методама дошао до победе на изборима, тиме свађујући одговорност за изборни пораза искључиво на фактор руског утицаја и одбијајући да прихвате било какву сопствену одговорност за исход, што је још више распламсавало осујећеност и незадовољство код њихових чланова и симпатизера. У овако снажној поларизацији дошло је и до потпуног обрта у односима две странке према Русији. Генерално гледано, према Русији традиционално агресивни републиканци, услед збијања редова као одговора на оптужбе на рачун председника, све више су се суздржавали у критиковању Путина. Као наличје, демократе, раније отворенији за тражење могућности за сарадњу са Русијом и творци политике „ресетовања“, сада су непомирљиво одбијали било какву сличну помисао.[1080]

Скандал „Рашагејт“ је већ у фебруару 2017. изнедрио и своју прву политичку жртву високог профила. Као што је поменуто, Мајкл Т. Флин, председников саветник за националну безбедност, био је приморан да поднесе оставку након што је на видело изашло да је потпредседника Пенса лагао о природи и темама својих контаката са представницима руске државе. Флин је годинама одржавао одличне везе са својим руским колегама, па је тако 2013. имао јединствену прилику за једног америчког високог официра – да посети седиште руске обавештајне службе ГРУ и тамо одржи предавање.[1081] Током Трампове кампање, он је заговарао побољшање односа са Москвом и био један од водећих критичара Хилари Клинтон и садржаја објављених мејлова из њене кампање. У последњим данима 2016. године, након што је Обама изашао са званичним ставом да је утврђено руско мешање у изборе и најавио нове санкције, Флин је био у контакту са руским амбасадором у САД Сергејем Кисљаком (Sergey Kislyak). Преко њега, предлагао је да Путин не реагује реципрочно (што је руски председник заиста и учинио) и сачека долазак нове администрације, која ће радити на укидању санкција.[1082] Пенсу је порекао да је са руским амбасадором разговарао о санкцијама, а суочен са транскриптима ових разговора који доказују супротно, морао је да напусти администрацију.

Истрага Роберта Милера

Питање Флинових контакта са Русијом постало је и део најважније од неколико истрага које су спровођене о случају „Рашагејт“. У питању је истрага специјалног тужиоца Роберта Милера (Robert Mueller), која је започета у мају 2017. Истрага је требало да утврди да ли је

[1079] Rutland, “Trump, Putin, and the Future of US-Russian Relations”, p. 48.
[1080] Giovanna De Maio and Emmanuel Dreyfus, “US-Russia relations in the Trump era: domestic polarization and foreign policy”, *IRSEM Research Paper*, no. 109, November 19, 2020, pp. 3-5, https://www.irsem.fr/en/news/research-paper-no-109-2020-1
[1081] Stent, *Putin's World: Russia against the West*, p. 318.
[1082] Ibidem, p. 319.

постојало мешање Русије у изборе, да истражи везе председника и његових сарадника са Русијом, односно да ли је постојала директна сарадња председника и/или његовог тима са руском страном током кампање. Специјални тужилац Милер је, након првог дела каријере проведеног у државним тужилаштвима савезних држава и на федералном нивоу, обављао функцију директора ФБИ у периоду од 2001. до 2013. Будући да се на челу ове државне агенције налазио под председницима обе странке, а уз репутацију непристрасног и професионалног функционера, изабран је како би донео што је могуће већу кредибилност истрази. Она је резултовала обимним и детаљним извештајем на скоро 450 стана, првим од два тома такозваног „Милеровог извештаја", који је предат државном тужиоцу у марту, а објављен у редигованој верзији за јавност у априлу 2019. Други том се бави председниковим акцијама у погледу саме ФБИ истраге и специјалне тужитељске истраге.[1083]

Поред оптужнице на рачун Флина, који је признао кривицу за лажно сведочење пред ФБИ, Милерова истрага је довела и до бројних других, како за руске тако и за америчке држављане. Од њих, вероватно најзначајнија је била оптужница против Пола Манафорта (Paul Manafort), челника Трампове кампање током лета 2016. Он је оптужен и касније осуђен за бројне нелегалне радње у оквиру свог консултативног и логистичког рада за бившег руског председника Виктора Јануковича у периоду његове власти, а које су првенствено повезане са непријављеним исплатама.[1084]

Уједно, Милер и његови сарадници су документовали и анализирали разноврсне методе руског мешања у америчке председничке изборе, што се испоставило да је представљало подухват далеко дужег трајања и већег обима него што је првобитно деловало. Иницијалне активности су праћене уназад све до 2014.[1085] Између осталог, оне су укључивале: објављивање украдених података, коришћење медијских кућа као што су РТ и Спутњик да шире дезинформације, употреба „ботова" и „тролова" како би се вршио утицај на дебате на друштвеним мрежама и усмеравало расположење међу бирачима, употреба плаћеног оглашавања и рекламирања на друштвеним мрежама, успостављање контакта са представницима Трампове кампање (укључујући Манафорта и Трамповог зета Џареда Кушнера), креирање лажних докумената и покушаје хаковања бирачких система у више савезних држава.[1086] Иза бројних наведених активности је стајала компанија „Интернет истраживачка агенција" (Internet Research Agency) чији је оснивач Јевгениј Пригожин (Yevgeny Prigozhin), страдали вођа плаћеничке групе Вагнер која је блиско повезана са руском влашћу.

Истрага је утврдила да су два главна правца руских активности били кампања на друштвеним мрежама и објављивање хакованих података. Ипак, извучен је следећи закључак:

> „Иако је истрага утврдила бројне везе између појединаца повезаних са руском владом и лица повезаних са Трамповом председничком кампањом, прикупљени докази нису били довољни да поткрепе подизање кривичних оптужница. Између осталог, докази нису били довољни да се било који званичник кампање оптужи да је деловао као нерегистровани агент руске владе или другог руског налогодавца".[1087]

На крају, оно што истрагом није могло бити обухваћено, а није могуће прецизно утврдити ни са политиколошког становишта, јесте питање колико је фактор руског мешања утицао на изборне резултате. Свакако је у одређеној мери допринео додатном опадању

[1083] Robert S. Mueller, III, *Report On The Investigation Into Russian Interference In The 2016 Presidential Election, Volume II of II*, Washington, D.C., March 2019, https://www.justice.gov/storage/report_volume2.pdf
[1084] Rutland, "Trump, Putin, and the Future of US-Russian Relations", p. 49.
[1085] Stent, *Putin's World: Russia against the West*, p. 320.
[1086] Robert D. Blackwill and Philip H. Gordon, "Containing Russia How to Respond to Moscow's Intervention in U.S. Democracy and Growing Geopolitical Challenge", *Council on Foreign Relations Special Report*, no. 80, January 2018, pp. 6-8, https://static.cfr.org/sites/default/files/report_pdf/CSR80_BlackwillGordon_ContainingRussia.pdf
[1087] Robert S. Mueller, III, *Report On The Investigation Into Russian Interference In The 2016 Presidential Election, Volume I of II*, Washington, D.C., March 2019, p. 9, https://www.justice.gov/archives/sco/file/1373816/dl?inline=

поверења у амерички изборни систем, процес и институције, као и свеопштој подељености међу њеним становништвом. Подстицао је даљу деградацију концепта униформног, општег консензуса око базичних темеља америчког друштва и политике, као и идеје постојања једне, објективне и универзалне истине, а на уштрб паралелних реалности, радикално супротстављених интерпретација готово сваког догађаја и ослањања на потврђивање сопствених мишљења и предрасуда кроз дигиталне и аналогне „мехурове“. Међутим, сви ови процес и трендови су били присутни и увелико се одвијали и без икаквог руског утицаја. Додатно, приписивање пресудног утицаја Русији на одређивање исхода америчких председничких избора подразумева прецењивање руских могућности и капацитета, односно значајно потцењивање америчког политичког система и безбедносног и контраобавештајног апарата. У сваком случају, неспорна делује квалификација да су целокупна афера, потоње истраге и њена константна присутност у политичком дискурсу створили значајна ограничења за председника и његову администрацију да спроводе политику према Русији у складу са првобитним намерама. Иако је делом то последица и увек постојеће разлике између изборних обећања и стварних политика, остаје и чињеница да је сваки наговештај Трамповог ублажавања оштрине америчке осуде Русије њених спољнополитичких поступака био додатно преиспитиван и анализиран, а неретко и критикован.

Доналд Трамп против Трампове администрације

У погледу политике према Русији, поред ограничења која је донело питање потенцијалне руске умешаности у изборни процес 2016. у корист Трампа, важан утицај имао је и специфичан модалитет функционисања унутар саме администрације. Интерни хаос и дезорганизација били су главне одлике у првим данима након уласка новог председника у Белу кућу. Савет за националну безбедност је под Флином деловао у складу са Трамповим склоностима ка одбацивању устаљених метода, дебате, разраде опција и детаљног обликовања одлука. Када је заменио Флина на позицији саветника за националну безбедност, Макмастер је инсистирао на њиховом повратку и успоставио начин рада сличнији оном стандардизованом још од периода Брента Скоукрофта, те у сарадњи са другим истомишљеницима у администрацији пажљиво радио на томе да председников презир према организацији и процедурама каналише.[1088] Успех је био само делимичан, а функционери који су улагали ове напоре нису опстали у Трамповом тиму до краја његовог мандата. Зато је, гледајући укупан учинак, примерена следећа оцена:

> „Међутим, Трампову администрацију карактерисали су јавно уочљив недостатак кохерентности у артикулацији политике администрације, као и трајно разилажење председника (а понекад и државног секретара) са званичном политиком администрације – разилажење које није нужно доводило до накнадне промене те политике“.[1089]

Дакле, иако је углавном инсистирао на нелојалности „дубоке државе“, односно каријерних државних службеника и војних професионалаца, такве критике је могао упутити и високим политичким намештеницима које је лично постављао – „плиткој држави“.[1090] Зато, када је реч о политици према Русији, Енџела Стент примећује да можемо говорити о три политике у доба Трампа. Прву је водио сам председник, другу његова администрација, а трећу Конгрес.[1091] Овде ће бити речи о тензији која је постојала између прве две, док је анализа треће остављена за каснији поглед из угла друге слике.

[1088] Nahal Toosi, “Inside the Chaotic Early Days of Trump’s Foreign Policy”, *Politico Magazine*, March 1, 2019, https://www.politico.com/magazine/story/2019/03/01/trump-national-security-council-225442/

[1089] Ruth Deyermond, “The Trump presidency, Russia and Ukraine: explaining incoherence”, *International Affairs*, vol. 9, no. 4, 2023, p. 1600.

[1090] James P. Pfiffner, “President Trump and the Shallow State: Disloyalty at the Highest Levels”, *Presidential Studies Quarterly*, vol. 52, no. 3, 2022, pp. 574-576.

[1091] Stent, *Putin’s World: Russia against the West*, p. 331.

Председник Трамп је у својим наступима доводио у питање или отворено оспоравао различите елементе руског мешања у изборе 2016, хвалио председника Русије Владимира Путина и указивао на аспекте у односима који би се могли побољшати. Насупрот њему, кључни спољнополитички функционери који су га окруживали су критиковали Русију због мешања у изборе, одређивали је као јасну претњу и исказивали подршку за Украјину. Најевидентнија и најутицајнија формулација превладавајућег погледа на Русију Трампових водећих сарадника може се извући из три стратешка документа које је администрација објавила у својој првој фази. За почетак, Стратегија националне безбедности из 2017. издваја три сета изазова за моћ Сједињених Држава, а ревизионистичке силе Кина и Русија су стављене на прво место. Оне „оспоравају америчку моћ, утицај и интересе, настојећи да поткопају америчку безбедност и просперитет".[1092] Русија се, између осталог, оптужује да развија напредна наоружања, користи информационе инструменте у покушају да подрије легитимитет демократија, раздвоји САД од њених савезника и партнера, меша у унутрашње послове других држава, користи субверзивне мере да ослаби кредибилитет америчке посвећености Европи и застрашује своје суседе претећим понашањем.[1093] Дакле, у односу на неколико претходних стратегија које су указивале на економско-енергетску и војну димензију руске претње, нова стратегија, коју су примарно обликовали Метис и Макмастер, ставља и значајан акценат на пропагандне и високотехнолошке методе руског агресивног деловања, што је директна реакција на улогу Русије у изборима 2016.

Други документ, Стратегија националне одбране из 2018, пратећи Стратегију националне безбедности као кровни документ, наглашава да „Дугорочно стратешко надметање са Кином и Русијом представља главни приоритет Министарства", јер оно преузима статус водећег стратешког изазова уместо тероризма.[1094] Као циљ Русије се идентификују настојања „да стекне право вета над државама у свом непосредном окружењу у погледу њихових политичких, економских и дипломатских одлука, да разбије Северноатлантски савез и промени европске и блискоисточне безбедносне и економске структуре у своју корист".[1095] Исте године, објављен је и Преглед нуклеарног позиционирања. Овај документ такође скреће пажњу на повратак надметања великих сила као кључне нове околности у којој је „Русија показала спремност да употреби силу како би променила европску карту и наметнула своју вољу суседима, уз подршку имплицитних и експлицитних претњи првом употребом нуклеарног оружја". Уз то, напомиње се да „Русија развија нове концепте и способности са циљем проширења улоге нуклеарног оружја у својој безбедносној стратегији".[1096] Сумарно, сва три документа Русију идентификују као изазивача, а њене спољнополитичке и безбедносне праксе као претњу. На основу ових докумената оправдано је било очекивати да „Однос неће постати пријатељскији у блиској будућности".[1097]

Сусрети Трампа и Путина

Да је администрација вођена таквом логиком не би се могло закључити из изјава самог председника, нарочито оних у контексту директних сусрета са високим руским званичницима

[1092] The White House, *The National Security Strategy of the United States of America*, The White House, Washington, DC, 2017, p. 2, https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf
[1093] Ibidem, pp. 8; 14; 25-26; 47.
[1094] US Department of Defense, *Summary of the National Defense Strategy*, US Department of Defense, Washington, DC, 2018, p. 4, https://media.defense.gov/2020/May/18/2002302061/-1/-1/1/2018-NATIONAL-DEFENSE-STRATEGY-SUMMARY.PDF
[1095] Ibidem, p. 2.
[1096] Office of the Secretary of Defense, *Nuclear Posture Review*, US Department of Defense, Washington, DC, 2018, p. 6; 9, https://defenseinnovationmarketplace.dtic.mil/wp-content/uploads/2018/09/2018-NUCLEAR-POSTURE-REVIEW-FINAL-REPORT.pdf
[1097] Kevin Ryan, "Making Sense of the U.S. National Defense Strategy", *Carnegie Endowment for International Peace*, February 5, 2018, https://carnegieendowment.org/posts/2018/03/making-sense-of-the-us-national-defense-strategy

у првој половини мандата. Први од њих одиграо се 10. маја 2017. Председник Трамп је у Овалном кабинету угостио руског министра спољних послова Сергеја Лаврова, који је био у пратњи руског амбасадора у САД Сергеја Кисљака. Као што је поменуто, Кисљак је у претходним месецима био у центру пажње јавности због својих контаката са бившим саветником за националну безбедност Мајклом Т. Флином. Посета Лаврова у Белој кући је била затворена за јавност и новинаре, али оно што је било необично јесте да је руска страна увела фотографа, који је забележио сусрет Трампа и руског министра.[1098] Саопштење након разговора наглашава да је пажња била посвећена ситуацији у Сирији, али и Ирану и Блиском истоку у ширем смисли, као и да је председник „отворио питање Украјине и изразио посвећеност своје администрације да остане ангажована у решавању сукоба, истакавши одговорност Русије да у потпуности спроведе споразуме из Минска".[1099] Накнадно се испоставило да је председник са руском страном поделио поверљиве информације о извесним терористичким плановима ИСИС.[1100] Додатну сенку је бацала чињеница да је састанак одржан само дан након што је председник отпустио директора ФБИ Џејмса Комија (James Comey) који је спроводио истрагу о руском мешању у америчке изборе. Штавише, Трамп је на састанку наводно поводом овог потеза рекао Лаврову: „Управо сам отпустио директора ФБИ. Био је луд, права будала. Био сам под великим притиском због Русије. То је сада решено".[1101]

Што се тиче састанака на највишем нивоу, два лидера су први директан сусрет имали 7. јула 2017. на маргинама Г20 самита у Хамбургу. Иако је Макмастер изричито саветовао Трампа да не одржи посебан билатерални сусрет са Путином, председник САД је био другачијег мишљења. Дијалог два председника је потрајао дупло дуже од планираних сат времена, а присуствовали су и Тилерсон и Лавров. Трамп је био врло ентузијастичан пред почетак: „Имали смо неке веома, веома добре разговоре. Одржаћемо разговор сада и, очигледно, то ће се наставити. Радујемо се бројним веома позитивним стварима које ће се дешавати за Русију, за Сједињене Америчке Државе и за све оне који су укључени". Након завршетка, Путин га је суздржано сумирао речима: „Имао сам веома дуг разговор са председником Сједињених Америчких Држава. Разговарали смо о бројним питањима, укључујући Украјину, Сирију и друге проблеме, као и о појединим билатералним питањима".[1102] Поред ових тема, Тилерсон је објаснио да је разговор покрио и руског мешање у америчке изборе претходне године, остајући неодређен по питању Трамповог наступа и закључака, задовољавајући се опаском да је вођена „веома садржајна и дуга размена мишљења о тој теми". Радије је фокус ставио на поглед у будућност: „Оно на шта су се, по мом мишљењу с правом, усредсредила двојица председника јесте питање како да кренемо напред. Како да наставимо даље, јер ми није сигурно да ћемо икада доћи до неког усаглашеног разрешења тог питања између наше две државе".[1103]

Догађај највећег профила, и уједно извор највеће контроверзе, био је посебан билатерални самит америчког и руског председника у Хелсинкију годину дана касније, 16. јула 2018. У времену које је протекло између два сусрета дошло је до даљег размимоилажења у

[1098] Bill Chappell, "Trump Hosts Russian Foreign Minister Lavrov And Ambassador Kislyak At White House", *NPR*, May 10, 2017, https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2017/05/10/527755991/trump-meets-with-russias-lavrov-at-the-white-house-today

[1099] The White House, "Readout of President Donald J. Trump's Meeting with Foreign Minister Sergey Lavrov of Russia", *The White House*, May 10, 2017, https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2017/05/10/readout-president-donald-j-trumps-meeting-foreign-minister-sergey-lavrov

[1100] Pfiffner, "The Contemporary Presidency: Organizing the Trump Presidency", p. 10.

[1101] Matt Apuzzo, Maggie Haberman and Matthew Rosenberg, "Trump Told Russians That Firing 'Nut Job' Comey Eased Pressure From Investigation", *The New York Times*, May 19, 2017, https://www.nytimes.com/2017/05/19/us/politics/trump-russia-comey.html

[1102] BBC, "G20: Trump and Putin hold first face-to-face talks", *BBC*, July 7, 2017, https://www.bbc.com/news/world-europe-40527359

[1103] Ali Vitali, Adam Edelman and Andrew Rafferty, "Trump Pressed Putin on Election Hacking During G-20 Meeting, Tillerson Says", *NBC News*, July 7, 2017, https://www.nbcnews.com/politics/donald-trump/trump-putin-sit-down-closely-watched-g-20-meeting-n780331

погледу кључних жаришта Украјине и Сирије, као и до кадровских промена у администрацији: Макмастера и Тилерсона су заменили Болтон и Помпео, који су били додатно критични према Русији. Још акутније, над уприличеним сусретом се надвијао облак свежих оптужница за 12 службеника ГРУ поводом учешћа у хаковању електронске преписке демократа током избора. Након дочека који су приредили фински домаћини, два председника су се повукла иза затворених врата где, осим преводилаца, није присуствовао нико из делегација, што је након фаворизовања руских уместо америчких представника медија приликом посете Лаврова 2017. године представљало нову протоколарну необичност. На потоњој конференцији за штампу је објављено да су разговори вођени о свим битним питањима: Сирији, Украјини, Северној Кореји, Ирану, борби против тероризма и споразуму ИНФ. Амерички председник је био оптимистичан у погледу будућности: „Али наши односи никада нису били гори него што су сада. Међутим, то се променило пре отприлике четири сата. Заиста у то верујем“.[1104] За дотадашње стање у односима сматрао је да кривицу деле обе државе. Међутим, како су питања скретала у правцу руског мешања у изборе 2016. године, Трамп је дошао у ситуацију да отворено каже да, иако су му његове обавештајне агенције рекле да је Русија играла улогу, Путин то пориче и да он не види разлог зашто би то Русија чинила. Критике јавности и Конгреса, укључујући и од представника Републиканске странке, биле су одлучне и снажне, а председник је у наредним данима покушао да ублажи и релативизује ефекат своје изјаве.[1105]

Притисак ове теме је био изузетно велики и захтевао је стално балансирање и високу дозу тактичности у приступу. Председник се трудио да га гура под тепих кад год је било могуће, а на децидне, оштре ставове о тој теми није гледао благонаклоно. То је на својој кожи осетио Макмастер када је на Минхенској безбедносној конференцији у фебруару 2018. прокоментарисао: „Као што можете да видите из оптужнице ФБИ, докази су неоспорни и јавно доступни“. Трамп га је сутрадан укорио путем објаве на Твитеру: „Генерал Макмастер је заборавио да каже да Руси нису ни утицали ни изменили резултате избора 2016. године“.[1106] Генерал је администрацију напустио после месец и по дана. Слично томе, Тилерсон је такође био врло критичан према Русији поводом случаја тровања бившег руског шпијуна Сергеја Скрипаља (Sergei Skripal) и његове ћерке у Великој Британији почетком марта. Државни секретар је 12. марта изнео своје мишљење да је за овај „заиста нечувен поступак“ очигледно одговорна Русија.[1107] Међутим, већ неколико сати касније више није био на овој позицији, о чему је Трамп и њега и јавност обавестио још једном објавом на Твитеру. Овде не треба пренагљено извлачити закључак о директној и непосредној каузалности оваквих изјава и смена до којих је дошло. Уједно, било је видно да из администрације долазе дисонантни тонови када је реч о Русији, као и да су разлике у гледиштима, чије су јавне манифестације представљали ови вербални искази, сигурно играле улогу у Трамповој одлуци да извесне појединце отпусти. Ипак, о колизији председникових схватања о Русији и саме политике администрације према овој држави још боље од разлика у ставовима и стратешким документима сведоче конкретне акције и политике у погледу бројних питања која су се налазила на америчко-руској агенди.

[1104] Donald J. Trump and Vladimir Putin, “Remarks by President Trump and President Putin of the Russian Federation in Joint Press Conference”, *The White House*, July 16, 2018, https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-president-putin-russian-federation-joint-press-conference/

[1105] BBC, “Trump sides with Russia against FBI at Helsinki summit”, *BBC*, July 16, 2018, https://www.bbc.com/news/world-europe-44852812

[1106] Amy Held, “Trump Chides McMaster For Saying Evidence Of Russian Interference 'Incontrovertible'“, *NPR*, February 17, 2018, https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2018/02/17/586803847/mcmaster-says-evidence-of-russia-meddling-incontrovertible

[1107] Associated Press, “Tillerson says poisoning of ex-spy in Britain 'clearly came from Russia' and 'will trigger a response'“, *PBS News*, March 12, 2018, https://www.pbs.org/newshour/world/tillerson-says-poisoning-of-ex-spy-in-britain-clearly-came-from-russia-and-will-trigger-a-response

Трампова агенда: Сирија, Украјина и контрола наоружања под сенком санкција

Врло брзо након што је Доналд Трамп ступио на дужност, руска страна је послала своје изасланике са циљем да иницира контакт са новом администрацијом и представи своју амбициозну и обухватну иницијативу за обнављање и нормализацију односа и успостављање дијалога по низу питања од заједничког интереса.[1108] Темељи за такав развој догађаја и иницијални позитивни кораци су били направљени. Трамп је био вољан да обнови низ дипломатских и војних канала комуникације који су били затворени у последњим годинама Обаминог председниковања. Као једна од главних мета критике у претходним администрацијама, тема стања демократије, изборних услова и поштовања људских права у Русији је готово потпуно стављена у други план.[1109] Уз то, у целом спољнополитичком тиму је, независно од Трампових најава из кампање и различитих квалификација Русије које су неки од његових чланова имали, постојала свест да је ова сила незаменљив актер у више области у којима је требало остварити прогрес, као што су Блиски исток и Сирија, контрола стратешког наоружања или остваривање жељених исхода у односима са Ираном и Северном Корејом, па су на основу тога директни контакти били неопходни. Исходи тих контаката били су мешовити.

Сирија

То вероватно најбоље демонстрира развој ситуације у Сирији. Председник је управо сарадњу у борби против Исламске државе и тероризма означавао као један од главних мотива за остваривање функционалног односа са Москвом. Упркос тим најавама, већ у априлу су америчке акције у Сирији уздрмале веровања на руској страни да са новим човеком у Белој кући могу очекивати драстичну промену дотадашњег тренда у односима. Наиме, 7. априла америчке снаге су бомбардовале војну базу сиријске војске Шајрат, као одговор на нови напад хемијским оружјем неколико дана раније. Москва је на време била обавештена како би се избегле руске жртве и смањио ризик од ескалације ситуације на терену, али је овај потез доживео изузетно негативну реакцију у Русији, где су и представници извршне и законодавне власти, али и шире јавности, врло оштро осудили ове потезе, оцењујући их као жалостан континуитет у политици САД која игнорише руска становишта. Рекс Тилерсон је већ 11. априла отпутовао у главни град Русије да покуша да изгласи ствар. Након разговора са Лавровим и Путином, деловало је као да су опште контуре модалитета за избегавање (не)намераваног сукоба у Сирији оцртане.[1110]

Паралелне операције против Исламске државе у Сирији су се наставиле, заједно са пратећим покушајима остваривања својих партикуларних интереса, али су 2018. избили нови инциденти. Почетком фебруара у близини града Кашама је дошло до директног окршаја америчких трупа и сиријских оружаних снага којима су били придружени и плаћеници из руске групе Вагнер.[1111] Након тога, април је довео до новог реактивирања питања сиријског хемијског наоружања. Русија је прво 10. априла ставила вето у Савету безбедности УН на креирање новог истражног тела које би спровело истрагу да ли се на терену дешавају употребе овог недозвољеног типа оружја. Амбасадорка САД при УН Ники Хејли (Nikki Haley) је

[1108] John Hudson, "Russia Sought A Broad Reset With Trump, Secret Document Shows", *Buzzfeed News*, September 13, 2017, https://www.buzzfeednews.com/article/johnhudson/russia-sought-a-broad-reset-with-trump-secret-document-shows#.eyqKEoVzEp

[1109] О томе видети више у: Ruth Deyermond, ""You think our country's so innocent?" The Trump administration's policy on democratic practices in Russia and the challenge to US identity", *Global Affairs*, vol. 6, no. 1, 2020, pp. 105-120.

[1110] Kimberly Marten, "Rex Tillerson's Visit to Moscow: A Glass Half Full", *Foreign Affairs*, April 14, 2017, https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2017-04-14/rex-tillersons-visit-moscow

[1111] Thomas Gibbons-Neff, "How a 4-Hour Battle Between Russian Mercenaries and U.S. Commandos Unfolded in Syria", *The New York Times*, May 24, 2018, https://www.nytimes.com/2018/05/24/world/middleeast/american-commandos-russian-mercenaries-syria.html

осудила руски потез уз коментар „и раније смо говорили да Русија неће презати ни од чега како би заштитила Асадов режим“, надовезујући се на своје раније театралне осуде да је Русија „преливена крвљу сиријске деце“.[1112] САД је саму резолуцију предложила након нове оптужбе да је сиријска војска извршила хемијски напада у Думи, предграђу Дамаска. Након неуспешног дипломатског одговора, Вашингтон је спровео војни. Заједно са Француском и Великом Британијом, већ 13. априла извршени су ракетни напади на хемијска постројења у Сирији. У свом образложењу, Трамп је имао посебне речи критике за Москву као главног Асадовог спонзора: „Русија мора да одлучи да ли ће наставити да иде овим мрачним путем или ће се придружити цивилизованим нацијама као снага за стабилност и мир“, уз експлицитно довођење у питање сопствених ранијих најава о успостављању бољих односа са Русијом: „ Надамо се да ћемо се једног дана слагати са Русијом... али можда и нећемо“.[1113]

Трамп је постајао све нестрпљивији у погледу дејстава против Исламске државе. У складу са својим изолационистичким импулсима, доста приступним у његовом првом мандату, све посвећеније је заговарао повлачење америчких војника са терена, упркос снажном противљењу Пентагона и Џима Метиса. Након што је пред крај 2018. председник прогласио победу над ИСИС и донео одлуку о повлачењу трупа, секретар одбране је поднео оставку 20. децембра.[1114] Већинско, мада не потпуно повлачење трупа САД је отворило простор за већи маневарски простор за операције руских трупа, које су и даље интензивно деловале у корист режима Башара ел Асада. Америчке снаге су се са севера Сирије повукле октобра 2019. Турска је искористила ту прилику да изврши сопствени продор, заузме део територије и спроведе низ оружаних акција против курдских Сиријских демократских снага, америчких савезника на терену који су сад остали без подршке. У периоду који је претходио укључивању Турске, успостављено је значајно приближавање Анкаре и Москве, јер је пребројена до тада постојећа криза у билатералним односима.[1115] Поред прећутног разумевања са Турском у Сирији, Русија је деловала све више и на простору Авганистана, у виду дипломатских иницијатива, и Либије, кроз операције плаћеничке групације Вагнер.[1116] Тиме је попуњавала упражњени простор који су остављале Сједињене Државе, све мање заинтересоване за озбиљно регулисање прилика и збивања у овом региону.

Украјинска криза

Када је реч о другом кључном жаришту – Украјинској кризи, Трампова администрација је отишла корак даље од претходне и донела одлуку да Украјини почне да испоручују и смртоносно оружје – граница преко које Обама није желео да пређе, сматрајући да би тиме потенцијално доприносио ескалацији сукоба. Крајем 2017. саопштено је да ће Сједињене Државе послати противтенковске ракете „џавелин“, снајперске пушке и муницију у вредности од 47 милиона долара.[1117] У јулу 2018. године, само неколико дана након самита Трампа и Путина у Хелсинкију, Пентагон је објавио да је Кијеву из буџета исплаћена одбрамбена помоћ вредна 200 милиона долара, усмерена на унапређење украјинских капацитета у виду набавке радара, медицинске опреме, наочара за ноћни вид и високо-мобилних возила, као и тренинг

[1112] Max Greenwood, “Russia vetoes new panel to probe Syrian chemical weapons use”, *The Hill*, April 10, 2018, https://thehill.com/policy/international/382533-russia-vetoes-new-panel-to-probe-syrian-chemical-weapons-use/

[1113] Michael Crowley and Andrew Restuccia, “Trump strikes Syria”, *Politico*, April 13, 2018, https://www.politico.com/story/2018/04/13/trump-syria-strikes-523051

[1114] Paul Sonne, Josh Dawsey and Missy Ryan, “Mattis resigns after clash with Trump over troop withdrawal from Syria and Afghanistan”, *The Washington Post*, December 20, 2018, https://www.washingtonpost.com/world/national-security/trump-announces-mattis-will-leave-as-defense-secretary-at-the-end-of-february/2018/12/20/e1a846ee-e147-11e8-ab2c-b31dcd53ca6b_story.html

[1115] Slobodan Janković, “The South and East Mediterranean Power Struggle: Cases of Libya and Syria”, *The Review of International Affairs*, vol. 71, no. 1178, 2020, p. 89.

[1116] De Maio and Dreyfus, “US-Russia relations in the Trump era: domestic polarization and foreign policy”, pp. 9-10.

[1117] Peter J. Marzalik and Aric Toler, “Lethal Weapons to Ukraine: A Primer”, *Atlantic Council*, January 26, 2018, https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/lethal-weapons-to-ukraine-a-primer/

трупа.[1118] Крајем децембра те године, након руско-украјинског окршаја у Азовском мору, обезбеђено је додатних 10 милиона долара намењено за оснаживање украјинске морнарице.[1119] Претходно, као део америчког одговора на овај инцидент, Трамп је отказао састанак са Путином планиран да се одржи на маргинама Г20 самиту у Аргентини.

Међутим, као и бројна друга питања у америчкој (спољној)политици, и помоћ за Украјину је склизнула на терен међупартијског обрачуна, и то на врло утицајан начин. У јавност је у септембру 2019. процурела информација да је у телефонском разговору одржаном 25. јула 2019. са својим украјинским колегом Володимиром Зеленским (Volodymyr Zelenskyy), Трамп условљавао даљи наставак финансијске и војне помоћи покретањем истраге о потенцијалним корупционашким аферама вероватног демократског кандидата на изборима 2020. Џоа Бајдена и његовог сина Хантера Бајдена (Hunter Biden), који је био део директорског одбора украјинске приватне енергетске компаније „Бурисма холдингс“.[1120] Овај разговор је уследио након што је Трамп одложио исплату помоћи Украјини у вредности од 400 милиона долара. У САД долази до ескалације напада на Трампа и 24. септембра 2019. спикерка Представничког дома Ненси Пелоси (Nancy Pelosi) у овом телу отвара истрагу против председника. Њен исход био је званични процес импичмента против Трампа, покренутог у доњем дому Конгреса 18. децембра 2019. и окончаног 5. фебруара 2020. гласањем у горњем. Трамп је ослобођен оптужби, са већином од 52, односно 53 од 100 сенаторских гласова.[1121]

Са Украјинском кризом директно је било повезано и питање трансатлантских односа. Конкретније, у питање је довођена Трампова посвећеност НАТО.[1122] Међутим, упркос претњама о изласку САД из алијансе, амерички председник је пажњу усмерио на инсистирање на већим финансијским издвајањима оних чланица које нису поштовале одредбу о минимум 2 % БДП за одбрану, уз посебан фокус на Немачку. На неизвесном НАТО самиту у Бриселу јула 2018, председник САД је потврдио своју и америчку посвећеност алијанси, али и подцртао своју идеју да се обавезни проценат дуплира и подигне на 4% БДП.[1123] Трамп је радио и на оснаживању источног крила алијансе, првенствено кроз фокус на једну од Русији најненаклоњенијих чланица савеза – Пољску. Вашингтон и Варшава су септембра 2019. потписале заједничку декларацију о развоју одбрамбене сарадње, а августа 2020. споразум о појачаној одбрамбеној сарадњи. Ротационе трупе су повећане за 1000 додатних војника, а Пољска се посветила изградњи бројних нових војних постројења.[1124] Са друге стране, лоши односи са Немачком су се одразили и на присуство америчких снага у овој држави. Секретар одбране Марк Еспер је 29. јула 2020. најавио повлачење 12000 трупа из ове земље, поменувши

[1118] Ryan Browne, “US releases $200 million in defensive aid to Ukraine as Moscow seeks better ties”, *CNN*, July 20, 2018, https://edition.cnn.com/2018/07/20/politics/us-defensive-aid-ukraine

[1119] Reuters, “U.S. to boost financing for Ukraine navy after Russian attack”, *Reuters*, December 22, 2018, https://www.reuters.com/article/world/us-to-boost-financing-for-ukraine-navy-after-russian-attack-idUSKCN1OL02P/

[1120] Сажетак транскрипта разговора који је Бела кућа објавила доступан је овде: The White House, “Official readout: President Trump’s July 25 phone call with Ukraine’s Volodymyr Zelensky”, *The Washington Post*, September 25, 2019, https://www.washingtonpost.com/context/official-readout-president-trump-s-july-25-phone-call-with-ukraine-s-volodymyr-zelensky/4b228f51-17e7-45bc-b16c-3b2643f3fbe0/

[1121] Гласано је по линијама страначке припадности, уз изузетак Мита Ромнија. Он је по првој тачки оптужбе – злоупотреба власти, смарао да је председник крив, док је у по другој – опструкција рада Конгреса, гласао да није.

[1122] Друга велика спорна тема у трансатлантским односима био је Ирански нуклеарни споразум који је Трамп унилатерално напустио 2018. О томе видети више у: Петар Милутиновић, „Ирански нуклеарни споразум као одраз несагласности у трансатлантским односима током администрације америчког председника Доналда Трампа“, *Политичка ревија*, вол. 76, бр. 2, 2023, стр. 189-217.

[1123] Mikkel Runge Olesen, “Donald Trump and the battle of the two percent”, Danish Institute for International Studies, October 20, 2020, https://www.diis.dk/en/research/donald-trump-and-the-battle-of-the-two-percent

[1124] Justyna Gotkowska, “USA – Germany – NATO’s eastern flank. Transformation of the US military presence in Europe”, *Centre for Eastern Studies (OSW)*, August 14, 2020, https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2020-08-14/usa-germany-natos-eastern-flank-transformation-us-military

и да ће неке од њих бити прераспоређене у регионе Црног мора и Балтика.[1125] На крају, независно од реторике, још једна потврда посвећености савезу било је проширење на две нове чланице: Црну Гору 2017. године и Северну Македонију 2020.

Америчко повлачење из споразума са Русијом

И док су Украјина и НАТО очекивано биле непомирљиве теме за Вашингтон и Москву, област стратешке контроле наоружања је отварала простор за нешто повољније резултате. Ипак, ни овде коначни биланс није био нарочито позитиван. Као кључна тачка спорења у први план је избио још један хладноратовски споразум: Уговор о нуклеарним снагама средњег домета (Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty). ИНФ уговор, потписан 1987. године, у потпуности забрањује копнене нуклеарне и конвенционалне балистичке и крстареће ракете, односно бацаче ракета, са краћим (500-1000 километара) и средњим дометом (1000-5500 километара). Још је Обамина администрација оптуживала руску страну да криши одредбе овог међународног споразума, али није деловала по том питању.[1126]

Трампов поглед на свет, заснован на релативним добицима и игри нултог збира, значио је да таква неједнака примена не сме бити толерисана. Сам председник је иначе гајио аверзију према међународним уговорима и на овај начин утврђеним обавезама које је видео као спутавајућа ограничења. Слично, али још радикалније виђење је делио тадашњи саветник за националну безбедност Џон Болтон, који је председника подстицао да обустави америчко придржавање одредбама овог документа. Уз то, како је код председника и његових сарадника расла свест о претњи оличеној у кинеском изазивању америчке хегемонске позиције, чињеница да овај споразум примењују само САД и Русија, а Кина не, такође је играла важну, вероватно и кључну улогу у калкулацијама. Болтон га је назвао „билатералним споразумом у мултиполарном свету балистичких ракета“ и најавио повлачење САД.[1127] Ипак, непосредни повод за одлуку је била америчка процена о руском непридржавању споразума. Државни секретар Мајк Помпео је 4. децембра 2018. саопштио да су Сједињене Државе „утврдиле да је Русија материјално прекршила Споразум и да, као одговор, обустављамо наше обавезе, са дејством за 60 дана, осим ако се Русија у том року не врати потпуном и проверљивом придржавању“.[1128] Незадовољан одговором Москве, Вашингтон је 2. фебруара 2019. започео процедуру повлачења из Споразума, која је комплетирана и постала ефективна 2. августа.[1129]

Сличну судбину доживело је и америчко учешће у мултилатералном Споразуму о отвореном небу који је дозвољавао ненаоружане ваздушне извиђачке летове над територијама држава учесница. Вашингтон је донео одлуку да га напусти у мају 2020. а она је постала пуноснажна у новембру 2020. Исто је потом учинила и Русија, већ у јануару 2021. На крају, угрожен је био и споразум Нови СТАРТ, крунски драгуљ Обамине политике „ресетовања“, будући да је његова примена била ограничена на 10 година и истицала 5. фебруара 2021. Његово важење је било могуће продужити за још 5 година без ратификације у Сенату, али су одлучиоци имали амбициозније планове. И овде је за Белу кућу кључан фактор било питање Кине и њено неучешће у овом споразуму. Постојали су покушају Американца да се преговори усмере на укључивање Пекинга и стварање режима обавезујућег за све три највеће нуклеарне

[1125] Phil Stewart and Idrees Ali, “U.S. to withdraw about 12,000 troops from Germany but nearly half to stay in Europe”, *Reuters*, July 29, 2020, https://www.reuters.com/article/world/us-to-withdraw-about-12000-troops-from-germany-but-nearly-half-to-stay-in-eur-idUSKCN24U20A/
[1126] Alexander Lanoszka, “The INF Treaty: Pulling Out in Time”, *Strategic Studies Quarterly*, vol. 13, no. 2, 2019, p. 48.
[1127] Andrew Roth, “US confirms withdrawal from nuclear arms treaty with Russia”, *The Guardian*, October 23, 2018, https://www.theguardian.com/world/2018/oct/23/bolton-inf-treaty-russia-putin-moscow-meeting
[1128] Julian Borger, “US says it will pull out of INF treaty if Russia does not comply within 60 days”, *The Guardian*, December 4, 2018, https://www.theguardian.com/world/2018/dec/04/us-inf-russia-nuclear-treaty-deadline
[1129] Lanoszka, “The INF Treaty: Pulling Out in Time”, p. 53.

силе, за шта је Кина разумљиво показивала готово никакву заинтересованост.[1130] Са одласком Болтона из администрације, став Вашингтона је омекшао и у фокус се вратило постизање заједничког става са Русијом.[1131] Два преговарачка тима, амерички и руски, водили су низ разговора, али је мандат 45. америчког председника ипак окончан без постизања договора о продужењу примене овог уговора.

Поред ових суштинских питања, треба поменути и низ секундарних иницијатива за побољшање односа и успостављање ближе сарадње. На пример, на почетку свог мандата, председник Трамп је, као бизнисмен, видео оснаживање економских веза као важан канал за приближавање са Русијом. Тај став је делио и први амбасадор његове администрације у Москви Џон Хантсмен (Jon Huntsman). Идеја је била да се успостави бизнис дијалог и мостови граде кроз инвестиције и пословне договоре.[1132] Међутим, затрованост односа је била превелика за тако нешто, а економске везе традиционално врло слабе, па није постајао ни довољан број заинтересованих актера са својим улозима који би лобирали и заговарали њихово очување и јачање. Током 2018. и 2019, амерички председник се залагао за ревитализовање формата Г8 и поновно укључивање Русије на ове самите.[1133] Штавише, Болтон сведочи да је Трамп постао фиксиран на идеју руског поновног приступа.[1134] Ипак, и по овом питању је изостао позитиван резултат, због противљења других актера, америчких савезника, али и председникових сарадника.

Санкције Русији

И ове иницијативе, као и претходне теме које су биле на дневном реду, егзистирале су под „Дамокловим мачем" америчких санкција Русији. Трампова администрација је наставила са проширивањем режима санкција усмерених на руске појединце и компаније. Санкције су увођене због мешања у изборе 2016, операција у Украјини, дејстава у Сирији, акција у сајбер простору, атентата на Сергеја Скрипаља и његову ћерку, као и против пројекта изградње гасовода Северни ток 2.[1135] Овај енергетски пројекат је требало да обезбеди транспорт гаса из Русије кроз подводни гасовод којим би била у потпуности заобиђена територија Украјине, што с обзиром на односе Москве и Кијева има и „снажан политички и безбедносни предзнак".[1136] Амерички председник је од свих савезника вероватно најтрновитији однос имао са Немачком и канцеларком Ангелом Меркел, што је произилазило и из супротних гледишта на овај пројекат.[1137] У све заоштренијем односима западних држава са Русијом, у којима европски савезници траже помоћ и заштиту од руске претње, Трамп је имао само речи критике за овај подухват: „Дакле, ми треба да вас штитимо од Русије, а ви плаћате милијарде долара Русији, и мислим да је то веома непримерено".[1138] Крајем децембра 2019. уведене су санкције које ће

[1130] Angela Stent, "Trump's Russia Legacy and Biden's Response", *Survival: Global Politics and Strategy*, vol. 63, no. 4, 2021, pp. 60-61.

[1131] Марина Т. Костић, „Стратешка стабилност и могућности укључивања Кине у преговоре о контроли стратешког наоружања", *Међународни проблеми*, вол. 72, бр. 4, 2020, стр. 695.

[1132] Stent, "Trump's Russia Legacy and Biden's Response", p. 62.

[1133] Deyermond, "The Trump presidency, Russia and Ukraine: explaining incoherence", p. 14.

[1134] John Bolton, *The room where it happened: a White House memoir*, Simon & Schuster, New York, 2020, p. 101.

[1135] Alina Polyakova and Filippos Letsas, "On the record: The U.S. administration's actions on Russia", *Brookings*, December 31, 2019, https://www.brookings.edu/articles/on-the-record-the-u-s-administrations-actions-on-russia/

[1136] Невена Шекарић, „Европска енергетска безбедност: случај Северног тока 2", *Међународна политика*, вол. 71, бр. 1179-1180, 2020, стр. 121.

[1137] За више о америчко-немачким билатералним односима у овом периоду видети у: Miloš Petrović, "Political Relations Between Germany and the United States During the Trump Presidency", in: *Europe in Changes: The Old Continent at a New Crossroads*, edited by Katarina Zakić and Birgül Demirtaş, Institute of International Politics and Economics and Faculty of Security Studies at the University of Belgrade, Belgrade, 2021, pp. 267-288.

[1138] Jeff Mason, "Trump lashes Germany over gas pipeline deal, calls it Russia's 'captive'", *Reuters*, July 11, 2018, https://www.reuters.com/article/markets/currencies/trump-lashes-germany-over-gas-pipeline-deal-calls-it-russias-captive-idUSKBN1K10VH/

погађати сваку фирму која сарађује са Гаспромом у изградњи овог гасовода, потез који је изазвао оштра противљења како Русије, тако и ЕУ и нарочито Немачке.[1139]

Најефективнији и најтрајнији потез у вези са политиком санкција јесте усвајање закона „Закон о супротстављању америчким противницима кроз санкције“ (CAATSA). Закон је усвојен огромним већинама у оба дома (419-3 у Представничком дому и 98-2 у Сенату) крајем јула, а председник га је невољно потписао 2. августа 2017. Том приликом није пропустио да нагласи да закон „има озбиљне мане - нарочито зато што задире у овлашћења извршне власти да води преговоре“.[1140] Он се односи на Русију, Иран и Северну Кореју, проширује санкције уведене након анексије Крима и мешања у америчке изборе 2016. године, ограничава могућност председника да једнострано укине санкције без учешћа Конгреса и омогућава увођење секундарних санкција трећим државама, компанијама и појединцима који обављају значајне трансакције са руским одбрамбеним или обавештајним сектором.[1141] Тиме је учврстио режим санкција према таргетираним државама, укључујући и Русију, чинећи их практично неукидивим. Пратећи споредни ефекат тога је брисање било каквих мотива и подстицаја за Москву да измени своје понашање како би санкције биле ублажене. Напротив, пратила га је серија реталијационих мера обе стране. Руска влада је узвратила запленом два америчка објекта у Русији и наложила Сједињеним Државама да значајно смање број својих дипломата у Русији.[1142] Амерички званичници су потом затворили руске конзулате у Сан Франциску и Сијетлу, на шта је руски одговор било затварање америчког у Санкт Петербургу.[1143]

Свеукупно гледано, агенда америчке политике према Русији била је попуњена разноврсним темама, али их је Трампова администрација већински третирала кроз визуру других питања која је стављала у први план. Како је његов мандата одмицао, са доласком пандемије ковида 19, процесом импичмента и све већом преокупацијом Кином, перспективе остварења значајног прогреса по било којој од њих су биле све мање, а коначни биланс је било одсуство значајних успеха. Одлазећи корак даље, упркос Русији наклоњенијој реторици која је долазила из Овалног кабинета, листом су задржане или пооштрене политике према Русији, па је дошло до даљег пада у билатералним односима. Фактори са три слике који су томе водили стављени су у центар пажње у следећој секцији.

Три слике

Прва слика

Прва слика усмерава аналитичку лупу на председникове идеје, поглед на свет, вредности, карактерне црте, лидерски стил и начин одлучивања. Као особа без икаквог претходног искуства на јавним функцијама, Доналд Трамп је представљао енигму у погледу практичних импликација по америчку политику, укључујући и њену спољну димензију. Из претходних потеза и позиција у извршној или законодавној власти није могло јасно да се закључује шта очекивати од новог становника Беле куће. Његова пословна каријера и ранији јавни наступи давали су само делимичне и оквирне смернице. Реторика из кампање могла је опстати као трајна одлика његовог политичког профила, а могла се и испоставити као само

[1139] BBC, “Nord Stream 2: Trump approves sanctions on Russia gas pipeline”, *BBC*, December 21,2019, https://www.bbc.com/news/world-europe-50875935

[1140] Donald J. Trump, “Statement by President Donald J. Trump on Signing the “Countering America’s Adversaries Through Sanctions Act””, *The White House*, August 2, 2017, https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/statement-president-donald-j-trump-signing-countering-americas-adversaries-sanctions-act/

[1141] US Congress, “H.R.3364 - Countering America's Adversaries Through Sanctions Act”, *CONGRESS.gov*, https://www.congress.gov/bill/115th-congress/house-bill/3364/text

[1142] Jordan Tama, “Forcing the President's Hand: How the US Congress Shapes Foreign Policy through Sanctions Legislation”, *Foreign Policy Analysis*, vol. 16, no. 3, 2020, p. 411.

[1143] Stent, *Putin’s World: Russia against the West*, p. 333.

привремена алатка за стицање популарности и победу на изборима. Трампова импулсивност, неконзистентност и неустаљеност у понашању томе су додатно доприносили. Додуше, одмах је било јасно да 45. председник „нема намеру да води политику континуитета“.[1144] Временом, на основу расположивих варијабли и уз помоћ конкретних потеза и изјава, формирала се све јаснија слика.

Ден Макадамс (Dan P. McAdams) као његову дефинишућу и врло ретку особину одређује „Изузетно висок ниво екстровертности у комбинацији са изразито ниским нивоом сарадљивости“. У првом аспекту он подсећа на Била Клинтона и Џорџа В. Буша, као социјално активан, динамичан и енергичан човек који је посвећен остварењу својих циљева и добро се сналази у друштву и групама, жељан да буде у центру пажње. Уједно, врло је такмичарски настројен, па тежи побеђивању и освајању награда. У другом, подсећа на Ричарда Никсона, са којим дели одлике које би га могле описати као безосећајног, непристојног, арогантног и без емпатије.[1145] Поред ових карактеристика, као и других попут ниског нивоа поверења у друге, слабог самопоуздања и потребе за припадношћу, председник је „у великој мери ослоњен на истомишљене и лојалне саветнике, без обзира на њихову стручност, незаинтересован за информације, нарочито када већ има чврсте ставове о неком питању, има црно-бели поглед на свет и настоји да буде главни доносилац одлука“.[1146]

Ове одлике су се одражавале и на начин како је руководио својим тимом у Вашингтону. Како то сликовито описују Драган Симић и Драган Живојиновић, „Бела кућа личи на двор у којем се различите клике и фракције боре за његову пажњу“.[1147] Он не воли групно одлучивање, види себе као сопственог главног стратега и особу која најбоље зна да пресуди о сваком питању, независно од нивоа своје и туђе експертизе. Сараднике је волео да поставља једне наспрам других и сучељава њихове предлоге и аргументе у процесу пуном импровизације. Међутим, недостатак оваквог приступа произилази из тога што Трамп често жели да добије валидацију сопственог већ формираног мишљења, често на основу екстерно прикупљених информација из непоузданих извора.[1148] Председников низак ниво концентрације и лако губљење пажње су отежавали сарадницима да усмере његов фокус на одређене теме, али су им и омогућавали да експлоатишу те особине да би одложили или изменили неке јавне политике које су сматрали контрапродуктивним. Трампов стил се задржао током целог мандата и устаљени процеси вашингтонске политике и традиционалних процедура доношења одлука нису преобликовали његов приступ. Напротив, његово самопоуздање и поверење у сопствене инстинкте је само расло током времена проведеног у Белој кући.[1149] На основу тога, било је могуће да током целог мандата опстану паралелни токови политике према Русији, један који је водио председник и други који је водила његова администрација.

Упркос свим овим особинама и описима који стварају не претерано ласкав портрет Трамповог председниковања, он је у својим одлукама и потезима, као и реторици, ипак исказивао и незанемарљив ниво конзистентности у политикама које жели да спроводи. Чарли Ледерман (Charlie Laderman) и Брендан Симс (Brendan Simms) то прецизно сумирају:

[1144] Душан Пророковић, „Руско-амерички односи у другом мандату Доналда Трампа: између жеља и реалности“, *Политика националне безбедности*, вол. 31, бр. 1, 2026, стр. 41.

[1145] Dan P. McAdams, “The Mind of Donald Trump”, *The Atlantic*, June 2016, https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/06/the-mind-of-donald-trump/480771/

[1146] Cottam, “Foreign Policy Decision Making in the Trump Administration”, p. 131.

[1147] Драган Р. Симић и Драган Живојиновић, „Како одлучује Доналд Трамп?“, *Међународни проблеми*, вол. 71. бр. 3, 2019, стр. 302.

[1148] Luis da Vinha, “Competition, Conflict, and Conformity: Foreign Policy Making in the First Year of the Trump Presidency”, *Presidential Studies Quarterly*, vol. 49, no. 2, 2019, pp. 21-23.

[1149] Ibidem.

„Иако је његово лично понашање често кловновско или простачко, а показао је и запањујуће незнање о неким од кључних светских питања, залаже се за заштиту америчких радних места у земљи, а самим тим и за рестриктивну трговинску политику у иностранству. Жели да заузме оштар став према тероризму, укључујући и прибегавање мучењу, како у Сједињеним Државама тако и у остатку света. Залаже се за повећање војних издатака. Жели да „Америку стави на прво место“, повећа улагања у школе и инфраструктуру у Сједињеним Америчким и, сходно томе, одбацује политику „изградње држава“ у иностранству“.[1150]

То је последица светоназора који у значајној мери кореспондирају са џексоновском политичком традицијом, што су приметили бројни аутори.[1151] Уједно, Трампове политичке идеје треба посматрати и у ширем контексту успона националистичко-популистичке политике широм Европе у том тренутку.[1152] Сумарно, Трампова спољнополитичка концепција садржи следеће елементе: националистички схваћен национални интерес, скептицизам према либералном интернационализму и глобализму, трансакциони приступ савезништвима, персонални фокус у дипломатским односима, такмичарско виђење глобалне политике и балансирање војне асертивности са аверзијом према дуготрајним војним интервенцијама у иностранству. Последично, његов приступ убеђивању и преговарању, као важним концептима за сваког председника, одражавали су те елементе. За њега „убеђивање није способност да се промене туђа мишљења, већ да се други увере да је оно што председник жели (или што је у председниковом интересу) истовремено и у њиховом интересу“. Преговори су „такмичења у којима се нада да ће изаћи као победник; другим речима, они представљају игре са нултим збиром чији је циљ да покажу његову супериорност“.[1153]

Пребачено на питање политике према Русији, јасно је да је Трамп у многочему видео Путина као врло погодног саговорника и партнера. Негативан однос према тековинама либералног међународног поретка, подозрење према традиционалним елитама, стављање интереса уместо вредности на прво место, селективно ангажовање базирано на интересној калкулацији, преференције за одлучивање на основу директних договора на нивоу лидера уместо кроз мултилатералне формате, тежња да се оснажи аутономија, отпорност и моћ сопствене државе, те осећање националног незадовољства услед експлоатације – евидентне су повезнице. Њима се може придодати и Трампово дивљење према Путиновом ауторитарном лидерском стилу и неспутаној контроли над руском политичком сценом. Путин је са друге стране желео „да успостави личну интеракцију са Трампом која би просекла кроз антикремљовски консензус у Вашингтону“, а са циљем остварења свог кровног интереса, паритета у погледу перцепције и статуса велике силе са САД и успостављање „глобалног поретка којим доминира неколико великих сила, а који функционише у складу са традиционалном реалполитиком“.[1154] Приликом директних сусрета, два лидера су успоставила

[1150] Laderman and Simms, *Donald Trump – The Making of a World View*, p. 13.
[1151] Milan Krstić, “Donald Trump’s 2016 Presidential Campaign in the Light of the U.S. Foreign Policy Traditions”, *Serbian Political Thought*, vol. 14, no. 2, 2016, pp. 43-72; Walter Russell Mead, “The Jacksonian Revolt: American Populism and the Liberal Order”, *Foreign Affairs*, vol. 96, no. 2, 2017, pp. 2-7; Michael Clarke and Anthony Ricketts “Donald Trump and American foreign policy: The return of the Jacksonian tradition”, *Comparative Strategy*, vol. 36, no.4, 2017, pp. 366-379; Daniel S. Hamilton, “Trump's Jacksonian Foreign Policy and its Implications for European Security”, *UI Brief*, no. 2, may 2017, https://www.ui.se/globalassets/butiken/ui-brief/2017/hamilton-ui--brief.-05-23.pdf; Jan Niklas Rolf, “Donald Trump’s Jacksonian and Jeffersonian Foreign Policy”; *Policy Studies*, vol. 42, no. 5–6, 2021, pp. 662–681.
[1152] Hilde Eliassen Restad, “What makes America great? Donald Trump, national identity, and U.S. foreign policy”, *Global Affairs*, vol. 6, no. 1, 2020, pp. 21-36; Edward Ashbee and Steven Hurst, “The Trump foreign policy record and the concept of transformational change”, *Global Affairs*, vol. 6, no. 1, 2020, pp. 5–19.
[1153] Todd M. Schaefer, *Presidential Power Meets the Art of the Deal: Applying Neustadt to the Trump Presidency*, Palgrave Macmillan, Cham, Switzerland, 2021, p. 9.
[1154] Bobo Lo, “An accident waiting to happen: Trump, Putin and the US-Russia relationship”, *Lowy Institute*, October 2017, p. 6, http://www.jstor.org/stable/resrep17558

међусобно разумевање и позитивну интеракцију. Дакле, на нивоу прве слике, предуслови за побољшање односа су били и више него присутни. Друга слика открива супротне тенденције.

Друга слика

Када се преместимо на ниво анализе државе и усмеримо пажњу на утицај односа институција на политику према Русији, одмах је уочљиво да „Трампа његова русофилија доводи у сукоб са другим америчким ставовима, посебно са ставовима Конгреса“.[1155] Попут ситуације за време његових претходника, и у Трамповом мандату се структура Конгреса и партијска контрола над два дома овог политичког органа мењала. У прве две године боравка 45. председника САД у Белој кући Републиканска партија је задржала контролу и над Представничким домом и Сенатом, иако су проценти њене већине били нешто нижи у оба тела. Међутим, избори на средини мандата, одржани 6. новембра 2018. године, донели су делимично померање равнотеже у корист Демократске странке. Наиме, ова партија је повратила већину мандата у доњем дому сјајним изборним перформансом, којим је преотела 40-ак места републиканцима. Ипак, он се није прелио и на Сенат, где је Републиканска партија задржала врло „тесну“ већину. Демократски контролисани Представнички дом и Сенат под републиканцима је комбинација која је настала по први пут још од сазива Конгрес у периоду 1985-1987. Таква структура је утицала и на процес импичмента против Трампа, иницираног у доњем дому где већину има противничка странка, уз глатко гласање против опозива председника у горњем, захваљујући бројчаној надмоћи његових страначких сабораца.

Демократским преузимањем већине у Представничком дому простор за председника да спроводи своје политике је постао делимично ограниченији, а то се манифестовало и у спољној политици. У тој области, политика према Русији је, као што је објашњено, била нарочито спорна, а противљење правцу који је Трамп покушавао да уцрта долазило је на двопартијском нивоу. Такав одлучан став је најјасније демонстриран кроз усвајање закона CAATSA, вероватно најконкретнијег потеза Конгреса којим је обликовао политику САД према Русији у периоду анализираном у овом истраживању. Стога ће му овде бити посвећена нешто већа додатна пажња. За почетак, врло је индикативно да је до њега дошло не након успостављања демократске контроле над доњим домом, већ у периоду када је председник имао дводомно наклоњен Конгрес. То сведочи о снази подршке за антагонистичку политику према Русији међу законодавцима. У ширем контексту, уочава се да усвајање закона CAATSA представља „први и једини законодавни пораз председника у области спољне политике пре избора на средини мандата 2018. године“.[1156]

Намере водећих конгресмена (и њихови страхови) биле су јасне још и пре инаугурације новог председника, будући да су нови легислативни предлози усмерени на проширивање и оснаживање санкција започели још 11. јануара. 2017 Уз то, као други водећи циљ законодаваца искристалисало се кодификовање санкција кроз закон са циљем да онемогуће да их председник једнострано укине. Већ 27. јануара 2017. Џон Макејн, перјаница агресивне политике према Русији и председавајући одбора за оружане снаге Сената, изнео је упозорење председнику: „Надам се да ће председник Трамп ставити тачку на ова нагађања и одбацити тако непромишљен правац деловања“, јер „Уколико то не учини, радићу са својим колегама на томе да санкције против Русије буду преточене у закон“. Слично мишљење је делио и спикер Представничког дома из редова Републиканске странке Пол Рајан (Paul Ryan).[1157]

[1155] Feinstein and Pirro, “Realpolitik: United States- Russian relations and the emerging political order”, p. 59.
[1156] Florian Böller and Lukas D. Herr, “From Washington without love: congressional foreign policy making and US-Russian relations under president Trump”, *Contemporary Politics*, vol. 26, no. 1, 2020, pp. 17-18.
[1157] Andrew Taylor, “GOP warns Trump about lifting sanctions on Russia”, *Associated Press*, January 27, 2017, https://apnews.com/b12dc2cc994e414799a66dda91b76918

Два законодавна предлога која су се бавила овим питањима, а чије су одредбе касније у великој мери инкорпориране у CAATSA јесу „Закон о супротстављању руским непријатељским активностима из 2017.“ (Counteracting Russian Hostilities Act of 2017) и „Прегледни закон о санкцијама према Русији из 2017.“ (The Russia Sanctions Review Act of 2017). Након бројних саслушања, дебата и ревизија фокус је преусмерен на свеобухватни закон који ће постати CAATSA, а који је произашао из амандмана на закон о санкцијама Ирану. За доношење таквог кровног акта поново је активно и одлучно лобирао Макејн, наводећи у свом обраћању у Конгресу 7. јуна 2017: „Сједињене Америчке Државе морају да упуте снажну поруку Владимиру Путину и сваком другом агресору да нећемо толерисати нападе на нашу демократију“.[1158] Други водећи републикански сенатори који су дотад били скептичнији, попут Мича Маконела и Боба Коркера, такође су стали иза ове идеје. Што се демократа тиче, подршка је била неупитна.

Дебата се водила у оба дома, претежно око језика и формулација. Закон је, након што су несугласице измирене, усвојен у доњем дому 25. јула са само три гласа против, односно два дана касније у горњем, где је против гласало само двоје сенатора. Бела кућа је била изразито незадовољна успешним напредовањем овог процеса на Капитолу и лобирала је за ублажавање делова текста који би смањили могућност за унилатерално деловање председника, али ти напори нису уродили плодом.[1159] Поред негодовања приликом потписивања закона 2. августа јер се умањује председнички ауторитет и могућност да самостално склапа договоре у интересу Американаца, Трамп је био принуђен и да прихвати резоновање које је исијавало из самог акта. Потврдио је да „Америка неће толерисати мешање у наш демократски процес и да ћемо стати уз наше савезнике и пријатеље у супротстављању руском подривању и дестабилизацији“.[1160] Ипак, већ сутрадан је на Твитеру упозорио „Наши односи са Русијом су на историјски најнижем и веома опасном нивоу. За то можете захвалити Конгресу, истим оним људима који нам чак не могу обезбедити ни здравствену заштиту!“.[1161]

Уз то, 2017. је основан и Фонд за супротстављање руском утицају, уз обавезу да се финансира са минимум 100 милиона долара годишње. Почевши од наредне фискалне године, Конгрес је током Трамповог мандата у свакој опредељивао по 250 милиона долара или више за његово функционисање. Фонд је намењен за помоћ државама чланицама НАТО, ЕУ и кандидатима за чланство у тим организацијама, а касније су за неке циљеве придодате и Јерменија, Грузија и Азербејџан. Фондом су средства „стављена на располагање организацијама цивилног друштва и другим субјектима у тим државама за програме у области владавине права, медија, сајбер безбедности и друге програме који јачају демократске институције и процесе и супротстављају се руском утицају и агресији“.[1162] Законом CAATSA прецизирано је шест циљева за додељивање средстава из Фонда, а касније су проширени са још три. У питању су: сајбер безбедност; владавина права и борба против корупције; хуманитарни одговори на кризе; политички процеси; независни медији и грађанско друштво; борба против пропаганде и дезинформација;, енергетска безбедност; економска отпорност; безбедност.[1163]

[1158] Цитирано према: Böller and Herr, “From Washington without love: congressional foreign policy making and US-Russian relations under president Trump”, p. 27.
[1159] Ibidem, p. 28.
[1160] Trump, “Statement by President Donald J. Trump on Signing the “Countering America’s Adversaries Through Sanctions Act””.
[1161] Цитирано према: Florian Böller and Lukas D. Herr, “From Washington without love: congressional foreign policy making and US-Russian relations under president Trump”, p. 17.
[1162] Cory Welt, “Russia: Background and U.S. Policy”, *Congressional Research Service*, August 21, 2017, p 46, https://www.congress.gov/crs_external_products/R/PDF/R44775/R44775.10.pdf
[1163] Office of Inspector General, “Information Report: Countering Russian Influence Fund”, *United States Department of State*, December 2022, p. 17, https://www.stateoig.gov/uploads/report/report_pdf_file/aud-mero-23-09.pdf

Још један метод којим је Конгрес вршио значајан утицај на извршну власт и њене планове јесу истражни процеси о руском мешању у изборе 2016. Паралелно са истрагом специјалног тужиоца Роберта Милера, више њих је вођено и у одборима Представничког дома и Сената. Две најзначајније су оне у обавештајним одборима доњег, односно горњег дома. Истрага обавештајног одбора Представничког дома је доста била опхрвана трвењима између демократа и републиканца који су у њој учествовали и јасно је обелоданила ниво поларизације по овом питању који постоји између две странке. Он је био далеко видљивији по овом него по питању саме политике према Русији, где су ставови две странке предоминантно униформни. Истрага је окончана у марту 2018. и извештај који је објављен, иза којег су стајали само републикански чланови који су имали већину, закључио је да, иако је утврђено да се Русија јесте мешала у изборе, нема доказа о сарадњи Трампове кампање са Москвом. Демократе су се оградиле, незадовољни начинима на који је истражни процес вођен, уз позив да се за релевантне налазе пажња посвети Милеровој истрази.[1164]

Са друге стране, обавештајни одбор Сената је у јулу исте године у свом извештају доста неутралнијег тона потврдио раније налазе обавештајне заједнице уз закључак да се Русија мешала у изборе, таргетирала кампању Хилари Клинтон и имала преференције за Доналда Трампа. Између јула 2019. и августа 2020. овај одбор је објавио петотомни детаљни извештај о својој истрази на преко 1300 страница, заснован на прегледању више од милион страница докумената и спровођења више од 200 интервјуа.[1165] Двопартијска истрага овог одбора, где су такође већину чланова чинили представници Републиканске странке, на челу са сенатором Ричардом Буром (Richard Burr), републиканцем из Северне Каролине, изводи закључак да је „руска влада спроводила агресиван, вишеструки напор да утиче, односно покуша да утиче, на исход председничких избора 2016.“, али без експлицитних одговора на питање да ли је Трампова кампања у овом подухвату сарађивала са Москвом. Додуше, извештај нарочито издваја присуство Пола Манафорта у Трамповој кампањи и његове руске контакте као обавештајно забрињавајуће.[1166] Генерално, извештај се тоном и општим поентама у значајној мери преклапа са Милеровим. Уз то, он даје низ препорука како да се слична успешна кампања мешања у изборе не понови у будућности. Из свега наведеног, јасно је да су конгресне истраге током целог Трамповог мандата бацале сенку на његове потезе у политици према Москви, и креирали сталну дозу сумње и преиспитивања у председникове мотиве код значајног дела јавности.

Очекивано, и током овог четворогодишњег периода, позиције утицајних законодаваца по кључним тачкама на билатералној америчко-руској агенди биле су претежно врло оштре. Исказивали су подршку за потезе администрације који су водили даљем удаљавању са Москвом и критиковали оне који су са собом носили назнаке приближавања. Украјина је фигурирала као важна тема. У томе је немалу улогу играо развијени украјински лоби. Украјински кокус у Представничком дому је био највећи од свих источноевропских држава и бројао је преко 40 чланова, укључујући спикерку Пелоси.[1167] Конгрес је недвосмислено поздравио одлуку о испоруци смртоносног оружја Кијеву, а под притиском овог тела и финансијска помоћ је током Трамповог првог мандата била изузетно висока. Она је износила 560 милиона долара 2017. године, 620,7 милиона долара 2018. године, 695,7 милиона долара

[1164] Kyle Cheney, “Trump hails House Intelligence Committee report on Russia”, *Politico*, April 27, 2018, https://www.politico.com/story/2018/04/27/house-intelligence-committee-issues-russia-report-557413

[1165] US Senate Select Committee on Intelligence, “Senate Intel Releases Volume 5 of Bipartisan Russia Report”, *U.S. Senate Select Committee on Intelligence*, August 18, 2020, https://www.intelligence.senate.gov/2020/08/18/press-senate-intel-releases-volume-5-bipartisan-russia-report/

[1166] Eric Tucker and Mary Clare Jalonick, “Senate panel finds Russia interfered in the 2016 U.S. election”, *PBS News*, August 18, 2020, https://www.pbs.org/newshour/politics/senate-panel-finds-russia-interfered-in-the-2016-us-election

[1167] Victor Pashkov, “The Donald Trump Factor and US-Ukrainian Relations (2017-2020): From Strategic Friendship to Cold Partnership”, *Lithuanian Annual Strategic Review*, vol. 22, no. 1, 2024, p. 183.

2019. године и 698 милиона долара 2020. године.[1168] Када је реч о Сирији, ракетни одговори на употребу хемијског оружја су били поздрављани. На пример, председавајући одбора за оружане снаге Представничког дома, тексашки републиканац Мак Торнбери (Mac Thornberry) је напад на Думу из априла 2018. оценио као „део тренда хемијских напада широм света које подржава Русија“ и да зато подржава председникову одлуку да изврши ракетни удар на сиријске снаге.[1169] Са друге стране, одлука о повлачењу трупа из Сирије је изазвала двопартијске критике, између осталог и јер отвара простор за ширење руског утицаја. Међу водећим критичарима били су истакнути републикански сенатори Линдси Грејам и Марко Рубио.[1170]

На крају, директни сусрети Трампа и Путина такође су изазивали снажне реакције. Оне су нарочито критичне биле након самита два лидера у Хелсинкију у јулу 2018. Униформно су осуђивани председников приступ свом руском колеги и наступ на потоњој конференцији за штампу, посебно у погледу питања руског мешања у изборе 2016. Илустративан пример је изјава Џона Макејна, који је сматрао да је самит био „трагична грешка“, а Трампово држање оценио као „један од најсрамнијих наступа једног америчког председника у новијем сећању“, јер „ниједан претходни председник се никада није понизио тако недостојанствено пред једним тиранином“.[1171] Овом његовом изјавом, једном од многих која осликава предоминантно расположење на Капитолу у погледу политике САД према Русији, вреди и затворити ову завршну анализу из угла друге слике у оквиру овог истраживања, с обзиром да се управо сенатор Макејн издвојио као један од најконзистентнијих критичара Москве и заговорника одлучних, и бескомпромисних потеза Вашингтона. Његова целу каријеру дуга борба да издејствује потезе своје владе у складу са америчким интересима, које је увек видео као дијаметрално супротне руским, окончала се када је преминуо нешто више од месец дана након самита америчког и руског председника у Хелсинкију.

Трећа слика

Са преласком на ниво треће слике, прво ће поново бити представљени индикатори материјалних капацитета две силе. У Сједињеним Државама привреда је током већег дела првог Трамповог мандата наставила са растом, који је прекинут 2020. године избијањем пандемије ковида 19. БДП је повећан са 19,612 билиона долара 2017. на 21,540 билиона долара 2019. године, након чега је уследио пад на 21,375 билиона долара 2020. године (умањење од скоро 2,1%). Сличан тренд забележен је и код БДП по глави становника, који је са преко 60 хиљада долара 2017. године порастао на више од 65 хиљада долара 2019. године, да би 2020. године благо опао на 64465 долара.[1172] Русија је у истом периоду бележила умерен економски раст до 2019. године, када је БДП повећан са 1,575 билиона долара 2017. на 1,693 билиона долара, али је 2020. године, услед последица пандемије и пада глобалне економске активности, опао на 1,493 билиона долара (пад од 2,65%). БДП по глави становника пратио је исти образац, повећавши се са 10659 долара 2017. године на 11448 долара 2019. године, након чега је 2020. године опао на 10108 долара.[1173] Кретање привредног развоја Русије је било и под утицајем све

[1168] Ibidem, p. 184.
[1169] Crowley and Restuccia, “Trump strikes Syria”.
[1170] David Brown, Gregory Hellman and Burgess Everett, “Republicans rip Trump’s surprise Syria withdrawal in meeting with Pence”, *Politico*, December 19, 2018, https://www.politico.com/story/2018/12/19/trump-us-troops-in-syria-1068734
[1171] Dan Mangan, “Sen. John McCain says Trump gave ‘One of the most disgraceful performances by an American president’ at Putin summit”, *CNBC*, July 16, 2018, https://www.cnbc.com/2018/07/16/john-mccain-says-trump-abased-himself-before-putin-at-summit.html
[1172] “U.S. GDP”, *Macrotrends*, n.d. https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/usa/united-states/gdp-gross-domestic-product
[1173] “Russia GDP”, *Macrotrends*, n.d. https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/rus/russia/gdp-gross-domestic-product

екстензивнијег режима западних санкција, што је усмеравало избор приоритетних грана и водећих партнера.

Када је реч о становништву, Сједињене Америчке Државе наставиле су континуирани демографски раст, па је број становника са скоро 330 милиона 2017. године повећан на готово 336 милиона 2020. године. Русија је задржала изузетно благ позитиван демографски раст из претходног периода, а њен број становника се увећао за само око 150000 од 2017. године до 2020. године, крећући се око 145 милиона.[1174] Приметно је да је стопа раста становништа код обе државе сваке године била све мања, а код Русије је чак 2020. поново постала негативна. У погледу војних издвајања, поређење је дато у Табели 7. Трампова администрација је значајно подизала војни буџет у апсолутним цифрама, пратећи укупни раст БДП и одржавајући праксу из другог Обаминог мандата да се за ове сврхе издвајају средства која чине између 3% и 4% БДП. Насупрот томе, Русија је након наглог повећања војних издатака 2015. и 2016. године ушла у период њихове релативне стабилизације и одржавала војни буџет близу или нешто преко 4% БДП. У погледу расположивог војног особља, Вашингтон је на крају Трамповог мандата оперисао са скоро 1,38 милиона војника, а Москва са 900 хиљада, уз додатних 2 милиона резервиста.[1175]

Табела 7: Војна финансијска издвајања 2017-2020, изражена у милијардама долара[1176]

Година	**САД**	**Русија**
2017.	646,75	66,91
2018.	682,49	61,61
2019.	734,34	65,2
2020.	778,4	61,71

Ови квантитативни показатељи јасно демонстрирају да је неприкосновеност у материјалним елементима моћи Сједињених Држава опстала и за време Трамповог првог мандата. Ипак, Русија се и даље показивала способном да на терену одмеравања снага великих сила игра знатно утицајнију улогу него што би ови индикатори сугерисали. Темељи су постављени још раније. Добро промишљеном интервенцијом у Сирији у пресудном моменту, као и брзом реакцијом на збивања у Украјини током Обаминог мандата, уз друге аспекте попут улоге главног европског снабдевача енергентима и импозантног нуклеарног арсенала, Москва је, уз релативно ниске трошкове, осигурала опстанак свог статуса незаменљивог фактора у свакој глобалној политичко-безбедносној калкулацији.

Усложњавање прилика је у овом периоду постајало све веће. Процес мултиполаризације, који је подразумевао успон и асертивније позиционирање различитих изазивача САД, од којих неки имају реалне капацитете да уздрмају лидерски положај ове суперсиле, а други „само“ да играју улогу реметилачког фактора у преломним моментима и географским регионима, узимао је све већег маха. Исход овог процеса, који би нужно водио трансформацији униполарног у мултиполарни светски поредак, није предодређен. Међутим, управо његово одвијање, са свим подразумевајућим ескалацијама, жариштима, мање или више директним окршајима, испитивањем снага и настојањима да се изманеврише повољнија геополитичка и геоекономска позиција, ствара турбуленције у анархичном систему које

[1174] “U.S. Population (1950-2025)”, *Macrotrends*, n.d. https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/usa/united-states/population; “Russia Population (1950-2025)”, *Macrotrends*, n.d. https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/rus/russia/population

[1175] “North America”, *The Military Balance*, vol. 120, no. 1, 2020, p. 46; “Russia and Eurasia”, *The Military Balance*, vol. 120, no. 1, 2020, p. 194.

[1176] “U.S. Military Spending/Defense Budget”, *Macrotrends*, n.d. https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/usa/united-states/military-spending-defense-budget; “Russia Military Spending/Defense Budget”, *Macrotrends*, n.d. https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/rus/russia/military-spending-defense-budget

додатно оптерећују америчког хегемона, већ уздрманог растућом поларизацијом на унутрашњем плану.

Период Трамповог председниковања је био тај у којем је стратешки ривалитет са Кином заузео своје дефинитивно и неприкосновено место као водећа преокупација за креаторе спољне политике у Вашингтону, место које неће препустити све до данас и које ће изгледно заузимати и у наредним деценијама. Обамин најављивани и обазриви „пивот“ ка Азији је већ указао на постојање свести о важности овог питања, али је био затрпан потоњим догађајима, управо онима у којима је улога Москве била круцијална – операције у Сирији и Украјинска криза. Трампова администрације је добила прилику да овај процес заиста спроведе у дело. Због мањкавости у погледу кадрова и начина функционисања, те председникових склоности, то је потрајало дуже него што је било неопходно, али се претежно остварило до избијања пандемије ковида 19, која је додатно изоштрила сечиво надметања Вашингтона и Пекинга. Оно се првенствено одигравало на економском плану. Тако је трговински рат између САД и Кине обележио међународну трговину 2018. и 2019. године.[1177] Географски и безбедносно гледано, као позорница за одмеравање снага издвајао се регион Индо-Пацифика. Међутим, америчка хегемонска позиција са собом носи глобално присуство и глобалне интересе, те није било могуће потпуно запоставити друга два кључна региона: Европу и Блиски исток.

У оба је било неопходно наћи оперативни модалитет који узима у обзир руске акције и интересе. Како пишу Невен Цветићанин и Марко Мандић „Русија је доласком Владимира Путина и његове ере владавине у Кремљу стрпљиво чекала стварање повољног геополитичког миљеа како би демонстрирала свој потенцијал и улогу изразито важног глобалног актера“. У Украјини, Путин је распршио „снове о слободној и мирној постхладноратовској Европи“.[1178] Уједно, креирањем конфликта који је константно претио да се разбукта ефективно је замрзнуо аспирације Кијева за даљом евроатлантском интеграцијом. Асиметричним операцијама ослабљивао је америчке савезнике у Европи изнутра. На Блиском истоку је зауставио талас размонтиравања пријатељски настројених режима и показао да је Русија важан играч и у деловима света изван њеног непосредног географског окружења. Трампова идеја да овако асертивну и добро позиционирану Москву третира као актера којег не треба додатно потиснути, будући да би то изискивало превелике напоре и ресурсе утрошене на подухвате од секундарне важности, већ као потенцијалног сарадника за своја два приоритетна циља – борбу против исламског фундаментализма и формулисање одговора на успон Кине, имала је смислено упориште.

Овај други циљ је нарочито повезан за факторима треће слике. Наиме, еволуција руско-кинеског партнерства је за Вашингтон била врло забрињавајући тренд. Са избијањем Украјинске кризе западна тржишта постајала су све неприступачнија за Русију и она се окренула ка истоку. Сарадња са Кином се постепено развијала не само кроз очекиване форме, попут веће трговинске размене или инвестиција, већ се прелила и у политичко-безбедносну и енергетску сферу.[1179] Такав развој догађаја је препоручио разматрање начина како угурати клин у ово партнерство, односно да ли би било изводљиво удаљити Москву од Пекинга подстицајима и уступцима који би је приближили Вашингтону.[1180] Овакав потез би представљао својеврсну инверзију никсоновско-кисинџеровског маневра их 1970-их када је

[1177] Наташа Станојевић и Катарина Закић, *Економски успон Кине – стратегије и динамика међународних економских односа*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2023, стр. 92.
[1178] Neven Cvetićanin i Marko Mandić, "Suton međunarodnog liberalnog poretka, dijalektika političke mehanike i novi Vestfalski sistem za 21. vek", *Politička misao*, vol. 58, br. 1, 2021, str. 113.
[1179] Павле Недић, „Кинеско-руска сарадња у области војне, безбедносне и енергетске политике након украјинске кризе“, *Политика националне безбедности*, вол. 19, бр. 2, 2020, стр. 134.
[1180] За више о перспективама ове стратегије видети у: Павле Недић и Марко Мандић, “The US-Russia Rapprochement: The (Im)Possible Direction for a US Foreign Policy”, *Политика националне безбедности*, вол. 21, бр. 2, 2021, стр. 139-157; Михајло Копања, „(Не)Известан клин: да ли је селективна акомодација Русије још увек могућа након Украјине?“, *Српска ревија за европске студије*, вол. 2, бр. 3, 2023, стр. 35–61.

отварањем према Кини извршен притисак на СССР, уз додатну намеру тадашњих одлучилаца да дође до успостављања „такве политичке климе у којој САД више неће бити главни непријатељ ни једној од две комунистичке силе“.[1181]

Будући да је Трампова администрација у великој мери маргинализовала факторе стања демократије и унутрашњих одлика Русије као релевантне при доношењу одлука како се поставити према овој држави, велики камен спотицања је склоњен у страну. Међутим, интереси, засновани на суштински супротстављеним разумевањима сопствених позиција и трајекторије односа до тада, остали су непомирљиви. Уз сва Трампова преиспитивања америчких постхладноратовских спољнополитичких основа, промена у приступу Вашингтона према Москви није могла да превазиђе ограничења која су произилазила из саме структуре међународног система, а која су наметала перцепцију Русије као претње. Сједињене Државе су и даље настојале да очувају постојећи поредак заснован на њиховој доминантној позицији, мрежи савезништава и улози гаранта европске безбедности, док је Русија покушавала да ограничи америчку надмоћ и обезбеди признање сопствене улоге велике силе са посебним интересима у свом непосредном окружењу. Према мишљењу Чарлса Зиглера (Charles E. Ziegler), две силе су се нашле у кровном контексту безбедносне дилеме, где потези једне стране, чак и када су намеравани као одбрамбени, код друге стварају осећај угрожености.[1182] Он је био утемељен на моделу стратешке спирале односа која је одржавана од окончања Хладног рата и коју није било изводљиво променити у датим околностима.

Трампу близак поглед на међународне односе као игру нултог збира нарочито је био примењив на најспорнију географску тачку раздора – исток Европе. Било какво компромисно решење Украјинске кризе није било само питање дипломатске воље, већ је захтевало од једне стране да прихвати ограничење сопственог утицаја у региону који је сматрала стратешки значајним. Успех настојања Русије да задржи Украјину у својој сфери утицаја и спречи њено потпуно скретање у западно окриље би значио пораз америчких покушаја да ограниче поновни успон наследнице СССР, спровођених различитим методама још од Била Клинтона. На крају, несигурна могућност сарадње са Москвом усмерена против Пекинга није била вредна замена за амбициозну и асертивну Русију ободрену својим успехом, односно уздрману репутацију, кредибилитет и способност пројектовања утицаја САД. Зато су све време присутне и проширивање санкције према Русији представљале не само директан одговор на руско понашање, већ и инструмент за ограничавање њених економских и политичких капацитета и њену међународну делегитимацију. Односно, како то примећује Стеван Недељковић, оне су биле део шире стратегије уравнотежавања Русије, заједно са очувањем и проширењем НАТО, одржавањем великог броја америчких трупа на европском тлу и наоружавањем Украјине.[1183]

Закључно, Трампова спремност на персонализованији и мање конфронтирајући однос према Москви могла је само да ублажи реторику и отвори простор за ограничену сарадњу, али не и да измени фундаменталне структуралне услове који су перпетуирали америчко-руско ривалство, додатно подстрекивано гледиштима Конгреса.

[1181] Владимир Ајзенхамер, „Никсон, Кисинџер и Мао: Од стратешке триангулације до Пинг-понг дипломатије“, у: *Кинески социјализам и модерни светски поредак: сто година Комунистичке партије Кине*, уредили Владимир Н. Цветковић, Жарко Обрадовић и Владимир Ајзенхамер, Универзитет у Београду - Факултет безбедности, Београд, 2021, стр. 112.

[1182] Charles E. Ziegler, “A Crisis of Diverging Perspectives: U.S.-Russian Relations and the Security Dilemma”, *Texas National Security Review*, vol. 4, no. 1, 2020/2021, p. 13.

[1183] Стеван Недељковић, *Равнотежа моћи: од Тукидида до Трампа*, Академска књига и Универзитет у Београду - Факултет политичких наука, Нови Сад и Београд, 2025, стр. 326.

КУМУЛАТИВНИ ЕФЕКАТ ОБРАСЦА ПОЛИТИКЕ САД ПРЕМА РУСИЈИ – ПРОМЕНА ОБРАСЦА ЗА ВРЕМЕ АДМИНИСТРАЦИЈЕ ЏОА БАЈДЕНА?

Извршеном детаљном анализом политике САД према Русији у два мандата Била Клинтона., Џорџа В. Буша и Барака Обаме, као и у првом мандату Доналда Трампа, разоткрива се и потврђује постојање помињаног обрасца у односима који води од успона (или покушаја успона) у односима две силе у првој фази председниковања сваке од ових личности, ка постепеном, али неупитном паду, да би завршио у стадијуму који се прикладно може одредити добро познатом фразом „најгори од краја Хладног рата“.

Овде је важно скренути пажњу на кумулативни ефекат овог обрасца. Он се није испољавао као низ изолованих случајева у којима би свака нова администрација полазила *ex nihilo* и поново успостављала однос са Русијом независно од наслеђа претходне администрације. Напротив, ограничења произведена током једне администрације постепено су се акумулирала и постајала део полазног контекста за наредну. Као последица тога, простор за председничко маневрисање у политици према Русији постепено се сужавао. Иако су поједини председници покушавали да преокрену или ублаже наслеђени курс, ниједна администрација није успела да односе врати на ниво са којег је претходна администрација започела свој мандат, што им је давало јасан и незаустављив силазни тренд, упркос повременим амплитудама, попут периода непосредно након 11. септембра или „ресетовања“. Добра илустрација је однос према борби против тероризма. Док су против Ал Каиде две силе успоставиле блиску сарадњу, у доброј вери и засновану на заједничком приоритизовању неутралисања ове претње, успон ИСИС је донео другачију слику. Тада су партикуларни интереси играли далеко већу улогу, а сарадња је успостављена на драстично нижем нивоу, и то паралелно са вођењем операција на терену усмерених против савезника Вашингтона, односно Москве, а под окриљем антитерористичких дејстава. У периоду између су се наталожили ресентимани и неповерење.

У том смислу, образац је производио ефекте који су се преносили из једне администрације у другу. Клинтонова администрација је, упркос почетном простору за изградњу партнерства након завршетка Хладног рата, оставила наслеђе спорова око ширења НАТО и европског безбедносног поретка које је ограничавало простор за наредну администрацију. Бушова администрација је у почетку покушала да изгради прагматичнији однос са Москвом, али су промена председниковог светоназора због терористичких напада 11. септембра, рат у Ираку, ширење америчког утицаја на постсовјетском простору и све израженије критике на рачун демократије у Русији довели до сужавања простора за сарадњу који је дочекао Обамину администрацију. Његово „ресетовање“ стога није започело са исте позиције као Клинтоново настојање деведесетих, већ у знатно неповољнијем међународном и билатералном контексту. Његов неуспех да трајније преокрене тај тренд, нарочито потврђен кризом у Украјини 2014. године, довео је до додатне институционализације међусобног антагонизма кроз санкције и прекиде контаката, формирајући ситуацију коју је наследила Трампова администрација. Иако је Трамп показао изражену спремност да преиспита део дотадашњег приступа и лично је заговарао побољшање односа са Русијом, простор за такав заокрет био је још ужи, како због снажног конгресног отпора тако и због још дубље укорењене перцепције Русије као стратешког ривала.

Овај кумулативни процес је на крају Трамповог првог мандата достигао тачку у којој је простор за маневрисање био сведен на веома уске границе, што се и показало током администрације Џоа Бајдена. Прва година његовог боравка у Белој кући је донела поједине врло ограничене покушаје да се остваре резултати корисни за обе стране уз потцртавање фундаменталних неслагања око других тема. Међутим, рат у Украјини који је започео у

фебруару 2022. године означио је квалитативни прекид у дотадашњем обрасцу, јер више није било могуће говорити само о постепеном сужавању простора за сарадњу унутар постојећег односа. Рат је произвео нове услове који су темељно изменили сам контекст америчко-руских односа, а били су, у одређеном смислу, врхунац процеса који је трајао током претходних седам администрација и у којем су се акумулирали ефекти интеракције фактора прве, друге и треће слике постављених у специфичном међусобном односу. Зато ће ово поглавље у наставку укратко скицирати управо збивања у првој години Бајденовог мандата.

Политика САД према Русији у првој години мандата Џоа Бајдена

Џозеф Џо Бајден победио је тада актуелног председника на изборима одржаним 3. новембра 2020 године, након једне од специфичнијих изборних трка, између осталог обележене ширим контекстом пандемије ковида 19 и потоњим контроверзним процесом потврде 46. председника САД, услед оспоравања легитимности изборних резултата од стране Трампа и њему блиских кругова. На спољнополитичком плану, Бајден је обећавао својеврсно враћање на старо, уз велики повратак САД на међународну сцену, обнову односа са савезницима, поновну посвећеност универзалним вредностима, правилима и либералном међународном поретку, уз стратешки и одговоран приступ америчко-кинеском надметању. Политика према Русији није требало да игра значајну улогу, а нови председник није био опхрван контроверзама у овом погледу и намеравао је да однос према Москви успостави на традиционалним основама, уз јасан критички отклон и одлучно одвраћање и супротстављање акцијама и аспирацијама Кремља које сматра штетним по америчке интересе. Бајденово раније сенаторско и потпредседничко искуство у спољнополитичкој арени, уз добро познавање прилика и повезаност са Украјином, значили су да нови председник има јасан и аргументован став о примереној политици према Русији. Заједно са његовим настојањима да у први план стави нормативна питања и очување демократије на глобалном нивоу, то је креирало неповољне темеље за било какво значајно приближавање на релацији Вашингтон-Москва.

За спровођење своје политике, нови становник Беле куће је окупио тим ветерана из Обаминих администрација. Функцију државног секретара је поверио Ентонију Блинкену (Antony Blinken), а саветника за националну безбедност Џејку Саливену (Jake Sullivan). Обојица су раније били Бајденови саветници за националну безбедност док је био на месту потпредседника САД, а Блинкен је и две године провео као заменик државног секретара Џона Керија. На чело Пентагона дошао је Лојд Остин (Lloyd Austin), генерал који је такође у време председниковања Барака Обама обављао високе војне функције, попут команданта централне команде САД. За разлику од самог Бајдена који је на позицији потпредседника имао важну спољнополитичку улогу, његова потпредседница Камала Харис (Kamala Harris) је првенствено била окренута унутрашњим политичким питањима. У јасном контрасту са претходном администрацијом, Бајденов спољнополитички тим је показао висок ниво трајности, конзистентности, координације у деловању и усаглашености ставова.

Русије је перципирана као сила која „остаје одлучна да ојача свој глобални утицај и да игра реметилачку улогу на светској сцени“, како је наглашено у првом стратешком документу администрације „Привремени стратешки водич за националну безбедност“.[1184] Како Бобо Ло (Bobo Lo) напомиње, у документу је „дестабилизујућа Русија“ постављена насупрот „асертивне Кине“, а јасно се изводи закључак да је узрок руског понашања њена слабост.[1185] Кина је, а не Русија, схваћена као водећи такмац. То потврђују и изјаве председника Бајдена. На пример, након самита са Путином у Женеви јуна 2021. је изјавио: „Русија се тренутно

[1184] The White House, *Interim National Security Strategic Guidance*, The White House, Washington, DC, 2021, p. 8, https://icct.nl/sites/default/files/import/publication/NSC-1v2.pdf

[1185] Bobo Lo, “Rewinding the Clock? US-Russia Relations in the Biden Era”, *Ifri Russie.Nei.Reports*, no. 36, 2022, p. 10, https://www.ifri.org/en/studies/rewinding-clock-us-russia-relations-biden-era

налази у веома, веома тешком положају. Кина врши притисак на њу. Они очајнички желе да остану велика сила“.[1186] Питање политике према Русији је блиско повезано за оквирним стратешким наративом којим се администрација водила, а који говори о суштинском сукобу између два супростављена модела режима – демократског и аутократског. У овој бинарној подели, за доносиоце одлука у Вашингтону није било дилеме на коју страну је Русија сврстана. Ипак, требало је узети у обзир њено све развијеније партнерство са Кином, бојазан наслеђена од Трампове администрације. Приближавање Москве и Пекинга је стога водило потенцијалном стварању једне јасне ауторитарне коалиције директно супротстављене Вашингтону. Попут претходне администрације, разматрања да ли би било могуће и упутно уложити напоре да се даља еволуција овог партнерства спречи била су присутна и у Бајденовом тиму.

Уз то, скуп доносиоца одлука у Вашингтону је одликовала и јасна прагматична црта. Нека питања су била од приоритетне важности, на пример стратешка стабилност. За напредак је сарадња са Русијом била неопходна. Са друге стране, ако је потребно фокус ставити на Кину, посвећеност регионима периферним за ривалитет са Пекингом, као што су источна Европа и Блиски исток, морала је да опадне. Важност Украјине није била иста за Вашингтон и Москву, те претерана преокупација овим жариштем одвраћа пажњу и ресурсе од Индо-Пацифика. Ипак, америчка репутација као поузданог савезника, кредибилност њених капацитета за одвраћање и потреба задржавања способности пројекције утицаја нису дозвољавали ни да се Путину дају превелики уступци. Комплексности овог вишезначног приступа најбоље одражава директан сусрет два лидера, који је уследио у оквиру Бајденове европске турнеје у првој години његовог мандата.

Амерички и руски председник састали су се на самиту у Женеви 16. јуна 2021. Његов општи контекст, атмосфера и пратећа реторика указивали су да се на велика врата вратила логика надметања великих сила, сфера утицаја, уравнотежавања, примата тврде моћи и релативних добитака. Бајден је Путина описао као „вредног противника“.[1187] Између САД и Русије постојао је неупитан и нескривен антагонизам који је требало каналисати и учинити предвидљивим, зарад стварања функционалног односа. Због тога је управо питање контроле наоружања било оно где је направљен најдиректнији помак. Пошто је Бајденова администрација одступала од ставова Трампове и посматрала споразуме који регулишу ово питање као позитивну тековину, одмах је била исказна спремност за обнављање важења уговора Нови СТАРТ. И заиста, његова примена је продужена за још пет година потписима обе стране у првим месецима нове администрације. Као наставак, на самиту у Женеви је договорено успостављање дијалога о стратешкој стабилности. Друге области у којима је постојао потенцијал за сарадњу или барем управљање односима зарад избегавања њиховог даљег погоршања укључивале су Арктик, климатске промене и преговоре о иранском нуклеарном програму.[1188]

Насупрот томе, паралелне серије потеза су показивале да администрација нема намеру да ради на било каквом фундаменталнијем приближавању са Москвом. Иако су санкције у вези са гасоводом Северни ток 2 укинуте, и то у оквиру дипломатске иницијативе обнављања односа са Немачком као кључним европским савезником, друге су задржане, а увођене су и додатне.[1189] Нова открића у вези са руским хакерским нападима била су повод за следећи талас

[1186] Joseph R. Biden, Jr., “Remarks and an Exchange With Reporters in Geneva, Switzerland”, *The American Presidency Project*, June 16, 2021, https://www.presidency.ucsb.edu/documents/remarks-and-exchange-with-reporters-geneva-switzerland

[1187] Anita Kumar and Myah Ward, “Biden calls Putin 'a worthy adversary' ahead of meeting”, *Politico*, June 14, 2021, https://www.politico.com/news/2021/06/14/biden-putin-meeting-494376

[1188] Lo, “Rewinding the Clock? US-Russia Relations in the Biden Era”, pp. 29-30.

[1189] Stent, “Trump’s Russia Legacy and Biden’s Response”, p. 72.

санкција у априлу 2021, а том приликом је из САД протерано и 10 руских дипломата.[1190] Русија је наставила са реципрочним мерама као одговором. Додатно, критике стања демократије и људских права у Русији су поново добиле важно место у реторици председника и његових сарадника. На пример, Блинкен је одговор руских власти на протесте почетком фебруара 2021. године на којима је захтевано пуштање из затвора опозиционог политичара Алексеја Навањног (Alexei Navalny) прокоментарисао речима: „Реч је о незадовољству руског народа корупцијом и аутократијом, и мислим да они [руска власт] треба да се окрене ка себи, а не ка споља“.[1191] Ипак, статус кључне тачке спорења је задржала Украјина.

Бајденова администрација је током 2021. године интензивирала војну и безбедносну подршку Украјини, укључујући око 650 милиона долара безбедносне помоћи и реализацију војне вежбе „Rapid Trident 2021“, у којој је у септембру учествовало око 6000 војника из 12 земаља.[1192] На руско гомилање снага, које је почело у марту и априлу 2021. са више од 100000 војника уз украјинску границу и на Криму, а од октобра попримило још веће размере, Бела кућа, Стејт департмент и Пентагон су одговорили интензивним јавним упозорењима, објављивањем обавештајних података о руским војним припремама у настојању да одврате Москву од инвазије, дипломатским притиском и припремом оштрих економских санкција. Истовремено, Вашингтон је настојао да избегне директну војну конфронтацију са Русијом, јасно стављајући до знања да америчке снаге неће директно учествовати у евентуалном рату у Украјини.

Почетак раног сукоба у Украјини нападом руских снага 24. фебруара 2022. потпуно је изменио оквир за однос Вашингтона према Москви. О самом рату, његовом току, узроцима, последицама и америчком одговору написано је мноштво монографија и научних радова.[1193] За детаљнију анализу тог типа у овом истраживању нема ни простора ни потребе. Довољно је рећи да је он донео радикално другачији контекст и структурне услове који су укупно гледано произашли из вишедеценијског обрасца у америчкој политици према Русији, а који сада захтевају и креирање другачије, ажуриране матрице за њену анализу. Прва фаза политике Бајденове администрације према Русији је завршена са почетком ратних дејстава, а већ је она демонстрирала да узајамно дејство фактора прве, друге и треће слике резултује и даље препознатљивим одликама утврђеног обрасца, али уз одређене специфичности.

Када је реч о нивоу појединца, председник Бајден није испољавао намере за далекосежни покушај трансформације односа, већ само за благи и тематски ограничен дипломатски искорак. За разлику од ранијих председника, он није ни покушао да успостави добар лични однос са својим руским парњаком, а њих двојица ни по карактерним особинама за тако нешто нису били прикладни. Уједно, Бајден је далеко већи акценат стављао на

[1190] Andrew Roth and Julian Borger, “Biden hits Russia with new sanctions in response to election meddling”, *The Guardian*, April 15, 2021, https://www.theguardian.com/world/2021/apr/15/joe-biden-russia-sanctions-election-interference-hacking

[1191] Reuters, “Blinken criticizes Russia 'crackdown' on protesters and weighs North Korea sanctions”, *The Guardian*, February 1, 2021, https://www.theguardian.com/us-news/2021/feb/01/antony-blinken-russia-crackdown-protesters-north-korea-sanctions

[1192] Elias Yousif, “U.S. Military Assistance to Ukraine”, *Stimson*, January 26, 2022, https://www.stimson.org/2022/u-s-military-assistance-to-ukraine/; Reuters, “Ukraine holds military drills with U.S. forces, NATO allies”, *Reuters*, September 20, 2021, https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/ukraine-holds-military-drills-with-us-forces-nato-allies-2021-09-20/

[1193] На пример, за обухватно сагледавање разноврсних димензија овог сукоба, видети: Небојша Вуковић и Михајло Копања (ур.), *Рат у Украјини: оно што знамо и оно што не знамо*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2023; за анализу историјских корена руско-украјинског рата, видети: Владимир Трапара, *Русија и Украјина: порекло једне трагедије*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2023; за ток самих ратних дејстава, видети: Драган Петровић, *Ратни сукоб у Украјини*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2025; а за последице по руски утицај на постсовјетском простору, видети: Ana Jović-Lazić, *The Strategic Fallout: How Russia's War on Ukraine Has Eroded Its Influence in the Post-Soviet Region*, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2026.

институционализован и процедурама вођен процес доношења одлука, што је умањивало потенцијални утицај идиосинкратичних елемената. На нивоу државе, односи са Русијом више нису били једна од главних тема унутрашње политике. Међутим, раније постојећа подела по овом питању заснована на партијским линијама је након Трамповог периода на дужи рок замењена непоколебљивим двопартијским консензусом који је промовисао „тврду“ позицију према Москви и критиковао било каква попуштања. На пример, Бајденов састанак са Путином у Женеви је био предмет управо таквих осуда одређених законодаваца.[1194] На нивоу система, исход међудејства америчких и руских потеза је била трајна перцепција Русије као претње коју је било потребно уравнотежавати. Иако је америчка доминација по материјалним показатељима остала неоспорна, додатни фактор троугаоног односа САД-Русија-Кина креирао је врло сложену једначину за Вашингтон. Она је промовисала вођење нијансиране политике и тражење равнотеже између асертивног одвраћања Русије и преусмеравања пажње на Кину, а масовни прелазак руских трупа преко украјинске границе крајем фебруара 2022. је био доказ да та равнотежа није успешно одржана.

[1194] Lev M. Sokolshchik, “Year One of the Biden Administration: U.S. Foreign Policy Towards Russia”, *Journal of Eurasian Studies*, vol. 15, no. 1, 2024, p. 75.

ЗАКЉУЧАК

У анализи спроведеној на претходним странама трагало се за одговором на главно истраживачко питање: који фактори имају кључан утицај на политику САД према Русији? Узимајући у обзир постхладноратовски период и мандате Била Клинтона, Џорџа В. Буша, Барака Обаме, односно први мандат Доналда Трампа, политика САД према Русији је стављена у оквир три слике Кенета Волца, који је понудио врло користан концептуални оквир за проучавање различитих феномена међународне политике. Његовом применом се уочава јасан образац у политици САД према Русији који води од напора за побољшање односа у првим фазама сваке од администрација, ка њиховом постепеном опадању. Иако су се међународно окружење, унутрашње политичке околности, карактер председника и конкретна питања у односима САД и Русије значајно разликовали у посматраном периоду, у свим случајевима уочава се слична напетост између тежње председника да успостави или очува простор за сарадњу са Русијом и ограничења која долазе са нивоа друге и треће слике. Разлике између администрација утолико не доводе у питање постојање овог обрасца, већ потврђују његову отпорност и дуготрајност.

Овај образац је обликован под утицајем фактора који произилазе из посматрања проучаваног феномена са три Волцове слике. На нивоу прве слике, где је акценат на појединцу, узети су у обзир карактерне особине, перцепције, фундаментални ставови, намере и вредности анализираних председника. На нивоу друге, слике државног нивоа анализе, на централно место су стављени фактори односа између државних институција, односно улога Конгреса на креирање политике сваке од администрација. Када је реч о трећој слици, ту су првенствено обрађивани равнотежа претње коју САД види у Русији у условима анархичног међународног поретка и америчка тежња да одржи своју хегемонску позицију успостављену победом у Хладном рату. Поређењем и анализом интеракције ових независних варијабли се износе аргументи у прилог **опште хипотезе** рада, која тврди да су кључни фактори који су утицали на политику САД према Русији у периоду од 1993. до 2021. године произилазили из структуре међународног система, односно да су фактори са нивоа појединца и нивоа државе имали додатни утицај који је ефекте фактора са нивоа система ограничавао или појачавао. Истраживање јесте показало да је код свих анализираних председника потреба очувања доминантне позиције у систему била неприкосновени циљ, па су се сходно томе улагали и напори за ограничење обнове утицаја и моћи Русије. Сврсисходност америчке хегемоније ниједног тренутка није довођена у питање, иако су нивои поуздања у способност њеног очувања, као и избор стратегија за остварење тог циља, варирали. Тако је на пример питање инсистирања на вредностима као тачки спотицања у америчко-руским односима варирало и показало се као доста зависно од перцепције Русије као претње. Оно није било константно, већ га је Вашингтон реактивирао када је осећао већу угроженост због обнове капацитета и утицаја Москве. Тај осећај угрожености био је повезан са факторима прве две слике. За факторе прве, оне са нивоа појединца, је утврђено да су претежно подстицали председничке одлуке у смеру супротном од фактора треће слике, док су фактори друге слике са структурним чиниоцима деловали синхронизовано. Тиме је општа хипотеза недвосмислено потврђена.

Односи ових различитих фактора били су разрађени као део хипотетичког оквира који је, поред наведене опште, садржао и **шест посебних хипотеза**. Пре него што је пажња посвећена конкретним факторима сваког од нивоа, **првом посебном хипотезом** је пре тога установљено да три слике Кенета Волца пружају адекватан алат за једну овакву студију. Након дубинског проницања у нијансе и идеје самог Волца и његовог дела „Човек, држава и рат“, широка лепеза могућности које три слике отварају је раширена приказом разноврсних истраживања која ракурс постављају на ниво прве, друге, треће слике, или пак користе њихову комбинацију. Ови детаљни описи су дали снагу аргументима да је за покушај разумевања политике САД према Русији кроз дужи временски период, каква је изабран за тему овог истраживања, упутно обрадити факторе све три слике. Као најрелевантнији представници прве

слике, изабрани су ставови, идеје и перцепције самих председника, за другу је издвојен фактор америчког политичког система оличен у утицају законодавне на извршну грану власти, док су за трећу слику као пресудни идентификовани расподела моћи у систему и тежња ка опстанку у условима анархије.

Потом, кроз разраду **друге посебне хипотезе** постављен је терен за примену ових варијабли на изабрани период. Наиме, проучавањем кључних момената краја Хладног рата и распада Совјетског Савеза, у којима се историја згуснула и произвела низ догађаја чије последице као ехо одјекују и дан данас, дошло се до закључка да је администрација Џорџа Х. В. Буша деловала суздржано и разборито, тиме што је избегла непотребно ликовање или радикалне, системске захвате према Русији, која је свеже и не потпуно својом вољом обновила независност. Тадашња председничка администрација је прагматично решила да се фокусира на извесна кључна питања, попут уједињења Немачке и спречавања пролиферације огромних совјетских залиха нуклеарног наоружања и материјала, баш како би осигурала америчку међународну позицију и безбедност.

Након скицирања историјске позадине, пажња је посвећена доказивању наредне три посебне хипотезе које су директно адресирале улогу фактора укорењених у сваку од три слике. Тако **трећа посебна хипотеза** објашњава улогу фактора појединца. Код све четворице обрађиваних председника је показано да је постојала мање или више изражена намера да се односи са Русијом побољшају, а она је често била потпомогнута добрим личним односима са актуелним руски председником. Бил Клинтон је тежио да кроз сарадњу са Јељцином допринесе суштинској трансформацији руског друштва и економије, стварајући однос за партерски однос две силе, мада би он био заснован на њиховом неједнаком статусу. Буш је прво желео да се дистанцира од таквих амбиција и усмери односе у прагматичном правцу и на питања од заједничког интереса. Са Путином је од старта успоставио врло функционалан однос, а руска реакција на 11. септембар је учинила Москву важним и цењеним партнером за Вашингтон у борби против тероризма. Обама је перципирао америчко стратешко позиционирање као превише раширено и нефокусирано, а изазиваче Сједињених Држава као силе у успону. Захваљујући бројним дељеним становиштима о суштинским међународним питањима са Медведевом, 44. амерички председник је лансирао иницијативу „ресетовања“ која је требало да учврсти америчку позицију на међународној сцени. Трамп је још у кампањи, а потом и након уласка у Белу кућу, додуше ограничено због притисака које је у овом погледу трпео, сматрао да је сарадња са Русијом у остварењу одређених кључних америчких интереса, на пример уништења Исламске државе, била исправан правац деловања.

Разрада **четврте посебне хипотезе** је демонстрирала како су фактори друге слике, оличени у ставовима и потезима Конгреса, утицали на америчку политику према Русији, претежно остварујући дејство супротно факторима прве слике. Законодавно тело САД је своју пажњу већински усмеравало на питања у којима су Сједињене Државе имала супротне ставове од Русије. И за време Клинтона и Буша, законодавци, нарочито из редова Републиканске партије, су (ако се прихвати одређени нужни ниво генерализације) доминантно критиковали стање и развој демократије у Русији, рат у Чеченији, превелике уступке администрација према Москви, однос Русије према бившим совјетским републикама, те снажно заговарали проширење НАТО и били невољни да укину Џексон-Веник амандман као један од симбола хладноратовског ривалитета. Током Обамина два мандата су били тврди преговарачи у процесу ратификације уговора Нови СТАРТ, да би са погоршањем односа и Украјинском кризом били међу предводницима у заговарању санкција за Москву и подршке, па и оружане, Кијеву. Са новим председником, Конгрес је Трампове идеје о бољим односима Вашингтона и Москве зауздавао законском кодификацијом санкција и снажним и константним нападима при сваком наговештају умерености политике према Русији који би дошао из правца Беле куће.

Преласком на ниво система и треће слике, приступило се аргументацији у прилог **пете посебне хипотезе**, која је такође у потпуности потврђена. Током администрација сва четири

проучавана председника се одржавао континуитет апсолутне америчке превласти у погледу материјалних војно-економских индикатора моћи. Тај доминантан положај је значио да САД настоје да, као једина светска суперсила, одрже ову уникатну позицију спречавањем успона било којег изазивача. Русија је од СССР наследила статус једног од најважнијих, упркос умањеним капацитетима. Клинтон је период проведен у Белој кући искористио за креирање околности повољних за снажан одговор на потенцијални повратак Русије у будућности, кроз проширење НАТО и потврђивање улоге главног одлучиоца на Балкану. Буш је након 11. септембра потпуно разобручено користио америчку војну супериорност, укључујући и за инвазију на Ирак. Игнорисање руских гледишта је водило све већем заоштравању односа, а подршка за демократске транзиције на постсовјетском простору и даље проширење НАТО даље су ограничавали руску сферу утицаја, у периоду када је ова држава почела да се политички и економски опоравља. Обама је желео да ушанчи америчке позиције као одговор на изазиваче, од којих је Кина виђена као већа опасност од Русије, али је блискоисточним интервенцијама и подршком за смену Јануковичевог режима у Украјини дошао до још отворенијег сучељавања са руским интересима. Напослетку, Трамп је наставио америчко престројавање на ривалитет са Кином, али без повлачења са европског континента, где је кроз још снажнију подршку Кијеву наставио да уравнотежава покушаје Русије да учврсти своју ексклузивну интересну зону.

Потврдом претходне три посебне хипотезе отворено је питање даљих перспектива политике САД према Русији, на које је одговор понуђен постављањем **шесте посебне хипотезе**. Њеним успешним доказивањем је омогућено разумевање трансформације односа под дејством фактора три слике у периоду који се налази у центру овог истраживања, који почиње првом инаугурацијом Била Клинтона 20. јануара 1993, а завршава се првом и једином инаугурацијом Џоа Бајдена 28 година касније. Наталожени ефекти политике према Москви током тих седам председничких мандата који су претходили Бајденовом су интензитет његових напора да успостави боље односе значајно смањили, а антагонизам који је био присутан је ратом у Украјини прерастао у отворено политичко сукобљавање. Стога фактори прве слике више нису снажно промовисали покушаје приближавања, фактори друге су своје дејство зацементирали и још више подстицали ефекат структуре система у правцу даљег америчко-руског удаљавања. Без уласка у детаљне и одлучне прогнозе, такав ток у политици САД према Русији је разумно очекивати и у предстојећем периоду.

Сумарно, овим истраживањем је урађена компарација политике САД према Русији у трајању од готово три деценије, дајући јасну слику фундаменталних елемента који су опстајали упркос променама типова личности који су настањивали Белу кућу, сменама периода кохабитације легислативе и егзекутиве са периодима апсолутне страначке контроле над обе гране власти, односно развоју постепеног али евидентног процеса који међународни поредак трансформише из униполарног ка (све више) мултиполарном.[1195] Оно тиме даје комплекснији и обухватнији поглед од анализе политика појединачних администрација, притом правећи нужне, али прихватљиве жртве и компромисе у погледу дубине анализе и нивоа детаља на којима се оперише. Избор ширег временског опсега за проучавање је условљен и тежњом да се три Волцове слике интегришу у једну студију, како би се установиле њихове везе и упоредили начини на који фактори са једне обликују дејство оних са друге две.

Стављајући одабране факторе са три слике у међусобну релацију, истраживање уводи концепт хијерархијског прекривања. Хијерархијско прекривање представља однос између фактора различитих нивоа анализе у којем фактор вишег нивоа, услед веће релативне каузалне тежине у конкретној конфигурацији, ограничава, модификује или надјачава ефекат фактора

[1195] Ипак, сам исход тог процеса још увек није могуће прецизно предвидети, а никако није искључено ни да равнотежа моћи више скрене у правцу формирања новог биполарног поретка у којем доминирају САД и Кина. Будућа улога Русије, ЕУ, Индије и других претендената на статус велике силе такође остаје замагљена у овом тренутку, а различите могућности еволуције међународног поретка су тема за посебно истраживање.

нижег нивоа на посматрани исход. При томе, надјачавање не подразумева нужно елиминацију деловања фактора нижег нивоа, већ његово потчињавање дејству фактора вишег нивоа. Хијерархијско прекривање је стога релативан и контекстуалан однос, а не претпоставка о универзалној супериорности једне слике над другом. Његово постојање утврђује се поређењем релативне снаге фактора различитих слика и њиховог доприноса обликовању коначног политичког исхода.

Током целокупног периода од 1993. до 2021. године оно што остаје релативно стабилно јесте међусобни хијерархијски однос фактора три слике који води ка објашњеном обрасцу. Фактори прве слике производе одређени иницијални подстицај, али се његово претварање у конкретну спољнополитичку стратегију одвија кроз ограничења и могућности које стварају друга и трећа слика. Између прве и друге слике у свим посматраним случајевима уочава се супротстављени облик хијерархијског прекривања. Председничке преференције усмерене ка побољшању односа са Русијом сусрећу се са политичким факторима на нивоу државе (институционални однос извршне и законодавне гране власти) који такав курс ограничавају, успоравају или у појединим случајевима преусмеравају. Фактори друге слике, дакле, иако не елиминишу нити негирају у потпуности индивидуалне преференције председника, успешно играју ограничавајућу улогу и смањују њихове способности да непосредно одреде коначни политички исход. Преласком на трећу слику јавља се другачији облик хијерархијског прекривања. Структурни фактори и однос снага не делују у супротности са унутрашњим политичким факторима, већ их у значајној мери обухватају и дају им шири контекст, делујући комплементарно. Унутрашњи отпор према политици приближавања Русији тако се уклапа у шири структурни подстицај за ограничавање руске моћи и утицаја. На тај начин фактори треће слике интегришу ефекте фактора друге и њима бивају додатно интензивирани.

Пред крај, вреди нешто више пажње посветити управо релацијама фактора са различитих слика у оквиру модела хијерархијског прекривања. За почетак, логично и интуитивно питање које се јавља јесте: зашто је Конгрес усклађен са факторима треће слике, а председник углавном супротстављен? На основу спроведене анализе, чини се да је Конгрес често много боље од председника „читао“ инпуте са нивоа међународног система и заговарао деловање на спољнополитичком плану у складу са њима далеко чешће од носиоца извршне власти. Са друге стране, председници су неретко предузимали иницијативе чији је неповољан или недовољно грандиозан исход произилазио услед превише амбициозних циљева који нису правилно тумачили ефекте структуре. Међутим, при прављењу ових поређења треба бити врло опрезан и узети у обзир суштинске разлике у начину формирања две гране власти, њиховим основним функцијама и начинима оперисања, као и између њихових примарних интереса и циљева.

Неки од припадника законодавне власти, како Представничког дома, тако и Сената, јесу неоспорно добри познаваоци међународних прилика и дешавања, па у своје наступе и одлуке при гласању уносе такву врсту знања. Истовремено, не сме се сметнути са ума да је Конгрес сачињен од 435 представника доњег дома и 100 представника горњег. Сваки од њих је подложан редовним кампањама за (ре)избор, те максимално узимају у обзир преференције свог бирачког тела. Локалном становништу је далеко теже објаснити сврсисходност, непосредну корисност или важност бројних спољнополитичких потеза, нарочито уколико они укључују значајне финансијске издатке. Зато, услед приоритета које имају унутрашња политичка и економска питања, као и генерално нижег нивоа обавештености и разумевања међународних односа у бирачком телу, конгресмени често имају улогу кочничара оваквих иницијатива. За разлику од њих, председник са својим тимом, који је окупио и изградио према личним преференцијама и потребама, може покушати да лансира, ако не и спроведе, обухватне напоре да постигне неке резултате које сматра приоритетним, знајући да му након максимално два четворогодишња мандата остаје само да своди рачуницу сопствених резултата, успеха и пораза.

Даље, као тело састављено од бројних представника грађана који одлуке доносе колективно, ставови које производи Конгрес у многим приликама представљају најмањи заједнички садржалац око којег његови чланови успеју да постигну компромис. Наведени аспекти, оснажени несумњивим доприносом који дају поједине перјанице међународних односа какве су кроз историју били сенатори Хенри Кабот Лоџ (Henry Cabot Lodge), Артур Ванденберг (Arthur Vandenberg) или Џ. Вилијам Фулбрајт (J. William Fulbright), свеукупно креирају утицај овог дводомног тела, који често кореспондира са правцем деловања који намеће структура међународног система, појачавајући њену улогу. Међутим, не може се ни ауторитативно закључити да су ефекти фактора треће слике имали примарни утицај на чланове Конгреса. Њихово разумевање постојања стратешке претње оличене у Русији и супротстављених интереса две силе јесте било присутан, али не и једини фактор. Другим речима, више је реч о корелацији, а не о (доказаној) каузалности.

Наличје овог питања је оно о односу председничких планова и његовог разумевања структурних инпута. Председничке администрације окупљене су око једне особе, вођене сопственом визијом, која, упркос различитим ограничењима, страначким разматрањима и утицајима, формира свој тим сарадника којима руководи и чије дејствовање усмерава. Целокупни систем око председника је вековима, деценијима и годинама усавршаван са циљем постизања веће ефикасности, ефективности и способности реаговања на догађаје брже и информисаније. Тиме је председнику и његовом спољнополитичком тиму отворен простор за формулисање и покушај претварања у дело више или мање амбициозних планова, стратегија и иницијатива. Уосталом, управо је извршна власт и формалноправно гледано носилац спољне политике и задужена је како за њено креирање тако и спровођење.

Даље, председници не делују изоловано, у некаквом временском вакууму, него наслеђују своје претходнике на овој позицији. Претежно, они желе да оставе препознатљив печат којим ће бити обележен њихов период боравка у Белој кући. Један од најчешћих начина за то јесте вођење политике која се довољно јасно разликује од оне његовог претходника. Када је реч о политици према Русији, с обзиром на образац који је водио у пад у односима и све више антагонистичко позиционирање према овој држави како је време проведено у Овалном кабинету одмицало, за претендента на статус наследника наметало се као логично да у кампањи заговара и предлаже покушај успостављања бољих односа. Када се у предизборном периоду јављала тема политике према Русији, председничке кампање кандидата из супротне партије (а понекад и оних из исте) су углавном грађене управо на таквим идејама. Чињеница да је у анализираном периоду постојала константна смена председника из Демократске и Републиканске странке, без и једног случаја одржавања партијске контроле над извршном влашћу (након истицања другог мандата председника), само је појачавала ову тенденцију. Да је Клинтона наследио Ал Гор или Обаму Хилари Клинтон, разумно је претпоставити да би постојао већи континуитет са претходном администрацијом. Овако, нови председници су често кроз политику према Русијом желели да направе додатни квалитативни отклон од својих претходника из ривалских странака. Обухватни напори са циљем побољшања односа са Москвом су се стога појављивали код свих анализираних председника, упркос тенденцији да се они заврше безуспешно.

Треће питање које вреди поставити гласи: зашто је у истраживању као предоминантним дата предност факторима треће слике, кад и они и фактори друге слике усмеравају америчку политику према Русији ка све негативнијим билатералним односима? Иако су фактори друге и треће слике у анализираним случајевима најчешће деловали комплементарно, разлог за аналитичко издвајање фактора треће слике као кључних лежи у ширем домету њихових ефеката и креирању контекста за деловање фактора друге, а не обрнуто. Конгрес је непосредније утицао на конкретне спољнополитичке одлуке и ограничавао простор председника за спровођење политике усмерене ка побољшању односа са Русијом, али сам садржај и интензитет тог отпора били су под утицајем међународног окружења које им је

омогућавало да не остану без ефекта. Перцепција Русије као стратешког конкурента, промене у односу снага и различита питања европске и шире међународне безбедности представљали су део оквира унутар којег су настајали политички ставови и притисци унутар Конгреса. Насупрот томе, позиције које су се формирале у америчком законодавном телу саме по себи немају значајан ефекат на равнотежу моћи између САД и Русије и на логику осигуравања сопствене безбедности у анархичном међународном систему. Да су и становишта водећих конгресмена и сенатора била другачија, ти фактори треће слике би и даље били на делу. У анализираним случајевима, улога фактора друге слике долази првенствено до изражаја услед деловања фактора треће.

Закључно, представљени концепт хијерархијског прекривања је замишљен као оквир за сагледавање односа фактора различитих слика у међусобној интеракцији. Постављен је као довољно флексибилан да се прилагођавањем може применити и на бројне друге студије случаја. С обзиром да не прејудицира примат фактора треће слике, те дозвољава избор било којих других фактора са све три слике као независних варијабли, његова употребљивост као модела за анализу није ограничена ни временски, ни географски, ни тематски. Даља истраживања би нарочит допринос дала уколико би понудила модификацију његових релационих аспеката, односно ако би се, рецимо, као предмет истраживања узели спољнополитички феномени (како у политици САД тако и других актера) за чије би објашњење као почетна хипотеза било постављено да фактори прве слике имају подстичући ефекат на факторе друге, а да они збирно ублажавају или негирају ефекте треће. Овај пример је само илустрација, а могуће комбинације су бројне. Гледано још шире, одабир могућих фактора са различитих слика је изузетно велики, као што је демонстрирао преглед понуђен у првом поглављу након увода, па се тиме избор независних варијабли за анализу из угла Волцове три слике чини готово неисцрпан и зависан готово искључиво од циљева будућих истраживања и намера истраживача.

Алтерантивно, даљом применом на политику САД према Русији, будућа истраживања би могла ићи у два темпорална правца. Први би фокус ставио на новија збивања и представљао логичан наставак овде извршене анализе, а покушао би да објасни односе фактора три слике и еволуцију хијерархијског прекривања у условима фундаментално измењеним ратом у Украјини и даљим наставком процеса мултиполаризације, са свим његовим турбуленцијама. Други мандата Доналда Трампа би представљао нарочито подстицајан изазов за изучавање. Други правац истраживања би могао ићи уназад, уз враћање у период Хладног рата у његовим интензивнијим фазама, како би се обрадили ефекти далеко снажније ограничавајућих фактора треће слике у условима биполарног међународног система и свеприсутне опасности од међусобно загарантованог нуклеарног уништења. За оба предложена правца, почетна разматрања изнета овде скицирају само основне обрисе које вреди даље разрађивати. А да је позитивна процена погодности ових тема за додатно, дубље и детаљније научно сагледавање примерена, сведоче правци кретања политике САД према Русији у тренутку писања ових редова, као и општи трендови и могући сценарији развоја како америчко-руских тако и међународних односа генерално.

СПИСАК КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

Монографије и тематски зборници

Art, Robert J., *A Grand Strategy for America*, Cornell University Press, Ithaca and London, 2004

Asmus, Ronald D., *A Little War That Shook the World: Georgia, Russia, and the Future of the West*, Palgrave Macmillan, New York, 2010

Baker III, James A., with Thomas M. DeFrank, *The Politics of Diplomacy: Revolution, War, and Peace, 1989-1992*, G. P. Putnam's Sons, New York, 1995

Baker, Peter, and Susan Glasser, *Kremlin Rising: Vladimir Putin's Russia and the End of Revolution*, A Lisa Drew Book/Scribner, New York, 2005

Baker, Peter, and Susan Glasser, *The Man Who Ran Washington: The Life and Times of James A. Baker III*, Knopf Doubleday Publishing Group, New York, 2020

Baker, Peter, *Days of fire: Bush and Cheney in the White House*, Doubleday, New York, 2013

Baker, Peter, *Obama: The Call of History* (Expanded and updated text), New York Times and Callaway, New York, 2019

Beschloss, Michael, and Strobe Talbott, *At the Highest Levels: The Inside Story of the End of the Cold War*, Open Road Media, New York, 2016

Beyrle, John R., *Case Study: The Withdrawal of Russian Military Forces from the Baltic States*, National War College, Washington DC, 1996

Blustein, Paul, *The Chastening: Inside the Crisis That Rocked the Global Financial System and Humbled the IMF*, Public Affairs, New York, 2001

Bolton, John, *The room where it happened: a White House memoir*, Simon & Schuster, New York, 2020

Boulding, Kenneth E., *Conflict and Defense*, Harper and Row, New York, 1963

Boys, James D., *Clinton's Grand Strategy - US foreign policy in a post-Cold War world*, Bloomsbury Academic, London, 2015

Brands, Hal, *From Berlin to Baghdad: America's Search for Purpose in the Post–Cold War World*, The University Press of Kentucky, Lexington, Kentucky, 2008

Bremmer, Ian, *Superpower: Three Choices for America's Role in the World*, Portfolio Penguin, New York, 2015

Brooks, Stephen G., and William C. Wohlforth, *America Abroad: The United States' Global Role in the 21st Century*, Oxford University Press, Oxford and New York, 2016

Brown, Michael E., Sean M. Lynn-Jones, and Steven E. Miller (eds.), *The Perils of Anarchy: Contemporary Realism and International Security*, MIT Press, Cambridge, 1995

Bull, Hedley, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, Third edition, Palgrave, Houndmills, Basingstoke, 2002

Bush, George H. W., and Brent Scowcroft, *A World Transformed*, Vintage Books, New York, 1998

Bush, George W., *A Charge to Keep*, William Morrow and Company, New York, 1999

Bush, George W., *Decision Points*, Crown Publishers, New York, 2010

Butterfield, Herbert, and Martin Wight, *Diplomatic Investigations*, Allen and Unwin, London, 1966

Buzan, Barry, Charles Jones, and Richard Little, *The Logic of Anarchy: Neorealism to Structural Realism*, Columbia University Press, New York, 1993

Buzan, Barry, Ole Waever and Jaap De Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rinner Publishers, Boulder and London, 1998

Carter, Ashton B., and William J. Perry, *Preventive Defense: A New Security Strategy for America*, Brookings Institution Press, Washington, D.C., 1999

Chollet, Derek, and Samantha Power (eds.), *The Unquiet American: Richard Holbrooke in the World*, Public Affairs, New York, 2011

Chollet, Derek, *The Long Game: How Obama Defied Washington and Redefined America's Role in the World*, PublicAffairs, New York, 2016

Chollet, Derek, *The Road to the Dayton Accords: A Study of American Statecraft*, Palgrave Macmillan, New York, 2005

Christensen, Thomas J., *Useful Adversaries: Grand Strategy, Domestic Mobilization, and Sino-American Conflict, 1947–1958*, Princeton University Press, Princeton, 1996

Christopher, Warren, *In the stream of history: Shaping foreign policy for a new era*, Stanford University Press, Stanford, 1998

Clark, Wesley K., *Waging Modern War: Bosnia, Kosovo, And The Future Of Combat*, Public Affairs, New York, 2001

Clinton, Bill, *My Life*, Alfred A. Knopf, New York, 2004

Daalder, Ivo H., and James M. Lindsay, *America Unbound: the Bush Revolution in Foreign Policy*, Brookings Institution Press, Washington, D.C, 2003

Daalder, Ivo H., and Michael E. O'Hanlon, *Winning ugly : NATO's war to save Kosovo*, Brookings Institution Press, Washington, D.C., 2000

Dahl, Robert A., *Congress and Foreign Policy*, Harcourt, Brace and Company, New York, 1950

Douhet, Guilio, *The Command of the Air*, Office of Air Force History, Washington DC, 1983

Dueck, Colin, *Reluctant Crusaders: Power, Culture, and Change in American Grand Strategy*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2006

Dueck, Colin, *The Obama Doctrine: American Grand Strategy Today*, Oxford University Press, New York, 2015

Dumbrell, John, *Clinton's Foreign Policy Between the Bushes, 1992–2000*, Routledge, New York, 2009

Durkheim, Emile, *The Rules of Sociological Method*, (8th edition), The Free Press, Glencoe, Ill., 1938

Engel, Jeffrey A., *When the World Seemed New: George H. W. Bush and the End of the Cold War*, Houghton Mifflin Harcourt, Boston, 2017

Evangelista, Matthew, *The Chechen wars: will Russia go the way of the Soviet Union?*, Brookings Institution Press, Washington, D.C., 2002

Felkay, Andrew, *Yeltsin's Russia and the West*, Praeger Publishers, Westport, 2002

Fishel, Eugene M., *The Moscow Factor - US Policy toward Sovereign Ukraine and the Kremlin*, Harvard University Press, Cambridge, MA, 2022

Franck, Thomas M., and Edward Weisband, *Foreign Policy by Congress*, Oxford University Press, New York, 1979

Gaddis, John Lewis, *Strategies of Containment: Critical Appraisal of American National Security Policy during the Cold War,* Oxford University Press, New York, 2005

Gahrton, Per, *Georgia: Pawn in the New Great Game*, Pluto Press, London and New York, 2010

Gall, Carlotta, and Thomas de Waal, *Chechnya - A Small Victorious War*, Pan Books, London, 1997

Gardner, Lloyd C., *The Long Road to Baghdad: A History of U.S. Foreign Policy from the 1970s to the Present*, The New Press, New York, 2008

Garrow, David J., *Rising Star: The Making of Barack Obama*, William Morrow, New York, 2017.

Gates, Robert M., *From the Shadows: The Ultimate Insider's Story of Five Presidents and How They Won the Cold War*, Simon & Schuster, New York, 1996

Gilpin, Robert, *War and Change in World Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1981

Glaser, Charles L., *Analyzing Strategic Nuclear Policy*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1990

Goldgeier, James M., and Michael McFaul, *Power and Purpose: U.S. Policy toward Russia After the Cold War*, Brookings Institution Press, Washington, DC, 2003

Goldgeier, James M., *Not Whether but When: The U.S. Decision to Enlarge NATO*, Brookings Institution Press, Washington, D.C., 1999

Goodby, James, *Europe Divided: The New Logic of Peace in U.S.-Russian* Relations, US Institute of Peace, Washington DC, 1998

Graham, Bradley, *Hit to kill: the new battle over shielding America from missile attack*, Public Affairs, New York, 2001

Greene, John Robert, *The Presidency of George W. Bush*, University Press of Kansas, Kansas, 2021

Greenstein, Fred I., *The Presidential Difference: Leadership Style from FDR to Barack Obama*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2009

Harris, John F., *The Survivor: Bill Clinton in the White House*, Random House, New York, 2005

Henriksen, Thomas H., *Cycles in US Foreign Policy since the Cold War*, Palgrave Macmillan, Cham, Switzerland, 2017

Hobbes, Thomas, *Levijatan*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2004

Holbrooke, Richard, *To End a War*, Random House, New York, 1998

Hollis, Martin, and Steve Smith, *Explaining and Understanding International Relations*, Oxford University Press, Oxford and New York, 1990

Indyk, Martin S., Kenneth G. Lieberthal, Michael E. O'Hanlon, *Bending History: Barack Obama's Foreign Policy*, Brookings Institution Press, Washington, D.C., 2012

Jervis, Robert, *American Foreign Policy in a New Era*, Routledge, New York, 2005

John J., Mearsheimer, *The Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities*, Yale University Press, New Haven, 2018

Jović-Lazić, Ana, *The Strategic Fallout: How Russia's War on Ukraine Has Eroded Its Influence in the Post-Soviet Region*, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2026

Kay, Sean, *NATO and the Future of European Security,* Rowman & Littlefeld, Oxford, 1998

Kissinger, Henry, *Leadership: Six Studies in World Strategy*, Penguin Press, New York, 2022

Laderman, Charlie, and Brendan Simms, *Donald Trump – The Making of a World View*, Endeavour Press, London, 2017

Lentini, Peter (ed.), *Elections and Political Order in Russia: The Implications of the 1993 Elections to the Federal Assembly*, Central European University Press, Budapest, 1995

Lindsay, James M., *Congress and the Politics of U.S. Foreign Policy*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London, 1994

Litsas, Spyridon N., *US Foreign Policy in the Eastern Mediterranean: Power Politics and Ideology Under the Sun*, Springer, Cham, Switzerland, 2020

Lo, Bobo, *Axis of Convenience: Moscow, Beijing, and the New Geopolitics*, Brookings Institution Press, 2 Washington, D.C., 2008

Lynch, Timothy J., *In the Shadow of the Cold War: American Foreign Policy from George Bush Sr. to Donald Trump*, Cambridge University Press, Cambridge, UK, 2020

MacCurdy, J. T., *The Psychology of War*, John W. Luce and Co., Boston, n.d

MacLean, George A., *Clinton's foreign policy in Russia: from deterrence and isolation to democratization and engagement*, Ashgate Publishing Limited, Hampshire, England, 2006

Mahan, Alfred Thayer, *The Influence of Sea Power upon History, 1660-1783*, Little, Brown & Co, Boston, 1890

Mankoff, Jeffrey, *Russian Foreign Policy: The Return of Great Power Politics*, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., Lanham, Maryland, 2009

Mann, James, *George W. Bush, The 43rd President, 2001-2009*, Times Books, New York, 2015

Mann, James, *Rise of the Vulcans: The History of Bush's War Cabinet*, Viking, New York, 2004

Mann, James, *The Obamians: The Struggle Inside the White House to Redefine American Power*, Viking, New York, 2012

Maraniss, David, *First in His Class: A Biography Of Bill Clinton*, Simon & Schuster, New York, 1996

Marsden, Lee, *Lessons from Russia Clinton and US Democracy Promotion*, Routledge, London and New York, 2018

Maynard, Christopher, *Out of the Shadow: George H. W. Bush and the End of the Cold War*, Texas A&M University Press, Texas, 2008

McFaul, Michael McFaul, *From Cold War to Hot Peace: An American Ambassador in Putin's Russia*, Houghton Mifflin Harcourt, Boston and New York, 2018

McFaul, Michael, *Russia's unfinished revolution: political change from Gorbachev to Putin*, Cornell University Press, New York, 2001

Mead, Walter Russell, *Special Providence: American Foreign Policy and How It Changed the World*, Routledge, New York, 2001

Mearsheimer, John J., *The Tragedy of Great Power Politics*, W. W. Norton & Company, New York, 2001

Mitchell, Lincoln A., *Uncertain Democracy: U.S. Foreign Policy and Georgia's Rose Revolution*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2009

Mitić, Aleksandar, *Global Strategic Narrative Wars: The Battle for Serbia*, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2024

Montesquieu, *The Spirit of the Laws*, Hafner Publishing Co., New York, 1949., Book I, ch. III

Morghentau, Hans J., *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, 6th edition, Alfred A. Knopf, New York, 1985

Nadel, S.F., *The Theory of Social Structure*, Free Press, Glencoe, lll, 1957

Naftali, Timothy, *George H. W. Bush*, Henry Holt And Company, New York, 2007

Nelson, Michael, *Trump's First Year*, University Of Virginia Press, Charlottesville and London, 2018

Neustadt, Richard E., *Presidential Power and the Modern Presidents: The Politics of Leadership From Roosevelt To Reagan*, The Free Press, New York, 1991

Niebuhr, Reinhold, and Sherwood Eddy, *Doom and Dawn*, Eddy and Page, New York, 1936

Nye, Jr., Joseph S., *Do morals matter? Presidents and Foreign Policy from FDR to Trump*, Oxford University Press, New York, 2020

Nye, Jr., Joseph S., *Presidential Leadership and the Creation of the American Era*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 2013

Nye, Jr., Joseph S., *The Powers to Lead*, Oxford University Press, New York, 2008

Obama, Barack, *A Promised Land*, Crown, New York, 2020

Organski, A. F. K., *World Politics*, Knopf, New York, 1958

Packer, George, *Our man: Richard Holbrooke and the end of the American century*, Alfred A. Knopf, New York, 2019

Parker, David, *US Foreign Policy Towards Russia in the Post-Cold War Era: Ideational Legacies and Institutionalised Conflict and Co-operation*, Routledge, Abingdon, Oxon and New York, 2019

Perry, William J., *My Journey at the Nuclear Brink*, Stanford University Press, Stanford, 2015

Posen, Barry R., *Restraint: A New Foundation for U.S. Grand Strategy*, Cornell University Press. Ithaca and London, 2014

Powaski, Ronald E., *Ideals, Interests, and U.S. Foreign Policy from George H. W. Bush to Donald Trump*, Palgrave Macmillan, Cham, Switzerland, 2019

Record, Jeffrey, *Wanting War: Why the Bush Administration Invaded Iraq*, Potomac Books, Inc, Washington, D.C, 2010.

Remnick, David, *The Bridge: The Life and Rise of Barack Obama*, Alfred A. Knopf, New York, 2010

Renshon, Stanley A., *In His Father's Shadow: The Transformations of George W. Bush*, Palgrave Macmillan, New York, 2004

Rhodes, Ben, *The World as It Is*, Random House, New York, 2018

Rice, Condoleezza, *No Higher Honor: A Memoir of My Years in Washington*, Crown Publishers, New York, 2011

Ripsman, Norrin M., Jeffrey W. Taliaferro, and Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, New York, 2016

Robinson, James A., *Congress and Foreign Policy-Making: A Study in Legislative In›uence and Initiative*, The Dorsey Press, Homewood, Illinois, 1962

Rodham Clinton, Hillary, *Hard Choices*, Simon & Schuster, London, 2014

Roxburgh, Angus, *The Strongman: Vladimir Putin and the Struggle for Russia*, I. B. Tauris, London, 2012

Sakwa, Richard (ed.), *Chechnya: From Past to Future*, Anthem Press, London, 2005

Sakwa, Richard, *Frontline Ukraine: Crisis in the Borderlands*, I.B.Tauris, London and New York, 2016

Sarotte, Mary Elise, *Not One Inch: America, Russia, and the Making of Post–Cold War Stalemate*, Yale University Press, New Haven and London, 2021

Savranskaya, Svetlana, Thomas Blanton, and Vladislav Zubok (eds.), *Masterpieces of history: the peaceful end of the Cold War in Eastern Europe, 1989*, Central European University Press, Hungary, 2010

Schaefer, Todd M., *Presidential Power Meets the Art of the Deal: Applying Neustadt to the Trump Presidency*, Palgrave Macmillan, Cham, Switzerland, 2021

Schlesinger, Jr, Arthur M., *The Imperial Presidency*, Houghton Mifflin Company, Boston, 1973

Schweller, Randall L., *Deadly Imbalances: Tripolarity and Hitlers Strategy of World Conquest*, Columbia University Press, New York, 1998

Schweller, Randall L., *Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2006

Sigal, Leon V., *Hang Separately: Cooperative Security between the United States and Russia, 1985-1994,* Century Foundation, New York, 2000

Smith, Jean Edward, *Bush*, Simon & Schuster, New York, 2016

Smith, Martin A., *Russia and NATO since 1991: From Cold War through cold peace to partnership?*, Routledge, Abingdon, Oxon and New York, 2006

Smith, Martin A., *The Foreign Policies of Bill Clinton and George W. Bush: A Comparative Perspective*, Routledge, Abingdon, Oxon and New York, 2018

Snyder, Jack, *Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1991

Snyder, Timothy, *The Road to Unfreedom*, Tim Duggan Book, New York, 2018

Solomon, Gerald B., *The NATO Enlargement Debate, 1990–1997: Blessings of Liberty,* Praeger, Westport, 1998

Spanier, John W., *Games Nations Play: Analyzing International Politics*, 4th edition, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1981

Spencer, Herbert, *Social Statics*, D. Appleton and Co., New York, 1897

Stent, Angela E., *The Limits of Partnership: U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2014

Stent, Angela, *Putin's World : Russia against the West*, Twelve, New York, 2019

Sundquist, James L., *The Decline and Resurgence of Congress*, Brookings Institution, Washington, DC, 1981

Talbott, Strobe, *The Russia Hand - A Memoir of Presidential Diplomacy*, Random House, New York, 2003

Tomasky, Michael, *Bill Clinton, the 42nd president, 1993–2001*, Times Books, New York, 2017

Tsygankov, Andrei P., *Russophobia: Anti-Russian Lobby and American Foreign Policy*, Palgrave Macmillan, New York, 2009

Van Evera, Stephen, *Causes of War: Power and the Roots Of Conflict*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1999

Walt, Stephen M., *The Hell of Good Intentions: America's Foreign Policy Elite and the Decline of U.S. Primacy*, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2018

Walt, Stephen M., *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1987

Waltz, Kenneth N., *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*, Columbia University Press, New York, 2001

Waltz Kenneth N., *Čovjek, država i rat: teorijska analiza*, Barbat i Institut za međunarodne odnose, Zagreb, 1998

Waltz, Kenneth N., *Theory of International Politics*, Addison-Wesley, Reading, MA, 1979

Warshaw, Shirley Anne, *The Co-Presidency of Bush and Cheney*, Stanford University Press, Stanford, 2009

Wayne, Stephen J., *Personality and Politics: Obama For and Against Himself*, CQ Press, Washington, DC, 2012

Wilson, Andrew, *Ukraine's Orange Revolution*, Yale University Press, New Haven and London, 2005

Wohlforth, William Curti, *The Elusive Balance: Power and Perceptions during the Cold War*, Cornell University Press, Ithaca, N.Y., 1993

Woodward, Bob, *Plan of Attack*, Simon & Schuster, New York, 2004

Zakaria, Fareed, *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role*, Princeton University Press, Princeton, 1998

Zakaria, Fareed, *The Post-American World*, W. W. Norton & Company, New York, 2008

Волц, Кенет Н., *Теорија међународне политике*, Центар за цивилно-војне односе и Alexandria press, Београд, 2008

Вујанић, Милица, и други, *Речник спрског језика*, измењено и поправљено издање, Матица српска, Нови Сад, 2011

Вуковић, Небојша, и Михајло Копања (ур.), *Рат у Украјини: оно што знамо и оно што не знамо*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2023

Вуковић, Небојша, *Сукоб ниског интензитета - Еволуција, карактер и криптоживот једне доктрине*, Медија центар „Одбрана", Београд, 2024

Ђукановић, Драган, Милан Крстић и Марко Дашић, *Савремена спољна политика Србије*, Академска књига и Универзитет у Београду - Факултет политичких наука, Нови Сад и Београд, 2025

Ђурђевић Лукић, Светлана, *Глобална политика Сједињених Америчких Држава 2001–2012*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2013

Ејдус, Филип, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, Службени гласник и Београдски центар за безбедносну политику, Београд, 2012

Живојиновић, Драган, *Кисинџер: поуке за поданике и владаре*, Архипелаг и Универзитет у Београду – Факултет политичких наука, Београд, 2026

Живојиновић, Драган, *Реализам нивоа анализе у теоријама међународних односа*, магистарски рад, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду, 2008

Кисинџер, Хенри, *Лидерство: шест студија светске стратегије*, Клуб ПЛУС, Београд, 2023

Копања, Михајло В., *Геополитички приступ утврђивању делотворности концепта велике стратегије обуздавања: студија случаја: Сједињене Америчке Државе, 1979-1989*, Факултет безбедности, Универзитет у Београду, 2022

Крактус, Ема Д., *Односи Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације у време друге администрације председника Барака Обаме, студија случаја Украјинска криза (2013–2017)*, докторска дисертација, докторска дисертација, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду, 2025

Лађевац, Ивона, *Кина и Русија – quo vadis?*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2021

Миршајмер, Џон, *Трагедија политике великих сила*, Удружење за Студије САД и Чигоја, Београд, 2017.

Миршајмер, Џон, и Себастијан Розато, *Разум и моћ: како државе мисле*, CID, Подгорица, 2024

Моргентау, Ханс, J., *Теорија међународне политике: борба за моћ и мир*, CID, Подгорица, 2014

Недељковић, Стеван, *Равнотежа моћи: од Тукидида до Трампа*, Академска књига и Универзитет у Београду - Факултет политичких наука, Нови Сад и Београд, 2025

Недељковић, Стеван Г., *Стратегија уравнотежавања у међународним односима, студија случаја: француско и немачко уравнотежавање Сједињених Америчких Држава после Хладног рата*, докторска дисертација, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду, 2020

Новичић, Жаклина, *Неореализам Кенета Волца: Анализа структуралне теорије међународне политике*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2009

Петровић, Драган, *Ратни сукоб у Украјини*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2025

Поповић, Марија Љ., *Процес трансформације идентитета НАТО-а након Хладног рата: НАТО као актер у решавању хуманитарних криза*, докторска дисертација, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду, 2020

Русо, Жан-Жак, Друштвени уговор, Филип Вишњић, Београд, 1993

Симић, Драган Р., *Поредак света*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1999

Симић, Драган Р., *Светски поредак: политика Вудроа Вилсона и Френклина Делана Рузвелта*, Clio и Факултет политичких наука, Београд, 2022

Совет повнешней и оборонной политике, *Стратегия для России: 10 лет СВОП*, Вагриус, Москва, 2002

Станојевић, Наташа, и Катарина Закић, *Економски успон Кине – стратегије и динамика међународних економских односа*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2023

Станојевић, Наташа, *Ратна економија Русије*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2026

Трапара, Владимир М., *Односи Руске Федерације и Сједињених Америчких Држава у периоду од 2009. до 2012. године – време „ресетовања“*, докторска дисертација, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду, 2015

Трапара, Владимир, *Ратови Русије 1999-2019*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2020

Трапара, Владимир, *Русија и Украјина: порекло једне трагедије*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2023

Ћосић, Павле, и сарадници, *Речник синонима*, Корнет, Београд, 2008

Радови у часописима и зборницима

Ambrosio, Thomas, “Insulating Russia from a Colour Revolution: How the Kremlin Resists Regional Democratic Trends”, *Democratization*, vol. 14, no. 2, 2007, pp. 232-252

Andriole, Stephen J., “The Levels of Analysis Problems and the Study of Foreign International, and Global Affairs: A Review Critique, and Another Final Solution”, *International Interactions: Empirical and Theoretical Research in International Relations*, vol. 5, no. 2-3, 1979, pp. 113-133

Antonenko, Oksana, “Russia, NATO and European security after Kosovo”, *Survival: Global Politics and Strategy*, vol. 41, no. 44, 1999, pp. 124-144

Ashbee, Edward, and Steven Hurst, “The Trump foreign policy record and the concept of transformational change”, *Global Affairs*, vol. 6, no. 1, 2020, pp. 5-19

Ashford, Emma, “Not-So-Smart Sanctions: The Failure of Western Restrictions Against Russia”, *Foreign Affairs*, vol. 95, no. 1, 2016, pp. 114-123

Baker III, James A., “Russia in NATO?”, *The Washington Quarterly*, Vol. 25, no. 1, 2002, pp. 93-103.

Beissinger, Mark R., “Structure and Example in Modular Political Phenomena: The Diffusion of Bulldozer/Rose/Orange/Tulip Revolutions”, *Perspectives on Politics*, vol. 5, no. 2, 2007, pp. 259-276

Berkowitz, Bruce D., “Levels of analysis problems in international studies”, *International Interactions: Empirical and Theoretical Research in International Relations*, vol. 12, no. 3, 1986, pp. 199-227

Blank, Stephen, “The Real Reset: Moscow Refights the Cold War”, *World Affairs*, vol. 173, no. 3, 2010, pp. 81-90

Blank, Stephen, “Beyond the Reset Policy: Current Dilemmas of U.S.–Russia Relations”, *Comparative Strategy*, vol. 29, no. 4, 2010, pp. 333-367

Böller, Florian, and Lukas D. Herr, “From Washington without love: congressional foreign policy making and US-Russian relations under president Trump”, *Contemporary Politics*, vol. 26, no. 1, 2020, pp. 17-37

Booth, Kenn, Nicholas J. Wheeler, and Michael Williams, “Conversations in International Relations: Interview with John J. Mearsheimer (Part I)”, *International Relations*, vol. 20, no. 1, 2006, pp. 105–123

Bowker, Mike, “The war in Georgia and the Western response”, *Central Asian Survey,* Vol. 30, no. 2, 2011, pp. 197-211

Bowker, Mike, “The Wars in Yugoslavia: Russia and the International Community”, *Europe-Asia Studies*, vol. 50, no. 7, 1998, pp. 1245-1261

Brooks, Stephen G., “Dueling Realisms”, *International Organization*, vol. 51, no. 3, 1997, pp. 445-477

Brown, M. Leann, “US–Russian Relations During the Obama Presidency: From Reset to a New Cold War?”, in: *Presidential Leadership and National Security: The Obama Legacy and Trump Trajectory*, edited by Richard S. Conley, Routledge, New York and London, 2018, pp. 172-195

Brzezinski, Zbigniew, “Nato: The Dilemmas of Expansion”, *The National Interest* no. 53, 1998, pp. 13-17

Bush, George W., “China and Russia – Powers in Transition”, *U.S. Foreign Policy Agenda*, vol. 5, no. 2, 2000, pp. 31-34

Buzan, Barry, “The Level of Analysis Problem in International Relations Reconsidered”, in: *International Relations Theory Today*, edited by Ken Booth and Steve Smith, Polity Press, Cambridge, 1995, pp. 198-216

Byman, Daniel L., and Kenneth M. Pollack, “Let Us Now Praise Great Men: Bringing the Statesman Back In”, *International Security*, vol. 25, no. 4, 2001, pp. 107-146

Charap, Samuel, “The Transformation of US-Russia Relations”, *Current History*, vol. 109, no. 729, 2010, pp. 281–287

Christensen, Thomas J., "Perceptions and Allies in Europe, 1865-1940", *International Organization*, vol. 51, no. 1, 1997, pp. 65-97

Christensen, Thomas J., and Jack Snyder, “Chain Gangs and Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity”, *International Organization*, vol. 44, no. 1, 1990, pp. 137-168

Clarke, Michael, and Anthony Ricketts “Donald Trump and American foreign policy: The return of the Jacksonian tradition”, *Comparative Strategy*, vol. 36, no.4, 2017, pp. 366-379

Cottam, Martha, “Foreign Policy Decision Making in the Trump Administration”, in: *The Trump Doctrine and the Emerging International System*, edited by Stanley A. Renshon and Peter Suedfeld, Palgrave Macmillan, Cham, Switzerland, 2021, pp. 129-153

Cronin, Thomas E., and Michael A. Genovese, “President Clinton and Character Questions”, *Presidential Studies Quarterly*, vol. 28, no. 4, 1998, pp. 892-897

Cross, Sharyl, “Russia and NATO toward the twenty-first century: conflicts and peacekeeping in Bosnia-Herzegovina and Kosovo”, *The Journal of Slavic Military Studies*, vol. 15, no. 2, 2002, pp. 1-58

Cvetićanin, Neven i Marko Mandić, „Suton međunarodnog liberalnog poretka, dijalektika političke mehanike i novi Vestfalski sistem za 21. vek“, *Politička misao*, vol. 58, br. 1, 2021, str. 103-126

da Vinha, Luis, “Competition, Conflict, and Conformity: Foreign Policy Making in the First Year of the Trump Presidency”, *Presidential Studies Quarterly*, vol. 49, no. 2, 2019, pp. 280-309

Dannreuther, Roland, “Russia and the Arab Spring: Supporting the Counter-Revolution”, *Journal of European Integration*, vol. 37, no.1, 2015, pp. 77-94

Desch, Michael C., “America’s Liberal Illiberalism: The Ideological Origins of Overreaction in U.S. Foreign Policy”, International Security, vol. 32, no. 3, 2007, pp. 7-43

Deyermond, Ruth, ““You think our country’s so innocent?” The Trump administration’s policy on democratic practices in Russia and the challenge to US identity”, *Global Affairs*, vol. 6, no. 1, 2020, pp. 105-120

Deyermond, Ruth, “Assessing the reset: successes and failures in the Obama administration's Russia policy, 2009–2012”, *European Security*, vol. 22, no. 4, 2013, pp. 500-523

Deyermond, Ruth, “Disputed Democracy: The Instrumentalisation of the Concept of Democracy in US-Russia Relations during the George W. Bush and Putin Presidencies”, *Comillas Journal of International Relations*, no. 3, 2015, pp. 28-44

Deyermond, Ruth, “The Republican Challenge to Obama's Russia Policy”, *Survival: Global Politics and Strategy*, vol. 54, no. 5, 2012, pp. 67-92

Deyermond, Ruth, “The Trump presidency, Russia and Ukraine: explaining incoherence”, *International Affairs*, vol. 9, no. 4, 2023, pp. 1595–1614

Donnelly, Jack, “The Ethics of Realism”, in: *The Oxford Handbook of International Relations*, edited by Christian Reus-Smit and Duncan Snidal, Oxford University Press, Oxford and New York, 2008, pp. 150-162

Doyle, Michael W., “Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs, Part 2”, *Philosophy & Public Affairs*, vol. 12, no. 4, 1983, pp. 323-353

Doyle, Michael W., “Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs”, *Philosophy & Public Affairs*, vol. 12, no. 3, 1983, pp. 205-235

Doyle, Michael W., “Liberalism and World Politics”, *The American Political Science Review*, vol. 80, no. 4, 1986, pp. 1151-1169

Drezner, Daniel W., “Present at the Destruction: The Trump Administration and the Foreign Policy Bureaucracy”, *The Journal of Politics*, vol. 81, no. 2, 2019, pp. 723-730

Edwards III, George C., “Foreword”, in: *The Presidential Character: Predicting Performance in the White House*, James David Barber, Routledge, New York, 2009, pp. iii-viii

Edwards, Jason A., “Foreign Policy Rhetoric in the 1992 Presidential Campaign: Bill Clinton's Exceptionalist Jeremiad”, *Speaker & Gavel*, vol. 52, no. 2, 2015, pp. 32-53

Einhorn, Robert J., and Gary Samore, “Ending Russian assistance to Iran's nuclear bomb”, *Survival: Global Politics and Strategy*, vol. 44, no. 2, 2002, pp. 51-70

Ejdus, Filip, and Marko Kovačević, “Penetration, Overlay, Governmentality: The Evolving Role of NATO in the Western Balkan Security Dynamics”, *Journal of Intervention and Statebuilding*, vol. 13, no. 5, 2019, pp. 566-580

Elman, Colin, “Cause, Effect, and Consistency: A Response to Kenneth Waltz”, *Security Studies*, vol. 6, no. 1, 1996, pp. 58-61

Elman, Colin, “Horses for Courses: Why nor Neorealist Theories of Foreign Policy?”, *Security Studies* 6 (1), 1996, pp. 7-53

Eyal, Jonathan, “NATO’s Enlargement: Anatomy of a Decision”, *International Affairs*, vol. 73, no. 4, 1997, pp. 695-719

Fairbanks, Jr., Charles H., “Georgia’s Rose Revolution”, *Journal of Democracy*, vol. 15, no. 2, 2004, pp. 110-124

Feinstein, Scott, and Ellen B. Pirro, “Realpolitik: United States- Russian relations and the emerging political order”, in: *Foreign Policy Issues for America: The Trump Years*, edited by Richard W. Mansbach and James M. McCormick, Routledge, London and New York, 2019, pp. 58-71

Ferguson, Niall, “How to Win the New Cold War: To Compete With China, Trump Should Learn From Reagan”, *Foreign Affairs*, vol. 104, no. 1, 2025, pp. 24-32

Fukuyama, Francis, “The End of History?”, *The National Interest*, no. 16, 1989, pp. 3-18

George, Alexander L., “Assessing Presidential Character”, *World Politics,* vol. 26, no. 2, 1974, pp. 234-282

German, Tracey, “From cooperation to confrontation: US-Russia relations since 9/11”, *International Politics*, vol. 61, 2024, pp. 567–586

Gilpin, Robert, “The Theory of Hegemonic War”, *The Journal of Interdisciplinary History*, vol. 18, no. 4, 1988, pp. 591-613

Glaser Charles L., and Chaim Kaufmann, “What is the Offense-Defense Balance and Can We Measure it?”, *International Security*, vol. 22, no. 4, 1998, pp. 44-82

Golan, Galia, “Russia and the Iraq War: was Putin’s policy a failure?”, *Communist and Post-Communist Studies*, vol. 37, no. 4, 2004, pp. 429-459

Goldgeier, James, and Joshua R. Itzkowitz Shifrinson, “Evaluating NATO enlargement: scholarly debates, policy implications, and roads not taken”, *International Politics*, vol. 57, 2020, pp. 291-321

Götz, Elias, “Explaining Russia’s Opposition to NATO Enlargement: Strategic Imperatives, Ideas, or Domestic Politics?”, in: *Open Door: NATO and Euro-Atlantic Security After the Cold War*, edited by Daniel S. Hamilton and Kristina Spohr, Paul H. Nitze School of Advanced International Studies, Johns Hopkins University, Washington, D.C., 2019, pp. 481-498

Gould-Davies, Nigel, and Ngaire Woods, “Russia and the IMF,” *International Affairs*, vol. 75, no. 1, 1999, pp. 1-21

Haar, Roberta N., and Lutz F. Krebs, “The Failure of Foreign Policy Entrepreneurs in the Trump Administration”, *Politics & Policy*, vol. 49, no. 2, 2021, pp. 446-478

Hames, Tim, “The US mid-term election of 1994”, *Electoral Studies*, vol. 14, no. 2, 1995, pp. 222-226

Herrington, William C., ““Snowed In” in Russia: A Historical Analysis of American and Russian Extradition and How the Snowden Saga Might Impact the Future”, *Washington University Journal of Law & Policy*, vol. 48, no.1, 2015, pp. 321-346

Herz, John H., “Idealist Internationalism and the Security Dilemma”, *World Politics*, vol. 2, no. 2, 1950, pp. 157-180

Hrnjaz, Miloš, and Milan Krstić, “Obama’s Dual Discourse on American Exceptionalism”, *Croatian International Relations Review*, vol. 21, no. 73, 2015, pp. 25-56

Ibryamova, Nuray V., “Russia’s expanding role in the eastern Mediterranean: opportunities and challenges”, in: *Russia and the World in the Putin Era: From Theory to Reality in Russian Global Strategy*, edited by Roger E. Kanet and Dina Moulioukova, Routledge, London and New York, 2022, pp. 260-275

Immelman, Aubrey, “The Political Personality of U.S. President George W. Bush”, in: *Political Leadership for the New Century: Personality and Behavior among American Leaders*, edited by Linda O. Valenty and Ofer Feldman, Praeger, Westport, 2002, pp. 81-103.

Janković, Slobodan, “The South and East Mediterranean Power Struggle: Cases of Libya and Syria”, *The Review of International Affairs*, vol. 71, no. 1178, 2020, pp. 79-97

Jervis, Robert, “Cooperation Under the Security Dilemma”, *World Politics*, vol. 30, no. 2, 1978, pp. 167-214

Jones, Frank L., “Engaging the World: Anthony Lake and American Grand Strategy, 1993–1997”, *The Historical Journal*, vol. 59, no. 3, 2016, pp. 869-901

Jović, Dejan, „Uvod u studij realizma“, u: *Teorije međunarodnih odnosa: realizam*, uredio Dejan Jović, Politička kultura, Zagreb, 2013, str. 15-38

Karumidze, Zurab, and James V. Wertsch, “"Enough!" The Rose Revolution in the Republic of Georgia 2003”, in: *Georgia after the Rose Revolution*, edited by Gabriel C.Monson, Nova Science Publishers, Inc., New York, 2009, pp. 49-173.

Katchanovski, Ivan, “The Orange Evolution? The "Orange Revolution" and Political Changes in Ukraine”, *Post-Soviet Affairs*, vol. 24, no. 4, 2008, pp. 351-382

Kaufmann, Chaim, "Possible and Impossible Solutions to Ethnic Civil Wars", *International Security*, vol. 20, no. 4, 1996, pp. 136-175

[Kennan, George F.] X, “The Sources of Soviet Conduct”, *Foreign Affairs*, vol 25, no. 4, 1947, pp. 566-582

Kharas, Homi, Brian Pinto, and Sergei Ulatov, “An Analysis of Russia’s 1998 Meltdown: Fundamentals and Market Signals”, *Brookings Papers on Economic Activity*, no. 1, 2001, pp. 1-68

Kramer, David J., “Resetting U.S.–Russian Relations: It Takes Two”, *The Washington Quarterly*, vol. 33, no. 1, 2010, pp. 61-79

Krauthammer, Charles, “The Unipolar Moment”, *Foreign Affairs*, vol. 70, no. 1, 1990/91, pp. 23-33

Krstić, Milan, “Donald Trump’s 2016 Presidential Campaign in the Light of the U.S. Foreign Policy Traditions”, *Serbian Political Thought*, vol. 14, no. 2, 2016, pp. 43-72

Kuperman, Alan J., “Obama’s Libya Debacle How a Well-Meaning Intervention Ended in Failure”, *Foreign Affairs*, vol. 94, no. 2, 2015, pp. 66-77

Lam, Christina, “A Slap on the Wrist: Combatting Russia’s Cyber Attack on the 2016 U.S. Presidential Election”, *Boston College Law Review*, vol. 59, no. 6, 2018, pp. 2167-2201

Lane, David, “The Orange Revolution: ‘People’s Revolution’ or Revolutionary Coup?”, *The British Journal of Politics and International Relations*, vol. 10, no. 4, 2008, pp. 525-549

Lanoszka, Alexander, “The INF Treaty: Pulling Out in Time”, *Strategic Studies Quarterly*, vol. 13, no. 2, 2019, pp. 48-67

Layne, Christopher, “America’s Middle East grand strategy after Iraq: the moment for offshore balancing has arrived”, *Review of International Studies*, vol. 35, no. 1, 2009, pp. 5-25

Lazarević, Dušica, “NATO Enlargement to Ukraine and Georgia: Old Wine in New Bottles?”, *Connections*, vol. 9, no. 1, 2009, pp. 29–66

Light, Margot, “Russian-American Relations under George W. Bush and Vladimir Putin”, *Irish Studies in International Affairs*, vol. 19, 2008, pp. 25-32

Lindsay, James M., “Congress and Foreign Policy: Why the Hill Matters”, *Political Science Quarterly*, vol. 107, no. 4, 1992-93

Lindsay, James M., “Deference and Defiance: The Shifting Rhythms of Executive-Legislative Relations in Foreign Policy”, *Presidential Studies Quarterly*, vol. 33, no. 3, 2003, pp. 530-546

Lindsay, James M., “The Shifting Pendulum of Power: Executive–Legislative Relations on American Foreign Policy”, in: *The Domestic Sources of American Foreign Policy: Insights and Evidence*, edited by James M. McCormick, Rowman & Littlefield, Lanham, Maryland, 2018, pp. 219-235

Lindsay, James M., and Randall B. Ripley, “How Congress influences foreign and defense policy”, in: *Congress Resurgent: Foreign and Defense Policy on Capitol Hill,* edited by Randall B. Ripley and James M. Lindsay, University of Michigan Press, Ann Arbor, Michigan, 1993, pp. 17-35

Lomia, Ekaterine, “The evaluation of Russia's foreign policy towards Georgia following the 'Rose Revolution'”, *Journal of Liberty and International Affairs,* vol. 6, no. 1, 2020, pp. 112-128

Lynch, Dov, “‘Walking the tightrope’: The Kosovo conflict and Russia in European security, 1998–August 1999”, *European Security*, vol. 8, no. 4, 1999, pp. 57-83

Mankoff, Jeffrey, “The politics of US missile defence cooperation with Europe and Russia”, *International Affairs*, vol. 88, no. 2, 2012, pp. 329-347

Mareček, David, “Bush’s ‘Beyond Containment’ Strategy toward the Eastern Bloc in 1989 within the U.S. Foreign Policy Context”, *Politics in Central Europe*, vol. 17, no. 2, 2021, pp. 367-392

McCain, John, “An Enduring Peace Built on Freedom”, *Foreign Affairs*, vol. 86, no. 6, 2007, pp. 19-34

McFaul, Michael, “Ukraine Imports Democracy: External Influences on the Orange Revolution”, *International Security*, vol. 32, no. 2, 2007, pp. 45-83

Mead, Walter Russell, “The Jacksonian Revolt: American Populism and the Liberal Order”, *Foreign Affairs*, vol. 96, no. 2, 2017, pp. 2-7

Mearsheimer, John J., “Why the Ukraine Crisis Is the West’s Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin”, *Foreign Affairs*, vol. 93, no. 5, 2014, pp. 77-89

Mearsheimer, John J., and Stephen M. Walt, “The Case for Offshore Balancing: A Superior U.S. Grand Strategy”, *Foreign Affairs*, vol. 95, no. 4, 2016, pp. 70-83

Motyl, Alexander J., “Ukrainian Blues: Yanukovych’s Rise, Democracy’s Fall”, *Foreign Affairs*, vol. 89, no. 4, 2010, pp. 125-136

Mouritzen, Hans, “Selecting Explanatory Level in International Politics: Evaluating a Set of Criteria”, *Cooperation and Conflict*, vol. 15, no. 3, 1980, pp. 169-182

Natalizia, Gabriele, and Marco Valigi, “From Reset to Restart: The US-Russia Cyclical Relationship in the Post-Cold War Era”, *The International Spectator*, vol. 55, no. 3, 2020, pp. 65-81

Nation, R. Craig, “Reset or rerun? Sources of discord in Russian–American relations”, *Communist and Post-Communist Studies*, vol. 45, no. 3/4, 2012, pp. 379-387

Nedeljković, Stevan, and Dragan Živojinović, "Donald Trump 2.0: Main Challenges, Strategic Options, and the "New" Grand Strategy of the United States", *The Review of International Affairs*, vol. 76, no. 1193, 2025, pp. 7-35

Nedić, Pavle, "A Valuable Piece of the Liberal Hegemony Puzzle: The United States' Involvement in the Northern Ireland Peace Process", *The Review of International Affairs*, vol. 72, no. 1182, 2021, pp. 27-46

Nedić, Pavle, "Hedging Strategy as a Response to the United States-China Rivalry: The Case of Southeast Asia", *The Review of International Affairs*, vol. 73, no. 1185, 2022, pp. 91-112

Nixon, Richard, "American Foreign Policy: The Bush Agenda", *Foreign Affairs*, vol. 68, no. 1, 1988/1989, pp. 199-219

"North America", *Military Balance*, vol. 116, no. 1, 2016, pp. 27-54

"North America", *The Military Balance*, vol. 108, no. 1, 2008, pp. 13-54

"North America", *The Military Balance*, vol. 120, no. 1, 2020, pp. 28-63

Nye, Jr., Joseph S., "Neorealism and Neoliberalism". *World Politics*, vol. 40, no. 2, 1988, pp. 235-251

Ó Tuathail, Gearóid, "The Bush Administration and the 'End' of the Cold War: A Critical Geopolitics of U.S. Foreign Policy in 1989", *Geoforum*, vol. 23, no. 4, 1992, pp. 437-452

O'Connor, Brendon, and Danny Cooper, "Ideology and the Foreign Policy of Barack Obama: A Liberal-Realist Approach to International Affairs", *Presidential Studies Quarterly*, vol. 51, no. 3, 2021, pp. 635-666

O'Loughlin, John, Gearo´id O´ Tuathail and Vladimir Kolossov, "A 'Risky Westward Turn'? Putin's 9–11 Script and Ordinary Russians", *Europe-Asia Studies*, vol. 56, no. 1, 2004, pp. 3-34

Onuf, Nicholas, "Levels", *European Journal of International Relations*, vol. 1, no. 1, 1995, pp. 35-58.

Oxenstierna, Susanne "Western Sanctions against Russia: How Do They Work?", in: *Putin's Russia: Economy, Defence and Foreign Policy*, edited by Steven Rosefielde, World Scientific, New Jersey, 2021, pp. 433-452

Ozga, Deborah A., "A Chronology of the Missile Technology Control Regime", *The Nonproliferation Review*, vol. 1, no. 2, 1994, pp. 66-93

Pashkov, Victor, "The Donald Trump Factor and US-Ukrainian Relations (2017-2020): From Strategic Friendship to Cold Partnership", *Lithuanian Annual Strategic Review*, vol. 22, no. 1, 2024, pp. 175–202

Perra, Antonio, "From the Arab Spring to the Damascus Winter: The United States, Russia, and the New Cold War", *Contemporary Review of the Middle East*, vol. 3, no. 4, 2016, pp. 1-24

Petrović, Miloš, "Political Relations Between Germany and the United States During the Trump Presidency", in: *Europe in Changes: The Old Continent at a New Crossroads*, edited by Katarina Zakić and Birgül Demirtaş, Institute of International Politics and Economics and Faculty of Security Studies at the University of Belgrade, Belgrade, 2021, pp. 267-288.

Pfiffner, James P., "Decision Making in the Obama White House", *Presidential Studies Quarterly*, vol. 41, no. 2, 2011, pp. 244-262

Pfiffner, James P., “George W. Bush: Policy, Politics, and Personality”, in: *New Challenges for the American Presidency*, edited by George C. Edwards III and Philip John Davies, Pearson/Longman, New York, 2004, pp. 161-181

Pfiffner, James P., “President Trump and the Shallow State: Disloyalty at the Highest Levels”, *Presidential Studies Quarterly*, vol. 52, no. 3, 2022, pp. 573-595

Pfiffner, James P., “The Contemporary Presidency: Organizing the Trump Presidency”, *Presidential Studies Quarterly*, vol. 48, no. 1, 2018, pp. 1-15

Pikayev, Alexander A., “Arms Control and U.S.-Russian Relations”, in: *Prospects for U.S.-Russian Security Cooperation*, edited by Stephen J. Blank, Strategic Studies Institute, Carlisle, PA, 2009, pp. 115-138

Popescu, Ionut C., “Is it Time for Retrenchment? The Big Debate on American Grand Strategy”, in: *Strategic Retrenchment and Renewal in the American Experience*, edited by Peter Feaver, U.S. Army War College Press, Carlisle Barracks, PA, 2014, pp. 221-256

Potulski, Jakub, “The Impact of the Bush Doctrine on Russian Foreign Policy”, *Przegląd Geopolityczny*, vol. 45, 2023, pp. 47-66

Proroković, Dušan, “World War II and the Establishment of World Order: How International Relations Were Shaped from 1945–2025”, in: *80 Years Since the End of World War II: Changes in International Relations 1945-2025*, edited by Dušan Proroković, Rich Mifsud, Rudy B. Baker, and Zuokui Liu, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2025, pp. 11-19.

Rathbun, Brian, “A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism”, *Security Studies*, vol. 17, no. 2, 2008, pp. 294-321

Rees, Morgan Thomas, “Obama and the use of force: a discursive institutionalist analysis of Libya and Syria”, *International Relations*, vol. 36, no. 3, 2022, pp. 1-21

Restad, Hilde Eliassen, “What makes America great? Donald Trump, national identity, and U.S. foreign policy”, *Global Affairs*, vol. 6, no. 1, 2020, pp. 21-36

Rhodes, Edward, “Transforming the Alliance: The Bush Administration's Vision of NATO”, *Connections*, vol. 2, no. 3, 2003, pp. 11-25

Rice, Condoleezza, “Promoting the National Interest”, *Foreign Affairs*, vol. 79, no. 1, 2000, pp. 45-62

Ripley, Randall B., and James M. Lindsay, “Foreign and defense policy in Congress: An overview and preview”, in: *Congress Resurgent: Foreign and Defense Policy on Capitol Hill,* edited by Randall B. Ripley and James M. Lindsay, University of Michigan Press, Ann Arbor, Michigan, 1993, pp. 3-14

Rolandsen, Øystein H., and Kjetil Selvik, “Disposable rebels: US military assistance to insurgents in the Syrian war”, *Mediterranean Politics*, vol. 29, no. 4, 2024, pp. 1-22

Rolf, Jan Niklas, “Donald Trump’s Jacksonian and Jeffersonian Foreign Policy”; *Policy Studies*, vol. 42, no. 5–6, 2021, pp. 662–681

Rose, Gideon, “Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy”, *World Politics*, vol. 51, no. 1, 1998, pp. 144-172

Rose, Gideon, “What Obama Gets Right: Keep Calm and Carry the Liberal Order On”, *Foreign Affairs*, vol. 94, no. 5, 2015, pp. 2-12

Rumer, Eugene, and Angela Stent, “Russia and the West”, *Survival: Global Politics and Strategy*, vol. 51, no. 2, 2009, pp. 91-104

“Russia and Eurasia”, *Military Balance*, vol. 116, no. 1, 2016, pp. 163-210

“Russia and Eurasia”, *The Military Balance*, vol. 120, no. 1, 2020, pp. 166-219

“Russia”, *The Military Balance*, vol. 100, no. 1, 2000, pp. 109-126

“Russia”, *The Military Balance*, vol. 108, no. 1, 2008, pp. 205-224

Rutland, Peter, “Trump, Putin, and the Future of US-Russian Relations”, *Slavic Review*, vol. 76, no. S1, 2017, pp. 41-56

Sakwa, Richard, “Introduction: Why Chechnya?”, in: *Chechnya: From Past to Future*, edited by Richard Sakwa, Anthem Press, London, 2005, pp. 1-20

Sakwa, Richard, “U.S.-Russian Relations in the Trump Era”, *Insight Turkey*, vol. 19, no. 4, 2017, pp. 13-27

Sarotte, Mary Elise; “How to Enlarge NATO: The Debate inside the Clinton Administration, 1993–95”, *International Security*, vol. 44, no. 1, 2019, pp. 7-41

Sauer, Tom, “Back to arms control: limiting US national missile defence”, *Contemporary Security Policy*, vol. 24, no. 3, 2003, pp. 91-128

Schmidt, Brian C., “The enduring logic of the three images: Kenneth N. Waltz’s *Man, the State, and War*”, in: *Classics of International Relations: Essays in Criticism and Appreciation*, edited by Henrik Bliddal, Casper Sylvest and Peter Wilson, Routledge, London and New York, 2013, pp. 80-88

Schweller, Randall L., “Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In”, *International Security*, vol. 19, no. 1, 1994, pp. 72-107

Schweller, Randall L., “New Realist Research on Alliances: Refining, Not Refuting, Waltz’s Balancing Proposition”, *The American Political Science Review*, vol. 91, no. 4, pp. 927-930

Simonsen, Sven Gunnar, “Compatriot Games: Explaining the 'Diaspora Linkage' in Russia's Military Withdrawal from the Baltic States”, *Europe-Asia Studies*, vol. 53, no, 5, 2001, pp. 771-791

Singer, J. David, “International Conflict: Three Levels of Analysis”, *World Politics*, vol. 12, no. 3, 1960, pp. 453-461

Singer, J. David, “The Level-of-Analysis Problem in International Relations”, *World Politics*, vol. 14, no. 1, 1961, pp. 77-92

Snyder, Glenn H., “Mearsheimer’s World - Offensive Realism and the Struggle for Security”, *International Security,* vol. 27, no. 1, 2002, pp. 149-173

Snyder, Glenn H., “Process variables in neorealist theory”, *Security Studies*, vol. 5, no. 3, 1996, pp. 167-192

Sokolshchik, Lev M., “Year One of the Biden Administration: U.S. Foreign Policy Towards Russia”, *Journal of Eurasian Studies*, vol. 15, no. 1, 2024, pp. 70-80

Spanger, Hans-Joachim, “Power Without Purpose - George W. Bush’s Failed Policy towards Russia”, *International Politics and Society*, no. 2, 2008, pp. 50-69

Steff, Reuben, and Nicholas Khoo, “Hard Balancing in the Age of American Unipolarity: The Russian Response to US Ballistic Missile Defense during the Bush Administration (2001–2008)”, *Journal of Strategic Studies*, vol. 37, no. 2, 2014, pp. 222-258

Stent, Angela, “Trump’s Russia Legacy and Biden’s Response”, *Survival: Global Politics and Strategy*, vol. 63, no. 4, 2021, pp. 55-80

Stephens, Bret, “What Obama Gets Wrong: No Retreat, No Surrender”, *Foreign Affairs*, vol. 94, no. 5, 2015, pp. 13-16.

Stoner, Kathryn and Michael McFaul, “Who Lost Russia (This Time)? Vladimir Putin”, *The Washington Quarterly*, vol. 38, no. 2, 2015, pp. 167-187

Suganami, Hidemi, “Understanding Man, the State, and War”, *International Relations*, vol. 23, no. 3, 2009, pp. 372-388

Sushentsov, Andrey A., and William C. Wohlforth, “The tragedy of US–Russian relations: NATO centrality and the revisionists’ spiral”, *International Politics*, vol. 57, 2020, pp. 427–450

Taliaferro, Jeffrey W., “Security Seeking under Anarchy: Defensive Realism Revisited”, *International Security*, vol. 25, no. 3, 2000-2001, pp. 128-161

Taliaferro, Jeffrey W., Steven E. Lobell, and Norrin M. Ripsman, “Introduction: Neoclassical realism, the state, and foreign policy”, in: *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*, edited by Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, and Jeffrey W. Taliaferro, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, pp. 1-41

Tama, Jordan, “Forcing the President's Hand: How the US Congress Shapes Foreign Policy through Sanctions Legislation”, *Foreign Policy Analysis*, vol. 16, no. 3, 2020, pp. 397-416

Telhami, Shibley, “Kenneth Waltz, Neorealism, and Foreign Policy”, *Security Studies*, vol. 11, no. 3, 2002, pp. 158-170

Temby, Owen, “What are levels of analysis and what do they contribute to international relations theory?”, *Cambridge Review of International Affairs*, vol. 28, no. 4, 2013, pp. 721–742.

Trenin, Dimitri, “Russian-Baltic relations: a decade after separation”, *Die Beziehungen zwischen Russland und den Baltischen Staaten*, no. 23, 1999, pp. 1-7

Trenin, Dmitri, “A Less Ideological America”, *The Washington Quarterly*, vol. 31, no. 4, 2008, pp. 117-123

Unger, David, “The Foreign Policy Legacy of Barack Obama”, *The International Spectator*, vol. 51, no. 4, 2016, pp. 1-16

“United States”, *The Military Balance*, vol. 100, no. 1, 2000, pp. 12-34

Van Evera, Stephen, "The Cult of the Offensive and the Origins of the First World War", *International Security*, vol. 9, no. 1, 1984, pp. 58-107

Vasiu, Mihaela, and Michael Schmitt, “NATO Enlargement on the Eve of the Second Round”, *Connections*, vol. 1, no. 1, 2002, pp. 69-92.

Walt, Stephen M., “Alliance Formation and the Balance of World Power”, *International Security*, vol. 9, no. 4, 1985, pp. 3-43

Walt, Stephen M., “Testing Theories of Alliance Formation: The Case of Southwest Asia”, *International Organization*, vol. 42, no. 2, 1988, pp. 275-316

Walt, Stephen M., “The Case for Finite Containment: Analyzing U.S. Grand Strategy”, *International Security*, vol. 14, no. 1, 1989, pp. 5-49

Walt, Stephen M., “Two Cheers for Clinton’s Foreign Policy”, *Foreign Affairs*, vol. 79, no. 2, 2000, pp. 63-79

Waltz, Kenneth N., “International Politics Is Not Foreign Policy”, *Security Studies*, vol. 6, no. 1, 1996, pp. 54-57

Warshaw, Shirley Anne, “Choices for the President: Structuring the Second-Term Cabinet of President George W. Bush”, in: *The Second Term of George W. Bush: Prospects and Perils*, edited by Robert Maranto, Douglas M. Brattebo, and Tom Lansford, Palgrave Macmillan, New York, 2006, pp. 63-78.

Warshaw, Shirley Anne, “Obama’s National Security Cabinet: The Fight to Survive White House Micromanagement”, in: *Presidential Leadership and National Security: The Obama Legacy and Trump Trajectory*, edited by Richard S. Conley, Routledge, New York and London, 2018, pp. 93-111

Winter, David G., “Philosopher-King or Polarizing Politician? A Personality Profile of Barack Obama”, *Political Psychology*, vol. 32, no. 6, 2011, pp. 1059-1081

Wohlforth, William C., “Gilpinian Realism and International Relations”, *International Relations*, vol. 25, no. 4, 2011, pp. 499-511

Wohlforth, William C., “Realism”, in: *The Oxford Handbook of International Relations*, edited by Christian Reus-Smit and Duncan Snidal, Oxford University Press, Oxford and New York, 2008, pp. 131-149

Woźniak, Michał, “The Ukraine Crisis and Shift in US Foreign Policy”, *International Studies: Interdisciplinary Political and Cultural Journal*, vol. 18, no. 2, 2016, pp. 87-102

Yurdusev, A. Nuri, “"Level of Analysis" and "Unit of Analysis": A Case for Distinction”, *Millennium: Journal of International Studies*, vol. 22, no. 1, 1993, pp. 77-88

Zelizer, Julian E., “Introduction: The Most Predictable, Unconventional Presidency”, in: *The Presidency of Donald J. Trump: A First Historical Assessment*, edited by Julian E. Zelizer, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2022, pp. 1-26

Ziegler, Charles E., “A Crisis of Diverging Perspectives: U.S.-Russian Relations and the Security Dilemma”, *Texas National Security Review*, vol. 4, no. 1, 2020/2021, pp. 11-33

Ziegler, Charles E., “The politics of sanctions in U.S.-Russia relations”, in: *Russia and the World in the Putin Era*, edited by Roger E. Kanet and Dina Moulioukova, Routledge, London and New York, 2022, pp. 214-236

Ziegler, Charles.E., “Sanctions in U.S. — Russia Relations”, *Vestnik RUDN. International Relations*, vol. 20, no. 3, 2020, pp. 504-520

Zolotukhina, Elizabeth, “New START: The Contentious Road to Ratification”, *Journal of Strategic Security*, vol. 4, no. 1, 2011, pp. 69-76

Ајзенхамер, Владимир, „Никсон, Кисинџер и Мао: Од стратешке триангулације до Пинг-понг дипломатије“, у: *Кинески социјализам и модерни светски поредак: сто година Комунистичке партије Кине*, уредили Владимир Н. Цветковић, Жарко Обрадовић и Владимир Ајзенхамер, Универзитет у Београду - Факултет безбедности, Београд, 2021, стр. 103-120

Благојевић, Вељко и Игор Пејић, „Грузија као потенцијални „тројански коњ“ Запада на Кавказу“, у: *Конфликтне зоне на постсовјетском простору и регионална безбедност*, уредио Драган Петровић, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2021, стр. 321-344

Вуковић, Небојша, „Глобални партнери НАТО-а: награђена кооперативност“, *Међународни проблеми*, вол. 69, бр. 1, 2017, стр. 20-49

Дашић, Марко, и Стеван Недељковић, „Дуго путовање у Дејтон: међународне иницијативе за мирно окончање оружаних сукоба у Босни и Херцеговини од 1992. до 1994. године“, У: *Двадесет година од Дејтонског мировног споразума – трајни мир или трајни изазови?*, уредили Драган Живојиновић, Стеван Недељковић и Милан Крстић, Факултет политичких наука - Универзитет у Београду, Београд, 2016, стр. 11-30

Живојиновић, Драган, „Како одлучује Барак Обама“, *Политички живот* бр. 2, 2011, стр. 43-52.

Јовић-Лазић, Ана, „Сарадња Руске Федерације и НАТО у области европске безбедности“, *Међународна политика*, вол. 66, бр. 3-4, 2014, стр. 283-304

Кант, Имануел, „Вечни мир. Филозофски нацрт“, у: *Ум и слобода: списи из филозофије историје*, *права и државе*, Имануел Кант, посебно издање часописа *Идеје*, Београд, 1974, стр. 135-169

Копања, Михајло, „(Не)Известан клин: да ли је селективна акомодација Русије још увек могућа након Украјине?“, *Српска ревија за европске студије*, вол. 2, бр. 3, 2023, стр. 35–61.

Костић, Марина Т., „Стратешка стабилност и могућности укључивања Кине у преговоре о контроли стратешког наоружања“, *Међународни проблеми*, вол. 72, бр. 4, 2020, стр. 678-708

Крстић, Милан, „Да ли је „Рамбује“ био бољи од „Куманова“? Упоредна секторска анализа безбедносних ризика по Републику Србију и српски народ на Косову и Метохији“, У: *Двадесет година од Дејтонског мировног споразума – трајни мир или трајни изазови?*, уредили Драган Живојиновић, Стеван Недељковић и Милан Крстић, Универзитет у Београду - Факултет политичких наука, Београд, 2016, стр. 117-141.

Лаћевац, Ивона, и Ненад Стекић, „Историјска рефлексија о „локусу” глобалне безбедности — оживљавање Индо-Пацифика“, *Међународна политика,* вол. 74, бр. 1187, 2023, стр. 7-28

Лишанин, Младен, “U.S.-Russian Relations In The Shadow Of The 1999 Kosovo War”, *Политика националне безбедности*, вол. 18, бр. 1, 2020, стр. 11-31

Лишанин, Младен, „Добро дошао у машину: појединац као објекат међународних односа“, у: *Човек, простор, технологија, идеје: међународна безбедност у трећој декади 21. века*, уредили Владимир Ајзенхамер и Небојша Вуковић, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2020, стр. 19-33

Лишанин, Младен, „Повратак неоконзерваторивација? Турбуленције у америчкој спољној политици за време администрације Доналда Трампа“, у: *Контроверзе спољне политике САД и међународних односа у Трамповој ери*, уредили Владимир Трапара и Александар Јазић, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2019, стр. 9-34.

Милутиновић, Петар, „Ирански нуклеарни споразум као одраз несагласности у трансатлантским односима током администрације америчког председника Доналда Трампа“, *Политичка ревија*, вол. 76, бр. 2, 2023, стр. 189-217

Недељковић, Стеван, „Велика стратегија Сједињених Држава – да ли је куцнуо час за *уравнотежавање с обале*?“, *Међународни проблеми*, вол. 76, бр. 3, 2024, стр. 475-496

Недељковић, Стеван, и Марко Дашић, “United States and War on Terror: Costs of the Pyrrhic Victory”, *Политика националне безбедности*, вол. 21, бр. 2, 2021, стр. 75-97

Недић, Павле, „Кинеско-руска сарадња у области војне, безбедносне и енергетске политике након украјинске кризе“, *Политика националне безбедности*, вол. 19, бр. 2, 2020, стр. 133-151

Недић, Павле, и Марко Мандић, “The US-Russia Rapprochement: The (Im)Possible Direction for a US Foreign Policy”, *Политика националне безбедности*, вол. 21, бр. 2, 2021, стр. 139-157

Пророковић, Душан, „Руско-амерички односи у другом мандату Доналда Трампа: између жеља и реалности“, *Политика националне безбедности*, вол. 31, бр. 1, 2026, стр. 29-59

Симић, Драган Р., и Драган Живојиновић, „Како одлучује Доналд Трамп?“, *Међународни проблеми*, вол. 71. бр. 3, 2019, стр. 289-310

Симић, Драган Р., и Драган Живојиновић, „Може бити само један: Председнички избори у САД 2012. и два председничка кандидата“, *Политички живот* бр. 6, 2012, стр. 31-43

Симић, Драган, и Драган Живојиновић, „Теорија офанзивног неореализма Џона Миршајмера“ (предговор), у: *Трагедија политике великих сила*, Џон Миршајмер, Удружење за Студије САД и Чигоја, Београд, 2017, стр. 11-15

Стојановић, Богдан, „Свеобухватни (не)споразум: Иран као нова нуклеарна сила“, *Национални интерес*, вол. 42, бр. 2, 2022, стр. 185-209

Трапара, Владимир, „Односи Сједињених Држава и Русије у Обамином другом мандату“, Међународна политика, вол. 64, бр. 1151, 2013, стр. 51-66

Трапара, Владимир, „Проблем противракетне одбране у односима Русије и Сједињених Држава“, *Међународни проблеми*, вол. 66, бр. 1-2, 2014, стр. 101-136

Шекарић, Невена, „Европска енергетска безбедност: случај Северног тока 2“, *Међународна политика*, вол. 71, бр. 1179-1180, 2020, стр. 119-138

Интернет извори

Примарни
(правни акти, стратешки документи, изјаве званичника, званичне публикације и саопштења)

Adams, John Quincy, “JQA’s “Monsters to Destroy” Speech, Full Text”, *John Quincy Adams Society*, n.d, https://jqas.org/jqas-monsters-to-destroy-speech-full-text/

Biden, Jr., Joseph R., “Address by the Vice President to the Georgian Parliament in Tbilisi, Georgia“, *The American Presidency Project*, July 23, 2009, https://www.presidency.ucsb.edu/documents/address-the-vice-president-the-georgian-parliament-tbilisi-georgia

Biden, Jr., Joseph R., “Remarks and an Exchange With Reporters in Geneva, Switzerland“, *The American Presidency Project*, June 16, 2021, https://www.presidency.ucsb.edu/documents/remarks-and-exchange-with-reporters-geneva-switzerland

Biden, Jr., Joseph R., “Remarks by Vice President Biden at 45th Munich Conference on Security Policy“, The White House, February 7, 2009, https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-vice-president-biden-45th-munich-conference-security-policy/

Biden, Jr., Joseph R., “Remarks By Vice President Biden In Ukraine”, *The White House*, July 22, 2009, https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-vice-president-biden-ukraine/

Bush, George H. W., "Commencement Address at Texas A&M University", *Miller Center*, May 12, 1989, https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/may-12-1989-commencement-address-texas-am-university

Bush, George H. W., "END OF THE SOVIET UNION; Text of Bush's Address to Nation on Gorbachev's Resignation", December 26, 1991, *The New York Times,* https://www.nytimes.com/1991/12/26/world/end-soviet-union-text-bush-s-address-nation-gorbachev-s-resignation.html

Bush, George H. W., "Remarks to the Supreme Soviet of the Republic of the Ukraine in Kiev, Soviet Union", *The George Bush Presidential Library and Museum*, August 1, 1991, https://bush41library.tamu.edu/archives/public-papers/3267

Bush, George H. W., and Mikhail Gorbachev, "Joint Press Conference of President Bush and Chairman Gorbachev at the Malta Summit", *World History Commons*, n.d. https://worldhistorycommons.org/joint-press-conference-president-bush-and-chairman-gorbachev-malta-summit

Bush, George W., "Inaugural Address", *The American Presidency Project*, January 20, 2005, https://www.presidency.ucsb.edu/documents/inaugural-address-13

Bush, George W., "NATO-Russia Council Established", *NATO*, May 28, 2002, https://www.nato.int/en/news-and-events/events/transcripts/2002/05/28/nato-russia-council-established

Bush, George W., "President Addresses and Thanks Citizens in Tbilisi, Georgia", *The White House*, May 10, 2005, https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2005/05/20050510-2.html

Bush, George W., "President Bush and President Putin Talk to Crawford Students", *The White House*, November 15, 2001, https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/11/20011115-4.html

Bush, George W., "President Delivers State of the Union Address", The White House, January 29, 2002, https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html

Bush, George W., "Remarks by President George W. Bush at SMU's 100th Spring Commencement Convocation", *SMU*, May 16, 2015, https://www.smu.edu/news/archives/2015/commencement-may-bush-address

Bush, George W., "Remarks by the President in Address to Faculty and Students of Warsaw University", *The White House*, June 15, 2001, https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/06/20010615-1.html

Bush, George W., "U.S. Withdrawal From the ABM Treaty: President Bush's Remarks and U.S. Diplomatic Notes", *Arms Control Association*, December 13, 2001, https://www.armscontrol.org/act/2002-01/us-withdrawal-abm-treaty-president-bushs-remarks-and-us-diplomatic-notes

Bush, George W., "U.S., Russia Continue Joint Efforts to Fight Terrorism", *The White House*, June 27, 2002, https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/06/text/20020627-3.html

Bush, George W., and Vladimir Putin, "President Bush Meets with Russian President Putin at Camp David", *The White House*, September 27, 2003, https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/09/20030927-2.html

Bush, George W., and Vladimir Putin, "President Bush, Russian President Putin Sign Treaty of Moscow", *The White House*, June 1, 2003, https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/06/20030601-2.html

Cheney, Dick, "Vice President's Remarks at the 2006 Vilnius Conference", *The White House*, May 4, 2006, https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2006/05/20060504-1.html

Cheney, Dick, "Vice President's Remarks in a Press Availability with President Nursultan Nazarbayev of the Republic of Kazakhstan", *The White House*, May 5, 2006, https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2006/05/20060505-4.html

Christopher, Warren, "Statement by Secretary of State Warren Christopher", *NATO*, December 10, 1996, https://www.nato.int/en/news-and-events/events/transcripts/1996/12/10/statement-by-secretary-of-state-warren-christopher

Clinton, William J., "Statement on the Situation in Russia", *The American Presidency Project*, September 21, 1993, https://www.presidency.ucsb.edu/documents/statement-the-situation-russia-0

Clinton, William J., "The President's News Conference With President Boris Yeltsin of Russia in Helsinki", *The American Presidency Project*, March 21, 1997, https://www.presidency.ucsb.edu/documents/the-presidents-news-conference-with-president-boris-yeltsin-russia-helsinki

Clinton, William J., "Remarks at the Opening of the Organization for Security and Cooperation in Europe Summit in Istanbul", *The American Presidency Project*, November 18, 1999, https://www.presidency.ucsb.edu/documents/remarks-the-opening-the-organization-for-security-and-cooperation-europe-summit-istanbul

Clinton, William J., "Remarks to the Conference on Security and Cooperation in Europe in Budapest, Hungary", *The American Presidency Project*, December 5, 1994, https://www.presidency.ucsb.edu/documents/remarks-the-conference-security-and-cooperation-europe-budapest-hungary

Clinton, William J., "Remarks to the North Atlantic Council in Brussels", *The American Presidency Project*, January 10, 1994, https://www.presidency.ucsb.edu/documents/remarks-the-north-atlantic-council-brussels-0

Clinton, William J., "The President's News Conference With Visegrad Leaders in Prague", *The American Presidency Project*, January 12, 1994, https://www.presidency.ucsb.edu/documents/the-presidents-news-conference-with-visegrad-leaders-prague

Clinton, William J., and Boris Yeltsin, "The President's News Conference With President Boris Yeltsin of Russia in Naples", *The American Presidency Project*, July 10, 1994, https://www.presidency.ucsb.edu/documents/the-presidents-news-conference-with-president-boris-yeltsin-russia-naples

Committee on Foreign Relations, "Chechnya: Implications for Russia and the Caucasus", *Hearing before the Committee on Foreign Relations United States Senate*, November 4, 1999, https://tile.loc.gov/storage-services/master/gdc/gdcebookspublic/20/23/69/36/36/2023693636/2023693636.pdf

Foreign Relations Committee, "Senate Unanimously Passes Corker Legislation to Support Ukraine, Expand Sanctions Against Russia", *Foreign Relations Committee*, December 11, 2014, https://www.foreign.senate.gov/press/dem/release/senate-unanimously-passes-corker-legislation-to-support-ukraine-expand-sanctions-against-russia

Gates, Robert, "Munich Conference on Security Policy Speech, 2007", *Munich Security Conference*, February 11, 2007, https://securityconference.org/en/publications/books/selected-key-speeches-volume-i/2000-2009/speech-robert-gates-2007/

ICA, "Assessing Russian Activities and Intentions in Recent US Elections", *ICA – Intelligence Community Assessment*, January 6, 2017, https://www.intelligence.senate.gov/wp-content/uploads/2024/08/sites-default-filesations-ica-2017-01.pdf

Kennan, George F., [Long Telegram] "The Charge in the Soviet Union (Kennan) to the Secretary of State", *National Security Archive*, February 22, 1946, https://nsarchive.gwu.edu/document/21043-long-telegram-transcript

Lake, Anthony, *Enlargement: Purpose and Practice*, Lake Remarks to the Council on Foreign Relations, December 14, 1993, https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/11514

Lake, Anthony, *From Contanment to Enlargement*, John Hopkins University, September 21, 1993, https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015051567645&seq=4

McConnell, Mitch, "Prepared statement before the Foreign Operations Subcommittee of the Senate Appropriations Committee", *US Congress*, April 4, 2000

Members of the Speaker's Advisory Group on Russia, *Russia's Road to Corruption: How the Clinton Administration Exported Government Instead of Free Enterprise and Failed the Russian People*, U.S. House of Representatives, Washington, D.C., 2000, https://irp.fas.org/congress/2000_rpt/russias-road.pdf

Mueller, III, Robert S., *Report On The Investigation Into Russian Interference In The 2016 Presidential Election, Volume II of II*, Washington, D.C., March 2019, https://www.justice.gov/storage/report_volume2.pdf

Mueller, III, Robert S., *Report On The Investigation Into Russian Interference In The 2016 Presidential Election, Volume I of II*, Washington, D.C., March 2019, https://www.justice.gov/archives/sco/file/1373816/dl?inline=

NATO, "Study on NATO Enlargement", *NATO*, September 3, 1995, https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/1995/09/03/study-on-nato-enlargement

NATO, "Summary - Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation", *NATO*, May 27, 1997, https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/1997/05/27/summary

NATO, "Bucharest Summit Declaration", *NATO,* April 3, 2008, https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2008/04/03/bucharest-summit-declaration

NATO, "NATO-Russia Relations: A New Quality", *NATO*, May 28, 2002, https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2002/05/28/nato-russia-relations-a-new-quality

NATO, "Prague Summit Declaration", *NATO*, November 21, 2002, https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2002/11/21/prague-summit-declaration

NSR 3 - Comprehensive Review of U.S. - Soviet European Relations, The White House, Washington February 15, 1989, https://bush41library.tamu.edu/files/nsr/nsr3.pdf

Obama, Barack, "President Barack Obama's Inaugural Address", *The White House*, January 21, 2009, https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2009/01/21/president-barack-obamas-inaugural-address/

Obama, Barack, "Remarks by President Obama before Restricted Bilateral Meeting", *The White House*, February 19, 2014, https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/02/19/remarks-president-obama-restricted-bilateral-meeting

Obama, Barack, "Remarks By The President At The New Economic School Graduation", *The White House*, July 7, 2009, https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-new-economic-school-graduation/

Obama, Barack, "Remarks by the President in a Press Conference", *The White House*, August 9, 2013, https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/08/09/remarks-president-press-conference

Obama, Barack, "Remarks by the President in Address to European Youth", *The White House*, March 26, 2014, https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/03/26/remarks-president-address-european-youth

Obama, Barack, "Remarks by the President in Address to the Nation on Syria", *The White House*, September 10, 2013, https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/09/10/remarks-president-address-nation-syria

Obama, Barack, "Remarks by the President to the White House Press Corps", *The White House*, August 20, 2012, https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2012/08/20/remarks-president-white-house-press-corps

Obama, Barack, "Statement by the President on Syria", *The White House*, August 31, 2013, https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/08/31/statement-president-syria

Obama, Barack, "Statement from Senator Barack Obama on Russia's escalation of violence against Georgia", *The American Presidency Project*, August 9, 2008, https://www.presidency.ucsb.edu/documents/statement-from-senator-barack-obama-russias-escalation-violence-against-georgia

Obama, Barack, and Dmitry Medvedev, "Remarks By President Obama And Russian President Medvedev After Meeting", *The White House*, April 1, 2009, https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-obama-and-russian-president-medvedev-after-meeting/

Obama, Barack, and Dmitry Medvedev, "Remarks by President Obama and President Medvedev of Russia at New START Treaty Signing Ceremony and Press Conference", The White House, April 8, 2010, https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-obama-and-president-medvedev-russia-new-start-treaty-signing-cere/

Office of Inspector General, "Information Report: Countering Russian Influence Fund", *United States Department of State*, December 2022, https://www.stateoig.gov/uploads/report/report_pdf_file/aud-mero-23-09.pdf

Office of the Coordinator of the U.S. Assistance to the NIS, *U.S. Government Assistance to and Cooperative Activities with the New Independent States of the Former Soviet Union,* Department of State, January 1997, https://1997-2001.state.gov/regions/nis/96nisrept.pdf

Office of the Secretary of Defense, *Nuclear Posture Review*, US Department of Defense, Washington, DC, 2018, https://defenseinnovationmarketplace.dtic.mil/wp-content/uploads/2018/09/2018-NUCLEAR-POSTURE-REVIEW-FINAL-REPORT.pdf

Office of the Spokesperson, "Joint Statement of the United States and the Russian Federation, as Co-Chairs of the ISSG, on Cessation of Hostilities in Syria", *US Department of State*, February 22, 2016, https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2016/02/253115.htm

OSCE/ODIHR, "Georgia Parliamentary Elections - 2 November 2003", *OSCE/ODIHR Election Observation Mission Report, Part 1*, Warsaw, January 28, 2004, https://odihr.osce.org/sites/default/files/f/documents/2/0/22205.pdf

Putin, Vladimir, "Munich Conference on Security Policy Speech, 2007", *Munich Security Conference*, February 10, 2007, https://securityconference.org/en/publications/books/selected-key-speeches-volume-i/2000-2009/speech-vladimir-putin-2007/

Relief Web, "Iraq: Joint declaration by the Russian Federation, Germany and France (S/2003/164)", *Relief Web*, February 10, 2003, https://reliefweb.int/report/iraq/iraq-joint-declaration-russian-federation-germany-and-france-s2003164

Rumsfeld, Donald H., and Sergey Ivanov, "Secretary Rumsfeld Joint Press Availability with Russian Defense Minister", *The Avalon Project*, December 17, 2001, https://avalon.law.yale.edu/sept11/dod_brief132.asp

Rumsfeld, Donald H., et al. "EXECUTIVE SUMMARY of the REPORT of the COMMISSION TO ASSESS THE BALLISTIC MISSILE THREAT TO THE UNITED STATES", *US Congress*, July 15, 1998, https://irp.fas.org/threat/bm-threat.htm

Talbott, Strobe, "Press Briefing by Deputy Secretary of State Strobe Talbott", *The American Presidency Project*, June 4, 2000, https://www.presidency.ucsb.edu/documents/press-briefing-deputy-secretary-state-strobe-talbott

The Commission on Presidential Debates, "October 7, 2008 Debate Transcript", *The Commission on Presidential Debates*, October 7, 2008, https://www.debates.org/voter-education/debate-transcripts/october-7-2008-debate-transcrip/

The White House Office of the Press Secretary, "REMARKS BY ANTHONY LAKE", *The White House*, May 3, 1993, https://clintonwhitehouse3.archives.gov/WH/EOP/NSC/html/speeches/19930503.html

The White House, "Memorandum for the President, From: Anthony Lake - Your Visit to Moscow", *National Security Archive*, December 31, 1993, https://nsarchive.gwu.edu/document/30913-document-1-memorandum-president-anthony-lake-your-visit-moscow-december-31-1993-sec

The White House, "Memorandum of Conversation: Meeting with Russian President Yeltsin", *National Security Archive*, November 19, 1999, https://nsarchive.gwu.edu/document/20592-national-security-archive-doc-06-memorandum

The White House, "Memorandum of Telephone Conversation - President Boris Yeltsin of Russia", *Clinton Digital Library*, July 10, 1998, https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/101532

The White House, "Memorandum of Telephone Conversation: Telcon with President Boris Yeltsin of Russian Federation", *National Security Archive*, October 5, 1993, https://nsarchive.gwu.edu/document/16847-document-05-memorandum-telephone-conversation

The White House, "Memorandum of Telephone Conversation: Telephone Conversation with Russian President Yeltsin", *National Security Archive*, March 24, 1999, https://nsarchive.gwu.edu/document/16841-document-16-memorandum-telephone-conversation

The White House, "National Security Strategy", *The White House*, Washington, DC, 2015, https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy_2.pdf

The White House, "Official readout: President Trump's July 25 phone call with Ukraine's Volodymyr Zelensky", *The Washington Post*, September 25, 2019, https://www.washingtonpost.com/context/official-readout-president-trump-s-july-25-phone-call-with-ukraine-s-volodymyr-zelensky/4b228f51-17e7-45bc-b16c-3b2643f3fbe0/

The White House, "Readout of President Donald J. Trump's Meeting with Foreign Minister Sergey Lavrov of Russia", *The White House*, May 10, 2017, https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2017/05/10/readout-president-donald-j-trumps-meeting-foreign-minister-sergey-lavrov

The White House, *A national security strategy of engagement and enlargement*, The White House, Washington, DC, 1994, https://www.bits.de/NRANEU/others/strategy/nss94.pdf

The White House, *Interim National Security Strategic Guidance*, The White House, Washington, DC, 2021, https://icct.nl/sites/default/files/import/publication/NSC-1v2.pdf

The White House, *National Security Strategy*, The White House, Washington DC, 2010, https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf

The White House, *The National Security Strategy of the United States of America*, The White House, Washington, DC, 2002, https://2009-2017.state.gov/documents/organization/63562.pdf

The White House, *The National Security Strategy of the United States of America*, The White House, Washington, DC, 2006, https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss2006.pdf

The White House, *The National Security Strategy of the United States of America*, The White House, Washington, DC, 2017, https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf

Trump, Donald J., "Statement by President Donald J. Trump on Signing the "Countering America's Adversaries Through Sanctions Act"", *The White House*, August 2, 2017, https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/statement-president-donald-j-trump-signing-countering-americas-adversaries-sanctions-act/

Trump, Donald J., and Vladimir Putin, "Remarks by President Trump and President Putin of the Russian Federation in Joint Press Conference", *The White House*, July 16, 2018, https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-president-putin-russian-federation-joint-press-conference/

United Nations Security Council, "Resolution 1441 (2002)", *United Nations*, November 8, 2002, https://www.un.org/depts/unmovic/documents/1441.pdf

United Nations Security Council, "Resolution 1483 (2003)", *United Nations*, May 22, 2003, https://docs.un.org/en/S/RES/1483(2003)

United Nations, "Resolution 1929 (2010)/ Adopted by the Security Council at its 6335th meeting, on 9 June 2010", *United Nations*, https://www.iaea.org/sites/default/files/unsc_res1929-2010.pdf

United Nations, "Resolution 660 (1990) / adopted by the Security Council at its 2932nd meeting, on 2 August 1990", *United Nations*, https://digitallibrary.un.org/record/94220?v=pdf

United Nations, "Resolution 678 (1990) / adopted by the Security Council at its 2963rd meeting, on 29 November 1990", *United Nations*, https://digitallibrary.un.org/record/102245?v=pdf

United Nations, "Resolution adopted by the General Assembly on 27 March 2014", *United Nations*, https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/a_res_68_262.pdf

US Congress, "H.R.2121 - Russian Democracy Act of 2002", *Congress.gov*, https://www.congress.gov/bill/107th-congress/house-bill/2121/text

US Congress, "H.R.2709 - Iran Missile Proliferation Sanctions Act of 1997", *Congress.gov*, https://www.congress.gov/bill/105th-congress/house-bill/2709

US Congress, "H.R.3364 - Countering America's Adversaries Through Sanctions Act", *CONGRESS.gov*, https://www.congress.gov/bill/115th-congress/house-bill/3364/text

US Congress, "H.R.3807 - Soviet Nuclear Threat Reduction Act of 1991", *CONGRESS.gov*, https://www.congress.gov/bill/102nd-congress/house-bill/3807

US Congress, "S.2532 - FREEDOM Support Act", *CONGRESS.gov*, https://www.congress.gov/bill/102nd-congress/senate-bill/2532

US Congress, "S.257 - National Missile Defense Act of 1999", *Congress.gov*, March 18, 1999, https://www.congress.gov/bill/106th-congress/senate-bill/257

US Congress, "S.494 - NATO Freedom Consolidation Act of 2007", *Congress.gov*, https://www.congress.gov/bill/110th-congress/senate-bill/494/text

US Congress, "S.Res.269 - A resolution expressing the sense of the Senate with respect to United States relations with the Russian Federation, given the Russian Federation's conduct in Chechnya, and for other purposes", *Congress.gov*, https://www.congress.gov/bill/106th-congress/senate-resolution/269

US Congress, "S.Res.439 - A resolution expressing the strong support of the Senate for the North Atlantic Treaty Organization to enter into a Membership Action Plan with Georgia and Ukraine", *Congress.gov*, https://www.congress.gov/bill/110th-congress/senate-resolution/439/text

US Department of Defense, *Summary of the National Defense Strategy*, US Department of Defense, Washington, DC, 2018, https://media.defense.gov/2020/May/18/2002302061/-1/-1/1/2018-NATIONAL-DEFENSE-STRATEGY-SUMMARY.PDF

US Department of State, "Address by President Bill Clinton to the UN General Assembly", *U.S. Department of State*, September 27, 1993, https://2009-2017.state.gov/p/io/potusunga/207375.htm

US Department of State, "Treaty Between the United States of America and the Russian Federation on Further Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms (START II)", *U.S. Department of State*, January 3, 1993, https://2009-2017.state.gov/t/avc/trty/102887.htm

US Department of State, "Treaty On Conventional Armed Forces In Europe, 1990", *U.S. Department of State*, November 19, 1999, https://2009-2017.state.gov/t/avc/cca/cfe/index.htm

Youtube, "MT125 Press Statement and Q&A Regarding the Berlin Wall - 09 November 1989", *Youtube*, December 6, 2016. https://www.youtube.com/watch?v=sSbi4s5qhqw

Секундарни

(стручни и аналитички извештаји и публикације, ауторски текстови, новински чланци, агенцијске вести и остали извори података)

Albright, Madeleine K., "Clear on Chechnya", *The Washington Post*, March 7, 2000, https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/2000/03/08/clear-on-chechnya/72ded6e2-c44f-44e3-8361-dea8d343417f/

AP/Reuters/AFP, "Powell Says U.S. Cannot Accept Ukraine Election Result", *Radio Free Europe/Radio Liberty*, November 24, 2004, https://www.rferl.org/a/1056050.html

Apuzzo, Matt, Maggie Haberman and Matthew Rosenberg, "Trump Told Russians That Firing 'Nut Job' Comey Eased Pressure From Investigation", *The New York Times*, May 19, 2017, https://www.nytimes.com/2017/05/19/us/politics/trump-russia-comey.html

Aron, Leon, "Structure and Context in US-Russian Relations at the Outset of Barack Obama's Second Term", *American Enterprise Institute*, March 2013, https://www.aei.org/research-products/report/structure-and-context-in-us-russian-relations-at-the-outset-of-barack-obamas-second-term/pdf/

Ashford, Emma, "How Reflexive Hostility to Russia Harms U.S. Interests Washington Needs a More Realistic Approach", *Foreign Affairs*, April 20, 2018,

https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2018-04-20/how-reflexive-hostility-russia-harms-us-interests

Åslund, Anders, and Andrew Kuchins, "Pressing the "Reset Button" on US-Russia Relations", *Peterson Institute for International Economics*, Policy brief, March 2009, https://www.piie.com/publications/policy-briefs/pressing-reset-button-us-russia-relations

Associated Press, "Rice Is Concerned For Russian Democracy", *The Washington Post*, February 12, 2006, https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2006/02/13/rice-is-concerned-for-russian-democracy/00cd13cc-e87d-4ab8-ba35-08bd952193a2/

Associated Press, "Tillerson says poisoning of ex-spy in Britain 'clearly came from Russia' and 'will trigger a response'", *PBS News*, March 12, 2018, https://www.pbs.org/newshour/world/tillerson-says-poisoning-of-ex-spy-in-britain-clearly-came-from-russia-and-will-trigger-a-response

Baker, Peter, "Syria Crisis and Putin's Return Chill U.S. Ties With Russia", *The New York Times*, June 13, 2012, https://www.nytimes.com/2012/06/14/world/europe/putins-return-brings-rapid-chill-to-us-russia-ties.html

Baker. Peter, "Putin Offers West Reassurances and Ideas on NATO", *The Washington Post*, July 18, 2001, https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2001/07/19/putin-offers-west-reassurances-and-ideas-on-nato/99892a84-fde0-43d6-aa10-35d9c842c50a/

Basken, Paul, "Clinton supports Yeltsin on Chechnya", *UPI*, April 21, 1996, https://www.upi.com/Archives/1996/04/21/Clinton-supports-Yeltsin-on-Chechnya/9620830059200/

BBC, "G20: Trump and Putin hold first face-to-face talks", *BBC*, July 7, 2017, https://www.bbc.com/news/world-europe-40527359

BBC, "Nord Stream 2: Trump approves sanctions on Russia gas pipeline ", *BBC*, December 21,2019, https://www.bbc.com/news/world-europe-50875935

BBC, "Russia President Putin will miss G8 Camp David summit", *BBC*, May 10, 2012, https://www.bbc.com/news/world-europe-18016106

BBC, "Trump sides with Russia against FBI at Helsinki summit", *BBC*, July 16, 2018, https://www.bbc.com/news/world-europe-44852812

BBC, "Trump transition: Who is General 'Mad Dog' Mattis?", *BBC*, December 2, 2016, https://www.bbc.com/news/world-us-canada-38056197

BBC, "US election hacking: Senators call for sanctions on Russia", *BBC*, December 28, 2016, https://www.bbc.com/news/world-us-canada-38452985

BBC, "US scraps final phase of European missile shield", *BBC*, March 16, 2013, https://www.bbc.com/news/world-us-canada-21812161

Bennett, Jesse, and Rakesh Kochhar, "Two Recessions, Two Recoveries", *Pew Research Center*, December 13, 2019, https://www.pewresearch.org/social-trends/2019/12/13/two-recessions-two-recoveries/

Blackwill, Robert D., and Philip H. Gordon, "Containing Russia How to Respond to Moscow's Intervention in U.S. Democracy and Growing Geopolitical Challenge", *Council on Foreign Relations Special Report*, no. 80, January 2018, https://static.cfr.org/sites/default/files/report_pdf/CSR80_BlackwillGordon_ContainingRussia.pdf

Bogden, George E., "How Bill Clinton Sealed Ukraine's Fate", *The Wall Street Journal*, March 25, 2022. https://www.wsj.com/articles/how-bill-clinton-sealed-ukraines-fate-disarmament-nuclear-weapons-power-america-russia-kyiv-11648217959

Boot, Max, "Reagan Didn't Win the Cold War: How a Myth About the Collapse of the Soviet Union Leads Republicans Astray on China", *Foreign Affairs*, September 6, 2024, https://www.foreignaffairs.com/united-states/reagan-didnt-win-cold-war

Borger, Julian, "Russia and US reach tentative agreement for Syria ceasefire", *The Guardian*, September 10, 2016, https://www.theguardian.com/world/2016/sep/10/syria-ceasefire-deal-tentative-negotiate-kerry-lavrov-us-russia

Borger, Julian, "US says it will pull out of INF treaty if Russia does not comply within 60 days", *The Guardian*, December 4, 2018, https://www.theguardian.com/world/2018/dec/04/us-inf-russia-nuclear-treaty-deadline

Broder, John M., "Clinton Rejects Calls to Extend Bosnia Mission", *Los Angeles Times*, May 24, 1996, https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1996-05-24-mn-7877-story.html

Broder, John M., "Despite a Secret Pact by Gore in '95, Russian Arms Sales to Iran Go On", *The New York Times*, October 13, 2000, https://www.nytimes.com/2000/10/13/world/despite-a-secret-pact-by-gore-in-95-russian-arms-sales-to-iran-go-on.html

Broder, John M., "Despite a Secret Pact by Gore in '95, Russian Arms Sales to Iran Go On", *The New York Times*, October 13, 2000, https://www.nytimes.com/2000/10/13/world/despite-a-secret-pact-by-gore-in-95-russian-arms-sales-to-iran-go-on.html

Brown, David, Gregory Hellman, and Burgess Everett, "Republicans rip Trump's surprise Syria withdrawal in meeting with Pence", *Politico*, December 19, 2018, https://www.politico.com/story/2018/12/19/trump-us-troops-in-syria-1068734

Browne, Ryan, "US releases $200 million in defensive aid to Ukraine as Moscow seeks better ties", *CNN*, July 20, 2018, https://edition.cnn.com/2018/07/20/politics/us-defensive-aid-ukraine

Brzezinski, Zbigniew K., and Anthony Lake, "For a New World, a New NATO", *The New York Times*, June 30, 1997, https://www.nytimes.com/1997/06/30/opinion/for-a-new-world-a-new-nato.html

Brzezinski, Zbigniew, "Why the West Should Care About Chechnya", *The Wall Street Journal*, November 10, 1999, https://www.wsj.com/articles/SB942189139731515263

Calamur, Krishnadev, "U.S. Steps In Response To Russia's Intervention In Ukraine", *National Public Radio*, March 7, 2014, https://www.npr.org/sections/parallels/2014/03/07/287278214/u-s-steps-in-response-to-russias-intervention-in-ukraine

Carothers, Thomas, "U.S. Democracy Promotion During and After Bush", *Carnegie Endowment for International Peace*, September 5, 2007, https://carnegieendowment.org/research/2007/09/us-democracy-promotion-during-and-after-bush

Carpenter, Ted Galen, "America's Ukraine Hypocrisy", *Cato Institute*, August 6, 2017, https://www.cato.org/commentary/americas-ukraine-hypocrisy

CBS News, "Clinton calls for Russian poll fraud probe", *CBS News*, December 6, 2011, https://www.cbsnews.com/news/clinton-calls-for-russian-poll-fraud-probe/

CBS News, "Putin: Clinton, U.S. to blame for voter unrest", *CBS News*, December 8, 2011, https://www.cbsnews.com/news/putin-clinton-us-to-blame-for-voter-unrest/

Center For Arms Control And Non-Proliferation, "The Nunn-Lugar Cooperative Threat Reduction Program", *Center For Arms Control And Non-Proliferation*, https://armscontrolcenter.org/fact-sheet-the-nunn-lugar-cooperative-threat-reduction-program-2/

Chappell, Bill, “Trump Hosts Russian Foreign Minister Lavrov And Ambassador Kislyak At White House”, *NPR*, May 10, 2017, https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2017/05/10/527755991/trump-meets-with-russias-lavrov-at-the-white-house-today

Charap, Samuel, “Beyond the Russian Reset”, *The National Interest*, June 25, 2013, https://nationalinterest.org/legacy/beyond-the-russian-reset-8645

Cheney, Kyle, “Trump hails House Intelligence Committee report on Russia”, *Politico*, April 27, 2018, https://www.politico.com/story/2018/04/27/house-intelligence-committee-issues-russia-report-557413

Cillizza, Chris, “It’s time to admit it: Mitt Romney was right about Russia”, *CNN*, February 27, 2022, https://edition.cnn.com/2022/02/22/politics/mitt-romney-russia-ukraine

CNN, “Clinton cites ‘serious concerns’ about Russian election”, *CNN*, December 7, 2011, https://edition.cnn.com/2011/12/06/world/europe/russia-elections-clinton

Cook, Steven A., “The U.S.-Egyptian Breakup: Washington’s Limited Options in Cairo”, *Foreign Affairs*, February 2, 2011, https://www.foreignaffairs.com/articles/north-africa/2011-02-02/us-egyptian-breakup

Correll, John T., “The Evolution of the Bush Doctrine”, *Air & Space Forces Magazine*, February 1, 2003, https://www.airandspaceforces.com/article/0203evolution/

Cronk, Terri Moon, “U.S. Delivers Radar Systems to Ukraine”, *US Department of War*, November 21, 2014, https://www.war.gov/News/News-Stories/Article/Article/603700/us-delivers-radar-systems-to-ukraine/

Crowley, Michael, and Andrew Restuccia, “Trump strikes Syria”, *Politico*, April 13, 2018, https://www.politico.com/story/2018/04/13/trump-syria-strikes-523051

Daniels, Laura, and Jeremy Shapiro, “The U.S. plan to counter Russia in Syria”, *Brookings*, November 17, 2015, https://www.brookings.edu/articles/the-u-s-plan-to-counter-russia-in-syria/

De Maio, Giovanna, and Emmanuel Dreyfus, “US-Russia relations in the Trump era: domestic polarization and foreign policy”, *IRSEM Research Paper*, no. 109, November 19, 2020, https://www.irsem.fr/en/news/research-paper-no-109-2020-1

de Waal, Thomas, “Greetings from Grozny”, *Wide Angle, PBS*, July 25, 2002, https://www.pbs.org/wnet/wideangle/uncategorized/greetings-from-grozny-fighting-for-chechnya-is-islam-a-factor/3078/

Dobbs, Michael, “Wider Alliance Would Increase U.S. Commitments”, *The Washington Post*, July 5, 1995, https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1995/07/05/wider-alliance-would-increase-us-commitments/3f5c8a21-4f50-4fa9-8083-bb7d6d5b48ad/

Elder, Miriam, “Michael McFaul, US ambassador to Moscow, victim of Kremlin 'Twitter war'“, *The Guardian*, May 29, 2012, https://www.theguardian.com/world/2012/may/29/michael-mcfaul-twitter-attack-russia

Elder, Miriam, “Russia's treatment of US ambassador a reflection of shaky relations”, *The Guardian*, April 5, 2012, https://www.theguardian.com/world/2012/apr/05/russia-us-ambassador-relations

Elder, Miriam, “Vladimir Putin accuses Hillary Clinton of encouraging Russian protests”, *The Guardian*, December 8, 2011, https://www.theguardian.com/world/2011/dec/08/vladimir-putin-hillary-clinton-russia

Erlanger, Steven, “2 Western Economists Quit Russia Posts,” *New York Times*, January 22, 1994, https://www.nytimes.com/1994/01/22/world/2-western-economists-quit-russia-posts.html

Erlanger, Steven, "Russia Says Sale of Atom Reactors to Iran Is Still On", *The New York Times*, April 4, 1995, http://www.nytimes.com/1995/04/04/world/russia-says-sale-of-atom-reactors-to-iran-is-still-on.html

Erlanger, Steven, "Russian Premier Assails Reformers in Cabinet for 'Poorly Thought-Out Experiments'", *The New York Times*, December 19, 1993, https://www.nytimes.com/1993/12/19/world/russian-premier-assails-reformers-in-cabinet-for-poorly-thought-out-experiments.html

Farber, Dan, "RSA 2007: Colin Powell--soldier, diplomat, VC and stand-up comic", *ZDNET*, February 9, 2007, https://www.zdnet.com/article/rsa-2007-colin-powell-soldier-diplomat-vc-and-stand-up-comic/

Feifer, Gregory, "Putin's Foreign Policy a Private Affair", *The Moscow Times*, April 2, 2002, http://www.eng.yabloko.ru/Publ/2002/papers/moscow-times-020402.html

Feifer, Gregory, "U.S./Russia: Secretary Of State Visit Comes Amid Signs Moscow Is Softening Stance On Iraq", *Radio Free Europe/Radio Liberty*, May 13, 2003, https://www.rferl.org/a/1103216.html

Foley, Kevin, "White House Welcomes Chechen Development", *Radio Free Europe/Radio Liberty*, April 9, 1996, https://www.rferl.org/a/1080251.html

Fried, Daniel, "U.S.–Russia Relations in the Aftermath of the Georgia Crisis", *Hearing Before the Committee on Foreign Affairs*, September 9, 2008, https://www.govinfo.gov/content/pkg/CHRG-110hhrg44278/pdf/CHRG-110hhrg44278.pdf

G7 Information Centre, "Towards the Meeting of Boris Yeltsin, President of the Russian Federation, with the Leaders of the G-7, Naples, Italy July 8–10, 1994", *G7 Information Centre, University of Toronto*, n.d. https://g7.utoronto.ca/summit/1994naples/russian/4.html

Gates, Robert M., "A Better Missile Defense for a Safer Europe", *The New York Times*, September 19, 2009, https://www.nytimes.com/2009/09/20/opinion/20gates.html

Gessen, Keith, "The Quiet Americans Behind the U.S.-Russia Imbroglio", *The New York Times Magazine*, May 8, 2018, https://www.nytimes.com/2018/05/08/magazine/the-quiet-americans-behind-the-us-russia-imbroglio.html

Gibbons-Neff, Thomas, "How a 4-Hour Battle Between Russian Mercenaries and U.S. Commandos Unfolded in Syria", *The New York Times*, May 24, 2018, https://www.nytimes.com/2018/05/24/world/middleeast/american-commandos-russian-mercenaries-syria.html

Glaser, John, and Trevor Thrall, "Obama's Foreign Policy Legacy and the Myth of Retrenchment", *CATO Working Paper* No. 43, April 24, 2017, https://www.cato.org/sites/cato.org/files/pubs/pdf/working-paper-43.pdf

Glass, Andrew, "Bush hails fall of Berlin Wall, Nov. 9, 1989", *Politico*, November 9, 2018. https://www.politico.com/story/2018/11/09/bush-hails-fall-of-berlin-wall-nov-9-1989-973243

Goldberg, Jeffrey, "The Obama Doctrine", *The Atlantic*, April 2016, http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/#3

Goldgeier, James M., "A Realistic Reset with Russia", *Hoover Institution*, August 3, 2009, https://www.hoover.org/research/realistic-reset-russia

Gonyea, Don, "Trump's Plan To 'Make Mexico Pay' For The Wall", *NPR*, April 5, 2016, https://www.npr.org/2016/04/05/473109475/trumps-plan-to-make-mexico-pay-for-the-wall

Gonyea, Don, and Domenico Montanaro, "Donald Trump's Been Saying The Same Thing For 30 Years", *WBEZ*, January 20, 2017, https://www.wbez.org/morning-edition/2017/01/20/donald-trumps-been-saying-the-same-thing-for-30-years

Gordon, Michael R., "YELTSIN IN APPEAL DIRECTLY TO WEST FOR BILLIONS IN AID", *The New York Times*, July 11, 1998, https://www.nytimes.com/1998/07/11/world/yeltsin-in-appeal-directly-to-west-for-billions-in-aid.html

Gordon, Michael R., "U.S. Sets Penalty for Russian Firms", *The New York Times*, June 25, 1993, https://www.nytimes.com/1993/06/25/world/us-sets-penalty-for-russian-firms.html

Gordon, Michael R., and David E. Sanger, "RESCUING RUSSIA: A special report.; The Bailout of the Kremlin: How U.S. Pressed the I.M.F.", *The New York Times*, July 17, 1998, http://www.nytimes.com/1998/07/17/world/rescuing-russia-special-report-bailout-kremlin-us-pressed-imf.html

Gotkowska, Justyna, "USA – Germany – NATO's eastern flank. Transformation of the US military presence in Europe", *Centre for Eastern Studies (OSW)*, August 14, 2020, https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2020-08-14/usa-germany-natos-eastern-flank-transformation-us-military

Gould, Joe, and Howard Altman, "Here's what you need to know about the US aid package to Ukraine that Trump delayed", *DefenseNews*, September 26, 2019, https://www.defensenews.com/congress/2019/09/25/what-you-need-to-know-about-the-us-aid-package-to-ukraine-that-trump-delayed/

Greenhouse, Steven, "U.S. Gives Russia Secret Data on Iran to Discourage Atom Deal", *The New York Times*, April 3, 1995, https://www.nytimes.com/1995/04/03/world/us-gives-russia-secret-data-on-iran-to-discourage-atom-deal.html

Greenwood, Max, "Russia vetoes new panel to probe Syrian chemical weapons use", *The Hill*, April 10, 2018, https://thehill.com/policy/international/382533-russia-vetoes-new-panel-to-probe-syrian-chemical-weapons-use/

Gwertzman, Bernard, "Understanding Ukraine's Presidential Shift", interview with Steven Pifer, *Council on Foreign Relations*, February 8, 2010, https://www.cfr.org/articles/understanding-ukraines-presidential-shift

Haddad, Benjamin and Alina Polyakova, "Don't Rehabilitate Obama on Russia", *The American Interest*, February 28, 2018, https://www.the-american-interest.com/2018/02/28/dont-rehabilitate-obama-russia/

Hamilton, Daniel S., "Trump's Jacksonian Foreign Policy and its Implications for European Security", *UI Brief*, no. 2, may 2017, https://www.ui.se/globalassets/butiken/ui-brief/2017/hamilton-ui--brief.-05-23.pdf

Hannum, Randall, "Recession of 1990-1991", *EBSCO Research Starters*, 2022, https://www.ebsco.com/research-starters/history/recession-1990-1991

Haulman, Daniel L., "Provide Hope", *Air Mobility Command Museum*, n.d. https://www.amcmuseum.org/history/provide-hope/

Healy, Melissa, "Clinton Defense Budget Cuts Into Troops, Ships", *Los Angeles Times*, March 27, 1993, https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1993-03-27-mn-15800-story.html

Heavey, Susan, and Mark Felsenthal, "Obama cancels meeting with Russia's Putin over Snowden decision", *Reuters*, August 8, 2013, https://www.reuters.com/article/world/obama-cancels-meeting-with-russias-putin-over-snowden-decision-idUSBRE9760O5/

Held, Amy, “Trump Chides McMaster For Saying Evidence Of Russian Interference 'Incontrovertible'“, *NPR*, February 17, 2018, https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2018/02/17/586803847/mcmaster-says-evidence-of-russia-meddling-incontrovertible

Higgins, Andrew, “Maybe Private Russian Hackers Meddled in Election, Putin Says”, *The New York Times*, June 1, 2017, https://www.nytimes.com/2017/06/01/world/europe/vladimir-putin-donald-trump-hacking.html

Hildreth, Steven A., “Long-Range Ballistic Missile Defense in Europe”, *CRS Report for Congress*, April 26, 2010, https://www.congress.gov/crs_external_products/RL/PDF/RL34051/RL34051.20.pdf

Horvitz, Paul F., “Clinton Vows Support for Russian Chief”, *The New York Times*, October 4, 1993, https://www.nytimes.com/1993/10/04/IHT-clinton-vows-support-for-russian-chief.html

Hudson, John, “Russia Sought A Broad Reset With Trump, Secret Document Shows”, *Buzzfeed News*, September 13, 2017, https://www.buzzfeednews.com/article/johnhudson/russia-sought-a-broad-reset-with-trump-secret-document-shows#.eyqKEoVzEp

Jehl, Douglas, “Clinton Frees Russia From Curbs on Trade”, *The New York Times*, September 21, 1994, https://www.nytimes.com/1994/09/21/world/clinton-frees-russia-from-curbs-on-trade.html

Jehl, Douglas, “SHOWDOWN IN MOSCOW: U.S. Reaction; Clinton Is 'Foursquare' Behind Yeltsin But Expects Russian Elections Soon”, *The New York Times*, October 5, 1993, https://www.nytimes.com/1993/10/05/world/showdown-moscow-us-reaction-clinton-foursquare-behind-yeltsin-but-expects.html

Joffe, Josef, “Obama Is Not a Realist”, *The Atlantic*, March 10, 2016, https://www.theatlantic.com/international/archive/2016/03/obama-doctrine-goldberg-realist-isolationist/473205/

Jones, Timothy, “Medvedev: 'New Cold War'“, *DW*, February 13, 2016, https://www.dw.com/en/russian-pm-medvedev-says-new-cold-war-has-begun/a-19046419

Kaczynski, Andrew, Chris Massie, and Nathan McDermott, “80 times Trump talked about Putin”, *CNN*, n.d. https://edition.cnn.com/interactive/2017/03/politics/trump-putin-russia-timeline/

Kagan, Robert, “Distinctly American Internationalism”, *Carnegie Endowment for International Peace*, November 29, 1999, https://carnegieendowment.org/posts/1999/11/distinctly-american-internationalism

Kennan, George F., “Containment Then and Now”, *Foreign Affairs*, March 1, 1987, https://www.foreignaffairs.com/articles/1987-03-01/containment-40-years-later

Kennan, George F., “A Fateful Error”, *The New York Times*, February 5, 1997, https://www.nytimes.com/1997/02/05/opinion/a-fateful-error.html

Kimball, Daryl, “START I at a Glance”, *Arms Control Association*, July 2022, https://www.armscontrol.org/factsheets/start-i-glance

Kissinger, Henry A., and George P. Shultz, “Building on Common Ground With Russia”, *The Washington Post*, October 7, 2008, https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/2008/10/08/building-on-common-ground-with-russia/d7796377-a834-4b0c-9ee1-3dd91a03ccdc/

Kissinger, Henry, “Expand NATO Now”, *The Washington Post*, December 19, 1994, https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/1994/12/19/expand-nato-now/f1f0b4ed-56ee-4e5b-84ba-ae19a07a9997/

Kumar, Anita, and Myah Ward, “Biden calls Putin 'a worthy adversary' ahead of meeting”, *Politico*, June 14, 2021, https://www.politico.com/news/2021/06/14/biden-putin-meeting-494376

Kuzio, Taras, “International Community Denounces Mass Election Fraud in Ukraine as CIS Upholds Official Results”, *Jamestown*, November 24, 2004, https://jamestown.org/international-community-denounces-mass-election-fraud-in-ukraine-as-cis-upholds-official-results/

Leslie, Neil, “The Kaliningrad Missile Crisis”, *Atlantic Council*, November 13, 2008, https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/the-kaliningrad-missile-crisis/

Lewis, Paul, and Spencer Ackerman, “US set for Syria strikes after Kerry says evidence of chemical attack is 'clear'”, *The Guardian*, August 31, 2013, https://www.theguardian.com/world/2013/aug/30/john-kerry-syria-attack-clear-evidence

Lo, Bobo, “An accident waiting to happen: Trump, Putin and the US-Russia relationship”, *Lowy Institute*, October 2017, http://www.jstor.org/stable/resrep17558

Lo, Bobo, “Rewinding the Clock? US-Russia Relations in the Biden Era”, *Ifri Russie.Nei.Reports*, no. 36, 2022, https://www.ifri.org/en/studies/rewinding-clock-us-russia-relations-biden-era

Luce, Edward, and Daniel Dombey, “US foreign policy: Waiting on a sun king”, *Financial Times*, March 30, 2010, https://www.ft.com/content/df53a396-3c2a-11df-b40c-00144feabdc0

MacAskill, Ewen, “Obama caught on mic telling Medvedev to give US 'space' on nuclear issue”, *The Guardian*, March 26, 2012, https://www.theguardian.com/world/2012/mar/26/obama-medvedev-space-nuclear

Mangan, Dan, “Sen. John McCain says Trump gave ‘One of the most disgraceful performances by an American president’ at Putin summit”, *CNBC*, July 16, 2018, https://www.cnbc.com/2018/07/16/john-mccain-says-trump-abased-himself-before-putin-at-summit.html

Marcus, Ruth, “Yeltsin: Estonia troops won't leave by August”, *Washington Post*, July 10, 1994, https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1994/07/11/yeltsin-estonia-troops-wont-leave-by-august/ec0d7565-46d7-4126-bacb-2fa5cde5caba/

Marten, Kimberly, “Rex Tillerson’s Visit to Moscow: A Glass Half Full”, *Foreign Affairs*, April 14, 2017, https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2017-04-14/rex-tillersons-visit-moscow

Martinez, Luis, Conor Finnegan, and Elizabeth McLaughlin, “Trump admin approves new sale of anti-tank weapons to Ukraine”, *ABC News*, October 2, 2019, https://abcnews.go.com/Politics/trump-admin-approves-sale-anti-tank-weapons-ukraine/story?id=65989898

Marzalik, Peter J., and Aric Toler, “Lethal Weapons to Ukraine: A Primer”, *Atlantic Council*, January 26, 2018, https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/lethal-weapons-to-ukraine-a-primer/

Mason, Jeff, “Trump lashes Germany over gas pipeline deal, calls it Russia's 'captive'”, *Reuters*, July 11, 2018, https://www.reuters.com/article/markets/currencies/trump-lashes-germany-over-gas-pipeline-deal-calls-it-russias-captive-idUSKBN1K10VH/

McAdams, Dan P., “The Mind of Donald Trump”, *The Atlantic*, June 2016, https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/06/the-mind-of-donald-trump/480771/

Mcallister, J.F.O., “Atrocity And Outrage”, *Time*, August 17, 1992, https://time.com/archive/6720924/atrocity-and-outrage/

McFaul, Michael, “US Foreign Policy and Chechnya”, *The Century Foundation and The Stanley Foundation*, March 2003, https://fsi9-prod.s3.us-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/US_Foreign_Policy_and_Chechnya.pdf

McFaul, Michael, "No Simple Truths About Russia", *Carnegie Endowment for International Peace*, October 1, 2000, https://carnegieendowment.org/posts/2000/09/no-simple-truths-about-russia

McFaul, Michael, "Putin Hazed Me: How I Was Stalked, Harassed and Surveilled by Kremlin Stooges", *Politico*, May 19, 2018, https://www.politico.com/magazine/story/2018/05/19/michael-mcfaul-book-excerpt-218408/

McFaul, Michael, "U.S.-Russia Relations After September 11, 2001", *Carnegie Endowment for International Peace*, October 24, 2001, https://carnegieendowment.org/posts/2001/10/us-russia-relations-after-september-11-2001

Mendenhall, Preston, "U.S. debate highlights Russian censorship", *NBC News*, October 1, 2004, https://www.nbcnews.com/id/wbna6149884

Mereu, Francesca, "Russia: U.S. Ambassador Discusses Bilateral Ties, Press Freedom, Chechnya", *Radio Free Europe/Radio Liberty*, May 31, 2002, https://www.rferl.org/a/1099867.html

MLT Staff, "Senators Urge Obama to Send Lethal Weapons to Ukraine", *Military.com*, February 5, 2015, https://www.military.com/daily-news/2015/02/05/senators-urge-obama-to-send-lethal-weapons-to-ukraine.html

Morelli, Vincent L., "Ukraine: Current Issues and U.S. Policy", *CRS Report for Congress*, January 3, 2017, https://www.congress.gov/crs_external_products/RL/PDF/RL33460/RL33460.77.pdf

Mufson, Steven, "Bush saw Putin's 'soul.' Obama wants to appeal to his brain.", *The Washington Post*, December 1, 2015, https://www.washingtonpost.com/business/economy/bush-saw-putins-soul-obama-wants-to-appeal-to-his-brain/2015/12/01/264f0c7c-984b-11e5-8917-653b65c809eb_story.html

Nakashima, Ellen, "Russian government hackers penetrated DNC, stole opposition research on Trump", *The Washington Post*, June 14, 2016, https://www.washingtonpost.com/world/national-security/russian-government-hackers-penetrated-dnc-stole-opposition-research-on-trump/2016/06/14/cf006cb4-316e-11e6-8ff7-7b6c1998b7a0_story.html

Nakashima, Ellen, "U.S. government officially accuses Russia of hacking campaign to interfere with elections", *The Washington Post*, October 7, 2016, https://www.washingtonpost.com/world/national-security/us-government-officially-accuses-russia-of-hacking-campaign-to-influence-elections/2016/10/07/4e0b9654-8cbf-11e6-875e-2c1bfe943b66_story.html

Name redacted, "Russian Political Turmoil, August 1998", *CRS Report for Congress*, August 28, 1998, https://www.everycrsreport.com/files/19980828_98-725_326619bfcd3e231006f2888655eaf8c4a949ab7e.pdf

NATO, "NATO-Russia set on path towards strategic partnership", *NATO*, November 20, 2010, https://www.nato.int/en/news-and-events/articles/news/2010/11/20/nato-russia-set-on-path-towards-strategic-partnership

Neilan, Terence, "Bush Pulls Out of ABM Treaty; Putin Calls Move a Mistake", *The New York Times*, December 13, 2001, https://www.nytimes.com/2001/12/13/international/bush-pulls-out-of-abm-treaty-putin-calls-move-a-mistake.html

Nelson, Jack, "Clinton Sees New Partnership With Russia, Boosts U.S. Aid : Summit: America's interests and values are embodied in Yeltsin's policies, the President says. Assistance package is expanded to $1.6 billion to include grain sales", *Los Angeles Times*, April 5, 1993, https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1993-04-05-mn-19451-story.html

Nichol, Jim, "Democracy in Russia: Trends and Implications for U.S. Interests", *CRS Report for Congress*, August 29, 2006, https://www.everycrsreport.com/reports/RL32662.html

Nichol, Jim, "Georgia's Pankisi Gorge: Russian Concern s and U.S. Interests", *CRS Report for Congress*, March 6, 2003, https://www.justice.gov/file/266811/dl?inline=

Nichol, Jim, "Russia-Georgia Conflict in August 2008: Context and Implications for U.S. Interests", *CRS Report for Congress*, March 3, 2009, https://www.everycrsreport.com/files/20090303_RL34618_1340b81f6ace952d92c2553971edd76f4ab8287e.pdf

Nichol, Jim, "Russian Political, Economic, and Security Issues and U.S. Interests", *CRS Report for Congress*, March 31, 2014, https://www.everycrsreport.com/reports/RL33407.html

Nünlist, Christian, "The Legacy of Obama's Foreign Policy", *CSS Analyses in Security Policy* no. 188, March 2016, https://www.research-collection.ethz.ch/server/api/core/bitstreams/038fdcda-9122-4b9b-89d6-58217c47d9f6/content

O'Cinneide, Eoin, "Obama hits Syria's oil industry", *Upstream*, August 19, 2011, https://www.upstreamonline.com/online/obama-hits-syria-rsquo-s-oil-industry/1-1-1120101

Office of the Historian, "Bill Clinton, Boris Yeltsin, and U.S.-Russian Relations", *Office of the Historian*, n.d. https://history.state.gov/milestones/1993-2000/clinton-yeltsin

Olesen, Mikkel Runge, "Donald Trump and the battle of the two percent", Danish Institute for International Studies, October 20, 2020, https://www.diis.dk/en/research/donald-trump-and-the-battle-of-the-two-percent

OPCW-UN Joint Mission in Syria, "Syria completes destruction of chemical weapons production facilities and mixing/filling plants", *United Nations*, October 31, 2013, https://opcw.unmissions.org/en/news/syria-completes-destruction-chemical-weapons-production-facilities-and-mixingfilling

Parker, John W., "Putin's Syrian Gambit: Sharper Elbows, Bigger Footprint, Stickier Wicket", *Institute for National Strategic Studies*, July 2017, https://inss.ndu.edu/Portals/68/Documents/stratperspective/inss/Strategic-Perspectives-25.pdf

Parsons, Christi, Paul Richter and Sergei L. Loiko, "NATO agrees on missile defense shield", *Los Angeles Times*, November 19, 2010, https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2010-nov-19-la-fg-nato-summit-20101120-story.html

PBS Frontline, "Interview – Strobe Talbott", *PBS Frontline*, n.d. https://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/yeltsin/interviews/talbott.html

PBS News, "U.S. State Dept. Adds Three Chechen Groups to Terrorist List", *PBS News*, February 28, 2003, https://www.pbs.org/newshour/world/terrorism-jan-june03-chechengroups_02-28

Pengelly, Martin, "John McCain says US is engaged in proxy war with Russia in Syria", *The Guardian*, October 4, 2015, https://www.theguardian.com/us-news/2015/oct/04/john-mccain-russia-us-proxy-war-syria-obama-putin

Perlez, Jane, "3 Massacres In Chechnya Are Described", *The New York Times*, March 2, 2000, https://www.nytimes.com/2000/03/02/world/3-massacres-in-chechnya-are-described.html

Pifer, Steven, "Ukraine, Russia and the U.S. Policy Response", *Brookings*, June 5, 2014, https://www.brookings.edu/testimonies/ukraine-russia-and-the-u-s-policy-response

Pifer, Steven, "US-Russia Relations in the Obama Era: From Reset to Refreeze?", *OSCE Yearbook 2014*, 2015, https://www.ifsh.de/file-CORE/documents/yearbook/english/14/Pifer-en_S.pdf

Pifer, Stiven, "Ukraine, Russia and the U.S. Policy Response", *Brookings*, June 5, 2014, https://www.brookings.edu/articles/ukraine-russia-and-the-u-s-policy-response/

Pikayev, Alexander A., "The Rise and Fall of START II: The Russian View", *Carnegie Endowment Working Papers*, 1999, https://assets.carnegieendowment.org/static/files/files__Rise_Fall_StartII.pdf

Polyakova, Alina, and Filippos Letsas, "On the record: The U.S. administration's actions on Russia", *Brookings*, December 31, 2019, https://www.brookings.edu/articles/on-the-record-the-u-s-administrations-actions-on-russia/

Ratnesar, Romesh, "Condi Rice can't lose", *Time*, September 27, 1999, https://time.com/archive/6736456/condi-rice-cant-lose/

Reuters, "Blinken criticizes Russia 'crackdown' on protesters and weighs North Korea sanctions", *The Guardian*, February 1, 2021, https://www.theguardian.com/us-news/2021/feb/01/antony-blinken-russia-crackdown-protesters-north-korea-sanctions

Reuters, "Kyrgyz parliament approves U.S. base deal", *Reuters*, June 25, 2009, https://www.reuters.com/article/worldNews/idUSTRE55O1DP20090625/

Reuters, "Obama praises Russia's Putin before beluga breakfast", *Reuters*, July 7, 2009, https://www.reuters.com/article/world/us-politics/obama-praises-russias-putin-before-beluga-breakfast-idUSTRE56657Q/

Reuters, "Russia, China veto U.N. Security Council resolution on Syria", *Reuters*, July 20, 2012, https://www.reuters.com/article/world/uk/russia-china-veto-un-security-council-resolution-on-syria-idUSBRE86I0UG/

Reuters, "THE 1992 CAMPAIGN; Excerpts From Clinton's Speech on Foreign Policy Leadership", *The New York Times*, August 14, 1992, https://www.nytimes.com/1992/08/14/us/the-1992-campaign-excerpts-from-clinton-s-speech-on-foreign-policy-leadership.html

Reuters, "U.S. to boost financing for Ukraine navy after Russian attack", *Reuters*, December 22, 2018, https://www.reuters.com/article/world/us-to-boost-financing-for-ukraine-navy-after-russian-attack-idUSKCN1OL02P/

Reuters, "Ukraine holds military drills with U.S. forces, NATO allies", *Reuters*, September 20, 2021, https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/ukraine-holds-military-drills-with-us-forces-nato-allies-2021-09-20/

Riley, Russell L., et al., "Anthony Lake Oral History (2002) - Transcript", *Miller Center*, May 21, 2002 https://millercenter.org/the-presidency/presidential-oral-histories/anthony-lake-oral-history-2002

Rogin, Josh, "Medvedev announces failure of U.S.-Russia missile defense talks; threatens to withdraw from New START", *Foreign Policy*, November 23, 2011, https://foreignpolicy.com/2011/11/23/medvedev-announces-failure-of-u-s-russia-missile-defense-talks-threatens-to-withdraw-from-new-start/

Ross, Michael, "$1.6 Billion for Russia Backed in Congress: Foreign Aid: But Clinton Faces a Harder Sell When He Asks Lawmakers for Additional Funding", *Los Angeles Times*, April 6, 1993. https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1993-04-06-mn-19828-story.html

Ross, Michael, "Senate Includes $2.5 Billion for Russia in Aid Bill: Legislation: Action comes one day after Clinton's call to help Yeltsin. Total package comes to $12.5 billion", *Los Angeles Times*, September 24, 1993, https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1993-09-24-mn-38503-story.html

Roth, Andrew, "US confirms withdrawal from nuclear arms treaty with Russia", *The Guardian*, October 23, 2018, https://www.theguardian.com/world/2018/oct/23/bolton-inf-treaty-russia-putin-moscow-meeting

Roth, Andrew, and Julian Borger, "Biden hits Russia with new sanctions in response to election meddling", *The Guardian*, April 15, 2021, https://www.theguardian.com/world/2021/apr/15/joe-biden-russia-sanctions-election-interference-hacking

Rothkopf, David, "Obama's Cabinet: From a Team of Rivals to the Usual Suspects", *Carnegie Endowment for International Peace*, January 11, 2013, https://carnegieendowment.org/posts/2013/01/obamas-cabinet-from-a-team-of-rivals-to-the-usual-suspects

Rothman, Lily, "When Donald Trump Tried to Meet With a Russian Leader in the 1980s", *Time*, October 18, 2016, https://time.com/4437403/trump-gorbachev-history/

Rumer, Eugene, and Richard Sokolsky, "Thirty Years of U.S. Policy Toward Russia: Can the Vicious Circle Be Broken?", *Carnegie Endowment for International Peace*, 2019, https://carnegieendowment.org/research/2020/04/thirty-years-of-us-policy-toward-russia-can-the-vicious-circle-be-broken

"Russia GDP", *Macrotrends*, n.d. https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/rus/russia/gdp-gross-domestic-product

"Russia Military Spending/Defense Budget", *Macrotrends*, n.d. https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/rus/russia/military-spending-defense-budget

"Russia Population (1950-2025)", *Macrotrends*, n.d. https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/rus/russia/population

Rutland, Peter, "The Impact of Sanctions on Russia", *Russian Analytical Digest*, no 157, December 2014, https://prutland.faculty.wesleyan.edu/files/2015/07/PR-Sanctions-RO.pdf

Ryan, Kevin, "Making Sense of the U.S. National Defense Strategy", *Carnegie Endowment for International Peace*, February 5, 2018, https://carnegieendowment.org/posts/2018/03/making-sense-of-the-us-national-defense-strategy

Sanger, David E., "Obama Strikes Back at Russia for Election Hacking", *The New York Times*, December 29, 2016, https://www.nytimes.com/2016/12/29/us/politics/russia-election-hacking-sanctions.html

Saunders, Paul J., "The U.S. and Russia After Iraq", *Hoover Institution*, June 1, 2003, https://www.hoover.org/research/us-and-russia-after-iraq

Savranskaya, Svetlana, and Matthew Evangelista, "Chechnya, Yeltsin, and Clinton: The Massacre at Samashki in April 1995 and the US Response to Russia's War in Chechnya", *National Security Archive*, April 15, 2020, https://nsarchive.gwu.edu/briefing-book/russia-programs/2020-04-15/massacre-at-samashki-and-us-response-to-russias-war-in-chechnya

Schmemann, Serge, "SUMMIT IN VANCOUVER: The Overview; Yeltsin Leaves Talks With Firm Support and More Aid", *The New York Times*, April 5, 1993, http://www.nytimes.com/1993/04/05/world/summit-vancouver-overview-yeltsin-leaves-talks-with-firm-support-more-aid.html

Sciolino, Elaine, "U.S. IS ABANDONING 'SHOCK THERAPY' FOR THERUSSIANS", *The New York Times*, December 21, 1993, http://www.nytimes.com/1993/12/21/world/us-is-abandoning-shock-therapy-for-therussians.html

Sciolino, Elaine, "Yeltsin Says NATO Is Trying to Split Continent Again", *The New York Times*, December 6, 1994, https://www.nytimes.com/1994/12/06/world/yeltsin-says-nato-is-trying-to-split-continent-again.html

Shovelan, John, "US cancels Russian nuclear deal", *ABC News*, September 9, 2008, https://www.abc.net.au/news/2008-09-09/us-cancels-russian-nuclear-deal/504326

Smith, Ben, "'Invasion of Georgia' a '3 a.m. moment'", *Politico*, August 9, 2008, https://www.politico.com/story/2008/08/invasion-of-georgia-a-3-am-moment-012409

Smith, R. Jeffrey, and Daniel Williams, "U.S., Russia Settle Dispute on Selling Rocket Engines, Technology to India", *Washington Post*, July 16, 1993, https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1993/07/17/us-russia-settle-dispute-on-selling-rocket-engines-technology-to-india/e11b70d8-55d2-4602-bb43-0c0f9965eef5/

Sonne, Paul, Josh Dawsey and Missy Ryan, "Mattis resigns after clash with Trump over troop withdrawal from Syria and Afghanistan", *The Washington Post*, December 20, 2018, https://www.washingtonpost.com/world/national-security/trump-announces-mattis-will-leave-as-defense-secretary-at-the-end-of-february/2018/12/20/e1a846ee-e147-11e8-ab2c-b31dcd53ca6b_story.html

Spanger, Hans-Joachim, "Between Ground Zero and Square One: How George W. Bush failed on Russia", *PRIF Reports No. 82*, 2008, https://www.prif.org/fileadmin/Daten/Publikationen/Prif_Reports/2008/prif82.pdf.pdf

Srinivasan, Hiranmayi, "U.S. National Debt by Year", *Investopedia*, May 25, 2025, https://www.investopedia.com/us-national-debt-by-year-7499291

Steinberg, James B., and Philip H. Gordon, "NATO Enlargement: Moving Forward; Expanding the Alliance and Completing Europe's Integration", *Brookings*, November 15, 2001, https://www.brookings.edu/articles/nato-enlargement-moving-forward-expanding-the-alliance-and-completing-europes-integration/

Stent, Angela, "U.S.–Russia Relations in the Second Obama Administration", *Brookings*, December 31, 2012, https://www.brookings.edu/articles/u-s-russia-relations-in-the-second-obama-administration/

Stewart, Phil, and Idrees Ali, "U.S. to withdraw about 12,000 troops from Germany but nearly half to stay in Europe", *Reuters*, July 29, 2020, https://www.reuters.com/article/world/us-to-withdraw-about-12000-troops-from-germany-but-nearly-half-to-stay-in-eur-idUSKCN24U20A/

Tagliabue, John, "France and Russia Ready to Use Veto Against Iraq War", *The New York Times*, March 6, 2003, https://www.nytimes.com/2003/03/06/international/europe/france-and-russia-ready-to-use-veto-against-iraq-war.html

Talbott, Strobe, "Why NATO Should Grow", *The New York Review of Books*, August 10, 1995, https://www.nybooks.com/articles/1995/08/10/why-nato-should-grow/

Tarnoff, Curt, "U.S. Assistance to the Former Soviet Union", *Congressional Research Service*, March 1, 2007, https://www.congress.gov/crs_external_products/RL/PDF/RL32866/RL32866.12.pdf

Taylor, Andrew, "GOP warns Trump about lifting sanctions on Russia", *Associated Press*, January 27, 2017, https://apnews.com/b12dc2cc994e414799a66dda91b76918

The Economist, "Europe and Uncle Sam", *The Economist*, September 4, 2003, https://www.economist.com/europe/2003/09/04/europe-and-uncle-sam

The Guardian, "Bush pushes Putin on democracy", *The Guardian*, February 24, 2005, https://www.theguardian.com/world/2005/feb/24/usa.russia

The White House, "Budget Deficits: 1969–1998", *U.S. White House Digital Archives*, September 30, 1998, https://clintonwhitehouse4.archives.gov/WH/New/html/surplus2.html

The White House, "FACT SHEET: European Reassurance Initiative and Other U.S. Efforts in Support of NATO Allies and Partners", *The White House*, June 3, 2014, https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/06/03/fact-sheet-european-reassurance-initiative-and-other-us-efforts-support-

The White House, "Fact Sheet: President Bush's Accomplishments in 2005", *The American Presidency Project*, December 22, 2005, https://www.presidency.ucsb.edu/documents/fact-sheet-president-bushs-accomplishments-2005

The White House, "FACT SHEET: U.S. Efforts in Support of NATO Allies and Partners", *The White House*, March 26, 2014, https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/03/26/fact-sheet-us-efforts-support-nato-allies-and-partners

Thompson, Mark, "Obama Loses a Key Base for Afghanistan", *Time*, February 19, 2009, https://time.com/archive/6945759/obama-loses-a-key-base-for-afghanistan/

Toosi, Nahal, "Inside the Chaotic Early Days of Trump's Foreign Policy", *Politico Magazine*, March 1, 2019, https://www.politico.com/magazine/story/2019/03/01/trump-national-security-council-225442/

Traub, James, "The Women Who Shaped Obama's Foreign Policy", *Foreign Policy*, September 28, 2019, https://foreignpolicy.com/2019/09/28/the-women-who-shaped-obamas-foreign-policy/

Trenin, Dmitri, "The Relationship Between the USA and Russia in the Trump Era", *InsideOver*, May 2, 2019, https://www.insideover.com/politics/the-relationship-between-the-usa-and-russia-in-the-trump-era.html

Tsui, Anjali, "Chuck Hagel: U.S. "Credibility" Was Hurt By Policy in Syria", *PBS Frontline*, October 11, 2016, https://www.pbs.org/wgbh/frontline/article/chuck-hagel-u-s-credibility-was-hurt-by-policy-in-syria/

Tucker, Eric, and Mary Clare Jalonick, "Senate panel finds Russia interfered in the 2016 U.S. election", *PBS News*, August 18, 2020, https://www.pbs.org/newshour/politics/senate-panel-finds-russia-interfered-in-the-2016-us-election

"U.S. GDP", *Macrotrends*, n.d. https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/usa/united-states/gdp-gross-domestic-product

"U.S. Military Spending/Defense Budget", *Macrotrends*, n.d. https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/usa/united-states/military-spending-defense-budget

"U.S. Population (1950-2025)", *Macrotrends*, n.d. https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/usa/united-states/population

US Senate Select Committee on Intelligence, "Senate Intel Releases Volume 5 of Bipartisan Russia Report", *U.S. Senate Select Committee on Intelligence*, August 18, 2020, https://www.intelligence.senate.gov/2020/08/18/press-senate-intel-releases-volume-5-bipartisan-russia-report/

Vitali, Ali, Adam Edelman and Andrew Rafferty, "Trump Pressed Putin on Election Hacking During G-20 Meeting, Tillerson Says", *NBC News*, July 7, 2017, https://www.nbcnews.com/politics/donald-trump/trump-putin-sit-down-closely-watched-g-20-meeting-n780331

Weiss, Jason, "U.S. Senate Amendment condemns Russian Policy in Chechnya", *Reliefweb*, June 15, 2000, https://reliefweb.int/report/russian-federation/us-senate-amendment-condemns-russian-policy-chechnya

Welt, Cory, "Russia: Background and U.S. Policy", *Congressional Research Service*, August 21, 2017, https://www.congress.gov/crs_external_products/R/PDF/R44775/R44775.10.pdf

Welt, Cory, "Ukraine: Background, Conflict with Russia, and U.S. Policy", *Congressional Research Service*, October 5, 2021, https://www.congress.gov/crs-product/R45008?__cf_chl_f_tk=lj_Day8zdpSE4uRO5E8Zn7CQWwoTstiSO_xkpSgRKSc-1783016012-1.0.1.1-x_csh29wDXHmpZ3bXEAs1fv5iBVgB25l1voSpK41pP8

Welt, Cory, "What the Snowden Affair Says About U.S.-Russian Relations", *Center for American Progress*, July 17, 2013, https://www.americanprogress.org/wp-content/uploads/sites/2/2013/07/SnowdenAffair-brief1.pdf

Whitney, Craig R., "NATO, in Concession to Russia, Won't Base New Forces in the East", *The New York Times*, March 15, 1997, https://www.nytimes.com/1997/03/15/world/nato-says-it-won-t-base-new-forces-in-the-east.html

Will, George F., "'A Dog In That Fight'?", *Newsweek*, June 11, 1995, https://www.newsweek.com/dog-fight-183518

Woolf, Amy F., "Nunn-Lugar Cooperative Threat Reduction Programs: Issues for Congress", *Congressional Research Service*, November 17, 2003, https://www.congress.gov/crs_external_products/RL/PDF/97-1027/97-1027.2.pdf

Woolf, Amy F., "Strategic Arms Control After START: Issues and Options", *CRS Report for Congress*, May 6, 2010, https://www.congress.gov/crs-product/R40084

Wright, Robin, and Eric Lichtblau, "U.S. Orders 50 Diplomats From Russia to Leave", *Los Angeles Times*, March 22, 2001, https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2001-mar-22-mn-41222-story.html

Young, James S., et al., "Warren Christopher and Strobe Talbott Oral History – Transcript", *Miller Center*, April 15-16, 2002, https://millercenter.org/the-presidency/presidential-oral-histories/warren-christopher-and-strobe-talbott-oral-history

Yousif, Elias, "U.S. Military Assistance to Ukraine", *Stimson*, January 26, 2022, https://www.stimson.org/2022/u-s-military-assistance-to-ukraine/

Биографија аутора

Павле Недић је рођен 25. децембра 1995. године у Београду. Након завршене Четврте гимназије у Београду (друштвено-језички смер), 2014. године уписао је основне академске студије међународне политике на Факултету политичких наука Универзитета у Београду. На модулу Европске интеграције дипломирао је 2018. године са просечном оценом 9,98 као студент генерације. Исте године уписао је мастер академске међународне студије на модулу Међународна безбедност. Звање мастер политиколога за међународне послове са просечном оценом 9,88 стекао је одбраном мастер рада под називом „Уравнотежавање америчке моћи после Украјинске кризе: студија случаја односи Руске Федерације и Народне Републике Кине“ у марту 2020. године. Новембра исте године постао је студент докторских академских међународних и европских студија на Факултету политичких наука Универзитета у Београду.

У четвртој години основних академских студија и на мастер студијама био је носилац Стипендије Доситеја Фонда за младе таленте Републике Србије. У другој и трећој години докторских студија био је носилац стипендије Мисије ОЕБС у Србији за студенте докторских академских студија. Током досадашњег школовања учествовао је у организацији и присуствовао различитим научним конференцијама, семинарима, обукама и летњим школама.

У периоду од октобра 2018. до јуна 2019. стажирао је у Београдском центру за безбедносну политику, а од августа 2019. до марта 2021. радио у Београдској отвореној школи на програму неформалног образовања „Студије будућности“, прво као демонстратор, а потом асистент. Научно веће Института за међународну политику и привреду (ИМПП) изабрало га је 9. децембра 2020. године у звање истраживач приправник. У ИМПП је запослен од марта 2021. у оквиру Центра за евроазијске студије, а научно веће овог института га је 22. новембра 2023. изабрало у звање истраживач сарадник.

У току досадашњег научног рада објавио је преко 15 ауторских и коауторских научних радова у часописима и тематским зборницима и излагао на више од 10 домаћих и међународних научних конференција у Србији и иностранству. Био је део тима пројекта „Допринос модерним партнерствима: Процене односа Србије са ЕУ и са Кином (COMPASS)“, који су ИМПП и Институт друштвених наука реализовали у периоду 2023-2025, а уз финансијску подршку Фонда за науку Републике Србије. Течно говори енглески језик.

образац изјаве о ауторству

Изјава о ауторству

Име и презиме аутора Павле Недић

Број индекса 1/2020

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Примена нивоа анализе Кенета Волца у политици Сједињених Америчких Држава према Руској Федерацији од 1993. до 2021. године

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација у целини ни у деловима није била предложена за стицање друге дипломе према студијским програмима других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио/ла интелектуалну својину других лица.

Потпис аутора

У Београду, 28.8.2026.

_____

образац изјаве о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора: Павле Недић

Број индекса: 1/2020

Студијски програм: докторске студије политикологије – међународне и европске студије

Наслов рада: Примена нивоа анализе Кенета Волца у политици Сједињених Америчких Држава према Руској Федерацији од 1993. до 2021. године

Ментор: проф. др Стеван Недељковић

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла ради похрањивања у **Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду.**

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис аутора

У Београду, 28.8.2026.

_____

образац изјаве о коришћењу

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Примена нивоа анализе Кенета Волца у политици Сједињених Америчких Држава према Руској Федерацији од 1993. до 2021. године

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду и доступну у отвореном приступу могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство (CC BY)

2. **Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)**

3. Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)

4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)

5. Ауторство – без прерада (CC BY-ND)

6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци.
Кратак опис лиценци је саставни део ове изјаве).

Потпис аутора

У Београду, 28.8.2026.

_____

1. **Ауторство**. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.

2. **Ауторство – некомерцијално**. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.

3. **Ауторство – некомерцијално – без прерада**. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.

4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима**. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

5. **Ауторство – без прерада**. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.

6. **Ауторство – делити под истим условима**. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.